

In primum librum Mose enarrationes

<https://hdl.handle.net/1874/399573>

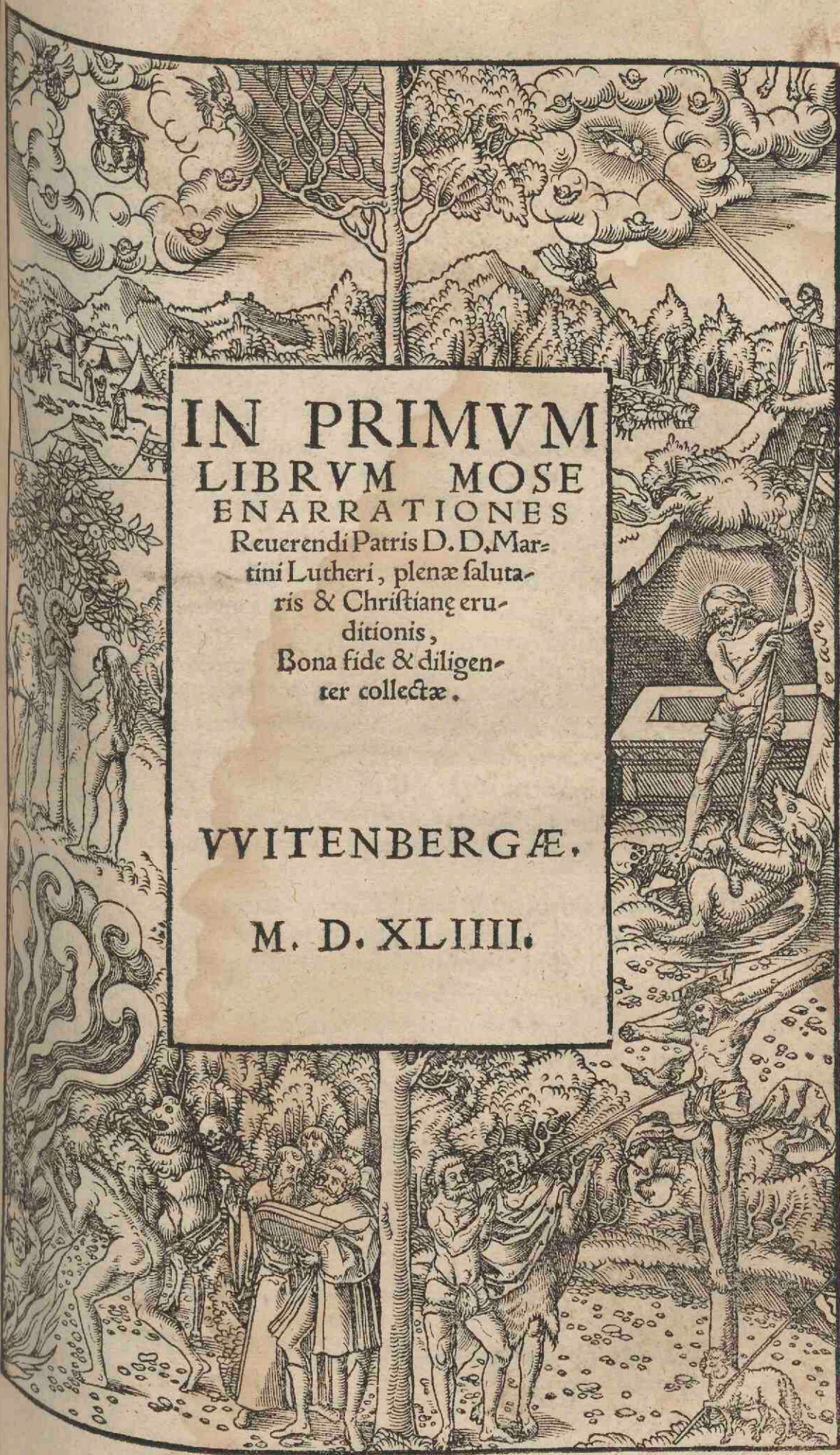

IN PRIMVM
LIBRVM MOSE
ENARRATIONES

Reuerendi Patris D. D. Mar-
tini Lutheri, plenæ saluta-
ris & Christianæ eru-
ditionis,
Bona fide & diligen-
ter collectæ.

VVITENBERGÆ.

M. D. XLIII.

IN PRIMUM

LIBRARIUM

RECTORIS

UNIVERSITATIS

WITTEBERGAE

ANNO

M. D. C. LXXII

ET

ALII

WITTEBERGAE

M. D. C. LXXII

DOCTOR MARTINVS LVTHERVS, PIO LECTORI.

Lectioes meas in Genesim, non in hoc institui, ut cogitarem aliquando edendas & inuulgandas esse, sed, ut praesenti Scholae pro tempore inseruirem, & tum auditorium, tum me ipsum, in uerbo Dei exercerem, Ne desidiosa & prorsus inutili senectute mortem corporis huius finirem, Sicut Psalmus me excitauit: Psallam Deo meo quae diu fuero, Simul, ut decessurus inueniret in grege illo paruulo, & paruulorum, ex quorum ore Deus perficit laudem, qua destruat inimicum & ultorem, Abunde enim satis alias mundus habet monstrorum & Diabolorum, qui Verbum Dei blasphemant, deprauant & peruertunt, ne Deus gloria sua ornetur, sed Satan adoretur.

Inciderunt autem Lectioes istae in duos Collectores, bonos quidem & pios homines, Doctorem Casparum Crucigerum, quem sua ipsius opera satis testantur, quanto Dei spiritu & studio feratur, & M. Georgium Rorarium, nostrae Ecclesiae Presbyterum. Quorum operam secutus M. Vitus Theodorus, Ecclesiae Norinbergensis Concionator, etiam suam adiecit. Omnes sane fideles & studiosi uerbi Dei ministri, qui omnino iudicauerunt eas edendas esse, Quos equidem sino abundare sensu suo (ut Pauli uerbo utar) Et uideo eos pio studio moueri, ad Ecclesias Dei iuuandas, eorumque uoluntatem ualde probo, precorque eis benedictionem largam Dei.

Mallem tamen tam pias operas & bonas horas in meliorem Auctorem collocatas esse. Neque enim ego is sum, de quo dici possit: fecit, Neque is, de quo dicere possis: faciebat. In ultimo consisto ordine, qui uix dicere audet: Volui facere, Et utinam essem dignus in hoc ordine ultimo, ultimus esse. Extemporaliter enim & populariter omnia dicta sunt, prout in buccam uenerunt uerba, crebro & mixtim etiam Germanica, uerbosius certe quam uellem.

Non quod falsa me dixisse mihi conscius sim, Vnum hoc spectauit, ut quantum possem, uitarem obscuritatem, & pro ingenij uiribus perspicue traderem, quae intelligi uolebam. Sentio quidem satis superque res tantas a me tenuius esse tractatas, quam decuit aut oportuit. Sed consolor me trito Prouerbio: Infelix esto, qui meliora facit, quam possit. Et illo: Ultra posse uiri non uult Deus ulla requiri.

Quid opus uerbis? Scriptura est, scriptura, inquam, Spiritus
* ij sancti,

PRAEFATIO

sancti, quam tractamus: Ad quam (teste Paulo) quis idoneus: Flu-
uius est (ut Gregorius dixit) in quo agnus peditat, & Elephas natat.
Sapientia Dei est, quæ stultos facit sapientes mundi, & ipsum Princi-
pem mundi, quæ infantes facit disertos, & eloquentes facit infantes.

Denique non ille optimus est, qui omnia comprehendit aut
nusquam defecit (nullus enim talis fuit, est aut erit) Sed qui maxime
dilexerit, ut Psal. i. dicit: Beatus qui amat, & meditatur Legem DO-
MINI. Sufficit abunde nimis, hanc sapientiam nobis placere, amari
& meditatam haberi die ac nocte.

Videmus Patrum Commentarios, certe & ipsis uelle non de-
fuit, sed perficere non inuenerunt. Et quæ ridiculi sunt hodie, qui egre-
gia, seu, ut uolunt, pura latinitate res scripturæ seu paraphrales tenta-
uerunt, ipsi spiritu & intellectu prorsus inanes, & (ut dicitur) Asini
ad Lyram.

Recte dixit S. Hieronymus: Vnusquisque offert ad tabernacu-
lum DOMINI quod potest, alius aurum, argentum, gemmas, alius
pelles aut pilos caprarum. Omnibus enim his opus habet DOMI-
NVS, & placet uoluntas æqualiter, eorum, qui inæqualiter offe-
runt.

Quare & hos pilos exiguos caprarum mearum edi permitto, in
offertorium & sacrificium Dei. Quem rogo in Christo DOMINO
nostro, ut per me occasionem datam uelit alijs, meliora, uel saltem
melius omnia, faciendi. Nam aduersarijs & Diabolo eorum deo,
spero superbus & gloriabundus in Domino, me occasiones satis
multas (sicut ab initio feci semper & libenter) calumniandi & cau-
landi dedisse, sicuti merentur & digni sunt facere, dum boni ali-
quid facere neque uolunt neque possunt, ut Paulus Tit. i. ait: Men-
te corrupti, & ad omne opus bonum reprobi.

DOMINUS noster Ihesus Christus perficiat opus suum, quod in-
cepit in nobis, & acceleret diem illum redemptionis nostræ, quem
(Dei gratia) leuatis capitibus petimus, suspiramus & expectamus si-
de pura, & conscientia bona, qua seruiuimus mundo ingrato,
& hosti incorrigibili, etiam proprijs, nedum nostræ salu-
tis. Veni DOMINE Ihesu. Et qui te amat, dicat,
Veni DOMINE Ihesu. Amen.

Die Natali Christi
Anno M. D. XLIII.

ILLVSTRIS PRINCIPI

AC DOMINO, D. IOHANNI ERNESTO

Duci Saxonie, Landgrauio Turingiæ, Marchioni Misnie,

Vitus Theodorus S. D.

CONDITA sunt hæc pulcherrima mundi corpora, cœlum, sidera, elementa, plantæ, animantia, & mira arte distributa, ut Deum æternum opificem agnoscere mus, & intelligeremus ab ipso nobis uitæ legem insitam esse, cuius officijs coli uelit. Hæc lux fulsisset in hominum mentibus, sine dubitatione, sine erroribus, si natura hominum non accersiuisset sibi contumacia sua tristissimas tenebras & alias horrendas calamitates.

Quanta enim sit animorum caligo in hac naturæ imbecillitate, de Dei natura & uoluntate, de prouidentia, de rerum gubernatione, dubitationes infixæ singulorum mentibus ostendunt, de quibus uere & sapienter Plato inquit, Conuinci animos legibus motuum cœlestium & alijs testimonijs, ut hunc mundum ab æterna mente opi- fice conditum esse fateri cogamur. Sed tamen eandem sententiã tanquam procellis obrui, cum rerum humanarum confusiones in- tuemur, cum negligi nos ac desereri in magnis ærumnis uidemus.

Ex his dubitationibus Philosophorum furores extiterunt, quorum alij, ut Epicurei, prorsus negarunt esse Deum, alij, ut Ari- stoteles & Stoici, etsi senserunt esse Deum mentem æternam, tamen ut Poetæ finxerunt, Saturnum a Ioue captum, ita isti Deum alligant secundis causis, nec actionem ei ullam tribuunt, nisi ut fert concur- sus usuratus secundarum causarum. Hoc delirio fascinatae mentes, nec petere, nec expectare bona a Deo possunt, Siquidem euentus ne- cessario proximis causis naturalibus respondent. Hæc cum illi dispu- tarent, non tantum suas opiniones, sed cõmunes generis humani er- rores erutos protulerunt. Maxima pars hominum defigit oculos in causas secundas, nec Gubernatorem aspicere audet, nec expectare se- cundarum causarum, seu repressiõnem, seu moderationem, ut Elias in summo estu pluuiam petiuit, Esaiæ preces hostilem exercitum de- pulerunt.

Cum igitur in natura hominum post primorum Parentum la- psu, caligo secuta sit, rursus Deus ex illa sua arcana sede prodijt, ac se clara uoce & nouis testimonijs statim patefecit, ne genus huma- num frustra, & tantum ad interitum conditum esset. Magnum bene- ficium Dei est, rerum creatio, Sed multo maius est, q̃ se generi huma- no certis testimonijs inde usque ab initio patefecit, clara uoce tradi-

PRAEFATIO

dit promissionem æternæ salutis, concionatus est de iudicio, in quo post hanc uitam discernentur pii ab impijs, Legem quanc̃ naturæ notam, tamen sua uoce instaurauit, monstrauit cultus ueros, Addidit signa non uulgaria, sed quæ fieri, nisi ab immensa Potentia, non possunt. Reuocauit mortuos in uitam, motus inhibuit cœli & solis cursum, reflexit etiam solis cursum, ut refutaret humanum delirium, quod Deum ad secundas causas, tanquam ad Homericam catenam suspendit.

Postremo, ipse Dei filius humanam naturam assumpsit, palam nobiscum uersatus est, docuit, factus est uictima, & superata morte, reuixit, ac resuscitatus rursus, ut in familiari consuetudine multis, & magnæ auditorum frequentiæ concionatus est. Etsi autem hæc humanis iudicijs propter magnitudinem rerum commenticia uidentur, tamen certis testimonijs & miraculis confirmata & obsignata sunt, ut tam certa sint, quæ certo meridies est, cum sol ad medium cœli peruenit.

Ad hæc beneficia accessit hoc, quod Deus statim ab initio historiam generis humani, ac testimonia, quibus se patefecit, literis mandari, & duraturis monumentis propagari uoluit, Nec uult agnosci, nisi per hæc testimonia, nec ullum cœtum ignarum horum Librorum ducit Ecclesiam suam esse, Nec inuocationem probat eorum, qui non hunc ipsum Deum compellant, qui se in his suis testimonijs patefecit.

Inuocant Mahometistæ Deum, uniuersæ naturæ Conditorum, Sed eius Filium, ac doctrinam auersantur, Negant hunc esse Deum, qui hanc doctrinam approbat. Filium uero, in quo maxime Deus se patefecit, & de quo dixit: Hic est Filius meus dilectus, hunc audite, horribili furore conspuunt.

Quid Plato? Etsi mentem a uulgi opinionibus abducit, nec statuis diuinitatem tribuit, Sed sapientissima ratiocinatione Deum quærit, ac definit, esse mentem æternam, causam boni in natura, tamen a Deo aberrat. Quid ita, inquiet aliquis? quam requiris descriptionem magis propriam? Assentior de natura erudite cogitam esse, Sed de uoluntate, & dubitat Plato ipse, & relinquit in dubitatione alios χειμαζομένους ἐν λόγῳ, ut ipsius utar uerbis. Nec Plato, nec Mahometes nouit, an recipiat ac exaudiat Deus indignos, & cur recipiat.

Sed Platoni quærendum erat, non solum, quomodo Deus in creatione

IN GENESIN.

creatione rerum se patefecerit, quæ uestigia naturæ impresserit, sed etiam, Vtrum uox aliqua certis testimonijs edita, & quomodo propagata fuerit. Hæc cum in Aegypto Mathematicos audiret, facile ex uicinis Iudæis discere poterat. Sed & uocem & Ecclesiam Dei maxima pars hominum semper aspernatur.

Quorsum autem hoc tam procul repetitum Exordium pertinet: huc uidelicet, ut sciamus nusquam esse ueram Dei Ecclesiam, nisi apud eos, qui Libros Propheticos & Apostolicos amplectuntur, Nusquam recte Deum inuocari, nisi ubi doctrina horum Librorum lucet. Qua in re etiam hoc singulare Dei beneficium considerandum est, quod Deus & contexi uoluit, integram seriem omnium temporum, & sua cura hos Libros seruauit, Imo ad horum Librorum conseruationem Politia Mosaica constituta est, quæ quid fuit nisi Schola & Bibliotheca horum Librorum?

Fons est autem primus Liber Moisi, cui Titulus est, Genesis, quem fortassis derident homines prophani, nec differre putant a Timeo Platonis, in quo etiam extructio mundi describitur. Sed pius Lector, scit ingens esse discrimen prophanarum descriptionum, & huius traditæ diuinitus. Non tantum de corporum iniicijs & natura hic dicitur, Sed Deus describitur. Deinde initia Ecclesiæ, propter quam cætera condita sunt, recitantur, quæ sciri necesse est, ut sciamus, unde sit Ecclesiæ doctrina, & quomodo propagata sit.

Ethnicæ superstitiones irrepsērunt in hominum conuenticula sine certis autoribus, postea per fanaticos homines uarijs occasionibus cumulatae sunt. At hic discimus Ecclesiæ doctrinam Dei uoce primis Parentibus traditam esse, & deinde perpetua serie propagatam, Nec sine testimonijs. Enoch raptus in coelum, Nohe uere prædicens Diluuium, & postea seruatus in Diluuiio. Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, cum multa signa sint, eos Sacerdotes ac Doctores diuinitus uocatos fuisse, testes sunt certissimi, hanc doctrinam, quam amplectuntur ac spargunt, diuinam esse.

Obijcit Symmachus Christianis, consentaneum esse, uetustissimam Doctrinam ueriores esse, Apostolicam uero recens commentum esse inquit. Longe errat Symmachus, ac manifeste conuinci potest, primam esse omnium Ecclesiæ Doctrinam. Id hic ostenditur, cum & Doctrina a Deo tradita recitatur, & narratur gentium propagatio, quæ a prima Doctrinæ puritate discesserunt, & nouas de Deo opiniones ac Idola excogitarunt. Ergo hinc Ecclesiæ iniicia, & propagationis testimonia sumantur, imo & dogmata conferantur.

PRAEFATIO

Nihil norunt Philosophi de causa Peccati, de causa Mortis, & ingentium calamitatum generis humani, nihil de restitutione ac uita aeterna. Toties quærent, unde tantum sit miseriarum in tam præstanti natura generis humani? Toties exclamant deplorantes tam acres & ardentes impetus ad uicia, Vident languidas esse uirtutes & facile euanescentes, Vt in Pausania, qui fuit Dux contra Mardonium, & Alexandro, Imo in Themistocle, & alijs multis. Aristoteles quærit, ut aliorum animantium, ita humanæ mortis causam in materia, eoque priuationem inter principia rerum naturalium recenset, ut assiduos lapsus materiæ ruentis ad alias formas quoquo modo indicet.

At hic Liber, longe aliam causam, & mortis humanæ, & uiciorum ostendit, auersionem, uidelicet a Deo in natura humana quæ excussa luce & agnitione Dei & uita, accersiuit sibi confusionem uirium, Diaboli tyrannidem & Mortem. Horum malorum magnitudo & atrocitas, conspecta est primis Parentibus in parricidio Cain & alijs horrendis sceleribus, quæ uiderunt in illo primo flore humani generis, qui naturæ puritate & præstantia antecelluit.

Deinde in propagatione & instauratione Ecclesiæ, proponitur illustris imago, in qua apparet Ecclesiam non esse regnum aut politiam mundanam, septam armatis præsidijs, Sed coetus dispersos, non tamen obscuros, sed circumferentes uocem diuinam, & in congressibus publicis ac honestis, ut in Scholis, impercipientes eam Regibus, Principibus, Ciuitatibus, & multis passim ad ueram inuocationem Dei pertrahentes, etiam si interim riderentur, exploderentur, pellerentur a Tyrannis, & a maxima parte hominum,

Melchizedeck, quem ueteres scripserunt esse Sem, filium Nohæ, sapientia, iusticia, ætate antecellens omnibus hominibus eius temporis, diu haud dubie Sodomis & uicinis locis concionatus est. Nam domicilium ipsius a Sodomis non plus octo nostris miliaribus abfuit. Coetum igitur habuit non despiciendum, familias Abrahæ, Loth & alios multos, Etsi enim exigua est Ecclesia, tamen semper aliqua est, & non obscura frequentia, Et hæc Scholæ diuinitus tegebantur. Nam uicinæ urbes, quarum præcipua erat potentia, Sodoma & ceteræ immanifurore aspernabantur coelestem Doctrinam, & obstrepentes Concionatores oderant.

Hæc igitur Ecclesiæ imago diligenter hic consideranda est, ac

IN GENESIN.

ac præcipue sex loci in his Historijs semper obseruandi sunt.

Primus est Doctrina Patrum, ut Prophetæ & Apostoli ex his fontibus multa hauserunt, Christi beneficia didicerunt Patres & Prophetæ, cum ex promissione data Abrahamæ, tum uero ex reliquis Historiæ partibus.

Paulus, quæ erudite extruit articulum de Iusticia Fidei, ex dicto Genesis: Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iusticiam.

Dauid tribuit Christo sacerdotium Melchizedek, discernens uidelicet munus benedicendi, ut ille dulcissimis uerbis promittit Abrahamæ fauorem & auxilium Dei, a sacerdotio Leuitico.

Hic locus uberrimus est, ut sæpe monet hic Commentarius, & pius Lector facile animaduertet in ipsa Historia, qui intelligit longe alio consilio has Historias legendas esse, quæ Ethnicas. Ethnicæ morum ciuilium exempla proponunt, & ostendunt honestorum conuulsiõrum plerunque exitus placidos esse, Atrociam uero scelera, comitantes calamitates, nec multo plura docent in summa historiæ Ethnicæ. At hæ Propheticæ res maiores, Doctrinam Dei & testimonia diuina de rebus æternis, & Ecclesiæ gubernationem continent.

Secundo igitur loco, miracula obseruentur, non ut humanam curiositatem nouitatis admiratione alamus, sed ut testimonia tenemus, quæ ostendunt, quod Doctrinæ genus, & quos Doctores Deus adprobauerit. Mira illa & inusitata facta supra naturam sunt ^{regere} doctrinæ. Non enim putemus Deum ludere uoluisse, cum prædixit Diluuium, cum in Diluuiõ seruauit unicam familiam Nohe. Hæ tantæ res, & prouidentie & doctrinæ testimonia erant, quam senex Nohe profitebatur.

Tertio loco, Gubernatio & defensio Ecclesiæ spectetur, quæ etiam si uidetur negligi a Deo, tamen illustria præsentie Dei ac prouidentie testimonia continet.

Augustus Imperator, regit Orbem terrarum datis certis legibus, habet exercitus, quibus Prouinciæ curam mandat, habet etiam opes, unde alere præsidia potest. Hæc politica gubernatio, humanis legibus, consilijs & uiribus munita est. Longe dissimilis est Ecclesiæ gubernatio.

PRAEFATIO

Abraham, Isaac, Iacob, ut priuati ac hospites uagantur, sine certis humanis praesidijs, ac uoce Dei, & Spiritu sancto colligunt Ecclesiam, interim uero, etsi ingentibus aerumnis exercentur, tamen diuinitus & defendi se, & liberari experiuntur.

Hæret Iacob, cum iter per fratris inimici sedes, una cum familia facturus est. Nec res humano consilio extricari posse uidetur, Sed noctu luctatus cum Domino, confirmatur & defenditur.

Talia multa sunt exempla in hoc paruo scripto, quæ docent adesse Deum Ecclesiae, ac iubent nos petere & sperare auxilium & defensionem. Ideo enim hæc scripta & posteris proposita sunt, ut his confirmati exemplis, sentiamus & nobis sic uelle Deum opitulari.

Quartus locus est successione consideratione. Magnificiunt humana iudicia successione ordinariam, Parentum & locorum decora. Cain, Ismael, Esau, sibi Regnum in Ecclesia uendicant, quæ ætate præcesserint fratres. Babylonij ueriores se de Deo opinionem tenere contendunt, quæ ea sit uetustior Patrum sedes, quæ sit arx Imperij, ut nunc Episcopi & Collegia propter ordinariam successionem, sibi hoc ingens decus sumunt, quæ errare non possint, quæ sint domicia & columnæ ueritatis.

Hæc iudicia refutari in Genesi, monstrat Paulus capite nono ad Romanos, ubi differit Ecclesiam propagari non generis aut loci prerogatiuis, Sed uocatione & uerbo Dei. Familia Iacob est Ecclesia, quia uerbi cœlestis doctrinam retinet, Esau non retinet.

Collapsa etiam Ecclesia in Palestina instauratur, excitato Doctore Abraham, & renouata promissione, ac additis testimonijs, quæ Historia testatur, Ecclesiam Deo curæ esse, & subinde ab ipso instaurari, ut Paulus inquit: Dedit dona hominibus, Prophetas, Apostolos, Pastores, Doctores.

Non igitur titulis dignitatum, loco, successione ordinaria moueamur, ut Ecclesiam esse eum cœtum existimemus, qui Euangelio aduersatur, & honestos homines propter confessionem piæ doctrinæ interficit, ut faciebat Cain.

Quintus locus est uitæ, morum & actionum consideratione. Antea de doctrina & de Ecclesiae gubernatione diximus, quam

IN GENESIN.

quam qui contemnunt, hos Libros non magnificiunt. Quærun-
 enim in Historijs uarios motus Ciuitatum & Regnorum, Ducum
 exempla, euentus miros bellorum. At hic legunt Pastorum collo-
 quia pene ut Bucolica, legunt connubia, & rixas mulierum. Sed er-
 rant superbissimi homines, nec intelligunt Ecclesiam hic depingi,
 Quæ etsi est humilis ac dissimilis Imperijs, tamen, quia in uita ciuili
 degit, uersatur in actionibus oeconomicis & politicis pro occasio-
 ne & uocatione.

Abraham docebat Hospites suos de Deo, ut ipsi fatentur eum
 esse Angelum Dei. Magnum opus est, & unum omnium summum,
 recte docere de Deo. Idem gerit bellum, cum res poscit, pellit ingen-
 tem Chaldeorum exercitum exigua manu, & ostendit ueram fortitu-
 dinem, diuinum motum esse. Idem Paterfamilias est, ut qui maxi-
 me φιλοσόφος, amat coniuges, sobolem, est & diligens Oeconomus,
 statur fontes suos, curat pecuariam, in emendo singulari cura præ-
 stat iusticiam ac equalitatem, quam diuinitus sancitam esse in rerum
 communicatione intelligit. Et hanc uitam politicam atque oecono-
 micam refert ad hunc finem præcipuum, ut in his actionibus luceat
 confessio. Exer cet & in comunibus ærumnis, quæ comitari comu-
 nem uitam solent, timorem Dei, fidem, tolerantiam, inuocationem,
 & mirandas liberationes experitur.

Hæc eo literis mandata sunt, ut refutarentur superstitiones.
 Nam omnibus ætatibus homines superstitiosi excogitarunt ceremo-
 nias & actiones alienas a ciuili uitæ consuetudine, quas titulo Reli-
 gionum honorifice populo commendarunt. Vetulti sunt errores,
 leges celibatus, delectus ciborum, lacerationes corporis, toruitas,
 ad ostentationem Religionis simulata. His furoribus consuetudo
 Patrum politica & oeconomica, plena exemplorum Fidei, plena ho-
 nestissimorum officiorum erga homines, plena φιλοσοφίας oppona-
 tur. Nec nullæ tamen ceremoniæ fuerunt, sed erant sacrificia, erant
 certæ lectiones, erant exercitia. Nam doctrinæ & literarum posse-
 ssio præcipue fuit apud hos uiros. Ab ipsis Theologiam, Historiam,
 Medicinam accepimus. Multa igitur fuisse domestica exercitia ne-
 cesse est, quibus rudior ætas ad uirtutem assuefacta est.

Sexto loco, etiam uicia ac lapsus summorum Virorum conside-
 rentur, magna cura cauent, ne ruant contra conscientiam. Sed
 accidunt nolentibus aut ignorantibus quædam offensiones, Loth,
 in magno animi dolore, cum largius bibisset, polluitur incesto con-
 sultu.

Sed

PRAEFATIO 71

Sed discrimen consideretur, p̄ij, ut dixi, cauent, ne ruant contra conscientiam, lapsi uero deplorant infirmitatem generis humani, discunt quæ beneficia propter uenturum Liberatorem promissa sint, agnoscunt Deum per misericordiam propter illum Liberatorem promissam recipere eos, qui fiducia illa misericordiae promissae ad ipsum redeunt. Consequuntur igitur ueniam & liberantur a peccatis & pœnis. Vt Iacob prædicat Angelum, hoc est, filium Dei, per quem ait se liberatum esse ab omnibus malis, id est, a peccato & pœnis æternis. At impij, ut Cain, gigantes, Sodomite, manifesto contemptu Dei polluentes se uarijs sceleribus, ruunt in æternum exitium. Hæc quoq; dissimilitudo lapsuum & pœnarum, considerata est.

Hæc breuiter hic in uestibulo propter imperitos præfatus sum, ut moniti cogitent, doctrinam in his breuibus Historijs contineri amplissimam & copiosissimam de rebus maximis, quam quidem Commentarius eruditissime euoluet, quem qui legent, subinde ad hos locos, quos recensui, respiciant, & omnia ad hunc finem referant, ut cogitatione horum exemplorum, timorem Dei, fidem & inuocationem accendant.

Cum autem integra Enarratio uetus in Genesin nulla extet, & hunc Librū maxime profit familiarissime notum esse omnibus, gratiam habeo Reuerendo D. Luthero præceptorī nostro, & meo & multorum piorum nomine, q̄ hanc Enarrationem instituit, quā nō solum de nobis & de posteritate bene meretur, cum res optimas explicat, sed etiam de illis ipsis summis uiris & Ecclesiae luminibus, de Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, quorum uirtus fit conspectior hæc enarratione.

Antea, cum horum nomina populus audiret, nihil eximium ac heroicū cogitabat, aut nō multum eos supra uulgus pastorum collocabat. Nunc discit in illis agnoscere Dei presentiam, gratias Deo agere pro eorum uocatione, pro miranda Ecclesie gubernatione & institutione. Ab his exempla timoris Dei, fidei, confessionis, tolerantiae & aliarum uirtutum petit. In hos tanquam duces & lumina inuenitur, horum doctrinam inquirat ad confirmandam fidem. Denique ueneratur tanquam Patres nostros, hoc est, Doctores inuocantium Christum, & intelligit non esse Patres parricidarum Iudæorum & aliorum, qui Christum ludibrio habent, & quotidie crucifigunt.

Profecto aliquis ad pietatem gradus est, nosse doctrinam Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, & hos uiros magnificere. Vt autem hæc enarratio ad plures ac ad posteritatem perueniret, cum non uacaret D. Luthero

IN GENESIN.

D. Luthero eam literis mandare, ego exceptam in Schola, summa diligentia & celeritate amicorum meorum, Caspari Crucigeri, & Georgij Rorarij, collegi, & bona fide in literas retuli, ac spero, pijs Lectoribus meum officium gratum fore.

Tibi uero, illustrissime Princeps, Iohannes Erneste, hoc utile & præclarum monumentum dedico, quod non dubito te pluris facere, quàm ullas marmoreas aut aureas statuas. Scio enim te Ecclesiæ causa uelle hunc Librum extare, quam pio studio & paterno Exemplo amas & foues, & Autorem a te diligere comperi, Quod ipsum facis exemplo tui Patris, integerrimi Principis, Ducis Saxonie, Iohannis Electoris, cuius uirtutem merito prædicamus.

Quanquam enim inferior fuit illis summis nostris Ducibus, quos antea recensui, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, tamen annumerare tuum Patrem illi Aegyptio Pharaoni licet, quem Ioseph de uera agnitione Dei erudit, quicquid hospicium familiæ Iacob tranquillum præbuit, Sic enim & Pater tuus, Euangelium uero studio discibat, ut Deum coleret, Ecclesias fouebat & ornabat & simul consilia sua ad communem Germaniæ pacem summa moderatione accommodabat.

Accipias igitur hoc munus ita, ut legens illas miras Historias gubernationis, periculorum & defensionis Ecclesiæ tuum animum etiam regas & confirmes.

Quod autem Cômētarius nō prodit integer, eo fit, quia magnus est colligendi & describendi labor, & nos in his nostris functionibus non tantum habemus ocij, quantum illi nos habere somniant, qui tantum suos labores magnificiunt. Sperauit autem, Lectoribus candorem meum gratum fore, si cito comunicarem paruam lucubrationis, præsertim non paruam. Polliceor uero me breui reliquam partem additurum esse. Nam ut ille inquit, uicit iter dum pietas, Ita nobis in Ecclesia, non solum hic commentandi ac docendi labor sustinendus est, sed etiam multo maiores difficultates forti & magno animo perferendæ sunt.

Nec me deterrent iniqua iudicia, uel istorum, qui nihil scribi uolunt, uel aduersariorum, qui hoc genus doctrinæ, quod Dei beneficio in Ecclesijs nostris sonat, uituperant. Vult enim Deus celebrari uoce & literis Ecclesiæ suæ, ut de uoce dicitur: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. De scriptis uero: Scribentur hæc in generatione altera. Vult nos Deus Doctrinam a se patefactam

PRAEFATIO

Etiam fideliter & pure tradere Posteris, uult nos ipsos eam dicendo, differendo, commentando, scribendo nobis inculcare, ut fiat familiarissime nota. Et multum hęc meditatio & Styli intentio ad pietatem prodest.

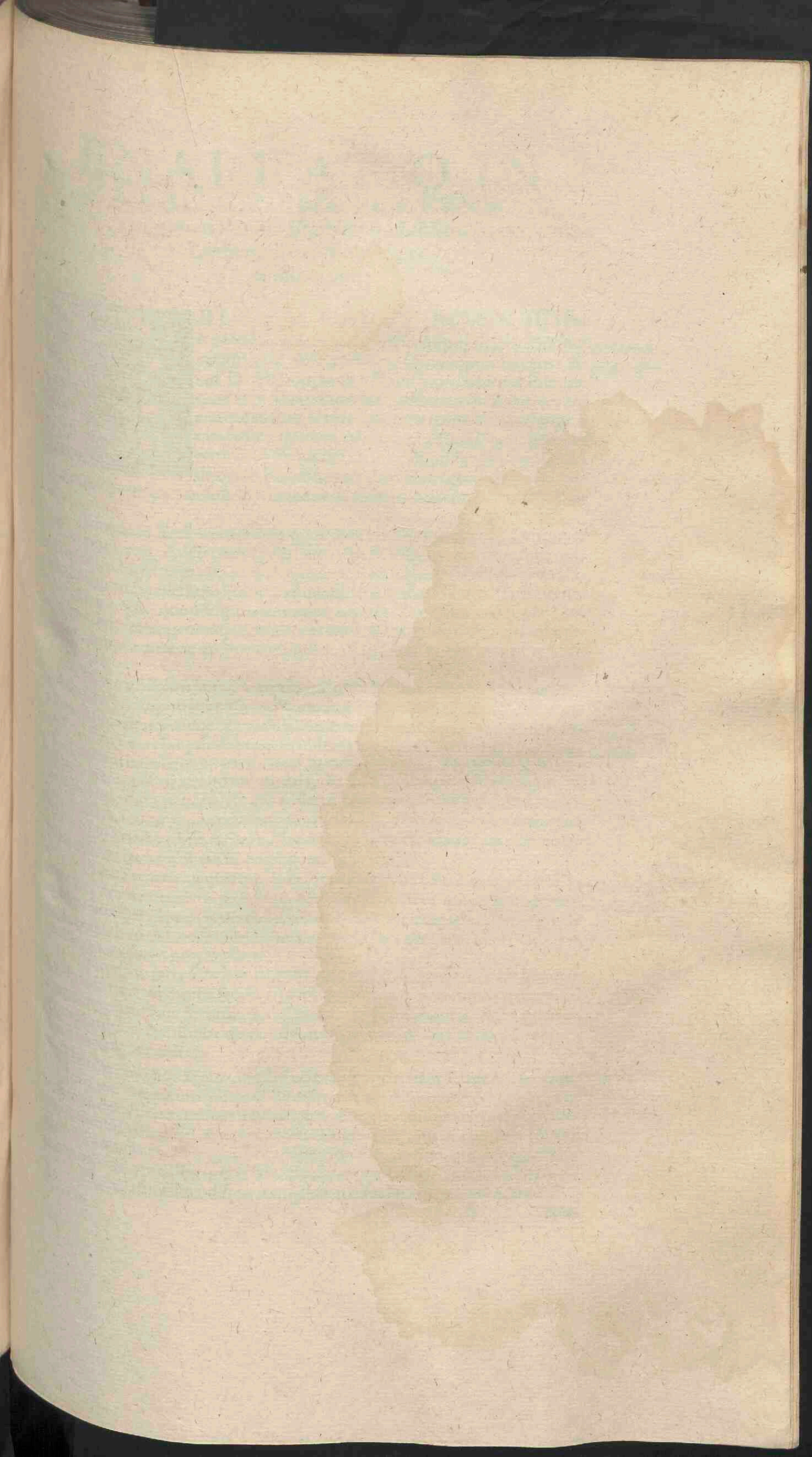
Denique, quæ argumenta potius cogitemus ac literis mandemus? Probo omnium studia in bonis artibus, laudo eos, qui plantas describunt, qui ornant artes diuinitus datas. Sed non magis est hominis philosophari de plantis, aut anatomia corporis humani, quàm de Deo tradita diuinitus certis testimonijs, pie colligere, ut olim Sacerdotes præfari solebant sacrificijs *δὲ ἑστία πρῶτ' ἔειπεν, καὶ ἔσφαμα λέγειν.*

Quod uero Aduersarij nostrarum Ecclesiarum doctrinæ genus reprehendunt, hos clarissime refutant in hoc ipso Libro, hi certissimi testes, Abraham, Isaac & Iacob, quos cum habeamus *ἀμοτίμους*, imo Doctores & nihil moueamur impiorum calumnijs.

Bene uale.

Die Natali Christi,
Anno M. D. XLIII.

ENARRATIO IN

I. CAP. GENESIS, PER REVE-

rendum Patrem Dominum D. Mart.

Lutherum, in Schola Vuit-
tembergensi.

PRIMUM CAPUT SIMPLICIS-

SIMIS quidem uerbis est scriptum, sed res continet maximas & obscurissimas. Quare apud Ebreos (sic cut D: Hieronymus testatur) prohibitum fuit, ne quis ante annum ætatis trigessimum illud legeret aut enarraret alijs. Voluerunt enim prius totam Scripturam bene cognitam esse, quam ad hoc Caput perueniretur. Sed neque ista ratione aliquid promouerunt Iudæorum Rabini, nam etiam bis triginta annos & am-

*Obscuritas
primi capitis.*

plus nati, pueriliter in suis Commentarijs de his grauissimis rebus nugantur.

Neque in Ecclesia hæcenus quisquam extitit, qui satis dextre ubique omnia explicaret. A deo enim uarijs, diuersis, & infinitis questionibus omnia miscuerunt Interpretes, ut satis appareat, Deum hanc sapientiæ maiestatem, & sanum intellectum huius Capitis, sibi soli reseruasse, relicta ista generali noticia nobis, quod scimus, mundum cepisse & conditum esse per Deum ex nihilo. Hæc generalis noticia, ex textu clare sumitur. In particularibus autem sunt plurima de quibus ambigitur, & infinitæ questiones hinc inde mouentur.

Nos ex Mose scimus, mundum ante sex millia annorum nondum extitisse. Id Philosopho homini, nullo modo poterit persuaderi, Quia secundum Aristotelem primus homo & ultimus non potest dari. Quamquam autem Aristoteles relinquit dubium Problema hoc esse, An sit mundus æternus, tamen in eam sententiã inclinãt, quod sit æternus. Neque enim humana ratio altius potest ascendere, quam ut statuãt, mundum esse æternum, & infinitos homines præcessisse nos ac sequi, hic cogitur subsistere. Sed ex hac ipsa sententiã, sequitur periculossima opinio, Quod anima sit mortalis, quia Philosophia nescit plura infinita, Necesse enim est, rationem humanam maiestatem harum rerum obrui & impingere.

*Primus homo
& ultimus
non datur secundum Aristotelem.*

Plato fortasse, ut uideatur, collegit in Aegypto scintillas, quasi ex Patrum ac Prophetarum sermonibus, Ideoque accessit propius. Is materiam quidem ponit et ideam æternam, mundum autem dicit cepisse & factum esse ex materia. Sed desino Philosophorum opiniones allegare, nam istas Lyra recitat, quamquam non explicat.

Platonis dispositio in Timeo

Ita neque inter Ebreos, neque Latinos, nec Græcos dux est, quem in hoc spacio tuto possumus sequi. Quare nos quoque merebimur ueniam, si quantum possumus fecerimus. Nam præter istam generalem sententiã, quod mundus ex nihilo ceperit esse, nihil fere est de quo pariter inter omnes Theologos constet.

Hilarius & Augustinus, quasi duo maxima Ecclesiæ Lumina, sentiunt mundum creatum subito & simul, non successiue per sex dies. Ac Augustinus mirabiliter ludit in tractatione sex dierum, quos facit mysticos dies cognitionis in Angelis, non naturales. Hinc in Scholis & Ecclesijs usitatae sunt disputationes, de cognitione uespertina & matutina, quas Augustinus inuexit, & a Lyra diligenter recitantur, qui uolet eas scire, petat ex Lyra.

Augustini sententia de mysticis diebus.

Hæc etsi subtiliter disputantur, tamen nihil faciunt ad rem, Quid enim

A opus

PRIMUM CAPVT

Math. 25.

opus est facere duplicem cognitionem: Nec etiam utile est, Mosen in principio tam facere mysticum & allegoricum, Quia enim nos uult docere, non de creaturis allegoricis & mundo allegorico, sed de creaturis essentialibus, & mundo uisibili ac exposito sensibus, appellat, ut Prouerbio dicitur, Schapham scapham, hoc est, diem & uesperam uocat, sicut nos solemus sine allegoria. Sicut Euangelista Matthæus cap. ultimo hanc phrasin quoque retinet, cum scribit, Christum resurrexisse uespera Sabbatorum, quæ in unam sabbatorum illucescebat. Quod si non satis assequimur rationem dierum, nec intelligimus, cur interuallis his temporis Deus uoluerit uti, fateamur potius ignorantiam nostram, quam ut uerba præter rem ad alienum sensum torqueamus.

Distinctio dierum.

Opus creationis distinctio- nis & ornatus.

Quod igitur ad hanc Augustini sententiam attinet, statuimus Mosen proprie locutum, non allegorice aut figurate, hoc est, mundum cum omnibus Creaturis intra sex dies, ut uerba sonant, creatum esse. Quod si causam non adsequimur, maneamus discipuli & relinquamus magisterium Spiritui sancto. Hi autem dies sic sunt distincti, quod primo die creata est massa rudis cœli & terræ, cui postea addita lux est, Secundo, firmamentum, Tertio, Terra producta ex aquis cum fructibus suis, Quarto, ornatum cœlum creatione solis, lunæ & stellarum, Quinto, pisces maris, & uolucres cœli, Sexto, animalia terræ & Homo est conditus. Omitto autem illud quoque, quod ista distinguunt, in opus creationis, distinctionis & ornatus, quia haud scio an ubique belle ista quadrent, Et tamen si quem ista delectant, Lyram consue-

Quod autem Lyra putat necessariam cognitionem sententiæ Philosophorum de materia, quod ex ea dependeat intellectus operationis sex dierum, nescio an Lyra intellexerit, quid Aristoteles uocauerit materiam. Neque enim Aristoteles, sicut Ouidius, materiam uocat informe & rude illud chaos; Quare omisissis istis non necessarijs accedamus ad Mosen, tanquam materiam rem Doctorem, quem tutius possumus sequi, quam Philosophos sine uerbo de rebus ignotis disputantes.

OPVS PRIMI DIEI:

In principio Creauit Deus cœlum & terram.

Questio.

HIC NECESSARIA MOVETVR ET SATIS OBscura questio, Quod Mosis meminisset creationis cœli & terræ, & tamen neque diei, neque Verbi, quo creata sunt, mentionem facit. Dubitatur enim cur non potius sic posuerit uerba Mosis, sicut in reliquis, ubi fit mentio Verbi, in hunc modum. In principio dixit Deus, Fiat cœlum & terra. Nam prius ponit cœlum & terram creatam, quam Deus aliquid dixerit. Cum tamen Decalogus & tota scriptura testetur, Deum sex diebus fecisse cœlum & terram, & omnia quæ in eis sunt. Dixi autem antea, nos hoc iter sine Duce ingredi, quare relinquemus hic alijs suum iudicium, & nos, quid nobis uideatur, exponemus.

Cœlum & terram uocat, non qualia nunc sunt, sed rudia adhuc & informia corpora. Aqua fuit tenebrosa, & quia natura leuior est, quasi lutum seu densa nebula circumdedit terram informem ipsam quoque. Hanc quasi primam materiam (ut sic uocem) futuri operis, Deus condidit, secundum Decalogi manifesta uerba, non extra sex dies, sed in principio primi diei.

Ideo autem, quantum ego uideo, primum diem Mosis adhuc tacet, quia postea formata & quasi perpolita & distincta sunt ista confusa corpora rudis cœli & terræ, Nam quod post abyssum uocat & aquam, nempe informem &

mem & rudem aquam, nondum digestam, nondum certa forma exornatam, id hic cœlū dicit. Quod si aliter locutus esset Moses & dixisset, In principio dixit Deus, Fiat cœlum &c. non fuisset postea locus repetendi uerbi, Dixit, cum hæc informes aquæ sunt illuminatæ, & lux creata est. Cœlum.

Mosis igitur simplicissima est sententia hæc, Omnia quæ sunt, esse creata a Deo, ac principio primi diei creatam esse rudem molem luti seu terræ, & nebulæ seu aquæ, quibus postea per reliquum primi diei spacium, infuderit Deus lumen, & fecerit apparere diem, quæ ostenderet istam rudem molem cœli & terræ, non dissimilem rudi semini, sed tamen apto ad producendum aliquid.

Terra autem erat inanis & uacua.

MAIOR SIGNIFICANTIA EST IN EBRAICIS Terra inanis.
 uocabulis Tohu & Bohu, quæ reddi possit, usurpantur autem sæpe in sacris literis, Tohu pro nihilo ponitur, ut terra Tohu sit, quæ simpliciter in se inanis sit, ubi nulla uia, nulla locorum distinctio, non collis, non uallis, non gramina, non herbæ, non animalia, non homines sunt. Talis enim fuit prima terræ incultæ facies, quia enim admixtum aquæ lutum fuit, nulla potuerunt discrimina notari, quæ nunc postquam exculpta est notantur.

Sic Esaias inquit cap. 34. ubi minatur uastitatem orbi terrarum. Locus explicatus.
 tendetur super eam regula tohu, & perpendiculum bohu, hoc est, ita uastabitur, ut neque homines neque iumenta relinquatur, ut domus sint uastæ & omnia confusa & perturbata. Sicut Ierusalem postea per Romanos, & Roma per Gothos, uastata est, adeo ut non possint celeberrimæ ueteris urbis uestigia ostendi.

Sicut igitur nunc uides terram extantem super aquas, cœlum ornatum stellis, agros arboribus, ciuitates domibus &c. Ita his omnibus demptis & confusis, quasi in rudem molem, quod postea reliquum fuerit, uocat tohu & bohu.

Sicut autem terra fuit circumfusa tenebris, seu aquis, in quibus tenebræ erant. Sic cœlum etiam fuit rude, & fuit Tohu, non solum quia caruit Cœlum rude.
 ornamento stellarum, & Boh, uquia nondum fuit distinctum a terra, sed quia adhuc fuit sine luce, & obscura ac alta abyssus, quæ ceu densissima nebula circumfudit terram, seu lutum illud, Nam de distinctione aquarum etiam post sequetur.

Ergo hoc primum iam habemus, quod Moses docet primo die cœlum & terram esse conditam, Sed rude cœlum, hoc est, sine discrimine aquarum, sine luminaribus, & nondum eleuatum. Item rudem terram, sine animalibus, fluminibus, montibus.

Quæ Lyra disputat, quod materia sit pura potētia, & substantietur per seipsum posse, Item, quod Augustinus dicit in libro confessionum, Materiam esse prope nihil, nec posse excogitari intermedium, hæc nullo modo probo. Quomodo enim hoc merum nihil appellaueris, quod iam eiusmodi res est & substantia, quam Moses uocat cœlum & terram? Nisi artificialiter uelis materiam dicere, sicut lignum quod nondum est cista, aut scamnum, sed eam secundam materiam uocant Philosophi.

Id potius considerandum est, quod sanctus Petrus 2. Petri 3. dicit, ubi de impijs loquitur. Volentes, inquit, nesciunt, quod cœli iam olim fuerint ac terra, ex aqua & per aquam consistentes, Dei sermone, per quæ is qui tum erat mundus, aqua inundatus, periit. Nam Petrus eo uidetur alludere, quod terra sit ex aqua & per aquam constituta, & post ex aqua producta, & quasi in lumine collocata, sicut adhuc innatare mari uidetur. Hoc, inquit, impij sciebant,

PRIMUM CAPVT

pij sciebant, & ideo fiducia huius conditionis, nullum metuebant aqua per riculum, quam sciebant esse fundamentū terræ. Et tamen aqua terram, quam conseruabat & portabat, perdidit, sicut ad extremum etiam igni peribit. Sic uidetur S. Petrus ad id alludere, quod terra in aqua & ex aqua producta sit. Hæc de materia sint satis, Nam haud scio, an si quis aliquid disputet subtilius, id etiam cum fructu aliquo faciat.

Et tenebræ erant super faciem abyssi.

AQVA ET ABYSSVS ET COELVM, HOC LOCO pro eadem re ponuntur, nempe pro tenebroso illo & rudi corpore, quod postea illuminatum & distinctum est uerbo. Istæ enim alterius Personæ, hoc est, Christi filij Dei, partes sunt, ornare & distinguere rudem molem, ex nihilo productam. Atque hoc etiam potest uideri Mose in consilio fuisse, cur non posuerit primo loco uerbum, dixit, Nam hoc etiam quidam pro ratione allegant.

Et Spiritus Domini ferebatur super aquas.

SPIRITVM DOMINI QUIDAM INTERPRETANTUR simpliciter pro uento. Ego uero, si quid materiale esset hic per Spiritum intelligendum, mallet id eo referri, quod illa rudis materia cœli & terræ (quam abyssum etiam uocat) ceperit moueri, sicut hodie mouetur, Aqua enim non stat quæta, sed semper in superficie mouetur.

Spiritus Domini.

Sed mihi magis placet, ut intelligamus Spiritum sanctum, uentus enim est creatura, quæ tum nondum fuit, cum adhuc confusa ista corpora cœli & terræ iacerent. Et magnus Ecclesiæ consensus est, de mysterio Trinitatis hic prodito. Pater per Filium, quem uerbum Mose uocat, creat cœlum & terram ex nihilo. His Spiritus sanctus incubat, Sicut enim gallina incubat ouis, ut pullos excludat, oua calefaciens & calore quasi animans. Ita scriptura dicit Spiritum sanctum quasi incubasse aquis, ut ista corpora quæ animanda & ornanda erant, uiuificaret, Nam Spiritus sancti officium est uiuificare.

Hæc quantum ego uideo, de re præsentis satis sunt, ut alijs opinionibus abiectis, hoc statuamus, Deum ex nihilo condidisse cœlum & terram, quasi rudem massam, ita ut terra rudis, rudi cœlo ceu nebula fuerit circumfusa.

In principio.

Restat autem ut de uocabulis etiam quædam disputemus. Atque hic statim inuenti sunt, qui uarie & subtiliter disputarunt de uocabulo, in principio. Exposuerunt enim in principio, hoc est, in Filio, propter locum Iohannis, cum Christus respondet Iudeis, interrogantibus quis esset: cap. 8. Principium quod & loquor. Item propter Psal. 110. Tecum principium in die uirtutis tuæ. Hunc locum fere omnes sic exponunt, Tecum Filius in diuina potentia. Sed notum est græcæ doctis apud Ioannem *Ἦν ὁ ἄρχὴν*, pro aduerbio exponi debere, figura sermonis passim obuia apud Græcos. Quare ludant hic qui uolent, mihi placent quæ simplicissimæ sunt, & a rudioribus possunt intelligi.

Ioh. 8.

Psal. 110.

In principio.

Igitur sentio Mosen uoluisse significare initium temporis, ut sit in principio idem, ac si dicat, Eo tempore cum nullum esset tempus, seu cum inciperet mundus, sic incepit, ut cœlum & terra primum a Deo crearentur ex nihilo in forma rudi, non sic exculsa ut nunc sunt, Quanquam non ita diuauerunt inculta, sed statim primo die cepta sunt ornari luce.

Arianus

ARiani imaginati sunt ante initium conditos fuisse Angelos & filium Dei. Sed hæc blasphema omittamus. Omittamus etiam aliam questionem, quid Deus ante principium mundi fecerit, quieuerit ne, an non? Ad quam sic respondisse quendam refert in confessione Augustinus, Deum preparasse infernum curiosa scrutantibus, scilicet, ut eluderet (ait August.) uolentiam questionis.

Placet ergo Augustini modestia, qui profecto candidè dicit, se in huiusmodi questionibus contrahere sui ingenij uela, Quia etiam si in infinitum spectemur & disputemus, tamen manent hæc incomprehensibilia. Quod si etiam illa quæ uidemus & gerimus, non satis plane intelligimus, quanto minus hæc assequemur? Quid enim extra tempus, & ante tempus fuisse statuemus aut, quid Deum antequam tempus esset, fecisse cogitabis? Quare abijcimus ista, & sentiamus, Deum ante conditionem mundi fuisse incomprehensibilem in sua essentiali quiete. Nunc autem post creationem esse intra, extra & supra omnes creaturas, hoc est, etiam esse incomprehensibilem. Aliud dici non potest, Quia noster intellectus, quid extra tempus sit, non intelligit.

Ideo Deus quoque se non manifestat, nisi in operibus & uerbo, quia hæc aliquo modo capiuntur, reliqua quæ propria diuinitatis sunt, capi aut intelligi non possunt, ut sunt, esse extra tempus ante mundum, &c. Forte Ad eum apparuit nudus, sed post peccatum in sibilò apparuit, quo ceu in uolucro fuit inuolutus, Sic postea inuolutus fuit in tabernaculo, propiciatorio, in deserto, nube & igni. Quare Moses ista etiã uocat Dei facies, per quæ se Deus manifestauit. Et Cain uocat faciem Dei, locum in quo immolauerat antea. Hæc enim natura sic est peccato deformata, imò corrupta & perdita, ut non possit Deum nudum cognoscere, seu comprehendere qualis sit, Ideo inuolucra ista necessaria sunt.

Et insania est, disputare multa, de Deo extra & ante tempus, quia, id est uelle comprehendere nudam diuinitatem, seu nudam essentiam diuinam. Hoc quia impossibile est, ideo inuoluit se Deus in opera, & ceteras species. Sicur hodie se inuoluit in Baptismum, in Absolutionem &c. Ab his si discendas, tunc abis extra mensuram, locum, tempus, & in merissimum nihil, de quo secundum Philosophum non potest esse scientia. Ergo merito omittimus hanc questionem, & hac simplici explicatione uocabuli, in Principio, contenti sumus.

Sed dignius obseruatione est, quod Moses non dicit, In principio creauit Adoni cœlũ & terram, sed utitur uocabulo pluralis numeri Elohim, quo nomine in Mose & alibi tum Angeli, tum Iudices seu magistratus appellantur. Sicut in Psal. 82. Ego dixi, Dii estis. Hic autem certum est significare, Deum unum & uerum, a quo creata sunt omnia. Cur igitur utitur plurali nomine?

Iudei uarie cauillantur Mosen, Sed nobis clarum est, uoluisse eum Trinitatem, seu personarum pluralitatem in una diuina natura tecte ostendere. Quia enim dicit de opere creationis, manifeste sequitur, quod excludit Angelos. Manet igitur illa contradictio, quod unus est Deus, & tamen illa unissima unitas uerissima etiam est pluralitas, quorsum enim alioqui attinet, Mosen plurali numero uti?

Explodenda igitur est Iudeorum frigida cauillatio, quod reuerentiæ causa plurali numero sit usus. Quis enim hic locus est reuerentiæ præsertim cum id non sit omnib. linguis commune, quod nobis Germanis usitatum est, ut reuerentia sit, plurali numero uti, cum de uno aliquo loquimur.

Deinde ut multum clamitent, uocabulum hoc tribui Angelis etiam & hominibus, Tamen & hoc loco plurale est, & nõ nisi de uno uero Deo potest

PRIMUM CAPVT

test accipi, quia agitur de creatione. Et fuere alia multa uocabula singularia, quibus potuisset Moses uti, nisi uoluisset certo consilio spiritualibus significare, quod in natura diuina, extra creaturam, sit personarum pluralitas. Non quidem apertis uerbis dicit, esse Patrem, esse Filium, esse Spiritum sanctum, unum & uerum Deum, Id enim Euangelij doctrinae reseruandum fuit, Sed satis ei fuit, uocabulo plurali, quod postea hominibus quoque tribuitur, istam pluralitatem Personarum ostendere.

Dei opera hominibus tribuuntur.

Nec nos offendere debet, quod idem uocabulum postea creaturis tribuitur. Quid ni etiam nomen suum nobis communicaret Deus, cum potestatem & officium communicat? Nam remittere peccata, retinere peccata, uisificare &c. sunt opera solius Maiestatis diuinæ, et tamē eadem tribuuntur hominibus, & fiunt per uerbum, quod homines docent. Sicut Paulus dicit, ut multos saluos faciam de carne mea. Item, omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem saluos. Sicut igitur hæc opera uere sunt opera Dei, licet hominibus quoque tribuantur, & per homines fiant, Itā Dei nomen, uere significat Deum, licet hominibus etiam tribuatur.

Ioh. 8. Arius confutatur.

Arius non potuit negare Christum fuisse ante mundum conditum, quia & Christus dicit, Antequam Abraham erat, ego sum. Et in prouerbijs scribitur, Antequam cœli fuerunt, ego sum. Ideo eo se conuertit, ut Christum seu uerbum, creatum diceret ante omnia, & postea creasse omnia, & fuisse creaturam perfectissimam, licet non fuerit semper. Sed huic fanaticæ & impiæ opinioni opponi debet, quod Moses breuiter dicit, In principio, nec ponit aliud quippiam ante principium quam Deum, quem plurali numero appellat.

Lucretius.

In has absurdas opiniones delabuntur animi, cum sine uerbo de tantis rebus uolunt cogitare. Atqui nos ipsos nescimus, sicut Lucretius ait, Nescitur adhuc quæ sit natura animai. Sentimus nos posse iudicare, numerare, discernere quantitates, & spirituales creaturas (ut sic uocem) uerum & falsum, & tamen nondū possumus definire quid sit anima, quanto minus diuinam naturam intelligemus? Nescimus qualis uoluntatis nostræ sit motus, non enim qualitatis, non quantitatis motus est, & tamen est motus quidam. Quid igitur in diuinis sciremus?

Sine uerbo de deo disputare.

Ergo fanaticum est, sine uerbo, & inuolucro aliquo de Deo & diuina natura disputare, sicut solent omnes Hæretici, ea securitate de Deo cogitare, qua de porco aut uacca disputant. Ideo etiam ferunt dignū premium temeritatis, ut sic periculose impingant. Nam qui uult tutus esse, & sine periculo in tantis rebus uersari, is simpliciter se intra species, signa & inuolucra ista diuinitatis contineat, qualia sunt, uerbum eius & opera eius. Nam in uerbo & operibus se nobis ostendit. Hæc igitur qui attingunt, isti quemadmodum muliercula sanguinis profluuii laborans, contactu uestimenti sanantur.

Arius.

Qui autem extra ista inuolucra Deum attingere uolunt, isti sine scelerate, quam nuda conantur amplecti, & pereunt. Sicut Ario accidit, hic cogitauit esse mediū quiddam inter Creatorem & creaturam, & ab illo medio condita esse cuncta. Huc necessario delabitur, postquam contra scripturam pluralitatem Personarum in diuinitate negauit. Sed, quia sine & extra uerbum Dei ista disputat, & sola sua cogitatione nititur, non potest non impingere.

Monachus.

Sic Monachus, quia uerbum non sequitur, cogitat talem Deum in cœlo sedere, qui saluaturus sit indutum cucullo, & obseruantem certam uitæ regulam, Hic etiam extra apparentiam, seu faciem Dei non præeunte, in cœlum conscendit. Sic Iudei idola sua & lucos habebant. Par omnium lapsus est & ruina.

Iudei.

& ruina, in eo enim impingunt, quod relicto uerbo singuli suas cogitationes sequuntur.

Igitur si tuto ambulare uolumus, ea amplectamur, quæ uerbum mo-
net, & quæ ipse Deus nos scire uoluit, Alia, quæ non sunt uerbo ostensa, o-
mittamus. Quid enim ad me, aut quomodo ego id apprehendere possum,
quid fecerit ante mundum conditum Deus? Hæ sunt cogitationes nudæ di-
uinitatis, Eiusmodi etiam illæ sunt, quibus Iudæi se ab hoc textu abduci pas-
sum sunt, ne credant plures Personas, cum tamen Mosen plurali nomine u-
sum constat.

Decretum damnat ἀνθρωπομορφίτης, quod de Deo loquerentur tanquam *Anthropo-*
de homine, tribuerent ei oculos, aures, brachia, &c. Iusta uero damna- *morphitæ im-*
tionis causa, Quomodo enim aliter homines inter homines de Deo loquan- *merito dam-*
tur. Quod si hoc modo de Deo sentire hæresis est, profecto actum est de sa- *nati.*
lute puerorum omnium, ita pueriliter de Deo cogitantium & loquentium.
Sed mitte pueros, & da mihi Doctorem doctissimum, quomodo is aliter de
Deo docebit aut loquetur?

Iniuria igitur bonis hominibus facta est, quod cum crederent Deum
omnipotentem, & Salvatorem, Ideo tamen damnati sunt, quod dicerent, De-
um habere oculos, quibus aspiciat egenos, habere aures, quibus audiat oran-
tes &c. Quomodo enim substantiam spiritualement hęc nostra natura potest in-
telligere? Et scriptura passim hoc ipso genere sermonis utitur. Igitur immeri-
to sunt damnati, & laudandum potius est studium simplicitatis, quod in do-
ctrina maxime necessarium est. Necesse enim est, ut Deus, cum se nobis re-
uelat, id faciat per uelamen & inuolucrum quoddam, & dicat, Ecce sub hoc
in uolucro me certo apprehendes. Id in uolucrum cum amplectimur, cum ibi
adoramus, inuocamus, sacrificamus, Deum inuocas se, Deo sacrificas se recte
dicimur.

Sic non dubium est primos Parentes adorasse Deum mane cū sol ori-
retur, admirantes Creatorem in creatura, uel, ut clarius dicam, per creaturā
admoniti. Posteriores morem retinuerunt, sed sine intellectu. Ita in idolatriam,
iste mos abiit. Causa huius nō est sol ipse, qui est bona Dei creatura, sed quod
doctrina paulatim extincta est, quam Satan nō potest ferre. Sic cum Heuam
abduxit Satan a uerbo statim in peccatum prolapsa est.

Vt igitur redeam ad Anthropomorphitas, nequaquam eos damnare
dos censeo, quia etiam Prophetæ pingunt Deum sedentem in solio. Hoc cū
audiunt simplices, statim cogitant de solio aureo, mire ornato, quanquam sci-
unt nihil tale materiale esse in cœlo. Sic Esaias dicit, se uidisse Dominum, in *Cap. 6.*
splendissima ueste, quia Deus in absoluta seu intuitiua uisione non potest pin-
gi, nec cerni. Ideo tales figuræ Spiritui sancto placent, & opera Dei propo-
nuntur quæ apprehendamus. Talia sunt, quod condidit cœlum & terram,
quod misit Filium, quod per Filium loquitur, quod baptizat, quod per uera-
bum a peccatis absoluit. Hęc qui non apprehendit, is Deum nunquam appre-
hendet. Sed desino, cum hæc sæpe copiose a me sint disputata. Nunc tamen
atingenda fuere propter Mosen, quem ita misere Iudæi flagellant in hoc lo-
co, ex quo probamus plures esse Personas in diuinitate. Nunc pergamus in
textu.

Dixitque Deus, Fiat lux, & facta est lux.

DIXI, INITIO CONDITAM ESSE PER VERBUM
rudem illam molem terræ & cœli (quam aquas iterum abyssum quoque
uocat) ac debet id referri ad primi diei opus. Licet Moses nunc primum sic
loquatur,

PRIMUM CAPVT

Deus dixit.

loquatur, Deus dixit, Fiat lux &c. Mira autem profecto phrasis, & incognita omnium aliarum linguarum scriptorib. quod Deus dicendo, id quod non erat, facit ut esset aliquid. Atque hic primum ponit Moses medium & instrumentum, quo Deus Pater in operando est usus, nempe VERBUM.

Notanda autem diligenter est differentia quæ apud Ebræos est inter Amar & Dabar, Nos utrunque reddimus per uerbum, dicere seu loqui, sed apud Ebræos hæc differentia est, Amar tantum & proprie significat uerbū prolatum. Sed Dabar etiam rem significat, Sicut cum Prophete dicunt, Hoc est uerbū Domini, utuntur nomine Dabar non Amar. Iam hodie noui Ariani imperitis Ebraicę linguæ sic fucum faciunt, uerbum significare rem creatam, & hoc modo dici etiam Christum uerbum. Contra hanc impiam & mulinsullam deprauationem recte admonetur hic Lector, Mosen uti uerbum Amar, quod simpliciter & proprie significat prolatum uerbum, ut sit uerbum quiddam distinctum ab eo, qui dicit, Sicut distinctio est inter dicentem & id quod dicitur.

Distinctio personarum.

Quemadmodum igitur supra probauimus ex textu pluralitatem personarum, Ita hic manifesta est distinctio personarum. Dicit enim Deus um esse, ut sic loquar, Dictorem, qui creat, & tamen non utitur materia, sed solo uerbo quod profert, ex nihilo facit cælum & terram.

Uerbum apud Ioannem.

Iam huc adhibe Euangelium Ioannis, In principio erat uerbum (Nam probe facit cum Mose) Dicit ante mundum conditum nihil erat creaturam, Deus tamen habebat uerbum. Hoc uerbum quid est, aut quid facit? Audi Mosen, Lux, inquit, nondum erat, Sed tenebræ ex suo nihilo esse, uertuntur in illam præstantissimam creaturam, quæ est lux. Per quid? per uerbum. Ergo in principio & ante omnem creaturam est uerbum, & est tam potens uerbum, quod ex nihilo facit omnia. Hinc sequitur irrefragabiliter, quod Ioannes diserte addit, Hoc uerbum esse Deum, & tamen esse distinctam personam a Deo patre, sicut distinctæ res sunt, uerbum, & is qui uerbum profert. Et tamen hæc distinctio eiusmodi est, ut unissima, ut sic dicam, unitas essentia maneat.

2. Cor. 4.

Hæc sunt ardua, neque tutum est ultra progredi, quam Spiritus sanctus nos ducit. Quare hic resistamus, Quod cū ex nihilo rude cælum & rudis terra, utrumq; caligine & tenebris deformatum, per uerbū extitisset, Lux per uerbum etiam ex nihilo, hoc est ex ipsis tenebris extitit. Hoc primum opus Creatoris, Paulus tanquam singulare opus allegat, Qui iussit e tenebris lucem illucescere &c. Iussio, inquit, fecit lucem istam. Hoc igitur nobis pro confirmatione fidei nostræ satis est, quod Christus sit uerus Deus, qui est cum Patre ab æterno antequam mundus fieret, Et quod per eum, qui est sapiens & uerbum Patris, Pater fecerit omnia. Notandum tamen est in isto loco Pauli hoc quoque, quod nouum creationis opus facit conuersionem impiorum, quæ etiam fit per uerbum.

Conuersio impiorum.

Sed hic ratio stultis questionibus impie ineptit. Si, inquit, uerbum semper fuit, Quare non prius creauit Deus per id uerbum, cælum & terram? Item, Quia tum primum, cum Deus incipit dicere, cælum & terra fiunt, uel detur sequi, Verbum tum primum cepisse cum Creatura cepit &c. Sed hæc impia cogitationes sunt excutiendæ, Neque enim de his possumus aliquid statuere aut cogitare, Quia extra illud initium creaturæ nihil est, quam nuda essentia diuina & nudus Deus. Is autem, quia est incomprehensibilis, illud etiam incomprehensibile est, quod fuit ante mundum, quia nihil est nisi Deus.

Nobis uidetur quod incipiat dicere, quia non possumus progredi ultra principium temporis, Sed quia Ioannes & Moses dicunt esse Verbum in principio

in principio, & ante omnē creaturam, necesse est semper id fuisse in Creatore & in nuda essentia Dei. Ergo est uerus Deus, sic tamen, ut Pater generet, & Filius generetur. Nam hanc differentiam Mose ponit, cum nominat Deum, qui dixit, & Verbum, quod dictum est. Atque hoc Mosi satis fuit, Nam clarior explicatio huius mysterij proprie pertinebat ad nouum Testamentū, & ad Filium qui in sinu Patris est. Ibi audimus etiam certa nomina Personarum, quod sit Pater, Filius & Spiritus sanctus, Sicut etiam tum in Psalmis quibusdam, tum Prophetis, sed subtilissimè, indicantur.

Verbum erat in principio.

Ioh. 1.

Augustinus paulo aliter exponit uerbum, dixit, sic enim interpretatur, Dixit, hoc est, fuit ab æterno in uerbo Patris ita definitum, ita apud Deum fuit constitutum, Quia Filius est ratio, imago, & sapientia Patris. Sed retinenda est simplex sententia & uera, Deus dixit, id est, per Verbum condidit & fecit res omnes, Sicut Apostolus comprobat, cū dicit, Per quem condita sunt secula. Item, Omnia per ipsum & in ipsum sunt condita. Atque inter hos limites debet consistere cogitatio creationis, non debemus longius euagari, quia tum in tenebras certas & exitiales prolabimur.

Augustinus.

Ebre. 1. Col. 1.

Ergo satis nobis sint ista, cum de mundo & eius conditione queritur. Quod ad materiam mundi attinet, ex nihilo esse factum, sic ex non luce factam esse lucem, ex nihilo factum cœlum & terram. Sicut Paulus dicit, uocat ea quæ non sunt, ut sint. Instrumentum autem seu medium, quo Deus usus est, est eius omnipotens Verbum, quod cum Deo fuit ab initio, & sicut Paulus loquitur, ante cōstitutionem mundi. Ergo quod dicit Paulus, per ipsum sunt condita omnia (utitur enim prepositione, in, Ebræorum more pro per, sic enim Ebræi usurpant literam Beth) & similia loca, ex hoc Mosi loco sunt desumpta, qui loquitur de uerbo prolato, quo iubetur & præcipitur aliquid.

Modus creationis.

Rom. 4.

Eph. 1.

Id Verbum est Deus, & est omnipotens Verbum, prolatum in diuina essentia. Hoc proferre nemo audiuit, nisi Deus ipse, hoc est, Deus pater, Deus filius, & Deus spiritus sanctus. Ac dum prolatum est, generata est Lux, non ex materia uerbi, nec ex natura dicentis, sed ex tenebris ipsis, Sic ut Pater inquit diceret, & foris fieret statim atque existeret Lux. Hoc modo etiam alia creata sunt postea. Hæc inquam nobis de modo creationis satis sunt.

Sed hic celebris agitur questio, Qualis nam illa fuerit Lux, qua illa rudis moles cœli & terræ fuit illuminata, cum tamen neque sol, nec stellæ essent conditæ, & tamen textus ueram & corporalem hanc lucem fuisse ostendat. Hæc res quibusdam occasionem dedit, ut Allegoriam quererent, & exponerent, Fiat lux, hoc est, angelica creatura. Item, separauit lucem a tenebris, hoc est, separauit Angelos bonos a malis. Sed hoc est ludere in tempestiuis allegorijs (Moses enim Historiam narrat) non est interpretari scripturam. Præterea Moses scripsit hominibus rudibus, ut haberent testimonia aperta de Creatione, Igitur tam absurda huc non sunt afferenda.

Lux primi diei.

Fiat lux.

Secundo etiã hoc queritur, An ista lux se mouerit motu circulari? Ego quidem fateor me uerum nescire, Si quis tamen scire cupiat, quid mihi simili ueri uideatur, existimo istam lucem fuisse mobilem, ita ut lux illa fecerit naturalem diem, ab ortu in occasum. Qualis autem lux fuerit, etsi difficile sit dicere, tamen mihi non placet, ut sine causa discedamus a Grammatica, aut torqueamus uiolenter uocabula, Moses enim diserte dicit fuisse lucem, & numerat hunc primum diem creationis.

Lux mobilis.

Qualis lux.

Ergo sic sentio, fuisse illam lucem ueram quæ motu circumferretur, sicut solis lumen circumfertur. Quanquam non fuit tã clara & splendida lux, qualis postea fuit, cum lumine solis aucta, ornata & perpolita est. Sicut etiam sacræ literæ testantur, in nouissimo die Deum hodiernum lumen solis,

PRIMUM CAPVT

ceum malignum lumen, respectu futuræ claritatis, splendidius & clarius facturum esse. Quemadmodum igitur, hodierna lux, quasi rudis et crassa luminis malsa est, si conferatur ad futuram lucem. Ita illa prima lux ad hanc præsentem collata, rudis fuit. Hæc mea sententiâ est de his duab, questionibus. Iam pergît Moses.

Factumque est uespere & mane Dies unus.

*Initium diei
apud Iudæos.*

HIC notandum est, quod Iudæi aliter diem auspicantur quam nos. Ipsi enim incipit dies a uespere & a sole occidente, ac finitur in uesperam sequentem, Nos cum sole oriente diem auspicamur. Ac placet quod deducunt nomen uesperæ, quæ Ebræis Aref appellatur, ab Araf quod significat miscere, confundere. Sicut ab hac appellatione uocant Arof quam noster Cynomyam uocat, quasi dicas confusam muscam. Quod scilicet uesperæ confusæ sint facies rerum, neque remoto lumine res liquidæ discerni possint.

*Articulus de
tribus personis in diuinitate.*

Hæc nunc de primo die Mose nos edocuit, uidebimus autem quod Moses hanc phrasin etiam in aliarum rerum cõditione retinet, Dixit Deus, Fiac firmamentum &c. Hæc ipsa repetitio nobis debet gratissima esse, quod ut supra dixi, magnum affert testimonium fidei nostræ, quod Filius in diuinis sit uerus Deus, & quod in unitate diuinitatis sit quædam personarum pluralitas, quia alia persona est Dicentis, & alia, Verbum seu λόγος.

*Psal. 33.
Prouer. 8.*

Ad hunc modum Psalmus quoque dicit, Verbo Domini cœli sunt firmati. Et Salo; hanc mirabilem Mosi phrasin indicat, ubi scribit sapientiam diuinam fuisse quasi administram creationis. Antequam quidquam faceret a principio, ab æterno ordinata sum &c. Quando præparabat cœlos, aderam, quando certa lege & gyro uallabat abyssos &c. Hic ostendit Salomo se istam doctrinam nostræ religionis intellexisse a Mose ostensam, sed ita, ut populus rudis ista audiret & legeret, & tamen non intelligeret. Nisi enim intellexisset Salomo hoc mysterium, non potuisset sic loqui. Sed ex Mose hausit omnia, ut, & illud Prouerb. 30. Quod est nomen eius, aut nomen Filij eius, sciam noster.

Existimo autem fuisse aliorum quoque sanctorum hominum similia scripta, ut Enoch, Eliæ, in quibus huiusmodi testimonia multa extiterunt. Sicut autem ista adhuc hodie, quantumuis manifeste in nouo Testamento reuelata sunt, in abscondito manent & a plerisque non accipiuntur, sed impugnantur. Ita multo magis idem in populo Iudæorum accidit, cum sancti Patres ista, non crassissime tradita, etiam subtilius proponerent eruditibus.

*Tres personæ
in diuinitate.*

Nobis autem magna consolatio est, scire ista ab initio mundi sic significata esse, quod in diuinis personalis sit pluralitas, & tamen diuinæ naturæ æsententiæ unitas. Quod si qui hæc non credunt, aut impugnant, quid ad nos? Abraham uidit tres, & unum adorat. Item Spiritus sanctus dicit, in Gen. & pluuit Dominus ignem de cœlo a Domino. Hæc uerba etiam si fanatici non intelligunt nec obleruant, tamen scimus esse uerba non hominis temulentibus sed Dei.

Hilarius.

Huiusmodi testimonia plurima passim extant, quæ optimus uir Hilarius diligenter collegit. Quod si sunt obscura, aut parum firma uidentur, imo pijs & incredulis sic uidentur, Pijs firma & satis clara sunt, quæ diuinis literis prodita & ostensa sunt. Sciunt enim aliam Personam dicentis Dei esse, & aliud, non natura, sed persona esse, Verbum, per quod cõdita sunt omnia, & adhuc hodie conseruantur, sicut dicit autor ad Ebre. Omnia portans in uerbo potentia suæ.

Ebræ. 1.

Sed monentur.

Sed monendum hic etiam illud est, Illa uerba, FIAT LVX, Dei, non Mo uerba Dei
 Si uerba esse, hoc est, esse res. Deus enim uocat ea quæ non sunt, ut sint, & sunt res. Rom. 4.
 loquitur non grammatica uocabula, sed ueras & subsistentes res, Vt quod
 apud nos uox sonat, id apud Deum res est, Sic Sol, Luna, Cœlum, terra, Pe-
 trus, Paulus, Ego, tu, &c. sumus uocabula Dei, Imo una syllaba uel litera cõ-
 paratione totius creature. Nos etiam loquimur, sed tantum grammaticè, hoc
 est, iam creatis rebus tribuimus appellationes. Sed Grammatica diuina est a Grammatica
 lia, nempe, ut cum dicit, Sol splende, statim adsit sol & splendeat. Sic uerba diuina.
 Dei, res sunt non nuda uocabula.

Atque hic fecerunt discrimen, uerbi increati a uerbo creato. Verbum verbum
 creatum est factum per Verbum increatum. Nam quid est aliud tota creatu- creatum.
 ra quam uerbum Dei, a Deo prolatum, seu productum foras. Verbum autẽ verbum in-
 increatum, est diuina cogitatio, iusio interna, manens in Deo & idem cum creatum.
 Deo, et tamen distincta Persona. Sic Deus se nobis reuelat, quod sit Dictor,
 habens apud se Verbum increatum, per quod mundum & omnia creauit fa-
 cilimo opere, dicendo scilicet, ut nõ plus negocij Deo sit in creatione, quam
 nobis in appellatione. Huiusmodi cogitationibus boni Patres Augustinus
 & Hilarius quoque se oblectarunt.

OPVS SECVNDI DIEI.

DIXITQVE DEVS, FIAT FIRMAMEN-
 tum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis.

HIC VIDETVR MOSES SVI OBLITVS, QVOD
 de duabus maximis rebus nihil agit, nempe de Creatione, & lapsu An- De Angelis.
 gelorum, ac tantum corporalium rerum conditionem persequitur, Cum ta- Ioh. 3.
 men non dubium sit, Angelos esse creatos. De creatione autem, de pugna
 & lapsu eorum, nihil omnino extat in scriptura, nisi quod Christus dicit, In
 ueritate nõ stetit. Et Mose infra, cap. 3. commemorat miserabilem historiam
 de serpente. Mirum igitur est tacere de his tantis rebus Mosen.

Hinc factum est cum nihil certi haberent homines, ut aliquid finge- Nouem ange-
 rent, nempe, quod nouem fuerint Angelorum chori, ac tanta multitudo, ut lorum chori.
 nouem totos dies ceciderint. Finxerunt etiam de pugna maxima, quomodo Pugna inter
 boni Angeli restiterint malis. Hoc puto sumptum esse ex pugna Ecclesiæ, angelos bonos
 quod sicut pij Doctores, pugnant contra malos & fanaticos, Ita etiam somni- & malos.
 ant inter Angelos fuisse pugnam, contra malos, qui uoluerunt usurpare Di-
 uinitatem. Sed ita fit, ubi nulla clara testimonia extant, ita plerumque existis-
 mant homines temerarij sibi licere fingere quælibet.

Hinc etiam de periculo & metu Angelorum nugati sunt, ex loco Esaie, Iesa. 14.
 ubi Lucifer dixit, Ascendam in cœlum, super astra Dei ponam solium meũ Bernardi co-
 &c. Cum tamen Propheta ibi de superbïa regis Babyloniorum uaticinetur. gitatio.
 Et Bernhardus cogitat Luciferum uidisse in Deo, fore ut homo super An-
 gelorum naturam eleuaretur, Hanc homini felicitatem superbium spiritum
 inuidisse, ac sic esse lapsum. Sed ualeant ista prout merentur, Ego neminem
 coegerim talibus opinionibus assentiri. Hæc tamen sunt certa, & lapsos esse Lapsus An-
 Angelos, & Diabolum ex angelo lucis esse factum angelum tenebrarum. gelorum.
 Forte etiam inter ipsos Angelos bonos & malos concertatio fuit.

Sed Mose quia scripsit rudi & nouo populo, quæ scitu erant necessaria, et
 uilia scribere uoluit. Alia quæ non erant necessaria, de Angelorum natura
 & similibus præterijt. Quare a nobis quoque de hac tota re nihil debet expe-
 ctari amplius, præsertim cum nouum quoque Testamentum partius de hoc

PRIMUM CAPVT

2. Pet. 2.

Angelorum
lapsus.

loco agat, nihil enim addit quam quod sint damnati, & teneantur quasi in carcere uincti usque ad iudicij diem. Igitur satis nobis sit ista scire, esse angelos bonos & malos, Deum autem creasse omnes pariter bonos. Hinc sequitur necessario, Malos Angelos esse lapsos, & non stetit in ueritate. Quomodo autem id sit factum, nescitur, uerisimile tamen est, ex superbia esse lapsos, quod Verbum seu Filium Dei contempserunt, & se ei uoluerunt anteferre, plura non habeo. Nunc ueniamus ad Mosen.

Opus secundi
diei.

Primi diei opus audiuius id fuisse, Rude coelum & terram, quae ambobus illuminauit quodam crasso & rudi lumine. Hoc nunc secundi diei opus est, quomodo ex ista rudi nebula, quam coelum appellauit, produxerit coelum formosum & elegans, quale nunc est, si stellas & lumina maiora adimas. Et Ebrei satis comode coeli nomē Schamaim, deducunt a Ma'im, quod significat aquas, Nam litera Schin saepe in compositionibus usurpatur pro relatiuo, ut Schamaim sit aqueum, seu quod aqueam naturam habeat. Sicut id etiam ex colore apparet, & experientia docet, aerem esse natura humidum. Et dicitur Philosophi, nisi sol esset, aerem perpetuum humorem esse. Esse quidem humidum & calidum, sed humidum esse ex sua natura, quia coelum ex aqua est factum, Ideo pluit & habet salutiferum humorem. Quia autem lux solis est addita, sic temperatur ista natura humida, ut aer etiam calidus sit.

Istam rudem massam nebulae primo die ex nihilo condita, apprehendit Deus per uerbum, & iubet, ut extendatur in modum sphaerae. Nam uocabulum Rakia Ebraeis extensum quiddam significat a uerbo Raka quod expandere & explicare significat. Nam coelum ita factum est, ut extenderetur ista massa rudis, sicut uesica suis circulari forma extenditur cum inflatur, utar enim rustica similitudine, quo res fiat planior.

Caeli ferro
firmati.

Quod igitur Hiob dicit, Coelos firmatos esse ferro, non ad materiam respicit, sed ad uerbum, quod etiam mollissimam rem natura, facit firmissimam. Quid enim mollius est aqua, quid aere est tenuius aut subtilius? Et tamen istae res subtilissimae & mollissimae, quia sic uerbo sunt conditae, seruant suam figuram & motum suum perfectissime & firmissime. Quod si ex Adamante aut materia infinito duriore coelum esset aedificatum, tamen isto tam rapido & longo ac continuo motu, frangeretur & liquesceret. Sic sol uno die liquefaceret ex rapido motu, si esset ex durissima materia. Motus enim ualde calidum facit, sicut Aristoteles plumbum insagitta dicit liquefcere, propter rapidum motum.

Motus caeli rapidus & continuus.

Omnipotentia
uerbi.

Cap. 37.

Aeris subtilitas.
Coelum ceruleum.

Haec igitur sunt miracula Dei, in quibus omnipotentia uerbi cernitur, quod coelum cum mollius & subtilius sit aqua, tamen rapidissimo motu agitatum, in tanta corporum & motuum uarietate, iam tot millibus annorum in nulla sui parte corruptum aut debilitatum sit. Hoc est quod Hiob dicit, Coelos quasi ex aere fusos, cum tamen sint natura mollissimi. Quanta aeris in quo uiuimus sit subtilitas nouimus, nam non solum non tangitur, sed ne cernitur quidem. At coelum etiam subtilius & tenuius est natura, quam iste aer. Nam quod apparet ceruleum esse, non est argumentum densitatis, sed longinquitatis & tenuitatis potius. Ad quam si nubium corpora conferas, sunt quasi ligni humidi fumus, quod accenditur. Hanc subtilitatem & tamen constantem durabilitatem Hiob notat. Nam Philosophi quoque celebrem sententiam habent, Humidum non terminari termino proprio.

Igitur coelum quod suo termino non potest consistere, est enim aqueum, consistit uerbo Dei, quod hic audimus, Fiat firmamentum. Hinc qui diligentiores fuere inter Philosophos, profecto non leue argumentum sumptere, non temere, sed diuina prouidentia omnia geri & administrari. Siquidem certi &

certi & proprii superiorum corporum, & cœli motus sunt. Quis enim hæc Motus cœli
& superiorum
corporum certi
& proprii.
fortuita aut pure naturalia dixerit? Cum ista quæ ab artificibus corpora Motus soli
certissimus.
sunt non sint fortuita, sed ex certo consilio & arte profecta: ut sunt columnæ
teretes, trigonæ, hexagonæ &c.

Ergo uere Maieftatis ista opera sunt, quod sol tam accurate & certissi-
ma ratione suum cursum habet, ut ne latum unguem a rectissima linea in ul-
la cœli parte deflectat. Atque hunc cursum tenet in subtilissimo aere, non
suffultus solidis corporibus, sed sicut folium in aere fertur. Quanquam hæc
comparatio minus propria est, quia folij motus irregularis & incertus est, so-
lis autem certissimus, idque in aere longe subtiliore, quam iste aer est in quo
nos inuis, & uiuimus.

Hæc admirabilis istius crassæ nebulae extensio, Firmamentum a Mose Firmamentum
appellatur, in quo Sol cum reliquis Planetis suum motum habet circum ter-
ram, in illa subtilissima materia, Sed hanc firmitatem isti fluxili & uagæ sub-
stantiæ quis Auctor addit? Profecto Natura non facit, quæ in leuioribus id
prestare non potest. Igitur istius hoc opus est, qui ad cœlū & lubricam istam Deus uerbo
omnia firmat
& conseruat.
substantiam dicit: Sis Firmamentum, ac uerbo, ista omnia firmat & cōseruat
pro sua omnipotentia. Hoc uerbum facit, ut tenuissimus aer, sit durior omni
Adamante, utq; terminum proprium habeat, E contra ut Adamas sit mollior
aqua. Ut ex talibus operibus cognoscamus qualis sit noster Deus, nempe De-
us omnipotēs, qui admirabile cœlum ex rudi cœlo fecerit, & omnia pro sua
uoluntate sit operatus.

Porro dixi Firmamentum apud Ebræos nomen habere ab extensione,
Sicut ad uocabulum egregie alludit similitudo militaris pellium seu castro-
rum, qua utitur Psalmus 104. Extendens cœlum sicut pellem. Sicut enim ca- Psal. 104.
strum complicatum explicatur & figitur in agro, Ita, inquit, tu expandis &
quasi euoluīs uerbo tuo, rude cœlum, ubi in tota creatura ceu in sphaera se-
des inuisibiliter, intra omnia & extra omnia &c.

Sed hoc maxime mirabile est, quod Moses manifeste tres partes facit, et fir- Firmamentum
inter aquas
medium.
mamentum collocat medium inter aquas. Ego quidem libenter imagina-
rer, Firmamentum esse supremum corpus omnium, & aquas non supra, sed
sub cœlis pendentes & uolantes, esse nubes quas cernimus, ut sic aquæ ab a-
quis distinctæ intelligerentur nubes diuisæ a nostris aquis in terra. Sed Mo-
ses, manifestis uerbis aquas supra & infra Firmamentū esse dicit. Quare cap-
tuo hic sensum meum, & assentior uerbo etiamsi id non assequar.

Veritur autem hic, Quæ sint illæ aquæ, & quomodo corpora supe- Quatuor ele-
menta.
riora sint distincta? Philosophorum partitio non est ignota, Ponunt
enim quatuor elementa, eaque secundum qualitates collocant & distingu-
unt. Infimum locum terræ, secundum aquæ, tertium aeri, postremum & sum- Sphaera.
mum igni assignant. Alij his annumerant æthera quintam essentiam. Postea
numerantur sphaeræ seu orbis septem Planetarum, & octaua sphaera stellarū
fixarum. Ac conuenit fere de his inter omnes, ut sint quatuor sphaeræ gene-
rabilium & corruptibilium, Deinde octo aliæ ingenerabilium & incorrup-
tibilium.

Ac Aristoteles de cœli natura disputat, Quod non sit composita ex ele- Cœli natura.
mentis, sed suam propriam naturam habeat, Quia si ex elementis esset, esset
corruptibile, quod ista corpora inter se mixta agant & patiantur inter se inui-
cem ad corruptionem. Adimit igitur omnibus superioribus corporibus qua-
litates primas, & dicit esse simplices naturas, habentes lucem coæternam, &
simul natam qualitatem.

Hæc, etli non certa sunt, tamen quia principia pulcherrimarum artiū, ex
uerisimilibus rationibus collecta, continent, ad docendum utilia, barbarū est
B ij si quis

PRIMUM CAPVT

si quis ea negligere aut aspernari uelit, praesertim cum aliquo modo cum experientia conueniant. Nam uerū esse experimur, quod ignis natura sursum fertur, sicut fulmina ac reliqua superiora meteora ignita apparent. His quasi principijs experientia notis, moti sunt, ut ignem supremo in loco collocarēt, Deinde aerem, tertio aquam, & in infimo loco terram, grauitate praetulerunt.

Regula.

Haec ualent tanquam rudimenta, quae etsi quis contendat non esse uniuersaliter uera, tamen communiter sunt uera, & profunt ad artes istas rite tractandas & tradendas. Etsi enim ex silice elicitur ignis, tamen non ideo negandum est, supremam regionem obtinere ignem. Quare Theologia his artibus hanc addit Regulam, Philosophis non satis notam, Quod etsi Deus ista omnia uerbo suo ordinarit & creauerit, tamen non ideo alligatus sit ad istas Regulas, quin eas pro sua uoluntate mutare possit. Videmus enim neque grammaticam, nec alias artes sic regulatas esse, quin habeant suas exceptiones, sic leges rerump. temperat ἐπιείκεια. Quanto magis hoc in diuinis actionib. fieri potest, ut etsi ista quatuor elementa sic ordinata & disposita esse experiamur, tamen Deus contra hanc dispositionem, etiam in medio mari, ignem habere & seruare possit, sicut eum in silice absconditum uidemus;

Numerus certus sphaerarum etc.

Sic sphaerarum numerus certus a Mathematicis annotatus est, non quod ita esse necesse sit, sed quod harum rerum aliqualis noticia tradi non potest, nisi sic distinguantur sphaerae, propter diuersos motus, ad quos tradendos talia, ut dicam, imaginatione opus est. Sic enim ipsi artifices dicunt, Exempla dantur in ignis esset, haec ridere, sicut quidam faciunt, quod non ita certa sint, quin aliter esse non possint, Nam faciunt ad tradendas artes, quod satis est.

Coelum cristallinum.

HAEC tradunt in genere fere Philosophi, ad quos Theologi recentiores accedunt, & addunt supra istas octo sphaeras adhuc duas, coelum cristallinum seu glaciale seu aqueum, & coelum empyreum. Sed Graeci multo de his rebus disputarunt elegantius & prudentius quam nostri. Nam Ambrosius & Augustinus satis pueriles cogitationes habent, Quare Hieronymus laudo, qui plane de his tacet. Ac coelum cristallinum quidam ideo aqueum dicunt, quod putant id esse aquas, de quibus Mose hic loquitur, Ideo additas octauae sphaerae, ne nimio motu conflagent. Sed sunt ista puerilia. Ego potius fatebor me Mosen in hoc loco non intelligere, quae ut ista inerudita probem.

Coelum empyreum.

Decimum coelum empyreum ita uocant, non quod sit igneum & ardens, sed a luce, quod sit lucidum & splendidum. Hoc coelum faciunt habitaculum Dei & Beatorum, quod statim a creatione sit impletum Angelis, ac Luciferum de hoc caelo lapsum affirmant. Haec fere Theologi adijciunt ad Philosophorum opinioniones.

Motus triplex sphaerae.

Qui autem apud nos artifices fuerunt, & astronomica tractarunt, hi copiosiores in sphaeris fuerunt. Nam ponunt duodecim sphaeras, atque triplicem motum octauae sphaerae, motum raptum, motum proprium & motum trepidationis. Neque enim haec, nisi singulis motibus sua sphaera tribuatur, doceri possunt.

Auerrois cogitatio de sphaeris.

Auerrois alias magis absurdas & nimis rationi consentaneas cogitationes habuit. Ille enim sentit singulas sphaeras esse intelligentias, seu intelligentes naturas. Huius stultae cogitationis hanc occasionem habuit, quia uidit motum infallibilem, & regulatissimum superiorum corporum, Igitur sentit esse sphaeras intelligentes substantias, quarum singulae moueant se certa & perpetua ratione. Sed probant haec summam ignorantiam Dei, Quare Auerroim repudiamus. Reliqua autem quae recitauimus eousque probamus, quod sunt apta ad docendum. Est enim omni laude dignissima ista qualis qualis cognitio motuum superiorum corporum;

Moses

Moses de simplici & plano, ut uocant, procedit, & ponit tres partes, a quas supra, & infra, & in medio, firmamentum, Ac uocabulo cœli completi tur totum id corpus, quod Philosophi octo spheris, igni & aere, distinguunt. *Cœlum.* Nam in tertio die primum meminit aquarum fluentium. Et manifestum est, aerem in quo uiuimus, appellari in scriptura sancta cœlū, quia scriptura uocat uolucres cœli. Item dicit claudī cœlum, cum non pluit. Item, dicit cœlum pluere, quæ omnia fiunt in aere, non in spheris Lunæ aut reliquorum Planetarum. Igitur distinctio ista spherarum non est Mosaica, nec sacræ scripturæ, sed est ab hominibus eruditis excogitata ad docendum, id quod magni beneficii loco debemus agnoscere. *Volucres cœli*

AN recte dicantur elementa corruptibilia, etiam dubito, uideo enim quod maneant. Nam etiam si pars aliqua mutatur, non ideo sequitur mutari totum, Sunt autem tantum partiales illæ mutationes elementorum. Sic manet aer in quo uiuunt & uolitant uolucres, manet terra in qua proueniunt arbores, & alia, etiam si quæ partes commutantur.

Quod igitur Aristoteles, causam omnium horum facit primum Motorem. Auerrois autem formas assistentes a foris motuum causas dicit, Nos secuti Mosen dicimus, omnia ista geri & regi simpliciter uerbo Dei, Ipse dixit, & factum est. Non mandauit corpora ista regenda Angelis, sicut nec nos ab Angelis gubernamur, quanquam custodimur ab Angelis. *Ipse dixit.*

Sic quod Planetarum motus est retrogradus, est opus Dei creatum per uerbum, quod opus ad ipsum Deum pertinet & longe maius est quam ut Angelis possit tribui. Deus ista sic distinxit, gubernat, & conseruat, & idem qui iussit currere solem, Firmamentum autem stare, dixit etiam ad Mercurij stellam, tu stella mouere sic &c. Hoc facit uerbum, ut incertissimus motus sit certissimus, etiam si in uago cœlo, non in parte aliqua, aut linea aliqua materiali, corpora illa ferantur. Sicut enim piscis in medio mari, uolucris in aperto cœlo, ista stellæ in suo loco mouentur, Sed motu certissimo & uere admirabili. Sic eadem plane est causa, Cur Albis hoc in loco, & ad hanc plagam cursu suo perenni feratur, nec defatigetur. Omnia talia opera, sunt opera uerbi, quod hic celebrat Mose, Ipse dixit, &c. *Planetarum motus retrogradus.*

ERgo de causis istarum rerum nos Christiani aliter sentire debemus quam Philosophi, Et si quædam sunt supra captum nostrum (sicut ista hic de aquis supra cœlos) ea potius sunt cum nostræ ignorantie confessione credenda, quam aut impie neganda, aut arroganter pro nostro captu interpretanda. Oportet enim nos seruari phrasin scripturæ sanctæ & manere in uerbis Spiritus sancti, cui ad hunc modum placuit distribuere Creaturas, ut in medio esset Firmamentum, productum ex isto informi cœlo & terra informi, ac per uerbum extensum, Deinde supra & infra firmamentum ut essent aquæ, etiam ex ista informi massa desumptæ. Hoc totum Spiritus sanctus appellat cœlum, cum septem spheris, & regione aeris tota, in qua fiunt impressiones, & in qua uolucres errant. *Aque supra cœlos.* *Distributio creaturarum.* *Cœlum.*

Quare ista communia non negamus, quod dicunt, Omne graue deorsum, & omne leue sursum (quanquam etiam uapores densos sursum ferri uideamus, sed raptu caloris) Hoc tantum dicimus, ista sic creata esse & conseruari uerbo, uerbo tamen etiam adhuc hodie mutari posse, sicut illa tota natura tandem immutabitur. Sicut etiam contra citatam Regulam est, quod sint adhuc supra cœlos seu firmamentum aquæ, & tamen textus id affirmat.

VT igitur ad propositam questionem redeam, Cum queritur de natura istarum aquarum, negari non potest, quin ut Mose dicit, aquæ sint supra cœlos, Cuiusmodi autem aquæ illæ sint, libere fateor me ignorare. Nam neque *Aque supra cœlos.*

PRIMUM CAPVT

scriptura earum meminuit usquam præterq̄ in hoc loco & in Cantico trium puerorum, & nos de similibus rebus omnibus nihil certi possumus prædicare. Sicut nec de cœlo in quo Angeli & Deus habitat cum Beatis, nec de alijs quæ in nouissimo die, cum alia carne induti erimus, reuelabuntur, nunc certi aliquid dicere possumus.

*Cœlum pro
horizonte.*

*Augustinus
astrologiam
contemnit.*

Sed addam hoc quoque propter rudiores, In scriptura sæpe appellatio-
ne cœli uenire, quem nos dicimus horizontem. Hinc cœlum cœlorum firmamentum totum appellatur, in quo congregantur omnium hominum cœli, hoc est, horizontes. Hoc modo nos hic aliud cœlum habemus, quam qui in Gallia aut Italia sunt, Sed hæc appellatio, nihil facit ad huius loci interpretationem. Quare maxima pars Theologorum, aquas istas, ut supra etiam ostendimus, interpretati sunt cœlū glaciale, Ideo in illa parte positum, ut inferiores sphaeras in tanta pernicitate motus, humectet & quasi refrigeret, ne consumantur ex nimio ardore. Sed an recte ita colligant, nō definio. Ego libenter fatebor, me aquas istas quid sint nescire. Si quidem etiā ueteres Ecclesiastici ista nō curarunt admodum, Sicut uidemus Augustinum Astrologiam totam contemnere. Sed etiam si ea multa superstitiosa habet, tamen nō plane contemnenda est, uersatur enim tota in obseruatione & consideratione diuinorum operum, quæ dignissima cura est homine, Quare summa ingenia in ea se exercuerunt & oblectarunt.

Hæc de præsentī loco satis sint dicta, quod scilicet secundo die cœlum sit distinctum, ut esset medium inter aquas.

Sed hic alia questio nascitur, Quod cum in operibus aliorum dierum omnium additur, Et uidit Deus quod esset ualde bonum, Cur id etiam hoc in loco non sit additum, cum maxima & pulcherrima pars totius creaturæ esset cōdita? Potest autem ad hanc questionem sic responderi, Quod ea clausula in fine conditionis omnium rerum sit addita sexto die, ubi dicit scriptura, Et uidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona, Ibi etiam cœlum complectitur.

Lyra placet sententia Rabi Salomonis, qui dicit in tertio die hanc sententiam bis poni, Et uidit Deus quod erant ualde bona, Refertur igitur alterum ad opus secundi diei, quod tertio die perfectum est, cum aquæ sub cœlo sunt aptius distinctæ.

Alij Philosophantur hic ex nescio quibus rationibus, Quod binarius numerus sit mali omninis, quia primus numerus est qui ab unitate discedit, Deum autem odisse illam discessionem, & probare concordiam, Ideo non addidisse hoc elogium de secundo die. Sed Lyra recte appellat trifaticam gloriam, quia eadem ratione omnes numeri ab unitate discedunt.

Et tutissimum est hic non esse nimium curiosos, quia sunt ista posita supra nostrum captum, Quomodo enim nos possumus intelligere eum ordinem quem Deus approbat? Imo confundi necesse est rationem, quod enim Deo ordo est, hoc nos confusionem ordinis iudicamus. Sic confusæ temere uidentur stellæ, quod claræ obscurioribus, minores maioribus sunt mixtæ, Quis enim hic ordinem esse iudicat, & tamen summus est ordo, ex sapientissima mente constitutus. Sic de alijs iudicamus, uidetur esse confusio quod Albis noster, imo omnia flumina tam obliquo cursu ad ostia sua feruntur. Sic confundi uidentur arbores, Sic confundi uidetur masculus & foemina, nec apparet hic ordo aliquis. Sed hæc omnia probant Deum habere & iudicare aliter de ordine, quam nos.

Quare omittamus curiosius ista persequi, Cur addat ad tertium diem bis, Et uidit Deus &c. in secundo autem omittat? Nec iudicemus temere, An opus secundi diei in tertio die absolutum sit uel non. Philosophi rudimenta

menta tradiderunt artium, ideo distinxerunt cœlum in sphaeras suas. Sed nos simpliciorum habemus rationem, qui Deum immediate constituimus Creatorem omnium per uerbum, Dixit.

OPVS TERTII DIEI.

DIXITQUE DEVS, CONGREGENTVR

aque quæ sub cœlo sunt in locum unum, & appareat arida.

SVpra dixi, nos non intelligere ordinem operum Dei, Igitur si hic nos in consilium adhibuisset, suasissemus eum ordinem, ut hanc particulam adderet secundo diei. Sed uult ipse esse magister ordinis & arbiter orbis. Quare non debemus hic ualde esse curiosi. Textus dicit clare, Deum iussisse aquas sub cœlo congregari. Non dicit, sub firmamento, ut supra. Fiat diuisio aquarum ab aquis supra & infra firmamentum. Cœlum igitur, phrasi sacrae scripturae, dicitur tota superior machina cum toto aere & omnibus sphaeris, & habet nomen Ebraicum a materia, hoc est a con-
Cœlum.

que enim aqua ista prima & informis, tam fuit ampla, sed est uerbo extensa. Sicut Christus benedictione sua in Euangelio paucos panes multiplicat, ut ingenti hominum numero sufficiant. Quod igitur philosophice uocamus aerem cum omnibus sphaeris, id hic
Quod Philosophi aerem cum omnibus sphaeris, Mose cœlum appellat.

Quod dicit, In unum locum collectiue, potius pluraliter & distributiue intelligi debet. Quasi dicas, In singula loca seu uaria loca, ne tota uis in unum oceanum uno loco congregetur. Sed ut maria & flumina sint multa, aliud inferius, aliud superius, aliud maius, aliud minus &c.

ET APPAREAT ARIDA.

HAEC VERBA SVNT OBSERVANDA, QVIA

supra dixit, terram fuisse Tohu & Bohu, hoc est incultam, rudem & in-
Terra Tohu & Bohu.

formem, undique circumfusam & permixtam aquis. Ergo hic quoque significat malsam istam terræ aquis submersam & obrutam esse. Cur enim alioqui diceret, Appareat, nisi fuisset circumdata abyfso, & aquis istis primis & nebulosis plane tecta? Confirmatur enim hic iterum, quod supra aliquoties ostendimus, Quod mundus principio conditus, nihil fuerit quam rudis aqua et terra, ac tertio die primum terra producit ut appareat. Sicut igitur antea lux aquis inducta est, ita hic decus lucis etiam inducitur terræ, Vtrunque enim ad habitandum fuit necessarium, ut esset sicca, & ut esset in luce, seu illuminata.

Vocat autem terram aridam, propter aquas remotas. Sic uidemus mare
Terra arida.

mirabiliter æstuaræ, quasi absorpturum sit omnem terram, Nam altius terris extat mare. Sed non potest transire terminos suos. Hic enim locus primæ creationis circumscribit terram, & ponit mari obicem firmissimum, Sicut Hiob
Hiob. 38.

& Psal. testantur, ut quanquam mare sit altius, nec terminetur proprio termino, tamen non possit uagari ultra quam debeat. Terra enim pro suo centro deberet esse inclusa & tecta mari, Sed Deus mare uerbo suo repellit, & facit
Psal. 104.

Ergo uir

PRIMUM CAPVT

*Vita nostra
transitus per
mare rubrum.*

Ergo uirtute diuina fit, ne aquæ in nos graſſentur, Et adhuc hodie uſq[ue] in finem mundi miraculum illud nobiſcum Deus facit, quod in rubro mari fecit cum populo Iſrael. Ideo autem tum ſingulariter reuelauit eam potentiam manifefſto miraculo, ut a paruo populo coleretur diligentius. Quid enim eſt tota noſtra uita ſuper hanc terram, quam tranſitus per rubrum mare, ubi utrunque mare ſtabat ceu muri alti. Quia uerifſimum eſt, longe altius eſſe mare quam terram. Deus igitur adhuc hodie aquas pendere iubet, & uerbo tenet, ne in nos erumpant, ſicut erupere in diluuió. Nonnunquam autem eſſe duntur ſigna diuinitus, ut Inſulæ totæ aquis pereant, ut oſtendat Deus mare eſſe in manu ſua, quod & tenere poſſit, & in ingratos & malos immittere.

*Terra cen-
trum mundi.*

Diſputant philoſophi quoque de centro mundi, & aqua circumflua. Et fane mirum eſt, eo uſque progreſſos, ut terram conſtituerent centrum totius creationis. Hinc enim colligitur, non poſſe terram cadere, quia undique a reliquis ſpheris continetur ab intra. Sic cœlum & reliquæ ſphæræ nituntur centro, ut ipſæ quoque ſint durabiles. Hæc ſunt digna cognitione, Sed hoc Philoſophi neſciunt, quod illa ſtabilitas tota eſt ex uerbi Dei. Igitur aqua qua etſi altior ſit, non tamen poteſt egredi fines, & terram obtegere, Sed uiuimus & ſpiramus, ſicut filij Iſrael in medio maris rubri.

ET VIDIT DEVS, QVOD ESSET BONVM.

HIC ADDIT COMMENDATIONEM HANC, cum tamen nihil ſit factum, præter illam aquarum diſtinctionem, & productionem exiguæ particulæ terræ. Supra ad pulcherrimam partem operum Dei, non addidit hanc particulam. Fortaſſe ideo ut ſignificaret nobis Deus, ſe plus ſolicitum eſſe de noſtra habitatione quam de ſua, ut eo magis accenderemur ad gratiarum actionem. Non enim eramus uicturi in aere aut cœlo, ſed in terra ubi cibo & potu eramus toleraturi uitam.

Postquam igitur tectum huius habitationis adornauit, cœlum ſcilicet, & addidit lucem, Nunc etiam aream inſtruit, & producit terram aptam habitationi & miniſterio hominum. Hoc opus ſibi placere bis dicit, propter nos, qui ſic ei ſumus curæ. Ut etiam cõfirmet nos, futurum, ut huius operis, quod tam ſollicite ædificauit, etiam poſthac magnam hinc habiturus curam, & aſſerturus, ac prohibiturus ſit hoſtem & mortem certiffimam, nempe aquam. Belle igitur cepit huius domus fundamenta & tectum, Nunc uideamus quomodo eam exornet etiam.

ET DIXIT DEVS, GERMINET TERRA herbam uirentem & facientem ſemen & lignum pomi &c.

PRIMAS DOMVS PARTES EXTRVXIT, Tectum habet elegantiffimum, licet nondum exornatum plane, cœlum, Fundamentum eſt terra, Parietes ex omni parte ſunt maria. Nunc etiam de uictu nobis prouidet, ut terra ferat herbas & arbores omnis generis. Hic iterum uides, cur terram ſupra dixerit Tohu & Bohu, quod non ſolum tenebroſa & permixta aquis fuerit, ſed etiam ſine omni fructu & ſterilis.

*Cibus homini
a deo paratus.*

Vides autem quem nobis cibum paret, nempe herbas & fruges arborum. Credo igitur noſtra corpora longe fuiſſe durabiliora, ſi iſta polyphagia præfertim autem carniū eſus poſt diluuium non eſſet introductus. Nam etſi terra, poſt peccatum Adæ maledicta, & poſtea diluuió etiam ualde corrupta ſit, tamen longe ſubtilior hodie uictus eſſet herbarum quam carnis. Inſitio ſane mundi apparet, herbas fuiſſe cibos, & conditas in eum uſum, ut eſſent homini cibus. Quod igitur

Quod igitur terra profert frumentum, arbores, & omnis generis herbas, huius diei opus est. Nunc quidem omnia nascuntur ex sui generis semine. Sed prima creatio sine semine simpliciter ex uirtute uerbi est facta. Quod autem nunc semina proueniunt, Id quoque est creationis opus plenum admiratione. Nam singularis uirtus est, quod granum in terram cadens, suo tempore surgit & fert fructum secundum speciem suam. Illud autem certum est indicium, non fortuitam creationem, sed præcipuum diuinæ providentiæ opus esse, quod similia a similibus perpetuo ordine enascuntur. Sic ex tritico non fit nisi triticum, ex ordeo non nisi ordeum, ex siligine siligo, Perpetuo eadem singularum specierum ratio, ordo, conditio, seruatur.

*Opus 4 diei.
Similia a similibus nascuntur.*

Philosophia causam ignorat & naturæ tribuit ista, Sed nos naturam scimus uerbo ita conditam, ut semina & species rerum conseruarentur, sic non solum multiplicatae sunt aquæ in cælo, sed etiam prima semina multiplicata sunt, & seruant speciem suam accurate.

Hic queritur de tempore anni quo mundus creatus est, In uere ne, an autumno sit creatus? Et quanquam uariant sententiæ, tamen utraque pars habet suas coniecturas. Qui enim autumnum malunt, illi suam sententiam probant per hoc, quod arbores produxerunt fructus. Nam Adam & Heua pomæ comederunt. Ad hoc comprobandum etiam illud afferunt, Dei perfecta sunt opera. Alij malunt tempus ueris, quia tum est formosissimus annus, & mundi quasi infantia seu puericia. Hinc Poeta quoque uer nascentis mundi originem fuisse scribit.

Quo tempore anni mundus creatus sit.

Sed neutra pars sufficientes rationes habet, utrunque enim textus confirmat, & quod terra germinauerit, id profecto non est autumnus, sed ueris, & quod fructus tum extiterint. Quare illud dicimus miraculum primi mundi fuisse, quod subito ista omnia extiterunt, ut & germinaret terra, ac florent arbores, & subito etiam subsequerentur fructus. Id miraculum tum cessauit, Nam species istæ sicut tum creatæ sunt, propagantur per semina sua. Ergo male arguunt ab effectu naturali ad supernaturalem. Hoc enim Creatori tribuendum est, & primo creationis operi, quod maturauerit partes ueris & autumnus, quo ad herbas & fructus arborum.

Porro hæc causa est quæ mouit Hilarium & alios, ut statuerent mundum subito extitisse perfectum, nec sex dierum naturalium interuallo ad creationis opus Deum usum esse. Cogit enim nos textus, ut fateamur arbores una cum fructibus, eo die, quo Adam conditus est stetisse. Hoc etsi sit citius factum quam hodie solet (nam semestri fere apud nos opus est) tamen non solum uerbo fructificandi, sed germinandi etiam uerbo textus utitur.

Quod igitur attinet ad questionem supra propositam, maxime uerissimile est ueris id fuisse tempus quo mundus cepit, Sicut Iudæi quoque suum annum incipiunt, & primum mensem ueris tempus faciunt, cum terra quasi aperitur & omnia pullulant.

Queritur etiam hoc loco, Quando sint conditæ arbores infrugiferæ seu steriles, item herbæ steriles? Ego etsi nihil definitio, tamen sententiam meam ostendam. Sentio autem omnes arbores initio fuisse bonas & fecundas, & bestias agrum cum Adamo quasi communem habuisse mensam, ac siligine, tritico & alijs nobilioribus fructibus pastas esse, Fuit etiam maxima opulentia omnium creaturarum.

Post peccatum autem Adæ, primum ad terram dictum est, ut ferat spinas & tribulos. Quare non dubium est eam quoque peccati esse poenam, quod habemus tam multas arbores & herbas, quarum nullus sit usus ad pabulum. Atque hinc accidit, quod quidam Paradisum dixerunt totam terram, propter primæ creationis benedictionem & opulentiam. Expulsionem autem ex Paradiso

PRIMUM CAPVT

Paradiso dixerunt esse, quod Adam ex felici mundo, inter spinas positus sit, ubi etiam post multum laborem, saepe nullum operae pretium fiat. Sed de hac re infra disputabitur, Ego quod ad praesentem questionem attinet libenter in eam sententiam inclino, omnes arbores initio fuisse frugiferas.

Odiosa est curiositas nostrorum hominum, Disputarunt hic etiam de causa, Quare terram ornarit Deus fructib. tertio die, antequam ornaretur caelum stellis: pertinere id magis ad opus sexti diei, & conuenientius esse, ut scilicet prius caelum cepit extendi, quam terra produci, Ita etiam caelum prius quam terra ornaretur, & ornatum terrae magis pertinere ad sextum diem. Ac Lyra subtiliter distinguit, non hunc ornatum, sed formam esse. Sed an id sufficiat, nec ne, dubito, Mihi, sicut ante dixi, rectius uidetur ordinem istarum rerum non intuendum ex nostro iudicio. Deinde an non ornatum est caelum luce quae condita est primo die: ornamento certe pulcherrimo totius creaturae.

Benignitas & sollicitudo Dei pro nobis.

Igitur mihi magis hoc loco placet, ut consideremus curam & benignitatem diuinam pro nobis, quod domicilium tam elegans futuro homini instructum, priusquam homo sit conditus, ut cum postea homo creatur, paratam & instructam domum inueniat, in quam a Deo deducitur, & iubetur frui omnibus diuicijs tam amplae domus. In tertia die instruitur culina & uictus, In quarta, homini dantur in ministerium & seruitutem Sol & Luna, In quinta traditur Dominium in pisces & uolucres, In sexta, traditur Dominium in omnes bestias, ut istis omnibus opibus fruatur pro necessitate sua gratis, tantum ut homo ex ista liberalitate agnoscat Dei bonitatem, & uiuat in timore Dei. Hac cura & sollicitudo Dei pro nobis etiam antequam sumus conditi, recte & cum fructu hoc in loco consideratur, reliqua sine fructu, & etiam incerta sunt.

Beneficia Dei pro nobis in spiritualibus donis.

Similis beneficentia Dei erga nos est in spiritualibus donis, Antequam enim nos conuertimur ad fidem, sursum est Christus redemptor noster, in domo Patris & parat mansiones, ut cum uenerimus, inueniamus caelum omnium genere gaudij instructum. Adam igitur nondum creatus, multo minus de suo futuro bono cogitare potuit quam nos, ipse enim nondum fuit. Nos autem ista audimus uerbo Dei nobis promitti, Quare intueamur conditorem huius mundi praemiam, tanquam typum & figuram futuri mundi, atque ita Dei benignitatem discamus, prius ditantis & locupletantis nos, quam nos cogitare de nobis possumus. Hanc sollicitudinem, curam, liberalitatem, beneficentiam Dei, tam in hac quam futura uita, considerare & admirari, longe melior cogitatio est, quam illa, Cur tertio die ceperit terram ornare.

Hec de opere tertij diei sint satis, in quo homini domus parata est. Nunc sequuntur alij dies, in quibus etiam Domini constituimur totius creaturae.

OPVS QVARTI DIEI.

DIXIT AVTEM DEVS, FIANTE LVML
naria in caelo, & diuidant diem ac noctem &c.

Sol, Luna, & Stelle.

HOC est quarti diei opus, in quo istae pulcherrimae creaturae sunt uerbo creatae, scilicet, Sol & Luna, cum reliquis stellis omnibus, nec solum sunt creatae ipsae quoad substantiam & corpora sua, sed quo ad benedictionem, hoc est, quo ad effectus, uim, & uires.

Lux primo die creata.

Audiuistis autem supra in primo die creatam esse lucem. Hae lux, ad quartum usque diem fuit uice Solis & Lunae, ac reliquarum stellarum, donec quarto die ipsi autores & principes diei & noctis sunt conditi.

Queritur

Queritur igitur hoc in loco, de ista prima luce, An creato sole & luna *Questio de lu*
 emanauerit iterum, an uero cum sole manserit? Atque hic magna sententiarum *ce primi diei.*
 & opinionum uarietas est. Ego uero simpliciter credo omnium operū Dei
 esse eandem rationem, Quare sicut primo die rude cœlum & rudis terra est
 condita, ac deinde exculpta & perpolita, sic ut cœlum extenderetur & orna-
 retur lumine, terra autem ex aquis producta, uestiretur arboribus & herbis,
 Ita inchoatam & quasi rudem lucem primi diei credo quarto die perfectam
 esse, additis nouis creaturis, sole, luna, stellis &c.

Alij dicunt istam lucem primam adhuc durare, Sed obscurari claritate
 solis, Sicut Luna & stellæ interdū obscurantur a sole. Potest utrunque esse
 uerum, quod & illa lux prima manserit, & tamen fuerit semen quasi Solis &
 Lunæ.

Facit autem Mose discrimen & uocat Solem & Lunam Lumina maio- *Lumina ma-*
 ra. Quod igitur Astronomi de magnitudine horum corporum disputa- *iora.*
 tant, ad hunc locum proprie nihil facit. Hoc autem ad hunc locū facit, ut ob-
 seruemus, scripturam ista corpora prædicare non a magnitudine corporum,
 sed a magnitudine Luminis, Quia etsi solem cum stellis compares, & in unū *Alia claritas*
 corpus omnes stellas redigas, corpus quidem longe maius efficietur quam *solis alia luna*
 solis sit, sed lumen solis nullo modo æquabunt. E contra si Sol in minutissi- *et stellarum.*
 mas partes dissecaretur, longe tamen uincerent illæ minutæ partes stellas cla- *i. Corin. 15.*
 ritate. Nam sunt ista corpora sic condita cum differentia, sicut Paulus dicit,
 Aliam esse claritatem Solis, aliam Lunæ, aliam stellarum inter se, &c. Hæc dif-
 ferentia est, non ratione corporum, sed ratione creationis, ut eo sit admirabi-
 lius creationis opus. Sicut profecto res admiratione dignissima est, sic spargi
 in tantam longitudinem & latitudinem radios solis, cum tanta motus ueloci-
 tate, item cum tanta ui fouendi & calefaciendi subiecta corpora.

Astronomi quoque dicunt, stellas uelut a sole accendi ut luceant, Sic lu- *Lunam et stel-*
 nam dicunt lumen a sole mutuari. Et sane non inepte id probatur in Ecclesi- *las mutuari lu-*
 lunæ, cum terra e diametro interiecta inter Solem & Lunam, solis lumen nō *men a sole.*
 transmittit ad Lunam. Ego hæc non nego, nec damno, Sed tamen hoc ipsum
 diuinæ uirtutis esse statuo, quod soli ea uis est addita, ut suo Lumine etiam
 lunam & stellas accendat. Item quod luna & stellæ sic sunt conditæ, ut sint ca-
 paces luminis, quod a sole proijcitur.

Augustinus de luna recitat duas opiniones in initio Psalmi duodecimi *Augustinus.*
 & querit ex ijs disputationibus allegoriam ad Ecclesiam, quanquam ipse ni-
 hil definit. Sed ego relinquo ista, nam ab Astronomis, tanquam ab artificib,
 commodissime petuntur, quæ de hac re disputari possunt. Mihi fatis est, ut *Benignitas et*
 in istis corporib, tam elegantib, & nostræ uitæ utilib, cognoscamus & beni- *potentia Dei*
 gnitarem Dei & potentiam, quod tantas res uerbo condidit, & adhuc hodie *cognoscenda*
 conferuat ad nostrū usum, Hæc nostræ professionis, hoc est, theologica sunt, *ex creaturis.*
 & ualent ad animos confirmandos.

Quæ disputantur de natura istarum creaturarum, etsi pleraque uerisi-
 militer dicuntur, & cum fructu discuntur, Tamē uideo rationem longe esse
 infirmiore[m] quam ut ista possit perfecte cognoscere. Ideo summa ingenia,
 dignitate istarum creaturarū uicta, nō potuerunt aliter statuere, quam quod
 essent æterna & quasi numina quædam. Quod igitur Philosophi definiunt,
 stellam esse densiorem partem sui orbis, Nos multo tutius definimus, esse *Stella.*
 lucem creatam a Deo per uerbum. Et sane uerisimilius est stellarum corpo-
 ra, sicut solis, esse rotunda, & tanquam globos esse affixos firmamento, ut
 luceant noctu singulæ secundum suum donum, & creationem suam.

C ET SINT

PRIMUM CAPVT
ET SINT IN SIGNA ET TEMPORA ET
dies & annos.

Dies naturalis & artificialis.

Officium solis & lune.

Pluuiarum & serenitatis signa.

Signa que sunt de quibus Moses loquitur.

Cælum quid Moses uocet.

Moed.

Ministeria & partitio temporum.

QUOD addit Moses, & dicit, Vt diuidant diem & noctem, significat, discrimen etiam apud Astronomos celebre diei naturalis & artificialis. Supra enim dixit, Factum est uespere & mane dies unus. Ibi loquitur de die naturali, qui constat horis uiginti quatuor, quibus circumuoluitur primum mobile ab oriente in occidentem. Hic cum dicit, Vt diuidant diem & noctem, loquitur de die artificiali, quo sol est supra horisontem. Igitur hoc primum est officium Solis & Lunæ, ut sint ceu reges & præfecti noctis & diei. Ad hoc opus non adhibentur stellæ. Sed sol cum oritur, etiam sine alijs stellis tum orientibus, diem affert. Sic luna etiam sine stellis, noctis dux est & noctem facit, Sic enim est diuinitus condita. Quod autem uices sunt noctis & diei, fit propter corpora quiete reficienda. Sol enim lucraret ad faciendum opus. Luna obscurum lumen habet, ideo somno aptior est quam operi.

SED quid est quod dicit, Vt sint in signa? Lyra exponit esse signa pluuiarum & tempestatum, Id quod nõ ualde pugno, quanquam etiam dubito, an ita certo præsignificare ista possint, sicut Virgilius & alij scribunt. Et uangelium notas pluuiarum facit, auroram rubentem. E contra, serenitatis, serenum uesperum. Quod igitur dicunt, pleiadum ortum significare pluuias, & similia, neque reuello anxie, neque simpliciter confirmo, quod uideam non usque quaque certa esse.

Huius autem loci hanc simplicissimam sententiam esse duco, quod non loquatur de talibus signis leuioribus, sed de signis potioribus, qualia sunt eclipsium & magnarum coniunctionum, Vt signum sit, idem quod monestrum, portentum aut miraculum aliquod, quo Deus uel iram uel miseriam mundo significat. Quod si hoc crassius uidetur, meminimus Moscm rudī populo scripsisse.

Huc pertinent meteora, & impressiones quæ fiunt in aere, cum uidentur stellæ cadere, cum halones, cum irides, & his similia, in aere fiunt &c. Moses enim uocat cælum totam illam aqueam massam, in qua astra & Planetæ feruntur, etiam illam supremam aeris regionem. Nam illa spherarum ratio excogitata est a posterioribus ad docendū. Scriptura enim eas nescit, & simpliciter lunam cum sole & stellis, non in singulis spheris, sed in firmamento cæli (infra & supra quod cælum aquæ sunt) dicit positas, ut essent signa futurorum euentuum. Sicut experientia de eclipsibus, magnis coniunctionibus & alijs quibusdam meteoris docet.

SED obseruanda etiam est uox. In tempora, Lemoedim, Significat enim Moed, statum, fixum, & certum tempus, hinc commune nomen in Biblijs est tabernaculo fœderis, quod istic certæ festiuitates, in certa loco, certo tempore & certis ritibus fierent. Ad hunc modum dicit Solem & Lunam esse in tempora, non ideo solum, quod tempora reguntur & notabiliter a sole mutantur. (Sicut uidemus corpora inferiora, solis uel accessu uel recessu, mutari, Alia enim in hyeme, alia in æstate, alia in autumnno, alia in uere qualitas est aeris, ad quam nostra quoque corpora mutantur) Sed quod alia as quoque differentias & notas temporum in ciuili uita usurpamus, sumptas a motu istorum corporum. Sic certo tempore anni locantur ædes, conducuntur operæ seruales, exiguntur reditus &c. Hæc omnia sunt ministeria quæ sol & luna nobis præbent, ut sic partiamur tempora secundum operas & alias commoditates. Sic, septenas, menses, angarias, ut uocant, numeramus &c. Quod

Quod sequitur, Et in dies, significat naturalem diem, cum sol fertur circum terram. Quod igitur dies numeramus, item annos, beneficia sunt creationis & ordinationis diuinæ. Hinc autem uenit etiam tempus, quod Philosophi definiunt, esse numerationem motus. Non enim posset numerus iste iniri si non mouerentur ita certa lege superiora corpora, sed starent eodem loco fixa, Vbi autem nullus est numerus, ibi nec tempus est. Sic aliquis somno oppressus, quia numeratio desijt, nescit quam diu dormiat.

Sic nos recogitamus infantiam aliquo modo, sed hoc nescimus, suxisse nos ubera matrum, cum tamen tum habuerimus uitam, Ratio est, quia numeratio defuit. Hinc etiam fit quod bestia tempus non norunt, Sicut nec infantes id norunt. Ergo numerus ostendit, hominem esse singularem creaturam Dei, Sicut Augustinum uidemus libenter hoc naturæ nostræ donum prædicare, & ex eo probare animorum immortalitatem, siquidem solus homo tempus numerat & intelligit.

DE futura uita hic querunt, An hæc corporum cœlestium ministeria celsa tura sint? Sed ea erit sine tempore, Pij enim æternū diem, impij æternā habituri sunt noctem & tenebras &c. Ergo Sol non tantum claritate & luce sua diem facit, Sed motu, quo mouetur ab oriente in occidentem, dum iterum post horas 24. oritur, Sicque alium diem facit. Hinc Astronomi quoque tres solis numerant utilitates, influentiam, motum & lumen. De influentia non disputo subtilius. Nam mihi satis est, scire, quod ista corpora sint nobis ad nostrum usum condita, ut sint nobis in signa siue iræ, siue gratiæ, & in tempora, ut discrimina temporum certa obseruemus &c. Hæc quia sacris literis prodita sunt, certa sunt. Reliqua etsi experientia nituntur, tamen quia interdum fallit, non sunt tam certa.

Sed hic queri solet de astrologicis prædictionibus, quas ex hoc loco confirmant & probant. Ego, si quis eas defendat minus pertinaciter, non ualde repugno. Oportet enim ingenijs suos lusus concedi, Igitur si superstitionem tollas, non ualde offendit me, si quis ingenij causa istis prædictionibus ludat.

Quod tamen ad rem attinet, mihi nunquam persuadebitur, Astrologiam inter scientias numerandam esse, sequar autem hanc rationem, quod nullam plane demonstrationem habet. Nam quod allegant experientiam, nihil me mouet. Omnes enim astrologiæ experientiæ sunt mere particulares, Nam istas tantum artifices notarunt & retulerunt in literas, quæ non fefellerunt. Reliquas experientias ubi falsi sunt, nec secuti sunt effectus quos prædicarunt certe futuros, non notarunt. Sicut autem Aristoteles dicit, unam historiam non facere uer. Ita ego ex talibus particularibus, obseruationibus non pu- to scientiam constitui. Sicut enim uenatorum dictum est, Quotidie uenationes exerceri posse, sed non quotidie secundas uenationes esse, Idem plane de Astrologis & eorum prædictionibus, dici potest, quia sepiissime fallunt.

Sed etiam si quid certi haberent ista, quæ stultitia est, ualde de futuris esse anxium? Nam fac futura posse sciri per astrologicas prædictiones, si mala sunt, profecto multis modis eorum ignoratio melior est quam scientia, Sicut Cicero quoque disputat, Et præstat esse semper in timore Dei, ac orare, quam discrucari metu futurorum euentuum, Sed hæc alias.

Quare existimo astrologicas prædictiones non satis tuto hoc in loco sum dari, sunt enim signa rationalia, ut sic uocem, hoc est, per rationem collecta. Magis autem proprium est, si intelligamus Mosen de signis, quæ Deus ostendit, ut homines in genere uel admoentur uel terreantur.

Atque hæc de quarto die satis sint. Hic autem incipit se aperire & nobis ostendere immortalitas animorum, siquidem nulla creatura, præter hominē, aut in-

Tempus.

Numerus.

Bestia ignare temporis. Numerus natura humane donum.

Tres utilitates solis.

Astrologice prædictiones.

De astrologi- cis prædictionibus Lutheri iudicium.

Immortalitas animorum.

PRIMUM CAPVT

aut intelligere cœli motum, aut metiri corpora cœlestia potest, Sus, uacca, & canis, aquam quam bibunt non possunt metiri, & homo cœlum & omnia cœli corpora metitur. Quare hic emicat scintilla æternæ uitæ, quod homo naturaliter exercetur in illa naturæ cognitione. Significat enim cura illa, homines non eo conditos, ut in hac infima orbis parte semper uiuant, sed ut cœlestium possideant, quod in hac uita admirantur, & occupantur studio & cura cœlestium rerum.

Status & forma hominis. Origo hominis misera.

Et nisi hoc elset, quid profuisset, aut quid omnino fuisset opus, hanc cognitionem tam opulenter homini dari, quem ipse corporis status & forma arguit pertinere ad cœlestia, quanquam eius origo ualde est misera & humilis. Primus homo ex gleba factus est a Deo, Deinde propagari cepit genus humanum ex semine masculi & fœminæ. Inde paulatim in utero formatur embryus per singula membra, & crescit donec tandem per partum ad hoc cœlestium men producat, Postea sensitua uita, mox operatiua & motiua incipit.

Homo conditus ut uiuat in perpetuum.

Tandem cum confirmatum est corpus, & animus ac ratio in sano corpore uiget, tum primum emicat illa uita intellectus, quæ in alijs creaturis retribus non est, ut Mathematicarum disciplinarum adminiculo, quas diuinitus ostensas esse nemo potest negare, homo ex terra in altum animo subolet, & omisissis quæ in terra sunt, cœlestia curet & inuestiget. Hoc non uaccæ, non sues, non aliæ bestię faciunt, solus homo facit. Ergo est homo creatura condita, ut, relicta aliquando terra, cœlestia habitet, & æternam uiuat uitam. Hoc enim est, quod non solum loqui & iudicare possit (quæ ad Dialecticam & Rhetoricam pertinent) sed quod etiam Mathematica omnia perdiscit.

Igitur nunc ab hoc quarto die, incipit manifestari gloria nostra, quod Deus de tali creatura cogitat facienda, quæ intelligat motus istorum corporum, quæ quarto die creantur, & quæ illa cognitione delectetur, tanquam quæ propria sit suæ naturæ. Debent autem nos hæc excitare ad gratiarum actionem, quod tanquam ciues pertineamus ad illam patriam, quam nunc aspiciamus, miramur & intelligimus. Sed tanquam peregrini & exules, Quoriam post hanc uitam propius ea aspiciemus & perfecte intelligemus.

ATQVE hætenus de creaturis, non uiuentibus nec sentientibus atque diuimus. Quanquam quidam ex Philosophis de stellis & superioribus corporibus ita locuti sunt, ac si essent animata & rationalia. Sed existimo id factum propter motum rationalem & tam certum, cuius simile nihil est in reliquis naturis. Dixerunt igitur composita esse ex corpore & intellectu, & tamen corpus ipsorum non esse elementale. Ac Plato in Timeo ad hunc modum disputat.

Sed hæc sententia plane est explodenda, & accommodandus intellectus noster ad uerbum Dei, & ad scripturam sanctam, quæ clare docet, Deum ista omnia condidisse, ut futuro homini pararet ceu domum & hospicium, ac gubernari & conseruari ista uirtute uerbi, quo sunt condita. Ideo tandem omnibus paratis, quæ ad substantiam domus pertinent, introducit hominem, ceu in possessionem suam, Vt discamus diuinam prouidentiam pro nobis maiorem esse omni nostra sollicitudine & cura. Alia quæ sine autoritate scripturæ afferuntur repudianda sunt.

SED hic repetendum duxi præceptum, quod supra aliquoties proposui, quod scilicet assuescendum etiam est ad phrasin Spiritus sancti. Sicut etiam in alijs artibus nemo feliciter uersabitur, nisi prius recte cognito genere sermonis. Sic Iureconsulti suos habent terminos, ignotos medico & philosophis. Contra hi quoque habent suam quandam quasi linguam, ignotam alijs professionibus. Iam non debet ars artem impedire, sed unaquæque debet retinere suum quasi cursum, & uti suis terminis.

Adhuc

Ad hunc modum igitur uidemus Spiritum sanctum suam habere linguam & phrasin, nempe, quod Deus dicendo creauerit omnia, & per uerbum operatus est, & omnia eius opera sunt uerba quaedam Dei per uerbum increatum creata. Sicut igitur Philosophus suis terminis utitur, Ita etiam Spiritus sanctus utitur suis. Quod igitur Astronomus sphaeras, auges, epiciclos appellat, recte facit, licet enim id in sua professione, ut commodius alios doceat. Et contra Spiritus sanctus & scriptura sacra illas appellationes nesciunt, & totum hoc quod supra nos est, uocant coelum, Nec debet id reprehendi ab Astronomo, sed uterque loquatur suis terminis.

Deus omnia condidit per Verbum.

Sic etiam accipiendum est uocabulum temporis in hoc loco, Neque enim Ebreo & Philosopho idem est tempus, sed uocabulum temporis Ebreis significat theologice, statuta festa, item interualla dierum, quae in annum concurrunt. Quare fere ubique redditur per nomen festum seu festiuitas, nisi cum de tabernaculo dicitur. Hoc admonendum duxi, priusquam pergeremus, & puto non inutile esse praecipuum, ut unaquaque ars utatur suis terminis, neque alia aliam ideo damnet aut rideat, sed iuuuet potius alia aliam, & praestent mutuas operas. Sicut artifices faciunt ut conseruetur tota ciuitas, quae (sicut Aristoteles inquit) non potest constitui ex medico & medico, sed ex medico & agricola.

Ufus uocabuli, temporis, in sacris litteris.

OPVS QVINTI DIEI.

DIXIT ETIAM DEVS, PRODVCANT AQVAE reptile animae uiuentis, & uolatile uolans &c.

VIDEMVS Mosen retinere suam phrasin constanter, in uerbo dicere. Hactenus igitur commemorauit superiores creaturas, coelum cum toto agmine planetarum & stellarum reliquarum, quas ex aqua uerbo produxit Deus, & admiscuit lucem, Sicut uidemus hunc aerem natua luce perspicuum.

Nunc addit de noua creatura, producta ex aquis, nempe, de uolucibus & piscibus. Coniungit autem haec duo genera propter naturam non dissimilem. Sicut enim piscis in aqua natat, sic auis uolat in aere, et quanquam carne habent diuersam, tamen eandem habent originem, Sicut manifestus textus hic est, uolucres ex aqua productas, petisse aerem in quo uiuunt. Retinet autem Moses phrasin suam, quod coelum uocat, omne hoc quod sursum est.

Auim & piscium rudem origo.

Coelum.

Atque hoc primum admiratione dignum est, quod etiam si ex eadem materia aues & pisces sint conditi, tamen sicut auis non potest in aqua uiuere, ita pisces si in aere sint, durare non possunt. Ac medici recte disputant, carnem uolucrum salubriorem esse quam sit piscium (quanquam uolucres etiam sint aquae naturae) quod in subtiliore aere uiuunt, cuius quasi feces crassiores sunt aquae, in quibus pisces generantur & uiuunt. Sed Philosophi hoc non credunt. Nobis autem potior est fides sacrae scripturae, quae eandem originem utriusque naturae affirmat.

Caro uolucrum & piscium.

Pertinet igitur hoc quoque ad dignitatem huius libri, qui tam uarie Dei potentiam nobis ostendit, qua omnia creauit super omnem rationem & intellectum. Quis enim cogitet ex aqua produci posse naturam quae aquam ferre plane non possit? Solum Verbum dicit Deus, & statim ex aqua producantur uolucres. Verbum igitur si sonet, omnia possibilis sunt, ut ex aqua fiant uel pisces, uel uolucres. Quaelibet igitur auis, piscis quilibet, sunt nihil nisi nomina diuinae Grammaticae, per quam grammaticam quae sunt impossibilia sunt facillima, & quae plane sunt pugnantia, fiunt simillima, & econtra.

Dignitas libri Genesis.

PRIMUM CAPVT

Potentia Dei
cognoscenda
ex Genesis
libro.

Quae Deus
promittit in
uerbo, ea praestat.

Moses tribus
uerbis utitur.

1. Dixit.

2. Fecit.

3. Vidit.

S. Hilarius.

Et uidit Deus
us &c.

Nephesch.

Scribuntur autem haec & debent cognosci diligenter, ut admirari discamus potentiam maiestatis diuinae, & aedificemus fidem nostram ex istis admirabilibus factis. Nihil est etiam si quis mortuos excitare possit, ad hoc mirabile opus, quod ex aqua fit uolucris. Sed ideo non admiramur ista, quia usum quotidianum amiserunt admirationem. Si quis autem credit illa & intuetur diligentius, is cogitur admirari, & admiratio paulatim fidem confirmat. Nam cum possit Deus ex aqua coelum producere & stellas, quarum singulae terram magnitudine aut aequant aut superant. Item cum possit ex guttula aquae condere solem & lunam, An non posset etiam corpus meum aut contra hostes & Satanam defendere, aut postquam in sepulchrum positum est, ad nouam uitam resuscitare? Ergo Dei potentia hic est cognoscenda, ut plane nihil dubitemus, de ijs quae Deus promittit in uerbo suo. Hic enim plena confirmatio omnium promissionum posita est, quod nihil aut tam difficile, aut impossibile sit, quod non possit suo uerbo conficere, Sicut comprobant id coelum, terra, mare, & quicquid in eis est.

Sed hic id quoque attingendum est, quod sancti Patres, & Augustinus praecipue, obseruarunt, quod Moses his tribus uerbis utitur, Deus dixit, fecit, uidit, Quasi hoc modo tres diuinae maiestatis personas uoluerit ostendere. Verbo, DICIT, significatur Pater, Ille generat uerbum in aeternum, & in tempore constituit per illud Verbum hunc mundum. Ideo accommodarunt Filij personae uerbum, FECIT, Filius enim in se habet exemplar non solum maiestatis diuinae, sed etiam exemplar omnium rerum creaturarum. Ideo dat esse rebus, Et sicut a Patre res dicuntur, ita per Filium, & Verbum illud Patris, res omnes subsistunt. Adiungitur autem his tertia persona Spiritus sancti, qui res creatas Videt & probat.

Haec dicuntur per pulchram & aptam attributionem, ad articulum Trinitatis clarius intelligendum. Nam ea unica causa fuit, cur haec adminicula a sanctis Patribus religiose excogitarentur, ut aliquo modo comprehendi res per se incomprehensibilis posset. Quare non reprobis istas cogitationes, cum & analogae sint fidei, ac commodae & utiles ad confirmandam & docendam fidem.

Ad hunc modum D. Hilarius distinguit alijs attributis, Aeternitas est in Patre, species in imagine, usus in munere, Dicit Spiritum sanctum esse donum in usu, quod dat usum rerum, ne pereant, & gubernat res ac conseruat, Sic dicit, Pater est mens, Filius intellectus, Spiritus sanctus uoluntas. Non quod Pater sit sine intellectu, aut Filius sine uoluntate, sed sunt attributa, hoc est, dicta quae distincta non tribuuntur singulis personis, sed diuersis, non quod Pater sit sine sapientia, Sed quod nobis ista ita pingimus, ad retinendum & explicandum articulum Trinitatis:

Ergo quando textus dicit, Et uidit Deus quod esset ualde bonum, significat ipsam conseruationem, quia creatura non posset stare nisi Spiritus sanctus diligeret eam, & ista complacentia Dei in suo opere conseruaret opus. Neque enim Deus ita creauit res, ut creatas deserat, sed amat eas & approbat, Igitur simul est, agit, mouet, et conseruat singula pro suo modo. Hoc ex istimari breuibus attingendum, Dignae enim sunt cognitu tam pie cogitationes eorum, qui nos praecesserunt in eodem stadio, in quo nos currimus.

Quod Hiero: uertit, Reptile animae uiuentis, Ebreis est Nephesch, & significat animam, seu uiuum quiddam. Appellat autem hoc nomine pisces, De uolucris, notum est, sunt ceu ἀμφίβια, quod in terra & in aere uiuunt.

CREAVITQUE DEVS COELETE GRANDIA.
POTEST

POTEST hic queri, Cur tantum cœte nominatim appellet? *Maiores piam*
 Sicut fere tantum maiorum piscium scriptura meminit. Notus est Le- *scium scriptura*
 iathan & Dracones, in Hiob & alijs locis scripturæ, Certum autem est sic appel- *ra meminit*
 lant balenas, orcas, & alios grandiores pisces, quorum alij quasi alas habent ad- *et c.*
 ditas, ut delphinus qui ceu Rex ponti est, Non quod magnitudine superet,
 Nam neq; aquila auium Rex, nec leo quadrupedum, magnitudine excellit.

Credo autem rationem huius esse, ut sciremus tam magna corpora esse
 opera Dei, ne territi magnitudine crederemus ea spectra esse. Et facilis po-
 stea est coniectura, cum tam magna corpora a Deo creata sint, etiam minores
 pisces (ut sunt corui, aurata, lucij & alij) esse a Deo creatos. Qui uolet legat *Hiob 41.*
 caput 41. Hiob. Ibi satis cernitur, quomodo Spiritus sanctus per illum Poe- *Leuiathan.*
 tam laudarit mirabile monstrum Leuiathan, Cuius tantum robur & fiducia
 tanta est, ut etiam sagittas contemnat. Huiusmodi descriptiones aperiuunt no-
 stros oculos, & fidem erigunt, ut facilius Deo credamus, quod nos quoq; ser-
 uare possit, quanquam longe simus minores.

Queritur etiam hic de muribus & gliribus, unde nascantur & quomodo? *Mures & glir-*
 Siquidem usu comperimus, ne naues quidem, quæ perpetuo in mari *res unde &*
 natant, a muribus, esse tutas. Sic nulla domus ita potest perpurgari, quin mures *quomodo nas-*
 generentur. Sic queri etiam potest de generatione muscarum. Item quo aues *cantur?*
 abeant tempore autumnis?

Sed de muribus, Aristoteles sic disputat, quædam animalia esse *δμοιογενῆ,*
 quedam *ἑτερογενῆ,* Sicut mures sunt ex genere *ἑτερογενῆων,* quia mures non nas-
 cuntur ex muribus, tantum, sed etiam ex putredine quæ consumitur, & paula-
 tim in murem uertitur.

Si queras, qua uirtute ista fiat generatio? Respondet Aristoteles, Foue-
 ri humorem istum putrefactum calore solis, ac sic produci uiuum animal. Si-
 cut uidemus scarabeos generari ex equino stercore. Sed an hæc sufficiens ra-
 tio sit, dubito, sol enim calefacit, nec generaret quicquam, nisi Deus diceret diuina
 uirtute, Veniat mus ex putredine. Ergo mus quoq; est diuina creatura, et
 ut ego iudico, aqueæ naturæ ac quasi terrestris uolueris, alioqui haberet mon- *Forma muris.*
 strosam formam, nec conseruaretur species. Habet autem formam pulcherrimam
 pro suo genere, Pedes ita bellos, & ita comptos pilos, ut appareat certa
 ratione per Dei uerbum creati, Igitur admiramur hic quoque Dei creaturam
 & opus, Atque idem de muscis dici potest.

De auibus sane nescio, nam non est uerisimile ire eas in partes magis ad *Quo abeant*
 austrum positas, siquidem hoc miraculum de hirundinibus, usu notum est, quod *aves tempore*
 hirundines in aquis per hyemem mortuæ iacent, & sub æstate reuiuiscunt. *autumni.*
 Quod sane magnum nostræ resurrectionis argumentum est. Quare existimo
 conseruari eas uel in arboribus, uel aquis. Sunt enim ista opera diuinæ maiesta-
 tis plane admirabilia, quare uidemus ea, & tamen non intelligimus. Existimo
 autem etiam si interciderat nonnunquam species aliqua (quod tamen an fieri
 possit dubito) tamen eam a Deo restitui.

Pertinent igitur ad Creationem quinti diei, omnia repentia, serpentia &
 uolantia, & quoque alio modo uel in aere uel aqua se mouentia.

ET VIDIT DEVS QVOD ESSET BO-
num, ac benedixit eis.

QVARE NON est usus Deus uerbo benedicendi, etiam *verbum bene*
 ad illa corpora inanimata: Ibi tantum dixit sibi placere illa, non etiam *dicendi.*
 benedixit eis. Cum autem ad uiuorum corporum generationem uentum est, ibi
 instituit nouum modum crescendi & augendi. Sol igitur & stellæ non generant,
 C iij sicut uidea

PRIMUM CAPVT

sicut uidemus, ex se similia corpora. Herbae autē & arbores benedictionem hanc habent, ut crescant & fructus ferant. Sed nihil est simile ad hanc praesentem uiuorum corporum benedictionem.

Generatio ex uiuo corpore in corpus uiuum.

Igitur Mose uerbo benedicendi separat corpora supra creata, a uiuis corporibus creatis quinto die, quia hic nouus generationis modus est. Nam ex uiuo corpore fiunt proles separatae, quae etiam uiuunt, Hoc certe non fit in arboribus, neque in herbis, nisi enim rursus serantur, fructum non ferunt, nec semen simpliciter ex semine nascitur, sed ex herba. Hic autem fit generatio ex corpore uiuo, in uiuum corpus. Hoc igitur nonum opus est, ut crescat & multiplicetur corpus animale ex suo corpore, Quod pirus producit, non est pirus, sed est pirum. Sed hic quod auis producit, est auis, & quod piscis producit est piscis. Ac sane mirabilis & numerosa multiplicatio est utriusque speciei ac infinita fecunditas, maxime autem in marinis & aquaticis.

Quae igitur huius admirabilis generationis est causa? Gallina parit ouum, id fouet donec uiuum corpus in ouo fiat, quod postea mater excludit. Philosophi allegant causam, fieri ista sole operante & uentre, Concedo hoc. Sed Theologi magis proprie loquuntur, fieri illa operante uerbo, quod hic dicitur, Benedixit eis, & dixit, Crescite & multiplicamini. Hoc uerbum gallinae & omnibus animantibus in ipso corpore praesens est, & calor, quo fouet oua gallina, est ex uerbo diuino, quia si absque uerbo esset, calor ille esset inutilis & inefficax.

Dei benedictio.

Ergo propter istam admirabilem creationem, addit Deus etiam benedictionem, ut sint ista corpora fructifera. Atque hic cernitur, quid proprie sit benedictio, nempe multiplicatio. Nos quando benedicimus, nihil facimus nisi quod bene precamur, hoc autem quod precamur, non possumus praestare. Sed Dei benedictio sonat in multiplicationem, & statim est efficax, Sicut e contra maledictio est diminutio, quae etiam est efficax.

Quod Moses benedictione Philosophi fecunditatis uocant.

Hic igitur iterum obseruanda est phrasis Mosi, quod enim benedictionem uocat, Philosophi uocant fecunditatem, cum scilicet corpora integra & uiua, a corporibus integris & uiuis producantur, Cuius nihil simile est in arboribus, neque enim arbor generat simile sibi, sed semen generat &c. Magnū hoc miraculum est, sed sicut cetera ita hoc quoque usu uiluit.

Nocentes uermes & bestiole &c.

Sed hic queritur de nocentibus, uel uermibus, uel bestiolis, sicut sunt bufones, muscae, papilionibus, in quibus admirabilis est fecunditas, & fere accidit, ut quanto quaeque est nocentior, tanto etiam sit fecundior. Sed reijcienda est haec questio in tertium caput. Ego enim credo eo tempore istas molestas & noxias creaturas nondum extitisse. Sed postea in poenam peccati ex maledicta terra esse procreatas, ut nos affligerent, & cogerent ad inuocandum Deum, Sed haec alias.

Iam igitur habemus, quae quinto die uiua corpora sint creata, uidemus autem uerbum huius diei adhuc esse efficax, quod simpliciter ex ipsa aqua generantur pisces. Nam piscinae & lacus gignunt pisces, sicut uidemus lucios in piscinis natos, in quibus antea nulli fuerunt. Nam mihi non fit uerissimile, quod nugantur pisces ab auibus captos, cum in aere uehantur ex sublimi semine in piscinas & lacus demittere, id postea in aquis concrefcere. Haec autem sola & uera causa est, quod iubetur hic aqua producere pisces. Hoc uerbum adhuc est efficax, & operatur ista.

DIES SEXTVS.

ET DIXIT DEVS, PRODVCAT TERRA ANIMAM UIUENTEM IN GENERE SUO &c. HABE

HABEMVS iam cœlum cum suis exercitibus, Sole, Luna, Stellis. Item mare cum piscibus & uolucris. sicut enim pisces in aqua natant, ita quasi natant aues in aere. Terræ quoque addita sunt ornamenta fructuum, arborum, herbarum &c. iam priusquam in hanc quasi domum, introducatur homo, adduntur bestię terrestres, iumenta & reptilia, post quæ etiam Homo creatur. Neque enim est natus ut uolaret cum auibus, aut cum piscibus nataret, Sed habet communem naturam, quod ad hanc partem attinet, cum alijs animantibus, ut uiuat super terram. Nam nauium usus artificialis est, ubi homo pisces & aues imitari nititur, Nam utrunque facit nauis, uolat in aere, & natat in aqua, Nos autem hic de naturalibus, non de artificialibus, loquimur.

Hominis creatio.
Vsus nauium.

Ebræi appellationum discrimen faciunt Behemah uocant quæ nos iumenta, item minores bestias siluestres, ut sunt cerui, capreæ, lepores, & si quæ utuntur communi cibo nobiscum, & uescuntur herbis ac fructibus arborum Haiesoz autem (quod recte uertitur bestię terræ) dicunt esse carniores bestias, ut sunt lupi, leones, ursi. Sed an hæc cõstans differentia sit, nescio, Mihi quidem non uidetur ubique obseruari. Hoc tamen certum est, Mosen hic cõprehendere uoluisse omnia animalia terrestria, siue carnibus, siue herbis uescerentur, Horum omnium matrem dicit esse terram, quæ eas ex se per uerbum produxit, sicut mare pisces.

Iumenta.

Bestie terre.

Audiuimus autẽ supra, Deum ad aquam dixisse, moueatur aqua &c. ut isto motu suo impleretur mare piscibus, & aer uolucris, ac postea primũ additam generationem. Hic de animalibus terrestribus alio uerbo utitur, & dicit, Producat terra, non dicit moueatur, Est enim terra corpus quiescens. Ideo in quarto die etiam dixit, Herbificet terra, uult enim, ut sine motu emittat animalia & herbas.

Moueatur aqua &c.
Producat terra.

An autem ista animalia similitudine hominis ex gleba sunt formata, an eruperint subito, et si nihil definiat scriptura, tamen quia formationem hominis singulari consilio celebrat Moses, sentio extitisse animalia terræ, sicut pisces subito natos in mari. Quod autem hic non addit benedictionem, patet. Infra enim una cum homine ea complectitur, & nunc satis fuit dicere. Vidit Deus & erat ualde bonum. Sed accedamus iam ad ultimum & pulcherrimũ opus Dei, ad hominis creationem.

FACIAMVS HOMINEM AD IMAGINEM & similitudinem nostram.

HIC iterum noua Phrasi Moses utitur. Non dicit, Mare agitur, herbescat, aut producat terra, sed, FACIAMVS, Ergo includit manifestam deliberationem & consilium, cuius nihil simile fecit in prioribus creaturis. Ibi enim sine deliberatione & consilio dixit, Agitetur mare, producat terra &c. Hic autem Deus se ad consilium uocat, & indicit quasi deliberationem, cum hominem creare uellet.

Homo conditus singulari dei prouidentia & consilio

Primum igitur significatur hic, insignis differentia hominis ab omnibus alijs creaturis. Magnam similitudinem cum homine habent bestię, simul habitant, simul aluntur, simul comedunt, & iisdem uescuntur, dormiunt & qui escunt apud nos. Si igitur conuersationem, uictum, & alimoniam consideres magna est similitudo.

Differentia hominis ab alijs creaturis

Sed insignem differentiam inter ista animalia & hominem Moses hic ostendit, cum dicit, singulari Dei consilio & prouidentia hominem esse conditum, Ac significat hominem esse creaturam longe excellentem reliqua animalia, quæ uiuunt corporalem uitam, præsertim cum adhuc natura esset incorrupta

PRIMUM CAPVT

incorrupta. Epicurus sentit hominem tantum procreatum ad edendum & bibendum, Hoc autem est hominem non separare ab alijs bestijs quæ etiam suas uoluptates habent & sequuntur. Textus autem hic potenter separat hominem, cum dicit, Deum certo consilio de homine faciendo cogitasse. Nec id solum, sed de homine faciendo ad imaginem Dei. Hæc imago longe aliud est, quam cura uentris, cibus & potus, quæ bestię etiam intelligunt & appetunt.

Homo conditus ad æternam uitam.

Mose igitur spiritualibus significat, nos ad excellentiorem uitam esse conditos, quam hæc corporalis esset futura, in natura etiam integra. Bene autem dicunt Doctores, Si Adam non esset lapsus per peccatum, in certo numero Sanctorum ab animali uita ad spirituales uitam Deum translaturum fuisse. Nam Adam non erat sine cibo, potu, & generatione uentus, Celsissent autem ista corporalia præfinito tempore, post impletum numerum Sanctorum, & Adam cum posteritate sua esset translatus ad æternam & spirituales uitam. Ista autem opera corporalis uitæ, edere, bibere, procreare &c. fuissent quædam seruitus Deo grata, quam etiam Deo sine uicio concupiscentiæ, quæ nunc post peccatum est, præstitissemus sine omni peccato & sine metu mortis. Hæc profecto iucunda & suauis fuisset uita, de qua cogitare quidem licet, asequi autem in hac uita eam non licet. Hoc tamen habemus, quod spirituales uitam, & finem uitæ in paradiso cogitatum & definitum a Deo, post hanc uitam credimus, & certo expectamus per meritum Christi.

Obseruandus igitur est præfens textus, quo ita magnifice ornatur & ab omnibus alijs creaturis separat Spiritus sanctus humanam naturam. Corporalis quidem seu animalis uita, similis erat futura bestiarum uitæ. Nam sicut bestię cibo, potu, quiete indigent ad reficienda corpora, Ita Adam quoque in innocentia his usus erat. Sed quod additur, conditum esse hominem in animalem uitam, ut esset tam factus ad imaginem Dei & similitudinem, hæc est significatio alterius & melioris uitæ quam animalis.

Habuit igitur Adam duplicem uitam, animalem & immortalē, sed non dum reuelatam plane, sed in spe. Interim edisset, bibisset, laborasset, generasset &c. Hæc paucis admonere uolui de differentia ista quam Deus facit per suum consilium, quo discernit nos ab alijs animalibus, cum quibus nos sinit uiuere, Infra repetemus hæc pluribus.

Faciamus. Tres distinctæ personæ in una essentia diuina. Occam.

Secundo, Verbum, FACIAMVS, pertinet ad mysteriū fidei nostræ confirmandum, qua credimus ab æterno unum Deum, & distinctas tres Personas in una diuinitate, Patrem, Filium & Spiritum sanctum. Iudæi quidem uarie conantur hunc locum eludere, sed nihil solide contra afferunt, Molestas enim eos hic locus usque ad mortem, ut utar uerbo Occæ, qui ita appellatur molestas & tediosas rationes, quas non potest soluere.

Quomodo Iudæi hunc locum deprauent.

Dicunt autem Iudæi, Deum sic loqui cum Angelis, Item cum terra & alijs creaturis. Sed quero ego, Cur id non antea quoque fecit? Secundo, Quid pertinet ad Angelos hominum creatio? Tertio, Non nominat Angelos, sed simpliciter, NOS, dicit. Igitur de factoribus & creatoribus loquitur. Hoc certe non potest dici de Angelis.

Quarto etiam hoc certum est, Nullo modo dici posse nos ad Angelorum imaginem creatos esse. Quinto, Vtrunque hic ponitur, Faciamus & Fecit, in plurali & singulari, Ideo clare & potenter significat nobis Moses, intus & in ipsa diuinitate & creatrice essentia inseparabilem & æternam pluralitatem esse, Hoc ne portæ quidem inferorum nobis adiment.

Deinde quod de terra Iudæi dicunt, Deum cum terra loqui, etiam frivolum est, Terra enim non est factrix nostra. Deinde cur non potius ad solem loqueretur, cum Aristoteles dicat, Homo & sol generant hominem, Sed ne hoc quidem

quidem conuenit, quia non sumus facti ad imaginem terræ, Sed sumus facti ad illorum Factorum imaginē, qui dicunt, FACIAMVS. Hi factores sunt tres distinctæ personæ, in una diuina essentia, Harum trium personarum, nos sumus imago, sicut post audiemus.

Hoc autē extreme ridiculum est, quod Iudæi dicunt, Deum sequi principum consuetudinem, qui reuerentiæ causa de se in plurali numero loquuntur. Sed hanc cancellariam (ut sic dicam) Spiritus sanctus non imitatur, nec agnoscit scriptura sancta hunc loquendi modum. Quare est hic certo significata Trinitas, Quod in una essentia diuina sunt tres personæ, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, ita ut ne actiue quidem Deus separetur, quia omnes tres personæ hic concurrunt, & dicunt, FACIAMVS, Nec Pater facit alium hominem, quam Filius, nec Filius alium quam Spiritus sanctus, Sed Pater, Filius, Spiritus sanctus, unus & idem Deus, autor & creator est eiusdem operis.

*Iudeorum
commentum.*

Ad hunc modum neque obiectiue Deus potest separari, Neque enim Pater cognoscitur nisi in Filio, & per Spiritum sanctum, Quare sicut actiue ita quoque obiectiue unus Deus est, qui tamen intra se substantiue seu essentialiter est Pater, Filius, Spiritus sanctus, tres distinctæ personæ, in una diuinitate.

Hæc testimonia debent nobis cara esse & grata. Etsi enim tum Iudæi tum Turcæ nos rident, quod sentimus unum Deum & tres Personas esse, Tamē nisi scripturæ autoritatem impudenter negare uolent, cogentur hoc loco, sicut etiam superius citatis, nostram sententiam sequi. Eludere possunt hæc, sicut Iudæi studiose faciunt, sed interim manet in eorum cordibus ille aculeus. Cur dicat, FACIAMVS, Item, cur Moses utatur plurali nomine Elohim. Hæc cogitationes non possunt excludere ex animo, etsi uaria conari & querere possunt. Si autem sapientia esset, talia testimonia eludere, Num nobis ingenium deesse putas, ut non possimus eadem facere? Sed maior apud nos est scripturæ autoritas, præsertim cum nouum Testamentum id clarius ostendat, & Filius qui in sinu Patris est, nos eadem doceat multo clarius, Cui non credere summa blasphemia & æterna mors est. Quare ualeant isti excelsi deprauatorum diuinorum dogmatum usque ad suum iudicium.

Sed, inquires, Ista sunt obscuriora, quā ut per ea probari debeat tā magnus articulus fidei. Respondeo. Oportuit eo tempore ista ita obscure dici diuino consilio, uel saltem ob hanc causam, quia omnia erant reposita in illusturum Dominum, ad cuius aduentum restitutio omnium reseruabatur, omnis cognitionis & omnium reuelationum. Quæ igitur antea per ænigmata quasi erant proposita, ea Christus euoluit & clare iussit prædicari. Et tamen sancti Patres hanc cognitionem per Spiritum sanctum habuerunt, quanquam non ita clare, ut nunc, cum audimus in nouo Testamento nominari Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, Veniente enim Christo oportuit illa signacula solui & clare prædicari, quæ obscuris uerbis antea erant tradita, tantum propter reuerentiam futuri magistri. Ac nisi Spiritus sanctus hæc cognitionem claram distulisset in nouum Testamentum, longe ante Christum natum excelsi deprauatorum Ariani. Quare ultimis temporibus uoluit Spiritus sanctus hunc solem cognitionis diabolo obijcere, ut præstringeretur eius oculi, & ipse magis inuideret hanc tam claram cognitionem hominibus, atque ita uehementius torqueretur.

TERTIO

PRIMUM CAPVT

ERTIO AGITATVR HIC QVA

Augustini sententia de imagine Dei.

SI mare questionū, Quid sit imago illa Dei, ad quam Moses hominē dicit factum esse? Ac Augustinus in hoc loco explicando multus est, præsertim in libro de Trinitate. Doctores autem reliqui fere Augustinum sequuntur, qui Aristotelis diuisionem retinet, Quod imago Dei sint potentia animæ, memoria, mens uel intellectus, & uoluntas, In his tribus dicunt consistere imaginem Dei, quæ in omnibus hominibus est. Si

cut enim in diuinis (inquiunt) Verbum nascitur ex substantia Patris, ritus sanctus est complacentia patris, Ita in homine ex memoria procedit uerbum cordis, quod est mens, Eo producto, prodit uoluntas, quæ uidet mentem, & ea delectatur.

Similitudo Dei.

Similitudinem autem dicunt esse in donis gratuitis, Sicut enim similitudo est quedam perfectio imaginis, ita dicunt naturam perfici per gratiam. Itaque similitudo Dei est, quod memoria ornatur spe, intellectus fide, & uoluntas caritate. Ad hunc modum, inquiunt, homo est creatus ad imaginem Dei, hoc est, Homo habet mentem, memoriam, & uoluntatem. Item homo est creatus ad similitudinem Dei, hoc est, intellectus est illuminatus fide, memoria confirmata spe ac constantia, & uoluntas ornata caritate.

Tertio faciunt etiam alias diuisiones, Memoriam esse imaginem potentia Dei, mentem sapientie, & uoluntatem iusticie &c. Ad hunc modum Augustinus præcipue, & post eum alij, eo incubuerunt, ut diuersas trinitates in homine excogitarent, putauerunt enim hoc modo imaginē Dei facilius posse se conspici. Sicut autem hæ non iniucundæ speculationes arguunt acuta & ociosa ingenia, ita minime faciunt ad imaginem Dei recte explicandam.

Disputatio de libero arbitrio, nata ex imagine Dei, non recte intellecta.

Quare etsi istam diligentiam & cogitationes has non damno nec reprobo, quibus omnia rediguntur ad Trinitatem, tamen haud scio, an sint ualde utiles, præsertim cum ea postea longius ducantur. Nam huc quoque affertur disputatio de libero arbitrio, quæ ex imagine ista nascitur, Ita enim dicunt, Deus est liber, ergo cum homo ad imaginem Dei sit conditus, habet etiam liberam memoriam, mentem, & uoluntatē. Ad hunc modum multa excidunt, quæ aut improprie dicuntur, aut postea impie accipiuntur. Ita nata est hinc periculosa sententia qua pronunciant, Deum ita gubernare homines, ut eos proprio motu sinat agere, Ex hoc dicto multæ incommoda opinionēs enatę sunt, Simile est quod citatur, Deus qui creauit te sine te, non saluabit te sine te. Hinc conclusum est, liberum arbitrium concurrere tanquam causam præcedentem & efficientem salutis. Non dissimile est Dionisij dictum, periculosius superiorib. ubi dicit, Quamquam demones & homo ceciderunt, periculo tamē naturalia manserunt integra, ut sunt mens, memoria, uoluntas &c. Sed si hoc uerum est, sequitur quod homo uiribus naturæ possit facere, ut saluus fiat.

Patres legendi cum iudicio

Hæ tam periculosa Patrum sententiæ, in omnibus Ecclesijs & Scholis agitatae sunt, neque sane uideo, quid Patres uoluerint per eas efficere. Quare cōsulo ut cum iudicio legantur. Sæpe loquuntur ex affectu & proprio sensu, quem nos non habemus, nec habere possumus, cū occasiones similes non habeamus. Imperiti igitur sine iudicio omnia arripiunt in suo sensu, & nō in eo, quem Patres habuerunt. Sed omitto hæc, & ad rem uenio.

Imago Dei amissa per peccatum.

Verèor autem, ne postquam hæc imago per peccatum amissa est, non satis eam possimus intelligere. Memoriam, uoluntatem & mentem habemus quidem, sed corruptissima & grauissime debilitata, imo ut clarius dicam, prorsus leprosa & immunda. Si enim istæ potentia sunt imago Dei, sequetur

quetur etiam, Satanam ad imaginem Dei conditum esse, qui profecto illa naturalia longe habet ualidiora, quam nos habemus, Sicut est memoria & intellectus summus, & uoluntas obstinatissima.

Ergo est imago Dei longe aliud, nempe, opus Dei singulare. Si qui tamen contendunt, has potentias esse imaginem istam, fateantur eas quasi leprosas & immundas esse. Sicut leprosum hominem, tamen hominem appellamus, quoniam in carne leprosi omnia pene mortua sunt & stupent, nisi quod ad libidinem commouentur uehementius.

Quare imago Dei, ad quam Adam fuit conditus, fuit res longe prestantissima & nobilissima, cum scilicet nulla lepra peccati, neque in ratione, neque uoluntate hesit. Sed & interiores & exteriores sensus omnes fuere mundissimi. Intellectus fuit purissimus, memoria optima, & uoluntas sincerissima in pulcherrima securitate, sine omni metu mortis, & sine sollicitudine ulla. Ad hæc interiora accessit etiam illa corporis & omnium membrorum pulcherrima & excellentissima uirtus, qua omnes reliquas naturas animatas uicit. Plane enim existimo ante peccatum, Adæ oculos ita fuisse acutos & claros, ut lincem & aquilam superaret. Leones autem & ursos, quorum maximum robur est, ipse fortior tractauit non aliter quam nos catulos tractamus. Fructuum quoque, quibus usus est in cibo, longe maior fuit tum suauitas tum uirtus, quam nunc.

Sed post lapsum irrepsit mors, tanquam lepra in omnes sensus. Ita ut ne intellectum quidem imaginem istam possimus assequi. Adam non cognouisset suam Heuam, nisi securissimo animo erga Deum, & uoluntate obediente Deo, sine omni uiciosa cogitatione. Nunc post peccatum, norunt omnes, quantum sit furor in carne, quæ non solum furiosa est in concupiscendo, sed etiam in fastidiendo, postquam nacta est quod uoluit. Vtrinque igitur nec ratio nec uoluntas integra cernitur, Sed furor plusquam beluinus. Hæc an non grauis & noxia lepra est, qua Adam caruit ante peccatum? Præterquam quod habuit maiores uires & acriores sensus, quæ reliqua animantia. Apri quantum hodie auditur? Aquilæ quantum uisu? Leo quantum uiribus hominem antecellit? Quare nemo cogitare potest, quæto melior natura tum fuerit, quæ nunc est.

Ergo imaginem Dei sic intelligo, Quod Adam eam in sua substantia habuerit, quod non solum Deum cognouit, & credidit eum esse bonum, sed quod etiam uitam uixerit plane diuinam, hoc est, quod fuerit sine pauore mortis & omnium periculorum, contentus gratia Dei. Sicut in Heuæ canem, quæ cum serpente sine omni metu loquitur, sicut nos cum agno, aut apparet, quæ cum serpente sine omni metu loquitur, sicut nos cum agno, aut canem. Ideo etiam istam pœnam proponit Deus, si transgrediatur præceptum, Quæcumque die comederis ex ligno hoc, morte morieris, quasi dicat, Adam & Heuæ, uos nunc uiuitis securi, mortem non sentitis, nec uidetis. Hæc est imago mea, qua uiuitis, sicut Deus uiuit. Si autem peccaueritis, amittetis hanc imaginem, & moriemini.

Nunc igitur uidemus, quanta pericula, quot mortes & mortis occasiones misera hæc natura cogatur experiri & sustinere, præter fœdam concupiscentiam & alios furores peccati, ac inordinatos motus qui in omnium animis fiunt. Nunquam sumus securi in Deo, terror & pavor etiam in Somnis nos exercet. Hæc & similia mala sunt imago Diaboli, qui ea nobis impressit. Adæ autem in summa uoluptate & securitate uixit. Non ignem, non aquam metuit, non metuit alia incōmoda quibus hæc uita infestatur, & nos nimium metuumus.

Extenuent igitur peccatum originis qui uolent, profecto apparet tum in peccatis, tum in pœnis, longe esse maximum. Inspice solam libidinem, an non est ualidissima tum concupiscendo, tum fastidiendo? Quid autem de odio erga Deum, & blasphemijs dicemus? Hi enim sunt lapsus illi insignes, qui uere arguunt imaginem Dei amissam esse.

Imago Dei.

Adæ sensus
& uires ante
peccatum.Natura homi-
nis post lap-
sum lepra pec-
cati deforma-
ta est.

Imago Dei.

Imago Dia-
boli.Peccati origi-
nis magnitudo.

D erga

PRIMUM CAPVT

Natura hominis ante lapsum &c.

Ergo cū de imagine illa loquimur, loquimur de re incognita, quam nō solum non sumus experti, sed perpetuo contraria experimur, & nihil præter nuda uocabula audimus. Fuit enim in Adam, ratio illuminata, uera noticia Dei, & uoluntas rectissima ad diligendum Deum & proximum, sicut Adam Heuam suam complexus est, & statim agnouit ut suam carnē. Ad hæc accesserunt alia leuiora, sed longe maxima, si cum nostra infirmitate cōferas, nempe cognitio naturæ perfectæ, animalium, herbarum, fructuum, arborum & aliarum creaturarum.

Hæc omnia simul coniuncta, an non talem uirum cōstituunt & faciunt, in quo imaginem Dei relucere sentias? Maxime cum addas etiam imperiū in creaturas. Vt sicut Adam & Heua Deum agnouerunt Dominum, ita postea ipsi reliquis creaturis in aere, aqua, terra dominati sunt. Hanc maiestatem quis poterit uerbis assequi? Nam ego credo Adam ita potuisse uno uerbo imperare Leoni, sicut nos imperamus assuefacto cani. Ac liberum ei fuit terram colere, ad proferenda ea quæ uellet. Nā spinas & tribulos tum nō fuisse, sequentia probabunt. Sicut neq; bestias tam immanes tum fuisse puto ut nūc sunt.

Sed peccati originalis ista culpa est, quo uitium cōtraxit tota reliqua creatura, ut solem ante peccatum clariorem, aquam puriorem, arbores fertiliores, agros fecundiores esse existimem. Per peccatum autē & illum horribilem lapsum, nō solum caro lepra peccati deformata est, sed omnia, quibus hæc uita utitur, corrupta sunt, sicut infra clarius dicemus.

Imago Dei per peccatum amissa, per Euangelium reparatur &c.

HOc autem nunc per Euangelium agitur, ut imago illa reparetur. Manent quidem intellectus & uoluntas, sed ualde uiciata utraque. Euangelium igitur hoc agit, ut ad illam & quidem meliorem imaginē reformemur, quia in uitam æternā, uel potius in spem uitæ æternæ renascimur per fidem, ut uiuamus in Deo & cū Deo, & unū cum ipso sumus, sicut Christus dicit.

Neque uero ad uitam solum renascimur, sed etiam ad iusticiā, quia fides arripit meritum Christi, & statuit nos per Christi mortē liberatos esse. Inde alia iusticia nostra oritur, nempe illa uitæ nouitas qua studemus obtemperare Deo, edocti uerbo, & adiuti per Spiritum sanctum. Sed hæc iusticia in hac uita incipitur tantum, neque potest in hac carne esse perfecta. Placet autem Deo non tanquam perfecta iusticia, aut tanquam precium pro peccatis, sed quia proficiscitur ex corde, quod nititur fiducia misericordiæ Dei, per Christum. Deinde hoc quoque fit per Euangelium, ut conferatur nobis Spiritus sanctus, qui resistit in nobis incredulitati, inuidiæ & alijs uitijs, ut serio optemus ornare nomen Domini, & uerbum eius &c.

Ad hunc modū incipit imago ista nouæ creaturæ reparari per Euangelium in hac uita, sed non perficitur in hac uita, cum autem perficietur in regno Patris, tunc erit uoluntas uere libera & bona, mens uere erit illuminata, & memoria constans, Tunc fiet etiam, ut omnes creaturæ aliæ, magis nobis sint subiectæ, quam in Paradiso Adæ fuerunt.

Antequam hoc in nobis compleatur, non possumus satis scire, quid illa imago Dei, per peccatum in Paradiso amissa fuerit. Hoc autē quod dicimus, fides & uerbum docent, quæ tanq; ex longinquo ostendunt illam gloriā diuinæ imaginis. Sicut autem coelum & terra initio quali rudia corpora fuerunt priusquam lux esset addita, Ita pij illā imaginem rudem intra se habēt, quam Deus perficiet in nouissimo die, in ijs qui uerbo crediderunt.

Ergo fuit præstantissimū quiddā illa imago Dei, in quā inclusa fuit uita æterna & securitas æterna, & omnia bona. Ita autē per peccatū hæc imago obscurata & uiciata est, ut eā ne quidē intellectu possimus assequi. Nā etiam uocabula sonamus, Quis est qui possit intelligere, quid sit esse in uita securitate ne pauorib; & periculis, sapiētē, rectū, bonū, & liberū ab omnib; calamitatib; tū spiritualib; tū corporalib; His autē maius fuit, q̄ etiā æternæ uitæ fuit capax. Nam

Nam ita fuit conditus, ut quamdiu in hac corporali uita uiueret, terram coleret, non tanquam opus molestum faciens, aut labore defatigans corpus. Sed cum summa uoluptate, non tempus fallens, sed Deo obediens, & eius uoluntati parens.

Hanc corporalem uitam exceptura erat spiritalis uita, in qua nec uteretur cibis corporalibus, nec alia, quae in hac uita solent, faceret, Sed uiueret angelicam & spiritualem uitam. Nam ita pingitur nobis futura uita in scriptura sancta, quod nec bibemus, nec comedemus, neque alias corporales actiones exercebimus. Ideo Paulus dicit, Primus homo factus est in animam uiuentem, hoc est, uiuit uitam animale, quae indiget cibo, potu, somno &c. Sed secundus renouabitur in spiritum uiuificantem, hoc est, erit spiritalis homo, ubi redibit ad imaginem Dei, Erit enim similis Deo, In uita, iusticia, sanctitate, sapientia &c. Nunc sequitur.

Futura uita.

1. Corin. 15.

Vita animae & spiritalis.

DOMINETVR PISCIBVS MARIS &c.

HIC pulcherrimae creaturae, quae cognoscit Deum, & est imago Dei, in qua lucet similitudo diuinae naturae per rationem illuminatam, per iusticiam & sapientiam, tribuitur regnum, & fiunt Adam & Heua rectores terrae, maris & aeris. Committitur autem eis hoc dominium non solum consilio, sed etiam expresso mandato. Vbi primum exclusiuam hanc dixerit consideremus, quod nulli bestiae dicitur, ut dominetur, sed simpliciter omnia animalia, imo terra cum omnibus terra nascentibus, subijcitur Adae, quem Deus uocali mandato & expresso constituit regem, super totam creaturam animale. Nam ista uerba auribus audierunt Adam & Heua, cum diceret Deus, Dominamini. Ergo nudus homo, sine armis & muris, imo etiam sine uestitu omni, in sola sua nuda carne, dominatus est omnibus uolucris, feris & piscibus.

Adae & Heuae committitur dominium in omnes creaturas animales.

Hanc imaginis diuinae particulam etiam amissimus, ita ut ne intelligamus quidem illam plenitudinem leticiae & uoluptatis, quam ex totius creaturae animalis inspectione Adam habuit. Sed omnia leprosa, imo stupida & plane mortua hodie sunt. Quis enim potest cogitare istam quasi portionem diuinae naturae, quod Adam & Heua, omnes omnium animalium, affectus, sensus, & uires omnes intellexerunt? Quale enim regnum fuisset, nisi hoc sciuissent? Atque in sanctis, in hac uita aliqua Dei cognitio ex uerbo & Spiritu sancto cernitur. Sed illa naturae cognitio, ut omnes uires arborum, herbarum, naturas omnes bestiarum perspiciamus, haec in hac uita plane est irreparabilis.

Primi parentes intellexerunt omnes animalium affectus &c.

Si igitur uolumus praedicare insignem Philosophum, praedicemus primos nostros Parentes, cum adhuc essent a peccato puri. Hi enim cognitionem Dei perfectissimam habuerunt, quomodo enim nescirent eum, cuius similitudinem in se habebant & sentiebant? Deinde etiam stellarum & totius Astronomiae rationem certissimam habuerunt.

Primi parentes insignes Philosophi.

Haec fuerunt in Heua, aequae atque in Adamo, sicut ostendit oratio Heuae, cum serpenti responderet de ligno in medio Paradisi. Ibi satis apparet non uisse eam suum finem, ad quem esset condita, & autorem ostendit, per quem id sciat, ait enim, Dominus dixit. Igitur non ex solo Adamo haec audiuit, sed ipsa natura adeo fuit pura & plena cognitione Dei, ut uerbum Dei per se intelligeret & uideret.

Perfecta Dei cognitio in Heua.

Huius cognitionis nos hebetes, & quasi emortuas reliquias habemus. Animalia autem caetera omnino hac cognitione carent, nesciunt creatorem, originem, & finem suum, unde & cur creata sint. Ergo prorsus carent illa similitudine Dei. Ideo Psalmus quoque hortatur, Nolite fieri sicut equus & mulus.

Psal. 32.

*Differentia
hominis & cae-
terorum ani-
malium.*

*Necessarium
malum.*

*Dominium ho-
minis in alias
creaturas
post peccatum*

Est igitur imago ista pene tota sit amissa, tamen maxima est differentia hominis & cœterorum animalium. Tum autem ante peccatum, longe maior & illustrior fuit differentia, cum cognoscerent Adam & Heua Deum & omnes creaturas, & quasi absorpti essent toti in bonitate & iusticia Dei. Hinc inter ipsos quoque insignis animorū & uoluntatum coniunctio fuit. Nec alia species in toto mundo Adæ suauior & uenustior est uisa, q̄ Heua sua. Nunc uxor est, sicut gentes dicunt, necessarium malum. Ac cur malum uocet, satis manifeste cernitur, Sed causam mali nesciunt, Satanam scilicet, qui hanc naturam sic deprauauit & corrupit.

Quæ autem efficitur in uita, ea non fiunt per dominium, quod Adam habuit, sed per industriam & artē. Sicut uidemus dolo & fraude capi aues & pisces, sic arte cicurantur bestia, Nam quæ maxime domestica sunt, ut anseres, galline, tamē per se & sua natura fera sunt. Ergo leprosum hoc corpus habet adhuc, Dei beneficio, speciem aliquam dominij in alias creaturas. Sed id per exiguum est, & longe inferius illo primo dominio, ubi non arte, non dolis opus fuit, sed simpliciter diuinæ uoci paruū creatura, cum iuberentur Adam & Heua dominari eis.

Ergo nomen & uocabulum dominij retinemus ceu nudum titulū, Ipsa autem res fere tota amissa est. Et tamen bonū est ista scire & cogitare, ut suscipiamus illum uenturū diem, in quo hæc nobis restituentur, quæ in Paradiso per peccatum amissimus. Expectamus enim eam uitā, quam expectasset quæque Adam. Atq; hoc recte miramur, & Deo ob id gratias agimus, quod nos peccato sic deformati, sic hebetes, stupidi & mortui quasi, per beneficium Christi expectamus eandem gloriam uitæ spiritualis, quam Adam expectaturus erat, si mansisset in sua animali uita, quæ imaginem Dei habebat.

ET CREAVIT DEVS HOMINEM AD IMAGINEM SUAM, AD IMAGINEM DEI CREAVIT ILLUM.

*Cur Moses re-
petat particu-
lom, Ad ima-
ginem?*

HIC non utitur uocabulo similitudinis, sed tantum imaginis. Forte autem uoluit uitare *επιβολίαν*, & ideo repetiuit nomē imaginis. Aliam causam repetitionis nullam uideo, nisi eam accipiamus pro emphasi, ut sit significatio creatoris gaudentis & triumphantis in isto pulcherrimo opere quod fecit. Ut significet Moses, Deum non sic delectatum in alijs creaturis, sicut in homine, quem ad suam similitudinem creauit, cœtera animalia dicuntur uestigia Dei, solus autem homo est imago Dei, Sicut est in sententia. Nam in cœteris creaturis cognoscitur Deus ceu in uestigio, In homine autem, præsertim in Adamo, uere cognoscitur, quia in eo est sapientia illa, iusticia, & omnium rerū cognitio, ut recte dicatur *μικρόκοσμος*, Intelligit enim cœlum, terram, & totam creaturam. Hoc igitur delectat Deum, quod sic pulchram fecerit creaturam.

Sine dubio autem, sicut tum Deus oblectatus est in isto consilio & opere hominis creati, Ita hodie quoque delectatur in restituendo hoc suo opere, per Filium suum, & nostrū liberatorē Christum. Hęc utile est cogitare, quod scilicet Deus optima de nobis cogitat, & delectatur in ista cogitatione, quod in illo suo, de restitutione in spiritualem uitam, per resurrectionem mortuorum qui crediderunt in Christum.

MASCVLVM ET FOEMINAM CREAVIT EOS.

NE uideretur mulier excludi ab omni gloria futuræ uitæ, comprehendit Moses utrunq; sexum, uidetur enim mulier quoddam diuersum esse animala uiro, quod & membra habet dissimilia, & ingenium longe infirmius. Ac quæuis Heua fuerit præstantissima creatura, similis Adæ, quod ad imaginē Dei attinet, hoc est, ad iusticiā, sapienciā & salutē, tamen fuit mulier. Sicut sol

Sicut enim sol præstantior est luna (quanquam luna quoque sit præstantissimum corpus) Ita mulier, etsi esset pulcherrimum opus Dei, tamen nõ æquabat gloriam & dignitatem masculi.

Ideo autem coniungit hic Moses utrumque sexum, & dicit, Deum creasse masculum & foeminam, ut significet Hevam quoque a Deo factam, fuisse consortem imaginis & similitudinis diuinæ, Item, imperij super omnia. Sic adhuc hodie est mulier consors futuræ uitæ, sicut Petrus dicit, quod sint coheredes eiusdem gratiæ. Et in œconomia est uxor Domini consors, & habet communem possessionem prolis, substantiæ, & tamen magna differentia est sexus. Mas est, ceu sol in cœlo, Foemina uelut Luna, animalia sunt ceu stellæ, quibus sol & luna dominantur. Ergo primum hoc ex sententiâ hac obseruemus, quod scripta sit, ne ille sexus excludatur ab omni gloria humanæ naturæ, quamuis inferior sit masculino sexu. De Coniugio infra dicemus.

Mulier consors omnis gloriæ humanæ naturæ. Mas sol, foemina luna, animalia stellæ sunt &c.

Secundo, Est hic Argumentum contra Hilarium & alios, qui constituerunt Deum omnia creasse simul. Confirmatur enim hic nostra sententiâ, quod isti sex dies fuerint uere sex dies naturales, quia hic dicit quod Adam & Heua sint creati sexto die. Hunc textum non licet cauillari. De ordine autem creationis hominis, dicit in sequenti capite, quod Heua aliquanto post Adamum, non ex gleba terræ, sicut Adam, sed ex costa eius sit facta, quam Deus ex latere dormientis Adæ exemit. Hæc omnia sunt temporalia opera, hoc est, quæ tempus requirunt, nec simul uno momento facta sunt, sicut illa quoque, quod adducit Deus omne animal ad Adamum, & non inuenitur simile ei &c. Hæc sunt temporalia & gesta in sexto die, quæ breuiter per anticipationem Moses hic attingit, & postea explicabit latius.

Argumentum contra Hilarium.

Multi Doctores hoc quoque putant, Adamum sexto die peccasse, & celebrant sextum diem duplici nomine, quod sicut Adam sexto die peccauit, Ita Christus quoque sexto die passus sit. Hæc an uera sint ipsi uiderint. Hoc Moses manifeste dicit, hominem in sexto die creatum, & ei uxorem additam esse. Mihi sicut infra dicam, similius uero uidetur, quod Adam peccauerit septimo die, hoc est in Sabbato. Sicut adhuc Sabbatum ecclesiæ infestat Satan cum docetur uerbum, sed ne hoc quidem ex Mose manifesto ostendi potest. Sunt igitur utrinque rationes contra rationes, sicut Cæsar Maximilianus solebat dicere. Quare relinquo ista dubia, ita ut sint, in uniuscuiusque arbitrio.

Quo die Adam peccauerit.

Lira quoque recitat Iudaicam fabulam, cuius in Platone etiam alicubi fit mentio. Hominem principio creatum cum utroque sexu, & postea uirtute diuina quasi discisum ceu dissectum, sicut dorsi & spinæ forma uidentur testari. Hæc alij obscenioribus nugis auxere. Sed secundum caput hos nugatores redarguit, Nam hoc si uerum est, quomodo constabit sumpsisse Deum unam de costis Adæ, & ex ea edificasse mulierem? Talmudica hæc sunt, & tamen attingenda fuere, ut uideamus diaboli maliciam, qui tam absurda suggerit hominibus.

Iudaica fabula.

Cum hac fabula conuenit, quod Aristoteles appellat mulierem uirum occasionatum, & alij monstrum dicunt. Sed sint ipsi monstra & monstrorum filij, qui sic calumniantur & rident creaturam Dei, in qua ipse Deus delectatus est, tanquam in nobilissimo opere. Item quam uidemus singulari consilio Dei conditam esse. Sed arguunt ista gentilia, quam ratio nihil possit certi de Deo & operibus Dei statuere, sed tantum rationes contra rationes fingit, ne que quidquam perfecte aut solide docet.

Mulier, uir occasionatus.

PRIMUM CAPVT
ET BENEDIXIT.

Hoc de animalibus non dixit, Igitur ea hic includit.

FRUCTIFICATE.

Generatio in-
nocentis na-
turae.

HOC EST MANDATVM DEI, ADDITVM
creaturæ, Sed bone Deus, quid hic nobis per peccatum perijt? Quam
enim ille status hominis beatus fuit, in quo generatio sobolis fuit coniuncta
cum summa reuerentia & sapientia, Item cum cognitione Dei, Nunc ita op-
pressa est caro lepra libidinis, ut corpus in usu generationis plane brutefcat,
nec possit generare in cognitione Dei.

Generatio na-
turae humane
post peccatū.
Benedictio in
natura adhuc
restans.

Mansit igitur generatio in humana natura, sed ualde infirmata, imo pla-
ne oppressa lepra illa libidinis, ut paulo quam brutorum generatio sit mode-
rator. Huc accedunt pericula gestationis & partus, difficultas alendæ prolis
& alia infinita mala, quæ omnia nos de magnitudine peccati originis docent.
Ergo benedictio quæ in natura adhuc restat, quasi maledicta & humiliata est
benedictio, si ad illam primam conferas, & tamē Deus eam condidit & con-
seruat. Quare agnoscamus cum gratiarum actione illam quasi deformatam
benedictionem, & ineuitabilem carnis lepram, quæ mera inobedientia est &
fœditas annexa corporibus & animis, sentiamus esse peccati poenam. Expe-
ctemus autē in spe mortem huius carnis, ut liberemur ab his fœditatibus, &
restituamur etiam supra illam primam Adæ creationem.

ET DOMINAMINI PISCIBVS MARIS.

Vsus creatu-
rarum.

QVIS in ista prima creatione & integritate fuisset iumentorum,
piscium, & aliorum animalium usus, statuere liquido non possumus,
adeo sumus obruti ignorantia Dei & creaturæ. Hoc nunc uidemus, nos
uesci carnibus, leguminibus &c. Hæc nisi in hoc usu essent, nesciremus cur
essent condita, nullum enim alium uidemus aut habemus harum creaturæ
rum usum. Sed Adæ præter uictum, quem ex alijs, & longe nobilioribus fru-
ctibus habuisset, non fuisset talis creaturarum usus, qualis hodie est, non enim
uestitu, non pecunia indiguit, cui omnia subiecta essent. Nec erat auaritia
in eius posteritate futura, sed præter uictum, tantū ad admirationē Dei,
& uoluptatem sanctam, nobis in hac naturæ corruptione ignotam, creaturæ
usuri erant, Vbi contra hodie & omnibus temporibus fere omnes creaturæ
uix satis sunt ad hominem alendum & iuuandum, Quare quid hoc domi-
nium fuerit, non possumus ne cogitare quidem.

DIXITQVE DEVS, ECCE DEDI VOBIS
omnem herbam afferentem semen &c.

Cibus homini
datus.

HIC uides quantam curam Deus suscipiat pro homine creato,
Primum condidit terram ceu domum, in qua uiueret. Deinde alia, quæ
necessaria iudicabat, ad uitam ordinauit. Tandem condito homini dedit do-
num generationis, Nunc etiam cibum dat, ne quid ad uitam facillime degen-
dam desit. Credo autem, si in ista innocentia mansisset Adam, pueros statim
a partu procururos fuisse ad illas uoluptates fruendas, quas prima creatura
attulit. Sed frustra commemoramus hæc quæ neque cogitatione attingi possunt,
& irrecuperabilia sunt in hac uita,

ET VNI

VIDETVR Moses facere differentiam seminum, & uirescentes herbae, forte quod haec bestiarum, illa hominis usui seruitura erant. Nam hoc mihi non est dubium, quin semina, quibus hodie ad uictum utimur, longe fuerint praestantiora quam nunc. Deinde quod Adam carnes, quibus nos nihil habemus lautius, tanquam minus suauem cibum, non fuerit, pra aliorum fructuum terra natorum suauitate gustaturus, Ex quorum fructuum usu, non leprosa illa pinguedo, Sed corporis pulchritudo & sanitas prouentura erat, & sana humorum temperatura.

Semina & uirescentes herbae.

Nunc carnes non sufficiunt, non sufficiunt legumina, non frumenta, & saepius incommodiore uictu ualitudinis pericula incurrimus. Taceo illa plus quam pecuina peccata, in immoderato usu cibi & potus, quae quotidie ingruescunt. Ergo manifesta maledictio est, quae propter peccatum secuta est, Nam etiam maledictas & noxias bestiolas ex terra propter peccatum hominis maledicta, primum enata esse uerisimile est.

Immoderatus usus cibi & potus.

Sed hic questio incidit, quomodo conueniat, quod Adae omnia ligna agris fruenda conceduntur, & tamen postea singularis terrae pars, quam Paradisum uocat, ei colenda tribuitur. Item queritur, An, Paradisus uocetur tota terra: &c. Sed haec differemus in secundum caput.

VIDITQVE DEVS CVNCTA QVAE FERAT, & erant ualde bona, Factumque est uespere & mane dies sextus.

POSTQVAM absoluit Deus opera, loquitur more fatigati, quasi dicat, Ecce omnia optime parauit, coelum parauit ceu tectum, partem terra est, possessio & opes, sunt animalia, cum omni apparatu terrae, maris, & aeris, Cibus, semina, radices, herbae. Ipse autem Dominus horum Homo est conditus, ut habeat cognitionem Dei, & usum creaturarum, quem uolet pro suo arbitrio, cum summa securitate, iusticia, sapientia. Nihil deest, omnia sunt abundantissime creata, ad animalem uitam, Igitur agam Sabbatum, &c.

Haec bona maxima ex parte omnia amissa sunt per peccatum, & sumus hodie ceu cadauer quoddam illius primi hominis, qui uix umbram istius regni retinemus. An non eum dicemus omnia amisisse, qui ex immortali factus est mortalis, ex iusto, peccator, ex accepto & grato homine, homo damnatus? Quia iam homo est mortalis & peccator. Si autem haec non exuscitant nos ad spem & expectationem uenturi diei & futurae uitae, nihil est, quod nos possit excitare. Haec pro explicatione primi capituli sufficiant. In sequenti docebit de opere sexti diei,

Bona per peccatum amissa.

Quomodo homo sit conditus.

D iij

SECVN

SECUNDVM CAPVT
ET PERFECTI SVNT COELI ET TER-
ra & omnis exercitus eorum.

Milicia cœli.

OSTER TEXTVS HABET, ET
omnis ornatus eorum, Sed in Ebreo est, exercitus uel
milicia eorum Zebaam, Ac Prophetę hunc loquendi
modum retinuerunt, ut stellas & planetas appellarent
miliciam cœli. Sicut Iere. 19. est, quod Iudæi adoraue-
runt uniuersam miliciam cœlestem, hoc est, solem, lu-
nam, & alias stellas. Et Zoph. 1. Disperdam eos qui as-
dorant super tecta miliciam cœli. Et Stephanus Act.
>. Seruierunt, inquit, milicię cœli.

Milicia terrę.

Huiusmodi Phrases a Mose Prophetę mutuati sunt, qui hoc in loco mi-
litarĩ uerbo, stellas & luminaria cœli, uocat exercitum seu miliciam cœli, Ho-
mines autem, bestias, & arbores uocat miliciam terrę. Fortasse in futurum
euentum, quia Deus postea se uocat Deum exercituum seu miliciarum, hoc
est, non tantum Angelorum seu spirituum, sed totius creaturę, quę ei militat
& seruit. Nam Satan, postquam propter peccatũ a Deo abiectus est, rano
odio Dei & hominum impletus est, ut si posset uno momento mare pisci-
bus, aerem uolucris, terrã omnis generis fructibus, orbaret, & omnia per-
deret. Sed Deus creauit istas creaturas omnes, ut stent in miliciã, & sine fine
pugnent contra Diabolum pro nobis, & contra homines, dum nobis serui-
unt, ac nobis profunt.

CONSUMMAUITQUE DEVS IN DIE
septimo opus suum, quod fecerat, & quieuit in die septi-
mo ab omni opere suo quod fecerat.

Pater meus o-
peratur &c.
Ioh. 5.

HIC QUESTIO ORITVR, MOSES DICIT
quieuisse Dominũ die septimo ab opere quod fecerat, hoc est, celsa se
operari in septimo die. Contra Christus Ioh. 5. dicit, Pater meus operatur us-
que modo, & ego operor. Facit autem ad hunc locũ, quod Epistola ad Ebreos
os cap. 3. & 4. disputat de requie. Si introibunt, non quidem in terram pro-
missionis, sed in requiem meam &c.

Deus quieuit
die septimo ab
opere suo.

Sed nos simpliciter sic respondemus, Solutionem afferri ab ipso textu,
cum dicit, perfecti sunt cœli & terra. Sabbatum enim seu quies Sabbati hoc
significat, quod Deus sic celsauerit, ne cõderet aliud cœlum & aliam terram,
non hoc significat, quod Deus cœlum & terram tum conditam deserit con-
seruare & gubernare. Nam de modo creationis superiore capite satis clare
nos docuit, Moses, Deum per uerbum condidisse omnia, Producat mare pis-
ces, terra herbam, bestias &c. Item, Crescite, replete terram, mare, Hęc uerba
usque hodie durant, Ideo uidemus multiplicationẽ sine fine. Itaque si mun-
dus confisteret infinitis annis, uirtus horum uerborum nõ interiret, sed esset
perpetua multiplicatio, ui istius uerbi seu primę, ut sic loquar, fundationis.

Deus quiescit,
& tamen ope-
ratur.

Facilis itaque est solutio, Quieuit Deus ab opere suo, hoc est, cõtentus
fuit illo cœlo & terra tum condita, per uerbum, non creauit nouos cœlos, nõ
nouam terram, non nouas stellas, non arbores nouas, Et tamen operatur De-
us adhuc, si quidem semel conditam naturam non deseruit, sed gubernat &
conseruat uirtute uerbi sui. Celsauit igitur a conditione, sed nõ celsauit a gu-
bernatione. In Adamo cepit genus humanum, in terra cepit per uerbum ge-
nus animale

nus animale, ut sic dicam, in mari cepit piscale & uolatile. Sed in Adamo & primis bestiolis seu animalibus non desierunt ista. Manet adhuc hodie uerbum super genus humanum dictum. Crescite & multiplicamini, manet uerbum, producat mare pisces & aues cœli. Omnipotēs igitur uerbi uis & uirtus est, quod totam creaturam sic conseruat & gubernat.

Clare igitur constituit Moses, quod Verbum in principio fuerit. Quia autem crescunt, multiplicantur, conseruantur & reguntur adhuc omnia eodem modo, quo a principio mundi, Manifeste sequitur uerbum adhuc durare nec esse mortuum. Quod igitur dicit, Quieuit Deus ab opere, non est referendum ad istum cursum rerum, quomodo conseruantur & gubernantur, sed simpliciter ad initium, quod celsauerit Deus ab ordinibus condendis, ut uirgo loquuntur, & a nouis speciebus, seu nouis creaturis.

Verbum in principio dictum non mutatur aut interit, sed est omnipotēs & æternum &c.

Ego, si meam personam spectes, sum quiddam nouum, quia ante annos sexaginta nihil fui, sic mundus iudicat, Sed Dei aliud est iudicium, nam coram Deo sum generatus & multiplicatus, statim in principio mundi, Quia hoc uerbum, Et dixit Deus, faciamus hominem, me quoque creauit. Quidquid enim Deus uoluit condere, hoc tum, cum diceret, condidit. Non subito nostris oculis apparuerunt omnia, Sicut enim sagitta, aut globus, qui ex bombarða mittitur (nam in hoc maior celeritas est) uno quasi momento ad metam dirigitur, & tamen per certum interuallum mittitur. Ita Deus per uerbum suum currit ab initio usque ad finem mudi. Non enim apud Deum sunt prius & posterius, citius aut tardius, sed omnia sunt eius oculis præsentia. Est enim simpliciter extra temporis rationem.

Iudicium Dei de creatione aliud quam nostrum.

Ergo uerba illa, Dixit Deus, fiat, crescite, multiplicamini, sic constituantur creaturas, ut nunc sunt, & erunt usque ad finem mundi. Celsauit autem a condendis nouis, Non enim condidit nouam terram, non cœlum nouum, sed sicut solem & lunam uoluit currere, ita adhuc currunt. Sicut tum repleuit mare piscibus, cœlum uolatilibus, terram pecudibus, ita sunt ista conseruata, & manent adhuc ac conseruantur. Sicut Christus dicit, Pater operatur usque modo, & ego operor, Verbum enim quod in principio dixit, adhuc est. Sicut Psal. 32. ait, Ipse dixit & facta sunt.

Sed hic opponitur aliud, nempe, Quomodo uerum sit, Deum nihil noui condidisse, cum tamen constet arcum seu iridem tempore Nohe conditam, Item post Adæ lapsum, minatur Dominus futurum, ut terra producat tribulos & sentes, quos non fuerat productura, si Adam non peccasset. Item de serpente dicitur, quod debeat repere pronus humi, qui proculdubio, sicut certe est noua conditio, facta per nouum uerbum. Item nisi Adam non esset lapsus in peccatum, non fuisset ista luporum, leonum, urforum ferocitas. Plane nihil in tota creatura homini aut molestum aut noxium fuisset. Nam textus clare dicit, Omnia a Deo condita fuisset bona. Nunc quaeso, quantæ molestiæ sunt? Ipsum corpus quot & quantis incommodis, morborum saltem, est obnoxium? Omittam pulices, muscas, araneos, quantum periculorum est a reliquis truculentis & uenenatis bestiis: Sed ut nihil horum sit, certe hoc maxime est nouum, quod uirgo parit filium Dei. Ergo Deus septimo die non celsauit, sed operatur, non tantum conseruando creaturam, sed etiam mutando & nouando creaturam. Nec est uerum quod supra posuimus, abstinuisse Deum, a nouis ordinibus condendis.

Nouæ species conditæ.

Noua res, Virginem parere filium Dei.

Respondeo, Moses hic loquitur de natura incorrupta. Si igitur homo steterisset in ea innocentia, qua erat conditus, non extitissent spinæ, non tribuli, non morbi, non uis bestiarum ulla. Sicut ex eo satis apparet, quod Heua sine metu, non aliter cum serpente loquitur, quam nos cum delicata auicula, aut blando

Creaturæ per seclio ante peccatum.

SECUNDVM CAPVT

Serpens calliditatis laudem habet. blando catello. Nec mihi dubium est serpentem fuisse pulcherrimam creaturam, cum singulari hoc dono ornatam, ut inter reliquas bestias haberet primam laudem calliditatis, sicut calliditatis laudem habent uulpeculae, mulles &c.

Deus multa aliter fecit, propter peccatum &c. Ergo cum Adam adhuc esset sanctus & innocens, omnia animantia cum summa uoluptate ei cohabitarunt, parata ad omnis generis officia. Nec fuisset, si ita permansisset, metus a diluuiio, & per consequens neque iras seu arcus extitisset. Sed peccatum causa extitit, cur multa Deus aliter faceret. Ac in extremo die, longe maior totius creaturae mutatio & renouatio erit, quae sicut Paulus dicit, Rom. 8. propter peccatum nunc uanitati est subiecta.

Qui uisitauit Dominum in die 7. Quod igitur Moses dicit, Qui uisitauit Dominum, loquitur de conditione originalis mundi. In eo quia non fuit peccatum, ideo nihil noui creatum est, non fuerunt tribuli, non spinas, serpentes & bufones, etsi erant, tamen erant sine ueneno, & sine cupiditate nocendi. Ad hunc modum loquitur de creatione mundi in sua perfectione. Erat tunc mundus purus & innocens, propter hominem purum & innocentem. Nunc cum alius sit homo, propter peccatum, etiam mundus cepit esse alius, hoc est, ad lapsum hominis secuta est corruptio & maledictio creaturae. Maledicta terra, ait Deus ad Adam, propter te, spinas & tribulos germinabit tibi. Et ad peccatum unius maledictum Cain, maledicitur terra, ut etiam culta non reddat uirtutem suam. Postea ad peccatum totius mundi uenit diluuium, & deletur uniuersum genus humanum, paucis iustis seruatis, ne promissio de Christo non impleretur. Sicut autem apparet terram deformatam esse per peccatum. Ita credo ego, solis quoque luminen clarius & pulchrius fuisse cum crearetur, ante peccatum hominis.

Terra maledicta propter peccatum hominis.

Distingue tempora, & concordabis scripturas.

Est usitatum uerbum in scholis Theologorum, Distingue tempora & concordabis scripturas. Quare multo aliter loquendum nobis est de mundo post illam miseram corruptionem, quae per peccatum secuta est, quam de illo originali, puro & integro mundo. Consideremus exemplum quod ante oculos est, Terram promissionis qui uiderunt hodie, dicunt nihil simile esse illi commendationi quae extat in sacris literis. Itaque cum eam Comes Srolbergensis singulari diligentia perlustrasset, dixit, sibi suum agrum, quem in Germania haberet, esse gratiorem. Nam propter peccatum, propter impietatem & maliciam hominum, terra in falsuginem est posita, ut ait Psal. 107. Sic Sodoma antequam igni de caelo perijt, fuit ceu Paradisus quaedam Gen. 13.

Psal. 107. Gen. 31.

Maledictione mutantur res.

Sic in genere peccatum sequitur maledictio, maledictio autem mutat res, ut ex optimis fiant pessima. Loquitur itaque Moses de creaturarum con summatione, qualis fuit ante peccatum, Si enim homo non peccasset, omnes bestiae mansissent in obedientia, donec Deus hominem transfuisset de Paradiso seu terra, sed post peccatum omnia sunt mutata in deterius.

Virgo Maria mater filij Dei

Ad hunc modum manet solutio supra posita, Quod Deus in sex diebus consummauit opus suum, hoc est, quod desijt a constituendis ordinibus, & quicquid facere uoluit tum fecit. Non dixit denuo, Fiat noua terra, nouum mare &c. Quod autem uirgo Maria peperit filium Dei, manifestum est, eius quoque beneficij causam fuisse calamitatem nostram, in quam per peccatum incidimus. Sic autem Deus illud mirabile & ingens opus fecit, ut prius id uerbum suum se ostenderet facturum esse. Sicut etiam alia miracula per uerbum Deus significauit futura esse.

Hac iam est prima questio de eo, quod consummauerit Deus caelum & terram, & nihil noui fecerit. Nunc etiam hoc explicandum est, ut discamus quid sit Sabbatum, seu quies Dei. Item quomodo sanctificauerit Sabbatum Deus, sicut textus dicit.

ET BENE

ET BENEDIXIT DEVS DIEI SEPTIMO,
& sanctificauit eum, eo quod in eo quieuisset ab omni opere
suo, quod creauit Deus ut faceret.

MATTHÆI XII. dicit Christus: Sabbatum esse factum Matth. 12.
propter hominem, non hominem propter sabbatum. Sed Moses hic
de homine tacet, non enim dicit diserte, homini mandatum esse Sabbatum,
Sed hoc dicit, Deum sabbato benedixisse, & id sibi sanctificasse. Porro hoc Deus benedi-
in nulla creatura alia fecit, Non sanctificauit sibi cœlum, non terram, non ul- xit Sabbato.
lam creaturam aliam, sed septimum diem sibi sanctificauit. Hoc eo proprie
pertinet, ut intelligamus septimum diem præcipue diuino cultui esse appli- Sanctum.
candum. Sanctum enim est, quod Deo est appropriatum, & ab omnib. pro- Sanctificare.
phanis usibus separatum, hinc sanctificare, deligere ad sacros usus, seu ad cul-
tum Dei, sicut Moses hac phrasi sæpius utitur, etiam de uasis sacris.

Sequitur igitur ex hoc loco, Si Adam in innocentia stetit, tamen ha-
buisset septimum diem sacrum, hoc est, eo die docuisset posteros de uolunta- Sabbatum ad
te & cultu Dei, laudasset Deum, gratias egisset, obtulisset &c. Alijs diebus cultum Dei
coluisset agrum, curasset pœcora, Imo etiam post lapsum habuit sacrum diē destinatum.
illum septimū, hoc est, docuit eo die suos, id quod testatur oblatio filiorum
Cain & Habel, Igitur sabbatū ab initio mundi destinatum est ad cultum Dei.

Ad hunc modum, innocens natura prædicasset gloriam & beneficia
Dei, confabulati essent die Sabbato de inæstimabili bonitate creatoris, obtu-
lisent, orassent &c. Hæc enim significat uerbum sanctificandi.

Porro includitur hic quoque immortalitas humani generis. Sicut Episto Immortalitas
la ad Ebræj: erudite disputat de requie Dei, ex Psalmo 95. Si introibunt humani gene-
in requiem meam, Est enim requies Dei æterna. Nam Adam uixisset ad cer- ris.
tum tempus in Paradiso, secundum placitum Dei, postea esset raptus ad il-
lam requiem Dei, quam uoluit Deus hominibus, non solum significare, sed
commendare quoque, per sanctificationem Sabbati. Ita tum animalis uita
felix & sancta fuisset, tum spiritualis & æterna. Nunc miseri istam felicitate
tem animalis uitæ amissimus per peccatum, & dum uiuimus, in media morte
sumus. Et tamen quia Ecclesiæ relinquitur mandatum de Sabbato, significa-
tur quod etiam spiritualis illa uita per Christum nobis restituenda sit, Sicut
Propheta istos locos diligenter excusserunt, in quibus Moses latenter osten-
dit resurrectionem carnis & immortalem uitam.

Deinde ostenditur hic quoque, hominem præcipue esse conditum ad no- Homo condi-
ticiam & cultum Dei. Non enim Sabbatum propter oues & boues, sed tus ad notici-
propter homines institutum est, ut in eis noticia Dei exerceretur & cresce- am & cultum
ret. Etsi igitur per peccatum homo noticiam Dei amisit, tamen Deus man- Dei.
datum de sanctificando sabbato uoluit manere, uoluit die septimo exerceri
tum uerbum, tum alios cultus ab ipso institutos, ut primum cogitarem de
conditione nostra, quod potissimum ad agnitionem & glorificationem Dei
natura hæc sit condita.

Deinde ut etiã certam spem futuræ & æternæ uitæ animo retineremus, Homo condi-
Nam omnia quæ in Sabbato Deus uoluit agi, sunt euidentia signa alterius tus ad æter-
uitæ post hanc uitam. Quid enim necesse est Deum per uerbum suum no- nam uitam.
biscum loqui, si non uiuendum est, in futura & æterna uita? Nam si non est
speranda futura uita, cur non uiuimus, sicut quibus cum Deus nõ loquitur,
& qui Deum non agnoscunt? Sed quia diuina maiestas cum solo homine lo-
quitur, & solus homo agnoscit & apprehendit Deum, necessario sequitur,
esse aliam

SECUNDVM CAPVT

esse aliam uitam post hanc uitam, ad quam consequendā nobis opus sit uerbo & cognitione Dei. Nam hæc temporalis & præsens uita, est uita animæ, qualem uiuunt omnes bestię, quæ uerbum & Deum non norunt.

*Sabbati signifi-
catio.*

*Homo condi-
tus ad eter-
nam uitam.*

Hoc significat Sabbatum, seu quies Dei, in quo Deus nobiscum loquitur per uerbum suum, & nos uicissim cum eo per inuocationem & fidem. Bestię quidem audire & intelligere quoque uocem hominis discunt, sicut canes, equi, oues, boues, & cōseruantur quoque ab homine ac aluntur. Sed nostra melior cōditio est, qui Deum audimus, & scimus uoluntatem eius, ac uocamur in certam spem immortalitatis. Sicut testantur manifestæ promissiones de uita æterna, quas Deus nobis post illas obscuras significationes, quas hæc de requie Dei & sanctificatione sabbati est, per uerbum suum reuelauit. Quanquam hæc de sabbato satis clara sunt. Finge enim nullā esse uitam post hanc uitam, An non sequitur, nos non opus habere Deo, non uerbo eius? Nam hoc quod in hac uita requirimus, aut agimus, etiam sine uerbo habere possumus. Sicut bestię pascuntur, uiuunt, saginantur, licet uerbum Dei non habeant, nec audiant. Quid enim uerbo ad cibum & potum, iam antea creatum, est opus?

Quod igitur Deus dat uerbum, quod præcipit exercitium uerbi, quod mandat sabbati sanctificationem, & cultum suum, Hæc omnia arguunt, restare uitam post hanc uitam, & hominem esse conditum non ad corporalem tantum uitam, sicut reliquas bestias, sed ad æternam uitā, sicut Deus qui hæc mandat & instituit, æternus est.

Quando Adam peccarit.

Sed hic alia questio oritur, quam supra quoque attigimus, de lapsu Adæ, Quando ceciderit, septimo ne die, an alio? Etsi autem nihil certi possit asserri in medium, tamen libenter imaginor eum septimo die esse lapsum. Sexto die creatus est, Heuam quoque sub uesperam seu finem sexti diei est conditum, dum Adam dormiret. Septimo die, qui sanctificatus erat per Dominum, mane Deus cum Adam loquitur, mandat de cultu suo, & interdicit pomum, seu lignum scientiæ boni & mali. Nam hoc propriū est munus septimi diei, prædicari & audiri uerbum Dei. Hinc tum in scriptura, tum in uisu mansit, ut matutinum tempus orationi & concionibus destinaretur, sicut Psalmus 5. inquit, Mane astabo tibi & uidebo.

Inuidia Satanae.

Ita septimo die mane uidetur Adam audiuisse Dominum, mandantem curam œconomicam & politicam, cum prohibitionem pomi. Satan itaque inuadens homini tantam felicitatem, quod & in terra omnia abundanter ei suppeterent, & post tam felicem uitam corporalem, certa spes esset æternæ uitæ, quam ipse amiserat. Forte sub duodecimam horam, post concionem Dei, concionatur ipse quoque Heuæ. Sicut adhuc solet, ubi uerbum Dei est, ibi ipse quoque nititur mendacium serere & hæreses, dolet enim ei, nos per uerbum, sicut Adam in Paradiso, fieri ciues cœlorum, Heuam itaque sollicitat ad peccatum & uincit. Ac textus clare dicit, Cum iam calor diei cessasset, uenisse Dominum & damnasse Adamum cum omni posteritate ad mortem. Hæc omnia facile mihi persuadeo ipso die Sabbato accidisse, quo uno eoque non integro, Adam in Paradiso uixit, & eius fructibus se oblectauit.

*Quæ future
fuisent actiones
hominis, si
in innocentia
permanisset.*

Itaque per peccatum hanc felicitatem amisit homo. Neque autem Adam in Paradiso, si in innocentia mansisset, uixisset ociosus, sabbato die docuisset filios, ornasset Deum meritis laudibus, publica prædicatione, & se & alios contemplatione operum Dei excitasset ad gratiarum actionem. Alijs diebus fecisset opus, aut colendo agrum, aut uenando, Sed longe alia ratio quam nunc fit, Nobis enim labor est molestia, Adæ fuisset summa uoluptas gratior omni otio. Quare sicut aliarum uitæ huius calamitates nos admonent peccati &

peccati & iræ Dei, Ita labor quoque & illa difficultas parandi uictus, nos peccati admonere & ad pœnitentiam inuitare debet.

Nunc pergit Moses hominem clarius describere, repetitis prius ijs quæ in primo Capite dixit. Etsi autem uidentur hæc uerba otiosa esse, tamen quia commode Historiam continuare uult, non est plane otiosa repetitio.

ISTÆ SVNT GENERATIONES COELO
rum & terræ cum crearentur, in die cum faceret Dominus Deus terram & cœlos, antequam oriretur ullum uirgultum in terra, aut ulla herba in agro germinaret.

IN die, accipiendum est, pro tempore infinito, ac si dicat, In illo tempore fuit pulcherrimus status omnium rerum. Sed nunc aliud mihi dicendum est. Non autē necesse est superstitiosius inquirere, Cur Moses rustica hac loquendi figura de uirgultis & herbis uoluerit uti? Nam in eo est, ut conditionem hominis diligentius persequatur.

NON ENIM PLVERAT DOMINVS DEVS
us super terram, neque erat homo qui operaretur terram, sed uapor ascendebat e terra, irrigans uniuersam superficiem terræ.

NONDVM, inquit, erat pluuia, quæ rigaret terram, Sed uapor quidam ceu ros eleuabatur, qui fecundabat terram, ut germinaret postea felicius. Pertinent autem hæc proprie ad tertium diem.

FORMAVIT IGITVR DOMINVS DEVS
Hominem de puluere terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ, & factus est homo in animam uiuentem.

HIC redit Moses ad opus sexti diei, & ostendit unde cultor terræ uenerit. Nempe quod Deus eum finxerit ex gleba, sicut figulus manu ex luto fingit ollam. Ideo supra nō dixit, sicut de alijs creaturis, Producat terra hominem, Sed faciamus hominē, ut ostendat excellentiam generis humani, & reuelet Dei consiliū singulare, quo usus est in condendo homine, Etsi post hac homo, crescit & multiplicatur eodē modo, quo reliquæ bestię, Nam semen in matrice coagulatur & formatur eadem ratione, Hic nulla dissimilitudo est inter uaccam foetam, & grauidam mulierculam. Sed in prima conditione ostendit Moses maximam esse dissimilitudinem, siquidem singulari tum consilio tum sapientia, humana natura condita, & digito Dei formata est.

Hominis creatio.

Homo formatur certo consilio Dei, Ergo ad aliam uitam est conditus.

Immortalitas anime.

Hæc dissimilitudo, quæ inter originem Hominis & pecudum est, etiam ostendit immortalitatem anime, de qua paulo ante diximus. Etsi enim omnia reliqua opera Dei plena admirationis & ualde magnifica sunt, tamen hominem hoc arguit esse præstantissimam creaturam, siquidem Deus in eo condendo consiliū adhibet & nouo modo utitur. Non relinquit eum

E fingendum

SECUNDVM CAPVT

figendum terræ, sicut bestias & arbores. Sed ipse eum format ad imaginem sui, tanquam participem Dei, & qui fruiturus sit requie Dei. Itaque Adam antequam a Domino formatur, est mortua & iacens gleba, eam apprehendit Deus, & format inde pulcherrimam creaturam, participem immortalitatis.

Homini prima origo rationi stulta & incredibilis.

Homini generatio plena adurationis.

Propagatio hominum similis cum brutis. Gloria hominum quod sunt figmentum Dei.

Liberum arbitrium estimatur ex origine hominis.

Cur Moses dicat homini inspiratum spiraculum uitæ, & factum in animam uiuentem? cum tamen bestie quoque habeant spiritum & sint uiua corpora.

Hæc si Aristoteles audiret, solueretur in cachinnum, & iudicaret esse, etsi non insuauem, tamē absurdissimam fabulam, Quod homo quo ad originem suam primam, fuisset gleba, formatus autē sit diuina sapientia & sic conditus, ut esset capax immortalitatis. Nam etiam si qui ex Philosophis, ut Socrates & Calij, asseruerunt immortalitatem animorum, tamen a reliquis Philosophis irrisi & tantum non explosi sunt. Sed an non magna est fatuitas, sic offendi rationem, cum uideat adhuc hodie plenam admirationis esse hominis generationem? An enim non absurdum iudicabis, hominem qui in gremio uicturus est, nasci quasi ex una guttula seminis in labiis patris? Maior in hoc fere absurditas est, quā quod Moses dicit, de gleba digitis Dei formatū. Sed ratio hoc modo ostendit, se plane nihil scire de Deo, qui sola cogitatione ex gleba facit, non semen hominis, sed ipsum hominem, & quod postea Moses dicit, ex costa uiri, facit foeminam. Hæc prima hominis origo est.

Creato autem sic masculo & foemina, postea ex eorum sanguine diuina benedictione generatur homo. Quanquam autem hæc, cum brutis communis generatio est, non tollit tamen illam gloriam originis nostræ primæ, quod sumus uascula Dei, ab ipso Deo ficta, quod ipse est figulus noster, nos autem lutum eius, sicut Iesaias 64. loquitur. Idque non solum ad originem nostram attinet, sed per omnem uitam, & usque ad mortem & in sepulchrum manemus lutum huius Figuli.

Pertinet autem hoc etiam eo, ut discamus uirtutem liberi arbitrij, quod aduersarij tantopere iactant. Habemus quidem liberum quodam modo arbitrium in ijs quæ infra nos sunt, Sumus enim constituti mandato diuino domino piscium maris, uolatilium cœli, & bestiarum agri. Hæc interficimus cū libet, fruimur cibis quos suppeditant, & alijs commodis. Sed in ijs quæ ad Deum attinent, & sunt supra nos, homo nullum habet liberū arbitrium. Sed uere est sicut lutum in manu figuli, positus in mera potentia passiva, & non actiua. Ibi enim non eligimus, non facimus aliquid, sed eligimur, paramur, & generamur, accipimus, Sicut Iesaias dicit, Tu Figulus, nos lutum tuum.

Sed hic noua questio oritur, Sicut enim Moses noua Phrasi hic de homine loquitur, Formauit Deus hominem de limo terræ. De alijs autem animantibus supra non sic loquutus est. Ita quoque hic peculiare quiddam de homine dicit, Inspirasse Deum in faciem eius spiraculum, quod de rebus quibus bestijs non dixit, cum tamen omnibus bestijs, sicut homini, insit spiritus in naribus. Queritur igitur cur hoc Moses sic uoluerit dicere? Secundo queritur id quoque (quanquam eodem pertinet) Cum per totam scripturam, omnia animalia uocentur animæ uiuentes, cur tantum de homine hoc in loco dicatur, Factum eum esse in animam uiuentem? Supra quidem dixit, Producat terra animam uiuentem, unumquodque in suo genere. Sed hic multum mutat, & dicit, Homo factus est in animam uiuentem.

Hæc absque dubio mouerunt Patriarchas, sanctos Patres & Prophetas, ut huiusmodi locos diligentius excuterent, Quod ista singularis loquendi ratio.

ratio, significat Moſen inſigne quiddam uoluiſſe oſtendere. Nam ſi animalē uitam, de qua hic Moſes loquitur, reſpicias, nulla differentia eſt inter hominem & aſinum, Habet enim animalis uita opus cibo & potu, habet opus ſomno & quiete, corpora pariter cibo & potu ſaginantur & creſcunt, inedia marceſcunt & pereunt. Stomachus cibum accipit, & coctum tranſmittit ad epar quod ſanguinem gignit, quo reſtaurantur omnia membra. Hæc cum conſideramus, nulla inter hominem & beſtiam eſt differentia, Et tamen hominis uitam Moſes ornat hoc modo, quod de eo ſolo dicit, Eſſe eum factum in animam uiuentem, non ſimpliciter ſicut alias beſtias, ſed in animam excellenter uiuentem, propterea quod ad imaginem Dei eſt conditus, quæ imago procul dubio in ſtatu innocentiaſingulariter reluxit in facie Adæ & Heuæ, Sic autem poſt peccatum, tamen Gentes, ex poſitu corporis, quod ſolus homo erectus incedit & attollit oculos ad cælum, collegerunt, hominem præſtantiorē eſſe creaturam inter omnes reliquas creaturas.

Animalis uita.

Factus homo in animam uiuentem.

Homo erectus incedit.

Huc reſpexit Paulus, cum hunc locum citat, *1. Corin. 15.* Scriptum eſt, Primus homo Adam, factus eſt in animam uiuentem, ultimus autem Adam in ſpiritum uiuificantem. Animam uiuentem uocat uitam animale, quæ eſt edere, bibere, generare, augeſcere, quæ omnia etiam in brutis ſunt. Per antithēſin autē dicit, ultimum Adam factum eſſe in ſpiritum uiuificantem, hoc eſt, talem uitam, quæ iſtis animalis uitæ conditionibus non indigeat. Docet etiam Paulus, etiam ſi Adam non peccaſſet, tamen uicturum fuiſſe corporalem uitam, indigam cibi, potus, quietis, creſcentem, generantem &c, donec per Deum ad uitam ſpiritualem eſſet translatus, in qua uixiſſet ſine animalitate, ut ſic dicam, nempe ab intra, ex ſolo Deo, & non ab extra, ſicut antea ex herbis & fructibus. Idque ſic, ut tamen homo habeat carnem & oſſa, & nō ſit mere ſpiritus, ſicut Angeli ſunt.

1. Cor. 15.

Anima uiuens

Spiritus uiuificans.

Reſpondeo igitur ad queſtionem, Deum per os Moſi etiam hoc in loco uoluiſſe oſtendere ſpem futuraſ & æternæ uitæ, quam Adam, ſi in innocentia perſiſtiſſet, poſt animale hanc uitam habiturus fuerat. Q. D. Moſes, factus eſt homo in animam uiuentem, nō ſimpliciter ſicut beſtiæ uiuunt, ſed quam Deus poſthac uiuificaturus erat, etiā ſine animali uita. Hanc ſpem immortalitatis, per Chriſtum habemus nos quoque, quanquam propter peccatum, morti & omnibus calamitatibus ſumus ſubiecti. Adæ melior fuerat futura conditio, In terra ſtrauiter & cum ſumma uoluptate uixiſſet, Deinde ſi ne ulla moleſtia eſſet translatus de animali uita in ſpiritualem. Nos ex animali uita ad ſpiritualem non niſi per mortem, & poſt infinita pericula ac cruces transferimur.

Homo conditus ad immortalitatem.

Ad hunc modum cū ſanctis Prophetis debemus Moſen diligenter inſpicere, & obſeruare, cur ſingulari conſilio de homine dicat, quod aliter de reliquis animantibus dixit, Vt ſcilicet cōfirmetur in nobis fides & ſpes immortalitatis, quod, etſi homo ſecundū animale uitam ſimilis eſt cœteris animantibus brutis, tamen habet ſpem immortalitatis, quam cœtera animantia non habent, Gerit imaginem & ſimilitudinem Dei, quam cœtera animantia non gerunt.

Atque hic per pulcherrimam allegoriam, ſeu potius Anagogiam Moſes obſcure ſignificare uoluit, Deum eſſe incarnandum. Nam quod homo creatus ad ſimilitudinem Dei, ſecundum animale uitam nihil differt a peccude, hæc plane eſt diſparata prædicatio, ſeu ut in ſcholis uocant, oppoſitum in adiecto. Et tamen quia eſt conditus ad imaginem inuiſibilis Dei, occulte per hoc ſignificatur, ſicut audiemus, Deum ſe reuelaturum mundo in homine Chriſto. Hæc ſemina quaſi maximarum rerum Prophetæ in Moſe diligenter collegerunt & obſeruarunt.

Mysterium incarnationis filij Dei. Oppoſitum in adiecto.

SECUNDVM CAPVT
ET PLANTAVIT DOMINVS DEVS HORTVM

in Eden uersus orientem, in quo posuit hominē quem formarat.

Paradisus
quid.

HIC mare questionum nascitur de Paradiso. Primum ipsa uox siue Ebræa, siue Chaldæa, seu Persica est (nam græcam esse non puto, quanquam Suidas græcam originem querat) significat latine hortum. Hunc dicit Moses plantatum Be Eden, in Eden, Nam loci nomen est, nō est appellatiuum, Sicut nostra translatio habet, quæ uertit, Paradisum uoluptatis. Significat quidem Eden uoluptatem seu delicias, & sine dubio hinc est facta græca uox *ἵδ' οὐρί*. Sed præpositio addita satis arguit, Eden hic accipi pro nomine proprio loci, sicut etiā huc facit circumscriptio loci, quod ad orientem fuerit sita. Nam quod translatio nostra habet, a principio, etiam male reddiditum est. Est enim Mikedem, quod non proprie significat, a principio, sed ab ante, hoc est, quod nos dicimus, uersus orientem, Est enim aduerbium loci, quod situm Paradisi ostendit, non tempus.

Hic disputatur, Vbi sit Paradisus? Et miris modis torquēt se interpretes, Quibusdam placet esse intra duos tropicos sub æquinoctiali. Alij temperatorem aerem requirunt ad tantam loci fecunditatem. Quid multis opinionum non est numerus.

Vbi sit Para-
disus. Respon-
deo. Nusquam
sed in Diluui-
o abolita est.

Ego breuiter sic respondeo. Ociosam esse questionem de re, quæ amplius non est. Nam Moses scribit res gestas ante peccatum & diluuium. Nos autem cogimur de reb. loqui, sicut sunt post peccatum & post diluuium. Credo igitur uel ab Adam, uel tempore Adæ, hunc locum fuisse appellatum Eden, a fecunditate & ingenti amœnitate, quam Adam in ea uidit. Ac mansit nomen amissæ rei apud posteros, sicut hodie, Romæ, Athenarum, Carthaginis nomina extant, sed tantarum rerump. uix uestigia quædam conspiciuntur. Nam tempus & maledictio, quam peccata merentur, cōsumunt omnia. Cum igitur mundus per diluuium, una cum hominibus & pecudibus aboleretur, hic tam nobilis hortus etiam est abolitus & perijt. Frustra igitur Origenes & alij tam absurda disputant. Deinde textus quoque dicit, Custoditum esse ab Angelo, ne quis ingrederetur. Igitur etsi per maledictionem istam sequentē non perijisset ille hortus, tamen simpliciter homini præclusa ad eum uia est, hoc est, locus eius non potest inueniri. Hoc etiam responderi posset, quamquam prima sententia de diluuiio mihi magis probatur.

Quid Chri-
stus appellet
Paradisum in
cruce.

Sed quid respondebimus ad locū noui Testamenti, Hodie eris mecum in Paradiso. Et 2. Cor. 12. Sum raptus in Paradisum. Ego quidē non dubito affirmare, quin Christus cum Latrone nō uenerit in aliquem corporalem locum. Nam de Paulo res clara est qui dicit, Nescire se, fuerit ne in corpore, an extra corpus. Quare sic sentio, Paradisum utriusq. uocari cōditionem, in qua Adam in Paradiso fuit, plenus pace, securitate, & omnib. donis, quæ sunt ubi non est peccatum. Quasi dicat Christus, Eris hodie mecum in Paradiso, liber a peccato & securus a morte, Nisi quod illa extrema dies expectanda est, cū reuelabuntur ista. Sicut Adam in Paradiso a peccato, morte & omni maledictione securus erat, & tamen uiuebat in spe futuræ & æternæ uitæ spirituales. Ut sit quasi allegorica Paradisus, sicut scriptura etiam appellat, Sinum Abrahamæ, non pallium Abrahamæ, sed allegorice illam uitam, quæ est in defunctis animabus in fide. Habent enim pacem, & quiescunt, & expectant in illa quiete futuram uitam & gloriam.

Sinus Abra-
hæ quid.

Ergo sic respondeo, quod Moses nunc est in descriptione Historiæ, ac dicit, Fuisse quendam locū uersus Orientem, in quo fuerit amœnissimus hortus. Nam sicut supra dixi, uocula Mikedem proprie locum significat, & non tempus, sicut noster textus habet. Hinc usitatum est uentum Orientalem uocari Kadim siccum & frigidum uentum, qui urit agros. In ea mundi
plaga

plaga Paradisus seu hortus fuit, in quo non tiliae, non quercus, non ilices, & si quæ aliæ sunt steriles arbores fuere, sed omnis generis nobilissimi fructus, sicut nos hodie inter nobiliores habemus, proferentes cinnama, chariophylla &c. Et si igitur reliqua terra culta fuit, nondum enim tribuli, nondum spinæ erant, tamen hic locus habuit suum meliorem cultum, ut Eden esset delictus hortus, præ cultu totius terræ, quæ ipsa quoque, si ad hodiernam miseriam conferas, Paradisus fuit.

In hunc hortum, quem ipse Dominus sic peculiari cultu plantauerat, posuit hominem. Omnia hæc, inquam, sunt historica. Frustra itaque hodie querimus, ubi aut quid fuerit hortus ille? Flumina de quibus Moses post dicit, arguunt fuisse Syriam, Mesopotamiam, Damascum, Aegyptum, in quarum quasi medio Hierusalem est. Quia enim homini cum posteritate sua erat destinatus, frustra est, ut imaginemur angustum hortum, aliquot miliarium spatium, fuit potior & melior pars terræ. Et ego iudico mansisse hunc hortum usque ad diluuium, ante diluuium autem fuisse munitum a Deo, sicut Moses dicit, custodia Angelorum. Ita ut notus fuerit locus posteris Adæ, sed tamen inaccessibilis, donec per diluuium postea dissipatus & abolitus est. Hæc mea est sententia, sicque respondeo ad omnes questiones, quas mouent homines curiosi, de re quæ post peccatum & diluuium nusquam est.

Origenem offendit distantia fluuiorū, cogitat enim spacium horti, quælia fere apud nos sunt, Ideo uertitur ad Allegoriam. Paradisum fingit cœlum, arbores, Angelos, flumina, sapientiam. Sed istæ nugæ Theologo indigentes sunt, Poetam lasciuientem fortasse non dedecerent ista, Non uidit Origenes Mosen historiam scribere, atque eam de rebus iam olim præteritis.

Ad hunc modum stulte disputant aduersarij hodie, Imaginem & similitudinem Dei manere etiam in homine impio. Mihi multo rectius uideretur dicere, si dicerent, Imaginem Dei in homine ita post peccatum perisse, sicut originalis mundus & Paradisus perierunt. Homo enim ab initio fuit iustus, mundus ab initio fuit pulcherrimus, Eden uere fuit hortus deliciarum & uoluptatis. Hæc omnia post peccatum deformata sunt, Ita ut creaturæ omnes, etiam Sol & Luna quasi saccum induisse uideantur, & quæ prius bonæ fuerunt, postea sint factæ noxiæ propter peccatum. Post autem accessit maior maledictio per diluuium, quod euertit penitus Paradisum, & uniuersum genus humanum. Nam si hodie flumina cum tanta calamitate hominum, iumentorum, agrorum, exundant, quid non faceret uniuersale diluuiū? Quando igitur nunc post diluuium de Paradiso disputandum est, loquamur de ea ceu de historica Paradiso, quæ fuit, & amplius non est. Sicut etiam cogimur disputare de innocentia hominis, eam amissam possumus cum gemitu meminisse, reparare in hac uita non possumus.

Porro sicut Moses supra uarie hominem (qui tamen eandem cum brutis ex terra originem habet) a brutis distinxit, Ita hoc in loco distinguit hominem singulari loco & mansione, quam Dominus homini plantauit, & quasi ædificauit maiore splendore, & diligentiore cultu, quam totam reliquam terram. Nam Mosi in eo plurimum positum est, ut clare intelligatur, hominem longe nobiliorem & meliorem esse creaturam, quam alias. Habebant bruta animalia terram, ex qua pascerentur. Homini nobilius domicilium ipse Dominus parat, in quo colendo & ornando cum uoluptate operam sumat. In quo uictum suum habeat, separatus a bestiis, quas tamen in tota terra habebat subiectas suo imperio. Ineptus igitur est Origenes & Hieronymus cum alijs Allegoristis, Quia enim Paradisum non amplius in terra inueniunt, putant aliam sententiam querendam esse. Sed aliud est, fuisse Paradisum, & esse Paradisum, Moses, sicut in narrationibus solet, Commemorat hoc tantum,

Locus Para-
disi.Paradisus per
diluuium uas-
tata.Ineptæ Orige-
nis Allegoriæ.Imago Dei
per peccatum
amissa est.Singularis ha-
bitatio etiam
ostendit digni-
tatem homi-
nis.

SECUNDVM CAPVT

Imperium hominis in bestiis. quod Paradisus fuerit. Ita fuit ista in omnes bestias dominatio, quod Adam Leonem uocare, & pro arbitrio ei mandare potuit, hodie non est. Perierunt ista, a Mose autem commemorantur quod fuerint.

Questio de loco, in quo homo conditus sit. Sed agitata quoque hæc quæstio est. In quo loco terre Deus condiderit hominem? Ac sunt qui magno conatu defendant, eum in agro Damasceno esse conditum, eo quod audiuerunt, glebam Damascenam esse rutilā ac fertilem. Sed ego huiusmodi uere inanes & ociosas quæstiones omitto. Nobis enim satis est scire, Quod homo sexto die post alia animalia ex terra conditus & in hortum Eden positus sit. Vbi autem conditus sit, quid necesse est scire? Extra Paradisum est conditus, sic enim dicit textus, Eum in Paradisum esse translatum seu positū, antequam Heua esset condita, quam in Paradiso conditam esse Moses hic ostēdit, Hæc scire satis est. Nunc transeamus ad sequentia.

PRODVXERAT ENIM DOMINVS DEUS de humo omne lignum pulchrum uisu, & suaue ad uescendum.

Paradisus fuit culcior quam reliqua terra. Hæc proprie pertinent ad descriptionem Paradisi. Quamquam enim tota terra sic erat condita, ut produceret arbores cum fructibus, herbis, & seminibus, tamen iste locus Eden habuit suam peculiarem cultum. Sed cum similitudinem quandam possumus mutuari a nostris rebus. Silue & agræ proferunt arbores suas, Sed cum desumimus locum peculiariter colendum, semper hortenses fructus præstant siluestribus. Ita Paradisus singulari cultu condita, & præ terra reliqua, ornata fuit arboribus & aspectu iucundis, & usu suauius. Quod igitur in primo capite dixit, Dedi uobis omnem herbam & arborem, fuit is uictus pro necessitate. Sed Paradisus etiam pro uoluptate et uos suppeditauit, deliciares, meliores, & suauius, quam arbores in reliqua terra proferebant, quibus bruta quoque uescabantur.

LIGNVM ETIAM VITÆ IN MEDIO PARADISI, & lignum scientiæ boni & mali.

Arbor uitæ. DESCRIBIT Moses Paradisum ita, ut ex Deo hortulanum faciat, qui cum hortum pro arbitrio cum magna diligentia plantauit, unam & alteram arborem deligit, quas præ reliquis colit & amat. Quarum una fuit arbor uitæ, ad hoc condita, ut homo ea uescens seruarietur integro corpore, sine morbis, sine fatigatione.

Homo distinguitur a ceteris bestiis longiore uitæ. Atque hic iterum distinguitur homo, non solum loco a brutis, sed etiam illo privilegio uitæ longioris, & semper manentis in eodem statu. Cum reliquorum animantium corpora in iuuenta augentur & ualidiora sunt, sed in senio languent & pereunt. Hominis alia fuerat futura conditio, edisset, bibisset, fuisset mutatio ciborum in corporibus facta, sed non ita foeda ut nunc. Hæc autem arbor uitæ, conseruasset perpetuam iuuentam, neque homo ulla in ætate quam senectutis sensisset incommoda, non rugas contraxisset frons, non pedes, non manus, non alia corporis pars, infirmior esset facta aut languidior. Mansissent homini, beneficio huius fructus, integre uires ad generationem, ad labores omnes, Donec tandem translatus esset ex corporali uita ad spirituales. Ergo reliquæ arbores suppeditassent uictum delicatum & optimū, hæc autem fuisset ceu Pharmacum, quo uita & uires conseruarentur perpetuo in summo uigore.

Quomodo fructus arboris Hic iterum mouetur quæstio, Quomodo cibus corporalis seu pomū potius seruari possit, ut non tempore redderetur languidius us aut im-

us aut imbecillius? Sed facilis est responsio, Ipse dixit & facta sunt. Nam cum possit Deus ex lapide panem facere, cur non etiam per pomum posset conferre vires? Tamen post peccatum videmus, quantae vires etiam minutissimis herbis & seminibus insint.

*ris potuerit
conseruare
perpetuam
iuuentam?*

Sed uideamus corpora nostra, Vnde est ea uis, ut panis comestus calore naturali coquatur & uertatur in sanguinem, unde postea totum corpus confirmatur & augetur? Affer totos caminos ignis, hoc tamen non poteris, ut ex pane sanguis fiat, quod tenuis calor, qui est in nostris corporibus, potest. Nihil igitur miremur hanc arborem, arborem uitae fuisse, sic uolente, plantante, & faciente Domino. Habuit Adam corpus naturale & mobile, quod generabat, edebat, laborabat, Hac corruptionem iudicantur afferre aut saltem mutationem aliquam, qua tandem homo naturaliter esset corruptus. Sed huic naturali ordinationi Deus curauit remedium, per arborem uitae, ut homo sine ullo uirium decremento, longam & sanam uitam uiueret, in perpetua iuuenta.

*Panis comes-
sus calore na-
turali coqui-
tur, et in san-
guinem uerti-
tur.*

Sic omnia haec sunt historica, Id quod diligenter admoneo, ne incautus Lector offendatur autoritate Patrum, qui historiae relinquunt, & allegorias querunt. Ego Lyram ideo amo & inter optimos pono, quod ubique diligenter retinet & persequitur historiam, Quamquam autoritate Patrum se uinci patitur, & nonnunquam illorum exemplo deflectit a proprietate sententiae ad ineptas Allegorias.

Lyra.

Sed mirabilius est, quod dicitur de arbore scientiae boni & mali. Hic enim dicitur, Qualis ea arbor fuerit, cur sic dicta sit, & quid futurum fuerit, si haec arbor in Paradiso non fuisset? Augustinus & qui eum secuti sunt, recte dicunt, Sic esse nominatam a futuro euentu, Adam enim sic erat conditus, ut si quod naturae incommodum obtigisset, praesidium contra id haberet in arbore uitae, quae vires & perfectam sanitatem omni tempore seruaret. Itaque absorptus totus in bonitate creatoris, si sic permanisset in innocentia, agnouisset Deum conditorem suum, & gubernasset bestias pro arbitrio suo, sine omni molestia, imo cum summa uoluptate, Omnia enim eiusmodi erant, ut non nocere, sed extreme oblectare hominem possent.

Arbor scientiae nomen habet ab euentu.

Cum itaque sic esset conditus Adam, ut quasi ebrius esset leticia erga Deum, & gauderet quoque in omnibus alijs creaturis. Nunc conditur noua arbor, ad discrimen boni & mali, ut haberet Adam certum signum cultus & reuerentiae erga Deum. Nam cum omnia ei tradita essent, ut ijs pro arbitrio frueretur, seu ad necessitatem seu uoluptatem uellet, Requirit tandem Deus ab Adamo, ut in hac arbore scientiae boni & mali, reuerentiam & obedientiam praestaret erga Deum, & hoc quasi exercitium cultus Dei retineret, ne ex ea quicquam gustaret.

Quae igitur haecenus a Mose dicta sunt, sunt uel naturalia, uel oeconomicum, uel politica seu iuridica, uel medica. Hoc autem Theologicum est, quod Adae hic proponitur uerbum de arbore hac, ut etiam secundum animalitatem haberet quoddam externum signum colendi Dei, & praestandae obedientiae in externo opere. Sicut Sabbatum, de quo supra diximus potissimum pertinet ad interiores & spirituales cultus praestandos, ad fidem, dilectionem, inuocationem &c.

Arbor scientiae boni et mali condita est propter cultum Dei.

Sed recte instituta ratio huius obedientiae externae, prohi dolor, pessime cessit, sicut adhuc hodie uidemus, uerbum, quo nihil sanctius nec melius est, impijs esse scandalo. Baptismum instituit Christus, ut esset lauacrum regenerationis, Sed an non magnum scandalum inde excitatum est per sectas? An non misere tota doctrina de baptismo deprauata est? & tamen quid nobis magis necessarium fuit, hac ipsa institutione? Sic necessarium fuit, ut animalis homo etiam cultum animale, seu externum haberet, quo secundum corpus exerceretur in obedientia erga Deum.

Contemptus uerbi.

SECUNDVM CAPVT

*Arbor hæc fu-
it quasi altare
Adæ.*

Ita hic textus uere ad Ecclesiam seu Theologiam pertinet. Postquam enim Deus homini dedit politiam & œconomiam, ac constituit eum in Regem creaturarum, addito etiam presidio, ad hanc corporalem uitam conseruandam, arbore uitæ. Nunc ei quasi tēplum ædificat, ut colat Deum, ut Deo gratias agat, qui ista omnia sic benigne largitus est. Hodie in templis habemus altare propter communionem Eucharistiæ, habemus suggesta, seu cathedras ad docendum populum. Hæc non necessitatis tantum causa, sed etiam solennitatis facta sunt. Sed tēplum, altare & suggestum Adæ fuit arbor hæc scientiæ boni & mali, in qua præstaret Deo debitam obedientiam, in qua agnosceret uerbum & uoluntatem Dei, ac Deo ageret gratias, imo etiam, ad quam inuocaret Deum contra tentationem.

*Necessaria fu-
it huius arboris
conditio.*

Ratio irascitur quidem, quod ista arbor est condita, quia in ea peccauimus, & incidimus in iram Dei & mortem. Sed cur non eadem ratione irascitur, quod per Deum ostensa lex, & patefactum deinde per filium Dei Euangelium est? An non enim infinita scandala errorum & hæresium inde secuta sunt? Discamus itaque, necesse fuisse homini, sic condito, ut omnes reliquas creaturas uiuētes in manu haberet, ut agnosceret creatorem suum, ut ageret creatori suo gratias, ut etiam externum aliquem cultum & certum opus obedientiæ haberet. Si itaque Adam non esset lapsus, fuisset hæc arbor ceu commune tēplum, & basilica quædam, ad quam homines confluxissent, Sicut posita in corrupta natura certus locus cultui diuino destinatus est, tabernaculum & Hierusalem. Nunc postquam hæc arbor occasio fuit tam horrendi lapsus, uocatur recte a Mose arbor scientiæ boni & mali, propter infelicem & miserabilem euentum.

*Arbor scientiæ
boni & mali.*

*An tantum
una fuerit
arbor?*

Potest autem hic queri, An una tantum fuerit arbor, an uero plures, & an scripturæ modo, singulare accipiatur pro plurali, sicut nos collectivè uocamus, pîrum, pomum, notantes speciem, & non indiuidua? Mihi sane nõ ualde absurdum uidetur, ut intelligamus arborem uitæ, certum spacium in medio Paradisi, & ceu nemus quoddam, in quo positæ plures arbores, eiusdem speciei, arbor uitæ dictæ sint. Sic arborem scientiæ boni & mali etiam possibile est collectivè dici lucum, seu nemus, quod fuit tanquam Sacellum quoddam, in quo fuerunt arbores multæ eiusdem speciei, nempe arbores scientiæ boni & mali, ex quibus Dominus prohibuit, ne quid comederet Adam, alioqui futurum ut morte moreretur. Non quod natura huius arboris fuerit occidere, sed quod per uerbum Dei sic pronunciatum erat, quod uerbum omnibus creaturis tribuit suam efficaciam, & conseruat etiam omnes creaturas ne degenerent, sed ut certæ seruentur species, in infinita propagatione.

*Per uerbum
erat in hac ar-
bore uis occi-
dendi.*

*Exo. 17.
Num. 21.*

Lignum uitæ.

Sic uerbo factum est, ut Petra in deserto daret largissimas aquas, ut eneus serpens aspicientes sanaret &c. Ad hunc modum hæc una arbor, seu ista certa species plurium arborum, in medio Paradisi, occidit Adamum, non parentem uerbo Dei, non quidem sua natura, sed quia per uerbum Dei sic erat definitum. Idem sentiamus de ligno uitæ quoque, quo iussit Deus Adamum uelci, quoties uellet restaurari uires, uirtute uerbi id præstabat arbor.

*An pomum co-
mestum fuerit
causa mortis.*

Rationi ualde uidetur ridiculum, Quomodo unum pomum sic potuerit esse noxium, ut totum genus humanum per infinitam quasi successi onem perdidit, idque æterna morte. Sed pomi hæc non fuit uirtus, Adam quidem in pomum figit dentes, Reuera tamen figit dentes in aculeum, qui erat prohibitio Dei, & inobediencia erga Deum. Hæc est uera causa mali, scilicet licet quod contra Deum peccat, eius mandatum negligit, & paret Satanæ. Fuit arbor scientiæ boni & mali, bona arbor, quæ nobilissimos protulit fructus, sed

stus, Sed quia prohibitio accedit, & homo prohibitioni non paret, fit quouis ueneno magis noxia?

Sic quia uerbo Dei sancitum est, Ne fureris, peccat quisquis alienam rem atrectat. In Aegypto cum Iudaei argentum a uicinis petere, & id secum auferre iuberentur, non fuit id peccatum, excusantur enim mandato Dei, cui in omnem euentum debetur obedientia. Procus cum amat puellam, & concupiscit eam in uxorem ac ducit, non committit adulterium, cum tamen lex prohibeat concupiscentiam. Nam matrimonium diuinitus institutum est, & mandat ijs, qui sine matrimonio non possunt caste uiuere. Eadem plane ratio est harum arborum, Arbor uitę uiuificat uirtute uerbi, promittentis & sic ordinantis, Arbor scientię boni & mali occidit uirtute uerbi prohibentis.

Habet autem nomen scientię boni & mali, sicut Augustinus dicit, quia postquam in ea peccauit Adam, non solū uidit & expertus est, quid boni amiserit, sed etiam in quantam miseriam per inobedientiam suam coniectus sit. Fuit itaque per se bona arbor, sicut etiam mandatum quod additum est, bonum fuit, ut esset Adę arbor cultus diuini, in qua probaret Deo etiam externo opere obedientiam. Sed propter peccatum sequens, fit arbor maledictionis, iam quadam digressione Moses latius describit hortum.

ET FLVVIS EGREDIEBATVR DE EDEN

ad irrigandum Hortum, qui inde diuiditur in quatuor capita.

ITERVM errauit noster Interpretes, cum ex proprio nomine Eden facit appellatiuum, Sicut etiam hic iterum reprehendendi sunt Origenes & eius sequaces, qui Allegorias fingunt, Nam reuera sic accidit, ut habuerit Eden magnum flumen, quo irrigatus est hortus. Id flumen ab Oriente exiens, diuisit se in quatuor partes, ne qua pars horti esset non irrigua. Nā cogitandum est de amplissimo spatio terrę, quod hic hortus sic erat conditus, ut Adę & toti eius posteritati, quę maxima futura erat, esset propria & perpetua habitatio.

NOMEN VNI PISON, IPSE EST QVI CIR

cuit omnem terram Heuila, ubi nascitur aurum, & aurum terrę illius optimum est, Ibi que inuenitur bdellium & lapis onychinus.

HOC est unum de maximis scandalis in Mose, Neque enim res, quę ad oculum sunt, negari possunt. Nam hęc descriptio ad Indiam pertinet proprie, quam Heuilam uocat, ubi est Pison seu Ganges. Reliqui tres fluij, Gyhon, Hidekel & Phrath, hoc est, Nilus, Tygris & Euphrates, quoq; noti sunt, quod longissime distent fontibus. Questio igitur est, Cum constet longissime inter se remotos esse hos fluuios, toti mundo notissimos, quomodo uerum sit, quod Moses dicit, ab uno fonte eos manare, hoc est, in Eden horto ad Orientem scaturire? Nam de Nilo, etsi origo eius nescitur, tamen certa argumenta sunt, eum oriri in plaga meridionali. Ganges autē, Tygris & Euphrates ab aquilone fluunt, & contrarium habent ortum.

Ergo Moses euidentissime contra sensum pugnat. Atque hęc res multis occasionem dedit, ut fingerent Eden fuisse totum orbem terrarum. Sed hoc cum palam falsum sit, tamen nec sic quidem saluatur Mosis sententia, qui dicit, Horum fluuiorum eundem fontem esse. Etsi autem uerisimile sit, si Adam mansisset in innocentia post multiplicatam eius posteritatem, Deum hortum hunc fuisse amplificatum, tamen nullo modo hoc potest dici, quod tota

Furtum Iudaeorum in Aegypto &c.

Arbor uitę.

Arbor scientię boni & mali.

Heuila.

Difficultas de fluuiibus Paradisi.

SECUNDVM CAPVT

quod tota terra fuerit Eden. Textus enim diserte separat hortum Eden a reliqua terra. Quid igitur dicemus ad hunc Mosi locum, pugnantem cum sensu & experientia, atque ideo plenissimum scandalum, unde Origeni & alijs prebita occasio est, mirabilia fabulandi? Quidam Interpretes hoc scandalum dissimulant, & quasi sicco pede per mare hoc ambulant, Sed debet hoc quodque ab Interprete abesse.

Per diluuium fontes fluminum confusos esse.

Reliquiae Diluuij etc.

Diluuium omnia nastauit.

Maledictio terrae.

Zopho. 1. Esa. 13.

Psal. 107.

Flumina adhuc extant sed minus opulenta.

Locus Act. 3.

MEa igitur haec sententia est, quam etiam supra ostendi, Quod primum Paradisus per peccatum homini clausa, Deinde per diluuium tota uastata sit & disiecta, ut iam nullum eius appareat uestigium. Nam sicut supra quoque dixi, omnino existimo, Paradisum post Adae lapsum extitisse & non tam fuisse posteritati eius, sed tamen inaccessibilem, propter custodiam Angelum, qui cum gladio flammeo hortum custodiuit, ut textus dicit. Sed diluuium omnia uastauit, sicut scriptum est, ruptos esse omnes fontes & abyssos: Quis igitur dubitet, etiam hos fontes ruptos & confusos esse? Sicut itaque post diluuium montes sunt, ubi antea agri in amoena planicie fuerunt. Ita quoque non est dubium nunc esse fontes, ubi antea nulli fuerunt, & e contra, Tota enim terrae facies mutata est. Nec dubito ego reliquias diluuij esse, quod ubi fodinae metallicae nunc sunt, ibi non raro reperiuntur ligna durata in saxum. In ipsis saxis conspiciuntur formae uariae piscium, & aliarum bestiarum. Sic credo mare mediterraneum ante diluuium non fuisse intra terram, Sed per diluuium ei esse factam uiam hanc, in qua nunc consistit. Sic spatium rubri maris sine dubio antea fuit fecundus ager, & ut uerisimile est, portio aliqua huius horti, Sic reliqui sinus, Persicus, Arabicus &c. existunt ex reliquijs Diluuij.

Non igitur existimandum est, fluuiorum horum esse hodie eundem fontem, qui tum fuit, Sed sicut terra adhuc est & profert arbores, herbas &c. Haec si ad incorruptam naturam referas, sunt quasi reliquiae miserabiles illarum opum, quas terra tum condita habuit. Ita hi fluuij tanquam reliquiae manent, sed non in eodem plane loco, multo minus ex iisdem fontibus. De nostris corporibus quantum per peccatum periit? Loquendum itaque de tota natura post corruptionem est, tanquam de noua facie rerum, quam natura primum per peccatum, deinde per uniuersale diluuium induit.

Ac adhuc ita solet Deus, cum peccata punit, simul etiam maledicere terram. Itaque apud Zophoniam minatur se congregaturum pisces maris & uolatilia caeli. Sicut nostro seculo multi annes minus piscium habent, quam maiorum memoria. Minus frequentes sunt auiculae &c. Sic apud Esaiam cap. 13. est de Babylone quoque. Quando enim homines auferuntur, etiam bestiarum agri discedunt, nec quidquam remanet, praeter monstra & infestas feras. Sic terra Canaan olim fertilissima, nunc dicitur plena esse falguginis, Sicut Psalmus 107. minatur. Si hoc accidit in particularibus poenis, quid putabimus illam uniuersalem poenam fecisset?

Nemo ergo offendatur hoc scandalo, quod audit Mosi dicere, Ex eodem fonte flumina quatuor oriri, quae hodie longissime inter se distant, & diuersos fontes habent. Neque enim cogitandum est, mundi eandem formam esse hodie, quae fuit ante peccatum. In ea opinione cum esset Origenes, ad ineptissimas allegorias se conuertit.

Est quidem Nilus adhuc, est adhuc Ganges, sed sicut Virgilius de euerfa Troia dicit, Et campus, ubi Troia fuit, Si quis enim, Nilum & alios fluuios uidisset in sua prima conditione & gloria, longe uidisset esse alios. Iam non solum non est origo eadem, nec qualitas, sed nec cursus idem. Sicut alia quoque creaturae omnes deformatae & corruptae sunt. Ideo Petrus Act. 3. dicit, Oportet Christum caelum accipere, usque ad tempus restitutionis omnium. Significat

Significat enim, sicut Paulus quoque dicit, totam creaturam vanitati subiectam esse, & sperari restitutionem omnium, non solum hominis, sed cœli, terræ, solis, lunæ &c. Rom. 8.

Sicigitur respondeo ad hunc locum. Esse Nilum, Gangem, & cœteros fluvios, sed non tales quales fuerunt. Neque enim fontes solum confusi, sed etiam qualitas mutata est. Sicut homo habet quidem pedes, oculos, aures, sicut in Paradiso hac forma est conditus, sed hæc ipsa membra miserrime corrupta & deformata sunt post peccatum. Habuit Adam ante peccatum clarissimos oculos, tenerrimum & subtilissimum odoratum, corpus ad generandum aptissimum, & obedientissimum. Sed hodie quantum absunt membra nostra ab isto uigore? Eadem ratio est istorum fluminum, si ad primam eorum originem respicias, & totius creaturæ.

Expectamus igitur iam restitutionem omnium rerum, non solum animæ, sed corporis quoque, quod ipsum melius & nobilius in illa die habiturum, quam in Paradiso fuit. Non enim collocabimur in animale uitam, sua natura alterationi obnoxiam, sed in spiritualem, in quam Adam quoque fuerat transferendus, si sine peccato uixisset. Ad hæc spem nos deducit Christus, qui innocentiam restituit nobis per remissionem peccatorum, & facit nostram meliorem conditionem, quam Adæ conditio in Paradiso fuit. In nouissimo die restitue mur.

Verbum Sabab quo hic Moses utitur, habet plenam significationem, si significat enim circuire, sicut uigiles circumeunt in ciuitate. Pison itaque seu Pison, Ganges adhuc hodie est, si nomen spectes, sin amœnitatem, fecunditatem, uires, & cursum, uix reliquæ sunt istius generosi fluminis.

Terra Heuila est India, sita ad orientalem plagam. Hanc scriptura tum hoc in loco, tum alibi celebrat propter opulentiam. Sicut adhuc hodie gemmæ & aurum Indicum habentur pro nobilissimis. Existimo autem, sicut Moses hic loquitur, includi in appellationem Heuila, quam hodie uocamus felicem Arabiam & alia uicina loca. Indicum aurum & gemma.

Quod de Bdellio & Onychino lapide dicit, accipio speciem pro genere. Nam adhuc hodie uidemus, non istis tantum gemmis, sed alijs quoque, ut Smaragdis, Rubinis, Saphiris, Turcis, Adamantibus (Nam uulgaribus appellaciones retineo) Sed hic iterum reuoco uos ad id, quod ante dixi, siquidem enim tanta opulentia, diuinitus huic terræ donata adhuc est, quanto putabimus eam feliciorẽ & opulentiorẽ fuisse ante peccatum? Nam quæ hodie habemus, uix reliquæ merentur dici. Bdellium & onychinus lapis.

NOMEN SECUNDI FLUVII GIHON, IPSE
est, qui circuit omnem terram Æthiopiæ. Nomen fluminis tertij Hidkel. Quartus autem fluuius ipse est Phrath.

RELIQVA tria flumina tantum nominat, Gihon est Nilus, Israhel per Ægyptum labitur, cõplectitur Moses nomine Chus seu Æthiopiæ, Ægyptum quoque. Hidækel est Tygris omnium rapidissimus fluuius. Quartus inquit est ipse Phrath, scilicet uicinus nobis. Gihon. Hidkel. Phrath.

Ita hoc in loco habemus Paradisum descriptam cum suis fluminibus. Sed iam penitus amissam, de qua nihil amplius extat, nisi quatuor hæc flumina corrupta & quasi leprosa, primo per peccatum hominis, deinde per diluuium.

Iam perget Moses exponere, quomodo, antequam Heua esset condita, Adæ data lex sit, ut haberet etiam externum cultum, quo declararet obedientiam & gratitudinem erga Deum.

SECUNDVM CAPVT
TVLIT ERGO DOMINVS DEVS HOMI
nem, & posuit eum in hortum Eden, ut operaretur & custo-
diret eum.

POST QVAM Deus uniuersum orbem terrarum uarie or-
nauit, Deinde etiam parauit hortum Eden, quem uoluit esse habitatio-
nem & sedem regiam hominis, cui imperium in omnes bestias demanda-
rat, Nunc hominem in hortum illum collocat, tanquam in arcem, & templum,
ex quo liberum fuit egredi, & in reliqua terra, quæ & ipsa fecundissima fuit
& amoenissima, spaciari, & cum animalibus ludere, quoties uellet.

*Duplex cura
homini inno-
centi ad huc
imposita, nem-
pe ut coleret
& defenderet
Paradisum.*

*Miseræ reli-
quia innocen-
tis uitæ.*

Mandat autem Adæ duplicem curam, ut operetur seu colat hortum
hunc, & etiã, ut tueatur ac custodiat. Huius mandati in miseris reliquijs, quas
nos habemus, quædam uestigia manent, Nam adhuc hodie hæc coniuncta
esse debent, ut terra non tantum colatur, sed ut quæ culta sunt defendantur
quoque. Sed infinitis modis utrunque deformatum est. Non enim cultus so-
lum, sed defensio quoque plenissima est omnis generis molestiarum & mise-
riarum. Quæ autem eius rei causa sit, infra in 3. Cap. satis ostendetur, Ibi es-
nim uidebimus, operationem hanc terræ perturbatam & defœdatam esse spi-
ritu, tribulis, sudore uultus, & infinita miseria. Nam ut de uictu parando tas-
team, quantum difficultatis, laborum, & molestiarum in eo est, ut infantem
educes?

Uictus.

Labor.

SI igitur Adam mansisset in innocentia, coluisset terram, plantasset areo-
las aromatum, non solum sine molestia, sed quasi per lusum & cum sum-
ma uoluptate. Nati liberi non ita diu usi lacte materno, forte statim, sicut in
gallinarum pullis uidemus, se coniecissent in pedes, & quesiuissent uictum
sine parentum labore ullo. Nunc uidetis quanta sit miseria nostræ originis.

Si de uictu disputes, non solum eum communem nobiscum habent bes-
tiae, sed homines hominibus eum subducunt, & per fraudem furantur. Ideo
muris, sepibus & alijs munitionibus opus est, & tamen ægre seruari possunt
quæ magno labore coluisti. Ita reliquam habemus operationem, sed longe
dissimillimam illi priori, Non solum quod cum summa molestia coniuncta
est, sed etiam quod terra quasi inuita & parce dat, quæ Adamo cum summa
uoluntate dedisset, & in maxima copia, siue intra hortum, siue extra in reli-
qua terra seminasset, Nullum fuisset periculum a furibus & homicidis, om-
nia fuisset in tuto.

*Labor per
peccatum est
pœna factus.*

*Homo ad labo-
rem conditus.*

*Defensio qua-
lis in innocen-
tia, & qualis
post pecca-
tum.*

Videmus igitur etiam hac in parte, quantum malum sit peccatum origi-
nis, cum inspicimus spinas, sentes, sudorem uultus &c. Sicut enim ho-
mo per peccatũ in spiritu cecidit, sic etiam in corpore cecidit in pœna. Nam
labor est pœna, qui in statu innocentia fuisset ludus & uoluptas. Ac nunc in
ista naturæ miseria experimur, si quis amœnum hortum habet, quod neque
serere, nec plantare, nec fodere labor est, sed fit cum studio & uoluptate quæ-
dam. Quanto id in horto isto, in statu innocentia, fuisset perfectius?

Prodest autem hic quoque admonere, quod homo non ad otium, sed ad
laborem, etiam in innocentie statu, conditus est. Quare merito ociosum uitæ
genus damnatur, quale Monachorum & Monialium est.

Sicut autem de labore seu operatione diximus, eam sine molestia futuram
fuisse. Ita quoque defensio seu custodia fuisset iucundissima, quæ nunc
plenissima periculi est, Vno uerbo, imo nutu etiam ursos & leones fugasset
Adam. Hodie habemus quidem defensionem, sed plane horribilem, Opus
enim est ad eam, gladijs, hastis, bombarbis, muris, sepibus, fossis, & tamen
uix possus

vix possumus cum nostris in tuto esse. Obscura igitur & pene euanida uestigia extant, tum operationis, tum custodiae.

Alij exponunt hunc locum ita, Quod Deus debeat operari & defendere. Sed textus loquitur simpliciter de opere & custodia humana, Sicut infra dicitur, Cain fuisse agricolam, Et in Hiob & Ecclesiaste, uocantur reges cultores terrae, non solum propter operationem, sed etiam propter custodiam. Sed, sicut dixi, operari & custodire hodie sunt tristitia & difficultia uocabula, tum fuerunt ludus quidam, & summa hominis uoluptas.

Reges cultores terra.

PRÆCEPITQUE EI DICENS, EX OMNI ligno Paradisi comede, De ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas.

HÆC est institutio Ecclesiæ, antequam esset Oeconomia & Politia. Nam Heua nondum est condita. Instituitur autem Ecclesia sine muris & sine pompa aliqua, in loco spaciosissimo & amoenissimo. Post institutam Ecclesiam, etiam Oeconomia constituitur, cum Adæ additur sociæ Heua. Sic templi prius est quam domus, sicut etiam potius est. Politia autem antequam nullam naturam corruptam, Oportet enim cupiditatem constringi uinculis legum & poenæ, ne libere uagetur. Ideo Politiam recte dixeris regnum peccati, sicut Paulus Moysen quoque uocat ministrum mortis et peccati. Hoc enim unum & precipuum agit Politia, ut peccatum arceat. Sicut Paulus dicit, Potestas gerit gladium, in uindictam malorum. Si igitur homines non essent per peccatum mali facti, Politia nihil fuisset opus, sed Adam uixisset cum posteris suis in summa tranquillitate, ac plus effecisset moto uno digito, quam nunc omnes gladij, cruces, secures possunt efficere. Nullus fuisset tum raptor, homicida, fur, obtrektor, mendax, Quid igitur legibus, quid Politia fuisset opus? quæ est ceu cauterium & horribilis medicina, per quam noxia membra præscinduntur, ut reliqua saluentur.

Ecclesia instituta ante Oeconomiam &c.

In integra natura nihil fuisset opus legibus politicis.

Adæ igitur in Paradiso, post Ecclesiam etiam Oeconomie administratio esset demandata. Ideo autem Ecclesia primo instituitur, ut ostendat Deus hoc quali signo, hominem ad alium finem esse conditum, quam reliqua animalia. Quia enim instituitur uerbo Dei, certum est, quod sit conditus ad immortalem & spiritualem uitam, ad quam raptus seu translatus esset Adam sine morte, postquam in Eden & reliqua terra, ad facietatem, & tamen sine molestia, uixisset. Non fuisset in eo illa foeda libido, quæ nunc est, fuisset simplex & purus amor sexus ad sexum. Generatio extitisset sine uicio, tanquam obedientia quædam. Matres sine dolore peperissent, Infantes non sic misere & magno cum labore essent educati.

Sed quis illam innocentie gloriam, quam amissimus, potest uerbis conserui? Manet quidem in natura appetitus masculi ad foeminam, Item fructus generationis, sed cum horribili foeditate libidinis, & ingenti dolore partus. Accedunt pudor, turpitude, confusio, etiã inter coniuges, quoties licita conuolunt. Adeo ubique præuens est peccati originalis grauissimum malum. Bona quidem est creatio, bona benedictio, sed per peccatum sic sunt hæc corrupta, ut sine pudore coniuges non possint ijs uti. Hæc omnia in innocentia Adæ non fuissent, Sed sicut sine pudore, coniuges simul edunt & bibunt. Ita fuisset honestas singularis, non pudor, non confusio, in generatione & partu. Sed redeo ad Moysen.

Commoda innocentis nature.

Instituitur hic, ut dixi, Ecclesia antequam Oeconomia esset, Nam Dominus concionatur hic Adæ, & proponit ei uerbum, Id, etsi breue est, tamen dignum est, in quo immoremur paululum. Hæc enim concio, Adæ & omnibus no-

F bus no-

SECUNDVM CAPVT

bus nobis, si in innocentia perstitisset, fuisset tanquam Biblia, nec opus habu-
issemus papyro, atramento, calamis, & illa infinita multitudine librorum, qua
hodie indigemus, nec tamen millesimam partē eius sapientiæ consequimur,
quam Adam habuit in Paradiso. Totum studium sapientiæ hæc breuis con-
cilio absoluisset, ac ostendisset nobis, tanquam in tabula pictam bonitatē Dei,
qui sine illis incommodis naturam hanc creasset, quæ postea per peccatum
sunt consecuta.

Hanc concionem, si ut textus ostendit, Adam solus audiuit, sexta die
habita est, ac Adam eam postea cum Heua communicauit. Et nisi peccassent,
Adam porro toti posteritati hoc unicum præceptum proposuisset, & extitisset
inde optimi Theologi, doctissimi Iureconsulti, & expertissimi Medici.
Hodie librorum infinitus est numerus, in quib. instituntur Theologi, Iures
consulti, Medici, Sed quicquid adiuti libris discimus, uix feces merentur dici
comparatione illius sapientiæ, quam ex hoc unico uerbo hausit Adam, Sic
omnia per peccatum originis sunt corrupta.

*Arbor scien-
tiæ boni &
mali.*

Psal. 148.

149.

Hæc igitur arbor scientiæ boni & mali, seu locus in quo magno numero
huiusmodi arbores fuerunt consistere, fuisset Ecclesia, ad quam Adam cum po-
steritate sua, die Sabbato conuenisset, & post refectionē ex arbore uitæ, præ-
dicasset Deum, & laudasset eum pro tradito dominio omnium creaturarum
super terram. Sicut Psalmus 148. & 149. quandam formam talis gratiarum
actionis proponunt, ubi sol, luna, stellæ, pisces, dracones, iubentur laudare do-
minum. Quanquam nullus tam eximius est Psalmus, quo non unusquisque
nostrum meliorem & perfectiorem potuisset componere, si in innocentia
ab Adamo propagati essemus. Prædicasset Adam summū beneficium, quod
esset cum posteritate sua conditus ad similitudinem Dei. Hortatus esset, ut
sancti & sine peccato uiuerent posteri, ut operarentur fideliter in horto, ac
custodirent eum diligenter, ut summo studio cauerent sibi ab arbore scientiæ
boni & mali, Hunc externum locum, ritum, uerbum, cultum, habuisset ho-
mo, postea rediisset ad operationem et custodiam, donec præfinitum tempus
impletum esset, quo esset translatus in coelum cum summa suauitate.

Sed loquimur de his bonis, tanquam de thesauro per dito, & merito sus-
piramus ad eum diem, in quo restituentur omnia. Vtile tamē est meminisse
tum honorum quæ amisimus, tum malorum, quæ sustinemus, & in quibus
miserrime uiuimus, ut excitemur ad expectationem illam redemptionis nos-
trorum corporum, de qua Apostolus loquitur Rom. 8. Nam quod ad anti-
quam attinet, sumus per Christum liberati, & eam liberationem retinemus in
fide, donec reueletur.

*Cultus Dei
simplicissimus.*

Vtile autem est, ut hoc quoque consideremus, Deum Adæ uerbum, cultum,
& religionem dedisse nudissimam, purissimam & simplicissimam,
in qua nihil laboriosum, nihil sumptuosum fuit. Non enim præcipit mactatio-
nem taurorum, non fumum thuris, non uota, non ieiunia, non alias afflictio-
nes corporis, Hoc tantum uult, ut laudet Deum, ut gratias ei agat, ut lætes-
tur in Domino, & ei in hoc obediat, ne ex uetita arbore comedat.

Huius cultus reliquias habemus aliquomodo per Christum restitutas,
in hac carnis nostræ infirmitate, quod nos quoque laudamus Deum, & gra-
tias ei agimus de omni benedictione spirituali & corporali. Sed uere nihil
hæc sunt quam reliquias. Cum autem post hanc miseram uitam ueniamus ad
choros Angelorum, tum sanctius & purius hos cultus prestabimus, Sic sunt
reliquias huius felicitatis, quod per coniugium cauemus & uitamus adulta-
ria, quod hæc corporalis uita non solum uictum, quanquam laboriosum, hæ-
bet, Sed etiam custodiam & defensionem aliquam contra incommoda uaria,
quib. alioqui opprimeremur. Reliquias hæc sunt, sed profecto misere reliquias.
Porro
si ad primam conditionē respicias.

Porro hic monendi estis contra Pseudopphetas, per quos Satan sanam doctrinam uarie conatur deprauare. Recitabo autem exemplū meae Historiae, quomodo a fanatico spiritu, sub initia huius doctrinae, sim uexatus. Habet quidē textus uerbum praecipendi Va iezaf lehoua, Et praecipit Dominus, & tamen ille sic colligebat. Iusto non est lex posita, Adam fuit iustus, Ergo Adā iusto non est lex posita. Ex hoc postea illud necebat, Hanc non legem, sed tantum admonitionem esse. Porro quia prauaricatio non est, ubi lex nō est, eo sensim ferebatur, ut negaret peccatum originale. Ac in ista sententiarum connexionē magnos agebat triumphos, tanquam qui thesaurum toti mundo haecenus incognitum, repperisset. Vtile autem est, uidere Satanā molimina, ut eis prudenter discamus obuiam ire.

Argumentum
Non fuisse
hanc legem,
quia iusto non
ponitur lex.
Rom. 4.

Ambae sententię sunt Pauli, Quod iusto non sit lex posita, & quod, ubi lex non est, ibi quoque non sit transgressio. Sed boni dialectici est, obseruare dolos ac studium Diaboli, quod postea etiam eius mancipia, miseri Sophistae usurpant. Nituntur quidem scriptura, Nam ridiculum esset, nihil praeter sua somnia hominib. obtrudere, Sed eam non integram producunt, semper ea arripiunt, quę in speciem pro ipsis faciunt, hoc autem quod cōtra ipsos est, aut callide dissimulant, aut uafriis glossematis deprauant.

1. Tim. 1.
Rom. 4.
Satan & Sophistae non
utuntur scriptura integra

Sic cum Satan Christum audiret niti fiducia misericordiae Dei in magna fame, conabatur eum ad prohibitam fiduciam, hoc est, ad tentandum Deū inducere, utebatur sententiā Psalmi sibi commoda, Mandauit angelis suis de te, ut portent te in manibus, & non offendas ad lapidem pedem tuum. Hoc autem quod contra Satanā institutū erat, quod scilicet custodia hac angelorum esset in uis nostris, seu uocatione nostra, id callide dissimulabat. In eo enim totius argumenti solutio est. Nempe quod Angeli custodes nostri sunt, sed in nostris uis. Hanc solutionem Christus erudite ostendit, cum opponit preceptum, Non tentabis Dominum Deum tuum, Significat enim hominis uitam non esse uolare in aere, ea enim uolatilium uia est, sed gradus qui erant de recto templi, ad id facti, ut facilis & sine periculo descensus esset. Cum ergo sumus in uocatione & officio, siue mandato diuinitus, siue per homines, qui uocationis legitimū ius habent, ibi credamus praesidium Angelorum non defuturum nobis esse.

Tentatio
Christi.
Psal. 19.

Custodia angelorum.

Hec utilis Regula est, quoties cum fanaticis est disputandum. Nam incauti falluntur, cum homines uafri suo more aut a diuisis ad coniuncta transferunt orationem, aut utuntur fallacia compositionis & diuisionis, nec integras adducunt sententias.

Idem in hoc Argumento fit, cum sic colligitur. Iusto non est lex posita, Adam fuit iustus, ergo ei non fuit posita lex, sed tantum admonitio quaedam fuit. Qui hic non bene prudens & cautus est, irretitur praeter suam expectationem in horribilem conclusionem, quod ne quidem peccatum fuerit de primo illo comedere, siquidem non lex fuit, Verum enim est, ubi non est lex, ibi non est transgressio.

1. Tim. 1.

Atq; haud scio an non etiam nostro tempore quidam hoc ipso argumento decepti sint. Sic enim de peccato originali loquuntur, ac si nō sit culpa, sed tantum poena. Sicut Erasmus quoq; alicubi disertis uerbis disputat, esse peccatum originale poenam inflictam Parentibus primis, quam nos posterī quoque cogimur sustinere propter alienam culpam, sine nostro merito. Quemadmodum puer ex scorto natus, cogitur sustinere infamiam, non sua culpa, sed matris. Quid enim peccauit qui nondum fuit? Abblandiuntur haec rationi, sed sunt plena impietatis & blasphemiae.

Erasmus.

Quod igitur est uicium huius Syllogismi? Hoc scilicet cōmune, quod textus non est integre citatus, sed cum summa perfidia mutilatus. Nam textus

Solutio argumenti.

SECUNDVM CAPVT

tus integer sic habet, Non est lex iusto posita, sed homicidis, adulteris &c. Ex hoc quid aliud sequitur, quam quod Paulus loquatur de ea lege, quæ post peccatum est lata, & non de hac lege, quam tulit Dominus cum Adam adhuc esset integer & iustus. Iusto, inquit, lex non est lata, Ergo sequitur irrefragabiliter, legem latam esse naturæ nocenti & peccatrici.

Lex ante peccatum & post peccatum. An non autem ingens scelus est, sic confundere in grauissimis causis sententias? Adam post peccatum non est, qui fuit ante peccatū, in statu innocentia, Et tamē isti nullum discrimen faciunt inter legem ante peccatum & post peccatum latam. Sed quod Paulus dicit de lege, quæ post peccatum subintravit, mendaciter & cum blasphemia transferunt ad legem in Paradiso latam. Nisi enim peccatum extitisset, illa lex peccatum prohibens etiam non extitisset, sicut supra dixi, Politia & legib. ceu cauterio, & ut Paulus uocat, pedagogus, non fuisse opus in integra natura. Puer quia malus est, opus habet pedagogus & uirga. Sic quia princeps habet inobedientes ciues, licitorib. & carcerib. opus est. De tali lege proprie Paulus loquitur, qua post naturam peccato corruptam opus fuit.

Etiam innocens natura habet suas leges & mandata.

Dixi autem supra quoque, cur hoc mandato de arbore scientiæ boni & mali opus habuerit Adam, Nempe, ut esset externus cultus, & opus obedientiæ externum erga Deum. Sic angelus Gabriel est sine peccato, purissima et innocens creatura, et tamen accipit a Deo mandatū, ut Daniele de maximis reb. doceat, ut uirgini Marie nūciet, quod futura sit mater Christi, promissi patrib. Hæc sunt uere præcepta, quæ innocenti naturæ proposita sunt. Sic Adæ hic præcipitur a Domino ante peccatum, ne edat de ligno scientiæ boni & mali, id quod libenter & summa cū uoluptate fecisset, si fuisset absq; fraude Satanæ. Sed Paulus de alia lege loquitur, clare enim dicit, se loqui de lege quæ est posita, non iustis sed iniustis. Quis iam, tam aut stupidus, aut infans est, qui inde uelit colligere, Adæ non esse positam legem, cum audiat, Adam esse iustum? Nihil enim aliud inde sequitur, quam legem quæ iniustis est posita, eam legem non esse positam iusto Adæ. Cum autem Adæ iusto posita lex sit, sequitur eam esse aliam legē, quam quæ posthac iniustis est posita.

Lex ante peccatum & post peccatū &c.

Est itaque in hoc Argumento uicium compositionis & diuisionis, quia mutilus textus adducitur. Deinde est ibi duplex æquiuocatio. Prima in eo, quod aliud est lex ante peccatum, & aliud post peccatum. Secunda quod iustus quoq; non eodem modo dicitur post peccatum, & ante peccatum. Hæc utile est obseruare, & artes hoc modo transferri debent ad usum in grauibus disputationib. Non enim ad illas ociosas contentiones in Scholis excogitatae sunt, sed ut grauissima negocia per eas recte possint explicari. Sicut hoc ipso Argumento Satan magnam rem agit, ut peccatum originale neget. Atqui hoc uere est negare passionem & resurrectionem Christi. Nihil ergo impedit at nos Pauli sententia, quin cum Mose statuamus, Adæ iusto esse positam legem, ne de ligno scientiæ boni comederet, Sicut Angelis dantur mandata. Hoc mandatū quia transgressus est, peccauit, et peccatores postea ex se pro pagauit.

QUACVNQVE ENIM DIE COMEDERIS
ex eo, morte morieris.

HÆC comminatio, tam diserte addita, etiam arguit, legem Adæ esse positam. Deinde ostendit hoc quoq; Adam esse conditum in statu innocentie seu iustum, Nondum enim erat peccatum, Quia Deus peccatum non creauit. Si itaque Adam paruisset huic mandato, nunquam esset mortuus, Nam mors per peccatum uenit. Reliquæ igitur arbores Paradisi omnes, in hoc fuerunt conditæ, ut adiuuarent & conseruarent homini animalem uitam integram, & sine ullo incommodo,

Mira autem

Mira autem hodie nobis res est, esse animalem uitam, sine morte & sine omnibus accidētibus mortis, qualia sunt morbi, pustulæ, foetide superfluitates in corporibus &c. Nulla enim pars corporis fuit sordida in statu innocentiae, non fuit foetor in excrementis, non aliae foeditates, Sed omnia fuerunt pulcherrima, sine ulla offensione organorum sensuum, & tamen fuit animalis uita, Comedebat Adam, concoquebat, digerebat, fecisset alia si sic permansisset, quæ animalis uita exigit, donec tandem esset translatus ad spirituales & æternam uitam.

Nam hoc quoque per peccatum amisimus, quod nunc inter præsentem & futuram uitam tam horribile medium est, mors scilicet. In statu innocentiae fuisset id medium fucundissimum, quo ad spiritualem uitam translatus esset Adam, seu ut Christus in Euangelio appellat, ad Angelicam uitam, in qua animales actiones cessant. Non enim in resurrectione mortuorum edemus, bibemus, nuptias contrahemus &c. Animalitas hæc cessasset & spiritualis uita esset consecuta, Sicut nos quoque beneficio Christi credimus, consecuturam esse. Esset exutus puerili gloria, & indutus cœlesti, esset exutus inferioribus actionibus, quæ tamen puræ & non moleste fuissent, sicut nunc sunt post lapsum, & de innocentia, ut sic dicam, puerili esset translatus in innocentiam uirilem, qualem habent Angeli, & nos quoque habituri sumus in futura uita.

Nam puerilem innocentiam ideo uoco, quia fuit, ut sic dicam, medius Adam, qui tamen poterat decipi per Satanam, & cadere in illam calamitatem in quam cecidit. Tale periculum lapsus non erit in illa perfecta innocentia, quæ erit in futura & spirituali uita. Atque hoc significat hæc poenæ comminatio, Quacunque die comederis de ligno hoc, morieris, Quasi dicat, Potes quidem manere in uita ad quam te condidi, & tamen non sic es immortalis, ut Angeli. Est uita posita ceu in medio, potes in ea manere, & potes rapi ad inamissibilem immortalitatem. Contra, si non parueris, mortem incurres, & immortalitatem amittes.

ERgo est magna differentia inter spiritualem Angelorum conditionem, & Adæ innocentiam. Angeli, ut nunc sunt, non possunt cadere. Adam autem potuit cadere, Fuit enim in tali statu, in quo poterat fieri immortalis (erat enim sine omni peccato) & ex puerili gloria in immortalē uitam transferri, in qua non posset posthac peccare. Poterat etiam ab ista innocentia puerili ruere in maledictionem, peccatum, & mortem, sicut accidit. Immortalis erat Adam, quia habebat conditas arbores, quarum fructus ad conseruationem uitæ ualebant. Sed immortalitas hæc non sic ei erat confirmata, ut impossibile esset eum cadere in mortalitatem.

Quare autem Deus in hoc medio statu uoluerit hominem condere, non est nostrum definire aut scrutari curiosius. Sicut neque illud, Quod homo sic est conditus, ut ab uno per generationem, propagentur omnes. Angeli non sic sunt conditi, non enim generant, nec propagantur, uiuunt enim spiritualem uitam. Dignum autem admiratione est consilium Dei in creando homine, quem, cum condidisset ad animalem uitam & actiones corporales, addidit tamen potentiam intellectiuam, quæ in Angelis quoque est, ut sit homo mixtum animal, ex brutali & angelica natura.

Porro quoniam obiter in mentionem de natura Angelorum incidimus, non dissimulandum est, quod Patres scribunt, similitudinem aliquam fuisse inter conditionem hominis & Angelorum. Sed hæc similitudo neutiquam referenda est ad propagationem, quæ in spirituali natura non est, sed ad imperfectionem. Sicut enim de homine constituto, quasi in medium, dixi, ita quoque Angeli, cum primum sunt conditi, non sunt ita constabiliti in sua natura

Mutatio uitæ animalis in spiritualem in statu innocentie.

Adam quasi medius conditus.

Homo qualis sit a Deo conditus.

Homo in medio statu conditus.

Similitudo inter hominem & Angelos, quo ad primam conditionem.

SECUNDVM CAPVT

Ioh. 8.

Tua natura, ut non possent peccare. Ideo Christus Ioannis octauo dicit, Non stetit eum in ueritate, Hinc imaginati sunt sancti Patres, ortam pugnam seu seditionem inter Angelos, quibusdam fouentib. partes pulcherrimi Angeli, efferentis se ob certa dona super omnes. Verisimilia hæc sunt, neq; enim abs ludunt ab eo, quod Christus dicit, Eum in ueritate non stetit, & quod Iudas dicit in sua Epistola, deseruisse eos suum domicilium & apostatasse.

Locus Esai. 14.

Atque ad hanc sententiam accommodarunt quoq; locum Esa. 14. Sed quod ad Esaiam attinet, certum est eum loqui de rege Babylonis, qui uoluit sedere in solio Dei, hoc est, dominari populo sancto, & templo. Siue igitur dissensio fuerit, seu quod mihi magis probatur, superbi Angeli offensi in humilitate filij Dei, uoluerunt se ei præferre, certum est fuisse Angelos quosque in tali statu innocentia, qui tamen mutari potuit. Postquam autem mali sunt iudicati & damnati, boni sic sunt confirmati, ut non possint amplius peccare. Omnes enim sunt electi, reprobis reiectis.

Luce 11.

Quod si Draco, siue mali Angeli perstitissent in innocentia, etiam si essent postea confirmati, ne possent cadere. Ad hunc modum Patres loquuntur, quod sint Angeli in Iusticia creati, & postea in ea etiam confirmati. Sed eos qui lapsi sunt, secundum Christi dictum, in ueritate non stetit. Non autem putabimus, paucos numero fuisse, Nam Christus in Euangelio dicit, quod Satan habeat regnum, & quod sicut inter latrunculos unus est qui gubernat omnia autoritate & consilijs, ita quoque mali Angeli habeant principem suum Baalzebub qui seditionis istius caput fuit.

Originalis iusticia.

Sed hic nascitur questio, de qua omnium Sophistarum libri nugantur, & stamen nihil explicant, nempe, Quid sit Iusticia originalis? Alij faciunt eam qualitatem aliquam, alij aliud. Sed nos, si Mosen sequimur, definiemus originalem iusticiam dici, quod homo fuit iustus, uerax, rectus, non solum corpore, sed magis animo, quod agnouit Deum, quod obediuit Deo cum summa uoluptate, quod intellexit opera Dei etiam non admonitus. Sicut ille lustre eius rei exemplum est, Cum Adam profundissimum somnum dormiret, & Deus ex costa eius conderet Heuam, statim ut euigilat Adam, agnoscit opus Dei dicens, Hoc est os ex ossibus meis. Hic an non excellens intellectus est, statim primo obtuitu intelligere & agnoscere opus Dei?

Peccatum originale.

Ad hanc originalem iusticiam pertinet, quod insigni & purissimo affectu diligebat Adam Deum, & opera eius, quod uiuebat inter creaturas Dei in pace, sine timore mortis, sine omni metu morborum, quod habebat quæque corpus obedientissimum, sine malis affectibus & foeda libidine, quam nunc sentimus. Sicut pulcherrima pictura & certissima originalis iusticia potest sumi, a corruptione ista, quam iam in natura nostra sentimus. Sophistæ cum de peccato originis loquuntur, tantum de misera & foeda libidine seu concupiscentia loquuntur. Sed peccatum originale est uere cognitus lapsus naturæ humanæ, quod est intellectus obscuratus, ut non agnoscamus amplius Deum & uoluntatem eius, ut non animaduertamus opera Dei. Deinde quod etiã uoluntas mire est deprauata, ut non fidamus misericordie Dei, ut non metuamus Deum, sed securi, omisso uerbo & uoluntate Dei, sequimur concupiscentiam & impetus carnis. Item quod conscientia non amplius tranquilla est, Sed cum de iudicio Dei cogitat, desperat, sequitur & querit illicita præsidia & remedia. Hæc peccata sic alte in naturam fixa sunt, ut in hac uita non possint penitus euelli, & tamen miseri Sophistæ, ne quidem uerbo ea attingunt. Ad hunc modum (sicut correlatiuorum natura est) peccatum originale demonstrat, quid sit iusticia originalis, & e contra, Nempe quod est amissio iusticiae originalis, seu priuatio, sicut cecitas est priuatio uisus.

Hoc

Hoc longe patet latius, quam Monachi cogitant, qui iusticiam originalem fere intelligunt de castitate. Anima inspicienda erat primum, postea etiam corpus concupiscentia sic defœdatum. In anima autem præcipuum est, quod amissa est cognitio Dei, quod non ei ubiq; & semper gratias agimus, quod non delectamur eius operibus & factis, quod nõ confidimus ei, quod cum meritis pœnas infligit, incipimus Deum odisse & blasphemare, quod quando cum proximo agendum est, obsequimur cupiditatibus nostris, sumus rapaces, fures, adulteri, homicidæ, crudeles, inhumani, immisericordes &c. Est quidem furor libidinis pars quædam peccati originalis. Sed maiora sunt illa animi uicia, incredulitas, ignorantia Dei, desperatio, odium, blasphemia, Has calamitates spirituales Adam in statu innocentia nesciuit.

Deinde annumerandæ hic sunt pœnæ originalis peccati. Nam originale peccatum recte uocatur, quicquid est deperditum de ijs conditionib, quas Adam, cum adhuc esset natura integra, habuit, quod fuit sagacissimo ingenio, ut qui Heuam statim intellexit carnem suam esse, & omnium creaturarum exactam noticiam habuit, quod fuit iustus, rectus, intellectu præstanti, uoluntate recta, & tamen imperfecta. Nam perfectio differebatur post illam uoluntatem uitam ad spiritualem. Hæc satis sunt de illo textu, in quo Ecclesia animalis uita ad spiritualem. Hæc satis sunt de illo textu, in quo Ecclesia constituta est. Iam pergît Moses.

DIXIT QVOQVE DOMINVS DEVS, NON
est bonum Hominem solum esse, Faciam ei Adiutorium,
quod coram eo sit.

Eccliam habemus constitutam uerbo & cultu certo. Politia nulla opus fuit, cū natura esset integra & sine peccato. Nunc etiam cœcōnima instituitur. Facit enim Deus ex Adam solitario maritum, & adiungit ei uxorem, qua ad multiplicationem generis humani opus fuit. Sicut aut supra de conditione hominis admonuimus, deliberato consilio Adam esse conditum. Ita hic quoq; uidemus certo consilio conditū Heuam, ut hic denuo ostendat Moses, hominem esse singularem creaturam, & pertinere ad participatiuonem diuinitatis & immortalitatis. Est enim homo præstantior creatura quæ celum, quam terra & omnia quæ in eis sunt.

Peculiariter autem de altera parte humanæ naturæ, hoc est, de Fœminâ uoluit Moses admonere, quod singulari consilio Dei sit condita, ut ostendat hinc quoq; sexum pertinere ad illud genus uitæ, quod Adam expectabat, qui sexus seruire debebat ad generationem. Hinc sequitur, Nisi per Serpentem mulier decepta esset & peccasset, eam in omnibus parem fuisse futuram Adæ. Nam quod nunc uiro subiecta est, ea pœna est inflicta ei post peccatum & propter peccatum, sicut aliæ molestiæ & pericula, labor partus, dolor & infinitæ aliæ ærumnæ. Non igitur ut hodie est mulier, ita tum fuit Heua, longe melior & præstantior fuit conditio, & in nulla re inferior Adamo, siue corporis, seu animi dotes numeres.

Sed hic questio est. Cum dicat Deus, Non est bonum hominem esse solū, de quo nam bono loquatur, cum Adam esset iustus & muliere non haberet opus, sicut nos qui carnem peccato leprosam habemus?

Respondeo, Loqui Deum de bono communi seu speciei, non de bono personali. Personale bonum est, quod habet Adam innocentiam, Sed commune bonum nondum habet, quod habebant reliqua animalia, quæ propagebant speciem per generationem. Erat enim Adam adhuc solus, necdum habebat socium ad illud præclarum opus generationis, & conseruationis suæ speciei. Significat itaque bonum hoc in loco, multiplicationem generis humani. Ad hunc modum, quantumuis innocens & iustus Adam, nondum habebat illud

*Mon. uerum
cogitatio de
iusticia ori-
ginali.*

Animi uita.

*Voluntas in
homine recta
sed non perfe-
cta, quia cade-
re potuit.*

*Heua certo cō-
silio Dei con-
ditur tāquam
sociā immorta-
litalitatis.*

*Adam iustus
est, & tamen
caret bono ge-
nerationis,
ideo ei Heua
additur.*

SECUNDVM CAPVT

bebat illud bonum, ad quod erat conditus, nempe, immortalitatem, ad quam si in innocentia mansisset, suo tempore a Deo esset translatus. Sententia igitur est, quod Adam pulcherrima creatura, quod ad suam personam attinet satis habet, sed deest ei adhuc aliquid, nempe donum multiplicationis & benedictionis, quia est solus.

Coniugij plura bona sunt in natura corrupta.

1. Cor. 7.

Magister sententiarum.

Hodie, postquam natura peccato corrupta est, est mulier necessaria, non solum ad multiplicationem, sed etiam ad uitae societatem & defensionem quoque. Nam ministerio muliercularum opus habet Oeconomia. Imo, quod miserabile est, opus est muliere etiam ad remedium peccati. Itaque in muliere non solum Oeconomiae ratio, sed etiam medicina considerari debet. Sicut Paulus dicit. Propter fornicationem habeat unusquisque uxorem suam. Et Magister sententiarum erudite dicit, Coniugium in Paradiso esse institutum ad officium, post peccatum autem ad remedium quoque. Itaque cogimur hoc sexu uti ad uitandum peccatum. Hoc quidem pene turpe dictum est, sed tamen uerum est, Paucissimi enim sunt, qui tantum propter officium uxores ducunt.

At reliqua animalia istam necessitatem non habent, itaque maxima ex parte semel tantum in anno conueniunt, ac ea consuetudine sunt contenta, quasi re ipsa dicant, se propter officium conuenire. Hominum alia ratio est, hi consuetudine uxorum in matrimonio coguntur uti, ut uiuent peccatum. Ergo generamur & nascimur etiam in peccatis, quia Parentes non conueniunt tantum officij gratia, sed quoque remedij, seu peccati uitandi gratia.

Et tamen sub isto remedio, & in tam misero statu implet Dominus benedictionem, ut homines in peccato & cum peccato generentur. Hoc in Paradiso non sic fuisset, Nam generatio fuisset sanctissima, sine omni furoris libidinis, qui nunc est, & essent filij nati in iusticia & rectitudine originali. Statim non admoniti agnouissent Deum, praedicassent, gratias egissent &c. Sed haec omnia nunc amissa sunt, & tamen expedit de his cogitare, ut teneamus discrimen aliquod eius status, in quo nunc sumus, hoc est originalis peccati, & eius in quo Adam fuit, seu originalis iusticiae, quam speramus, cum omnia restituentur Act. 3.

Faciamus.

De uerbo, Faciamus, admonui, ideo singulari consilio Heuam condi, ut appareat eam esse sociam immortalis & melioris uitae, quam reliquorum animantium est, qui tantum animalem uitam uiuunt, sine spe aeternae uitae.

Coram eo.

Coniugium.

Quod Latinus habet, Simile sibi, in Ebraeo est, Quod sit coram eo. Distinguit autem hac quoque uoce foemina hominem, a foemellis omnium reliquorum animantium, quae non sunt coram suis maritis semper. Mulier autem sic condita est, ut sit coram suo marito ubique & semper. Sicut etiam Imperator uocat coniugium uitam, indiuiduam consuetudinem. Brutalis foemina semel in toto anno uirum requirit, Postquam autem concepit, redit ad sua, & se curat, liberorum alio tempore natorum nullam habet curam, non cohabitatur semper marito.

Sed coniugij inter homines est alia ratio, Ibi mulier sic addicitur uiro, ut coram eo sit, ei cohabitetur tanquam una caro. Ac si Adam in statu innocentiae permansisset, fuisset haec consuetudo mariti & uxoris suauissima, Ipsum opus generationis quoque fuisset sanctissimum & reuerendum. Non fuisset ille pudor ex peccato natus, qui nunc est, quod Parentes tunc coguntur se abdere in tenebras. Non minor fuisset in concumbendo honestas, quam est in capiendo somno, cibo, potu, cum uxore.

Generatio hominis.

An non igitur horribilis hic lapsus est? Reuera enim nullum opus fuit praestantius & admirabilius in tota natura, quam generatio, Est enim post praedicationem nominis Dei summum opus, quod tam sine peccato Adam & Heua

Heu in statu innocentiae potuerunt facere, quam sine peccato erant laudaturi Deum. Hoc opus, cum, sicut alie primae conditionis miserabiles reliquiae, in natura adhuc maneat, quam horribiliter deformatum est: Honeste in publico coram Ecclesia coniunguntur maritus & uxor, Sed cum summo pudore etiam inter se soli conueniunt, Taceo nunc foeditatem, quae in carne haeret, bestialem scilicet appetentiam & prurimum, Omnia haec sunt Originalis peccati manifesta signa.

Adae itaque adiutorium fuit mulier, solus enim non potuit generare, Si aut nec mulier sola generare potest. Porro amplissima haec sunt praecordia sexus, quod masculus pater generationis, mulier autem mater generationis est, & adiutorium mariti. Sed cum ad statum innocentiae respicimus, etiam generatio infinitis modis fuit melior, iucundior, sanctior.

Hodie multos inuenias, qui uellent sibi nullos liberos nasci. Atque haec plusquam barbarica immanitas & inhumanitas, praecipue inter nobiles & principes inuenitur, qui sepe a coniugio ea una ratione abstinent, ne habeant posteritatem. Longe foedius est, quod inuenias principes, qui se cogi sinunt, ne ducant uxores, ne scilicet familia augeatur ultra modum. Profecto digni, quorum memoria deleatur de terra uiuentium, Quis enim haec porcina portenta non excretur? Sed ostendunt haec quoque peccatum originis, Alioquin generationem admiraremur, tanquam summum opus Dei, & tanquam maximum donum ornaremus meritis laudibus.

Hinc nata etiam sunt conuicia in sexum muliebrem, quae impius coelibatus & nolentibus seruauit mulierem, tum ad generationem, tum etiam ad medicinam contra peccatum fornicationis. In Paradiso fuisset mulier adiutorium officij tantum, Nunc etiam est, et pro maiore parte remedium & medicina, de qua sine pudore uix loqui possumus, certe sine pudore non possumus ea uti. Causa est peccatum. Nam in Paradiso congressus ille fuisset sine omni uere uoluptate, qualis tum in cibo & potu fuit. Nunc, pro dolor, est tam foeda & horribilis uoluptas, ut a medicis comparetur cum epilepsia, seu comitiali morbo. Sic morbus uerus cum ipso opere generationis coniunctus est, Summus enim in statu peccati & mortis, ideo etiam poenas istas sustinemus, ut muliere, sine horribili furore libidinis, & tanquam morbo comiciali, non possumus uti.

Idem accidit nobis propter peccatum etiam in spiritualibus donis. Et si enim fidem habemus, & in fide uiuimus, tamen dubitatione & sensu mortis carere non possumus. Has peccati originalis poenas bene uiderunt & senserunt sancti Patres. Ideo scriptura quoque Eruah pudenda seu turpitudinem uocat. Quae sequuntur, sunt quasi repetitio, ut Moses eo commodius deueniat ad descriptionem, quomodo mulier sit condita, Ideo legenda sunt in praeterito plus quam perfecto.

CVM FORMASSET DOMINVS DEVS DE humo cuncta animantia terrae, adduxit ea ad Adam, ut uideret, quid uocaret ea.

QVASI dicat, Deus certo & bene prius deliberato consilio uoluit creare foeminam, uidit enim omnes alias bestias, habere adiutorium generationis, solus Adam non habuit. Adduxit itaque ad Adam omnia animantia, ea cum Adam singula suis nominibus notasset, nullum inuenit sibi simile. Atque hic iterum admonemur de insigni cognitione & sapientia, quae in Adam fuit, qui creatus in innocentia & iusticia, sine aliqua noua illis

Mulier quomodo adiutorium Adae.

Peccati originalis signa in coniugio.

Adam uocat animantia eorumque, natus nonit.

SECUNDVM CAPVT

noua illuminatione, tantum naturæ suæ bonitate, intuetur omnia animalia & sic habet eorum cognitam naturam, ut singulis aptum & naturæ ipsorum cōueniens nomen indat. Hanc lucem merito etiā dominium in omnes animantes secutum est, quod hic quoque ostenditur, cum ad arbitrium Adæ uocantur. Vno uerbo itaque leones, ursos, apros, tygrides, & quicquid est præstantiorum animalium, cogere potuit ad quæuis efficienda, quæ naturæ eius conueniebant. Hæc quoque per peccatum amisimus.

Itaque non mirum est, quod Dei nullam cognitionem habemus, cum etiam bestiarum naturas, cuius uirtutis & efficaciam sint, non nouerimus. Ex tant uarij libri, qui plantarum & bestiarum naturas describunt, Sed quanto tempore, quam longa obseruatione opus fuit, dum hæc per experientiam ita colligerentur. Aliud in Adamo lumen fuit, qui statim ut inspexit animal, totam eius naturam, & uires habuit cognitatas, ac longe melius, quam nos etiam cum totam uitam ad inquisitionem harum rerum conferimus. Hæc cognitio in Adamo, sicut fuit donum Dei excellens, ita etiam Deo mire placuit & grata fuit. Itaque iubet, ut hac cognitione utatur, & indat omnibus animantibus nomina.

OMNE ENIM QVOD VOCAVIT ADAM

animam uiuentem, ipsum est nomen eius. Appellauitque Adæ nominibus suis cuncta animantia, & uniuersa uolantia coeli, & omnes bestias terre. Adæ uero non inueniebatur Adiuutorium, quod coram eo esset.

QVANTVM mare cognitionis & sapientiæ in hoc uno homine fuit, Etsi autem de hac cognitione quoque multum amisit Adæ per peccatum, tamen credo, quicquid adhuc in omnium sapientum libris est, qui tot seculis, ab eo tempore quo literæ primum natæ sunt scripterunt, id totum eam sapientiam nondum potuit equare, quæ tamen postea in Adam hæsit, Sed paulatim in posteris obscurata & pene extincta est.

Porro hic iterum admonendi sumus, Moysen adhuc uersari in descriptione operis sexti diei. Hoc enim quod in primo capite breuibus dixit, Faciamus hominem, id hoc in capite uoluit plenius explicare, ut nō uno argumento discerneret hominem a reliquis animantibus. Totum itaque secundum caput consumit in explicatione conditionis hominis. De masculo scriptum est, factum in puluere factum, inspiratum in faciem eius spiraculum uitæ, adductam coram eo uniuersam animantium turbam. In ea cum Adæ nullum uideret specierium, factam esse foeminam, sociam generationis, & conseruationis speciei. Neque enim posteros eodem modo uoluit Deus nasci, quo Adæ ex terra factus est. Sed uoluit, ut haberet homo generationem, qualem alia bestia habent. Nam quod ad animalem uitam attinet, bibimus, edimus, generamus & generamur, sicut bestia reliqua. Et tamen magno consilio hoc agit Moyses, ut distinguat hominem a reliquis animantibus. Ideo quia futurum erat, ut post animalem uitam, esset homo particeps spiritualis & æternæ uitæ. Omnia hæc pertinent ad opus sexti diei. Quia enim dixerat Deus, Crescite & multiplicamini, necessaria fuit explicatio, quomodo mulier Adæ addita, facta & coniuncta sit.

Faciamus hominem.

Adæ ex puluere factus.

Sex naturalibus diebus condita esse omnia & non su-

Pertinet autem hoc eo, ut firmiter teneamus hanc sententiam, uere sex dies fuisse, quibus Dominus creauit omnia, contra Augustini & Hilarij sententiam, qui uno momento putant omnia esse condita. Ideo ab historia discedunt & sequuntur allegorias, ac nescio quas speculationes comminiscuntur. Non

Non autem dico hæc, in contumeliam sanctorum Patrum, quorum labores uenerari decet, Sed ad confirmationem ueritatis, & nobis in consolatione *brito in uno momento.* nem. Fuerunt enim magni uiri, sed tamen homines, qui lapsi sunt & potuerunt labi, ne efferamus eos, ut Monachi qui sic adorant omnia eorum, quasi non potuerint peccare, Mihi potius in eo magna uidetur consolatio esse posita, quod deprehenduntur errasse, & interdum peccasse. Sic enim cogito, si ipsis errores & peccata ignouit Deus, cur ego desperem ueniam? Contra de operationem inducit, si credas eos non eadem esse passos, quæ tu pateris. Certum autem est inter Apostolorum uocationem & Patrum, magnum esse discrimen, Cur igitur Patrum scripta estimaremus paria Apostolorum?

Ac sane quod ad præsentem locum attinet, Quomodo queso possibile est sex dies, fuisse aut horam aut momentum unum? Nec ratio, nec fides, que uerbo nititur admittunt hoc. Ergo sentiamus fuisse interualla quædam temporis, Ita ut Adam solus sit creatus, postea adducta sint ad eum animalia, & tentatus Adam, num inueniat aut uideat in isto ordine sociam, & post tandem sit Heua condita. Et certæ uoces istæ, De omni ligno comedes &c. quia uoces Adæ uerberarunt, in tempore ista omnia per interualla dicta esse arguunt. Nisi ad absurdissimas allegorias, Origenis in morem, te uelis uertere. Non enim agitur hic de Deo, in cuius conspectu omnia præterita & futura, sunt præsentia. De Adamo agitur, qui in tempore fuit & uixit, apud quem est discrimen futuri & præteriti, tanquam apud creaturam. Hæc paucis hic duxi esse repetenda. Iam pergamus.

IMMISIT ERGO DOMINVS DEVS SOMNVM IN ADAM, CUMQUE OBDORMIUISSET, TULIT UNAM DE COSTIS EIVS, & CLAUSIT LOCVM CARNE.

HIC quoque non solum fides, sed ratio & res arguit, aliud esse tempus uigiliæ, aliud somni. Habent enim ista sua interualla. Quod igitur Adam sexto die est conditus, quod adducta sunt ad eum animalia, quod audiuit præcipientem Dominum de arbore scientiæ boni & mali, Item quod immisit ei Dominus somnum, hæc omnia manifestum est, quod ad tempus *Errata doctorum Ecclesiæ.* & ad animalem uitam pertinent. Ideo necesse est istos dies intelligi ueros dies, contra opinionem sanctorum Patrum. Quoties enim uidemus Patrum opiniones cum scriptura non conuenire, cum reuerentia eos toleramus & agnoscimus tanquam Maiores nostros, Sed propter eos tamen non discedimus ab autoritate scripturæ.

Elegans & uera sententiæ est Aristotelis primo ethicorum. Melius esse patrocinari ueritati, quam nimis addictos esse ijs, qui nobis familiares & cõiuncti sunt. Atque hoc in primis decere Philosophum, Cum enim ambo nobis chari sint, ueritas & amici, potiore loco ueritatem habendam esse, *Aμφότερον ὄντων φίλοιμ, ὁ σοι μ προτιμᾶμ Τὴν ἀλήθειάν.* Hoc si homo ethnicus in ciuilibus disputationibus faciendum censet, quanto id magis faciendum est in ijs, quæ manifestum testimonium scripturæ habent, ne hominum autoritatem scripturæ anteponamus: Homines enim falli possunt, at uerbum Dei est ipsa fides Dei, & certissima ueritas. *Aristo. dictum.*

Quod autem ad hanc historiam attinet, queso te, si rationem sequaris, ne Heuæ quid potuit dici fabulosius? An enim quisq; esset, qui hoc de conditio exempli in oppositum. Quicquid enim uiuum generatur, generatur ex matris & foemina, sic ut per foeminam edatur in lucem. Hic ipsa foemina ex uero conditur, non minus admirabili conditione, quam Adæ fuit, qui ex gleba terræ *Conditio Heuæ.*

SECUNDVM CAPVT

terre factus est in animam uiuentem. Portenta hæc sunt & nugacissimæ naturæ, si seposita scripturæ autoritate, rationis iudicium sequaris. Ideo Aristoteles neque primum, neque ultimum hominem dicit posse dari. Idem nos quoque cogeret ratio pronunciare, si absque hoc textu elset. Si enim constituas, uerum esse, quod totius creaturæ uniformis ratio testatur, nihil nasci uiuum, nisi ex masculo & foemella, non potest dari primus homo.

Philosophorum
disputationes de
hominis & mundi
do.

Idem de mundo quoque pronunciandum esset, quem ideo æternum Philosophi statuerunt. Et si autem finguntur rationes, quibus probatur, mundum non esse æternum, tamen ratio tota ui in eam sententiam procumbit. Quod enim inueniet initium in nihilo? Porro si dicas, mundum cepisse, & esse tempus quo mundus non fuerit, statim sequitur, ante mundum nihil fuisse, sequuntur alia absurda infinita, quibus moti Philosophi, iudicauerunt mundum esse æternum. Sin dicas mundum esse infinitum, statim nascetur quodque aliud nouum infinitum in successione hominum. At plura infinita Philosophia non concedit, & tamen cogitur concedere, quia incipit nulla mundi & hominum nouit. Hæc pugnantia & obscuritas Epicureis dedit occasiorem, ut dicerent, sine ratione existere mundum & hominem, & sine ratione quoque interitura esse, Sicut intereunt pecudes quæ mortuæ sic sunt, ac si nunquam fuerint. Hinc sequuntur alia, Deum aut plane non esse, aut humanæ non curare. In hos labyrinthos deducitur ratio, cum destituta est uerbo, & sequitur suum iudicium.

Vtile autem est uidere, quam non possit longius progredi ratio, seu sapientia nostra in estimatione creaturæ. Quid enim, queso, nouit Philosophus de cælo & mundo, si quidem nescit unde sit, & quo tendat? Imo quid nos de nobis ipsis scimus? Videmus nos esse homines, Sed quod hunc patrem, hanc matrem habeamus, an non credi hoc debet, sciri autem nullo potest modo? Sic omnis nostra cognitio seu sapientia tantum est posita in noticia causæ materialis & formalis, quanquam in his quoque nonnunquam turpiter hallucinamur. Causam efficientem & finalem plane non possumus ostendere, præsertim, quod miserabile est, cum de mundo in quo sumus & uiuimus, item de nobis ipsis est disputandum aut cogitandum, Hæc an non misera & egena sapientia est?

Ratio non intelligit causam efficientem & finalem.

Dicitur Aristoteles. Homo & sol generant hominem.

Dicit Aristoteles, Homo & sol generant hominem, Belle dictum, sequere hanc sapientiam, & eo deuenies, ut statuas, Hominem & solem esse æternum ac infinitum. Nunquam enim inuenies hominem, qui sit uel principium uel finis, sicut ego principium & finem meæ personæ non possum inuenire, si certo scire id, & non credere potius uolo. Qualis autem sapientia, qualis noticia est, ignorare causam finalem, & causam efficientem? Nam quod formæ noticiam habemus, sic uacca nouit domum suam, sic (ut germanico prouerbio dicitur) intuetur & agnoscit ostium. Apparet itaque hic quoque quam horribilis lapsus sit peccati originalis, quo amisimus eam noticiam, ut neque principium, nec finem nostri uidere possimus.

Cognitio rerum exigua.

Quod igitur Plato, Cicero, & alij Philosophi, qui melioris notæ sunt disputant, Hominem incedere erecto capite, cum cætera terram pronam spectent, quod prædicant rationem seu uim intelligendi & iudicandi in homine, & postea concludunt, Esse hominem singulare animal, conditum ad immortalitatem, Quæso quam hoc exile, & pene futile est? Totum enim a noticia formæ est sumptum. Si autem postea etiam de materia cogites, An non coget te ratio, ut statuas naturam hanc iterum dissoluendam esse, & non posse esse immortalem?

Ergo discamus ueram sapientiam esse in scriptura sancta & in uerbo Dei. Id enim non solum de materia, non solum de forma totius creaturæ, sed etiam

etiam de efficiēti & finali causa, de principio & de fine omnium rerum docet, Quis creauerit, & ad quid creauerit. Sine harum duarum causarum cognitione, sapientia nostra non multum differt a bestijs, quæ etiam oculis & auribus utuntur, sed principium & finem plane ignorant.

In signis itaque hic textus est, qui quanto uidetur cum tota experientia & ratione magis pugnare, tanto diligentius obseruandus & certius credendus est. Hic enim docemur de principio hominis, Quod primus homo non extiterit per generationem, sicut Aristoteles & reliqui Philosophi, a ratione decepti, somnauerunt. Propagatio posteritatis per generationem fit, sed primus masculus ex gleba agri, prima foemella ex costa uiri dormientis efficta & condita est. Hic igitur inuenimus principium, quod per Philosophiam Aristotelis non possibile est inuenire.

*Primus homo
nō extitit per
generationem*

Hoc principio constituto, sequitur deinde propagatio, nō minus admirabilis per coniunctionem masculi & foeminae, ubi ex guttula humani corporis procreatur uniuersum genus humanū. Sicut Paulus ex hoc loco eleganter inter Philosophos Athenis philosophatur Act. 17. Deus ipse dat omnibus spiritum & uitam in uniuersum, Facitque ex unius sanguine omnne genus hominum, ut habitet super uniuersam terram, ut querant Deum si forte palpent eum aut inueniant, quamuis non longe sit ab unoquoque nostrum. Hic Paulus loquitur de propagatione, facta per primum hominem. Sicut dicit ex unius sanguine. Si igitur ex guttula sanguinis generatur homo, Sicut experientia omnium hominum in toto orbe terrarum testatur, profecto non minus hoc est admirabile, quam quod primus homo ex gleba, & foemella ex costa uiri condita est.

Act. 17.

Sed cur hoc de Adæ & Heuæ conditione sic incredibile & admirabile uideatur, & alterum de propagatione, quod omnes homines norunt & uident, non sic admiramur? Nimirum ideo, quod sicut Augustinus dicit, Miracula assiduitate uilescunt. Sic non admiramur illam admirabilem solis lucem, quia quotidiana est, non admiramur alia creationis dona infinita, obfordimus enim adhæc. Sicut Pythagoras bene dixit, mirabilem concentum & suauissimum aedi ab illa harmonia motuum, qui sunt in orbibus coelestibus. Sed quia homines assiduo audiunt hunc concentum, obsurdescunt ad eum perinde, ut qui ad Catadupas Nili sunt, sonitu & fragore aquæ, quæ assiduo audiunt, non afficiuntur, cum alijs non assuefactis esset intolerabilis. Sine dubio ex Patrum traditione hanc ipsam uocem accepit, qui non uoluerunt, quasi edatur sonitus illo motu coelestium corporum. Hoc uoluerunt, conditionem eorum, esse suauissimam, & plane admirabilem, Sed a nobis ingratis & insensatis non obseruari, non agi Deo gratias dignas, pro ista admirabili conditione & conseruatione creaturæ.

Opera Dei miraculosa sunt, sed uilescunt assiduitate.

Pythagore sententia de concentu harmonie motuum caeli.

Sic magnum miraculum est, quod exiguum semen feritur, & inde altissima quercus enascitur. Sed quia quotidiana hæc sunt, uiluerunt, sicut ista ipsa propagatio nostræ ratio. Quid enim non dignissimum admiratione est, quod mulier semen accipit, quod semen concrescit, ac, sicut eleganter dixit Hiob, coagulatur, deinde formatur & alitur usque dum ferendo aeri maturus sit foetus. Edito foetu per partum, nō quidem nouum alimentum, sed noua uia & nouo modo uenit, quod ex uberibus geminis, tanquam ex fonte lac promanat, quo infans alitur. Omnia hæc plenissima admirationis & penitus incomprehensibilia sunt, sed assiduitate uiluerunt, nosque ad hunc suauissimum concentum naturæ uere obsurdimus.

Hiob 10.

Quod si uera fide hæc a nobis inspicerentur & æstimarentur, ut sunt, profecto non uiliora essent, quam quod Moses hic dicit, Dormienti Adæ exemptam ex latere costam, & Heuam inde esse conditam. Quin si placuisset

G

cuisset

SECUNDVM CAPVT

Omne rarum
carum.

cuisset Domino, eadem ratio nos formare, qua Adam ex limo terræ forma-
tus est, Nunc quoque desisset id nobis esse miraculi loco, & magis admira-
remur istam rationem propagationis per semen uiri, Verum enim est, quod
barbaro, sed profecto non temere conficto uersiculo dicitur: Omne rarum
carum, uilescit quotidianum. Si non singulis noctibus, aut omnibus, in locis oris
rentur stellæ, quantus esset concursus ad id spectaculum? Nunc nemo nos
strum, ne quidem fenestram eius rei causa aperit.

Merito igitur damnatur ingratitude nostra, Si enim credimus causam
efficientem & finalem esse Deum, an non opera eius admirari, ipsi delectari,
& ea semper & ubique debebamus prædicare? Sed quot sunt qui id faciunt
uere & ex animo? Audimus Deum apprehendisse glebam, & fecisse homi-
nem, hoc admiramur, & præ admiratione ducimus esse fabulosum, Quod autem
tem apprehendit adhuc hodie guttam de sanguine patris, & creat hominem
hoc non admiramur. Quia hoc quotidie fit, illud semel factum est, Cum ta-
men utrunque eadem arte & eadem potentia fiat, ab eodem autore. Nam qui
ex gleba formauit hominem, idem adhuc hodie creat homines ex sanguine
Parentum.

Vera causa
generationis.

Frustra igitur Aristoteles nugatur, Quod homo & sol generant homi-
nem. Nam etsi solus calor fouet corpora, tamen generandi causa longe aliud
est, nempe uerbum Dei sic iubentis, quod dicit ad hunc maritum, Iam sang-
uis tuus fiat masculus, fiat foemella. Hoc uerbum ratio nescit, Itaque non po-
test non pueriliter nugari de causis tantarum rerum. Sic medici Philosophos
secuti, generationem referunt ad conuenientem mixturam qualitatum, quæ
in materia prædisposita operantur. Id etsi ratio non potest negare, nam uidet
siccas & frigidas naturas ad generationem ineptas, contra humiditas & modera-
te calidas aptiores, tamē primam causam non attingunt. Altius enim quam in
naturam, quam in qualitates & temperamenta earum, nos ducit Spiritus san-
ctus, cum uerbum proponit, in quo omnia creantur & conseruantur.

Quod igitur ex gutta sanguinis homo, non bos, non asinus nascitur, uer-
bi uirtute fit, quod a Deo prolatum est. Itaque uere, sicut in oratione domini
ca etiam Christus docet, Deum uocamus Patrem nostrum, & Creatorem no-
strum, sicut symbolum appellat. In hac causam cum respicimus, tum caste, pure
& cum gaudio de ipsiis rebus, possumus loqui, quarum alioqui hac causa omissa
sine foeditate & obscœnitate non possumus meminisse.

Cecitas &
ignorantia
hominis.

Apparet autem ex hac quoque disputatione, quam horribilis lapsus sit peccati
originalis, siquidem uniuersum genus humanum suam originem nescit.
Videmus quidem copulari masculum & foeminam, uidemus ex guttula sangui-
nis impregnari foeminam, postea edi in lucem certissimo tempore infan-
tem. Sunt hæc oculis omnium exposita & notissima, & tamen nisi uerbum te-
admoneat & doceat, ipsum opus, quod sciens uidentibus facis, nescis. Sicut Phi-
losophorum disputationes, de quibus iam diximus, satis ostendunt. Hæc autem
non horribilis cæcitas & miserabilis est ignorantia?

Si itaque Adam perstitisset in innocentia, ne utiquam fuisset opus admo-
neri posteros de sua origine. Sicut non opus fuit, ut admoneretur Adam de
conditione Heuæ suæ, ipse statim cum eam intueretur agnosceret, quod sit os ex
ossibus, suis, & caro ex carne sua. Talis cognitio sui & aliarum creaturarum man-
sisset etiam in posteritate Adæ. Omnes statim animaduertissent finalem &
efficientem causam, de quibus nunc nihilo plus scimus, quam ipsæ pecudes.

ERgo pulcherrima & iucundissima est hæc fabula in auribus rationis, qua
audierunt, præsertim qui Aegyptiorum literas & sapientiam didicerunt, sicut quidam
inestimabilis sapientia nobis, scire, quod nobis hæc, quantum uis ridicula (ut
mundus iudicat) fabula ostendit, nempe, quod initium generationis huma-
næ consistit

hæc constiterit per uerbum. Si quidem Deus apprehendit glebam, & dicit, Faciamus hominem. Sic postea apprehendit costam Adæ, & dicit, Faciamus homini Adiutorium. Nunc uerba consideremus, postquam de re, quæ necessaria fuerunt, admonuimus.

Dominus Deus, inquit Moses, fecit illabi seu cadere super Adam Thar- demah, soporem seu profundum somnum, Nam uerbū, Radam, significat somno opprimi, sicut qui nō sentientes obdormiscunt, & nutant capite. Somnus uariis. Sunt enim differentes somni, quidam profundi seu graues, qui nullis somnijs impediuntur, hi salubres sunt, bene enim humectant corpora & concoctioni utiles sunt, nec fatigant caput. Alij sunt leuiore, & quasi mixti uigilijs. In his crebriora sunt somnia, ledunt autem caput, & sunt argumentum corporis minus firmi.

Dicit itaque Moses, Profundo somno oppressum Adamum, ita ut procumbens in uirentem terram, longos duxerit spiritus, sicut solent qui bene & suauiter dormiunt. Hunc somnum, inquit, fecit Dominus super eum cadere. Est enim somnus, uere diuinum & pulcherrimum donum, quod desuper tanquam ros defluit, & humectat totum corpus. Cum itaque sic dormiret Adam, tulit Dominus unam de costis eius. Vocabulum Ebraum, Zela, costam & latus significat. Quare sic accipio, quod non nudam costam, sed ueritatem carne acceperit Dominus, sicut Adam infra dicit, Hoc est os ossibus meis, & caro de carne mea. Porro hoc quoque fecit Dominus, per uerbum suum, ne putemus eū chirurgi more sectione aliqua usum esse. Dixit, Ex isto osse sic induto carne, fiat mulier, & ita factum est, Atq; eum hiatum lateris postea clausit carne.

Hæc disputatio oritur inter Glossatores mirabiliter nugaces. Dicunt magis inerte disputationes Glossatorum. scilicet in uno latere plus habere costarum quam in altero. Sed hoc melius sciunt Medici, qui Anatomiam norunt. Lyra disputat, Num ea costa in corpore Adæ fuerit superflua? Sed hoc si fuit, inquit, monstruosum fuit, Si nō fuit, sequitur Adamum postea diminutum fuisse costa. Sed id quoque monstruosum est, inquit. Tandem respondet, Illam costam fuisse superfluum ratione indiuidui, itaque sublata ea, fuisse corpus Adæ integrum, & tamen corpus Adæ indiguisse hac costa propter mulierem ex ea formandam.

Sed nos ad hæc omnia respondemus, per uerbum, DIXIT DEVS, Hoc uerbum soluit omnia huiusmodi argumenta. Quid enim necesse est disputare, Vnde reliquam materiam acceperit Deus, qui uno uerbo potest & condit omnia. Oriuntur autem hæc questionēs ex Philosophia & medicina, quæ sine uerbo de Dei operibus disputant. Fit autem hoc modo ut amittatur gloria scripturæ sanctæ, & maiestas Creatoris. Quare omisis his disputationibus simpliciter manebimus in historia, sicut a Mose exponitur, quod Heua sit condita ex costa Adæ, & quod ea pars corporis iterum clausa sit carne. Sicut Adam ex gleba, ego ex guttula sanguinis patris mei factus sum. Quomodo mater me conceperit, quomodo in utero formatus sim, & incrementa sumplerim, hoc gloriæ Conditoris relinquo. Vere enim incredibile est, ex gutta sanguinis hominem nasci, & tamen est uerum. Si igitur ex gutta sanguinis ista potentia generandi existit, Cur non etiam ex gleba? Cur non ex costa?

Quod autē Adam sic dormit, ut non sentiat hæc secum agi, est iste somnus quasi pictura quædā eius mutationis, quæ in statu innocentie fuerat. Nam iusta natura nullam sensisset mortem, uixisset in summa uoluptate, in obedientia Dei, & admiratione operum Dei, usque dum tempus mutationis uenisset. Ibi sensisset Adam simile quiddam huius somni, qui sua uisus ei accidit, cubanti inter rosas, & sub amoenissimis arboribus. In eo

SECUNDVM CAPVT

formo elset mutatus, & translatus in spirituales uitam, tam non sentiens dolorem aliquem, quam non sentit aperiri corpus, & eximi costam cum carne. Nunc mortem patitur corrupta hæc natura, Eam corporis dissolutionem sequitur in pijs suauissimus somnus, donec euigilabimus in nouam & æternam uitam. Sicut autem Adam hic admirandus dicit, Hoc est os ex osibus meis, & tamen sic suauis somno oppressus fuit, ut non sentiret id eximi, Ita nos in illa die dicemus, Ecce hoc corpus a uermibus corrosum in quantum subito gloriam surgit? &c.

Diximus satis copiose hæctenus de conditione Heuæ, quæ etsi rationi fabulosa uideatur, tamen est certissima ueritas, quia in uerbo Dei est prodigiosa, quod solum uere docet, ut dixi, de duabus principalibus causis, efficiente & finali, quarum cognitio etiam in naturalibus, sicuti haberi potest, plurimum momenti habet. Quid enim prodest scire, quam pulchra creatura sit homo, si finem ignores, quod scilicet est conditus ad cultum Dei, & ut cum Deo in æternum uiuat? Aliquid dicit Aristoteles, cum ponit hominis finem esse felicitatem, quæ in actione uirtutis consistit. Sed in hac naturæ imbecillitate, quis ad hunc finem peruenit? Cum etiam qui optimi sunt, uarijs incommodis obijciantur, quæ tum fortuna, tum hominum malicia & prauitas conciliat. Requirit ea felicitas tranquillitatem animi, sed eam quis perpetuo in tanta fortunæ iactatione retinere potest? Frustra igitur hic finis præscribitur, quem nemo attingit.

Philosophorum opinio de fine hominis.

Principalis igitur finis est, quem scriptura ostendit, quod homo sit conditus ad similitudinem Dei, ut cum Deo in æternum uiuat, & hic in terra Deum prædicet, ei agat gratias, & uerbo eius obediat in patientia. Hunc finem utcumque, quamuis infirmiter, apprehendimus in hac uita, In futura autem uita perfecte eum consequemur. Hæc Philosophi non norunt, Itaque mendacius in summa sua sapientia est stultissimus, quando sacra scriptura, seu theologia caret. Nam neque principium, nec finem suum homines norunt, quando uerbo carent, taceo de reliquis creaturis.

ET ÆDIFICAVIT DOMINVS DEVS COSTAM, quam sumpserat de Adamo in Mulierem, & adduxit eam ad Adam.

Cur dicatur mulier ædificata.

NOVA & inaudita hæc phrasis, quod Moses utitur non uerbo fingendi & creandi, sicut supra, sed ædificandi. Omnes Interpretes mouit ut suspicarentur subesse mysterium quoddam. Lyra cum suo Rabi Salomone putat ad nouam formam corporis muliebris respici. Sicut enim ædificiorum forma in inferiori parte latior, in superiore autem angustiora. Ita dicit corpora mulierum in ima parte crassiora, in superiore contractiora esse, Cum uiri latos humeros, & ampliora pectora habeant. Sed hæc accidentia sunt corporis. Scriptura autem loquitur de toto corpore, quod sit ædificium, Sicut Christus quoque Matthei 12. uocat corpus hominis domum.

Vxor uocatur ædificium.

Alij allegoriam querunt, & dicunt, mulierem uocari ædificium propter similitudinem cum Ecclesia. Sicut enim in domo diuersæ partes sunt, partes es, trabes seu tigna, tectum &c. Ita in Ecclesia, quæ corporis similitudinem propter diuersitatem membrorum habet, esse uaria ministeria & functiones. Mihi quidem non displicent, quæ apte ad Christum & Ecclesiam huius loci sententia querenda ac retinenda est. Vocatur enim mulier, præsertim maritata, ædificium non propter allegoriam, sed historice. Sicut scriptura ubi que hac ratione loquendi utitur, Sicut Rahel dicit ad Iacob: Accipe ancillam, ut ædificet.

ut ædificer in ea. Idem de Sara dicit scriptura, Et in Exodo dicitur de obsequiis, Dominus ædificauit eis domus, hoc est, repedit per benedictionem familie illa beneficia, facta populo Israel contra regis mandatum. Item in historia de Dauide, cum uellet Domino edificare domum, respondetur ei, Scias Dominum tibi ædificaturum domum.

Ita usitata hæc Phrasis est in scriptura, ut uxor dicatur ædificium Oeconomicum, propter generationem & educationem sobolis. Huius ædificationis formam, quæ in Paradiso futura fuerat, per peccatum ita amisimus, ut ne cogitatione quidem eam possimus attingere. Sicut autem supra dixi, nostram præsentem uitam, habere quasdam paruas & miseras reliquias cultus & defensionis, item dominij in bestias, Oues, boues, anseres, gallinas, regimus, quanquam apri, ursi, leones, hoc nostrum regnum non curant. Ita etiam huius ædificij imago quædam obscura est reliqua, quod qui uxorem duxit, habet eam ceu nidum, & domum, apud quam moratur in certo loco, sicut aues cum pullis suis in nidulo. Hanc habitationem non habent, qui cœlibes uiuunt, sicut impuri Papistæ.

*Vxor domus
mariti.*

Hæc igitur cohabitatio, quæ inter maritum & uxorem est, quod simul habitant, quod curant rem familiarem, quod simul generant & educant liberos, est quædam imago obscura, & quasi reliquiæ illius beatæ cohabitationis, propter quam Moses mulierem dicit ædificium esse. Posterius Adæ, si Adædam in innocentia perstitisset, ductis uxoribus emigrasset ab Adamo parate, in quendam proprium hortulum, Ibi cum uxoribus uiuissent, simul colentes terram, & educantes liberos. Non opus fuisset magnificis ædificijs exacto lapide, non culina, non cella uinaria, ut nunc, Sed sicut auium niduli sunt, ita hinc inde habitassent in opere & uocatione Dei. Ac mulier præcipua extitisset causa, ut mariti in certis sedibus habitarent. Nunc in hæc peccati calamitate, ubi propter aeris iniurias domibus opus est, ne cogitatione quidem imaginem huius felicitatis possumus consequi, & tamen illæ miseræ reliquiæ, sunt excellentia dona Dei, quibus sine gratiarum actione uti, profecto impietas est.

*Cohabitatio
mariti &
uxoris.*

DE dominio quod homo in Paradiso accepit, omnes sentimus quantum amissum sit, postquam peccato sic sumus defœdati. Et tamen quantum adhuc beneficium est, dominium hoc traditum esse homini, & non diabolo. Quomodo enim contra inuisibilem hostem possemus consistere, si cum uoluntate nocendi etiam facultas cõiuncta esset? Vna hora, momento uno, extingueremur omnes, si saltem feras contra nos incitaret Satan. Et si igitur dominium fere in totum amissum est, tamen ingens beneficium est, extare adhuc eius reliquias aliquas.

*Reliquiæ pri-
morum dono-
rum in natura*

Sicut etiam generationis reliquiæ extant, quanquam in statu innocentia, non solum sine dolore peperissent mulierculæ, sed etiam multo maior fuisset futura foecunditas. Iam mille morbis impeditur generatio, & accidit ut aut foetus non sint durabiles, aut coniugia nonnunquam plane sint sterilia. Hi sunt defectus & pœnæ horribilis illius lapsus Adæ, & peccati originalis. Ad eundem modum mulier, adhuc hodie est domus mariti, ad quam maritus se confert, cum qua habitat, cum qua coniungit studium & laborem alendæ familie. Sicut infra dicetur, Adhærebit homo uxori suæ, & Relinquet patrem & matrem suam &c.

*Generationē
impediri uarijs
modis.*

Sed hæc cohabitatio, cum alijs incommodis, quæ coniugium, propter peccatum, infinita habet, etiam a peruersis naturis mire deformatur, cum non solum sint, qui sapientiam esse ducant conuiciari sexui, & aspernari coniugia, sed qui ductas coniuges deserant, quique liberorum curam omnem abiciant. Hi ædificium Dei improbitate & peruersitate sua destruunt, ac tere sunt foeda quædam naturæ monstra. Pareamus itaq; uerbo Dei, & agnosca-

SECUNDVM CAPVT

mus nostras uxores ceu ædificium Domini, quod per eas non solum edificatur domus per generationem, & alia ministeria in œconomia necessaria. Sed etiam quod ipsi mariti per eas edificantur, quibus sunt tanquam nidus & habitatio quedam, ad quam se conferant, ubi morentur, & habitent cum uoluptate.

Sponsalia in Paradiso.

Quod addit Moses, Et adduxit eam ad Adam, est descriptio quædam sponsalium, imprimis digna obseruatione. Nam Adam conditam Heuam nõ rapit ad se ex suo arbitrio, sed expectat adducentem Deum. Sicut Christus quoque dixit, Quod Deus coniunxit homo non separet. Est enim legitima coniunctio masculi & fœminæ, ordinatio & institutio diuina.

NOTA.

Ideo Moses retinet hic suam propriam phrasin, Adduxit, inquit, Quis? Nimirum Iehoua Elohim, Hoc est, tota diuinitas, Pater, Filius, Spiritus sanctus. Hi dicunt ad Adam, Ecce hæc est sponsa tua, cum qua habites, cum qua generes liberos. Ac sine dubio, Adam eam cum magna uoluptate accepit, sicut adhuc in hac corrupta natura sponsi & sponsæ amor mutuus, egregius est, Sed tum fuit sine illa epileptica & apoplectica uoluptate, quæ hodie in coniugio est, fuit castus & suauissimus amor, & ipsa quoque copulatio fuisse honestissima & sanctissima. Nunc uero ubique oculis atque auribus, denique sensibus omnibus peccatum se ingerit & offert.

Coniugium diuinitus institutum.

Notandus itaque præcipue hic locus est, non solum contra omnes horribiles abusus libidinum, Sed etiam pro confirmatione coniugij contra impia conuicia, quibus Papatus coniugium deformauit. An non enim magnum est, quod etiam in innocentia statu, Deus coniugium ordinauit & instituit? Tanto autem nunc hac institutione & ordinatione magis est opus, quanto hæc caro per peccatum magis infirmata & corrupta est. Stat igitur hæc consolatio inuicta, contra omnes demoniorum doctrinas, quod scilicet coniugium est uitæ genus diuinum, hoc est, ab ipso Deo ordinatum.

Quid igitur in mentem uenit Satanæ organis & hostibus Christi, qui negarunt castitatem esse in coniugio, & dixerunt eos aptissimos ministerijs Ecclesiarum, qui uiuant cœlibes, quia scriptura dicit, Mundi estote? An impii mundi sunt qui sunt coniuges? Deus igitur immundiciei autor & institutor est, qui ipse Heuam adducit ad Adamum? Adam igitur male facit quod ad immundiciem persuaderi se patitur, qui coniugio in innocenti natura carere poterat? Sed an non meritas poenas harum blasphemiarum impius Papatus exoluit, quod non solum multitudine scortorum se polluunt, Sed etiam alijs nefandis sceleribus ad abominationem usque indulgent, iam dudum maturi poenis Sodomorum & Gomerræ.

Honorabile coniugium.

Me puero, sic infames, propter impium & impurum cœlibatum habebantur nuptiæ, ut putarem, sine peccato de coniugum uita me non posse cogitare. Hoc enim persuauissimum erat omnibus, si quis sanctam & Deo acceptam uitam uellet agere, hunc non coniugem debere fieri, sed cœlibem uiuere, & uotum cœlibatus suscipere debere. Itaque multi qui coniuges fuerant, post uxorum mortem, aut Monachi aut sacrificuli fiebant. Necessariam igitur Ecclesiæ, & utilem operam omnes illi sumpserunt, qui in id incuauerunt, ut coniugium per uerbum Dei cohonestaretur iterum, & meritis laudibus ornaretur. Vnde factum est, Dei gratia, ut nunc bonum & sanctum omnes esse statuunt, cum coniuge unanimiter & tranquille uiuere, etiam si sterilem habeat aliquis, aut alijs incommodis laborantem uxorem.

Cœlibatus.

Non autem nego, quin aliqui sint, qui sine coniugio possint caste uiuere. Sed hi, quia maius uulgo donum habent, nauigent suo uento. Illa autem castitas, quam Pontifex in suis monachis, monialibus, & sacrificulis commendat

mendat, horribilib. peccatis contaminata & polluta est, preterquam quod cœlibatus sine uerbo Dei institutus est. Imo, sicut præfens hystoria testatur, contra uerbum Dei. Quos enim triumphos agerent, si suum cœlibatum ex uerbo Dei sic possent probare, sicut nos probamus coniugium diuinitus institutum esse? Quanto molimine tum omnes ad cœlibatum suū cogere? Nunc hanc unam ueram commendationem cœlibatus habent, quod sit traditio huana, seu, ut cum Paulo loquamur, doctrina dæmoniorum.

*Cœlibatus Pa
pistarum.*

DIXITQUE ADAM, HOC TANDEM OS
ex ossibus meis, & caro de carne mea, Hæc uocabitur Virago, quoniam de Viro sumpta est.

Sententia quæ paulo post sequetur, Ideo derelinquet homo patrem & matrem, & a Christo citatur, quod ab ipso Deo dicta sit, & non ab Adam. Sed in ea re nihil est difficultatis, quia enim Adam purus & sanctus est, recte eius uox dicitur diuina uox. Nam Deus per eum locutus est, & in statu illo innocentie, uerba & opera Adæ omnia, sunt uere Dei uerba & opera. Offertur ei Heua ab ipso Deo. Sicut igitur Dei uoluntas parata est ad instituumdum coniugium, Ita Adam cum summa uoluptate & sanctimonia paratus est, ad Heuam suscipiendam. Sicut adhuc insignis affectus sponsi est, erga sponsam, Sed contaminatus tamen illa leprosa libidine carnis, quæ in Adam iusto non fuit.

*Adam dixit
quæ Christus
dicit, Deum
dixisse.*

Sed dignissimum admiratione est, quod Adam, statim cum Heuam, tanquam ædificium ex se intuetur, agnoscit eam, & dicit, Hoc nunc est os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Hæc sunt uerba, non stulti, aut peccatoris hominis, non intelligentis opera & creaturam Dei, sed iusti & sapientis, ac pleni spiritu sancto, qui reuelat istam sapientiam, mundo adhuc ignotam, quod causa efficiens uxoris & coniugij sit Deus. Finalis autem causa sit, ut uxor sit marito politicum habitaculum. Hæc cognitio non simpliciter procedit ex sensu & ratione, sed est reuelatio Spiritus sancti.

*Adam intelli-
git opus Dei.*

Vocabulum Hapaam, nunc, seu ista uice, seu tandem, non est ociosum, ut apparet, sed pulcherrime exprimit maritalem affectum, requirẽtem istam iucundam, & plenam, non solum amoris, sed sanctitatis quoque societatem seu cohabitationem, quasi dicat, Omnes bestias uidi, considerauit foemellas, datas ad multiplicationem & conseruationem speciei, Sed hæc nihil ad me. Hæc autem est tandem caro de mea carne, & os de meis ossibus, cum qua cupio uiuere, & uoluntati Dei in propaganda posteritate obsecundare. Hunc exundantem amoris affectum, particula hæc ostendit. Hodie illa puritas & innocentia amissa est, manet quidem gaudium sponsi, & affectus erga sponsam, sed impurus & uitiosus propter peccatum. Adæ affectus purissimus fuit, & sanctissimus, ac Deo gratus, quo affectu impulsus dicit. Hoc nunc est os ex ossibus meis, non ex ligno, non lapide, non ex gleba terræ, propius me attingit, est enim facta ex ossibus & carne mea. Itaque inquit.

*Affectus Adæ
in particula
nunc.*

HÆC VOCABITVR VIRAGO, QVONIAM
de Viro sumpta est.

Sicut igitur præterita, quæ non uiderat, per Spiritum sanctum agnouit Adam, & Deum prædicat, ac laudat propter cõditam ex suo corpore sociam uitæ, Ita iam prophetat in futurũ, cum dicit, Viraginem uocari debere. Nos Ebraicæ linguæ elegantiam neutiquam possumus imitari, Ischa significat uirum. Heuam autem dicit uocandam Ischa, perinde ac si dicas a Vir, Vira, quod sit uxor, heroica Mulier, quæ uiriliter gerit.

Virago.

SECUNDVM CAPVT

Mulier fulget radijs mariti. Continet autem hæc appellatio mirabilem & iucundam descriptionem coniugij, in quo, sicut Iureconsultus quoque dicit, *Mulier fulget radijs mariti.* Quicquid enim maritus habet, hoc totum habet & possidet cõiunx. Sunt communes non solum opes, sed liberi, cibus, lectus, domicilium, uoluntates quoque pares sunt. Ita ut maritus ab uxore secundum nullam aliam rem differat, quam secundum sexum, alias mulier plane est uir. Quicquid enim uir in dono habet & est, hoc habet & est mulier, solo sexu differt. Deinde etiam, quod Paulus annotat 1. Timoth. 2. est uirago origine, quod mulier descendit a uiro, non uir a muliere.

1. Timo. 2.

Matt. 19.

Huius quoque communionis hodie in coniugio uidemus reliquias aliquas, quanquam miseras, si respiciamus ad primam originem. Ibi enim uxor, si modo honesta, pudica, & pia sit, participat curis, studijs, officijs, actionibus omnibus mariti. Ad hoc enim inuicem est condita, & ideo uirago, seu, si latine sic possemus dicere, uira appellatur, ut sexu tantum differat a patrefamilias, siquidem de carne uiri sumpta est. Nam etsi hoc de sola Heua possit dici, que hoc modo condita est, tamen Christus Matth. 19. ad omnes uxores hoc acc commodat, cum dicit, Maritum & uxorem esse unam carnẽ. Ita quanquam tua uxor non sit de ossibus tuis facta, tamẽ quia uxor est, est domina domus sicut tu, nisi quod per legem, quæ post peccatum lata est, uiro mulier subiecta est. Ea pœna est, sicut alia, quæ diminuunt glorias paradisiacas, de quibus nos hic textus admonet; Loquitur enim Moses non de hac misera uita, quam nunc uiuunt coniuges, Sed de illa innocentia in Paradiso, ibi fuisse gubernatio equalis. Sicut Adam hic prophetat, Heuam dicendam uiram, seu uiraginem, propter similitudinem rerum administrationem in domo. Nunc uiro incumbit sudor uultus, uxori mandatur, ut sit sub uiro, Et tamen reliqua, ceu feces quædam, dominij remanent, ut adhuc possit uxor dici uirago, propter societatem possessionis.

PROPTER HOC RELINQVET HOMO Patrem & Matrem, & adhærebit Vxori suæ.

CHRISTVS & Paulus referunt hoc etiam, tanquam communem Regulam, ad nostra coniugia, post amissam innocentiam. Si itaque Adam in innocentia perstitisset, nati liberi etiam essent facti coniuges, & tum deserta mensa & cohabitatione parentum, habuissent proprias arbores, sub quibus uixissent separati a parentibus. Nonnunquam uenissent ad patrem Adam, cecinissent hymnum, prædicaissent Deum, postea rediissent ad sua. Nunc per peccatum, etsi reliqua sint mutata, tamen hoc arctum uinculum coniugum manet, ut uir citius deserat patrem & matrem quam uxorem. Vbi autem diuersum fit, sicut nonnunquam coniuges se mutuo horribilis corruptionis, quæ per peccatum in homines uenit, & a Satana, dissidiorum omnium parente, augetur.

Coniugum
arctissimum
uinculum.

Matt. 19.

Viderunt autem gentes quoque, hac consuetudine coniugum nihil esse aptius nec utilius. Itaque dicunt, Naturali lege esse conclusum, quod necessaria sit uxor, quæ indiuiduam consuetudinem retineat usq; ad mortem. Ad hunc modum Christus quoque dicit, Diuorciũ a Mose concessum, propter duriciam cordis Iudæorum, ab initio autem non sic fuisse. Hæc inuicem commoda per peccatum postea enata sunt, sicut adulteria, ueneficia, & similia, quæ nonnunquam inter coniuges oriuntur. Itaque uix millesima pars istius primæ institutionis mansit reliqua, & tamen propter prolem, maritus & uxor suum proprium nidulum habent adhuc hodie, Secundum hanc sententiam,

sentiam, qua gloriose & magnifice confirmatur hoc genus uitę per primum Parentem, imo per ipsum Deum, sicut Christus allegat.

Porro desertio non est sic intelligenda, quasi prorsus non uisitaturi fuerint parentes suos, liberi coniuges, Pertinet enim tantum ad cohabitationem, quod liberi coniuges suum proprium nidulum sint habituri. Hodie in istis peccati incommodis, etiam hoc est, quod liberi parentes, senio confectos & egentes, coguntur alere. Sed in Paradiso fuisset alia & melior conditio nostra, & tamen tum quoque hoc ita esset seruatum, ut maritus, propter amorem coniugis, sicut auiculę solent, suum proprium nidulum deligeret, & cohabitationem Parentum desereret.

Deserere parentes quid?

Pertinet autem hęc quoque sententię ad Prophetiam, Nondum enim erat Pater & Mater, nondum liberi, & tamen per Spiritum sanctum sic prophetat Adam de uita coniugum, de domicilio proprio, de distinctione dominiõrum, per totum orbem, ut singulę familię suum proprium quasi nidulum sint habitura.

FVERUNT AUTEM AMBO NUDI, VIR & Vxor eius, & non erubescabant.

VIDETVR quod hęc clausula potuerit omitti, quę admonet de re non admodum necessaria, Quid enim refert, siue in Paradiso nudi, siue induti uestibus obambulauerint. Sed profecto insignis & necessaria clausula est, quę ostendit in re, ut nobis uideatur, leuicula, quantũ mali per peccatum originale hęc natura acceperit. Omnes gentes, ac præsertim quę ad septentrionem magis declinant, abhorrent a nuditate corporum. Itaque paulo uerecundiores & grauiores homines, non solum reprehendunt curtas & militares penulas in adolescentibus, Sed etiam publica balnea uitant, cum tamen pudenda loca studiose tegantur, tum a mulierculis, tum a uiris. Hęc nunc sapientiã est, & disciplina digna laude, quis enim pater sine scelere, se coram filio nudare posset? At Adam & Heua, inquit Moses, incedebant nudi, & non erubescabant. Non solum itaque non turpe fuit, nudos incedere, sed etiam laudabile, gloriosum & iucundum.

Nuditas fuit gloria in innocenti natura, quę nunc facta est.

Hoc nunc amisimus per peccatum. Nascimur quidem nudi & cum glabra cute in hunc mundum, cũ reliqua animalia omnia, suas pelles, pilos, plumas, squamulas, secum afferant. Itaque contra æstum solis umbra ædificiorum, contra pluuiam, grandinem, niuem, uestibus multiplicibus habemus opus. Horum nihil sensitset Adam, sed sicut oculi humani adhuc eam habent naturam, ut nec frigore nec æstu afficiantur, Ita tum fuisset totum corpus tutum a frigore. Ac quidem multis modis melius Heua, mater nostra, sedisset apud nos nuda, nec quenquam offendisset nuditas uberum, & reliquarũ partium corporis, quę nunc pudendę sunt, & accendunt propter peccatum libidinem.

Quare hic locus pulchre docet, quantum mali peccatum Adę secutum sit. Nunc enim extrema infamia iudicaretur, si quis incederet nudus. In quo igitur tum summa nostra gloria fuisset, in eo nunc extrema turpitude est. Homini gloriosum fuisset, cum omnia animalia ob sceditatem tegendam, pilis, plumis, squamis haberent opus, solum hominem ea dignitate & pulchritudine corporis esse conditum, ut glabra & nuda cute incedere posset. Hęc gloria periit, maiore enim studio & cura cogimur tegere corpora nostra, non solum propter necessitatem, sed magis propter turpitudinem cauendam, quam reliqua animalia a natura uelata sunt.

Peccati incommoda in corpore.

Ad hunc

SECUNDVM CAPVT

Ad hunc modum explicat hoc Caput opus diei sexti paulo clarius, Quo modo singulari consilio homo sit conditus, Quomodo in Eden hortus factus, in quo cum uoluptate homo posset uersari, Quomodo denique, dum arbor scientiæ boni & mali prohibetur, externus cultus futuræ Ecclesiæ diuina autoritate constituitur, In quo erant Deo obedientiam suam testaturi, si absque Satanæ insidijs fuissent. Eam itaque noctem, sicut quidam opinantur, in Paradiso fuit Adam cum Heua sua, usque in sequentem diem Sabbati, Quid autem Sabbato die acciderit, docebit sequens Caput.

CAPVT TERTIVM.

SED ET SERPENS ERAT CALLIDIOR cunctis animantibus terræ, quæ fecerat DOMINVS Deus.

NVDIVIMVS IN PRÆCEDEN-
TI capite, quomodo homo sexto die sit conditus, ad imaginem & similitudinem Dei, ut bona & sana esset uoluntas, Deinde ut etiam ratio seu intellectus esset sanus, ut quicquid Deus uellet, aut diceret, idem homo quoque uellet, crederet, intelligeret. Hanc cognitionem necessario secuta est cognitio omnium aliarum creaturarum, ubi enim Dei cognitio perfecta est, ibi necesse est, esse quoque cognitionem perfectam

aliarum rerum, quæ sunt infra Deum.

Dona primæ conditionis per peccatum amissa.

Ostendunt autem hæc, quam horribilis ruina Adæ & Heuæ fuerit, per quam amissimus pulcherrime illuminatam rationem, & uoluntatem conformem uerbo & uoluntati Dei. Amissimus quoque illam dignitatem corporum, ut iam extrema turpitudine sit nudum conspici, quod tum fuit pulcherrimum, & singularis prærogatiua generis humani, præ omnibus alijs bestiis. Sed grauissima iactura in eo est, quod non solum ista amissa sunt, sed auersio quædam uoluntatis a Deo secuta est, ut homo nihil eorum uelit aut faciat, quæ Deus uult & præcipit. Item, quod nescimus quid Deus, quid gratia, quid iusticia, denique quid ipsum peccatum sit. Hi sunt profecto horribiles defectus, quos qui non intelligunt, nec uident, talpa cæciores sunt. Experientia quidem docet nos de his calamitatibus. Sed tamen magnitudinem earum plene non sentimus, nisi respiciamus ad illam qualemcunque imaginem status innocentiae, in quo, uoluntas bona & ratio recta fuit, denique summa dignitas corporis humani. Horum donorum priuationem seu amissionem cum consideramus in contrario, tum aestimari aliquo modo malum peccati originalis potest.

Peccatum originale non est extenuandum.

Voluntas in homine corrupta.

MAgnorum itaque errorum causam præbent, qui hoc malum extenuant, & loquuntur de natura corrupta, Philosophorum more, quasi non sit corrupta. Sicut dicunt, non solum in hominis natura, sed etiam in Diabolo, naturalia mansisse integra. Sed hoc palam falsum est, Quid & quantillum remaneret, aliquo modo uidemus & sentimus. Sed quantum amiserimus, profecto non uident, qui disputant, naturalia mansisse integra. Nam uoluntas hominis, recta, Deo complacens, Deo obediens, fidens in Creatore, & creaturis recte cum gratiarum actione utens, amissa est, A deo, ut ex Deo nostra uoluntas faciat

tas faciat Diabolum, & horreat ad mentionem nominis eius, præsertim cum premitur iudicio Dei. Hoc num, quæso, est naturalia esse integra?

Sed considera inferiora, coniunctio maris & fœminæ diuinitus est constituta. Sed quam fœda ea nunc est post peccatum? quam ipsa caro furiose incenditur? Itaque nunc post peccatum coniunctio hæc, non, tanquam Dei opus, in publico fit, sed honesti coniuges querunt sola loca, remota ab oculis hominum. Ad hunc modum corpus habemus, sed quam miserum, quam uarie læsum? Habemus uoluntatem quoque & rationem, sed quam multipliciter uitiatam? Sicut enim ratio, ignorantia multiplici oppressa est, Ita uoluntas non perturbata solum, sed auersa a Deo, & inimica Dei est, quæ cum uoluptate ad malum fertur, ubi diuersum faciendum erat. Non itaque hæc naturæ multiplex corruptio extenuanda, sed magis amplificanda est, Quod homo ab imagine Dei, a noticia Dei, a noticia aliarum creaturarum omnium, ab honestissima nuditate, in blasphemias, in odium, in contemptum Dei, Imo quod plus est, in inimicitiam erga Deum, lapsus est. Taceo iam de tyrannide Satanæ, cui propter peccatum, misera hæc natura, subiecta est. Amplificanda, inquam, hæc sunt, propterea, quod nisi recte cognoscatur magnitudo morbi, remedium quoque non cognoscitur, nec desideratur, Quanto enim magis peccatum extenuaueris, tanto quoque gratia magis uilescet.

Natura multiplex corruptio per peccatum.

Ad hanc autem amplificationem proprie pertinent, quæ Moses supra dixit, Quod Adam & Heua nudi non erubescabant. Non excitabatur in eis illa fœda libido, sed alter alterum inspiciens, agnoscebat Dei bonitatem, letabatur in Deo, securus erat in bonitate Dei. Vbi nunc non solum peccato carere non possumus, sed etiam laboramus desperatione & odio Dei. Hic tam horribilis casus clare ostendit, quam non integra sint naturalia.

Sed quanto impudentius hoc ipsum de Diabolo Sophistæ affirmant, in quo etiam maior erga Deum inimicitia odium & furor est, quam in homine. Cum tamen non malus creatus sit, sed habuerit uoluntatem conformem uoluntati Dei, Hanc uoluntatem amisit, amisit quoque pulcherrimum & clarissimum intellectum, & uersus est in horribilem spiritum, furentem contra suum Creatorem. An non enim maxima corruptio est, ex amico Dei, fieri acerbissimum & obstinatissimum hostem Dei?

Naturalia in Diabolo corruptissima.

Sed opponunt Aristotelis sententiam, Ratio deprecatur ad optima, hanc etiam quibusdam sacris sententijs conantur confirmare. Item eo, quod Philosophi disputant, Rectam rationem esse causam omnium uirtutum, Hæc quidem non nego esse uera, cum transferuntur ad res rationi subiectas, ad gubernandas pecudes, ædificandam domum, conferendum agrum. Sed in rebus superioribus non sunt uera, Quomodo enim recta ratio dici potest, quæ odit Deum? Quomodo uoluntas bona dici potest, quæ Deo uoluntati resistit, ac Deo parere recusat? Quando igitur dicunt, Ratio deprecatur ad optima? Dic tu, ad optima politicæ, hoc est, de quibus ratio potest iudicare, Ibi dicat & ducit ad honestum, & utile corporale seu carnale. Cæterum cum plena sit ignorationis Dei, et auersionis a uoluntate Dei, quomodo potest in hoc gradu bona dici? Notum autem est, cum prædicatur noticia Dei, & hoc agitur, ut ratio restituatur, tunc qui optimi sunt, & melioris, ut sic dicam, rationis ac uoluntatis, hi tanto acerbius Euangelium oderunt.

Ratio deprecatur ad optima.

In Theologia itaque sic dicamus, rationem in hominibus esse inimicissimam Dei. Deinde honestam uoluntatem esse maxime aduersariam uoluntati Dei, sicut hinc oriuntur odium uerbi, & persecutio piorum ministrorum. Quare, ut dixi, non extenuemus, sed amplificemus potius hoc malum, quod natura

natura

TERTIVM CAPVT

natura humana ex peccato primorum Parentum contraxit, tum fiet, ut & de
ploremus hanc nostram conditionem, & suspiremus ad Christum medicum
nostrum, qui in hoc a Patre est missus, ut quæ Satan per peccatum mala no-
bis inflixit, ea per ipsum sanentur, & nos restituamur in amissam & æternam
gloriam.

Quod ad historiam præsentem, quam hoc in capite describit Moses, at-
tinet, dixi antea meam sententiam, Quod mihi uideatur hanc tentati-
onem esse factam in die sabbato, Ita ut in sexto die Adam & Heua sint con-
diti, Adam citius, Heua sub uesperam. Sequenti die sabbato mane Adam He-
uæ concionatus est de uoluntate Dei, quod benignissimus Dominus totam
Paradisum cōdiderit, ad usum & uoluptatem hominum, quod etiam lignum
uitæ singulari bonitate creauerit, cuius usu restaurarentur uires corporis, &
retineretur perpetua iuuenta. Vnam autem arborem scientiæ boni & mali
esse prohibitam, ex qua non liceat comedere, Hanc obedientiam tam benig-
no Conditori præstandam esse. Hæc forte cum dixit, in Paradiso Heuam sua
am circumducens Adam, prohibitam arborem ei ostendit.

*Tentatur He-
ua in sabbato.*

Ita Adam & Heua florentes innocentia & Iusticia originali, pleni secun-
ditate, propter fiduciam in Deum tam benignum, deambularunt nudi, tra-
ctantes uerbum & mandatum Dei, & benedicentes Deum, sicut in die saba-
bato decet. Ibi, pro dolor, interuenit Satan, & intra paucas horas subuertit
ista omnia, sicut audiemus.

*Cur Deus
passus sit tene-
rari Heuam?*

Porro hic quoque mare questionum oritur. Nam homines curiosi que-
runt, Cur Deus permiserit hoc Satanae, ut tentaret Heuam? Cur autem
Satan per serpentem potius, quam aliam bestiam Heuæ insidiatus sit? &c.
Sed quis reddere potest rationem, eorum quæ uidet diuinam maiestatem
permisisse fieri? Cur non potius discimus cum Hiob, Non posse Deum nos
cari in ius, nec ipsum cogi posse ad reddendam nobis omnium quæ facit aut
permittit fieri rationem? Cur non eadem ratione cum Deo exoptulamus,
quod non per totum annum terra germinat & arbores uirent, Sicut in Para-
diso omnino existimo perpetuum uer futurum fuisse, sine ulla hieme, sine
niue & frigoribus, quæ hodie sunt post peccatum. Sed sunt ista omnia posita
in potestate & uoluntate diuina, Hoc scire satis est, Accuratius autem ea inqu-
rere, est impia curiositas, Quare nos lutum manuum eius, celsamus disputa-
re de talibus, Non iudicemus Deum nostrum, sed sinamus nos ab eo potius
iudicari.

*Responsio ad
questionem.*

Responsio itaque ad omnia huiusmodi argumenta hæc una esse debet,
Quod Domino sic placuit, ut periclitaretur Adam, & exerceret uires suas,
Sicut adhuc hodie, cum baptisati, & in regnum Christi translati sumus, non
uult Deus nos ociosos esse, uult exerceri uerbum & dona sua, Ideo permit-
tit nos infirmos a Satana cribrari. Ad hunc modum uidemus Ecclesiam res-
purgatam uerbo, alsidue periclitari, Excitantur Sacramentarij, Anabaptistæ
& alij fanatici Doctores, qui Ecclesiam exercent uarijs tentationibus. Accen-
dunt etiam internæ uexationes. Hæc ita permittit Deus fieri, non quod con-
stituerit Ecclesiam, aut deserere, aut perire uelle, Sed, sicut sapientia dicit, Illa
certamina Ecclesiæ & pijs obijciuntur, ut uincant, & ipso usu discant, quoni-
am omnium potentior est sapientia.

Sap. 10.

*Cur scriptura
non aperte di-
cat tentatio-
nem per Sata-
nam factam.*

Alia questio hic est, de qua fortasse minore cum periculo, fructu autem
maiore disputari potest, nempe, Cur scriptura ista sic inuoluat, & non
potius aperte dicat, Angelum qui cecidit inuasisse serpentem, & per serpen-
tem locutum esse, & decepisse Heuam? Sed respondeo, Ista sic inuoluta esse,
ut omnia reseruarentur Christo, & eius spiritui, qui per totum orbem debe-
bat lucere, sicut sol meridianus, & omnia scripturæ mysteria aperire. Hic spi-
ritus Christi,

ritus Christi, quia in Prophetis fuit, intellexerunt Prophetæ sancti talia scripturæ mysteria.

Diximus autem supra serpentem (sicut etiam bestia sua differentia dona habent) excelluisse dono calliditatis, Ideo ad hunc Satanæ ludum aptior fuit. Et huius rei satis euidentis testimonium est hic Mosi textus, qui dicit, singularem præ omnibus bestiis terræ, calliditatem in serpente fuisse. Miramur hodie in uulpibus istam insidiandi calliditatem, deinde in fugiendo periculo mirabilem solericiam, quod nonnunquam insectantibus canibus, postquam cursu defatigata est, caudam obijcit. In eam cum canes magno impetu feruntur & cursum sistunt, ipsa mirabili celeritate aliquantulum spacij occupat, & sic euadit. Sunt alia bestia, in quibus singularem solericiam & industriam miramur. Sed hæc in serpente singularis fuit, Ideo Satanæ commodum organum uisum, per quod insidiaretur Heuæ.

Calliditas
serpentis.

QUI DIXIT AD MULIEREM, SCILICET,
præcepit uobis Deus, ut non comederetis ex omni ligno Paradisi.

Disputant Sophistæ quoque de genere huius tentationis, qualis nam fuerit. Num peccauerint Idolatria, num superbia seu securitate, an uero simplici pomi comestione? Sed nos, si ista, uti debent, paulo diligentius considerabimus, inueniemus summam & acerrimam omnium tentationum hanc fuisse, quia serpens inuadit ipsam uoluntatem Dei bonam, & nititur ex interdictione arboris, probare Dei uoluntatem erga hominē non esse bonam. Ipsam igitur imaginem Dei, & summās uires, quæ in natura incorrupta erant, petit. Ipsum summum cultum, quem Deus ordinauerat, conatur euertere. Frustra igitur disputamus de hoc aut illo peccato, Sollicitatur enim Heuā simpliciter ad omnia peccata, cum contra uerbum & uoluntatem Dei bonam sollicitatur.

Qualis fuerit
tentatio Serpentis.

Itaque Moses cautissime loquitur, & inquit, Dixit Serpens, hoc est, uerbo impugnat uerbum. Verbum quod Adæ dixerat Dominus hoc erat: De ligno scientiæ boni & mali ne comede. Hoc uerbum erat Adæ Euangelium & lex, erat eius cultus, erat seruitus & obedientia, quam poterat Deo in ista innocentia præstare. Hæc petit Satan, Hæc conatur euertere. Nec tantum hoc agit, quod imperiti cogitant, ut ostendat arborem, & inuitet ad fructum decerpendum, ostendit quidem, sed addit aliud & nouum uerbum, Sicut ad huc solet in Ecclesia.

Dixit Serpens

Quando enim Euangelium pure prædicatur, tunc homines certam fidei regulam habent, & idolatriam cauere possunt. Sed ibi Satan uaria conatur & tentat, quomodo aut a uerbo abducat homines, aut deprauet uerbum. Ita in græca Ecclesia etiam Apostolorum tempore excitatae sunt uitia hereses. Alius negauit Christum esse filium Dei, Alius negauit eum esse filium Mariæ, Sicut Anabaptistæ hodie impie negant, Christum de carne Mariæ aliquid sumpsisse. Ac Basilij temporibus præcipue conati sunt, Spiritum sanctum negare, quod Deus sit.

Similis Ecclesie
tentatio
est.

Eadem exempla nostra ætas etiam uidit, ubi, postquam purior Euangelij doctrina illuxit, impugnatores operum & uerbi Dei non unius generis exorti sunt. Non quidem cessant alia tentationes, quod sollicitat Satan ad scortationem, adulteria, & similia flagicia. Sed hæc tentatio, cum Satan uerbum & opera Dei petit, longe est grauior & periculosior, & propria Ecclesie & Sanctorum.

Propria Ecclesie
desiderio cupit
ditas.

Ad hunc igitur modum Adam & Heuam petit hic Satan, ut uerbum Heuæ tentatis accipiat, & ut mendacio credant amisso uerbo, & fiducia in Deum. Hoc

Heuæ tentatio
summa:

H cum accipiat

TERTIVM CAPVT

Quæ incommoda sequantur ex uerbo deprauato.

cum accidit, quid mirum est postea fieri superbum? esse contemptorem Dei & hominum? fieri adulterum, homicidam, &c. Vere igitur hæc tentatio capit omnium tentationum est, quæ secum affert ruinam seu uiolationem totius Decalogi, Fons enim omnium peccatorum est incredulitas, hanc cum Satan excusso aut deprauato uerbo excitauit, nihil ei non facile est.

Sic cum Heua uerbum sibi esset falsa per mendacium excuti, facillimè fuit accedere ad arborem & pomum ex ea decerpere. Itaque stultum est cogitare, sicut Sophistæ & Monachi de hac tentatione cogitant, quod Heua, cum arborem esset intuita, paulatim ceperit incendi cupiditate decerpenti pomi, donec tandem uicta cupiditate pomum ori admouit. Nam tentatio summa fuit, audire aliud uerbum, ac discedere ab eo, quod Deus prolocutus erat, Futurum ut morentur, si ex ea comedissent. Sed uideamus ordine uerba Mosi.

Satan uerbum primo petit.

Primo Satan imitatur Deum, Sicut enim Deus erat concionatus Adæ, ita ipse quoque concionatur Heuæ. Verum enim est, quod Proverbio dicitur, In nomine Domini incipit omne malum. Sicut igitur ex uerbo Dei uero salus est, Ita etiam ex uerbo Dei deprauato est perditio. Voco autem uerbum deprauatum, non solum uocale ministerium, Sed etiam persuasionem internam, seu opiniones a uerbo dissidentes.

Verbum deprauatum.

Significat autem hoc Moses per uerbum, Dixit, Hoc enim egit Satan, ut per suum Dicere, abduceret Heuam ab eo, quod Deus dixerat, ac sublato uerbo corruptit optimam uoluntatem, quam antea habuit homo, ut fieret rebellis, Corruptit etiam intellectum, ut dubitaret de uoluntate Dei. Ex his sequitur postea rebellis manus, contra mandatum Dei extensa, ad pomum carpendum. Deinde os & dentes rebelles, In summa, omnia mala sequuntur incredulitatem seu dubitationem de uerbo & Deo, Quid enim potest esse peius quam inobedientem esse Deo, & obedire Satanæ?

Heretici imitantur Satanam.

Hanc astuciam & maliciam Satanæ imitantur omnes Heretici, ut specie eis alium Deum nouum qui nusquam est. Nam si spectes uerba, nihil ipsi sanctius, nihil religiosius est, Testantur Deum, quod ex toto corde querant salutem Ecclesiæ, detestantur, ut qui maxime, impia docentes, Nomen & gloriam Dei magno conatu fatentur se cupere propagare. Quid multis? non uolunt uideri, quod sint Doctores diabolici seu Heretici, Et tamen hoc unum agunt, quomodo ueram doctrinam opprimant, & Dei cognitionem obscurant.

Itaque facilis postea lapsus est, Incauti enim homines patiuntur se a uerbo abduci ad periculosas disputationes, non contenti uerbo, querunt, Cur et quare ista sic fiant? Sicut Heua, cum audit Diabolum in dubium uocare mandatum Dei, perijt. Ita nos cum dubitamus, Num uoluerit Deus nos, morte & peccato oppressos, saluari per Christum, quam facile accidit, ut decipi amur, & patiamur nobis indui cucullos, ut propter opera perfectionis coram nemur?

Papistæ.

Ita ne aduertentibus quidem hominibus nouus fingitur a Satana Deus, Proponit enim ipse quoque uerbum, sed non quale a Deo propositum est, ut scilicet prædicetur poenitentia & remissio peccatorum in nomine Christi. Cum ad hunc modum uerbum Dei mutatur aut deprauatur, tunc sicut Moses in cantico suo dicit, ueniunt noui recentisque Dij, quos non coluerunt Patres nostri, Deut. 32.

Deute. 32.

Has insidias nouisse utile est, Si enim doceret Satan, occidendum, fornicandum, parentibus resistendum esse, quis non uideret eum suadere, a Domino pro-

TERTIVM CAPVT

Lapsus An-
gelorum.
Luca 9.

De lapsu autem Angelorum incertum est, quo die acciderit, secundo ne an tertio: Hoc tantum ex Euangelio ostendi potest, cecidisse eum de celo, sicut Christus testatur, Vidisse se quomodo de celo ceciderit. An autem perfecti tum fuerint cœli, an rudes adhuc & imperfecti, nescimus.

Sed hæc disputatio non est propria huius loci. Hoc autem proprium est, uidere extremam maliciam cum horribili securitate coniunctam, quod non ueretur hic spiritus mandatum diuinæ maiestatis in dubium uocare, præsertim cum sciat quanta totius humani generis calamitas secutura sit.

Astucia
Satanæ.

Secundo consideranda etiam est astucia singularis, quæ in hoc primum deprehenditur, quod Satan inuadit summas hominis uires, & ipsam Dei similitudinem impugnat, nempe uoluntatem recte de Deo sentientem. Fuit serpentis astucia (inquit textus) maior, quam omnium animalium terræ.

Ioh. 8.

Sed hæc astucia supra illam naturalem astuciam Serpentis est, quod cœ homine disputat de uerbo & uoluntate Dei. Hoc serpens ex natura conditionis suæ non potuit, qui fuit subditus hominis imperio. Spiritus autem qui in Serpente loquitur, sic callidus est, ut hominem uincat, & persuadeat comedere de fructu ligni prohibiti. Non igitur creatura Dei sic loquitur, quæ bona est, Sed hostis acerrimus Dei & hominū, qui quidem etiam creatura Dei est, sed non sic mala creata a Deo, Non enim stetit in ueritate, ut Christus dicit, Ioh. 8. Hæc plana consequentia ex Euangelio & hoc textu sequuntur.

Heua infir-
mior.

Deinde deprehenditur astucia etiam in eo, quod Satan inuadit infirmam partem humanæ naturæ, Heuam foeminam, & non Adam masculum: Quanquam enim ambo æqualiter iusti creati sunt, tamen Adam Heuæ præstitit. Sicut enim in tota reliqua natura mascula uirtus, excedit alterum sexum, Ita etiam in integra natura masculus præstitit nonnihil foemellæ. Ideo Satan, quia Adamum præstantiorem esse uidet, non audet eum inuadere, metu it enim ne frustra cedat conatus, Ac credo, si primum tentasset Adamum, Adami uictoriam fuisse futuram. Pede cōtriuisset potius serpentem, & dixisset, Tace tu, Dominus aliud iussit. Satan igitur Heuam, tanquam infirmo partem adoritur, & tentat eius fortitudinem, uidet enim eam sic confidere uiro, ut non putet se posse peccare.

Porro hic quoque admonemur de permissione diuina, quod Diabolo permissum est inuadere bestias, sicut hic inuasit serpentem. Non enim dubium est, uerum Serpentem fuisse, in quo Satan fuit, & cum Heua collo- cutus est.

Serpens ante
peccatū qualis

Quod autem disputant, an fuerit humana facie, ridicula sunt. Fuit serpens bestiola pulcherrima, alioqui non sic secure cum eo esset collocuta Heua. Post peccatum autem non solum illa Serpentis pulchritudo immutata est, minatur enim Deus futurum, ut repat humi, qui ante erectus incedit sicut gallus. Item ut comedat terram, qui prius uescebatur melioribus fructibus, Sed etiam securitas illa amissa est, fugimus enim a serpentibus, sicut uicissim serpentes nos fugiunt. Hæc uulnera naturæ propter peccatum amicta sunt. Sicut nos nuditatem, rectam uoluntatem, sanum intellectum amisimus. Ac de astutia quoque plurimum Serpentem amisisse credo, quam Moses hic tanquam singulare donum Creatoris prædicat. Sicut igitur Serpens hodie malus est inter bestias, ita tum pulchrum, bonum, benedictum & amabile fuisse iudico, cum quo non homo solum, sed cætera quoque bestia libenter & cum uoluptate uixerunt. Quare Satanæ quoque ad hanc rem, quam instituit, aptissimus fuit ut per eum loqueretur, & ad peccatum Heuam sollicitaret.

Hæc mea

Hæc mea est cogitatio de serpente naturali, quo Satan abuti uoluit, qui fuit tum pulcherrima bestiola sine uenenata cauda, sine squamis illis foedis. Hæc enim propter peccatum postea accesserunt, Sicut uidemus in Mose præceptum esse, ut bestiae quæ eadem fecissent occiderentur, non aliam ob causam, quam quod Satan per eas peccauit occidendo hominem. Ita serpens in testimonium huius lapsus & maliciæ diabolicæ punitus est.

Bestiæ ob homicidium occidenda.

Quod ad Grammaticam attinet, latinus, particulam, Aph Ki, uertit Cur. Etsi autem id a sententia non multum abludit, tamen minus proprium est. Nam prima & maxima tentatio est, quando disputatur de consilio Dei, Quare Deus hoc uel illud fecerit? Mea autem sententia, Emphasis non est posita in illa particula, Cur uel Num? Sed potius in nomine Elohim, Deus. Id enim facit tentationem fortiolem.

Q. D. Profecto bene fatui estis, si cogitatis Deum noluisse, ut de hæc arbore comederetis, qui super omnes Paradisi arbores uos constituit dominos. Imo uestra causa eas condidit. Quomodo qui fauit uobis omnia, huius unius arboris fructus inuidere uobis potest, tam iucundos & sruales? Eo enim respicit Satan, quomodo eis uerbum eripiat, & cognitionem Dei, ut stantiant, non est hæc uoluntas Dei, Deus hoc non præcepit. Hanc enim sententiam sequentia quoque comprobant, ubi dicit, Non moriemini. In hoc enim Satanæ posita sunt omnia, quomodo a uerbo & fide, hoc est, a uero Deo, abducatur ad falsum Deum.

Hanc rationem Satanæ sequuntur omnes Fanatici spiritus. Sic Arius, *Secle a uerbo abducunt.* Putas ne quod Christus sit Deus, qui clare dicit, Pater maior me est? Sic Sacramentarij, Putas ne, quod panis sit corpus Christi, & uinum sanguis Christi? Profecto sic absurda Christus ne cogitauit quidem. His cogitationibus cum postea indulgent homines, paulatim a uerbo discedunt & incidunt in errorem.

Cum igitur caput tentationis sit, dubitare, an Deus hoc dixerit, rectius emphasis ponitur in nomine Deus. Particula, quare, languidiusculam sententiam facit. Magis igitur mihi placet ut uertas, Non, uel num dixit Deus, non comederetis de omni ligno horti? Non enim hoc agit proprie, ut querat causam, quare Deus hoc dixerit? Illud potius agit, ut Heua statuat, Deum hoc simpliciter non dixisse, Vt ita uerbum ei eripiat. Videt enim rationem hoc modo facile posse falli, quando sub Dei nomine & uerbo, Deus & uerbum amittitur.

Porro hoc quoque insidiosissime dictum est, quod in genere loquitur, & includit uniuersaliter omnes arbores. Quasi dicat, Habetis uniuersale dominium in omnes bestias, & scilicet Deus, qui uniuersale hoc dominium in omnes bestias uobis tradidit, nō tradidit simul omnes arbores? Quin hoc potius cogitabitis, Sicut Deus omnem terram, & pecudes omnes uobis subiecit, Ita etiam concessit usum omnium terra nascentium.

Hæc sane magna tentatio est, qua Heue animus sic conatur sollicitare, *Heuæ tentatio magna.* ut statuat Deum non esse dissimilem sui. Itaque si tradidit aliarum creaturarum uniuersaliter, tradidit quoque uniuersaliter arborum. Sequitur igitur mandatum de arbore non gustanda, non esse Dei mandatum, aut saltem non sic intelligendum, quasi nolit ex ea Arbore comedi.

Sic gemina tentatio proponitur, qua tamen Satan idem agit, Prima est, Deus hoc non dixit, Ergo licet ex arbore hac comedere. Secunda est, Deus dedit uobis omnia, Ergo habetis omnia, Ergo una hæc arbor uobis non est prohibita &c. Tendit autem utraque ad id, ut a uerbo & a fide abducatur Heua. Nam hoc præceptum, quod eis a Deo traditum est, de non gustanda

H iij hac arbor

TERTIVM CAPVT

Arbor scientie fuit arbor cultus Dei, ac fide in eo cultu prestando fuit opus.

hac arbore, arguit Adam cum suis posteris uicturum fuisse etiam in integra natura in fide, donec ex corporali hac uita esset translatus ad spiritualem. Vbi enim uerbum est, ibi necessario etiam est fides. Hic est uerbum, Ne gustet hanc arborem, alioqui eum moriturum esse, Oportuit igitur Adamum & Heuam credere, quod arbor hæc esset salutis inimica, Sic inclusa est in hoc ipsum præceptum fides.

Nos qui ex peccato transferimur in iusticiam, & ex mortali corpore ad corpus immortale, etiam in fide uiuimus. Sed uerbum habemus aliud, quod Adam in integra natura non habuit, qui simpliciter ex animali uita erat transferendus ad spiritualem. Ideo supra dixi, hanc arborem in medio Paradisi futuram fuisse, ceu templum in quo hoc uerbum prædicaretur, quod aliæ arbores omnes essent salubres, Hæc autem esset exiciosa, Quare discerent obedire Deo, & hunc cultum Deo præstare, ne ex ea gustarent, Deum enim prohibuisse.

Cur Deus hoc mandatum dederit?

Ad hunc modum natura incorrupta, quæ Dei noticiam ueram habuit, tamen habuit uerbum seu præceptum, quod esset supra intellectum Ade, & credi oporteret. Ideo autem hoc præceptum traditum est innocenti naturæ, ut haberet Adam signum seu formam colendi Deum, Deo gratias agendi, & instituendi filios suos. Hoc uidentem Diabolus, & sciens, quod hoc præceptum esset supra intellectum hominis, tentat Heuam, ut ipsa cogitet, sit ne hoc Dei mandatum & uoluntas, an non? Est autem hæc omnis tentationis origo & caput, cum de uerbo & Deo ratio per se iudicare conatur sine uerbo.

Origo omnis tentationis.

Voluerat Deus, ut hoc præceptum esset homini occasio obedientiæ & cultus externi. Item, ut arbor ista esset ceu signum, quo testaretur homo se Deo obedire. Sed Satan quia disputationem mouet, An hoc Deus præcepit, ab hac obedientia hominem conatur abducere ad peccatum. Hic unica salus fuisset, si Heua uisisset mandatum Dei, nec palsa se esset ad alias disputationes abduci. Num Deus hoc mandasset? Num cum omnia hominis causa condiderit Deus, una hæc arbor ad hominis perniciem sit condita? Sapientia quidem esse uidetur, hæc perscrutari accuratius, sed cum primum huiusmodi disputationibus indulget animus, actum est. Sed audiamus quid responderit Heua.

CVI RESPONDIT MULIER, DE FRUCTU uero ligni quod est in medio Paradisi, præcepit nobis Deus, ne comederemus, neque tangeremus illud, ne forte moriamur.

Heua lapsus.

INITIA satis secunda sunt, distinguit inter reliquas arbores & hanc, recitat mandatum Dei. Sed ibi labascit, cum ad pœnæ commemorationem est uentum. Non enim recitat pœnam, sicut a Domino proposita fuerat, Simpliciter enim dixerat, Quacunque die ex ea comederitis, moriemini. Ex hac absoluta sententia, facit ipsa non absolutam, sed addit, Ne forte moriamur.

Hoc notabile & non prætereundum uitiū est, arguit enim quod a fide de deflexerit ad infidelitatem. Nam sicut promissio exigit fidem, Ita etiam comminatio exigit fidem. Statuere debebat Heua, Si manducauero, certo moriar. Hanc fidem sic inuadit Satan insidiosa oratione, ut Heua addat paratūculam (Forte) Sic enim persuasa erat, a diabolo, ut cogitaret, Deum nequam

tiquam tam esse crudelem, ut propter pomum gustatum occidat, Sic ueneno Satanæ cor Heuæ nunc infectum est.

Noster textus ideo hic quoque parum bene translatus est, quod sonat, quasi Heua sua uerba recitet, cum recitet uerbum Dei, & de suo ad uerbum Dei addat particulam (Forte) Successit itaque dolus mendaci Spiritui, quod enim præcipue quesitum, quomodo Heuam a uerbo & fide abduces ret, id nunc eo usque perfecit, ut Heua deprauet uerbum Dei, hoc est, ut Pauli uerbis utar, auertit eam a uoluntate diuina, ut post Satanam eat *1. Tim. 5. Auerti a Deo.* moth, 5. Initium autem ruine est, auerti a Deo, & conuerti ad Satanam, hoc est, non constanter manere in uerbo & in fide. Hæc initia cum uidet Satan, incumbit iam summa ui, tanquam in inclinatum parietem, ut penitus eam opprimat.

ET DIXIT SERPENS AD MULIEREM,
Nequaquam moriemini, Sed scit Deus, quod ea die, qua ex hac Arbore comedetis, aperientur oculi uestri, Et eritis sicut Dñi, scientes bonum & malum.

HÆC est Satanica Rhetorica, qua miseram mulierculam penitus obruit, cum uidet eam auersam a Deo, & inclinam ad alium Doctorem audiendum. Supra cum diceret, Num Deus uobis hoc præcepit, non manifeste negauit uerbum, sed per modum questionis in dubitationem conatus est Heuam abducere. Nunc postquam hoc se effecisse uidet, incipit cum summa temeritate simpliciter Dei uerbum negare, & Deum mendacij & crudelitatis arguere. Non satis ei est, Heuam addidisse particulam (Forte) Sed ex particula (Forte) nunc facit negationem, & dicit, Non moriemini.

Videmus igitur hic quam horribilis res sit, cum diabolus incipit hominem tentare. Ibi enim ruina ruina trahit, & in speciem leuis offensio, in gentem ruina commouet. Magnum erat auerti a Deo & uerbo eius, & præbere aures Satanæ. Sed longe maius est, quod nunc fit, ut assentiatur Heua Satanæ, arguenti Deum mendacij, & impingenti quasi colaphos in faciem Dei. Non igitur amplius auersa est Heua, ut in prima tentatione, Sed cum Satana incipit contemnere Deum, negare uerbum Dei, & credere patri mendaciorum contra uerbum Dei. *Diabolus auertit peccatum.*

HÆC nobis documento sint, ut discamus, quid sit homo. Si enim accidit hoc in natura adhuc integra, quid putabimus de nobis futurum esse? Et exempla ante oculos sunt, Qui nobiscum initio grãas Deo agebant pro reuelato uerbo, horum multos uidemus, non solum cecidisse, sed etiam nunc aduersari nobis. *Discamus hic quid sit homo.*

Sic postquam Ariani cepissent labi a fide diuinitatis Filij, mox in eum furorem acti sunt, ut ueræ Ecclesiæ hostes fierent, & eam summa crudelitate persequerentur. *Ariani.*

Sicut eiusdem furoris exempla etiam in Anabaptistis uidimus. Omnes cum initio ad particulam (Forte) a Satana abducti sunt, postea (ex Forte) faciunt negatiuam (Non) ex desertoribus Dei, etiam sunt persecutores Dei. Imitantur enim Patrem suum Satanam, Is postquam de cœlo per peccatum delapsus est, acerrimus hostis Christi & Ecclesiæ factus est. *Anabaptiste.*

Nec desunt hodie exempla similia, Neque enim habemus acriores hostes, quam qui a nostra doctrina defecerunt, Ex hoc enim peccato, sequitur illud *Hostes nostri acerrimi qui sint.*

TERTIVM CAPVT

Pfal. 74.

infelix elogium, Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Non enim sic lapsis satis est auerti a Deo, nisi etiam Deum & uerbum eius impugnent.

In uerbo simplicissima fide herendum, nõ disputandum.

Quare hac Regula præcipue opus est, ad quam, tanquam ad sacramentum coram respiciendum est in omni uita, ut postquam constat, hoc esse uerbum Dei, quod habemus & profiteamur, simplici fide ei assentiamur, & non disputemus curiose, Nam omnis curiosa disputatio certissimam secum affert ruinam.

Sacramentarij.

Habemus Christi uerbum manifestum de cœna Domini, ubi de pane dicit, Hoc est corpus meum, quod pro uobis traditur. De poculo, Hic est calix noui Testamenti in meo sanguine. Fanatici igitur, cum a fide horum uerborum discedunt, & disputant, Quomodo hæc sic esse possunt, paulatim eolabuntur, ut simpliciter hoc uerbum Christi negent & impugnent, Sicut hoc in loco Heuæ accidit.

Arius.

Sic cum Arius de Deo cogitat, quod sit simplicissima unitas, Inticio apprehendit hanc propositionem. Forte Christus non est Deus. Deinde tantisper absurditates colligit, dum plane defendat & statuatur certo, Christum non esse Deum. Nõ mouet eum, quod Iohannes clare dicit, Verbum erat Deus. Non mouet eum, quod Christus iubet baptisari in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Non, quod mandatum habemus credendi in Christum, adorandi & inuocandi eum. Quid autem est magis absurdum, quam quod nobis sumimus iudiciũ de Deo & uerbo eius, qui a Deo iudicari debeamus? Ergo in hoc simpliciter consistendum est, cum audimus Deum aliquid dicere, ut id credamus, & non disputemus, sed potius captiuemus intellectum in obsequium Christi.

Esa. 7.

Recte citatur Esaiæ sententia Cap. 7. Nisi credideritis, non permanebitis. Nam etiam si rumpamur, tamen nunquam intelligemus. Quomodo oculus uideat, quomodo auris audiat, quid anima sit? &c. Et tamen hæc in nobis sunt, his quotidie & omni momento utimur in omnibus actionibus. Quomodo igitur intelligemus illa, quæ supra omnes sensus in solo uerbo sunt? Sicut in solo uerbo est, quod ille Panis sit corpus Christi, quod Uinum hoc sit sanguis Christi, credi debent, intelligi nec debent, nec possunt.

Heuæ tentatio exemplar est omnium tentationum.

Sic quod ad præsentem Mosi locum attinet, uerba erant simplicissima, Ex arbore in medio Paradisi non comedetis, Sed rationem horum uerborum non intelligebat ratio, quare Deus hæc ita uellet fieri, Dum igitur curiosius inquirat Heua, non contenta eo quod audierat Dominum præcepisse, perijt. Quare hæc tentatio uerum exemplar est omnium tentationum, per quas Satan impugnat uerbum & fidem. Priusquam Heuam subit libido comedendi pomi, amisit uerbum, quod Deus ad Adamum dixit. Hoc uerbum si retinuisset, mansisset reuerentia Dei & fides. Vbi contra amisso uerbo, adest contemptus Dei & obedientia Diaboli.

1. Pet. 5.

Hæc utilia sunt, ut discamus, sicut Petrus dicit, in tentatione fortiter stare, & resistere Tentatori, retinentes uerbum forti fide, & occudentes aures, ne admittamus ea, quæ a uerbo aliena sunt. Vere enim hæc *παθήματα* Heuæ & Adæ, nobis sunt *μαθήματα*, ne a uerbo & fide abducti patiamur eadem.

De aperiendis oculis Heuæ, duplex sententia.

Quod sequitur in textu, Scit Deus quod aperientur oculi uestri, duplicem sententiam habet. Aut enim intelligi potest, quod dixerit hoc ad mouendam inuidiam Deo, qui tam utili fructu noluit uesci hominem, ut Heua hoc modo inciperet odisse Deum tanquam parum fauentem. Aut, sicut ego intelligo, laudat Deum, ut eo facilius Heuam in fraudem inducat. Q. D. Profecto Deus non talis est, ut uelit uos tanquam in tenebris uiuere, sine cognitione boni & mali. Bonus est, nihil uobis inuidet, quod ad uos uiuandos aliquomodo cõducibile est, Aequo animo feret uos ipsi esse similes. Ad hunc

Ad hunc modum cum Satan Deum laudat, tum uere habet nouaculam in manu, ut gulam præcidat homini. Hic enim lapsus facillimus est, ubi ad id quod cupiditas suadet, etiam prætextus uerbi & uoluntatis Dei accedit. Atque hoc facit ut potius intelligam hæc a Satana dici ad persuadendam Heuam, quam ad inuidiam mouendam Deo, Et tamen liberum uobis facio, ut sequamini, quod libet. Summa certe hæc est, quod conatur a uerbo abducere & persuadere, ut Heua id faciat, quod per uerbum erat prohibitum. Est enim acerrimus uerbi Dei hostis, quod nouit in obedientia uerbi, nostram salutem esse positam.

Sed hic mouetur questio non sane absurda, Qui fiat, quod Heua peccatum suum nondum sentiat? Etsi enim pomum nondum uorauerat, tamen peccauit contra uerbum & fidem, si quidem a uerbo auersa est ad mendacium, a fide ad incredulitatem, a Deo ad Satanam, a cultu Dei ad idolatriam. Hoc cum caput peccati sit, Nam pomum decerpere non fuit peccati caput, qui fit, quod mors non statim sequitur? Qui fit, quod peccatum suum non sentit? Imo qui fit, postquam ipsa pomum comedit, quod mortem non sentit, priusquam Adamum etiam persuaserit ad comedendum?

Cur Heua non uideat statim peccatum suum.

Caput peccati

Scholæ uaria disputant de Rationis portione superiore & inferiore, quod Adam sit superior portio rationis, Heua inferior. Sed his ineruditus & scholasticis rationibus omisis, queramus ueram sententiam, Ea autem hæc est.

Primum Deus est longanimis, Itaque non statim punit peccatum. Alio qui fieret ut in peccatis statim periremus. Hac longanimitate Dei Satan abutitur, cui utile est ad institutum suum, ut homo peccatum suum non statim sentiat. Fit itaque, ut quia pœna cessat, Satan animum impleat securitate, ut non solum homo non obseruet a se peccatum esse, sed ut etiam in peccatis suis gaudeat & exulet.

Deus longanimis est, ea re abutitur Satan ad augendam securitatem.

Sicut uidemus in Pontificibus, hi si carnificinam conscientiarum, imo interitum hominum, in quem per impiam doctrinam eos adducunt, oculis & animo cernere possent, sine dubio emendarent doctrinam. Iam autem Satan oculos quasi præstringit, ne iram Dei & iudicium suum uidere possint. Itaque in his ipsis grauissimis peccatis, cum summa securitate, cum gaudio & læticia uiuunt, ac quasi re bene gesta magnificos triumphos agunt.

Securitate Papistarum.

Idem plane hic Heuæ accidit, per incredulitatem a uerbo in mendacium ruerat, Itaque coram oculis Dei iam mortua. Tenente autem Satana animum & oculos, mortem non solum non uidet, nec sentit, sed paulatim etiam magis incenditur cupiditate pomi, & delectatur in idolatria ista & peccato. Si igitur Heua a uerbo non discessisset, abominatio ei fuisset, sic inspicere pomum, ut eo uesci cuperet, Nunc cum uoluptate hoc peccatum in animo uersat, ubi prius refugisset, si quem alium uidisset extendentem manus ad arborem istam. Nunc moræ impatiens est, sic descendente peccato ad inferiora membra, & prorumpente ex corde. Hæc igitur delectatio & cupiditas comedendi pomi est, tanquam morbus ex peccato natus, quem postea mors sequitur, licet eam Heua interim, dum peccat non sentiat, sicut sequitur.

Lapsus Heuæ qualis.

VIDIT ITAQUE MULIER QVOD BONUM ESSET LIGNUM AD UESCENDUM, & PULCHRUM OCVLIS & DELECTABILE, QUIA PRUDENTES FACERET, TULIT DE FRUCTU ILLIUS, & COMEDIT, DEDITQUE VIRO SUO, & COMEDIT.

Vide

TERTIVM CAPVT

VIDE quomodo peccatum paulatim diffundatur in omnes sensus, Quid enim omittit Heua, quod ad peccatum augendum attinet, postquam Satanæ contra Dei uerbum credit, futurum ut non moriatur. Sed potius ut aperiantur oculi & cognoscat malum & bonum? Oculi non possunt satiari aspectu, Parum ei est, quod habet cognitionē Dei, & rectam rationem, etiam mali cognitionem optat accedere. Hoc uero est Satanæ ipsissimum uenenum, quod optat sapere supra id, quod ei præceptum erat, Est enim hæc sapientia mors, & inimica sapientiæ Dei in præcepto tradita. Facit enim hæc sapientia, ut quod peccatum est, iudicet esse iusticiam, & quæ extrema insania est, sentiat esse optimam sapientiam.

Affectatio
sapientiæ.

Emphasis igitur in eo est, quod tamen latinus textus omisit, quod scilicet arbor ideo uidebatur delectabilis, quia prudentes faceret. Hoc enim Diabolus in omnibus tentationibus solet, ut quanto homo a uerbo discedit longius, tanto uideatur sibi doctior & sapientior.

Sacramen-
tarij.
Arius.
Anabaptista.

Sic magnam sapientiam esse putant, dicere, Quod panis panis sit, quod uinum sit uinum, non corpus, & non sanguis Christi. Arius se in eo palmarium reperisse putat, quod ex quibusdam sententijs male detortis, λόγος fuisse dicit ante creaturas, & tamen esse creatum. Anabaptistis magna sapientia uidetur, cum plenis buccis declamant, Aquam non posse attingere spiritum seu animam, sed nudam cutem. Igitur baptismum non facere ad remissionem peccatorum, Sicut nouimus fanaticos Spiritus alicubi baptifalse sine aqua, qui tamen gloriantur se nunquam dissensisse a nobis. Ac uerum est, quod hæc est sapientia, Sed est sapientia diabolica, contraria uerbo & sapientiæ Dei. Est autē propria hæc diaboli tentatio, ut nos sic reddat sapientes contra & supra uerbum Dei, sicut ipse fuit in cælo, longe autem uincit hæc sapientia tentatio illas crassiores libidinis, auariciæ, superbiæ &c.

Sapientia uera
est in uerbo.

Verbum Hirschil, significat prudentem esse, inde Maschil, sapiens, prudens, ut Psal. 14. Vidit Deus de cælo super filios hominum, num quis esset intelligens & qui requirat Deum. Et Esai. 53. Seruus meus Ierschil, prudenter aget, Significat autem proprie eam sapientiam, qua cognoscitur Deus. At habuit eam lucem, ceu solem, Heua antea in corde suo, siquidem uerbum habebat, Deinde etiam cognitionem omnium creaturarum. Sed ea sapientia non contenta, uult altius ascendere & Deū aliter cognoscere quam in uerbo suo ostenderit. Hic ille lapsus est, ut amissa uera sapientia, ruat in extremam cœcitatē.

Ioh. 17.

Sicut autem Satan tum fecit, ita adhuc facit. Iubet Deus, ut credamus Euangelio de Filio suo, & sic saluemur. Hæc uera sapientia est, Sicut Christus quoque dicit, Hæc est uita æterna, ut cognoscant te uerū Deum, & quem misisti Ihesum Christum. Hanc sapientiam Monachus negligit, & uertitur ad alia, induit cucullum, cingit se fune, suscipit uotum cœlibatus &c. ac statuit sic placiturum se Deo, & saluatum iri. Hæc est ista sublimis sapientia, quæ exercetur in cultu & religione erga Deum, plantata per Satanam & originale peccatum in hac misera natura, ut homines omisso uerbo, quod Deus proposuit ad salutem, uertantur ad suas cogitationes. Sicut Heua sapientissima foemina condita, appetit aliam sapientiam extra uerbum, & propter hanc sapientiam sic multipliciter peccat omnibus sensibus, uidendo, cogitando, de siderando & operando.

Peccatum Heuæ
quale.

Non igitur audiendi sunt, qui disputant, Crudelitatem esse, quod propter pomi morsum natura hæc sic misere corrupta sit, & demersa in mortem & reliquas calamitates. Nam Epicurei cum hæc audiunt, tanquam fabulam rident. Sed diligenti Lectori facile apparet, pomi morsum non esse causam, Peccatum causa est, quo peccat Heua contra utranque tabulam, & contra

TERTIVM CAPVT

lapsi sunt, uideamus quam securi sint, quam in defendendis erroribus trementes & pertinaces sint, ut etiam mori non recusent. Est hæc peccari natura, ut aliquandiu non sentiat. Quando autem postea per legem reuelatur peccatum, tum nimis grauius incumbit in hominem.

Sed ante hanc reuelationem, dum perpetratur, non sunt oculi Heuæ aperti, alioqui mortua esset, priusquam attigisset pomum. Quia autem oculi nondum aperti sunt, & manet incredulitas, manet simul delectatio pomi prohibiti, manet studium & desiderium sapientiæ acquirendæ, quæ etiam prohibita erat, misera Heua, tum spiritu, tum corpore sic absorbetur in incredulitate, ut non uideat se male agere.

Securitas summa est dum peccatur.

Per legem cognitio peccati.
Rom. 3.

Per legem cognitio peccati.

Vident se esse nudos.

Scholasticorum sententia, quod iusticia non fuerit connaturalis.

Similia exempla securitatis ostendunt historiæ Ecclesiasticæ. Arius se beatum putat, dum inuenit, quomodo eludat sententias de diuinitate Filij. Sed hæc securitas non est perpetua. Cum primum enim Heuæ oculi aperti sunt, reminiscitur legis, cuius antea oblita erat, quæ iubebat, ne uescerentur ex prohibita arbore. Ante huius legis cognitionem, erat sine peccato. Sicut Paulus dicit, Rom. 7. Ego uiuebam aliquando sine lege. Non quod lex non esset, sed quod non sentiret minas & pœnas legis, uidebatur igitur sibi sine peccato esse. Per legem enim est cognitio peccati, Reuiuiscite igitur lege, simul reuiuiscit & peccatum.

Hoc Moses indicat in hac historia primorum Parentum, cum dicit, Aperti sunt oculi eorum. Q. D. Clauserat Satan, non solum oculos, sed cor quoque Heuæ per incredulitatem, & inobedientiam omnium membrorum intus & foris. Sed post admissum & consummatum peccatum, æquo animo patitur aperiri eorum oculos, ut uideant quid fecerint, hic enim aliud compendium Satan sequitur, ut scilicet in desperatione pereant, qui peccauerunt.

Est igitur Historia hæc ceu expositio sententiæ Pauli, cum dicit, Per legem cognitio peccati. Lex enim nihil aliud facit, quam ut reuelat seu uiuificet peccatum, quod iacebat ante legem cognitam ceu mortuum, uel dormiens. Sicut infra ad Cain dicitur, Si male egeris, peccatum tuum quiescet, donec reueletur. Quiescit enim dum in actu est, Sed ueniente lege, ibi aperitur oculi, ut cogitet homo, quid præceperit Deus, quam pœnam in transgressores constituerit. Hoc cum fit, ut sic dominetur lex in conscientia, tum uera peccati cognitio adest, quam sustinere humana corda non possunt, nisi diuinitus accedat consolatio.

Quod igitur Moses addit, Vidisse post comestum pomum quod essent nudus, non ociosum est, Sed si diligenter consideretur pulchram descriptionem habet iusticiæ originalis.

Scholastici disputant, Quod iusticia originalis non fuerit connaturalis, sed ceu ornatus quidam additus homini, tanquam donum. Ut si quis formosæ puellæ, coronam imponat. Corona certe non est pars naturæ uirginis, sed quiddam separatum a natura, quod ab extra accedit, & sine uiolatione naturæ potest iterum adimi. Quare disputant de homine & dæmonibus, quod etsi originale iusticiam amiserint, tamen naturalia pura manserint, sicut initio condita sunt. Sed hæc sententia, quia peccatum originis extenuat, ceu uenenum fugienda est.

Quin hoc statuamus, iusticiam non fuisse quoddam donum, quod ab extra accederet, separatum a natura hominis, Sed fuisse uere naturalem, ita ut natura Adæ esset, diligere Deum, credere Deo, agnoscere Deum &c. Hæc tam naturalia fuisse in Adamo, quam naturale est, quod oculi lumen recipiunt. Quia autem si oculum uiciosum reddas inflicto uulnere, recte dicas, naturam uiolatam esse. Ita postquam homo ex iusticia in peccatum lapsus est, recte &

recte & uere dicitur, Naturalia non integra, sed corrupta esse per peccatum. *Natura Adæ corrupta est, cum ex iusticia in iniusticiam lapsus est.* Sicut enim natura oculi est uidere, Ita natura rationis & uoluntatis in Adamo fuit, nosse Deum, fidere Deo, timere Deum. Hæc cum iam amissa esse constet, quis tam amens est, qui dicat naturalia adhuc esse integra? Et tamen hac sententia in Scholis nihil fuit usitatus, nec receptius, Quanto autem absurdius est, hoc de Demonibus affirmare, quos Christus dicit in ueritate non stetisse, & quos nouimus acerrimos hostes esse Christi & Ecclesiæ?

Integra naturalia igitur in homine fuerunt cognitio Dei, fides, timor, &c. Hæc Satan per peccatum ita corripit, ut sicut lepra carnem inficit, ita uoluntas & ratio per peccatum sic uitiosa est, ut non solum non diligit amplius Deum, sed eum fugiat & oderit eum, & cupiat sine eo esse & uiuere.

Pulchre igitur hic ea corruptio describitur, quæ successit originali iusticiæ & gloriæ, Gloria enim fuit, non uidere se esse nudum. Quæ autem potest esse maior corruptio, quam quod nuditas, quæ antea gloria fuit, nunc uertitur in summam turpitudinem? Nemo erubescit, ob oculos sanos & integros, & inducunt pudorem. *Signum corruptæ naturæ quod pudefit, ut ob nuditatem, in qua ad Deum sunt conditi.* Distorti oculi aut hebetes, minus honesti habentur, & inducunt pudorem. Nunc post peccatum, cum se nudos esse Adam & Heua uident, pudefiunt, & querunt perizonia, quibus turpitudinem tegant. Quanto autem maior turpitudinis in eo est, quod uoluntas faucia, intellectus corruptus & ratio tota uitiosa, & in aliud mutata est? Hoc ne est esse naturalia integra?

Sed uide quid sequatur ex illa sententia, si statuas iusticiam originalem non fuisse naturæ, sed donum quoddam superfluum superadditum, An non sicut ponis iusticiam non fuisse de essentia hominis. Ita etiam sequetur, peccatum quod successit, non esse de essentia hominis? An non igitur frustra est mittere redemptorem Christum, cum iusticia originalis, tanquam aliena res a natura nostra ablata est, & integra naturalia manent? Quid potest indignius Theologo dici?

Quare fugiamus deliria ista, tanquam ueras pestes, & corruptelam sacrarum literarum, & sequamur potius experientiam, quæ docet, quod nascimur *Corruptio naturæ.* ex immundo semine, & contrahimus ex ipsa natura seminis, ignorantiam Dei, securitatem, incredulitatem, odium erga Deum, inobedientiam, impatientiam, & similia grauissima uitia. Hæc sic in carnem nostram sunt implantata, hoc uenenum sic late per carnem, corpus, animam, neruos, sanguinem, per ossa & medullas ipsas in uoluntate, in intellectu, in ratione diffusum est, ut non solum eximi plene non possit, sed ne quidem agnoscat peccatum esse.

Nota Comici sententia est, Non est flagitium adulescentem scortari, Sed uenia debetur homini ethnico. Hoc uero indignissimum est, quod Christiani & sacrarum literarum periti in eam sententiam inclinauerunt, quod simplex *Simplex scortatio.* scortatio non sit peccatum. Ac collegia Canonicorum magno consensu eandem sententiam, uita & moribus suis, comprobant. Hoc cum sit in externo peccato, quid iudicabimus de immundicia cordis, & internis motibus, quos homines impij non intelligunt esse peccata.

Sic non intelligit homo, gloriam nuditatis per peccatum esse amissam. *Gloria nuditatis per peccatum amissa.* Nam quod Adam & Heua nudi incesserunt, fuit summus ornatu coram Deo & omni creatura, Nunc post peccatum, non solum fugimus hominum conspectum nudi, sed etiam coram nobis ipsis uerecundamur, sicut de Adam & Heua hic Moses dicit. Testatur autem hic pudor, amissam esse in corde fiduciam erga Deum, quam ante peccatum nudi habuerunt. Quare Adam etsi coecus fuisset, tamen ueritus esset se nudum ostendere oculis Dei & hominum. Quod per inobedientiam, fiducia erga Deum, esset amissa.

Porro hæc omnia probant, originalem iusticiam fuisse de natura hominis, et

TERTIVM CAPVT

nis, ea autem per peccatū amissa, manifestum est, naturalia non mansisse intacta, sicut Scholastici delirāt. Sicut enim naturæ hominis fuit incedere nudū, plenum fiducia & securitate erga Deum, & sic placere Deo & hominib. Ita nunc post peccatū sentit homo hanc nuditatem innocentis naturæ, displicere Deo, sibi, & omnib. creaturis, ideo parat perizomata & tegit corpus. Hæc autem non naturæ est immutatio: Manet quidem natura, sed multis modis corrupta, siquidem fiducia erga Deum amissa est, & cor plenū est diffidentia, metu, pudore. Sic manent in natura membra eadem, Sed quæ antea nuda cum gloria conspiciabantur, nunc tanquam turpia & inhonesta uelantur, propter interitorem defectum, quod natura fiduciam in Deum per peccatum amisit, si enim crederemus, non erubesceremus.

EX hac corruptione, quæ per peccatum secuta est, natum est aliud malū, ut Adam & Heua non solum erubescerent ob nuditatem, quæ antea fuit honestissima, & singularis ornatus hominis, Sed etiam ut facerent sibi cinctoria, ad eam corporis partem, tanquam turpissimam uelandam, quæ natura sua honestissima & dignissima erat. Quid enim in tota natura nobilior est quam opus generationis? Hoc opus diuinitus attributū est non oculis, non ori, quas iudicamus honestiores partes corporis, sed ei parti, quæ nos per peccatū sic edocet, pudenda appellamus, & studiosè inuoluimus, ne conspiciantur. Sicut autem in innocenti natura totum opus generationis sanctissimū & purissimum fuerat, Ita post peccatum, lepra libidinis hanc corporis partem inuasit. Qui igitur extra coniugium uiuunt, ardent turpissime. Qui in coniugio uiuunt, nisi moderentur affectus, & sollicitè custodiant beneuolentiā mutuam, quam uariè tentantur.

Opus generationis.

Peccatum res horribilis.

An non igitur sentiemus tandem, quam fœda & horribilis res sit peccatum? siquidem sola libido nullo remedio potest curari, ne quidem coniugio, quod diuinitus infirmæ naturæ pro remedio ordinatū est. Maior enim pars coniugatorum uiuunt in adulterijs, & canit de coniuge notum uersiculū. Nec tecum possum uiuere, nec sine te. Hæc horribilis turpitudine oritur ex honestissima & præstantissima parte corporis nostri, Præstantissimā appello propter opus generationis, quod præstantissimum est, siquidem conferuat speciem. Per peccatum itaque utilissima membra, turpissima facta sunt.

Non enim hæc sic fuissent in Adam & Heua, Erant pleni fide erga Deum, Itaque quoties liberis uoluissent operam dare, conuenissent non incitati furore illo, qui nunc in leprosa carne est. Sed admirantes Dei ordinationē & obediētes ei, cum summa moderatione, sicut cum iam conuenimus ad audiendum uerbum Dei, & cultum Dei. Hæc omnia per peccatum ita amissimus, ut solum priuatiue, & non positiue, ea possimus intelligere. Ex malo enim quod retinemus, cogimur colligere quantum bonum sit quod amissimus. Debemus autem Deo gratiam, pro reliquijs, quantumuis corrupte generationis, adhuc manentib. quib. Ecclesia & Politia opus habet.

Mirabile autem est in omnib. omnium linguarū scriptorib. nullum apertè inueniri, qui ostēderet nuditatem per peccatum ignominiosam factam, quæ antea honestissima fuit. Huius cognitionis igitur unicum magistrū habebimus Mosen, qui tamen breuissimis uerbis ostendit, quod homo lapsus a fide, confusus sit, & quod illa genitalium gloria uersa sit in summam ignominiam, ut cogeretur homo ea tegere perizomate.

Vocabulum Hegorah, cuius hic plurale est, proprie significat cingulū, ut intelligas folia ficis fœmora ex omni parte texisse, ut illa pars ante peccatum honestissima, tegetur tanquam turpissima & indigna oculis hominū. O quam horribilis lapsus peccati, Sic enim aperiuntur oculi hominis, ut quod honestissimum erat, nunc aspiciat pro turpissimo.

Sic ad

Sic adhuc hodie, postquam lex uenit, tunc primum apparet quid fecerimus. Reuelatum autem peccatum, tantam turpitudinem uidetur habere, ut animi conspectum eius non possint sustinere. Itaque conantur id tegere. Nemo etiam si fur, adulter, homicida, sit, uult talis uideri. Sic Hæretici nullo modo agnoscunt errorem, sed pertinacissime defendunt, & uolunt uideri Catholicis. Id ut obtineant, folia ficus satis lata consuunt, hoc est, tentant omnia, quæ ad colorandum & palliandum errorem apta sunt.

Folia ficus.

Hæretici defendunt errorem &c.

Hæc peccati natura etiam in pueris cernitur, qui sæpe deprehensi in ipso facto, tamen satagunt, quo parentibus aliud persuadeant, & se excusent. Sic simpliciter solent homines, etiam cum deprehensi tenentur, tamen conantur elabi, ne confundantur, sed uideantur boni & iusti. Hoc uenenum etiam per peccatum in naturam instillatum est, sicut præsens locus testatur.

ET CVM AUDISSENT VOCEM DOMINI Dei deambulantis in Paradiso; ad auram diei, abscondit se Adam & Vxor eius, a facie DOMINI Dei inter arbores Paradisi.

HOC nunc tertium malum est peccati originalis, quod probat iusticiam originalem amissam esse. Cæterum Lyram hic iterum implent sententiæ Rabînorum. Alij enim ad auram diei, exponunt de loco, seu plaga inter austrum & occidentem. Alij de tempore exponunt, quod hoc acciderit sub uesperam, cum remittit calor, & incipiunt uenti spirare.

Aura diei.

Mea sententiæ hæc est, ut accipiamus spiritum simpliciter pro uento, & quod, postquam conscientia per legem conuicta fuit, territi sint Adam & Heua ad sonitum folij. Sicut uidemus in hominibus meticulosis, hi cum audiunt crepitum trabis, metuunt ruinam totius domus, Cum murem audiunt, meruunt ne Satan præsens sit, & uelit eos interficere. Natura enim sic sumus uere perterrefacti, ut etiam quæ tuta sunt metuarimus.

Adam igitur & Heua, postquam conscientia per legem conuicta est, & sentiunt turpitudinem coram Deo & se, amissa fiducia erga Deum, sic pleni sunt metu & pauore, ut cum spiritum, seu uentum audiant, statim cogitent Deum adesse ultorem, & se abscondant. Atque existimo uocem Domini obambulantis, dici a Mose uentum seu sonum uenti, qui præcessit apparitionem Domini. Sicut Christus in Euangelio de uento dicit, Vocem eius audiverunt, cum enim audierunt folia crepantia, tanquam a uento impulsa, cogitauerunt, Ecce iam aduenit Dominus, expetiturus a nobis pœnas.

Vox Domini obambulantis: Ioh. 3.

Itaque cum Moses addit postea, Ad auram diei, uidetur mihi, quod se exponat, Quasi dicat. Erat uox sicut uentus diei, Ut emphasis in uocabulo diei sit. Non enim dicit de uento in nocte, ut exaggeret ingentem pauorem qui peccatum secutus est, Q. D. Ita pauidi fuerunt, ut in clara luce diei metuerent a sonitu folij; Quid accidisset, si Deus in tenebris & nocte uenisset, ibi enim terror longè maior est. Sicut enim lux animosos facit, Ita tenebrae augent pauorē. Hic pauor, quo Adam & Heua in ipso diei lumine, post peccatum excipiuntur, manifestum signum est, cecidisse eos prorsus a fide.

Ad auram diei.

Pauor post peccatum.

Hanc existimo ueram sententiæ esse huius loci, & conuenit cum illa cõminatione Mosi, ubi in Leuitici: 26. concionatur de pœnis secuturis peccatum, quod a sonitu folij uolantis peccatores timebunt, & fugient tanquam a gladio. Cum enim conscientia uere est perterrefacta, ita opprimitur homo,

Leui. 26.

TERTIVM CAPVT

ut non solum nihil facere, sed ne cogitationem aliquam instituire possit. Sicut dicunt in acie fieri, ibi metu oppressi milites non manum mouere possunt, sed præbent se mactandos hosti. Tam horribilis poena sequitur peccatum, ut a sonitu folij metuat conscientia, Imo ut pulcherrimam creaturam, ipsum lumen diei sustinere non possit, quo tamen natura recreatur.

Vides igitur hic iterum magnitudinem peccati originalis nobiscum nati, & nobis per peccatum primorum Parentum implantati. Facit autem hoc quoque incommodum ad intelligendam priuatiue, seu a contrario, iustitiam originalem. Fuit enim in homine pulcherrima fiducia erga Deum, nec potuisset homo timere, etiam si cœlum uidisset ruere.

Peccati fructus.

Quanta cum securitate audit Heua serpentem? Nos, non cum catello domi educato & assuefacto, non cum pullo, tam familiariter loquimur. Non igitur ante peccatum querebant latibula, sed sapientes, recti, stabant erecta facie, laudantes Deum, At nunc a sonitu folij terrentur. O quam grauis casus, labi ex summa securitate, fiducia, & delectatione Dei in tam horribilem pauorem, ut homo a conspectu Dei plus, quam a Diaboli conspectu & presentia refugiat. Non enim Diabolum fugiunt Adam & Heua, Deum conditorem suum fugiunt, eum iudicant sibi grauiorem & formidabiliorem esse Satana, Saranam autem meliorem Deo, a Satana enim non fugiunt, Ergo pavor hic uere fuga & odium Dei est.

Rom. 7.

Vtile autem est uidere, quomodo peccatū paulatim incrementa sumat, donec fiat supra modum peccans peccatum, sicut Paulus appellare solet. Primum enim cadit homo ex fide in incredulitatem & inobedientiam. Incredulitatem autem sequitur pavor, odium & fuga Dei, quæ desperationem & impœnitentiam secum adducunt. Quo enim confugiat cor, sic patiens a presentia Dei: Num ad Diabolum? Non quidem id utile nec consultum est, & tamen ita fit. Siquidem hæc historia ostendit, quod Deus creauerit hominem, & fecerit eum Dominum omnium, Et tamen homo fugiat eum, nec quidquam eo habeat aut inuisum magis, aut intollerabilius, Alioqui non auerteret se a Deo, non fugeret eum, non paueret a uoce Dei ueniens. Non in nocte, non cum fulminibus & tonitruis, sicut in Syna, sed in claro diei lumine, leui & suauis uento spirante, ac folia arborum leniter commouente. Nihil igitur grauius, nihil miserius est, conscientia territa lege Dei & conspectu peccatorum.

Conscientia territa lege fugit Deum.

Hæc facit, ut quod pessimum est, Adam & Heua fugiant Creatorem & Deum suum, & confugiant ad illa uere ficulnea præsidia, ut & tegant se, & abscondant inter medias arbores. Quid potest dici horribilius, quam fugere Deum & uelle abscondi ab eo?

Corruptio naturalium per peccatum.

Quare hic iterum apparet quæ recta sit uoluntas & intellectus post peccatum, uoluntatem deprauatam esse, ostendit ipsum factum, quod appetunt diuinitus prohibita, & sic appetunt, ut Deo inobedientes, Satanæ autem obediens fiant. Nec de intellectu deprauato dubitare possumus, cum uideamus consilium, quo Adam & Heua se tutos putant. An non extrema stulticia est, Primum, tentare impossibilia, dum conantur Deum fugere quem non possunt fugere. Secundo, tentare fugam tam stulto modo, ut inter arbores se tutos credant, quos ferrei muri, & montium ingentes moles non poterant saluare. Ad hunc modum, amissa fiducia Dei, sequitur in uoluntate horribilis pavor, & amissa sapientia & intelligentia, pulcherrimis doctibus, sequitur extrema stulticia, ut stultissimis rationibus impossibilia tentent. A deo inexhaustum malum est peccatum originis, & tamen hæc sunt quasi præludia, nondum enim ad iudicium uentum est, quod longe est atrocius & grauius.

Vocauitque

VOCAVITQUE DOMINVS DEVS ADAM,
& dixit ei, Vbi es?

HÆC est descriptio iudicij, Postquam enim Adam territus est conscientia sui peccati, fugit conspectum Dei, & sentit non solum Patris, sed totum mundum angustiorem esse, quam in quo possit tuto latere. Ostendit igitur in illa anxietate animi suam stulticiam, quod querit remedium peccati, fugiendo a Deo. At iam nimis procul a Deo fugerat, Nam ipsum peccatum est vera discessio a Deo, nec oportuit maiorem fugam addere. Sed ita fit, hæcque natura peccati est, ut quanto a Deo discessit homo longius, tanto longius adhuc optet discedere, quique semel fugit & apostata vit, fugit inæternum. Ideo de inferni quoque pœnis dicunt, hanc fore maximam, quod impij uolent fugere, & sentient tamen se non posse effugere. Sicut Adam hic quamuis deprehensus, tamen non cessat fugere.

Peccatum facit ut fugiamus a Deo sine fine.

Quod igitur dicit Moses, Vocauit eum, Intelligendum est quod uocauerit Adamum ad iudicium. Queritur autem hic de persona, per quam uocatus sit Adam. Ac non absurdum est, Deum ista omnia gessisse per ministerium Angelorum, & Angelum egisse uices Dei, ac in persona Dei cum Adamo ista locutum esse. Sicut magistratus cum aliquo, uel faciunt, uel dicunt, non id faciunt nec dicunt in sua persona, sed Dei. Ideo scriptura uocat, iudicium Dei, iudicia, quæ exercentur, seu administrantur per homines. Non igitur mihi displicet, per Angelum uocatum esse Adamum, & ostensum ei, quod fuga esset impossibilis.

Quis uocauerit Adamum ad iudicium.

Singulariter autem obseruandum est, quod Moses diserte dicit, Adamum uocatum esse, utpote ad quem solum die sexto factum sit uerbum Domini de arbore illa non gustanda. Sicut igitur solus audiuit præceptum, Ita solus uocatur initio, ad iudicium. Heu autem, quia peccauit ipsa quoque, & de fecit a Deo, audit simul iudicium, & fit particeps pœnæ.

Cur Adam solus uocatus.

Verba, Vbi es? Sunt uerba legis per Deum intentata in conscientiam, Vbi es? Quamquam enim omnia coram Deo nuda & nota sunt, Ebre. 4. tamen loquitur ad nostrum sensum, si quidem uidet nos hoc agere, ut subducamus nos a conspectu eius. Quod igitur dicit, Vbi es? perinde est, ac si dicat, Putas, quod te non uideam? Vult enim Adæ ostendere, quod absconditus a Deo non sit absconditus, & quod fugiens Deum, non effugerit Deum. Hoc enim naturaliter in omni peccato accidit, ut stulte conemur effugere iram Dei, & tamen non possimus effugere. Stulticia enim extrema est, quod existimamus remedium potius in fuga a Deo esse, quam in reditu ad Deum, & tamen natura peccatrix non potest redire ad Deum. Quid igitur putabimus animi fuisse Adæ, cum audiret uocem hanc? Sperauerat stulte, se latere posse, & ecce stat ante tribunal Dei, & poscitur iam ad pœnam.

Vbi es?

QVI AIT, VOCEM TVAM AUDIUI IN
Paradiso, & timui, eo quod nudus essem, Et abscondi
me.

SICVT stulte cepit fugere, Ita etiam stultissime respondet, ad eum destitutus est per peccatum omni sapientia & consilio. Vult Deum docere quod nudus sit, qui eum nudum creauerat. Sic seipsum confundit, prodit & condemnat proprio ore, Dicit audiuisse se uocem Domini & timuisse, An non autem audiuerat antea quoque uocem Domini, prohibentis, Ne

Adam per peccatum sic turbatur, ut quid dicat nesciat.

TERTIVM CAPVT

de arbore uetita comederet? Cur igitur tum non timuit? cur tum se non abscondit? Cur tum stabat latus & erectus, cum Deum præsentem uideret & audiret? Nunc autem ad sonitum folij pauet. Sequitur igitur, non esse Adamum eum amplius, qui fuit, sed mutatum, & alium esse factum, qui mendacem causam accersat ad defensionem. Quomodo enim uerum est, causam timoris esse uocem, cum antea uocem non timuerit, sed cum uoluptate audierit Deum?

Adæ stultissimum consilium.

Discamus igitur hanc peruersitatem & stulticiam semper comitari peccatum, ut excusando peccatores se accusent, & defendendo se prodant, maxime coram Deo. Sicut Adam hic, uult tegere crimen, & se ornare, dicit causam fugæ esse, non quod peccarit, sed quod audiuerit uocem Domini, & ea sit perterrefactus, & erubescat, quod nudus sit. Non cogitat miser, se hunc timorem antea non habuisse, nec erubuisse ob nuditatem, quæ cum Dei creatura esset, cur ueretur in eo, quod Deus fecit? Nudus antea in conspectu Dei & omnium creaturarum, in Paradiso obambulauerat, securus de uoluntate Dei, & se oblectans in Deo. Iam pudefit, quod nudus sit, fugit a Deo, & abscondit se. Hæc omnia certa argumenta sunt, quibus Adam seipsum condemnat, & peccatum suum prodit.

Cur Deus interroget Adamum.

Sic impij in extremo iudicio condemnabunt seipsos, cum reuelabuntur tenebræ cordium humanorum, & tanquam in apertis libris legentur singulorum malefacta. Scit quidem Deus peccasse Adamum, & esse reus um mortis, Ideo autem interrogat eum, ut ipse suo testimonio conuincatur, quod peccauerit, Si quidem a Deo fugit, quod ipsum peccatum est, sicut uirtus est ad Deum confugere. Hoc testimonium contra se ipsum fert Adam, quanquam mendacio peccatum tegi posse sperat, cum dicit, causam fugæ esse uocem Domini & nuditatem suam.

Peccati natura.

Discamus igitur, naturam hanc peccati esse, quod nisi Deus statim medicum faciat, & reuocet peccatorem, fugit sine fine a Deo, & excusando mendaciter peccatum, peccatum peccato addit, donec ueniat ad blasphemiam & desperationem. Sic peccatum pondere suo semper secum trahit aliud peccatum, & facit æternam ruinam, donec homo peccator tandem Deum potius accuset, quam ut agnoscat peccatum suum. Debebat Adam dicere, Domine peccaui, Sed hoc non facit, Deum peccati accusat, & dicit reuera, Tu Domine peccasti. Ego enim mansissem sanctus in Paradiso post morsum pomi, si tu quiescisses, Hoc enim reuera significant uerba, cum dicit, non fugissem, nisi uox tua terruisset me.

Sic homo propter peccatum accusatus a Deo, non agnoscit peccatum, sed potius accusat Deum, & culpam a se in Creatorem transfert. Ut peccatum sic in infinitum crescat, nisi succurrat Deus per misericordiam suam. Hanc impietatem & extremam stulticiam, sentit Adam esse summam sapientiam. Ita enim terrore confusus est, ut quid dicat, quid ue agat, nesciat, & excusando grauisime se accuset, ac peccatum in immensum augeat.

Adæ omnes similes sumus.

Non autem sentiemus soli Adamo hæc ita accidisse, singuli facimus eadem, & natura non finit nos aliter facere, post peccatum admissum, Omnes enim potius, quam id coram Deo agnoscamus, accusamus Deum. Sicut Adam, qui uocem Dei causam fugæ esse dicit. Igitur sentit Deum autorem fugæ. Hoc peccatum sequitur iam aliud, Qui enim Deo Creatori non parcat, quo modo parceret creaturæ? Itaque Deo nuditatem obijcit, tanquam conditori turpis rei. Per peccatum enim sic dementatus est, ut gloriam nuditatis uertat in contumeliam Creatoris.

CVM

CVI DIXIT DOMINVS, QVIS AVTEM indicauit tibi, quod nudus esses? Nisi quod ex ligno, de quo præceperam tibi, ne comederes, comedisti?

HIC commouetur conscientia Adæ uero stimulo legis, Quasi dicat Deus, Nosti te esse nudum, & ideo abscondisti te. Atqui nuditas est mea creatura, Num eam ut turpem damnas? Non igitur nuditas confudit, nõ uox mea terruit te, sed quod conscientia tua te arguit peccati, ob comestum pomum ex arbore uerita. Hic Adam, cum sic urgetur, in media morte & medio inferno fuit, Coactus enim est fateri, quod nuditas non esset mala, siquidem a Deo creata erat. Contra agnouit hoc esse malum, quod de nuditate iam haberet malam conscientiam, de qua antea tanquam de singulari ornamento gloriatus fuerat, & quod paueret iam ad uocem Dei, quam antea cum summa uoluptate audiuerat.

*Paulatim Adæ
sensus peccati
alius insig-
tur.*

Ad hunc sensum, quem in Adam uidet Dominus, pertinent uerba illa, quasi dicat, Quandoquidem conscientiam habes & paues, profecto manducaasti ex prohibita arbore, Non enim accepisti mandatum, de non occidendo, de non adulterando, sed de non gustandis fructibus huius arboris. Quia igitur paues, ostendis te contra hoc mandatum peccasse. Sic quæ Adam cogitabat, eadem ex Domino audit, Cogitabat, Ego comedi pomum, sed non dicam me ideo fugere, tacebo peccatum, & dicam me uereri, quod nudus sim, & terreri uoce eius. Sed hæc ipsa cum commemorat, ipse cogitur se accusare, & conscientiam intra se audit arguentem mendacium, & accusantem peccatum. Ad hanc accedit, quod ipse Dominus peccatum manifeste & disertis uerbis iam accusat. Sed ne sic quidem ad agnitionem peccati simplicem Adam potest adigi, Dicit enim,

MVLIER QVAM DEDISTI MIHI SOCIAM, dedit mihi de ligno, & comedi.

VIDE maliciam & naturam peccati, quam belle hic picta sit, quod nullo modo possit ad confessionem peccati cogi, Sed negat peccatum, aut excusat, quamdiu uidet aliquam excusationis, uel spem, uel speciem relictam esse. Non autem mirum est quod in initio sperat, peccatum tegi posse, & potius Deum accusat, quam ut agnoscat se peccasse. Hoc mirum est, postquam conuicit eum conscientia, & ipse etiam ex Deo audit peccatum suum, quod tamen perstat in excusatione. Non enim dicit, Domine peccauit, dimitte debitum, Esto misericors (Nam natura peccati est, ut non sinat animam ad Deum refugere, sed cogat potius ad fugam a Deo) Sed transfert culpam in Mulierem.

*Peccatū quam
to excusatur
diligentius,
tanto crescit
magis.*

Notum autem est in Scholis Rhetorum tradi, quod obiectum crimen, aut negandum, aut defendendum sit, quod iure sit factum. Vtrunque Adam facit, Primum negat crimen, & dicit, se uoce Domini terreri, non suo peccato. Cum autem conuincitur, ita ut negare factum non possit, conatur se iure defendere factum. Si, inquit, mihi non addidisses hanc mulierem, non comedissem. Sic iterum quod ipse peccauit, in Deum reijcit, & eum accusat de suo peccato, Adeo nullus finis est peccandi, ubi semel a uerbo deflexum est. Peccat inobedientia & incredulitate, nunc geminat contumelias & blasphemiam, dicens, Ego non audiui serpentem, non delectatus sum inspiciendo arborem illam, non extendi manum meam ad decerpendum pomum prohibi-

TERTIVM CAPVT

bitum. Hæc omnia mulier fecit, quam TV MIHI dedisti. In summa, Adam non uult agnoscere peccatum, Sed purus & mundus haberi uult.

Peccati natura.

Omnis peccator odit pœnam suã etc.

Adam peccatum extenuat.

Hiob. 7.

Adam exemplar omnium peccantium.

Legis effectus

Pertinet itaque hæc quoque particula ad descriptionem peccati, seu naturæ peccati. Quando enim non adest promissio remissionis peccatorum, seu fides, tunc peccator non potest aliter facere. Si dixisset Deus, Adam peccasti, sed condonabo tibi peccatum, Ibi Adam cum summa detestatione peccati, humiliter & candidè agnouisset peccatum. Sed quia spes remissionis peccatorum nondum adest, propter transgressionem præcepti, nihil sentit nec uidet, quam ipsam mortem. Eam autem, quia natura non potest non auerfari, ideo Adam ad confessionem peccati non potest adigi, Sed omnes uias tentat, quibus sperat culpam amoliri posse. Sic omnis peccator odit pœnam suam, Quia autem odit pœnam, simul odit iusticiam Dei & ipsum Deum, & conatur omnibus uiribus persuadere Deo & omnibus, quod innocenter patiatur.

Ad hunc modum extenuat hic Adam peccatum, quod non audiuerit serpentem, quod non decerpserit pomum, Mulier quam mihi dedisti, inquit, dedit mihi de ligno hoc. Ab hoc sensu non multum absunt homines desperati, qui cum ad cognitionem peccati ueniunt, aut laqueo abrumpunt uitam, aut Deo maledicunt. Notæ sunt Hiob uoces, Maledicta dies in qua natus sum. Cur non mater mea mihi sepulchrum facta est? &c. Culpam enim peccati transferunt in Deum, murmurant contra Deum, quod conditi sint ad interitum & damnationem. Aliter homo non potest facere, cum nō adest spes ueniæ & promissio gratiæ, Quia enim mors naturæ intolerabilis est, ideo parit desperationem & blasphemias.

Est igitur uox plena doloris & irarum contra Deum, Mulier quam tu mihi dedisti, quasi dicat, Hoc incommodo tu me onerasti. Si mulieri dedisses proprium aliquem hortum, nec me eius cohabitatione onerasses, mansissem sine peccato. Quod igitur peccaui, tua culpa est, qui addidisti mihi uxorem. Proponitur igitur Adam hic, ceu exemplar omnium peccantium, & in peccato desperantium. Non enim possunt aliter, quam Deum accusare & se excusare, Siquidem uident Deum omnipotentem esse, & ista peccata prohibere potuisse. Tam horribilis res est peccatum, ubi non in tempore eriguntur animi promissione remissionis peccatorū. Atque hic legis effectus est, quando lex sola est, sine Euangelio & cognitione gratiæ, ut abducat in desperationem, & finalem impœnitentiam.

ET DIXIT DOMINVS DEVS AD MULIEREM, Quare fecisti hoc? Quæ respondit, Serpens decepit me, & comedi.

Peccatum in Heua idem facit quod in Adam.

NVNC etiam Heuæ exemplum proponitur, quæ peccato corrupta, nihilo melior est quam Adam. Adam uoluit uideri innocens, & reiecit culpam in Deum, qui uxorem addiderat. Heua etiam conatur se excusare, & accusat serpentem, qui etiam Dei creatura erat. Fatetur quidem se comedisse pomum, Sed serpens, inquit, quem tu creasti, quem tu permisisti in Paradiso obambulare, imposuit mihi, Hoc an non est accusare Creatorem, & culpam a se remouere? Sic uidemus peccatum ubique idem esse & agere, non uult esse peccatum, non uult puniri pro peccato, sed uult esse iusticia. Hoc cum obtinere non potest, in Deum reclinat culpam, ut Deum arguentem peccatum, mendaciæ arguat. Ita ex peccato humano, fit peccatum plane diabolicum, & incredulitas uertitur in blasphemiam, Inobediencia in contumeliam Creatoris.

Voco autem

Voco autem hoc diabolicum peccatum & non humanum, quia Diabolus in æternū odit, accusat & damnat Deum, se autem iustificat, Nec possibile est, ut ex corde dicat, Domine peccavi, ignosce mihi. Alioqui, sicut in Martini historia legitur, non esset desperandum ei de uenia, quæ uenia impossibilis est, dum peccatum non agnoscit, & Deum blasphemat, tanquam sine causa exercentem iniustam crudelitatem in Creaturas.

Sic uidemus, Adam & Heuam ita lapsos & demersos in peccatum, ut non possint demergi altius. Incredulitatem enim sequitur inobedientia omnium uirium & membrorum in homine. Inobedientiam hanc sequitur postea excusatio & defensio peccati. Defensionem sequitur accusatio & cōdemnatio Dei. Hic ultimus gradus peccati est, Deum afficere contumelia, & tribuere ei, quod sit autor peccati. Altius non potest ascendi hæc natura, si progressus peccati sunt, nisi fiducia misericordiae animi erigantur.

Quare horribilis Ecclesie status fuit sub Papa, Ibi enim nihil uidebatur nec audiebatur, quod animū sic laborantem posset erigere, Nisi quod singulis annis tenuiter docebatur Historia passionis, Ea leuiter ostendebat, unde uenia petenda esset. Reliqua omnia abducebant a promissione remissionis peccatorum, ad propriam iusticiam. Itaque uidimus in monasterijs multis toto tempore uitæ attonitos & desperantes obambulare, qui tandem in agone conficiebantur curis & doloribus. Reliqui Fratres, cum hæc doctrina incognita esset, nihil faciebant, quam quod astantes patrociniā Diuorum idolatricis precibus colligebant. Ita miseri, sine spe, sine consilio, sine auxilio omni, in summis doloribus animi consumebantur, Hæc nonne plena horroris sunt?

Quare si possent Papatus & omnia monasteria uno digito euertere, propter hanc miseriam carnificinam conscientiarū, faciendū esset. Nihil enim est horribilius, quam esse in peccatis, & tamē abesse uel ignorari remissionem peccatorum, seu promissionem gratiæ. Papa autem autor fuit, ut remissio peccatorum prorsus ex oculis remoueretur, siquidem non doctrina sana, nō cultus ueri in Ecclesia retinebantur. Quod si qui seruati sunt, hos saluauit nuda recitatio passionis Christi, apprehensa fide, inuito & repugnante Papa. Nam in extremis periculis deducebantur homines ad querendas intercessionem Mariæ & Diuorum. Iactabantur nota ista, Mariam matrem ostentare ubera Filio, filium uulnera sua Patri, & ita saluari hominem per intercessionem, non Filij, sed Matris.

Hortor itaque uos, quanto possum studio, ut doctrinam Euangelij maxime faciatis. Nam quid presente peccato, & absente hac cognitione promissionis ac gratiæ accadat in Adamo & Heua, hoc in loco uidemus. Idem quoque Satanae damnatio ostendit. Sicut enim promissione gratiæ caret, ita non potest a delictis & blasphemijs ac odio Dei cessare. Ideo Adæ melior conditio est. Is enim uocatur ad iudicium, ut agnoscat peccatū, Vt peccato suo contentus, postea iterum erigatur per promissionem remissionis peccatorum, De qua pulcherrimus textus iam sequitur, in quem includitur prædicatio de Christo.

Sicut autem finis huius negocij, ostendit summam benignitatem & misericordiam Dei erga hominem, Siquidem eum reuocat ad remissionem peccatorum & uitam æternam, per futurum Semen. Ita quoque incipit huius negocij, si recte æstimemus, mitiora sunt, quam pro merito Adæ. Non enim est ea horribilis species, quæ fuit in monte Syna, ubi fulminibus & tonitruis mixti erant clangores buccinarum. Sed aduenit Deus per mollissimam auram, ut significet paternam correptionē fore. Non repellit a se Adamum propter

Diabolicum
peccatum.

Incrementum
peccati.

In papatu nō
fuit consolatio
uera contra
peccatum.

Deus mitius
agit quam pro
merito Adæ.

TERTIVM CAPVT

num propter peccatum, sed uocat, & a peccato reuocat. Hanc tamen paternam curam, peccato & terroribus oppressus Adam, non intelligit nec uidet. Non considerat, quod Deus longe aliter cum serpente agat, Non enim uocat serpentem, Non interrogat serpentem de admisso peccato, ut ita ad penitentiam reuocetur, sed statim contra eum pronunciat.

Christus tum mediator hominibus.

Hæc ostendunt Christum, liberatorem nostrum, se tum quoque tanquam mediatorem interposuisse inter Deum & hominem. Summa enim gratia est, quod post peccatum Adæ, Deus non tacet, sed quod loquitur, & quidem multis uerbis, ut signa paterni animi ostendat. Cum Serpente omnia aguntur aliter. Itaque etsi promissio de Christo nondum adest, tamen cernitur in cogitatione & consilio Dei.

Psal. 51.

HActenus igitur exposuit nobis Moses iudicium, quod post lapsum primorum parentum Deus exercuit, ubi uocatos ad tribunal suum interrogat & audit. Ac miseri cupiunt quidem iudicium hoc effugere, sed non possunt, quin, cum se excusare conantur, dupliciter se accusant & produnt. Mulier concedit factum, id quod Adam conatur tegere, eisi, ut natura peccati est, non uelit haberi id pro peccato. Nam gratia non accedente, impossibile est, hominem aliter facere, quam ut peccatum excuset, & uelit haberi pro iusticia. Deus igitur perpetuo super hoc nobiscum litigare cogitur, ut exorquetur a nobis confessionem peccati, & nos eum iustificemus. Sicut Psalmus 51. confessionem peccati uocat. Sed dum sola lex dominatur & mordet, conscientia territa, non potest confessionem hanc ædere, Sicut exemplum Adæ & Heuæ ostendit.

Multe sententiae ex hoc loco natae.

Ex hoc loco multas sententias, sancti Prophetæ hauserunt, qui longe maiore diligentia & fide hunc Librum legerunt, quam nos. Sicut illa est, Fugit impius nemine persequente, Impius sicut mare feruet. Non est pax impijs. Qui credit non pudebit. Iustus erit sicut Leo confidens. Iustus ex fide sua uiuet. Ex hoc loco sumpsit insignem sententiam Christus, quæ in Iohanne est, Qui malum facit, odit lucem. Hæc enim peccati est natura, ut cupiat in occulto manere, & non proferri in lucem. Sicut Adam se tegit perizonate & fugit ad arbores.

Quid sit quod Paulus dicit Adam non esse seductum.

Sed hic Pauli sententia attingenda est, 1. Timoth. 2. Adam primus formatus est, deinde Heua. Et Adam non est seductus, mulier autem seducta in præuaricatione fuit. Hanc sententiam fere omnes sic accipiunt, quod Adam non fuerit seductus, sed sciens peccauerit, non concedens persuasioni Diaboli sicut Heua, Sed nolens contristare delicias suas, hoc est, uxorem, Atque ita prætulit amorem coniugis, Deo. Hæc uerisimilia conantur reddere per id, quod dicunt, Serpentem reueritum esse masculinum tanquam Dominum, & ingressum ad foeminam, quæ licet ipsa quoque sancta fuerit, tamen tanquam infirmiore creaturam, aptiorem fuisse ad persuasionem accipiendam. Heuam igitur seductam esse a Serpente, Adam autem non, Nam is uel a seipso, uel a muliere seductus est. A muliere, quod pomum porrexit, A seipso, quod cum Heuam post gustatum pomum non uidisset statim mori, crediderit non eam poenam secuturam, quam Dominus minatus erat. Sicut fur, cum uidet semel atque iterum furtum successisse, securus furatur, Quod si ante oculos licentem & crucem haberet, non furaretur &c.

Hanc sententiam non improbo, Nam ostendit utrumque uerum esse, quod & Adam deceptus, & non deceptus sit. Non est deceptus per serpentem ut Heua, Sed est deceptus tamen per uxorem, & per seipsum, cum sibi persuaderet, eam poenam non secuturam esse, quam Dominus dixerat secuturam.

Et ait

ET AIT DOMINVS DEVS AD SERPENTEM,
 Quia fecisti hoc, maledictus tu inter omnia animantia &
 bestias terræ, Super pectus tuum gradieris, & puluerem
 comedes cunctis diebus uitæ tuæ.

POST iudicium & cognitionem causæ accurate factam, nunc
 sequitur, quam uocant, iudicij executio, in qua redditur singulis secun-
 dum opus suum, & tamen non ex æquo, sicut audiemus. Est autem hic locus
 diligenter considerandus, primum ideo, quod in toto Mose non inuenitur,
 alius tam prolixus sermo in persona Dei. Deinde etiã ob hanc causam, quod
 non continet legem aliquam, quid, uel Serpens, uel homo, facere debeat, Sed
 totus est in promittendo, & comminando, quid tum boni, tum mali euentu-
 rum sit utrisque.

Atq; hoc diligenter obseruari debet, quod post peccatum, nihil legum
 Adæ impositum est, cum tamen natura integra haberet legem. Factum au-
 tem id est ob hanc causam, quia Deus uidet naturam iam corruptam, non
 solum non posse subleuari lege, sed etiam ita totam conuulsam & perturbatam,
 ut ne syllabam quidem legis ferre possit. Non igitur naturam peccato
 oppressam, lege magis opprimit, Sed peccato, tanquam uulneri medetur sa-
 libri emplastro, hoc est, promissione de Christo, Adhibito tamen aspero cau-
 terio, quod Diabolus inflixerat. Sicut enim salubria emplastra dum sanant,
 etiam mordent carnem. Ita medicinalis promissio sic proponitur Adæ, ut si-
 mul addatur comminatio, propter libidinem carnis sanandam. Voco autem
 libidinem non solum fœdum pruritus carnis, sed illa inquinamenta spiri-
 tus, sicut Paulus uocat, quod natura propensi sumus ad idolatriam, incredu-
 litatem, securitatem, & alia horribilia peccata primæ & secundæ tabulæ. Ad
 hanc prauitatem naturæ coercendam, hoc aspero cauterio opus fuit.

*Cur Deus
post peccatū
non legem ali-
quam impos-
suerit?*

Optarim autem hunc textum pro dignitate a me posse tractari, Conti-
 net enim quicquid tota scriptura eximium habet. Ac prior pars textus tota fi-
 gurata est, loquitur enim Deus cum Serpente, & tamen certum est Serpen-
 tem hæc uerba non intelligere. Non enim sunt uerba creationis, qualia il-
 la supra, cum dixit bestijs, Crescite & multiplicamini, Cum terræ dixit, Pro-
 ducat terra omnis generis herbas & arbores. Sed sunt uerba comminantia
 & promittentia, quæ Deus non loquitur cum natura irrationali, sed cum in-
 telligente natura.

*Cur Serpentē
minetur Deus,
qui est brutum
animalē?*

Serpentem igitur nominat, sed cum Satana præcipue agit, dominante
 Serpenti, & per eum decipientem homines. Sicut autem propter peccatum
 hominis, qui creaturarum Dominus est, in diluuiō etiam animalia & arbo-
 res perierunt, Sicut propter principum errata sæpe plectuntur subditi, Ita
 Serpenti quoque accidit, ut propter peccatum Diaboli, qui Serpente ad tam
 grande malum abusus erat, plecteretur, & tamen figurate, sub ista Serpentis
 pœna, intelligitur pœna Satanae.

HAec fortasse obscuritas in causa fuit, ut textus qui omnibus debebat esse
 se notissimus, tamen a nemine, quod ego sciam, diligenter & accurate
 explicatus sit. Ac sæpe ipse mecum miror, quid Patres & Episcopi fecerint, ta-
 men non maiore studio in huiusmodi locos illustrandos incubuerunt. De
 nostris Episcopis nihil dico, Hi præter nomen nihil habent, & uerius uastato-
 res Ecclesiarum, quam uigiles seu inspectores dici possunt. De ueteribus
 dico, qui

*Locus hic a
nemine hæc
nisi explicatus
fuit.*

TERTIVM CAPVT

dico, qui sanctitate uitæ & doctrina pollebant, inter hos nemo est, qui hunc locum explicarit pro dignitate. Fortasse negocia, quæ plerunque obijciuntur Rectoribus, eos implicauerunt altius.

A recentioribus deprauatus locus.

Recentiorum autem notum flagicium est, qui etiam deprauarunt hunc locum, & fecerunt ex pronomine, Ipso, foemininum, Ipsa, ac cum manifesto scelere detorserunt hunc locum ad beatam Virginem. Lyrae ueniam do, qui fuit, ut apparet, uir bonus, sed nimium tribuit autoritati Patrum, Itaque patitur se ab Augustino ad ineptissimam Allegoriam trahi, quam etiam Gregorius in moralibus sequitur. Quod per Mulierem intelligi debeat ratio inferior, sed per Semen eius operatio bona, Per semen autem Diaboli, suggestio eius praua. Quod autem dicit Dominus, Ponam inimicitias inter te, & semine eius, Else intelligendum de illa lucta, cum Diabolus mediante suggestione mala, oppugnat rationem inferiorem, quæ est Mulier, ut si consentiat delectationibus, deiciat Satan per eam Virum, hoc est, rationem superiorem. Atque hoc else, quod Serpens insidiatur calcaneo, Oppugnare enim Satanam non nisi a parte inferiori, proponendo sensui, ea quæ delectant &c.

Portio inferior et superior.

Quæso te amice Lector, quid in hac luce clarissima istis tenebris absurdissimarum Allegoriarum opus est? Sit sane, ut diuidamus rationem in duas partes, superiorem & inferiorem. Quanto rectius erat inferiorem appellare quæ ad gubernandas res in Oeconomia & Politia apta est, & non illam pecuinam delectationem, Superiorem autem, qua speculamur seu contemplamur ea, quæ extra Politiam & Oeconomiam sunt, & ad religionem pertinent, ostensam uerbo, ubi nihil operamur, sed tantum discimus & contemplamur? Sed etiam si hæc sic dicamus, quid faciunt ad hunc locum? Nonne ueram sententiam penitus opprimunt & substituunt notham? quæ non solum inutilis est, sed etiam pernitiōsa. Quid enim ratio potest, aut uidet in religionis negotio?

Deinde, in eo quoque absurditas est, quod Heuam interpretatur inferiorem partem rationis, cum constet Heuam in nulla parte, hoc est, neque corpore, neque anima inferiorem fuisse marito Adamo. Ex hac absurda interpretatione, notæ sunt prophanae disputationes de libero arbitrio, de ratione deprecante ad optima, Donec Theologia tota abiit in Philosophiam, & sophisticas nugas.

Quare nos omiſſis tam pernicioſis & absurdis ineptiis, Ingrediemur nouum iter, nihil moti, quod priorum uestigia alio ducunt, Habemus enim ducem Spiritum sanctum, proponentem per Moſen non absurdas Allegorias, Sed docentem nos de rebus maximis, inter Deum, hominem peccatorem, & Satanam peccati autorem, gestis.

Serpens qui cum Heua loquitur est uerus serpens, sed obsesus.

Primum igitur hoc statuemus, Serpentem, esse uerum Serpentem, sed inuatum & obsesum a Satana, qui per Serpentem loquitur. Secundo statuemus hoc quoque, quæ Deus ad Serpentem loquitur, Serpentem non intellexisse, tanquam brutum animal, sed Satanam, quem potissimum perit Deus. Ad hunc modum retineo simpliciter historicam & literalem sententiam, conuenientem cum textu. Secundum hanc sententiam: Serpens manet Serpens, sed obsesus a Satana, Mulier manet Mulier, Adam manet Adam. Sicut etiam sequentia probant, Non enim ratio inferior & superior generant Cain & Habel, Sed Adam & Heua, hoc est, primi Homines per peccatum lapsi in mortem, & subiecti regno Satanæ.

Quod igitur ad Serpentem dicit, Maledictus tu inter omnia animalia & bestias terræ, Super pectus tuum gradieris. Non habet eam sententiam, quam Augustinus & alij post eum sequuntur, Quod per pectus intelligatur

tellegatur superbia. Sed quia, serpente Satan ad peccatū abusus est, Ideo par- *Serpens, quia*
 tem pœnæ Serpens cogitur portare, qui sic maledicitur, ut inter omnes besti *eo abutitur*
 as sit odiosissimus. Talis initio non fuit, sed nunc per maledictionem accedit *Satan, fert*
 aliquid naturæ Serpentis, ut qui ante maledictionem fuit suauissima bestia, *partem ma-*
 la, nunc horribilior & inuisus magis sit, quam omnes aliæ animantes. Experi *ledictionis.*
 mur enim, quod & nos natura Serpentes abhorremus, & quod serpentes eti
 am sua natura nos fugiunt. Ita partem maledictionis & pœnæ serpens susti
 nere cogitur. Sed non ad serpentem solum hæc dicuntur, cum Satana, in ser
 pente latente, Deo res est, ei proponitur hic sententiæ extremi iudicij, is pro
 prie hic sistitur ad tribunal Dei.

Longe enim aliter cum Serpente loquitur, quam cum Adam & Heura, *Deus etiam hæ*
 quos amanter reuocat, Vbi es? Quis tibi ostendit quod nudus esses? Hæc *ominem peccat*
 stendunt amorem Dei erga totum genus humanum, quod etiam post peccat *orem amat.*
 tum homo requiritur & uocatur, quod Deus cum eo disputat, & audit eum.
 Hæc certa significatio gratiæ est, Quamquam enim hæc legalia & iudicialia
 uerba sunt, tamen non obscuram ostendunt spem, quod non sint damnandi
 in æternum.

Cum Serpente & Satana agit inclementius. Non uocat eum, non dicit,
 Quare hoc fecisti? Sed simpliciter proponit sententiæ iudicij uerbis durissi
 mis, Quia, inquit, hoc fecisti. Quasi dicat, Tu Satan, iã antea peccasti & dam
 natus es, cum de cælo rueres. Ad hoc peccatum adiecit iam aliud, ut abu
 tens Serpente in peccatum etiam conijceres Hominem, Ideo primū Serpens
 hanc pœnam feret, ut cum antea particeps fuerit benedictionis, quam alię be
 stia habent, nunc solus maledictioni subiacet.

EX his sequitur manifesta consequentia, quod Serpens ante peccatum *Per peccatum*
 fuerit pulcherrima bestiola & Homini gratissima, sicut hodie sunt hinc *natura corru*
 nuli, oues, catelli, Item quod erectus ingressus est. Quod autem nunc ser *pta est.*
 pit humi, maledictionis, non naturæ est. Sicut maledictionis est, quod multi
 er cum turpitudine concipit, cum dolore enititur, cum ærumnis educat so
 bolem. Si absque maledictione esset opus generationis, esset honestissim
 mum, partus facillimus, sobolis educatio esset summa uoluptas. Ergo pec
 catum ipsam naturam non solum deformauit turpissime, sed etiam pessime
 corripit.

Et tamen nostri Sophistæ etiam adhuc hodie audent dicere, quod natu
 ralia post peccatū manserint integra, etiam in Dæmonibus. Si enim serpens,
 quo Satan abusus est ad peccatum, propter peccatum hanc pœnam fert, ut
 qui antea fuerat bellissimus, nunc subito ante oculos Adæ uiperinam cau
 dam trahat, & humi repat, ac iam Adæ formidabilis fiat, Quid de Homine
 dubitabimus, qui ipse peccauit, & peccati uenenum a Satana infusum hau
 sit? Sicut itaque Aegyptij non sine ingenti stupore uiderunt baculum a Mo
 se proiectum, in Serpentem mutari, Ita in Paradiso quoque statim post hoc *Exo. 7.*
 uerbum maledictionis emissum, Serpens mutatus est, ex pulcherrima forma
 in turpissimam & abominabilem.

AD hanc maledictionem quoque pertinet, quod dicit, Et puluerem ter *vesceris*
 ræ comedes. Allegoristæ exponunt hoc, quod Satan homines terrena *terra.*
 diligentes sibi incorporabit, decipiendo eos. Sed dixi loqui Deum cum Ser
 pente, & maledicere serpenti. Sunt autem aliæ bestia, quæ etiam comedunt
 terram, sed Serpens sic comedit terram, ut cum ante habuerit prærogatiuam
 quamdam calliditatis, uenustatis, & uictus quoque, quem cum Homine ha
 buit communem, nunc pœnam fert, quod etiam uictus ratio mutatur.

Gloria est, quod oues, boues, & aliæ bestia uescuntur herbis, etiam ara
 borum fructibus, & deinde generant ex se Homini ad cibos utilia, butyrum,

TERTIVM CAPVT

lac, carnem &c. Hanc gloriam serpens cum alijs communem habuit. Nunc ab ista societate, & quasi ex mensa & conuiuio hoc, propter peccatum eiectus est, ut ne quidem abiectissima herbula liceat uesci, non poma, non pira, non nuces, quibus etiam mures uescuntur, gustare audet, sed crudam terram uorat. Hæc non mea, sed Mosi uerba sunt, quæ docent naturam Serpentis totam mutatam & aliam esse factam.

ET si autem dixi, & uerum est, Deum sic cū Serpente loqui, ut tamen potissimum spectet ad Satanam, sicut sequentia clarius ostendent, Tamen mihi non placet, ut hæc quæ ad naturam Serpentis recte quadrant, per Allegoriam trahamus ad Satanam, sicut Augustinus facit, quem Lyra sequitur. Sunt enim serpens & Satan coniuncti in peccando, quanquam Satan actor, serpens quasi instrumentum est. Ideo etiam coniunguntur in pœna. Sed Serpens tantum corporalem pœnam fert, Satanæ autori & actori aliud iudicium paratum est, de quo Christus in Ioanne loquitur, Princeps mundi iam iudicatus est, Id iudicium post sequetur.

Ioh. 16.

Quare quod dicunt Diabolum, sicut Serpentem, non incedere amplius rectum, & amisisse eum formam & statum pristinum, hæc etsi uere dicuntur, tamen impropria sunt, & ad præsentem locū explicandum nō pertinent. Quod autem dixi, Serpentem ante maledictionem incessisse erectum, non ita intelligendum est, quasi erectus incesserit ut Homo, sed sicut ceruus aut pauo, Hoc iudicium serpentis est.

Quæ sequuntur proprie pertinent ad Satanam, Ea longe melius pingunt iudicium eius, quam istæ ineptæ & intempestiue Allegoriæ. Ac proponunt hanc firmam consolationem, quod Diabolus eo nunc loco sit, ut non possit sic libere grasari & nocere, sicut uellet, & faceret, si absque Semine mulieris esset.

INIMICIAS PONAM INTER TE, ET Mulierem, & Semen tuum, & Semen illius.

HÆC sunt quæ proprie ad iudicium Satanæ pertinent, & in quibus firma consolatio pijs proponitur. Superiora, ut dixi, historica sunt, & ad Serpentem pertinent, qui propterea, quod Satan eo ad peccatum abusus est, eam pœnam fert, ut e communi consuetudine & quasi consortio reliquorum animalium eiectus, etiam cibo differat, nec communi utatur pabulo.

Allegoria huius loci, si quis eam requirat.

Possunt quidem hæc quoque ad Allegoriam trahi, sed & minus propria sunt, & parum firma in dimicatione. Nam quod ad ipsam rem attinet, Satan propter peccatum de cœlo deturbatus, & condemnatus est, ac non incedit amplius, ut bos aut hinnulus, sed repit, hoc est, aperta ui pios non inuadit, insidijs utitur, quas tamen pijs, cum ad uerbum respiciunt, intelligunt, & uidet quanta sit eius deformitas, & abhorrent ab eo. Ac sane gestus ille, quod sic reptat, nec ingreditur erectus, ostendit, quod fracta eius tyrannis sit, nec possit Ecclesiæ tantum nocere, quantum uellet.

Ioh. 9.

Hæc per Allegoriam possunt dici, Sed Mosi sententiam hæc non explicant, ideo non sunt propria. Quare cum de Satana dicendum est, sequamur alia Scripturæ testimonia propria, certa, & firma. Quale illud est Ioh. 8: Diabolus homicida est, & pater mendacijs. Item, in ueritate non stetit. Item 1: Pet. 5. Circumit tanquam Leo rugiens, querens quem deuoret. Item Ioh. 16. Princeps mundi iudicatus est.

Ad exa

Ad extremum, hoc præsens testimonium, quis non uidet proprie ad Satanam pertinere, cui opponitur Filius Dei, ne quid aperta ui, ac si nullū Anagonistam habeat, tentare possit. Itaque Ecclesia hoc præsidio tuta est, Et Satan non solum non potest Ecclesiam manifesta ui inuadere, sed etiam in reliquis eius tyrannis & cupida nocendi uoluntas fracta est. Alioquin non sineret unam arborem peruenire ad maturitatem. Impediret, imo strangularet omnia terra nascentia, Non tantum Hominum natiuitatem, sed etiam reliquarum bestiarum incolumitatem uno momento prohiberet. Tantum studium nocendi satis arguit, quod aperta ui grassari non possit, sed quod quicquid facit, facit dolis & fallatijs.

Satana tyrannus et nocendi studium etc.

Porro obseruandum hic id quoque est, quod hæc non dicuntur a Deo propter Diabolum, Non enim dignatur eum Deus damnare, sed satis est, quod Satanam sua damnat conscientia. Propter Adamum & Heuam hæc dicuntur, ut audiant hoc iudicium, & se consolentur, dum uident Deum esse aduersarium eius naturæ, qui tantum uulnus homini inflixit. Hic enim incipit ex mediâ ira, quam peccatum & inobediencia excitauit, elucere gratia & misericordia. Hic inter medias & grauissimas minas, animus Patris se exerit, non sic indignantis, ut Filium propter peccatum abiciat, sed ostendentis salutem, imo uictoriam promittentis, contra eum Hostem, qui humanam naturam decepit & uicit.

Ad consolationem hominis pertinet, iudicium Satanæ.

Non enim, sicut per Satanam homo in peccatum lapsus est, ita nunc idem iudicium Satanæ & Hominis est, Non coniungit eos in pœna, sicut iure potuisset, sed longissime separat. Et si enim homini quoque indignatur, qui hosti Dei contra Deum paruit, Tamen longe maior contra Satanam indignatio est. Hunc enim simpliciter damnat & arguit in conspectu Adæ & Heuæ, ut Adam & Heua ex damnatione sui hostis respirent paululum, & sentiant suam meliorem conditionem esse. Prima igitur pars consolationis in eo est, quod propter Adamum & Heuam, accusatur & maledicitur Serpens, & cum serpente Satan.

In eo autem sol consolationis, antea quasi tenebris quibusdam caliginosa rum nubium inuolutus, supra nubes attollitur & iucundissimo lumine terræ corda aspicit, Quod Adam & Heua non solum non audiunt sibi maledicti, sicut serpenti, Sed quod audiunt, se constitui tanquam in acie contra damnatum Hostem, Idque spe auxiliij, quod eis laturus sit Filius Dei, Semen mulieris. Hic igitur remissio peccatorum, & plenaria receptio in gratiam Adæ & Heuæ ostenditur, tanquam absolutis a culpa, & redemptis a morte, tanquam liberatis iam ex inferno & illis pauoribus, quibus in conspectu Dei tantum non occisi sunt.

Deus consolatur hominem peccatorem.

Hæc consolatio inde nascitur, quod Deus non maledicit Adæ & Heuæ, sicut serpenti, Hoc tantum fit, quod Adam & Heua cum hoc Hoste committuntur, ne sint ociosi. Ergo hoc ipsum quoque cedit Homini in bonum. Illud autem caput consolationis est, quod, etsi Hostis hic astucia & dolis pugnet, tamen nasciturum sit Semen, quod caput Serpentis conterat. Hic enim ostenditur finalis destructio tyrannidis Satanæ, quanquam ea non sit abitura sine acerrimo certamine, quod Homini depugnandum est.

Sed uide quam impari fortuna dimicetur? Hominis calcaneus in periculo est, caput est saluum & inuictum, Contra per Semen mulieris, non cauda, non uenter, sed ipsum caput Serpentis conterendum est & conculcandum. Atque hæc uictoria nobis quoque donatur, Sicut Christus clare dicit, Spolia diuidi post uictum Fortem, Nam Christianus fide constituitur Victor peccati, legis, & mortis, ut ne quidem inferorum portæ præualere ei possint.

Lucæ cum Satana fortuna.

TERTIVM CAPVT

*Generatio con-
secratur.*

*Caput Ser-
pentis.*

HAnc primam consolationem, & tanquam fontem omnis misericordiae & omnium promissionum scaturiginem, primi Parentes & eorum Posterum summa diligentia didicerunt. Viderunt enim, si absque hac promissione essent, mansuram quidem inter Homines, sicut inter reliqua animantia, generationem, Sed quae nihil aliud sit, quam generatio ad mortem, Illud igitur donum diuinitus naturae additum hic augetur, imo consecratur, cum spes sit talis generationis, per quam Satanæ sit conterendum caput, Vt non solum eius tyrannis infringatur, sed etiam natura propter peccatum morti addicta, consequatur uitam æternam. Non enim agit hic Moses amplius de Serpente naturali, de Diabolo loquitur, cuius Caput sunt mors & peccatum. Sicut Christus dicit, Ioh. 8. quod sit homicida & pater mendacij. Contrita igitur potestate eius, hoc est, sublato per Christum peccato & morte, quid restat quam ut filij Dei saluemur?

Ad hunc modum Adam & Heua hunc textum intellexerunt, & consolati sunt se contra peccatum & desperationem, spe huius contritionis per Christum futuræ, ac spe huius promissionis in nouissimo die etiam resurgent in æternam uitam.

ET IPSVM CONTERET CAPVT TVVM, Et tu conteres Calcaneum eius.

*Textus de-
prauatus.*

QVIS non miretur, imo non excretur Satanæ maligni consilium, qui hunc locum plenissimum consolationis de Filio Dei, per ineptos Interpretes transtulit ad Mariam uirginem, Nam in omnibus latinis Biblijs ponitur pronomen in foeminino genere, Et ipsa conteret. Ac Lyra qui tamen Ebraicæ linguæ non rudis fuit, hoc errore, tanquam grafsante & magno impetu ruente flumine, abripitur in impiam sententiam, ut non obstante textu, hunc locum accipiat de beata Virgine, per quam, Filio mediantem, uis Satanæ fracta sit. Accommodat ad eam dictum in Canticis, Terribilis es sicut acies castrorum. Etsi autem hanc sententiam, tanquam ab alijs acceptam allegat, tamen in eo magnum peccatum est, quod eam non refutat. Secuti postea sunt Recentiores omnes, & sanctissima sententia ad idolatriam sunt abusi, nemine resistente nec prohibente.

*Inscicia et ne-
gligentia gu-
bernatorum
Ecclesie etc.*

Accidit autem hoc siue inscicia, siue negligentia gubernatorum in Ecclesia. Hi quia Idolatriæ se non opposuerunt, paulatim sana doctrina extincta est. Hanc postquam nunc Dei beneficio restitimus, turpia uentris animalia, manifeste ostendunt, se non religionem, sed beneficia sua curare. His quia idolatria patrocinari uidetur, etiam indigne ferunt, homines recte institui. Sed coeci homines non uident Euangelium eiusmodi doctrinam esse, quam quæ accipiunt, nihil amittunt præter peccata sua, & mortem æternam, acquirunt autem Liberationem ab omni Idolatria & regno Satanæ.

*Maria non cõ-
triuu caput
Serpentis pa-
riendo Chri-
stum.*

Quare agamus Deo gratias, quod & hunc locum habemus iam integrum & restitutum, Non ut Mariæ detrahatur meritis honos, sed ut Idolatria excludatur. Quod enim dicunt, Mariam pariendo Christum, omnem Satanæ uim contriuisse, Si id uere dicunt, An non idem honor ad omnes alias Mulieres pertinet, quæ in eadem linea Mariam præcesserunt? Imo laudis huius pars etiam ad Maritos pertinebit, & omnes Maiores Mariæ? Si enim absque his fuisset, ipsa quoque non esset. Est enim nata in coniugio secundum communem naturæ ordinem, Si itaque ipsa pariendo contriuit Satanam, in eodem dignitatis gradu collocandi sunt Maiores eius.

Sed scriptura

Sed scriptura nos aliter docet, & dicit, Christus propter peccata nostra mortuus est, & resurrexit propter iusticiam nostram. Item, Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Maneat igitur beatæ Virgini suus locus, quam Deus privilegio isto ornauit inter omnes mundi Fœminas, ut Virgo pareret Filium Dei. Hoc autem eo ne utiquam ualere debet, ut Filio gloria redemptionis & liberationis nostræ eripiatur.

Christus fecit moriendo & resurgendo.

Deinde sollicite nobis custodienda est proprietas scripturæ sanctæ, & uere admirabilis lux, quæ abyssum diuinæ bonitatis ostendit, dum hoc in loco docemur, de inimicitia inter Serpentem & Mulierem, ac tali inimicitia, ut Semen mulieris sit contriturum Serpentem, cum omnibus suis uiribus. Hanc comminationem Satan bene intellexit, ideo adhuc tanto odio contra naturam hanc sæuit. Adam quoque & Heua hac promissione excitati, spem restitutionis plenis animis conceperunt, ac pleni fide uiderunt salutem suam Deo curæ esse. Siquidem Deus diserte testatur, masculinum Semen mulieris, Hostem hunc profligaturum esse. Nam uerba mira emphasi concinnata sunt.

Inimicitia inter Serpentem & Mulierem.

Semen, inquit, illius, Q. D. Tu Satan per Mulierem inuasisti & seduxisti Virum, ut tu ipsis ceu caput & Dominus esses, propter peccatum. Ego autem uicissim tibi insidiabor, per idem instrumentum. Arripiam Mulierem, & dabo ex ea Semen, & illud Semen conteret Caput tuum. Corrupisti & morti obnoxiam fecisti Carnem per peccatum, Sed ego ex illa ipsa Carne producā talem Virum, qui te quoque & omnes uires tuas atterat ac profligat.

Semen illius.

Ad hunc modum promissio hæc & comminatio apertissima est, Sed est eadem quoque obscurissima, Relinquit enim Diabolum in illa susceptione, ut omnes Mulieres suspectas habeat quæ pariunt, ne pariant hoc Semen, cum tamen una tantum Mulier huius benedicti Seminis mater futura esset. Sic quia in genere minatur, dicens, Semen illius, illuditur Satanæ, ut ab omnibus metuat.

Diabolo per hanc comminationem omnes Mulieres suspectæ redanda.

Et eodem modo etiam omnium hominum fides confirmatur, ut ab illa hora, qua promissio facta est, Semen illud expectarent, & se consolarentur contra Satanam. Itaque Heua cum primogenitum suum peperisset, sperabat se iam habere Contritorem illum. Hæc spes, etsi fallebat eam, tamen uidentur ex postérité sua nasciturum esse, tandem hoc Semen, quancumque nascetur. Atque ita quod ad homines quoque attinebat, promissio hæc clarissima & simul obscurissima fuit.

Esaias cap. 7. nonnihil lucis ad eam attulit, cum diceret, Virginem parit, Nam tum certum erat, non nasciturum Semen hoc ex coniunctione uiri & fœminæ. Sed addit alia quædam, quibus Prophetiam quasi inuoluit. Itaque in obscuro promissio hæc clarissima mansit, donec Maria peperisset, & huius partus testes essent Angeli, & post angelos Pastores ac Magi, Donec per Apostolos hic partus in totum orbem terrarum diuulgatus est.

Esa. 7.

Satanæ igitur obscuritas hæc auxit sollicitudinem & curam, ut sicut dicitur, Ponam inimicitiam inter Te & Mulierem. Ita simul omnes parientes ab isto tempore, usque ad reuelatum Christum, haberet inimicas & suspectas. Contra in homine hæc obscuritas, auxit & intendit fidem, ut, etsi singulæ uiderent se non esse, quæ hoc Semen parerent, tamen sperarent ac certo statuerent, ex alia nascendum esse. Potissimum igitur ad ludendum & exercendum Satanam, & ad consolandos ac excitandos ad fidem pios pertinet, quod sic individualiter, ut ita dicam, loquitur Deus. Pepererunt mulieres ad diluuium usque, & postea usque ad Mariam, sed illarum Semen non potuit uere dici, Semen mulieris, Sed potius Semen uiri dicitur. Sed quod ex Maria nascitur, ris.

Ponam inimicitiam inter Te & Mulierem &c.

Semen mulieris.

TERTIVM CAPVT

nascitur, conceptum est ex Spiritu sancto, & est uerum Semen Mariæ, Sicut testantur aliæ promissiones Abrahamæ & Dauidi factæ, secundum quas Christus, filius Abrahamæ, & filius Dauidis dicitur.

*Esaiæ 7.
Promissio hæc
non plene ab
omnibus in=
tellecta.*

Hanc sententiam primum Esaias ostendit, qui dicit, Virginem parituram. Deinde in nouo Testamento explicata est clarius ab Angelo. Quare non dubito mysterium hoc etiam a multis Sanctis non esse intellectum, qui quidem expectauerunt Christum nascendum in hunc mundum de Foemina, & liberaturum humanum genus, sed modum natiuitatis nescierunt. Hac generali cognitione contenti fuerunt & saluati sunt, etiam si nescirent, quomodo concipiendus & nascendus esset, Hoc enim nouo Testamento, tanquam clariori luci reseruandum erat, & priori seculo obscurius proponendum propter Satanam, quem Deus hoc modo iudificari & exorcere uoluit, ut eo minus esset ociosus, & omnia timeret.

*Promissio sub
inde facta cla
rior.*

Ideo postquam promissio sic generaliter proposita, restricta paululum, & per Abraham primum ad certam Gentem, deinde per Iacob Patriarcham ad certam tribum Iudæ alligata esset. Diabolus de alijs populis & tribubus securus fuit, & mirabili crudelitate ac insidijs, hanc unam Lineam profecutus est, Donec sub tempus Christi ad extremam mendicitatem redacta esset, tanquam desperatus truncus, ex quo nemo unquam uel folia uel fructum sperat. Sicut scriptura ideo etiam uocat radicem Iesse, *Isaiæ ii. tanquam putrem & desperatum truncum.*

Radix Iesse.

*Odiu Satanæ
contra fili
um Dei.*

Tribus Iudæ.

HOC odium Satanæ & furorem hunc, prædicit hoc in loco Dominus. Cum admonet de inimicitia posita. Nam Satan primū per omnes Gentes & populos totius orbis, Semen mulieris infesto odio quesitum. Deinde cum ad Abrahamæ posteritatem promissio translata est, uidemus quam uarie promissionem sit conatus impedire. Ac tribus Iudæ, ad quam tandem promissionem Dominus transtulit, quam horribilibus calamitatibus excepta & agitata est, Donec tandem uideretur tota subuersa, & eradicata esse. Ac sub tempus Christi nascendi pauper Maria longe a Ierusalem in ignobili opipidulo Nazareth uiuebat, Ierosolymis dominabantur impij. Recte igitur comparatur tribus hæc emortuo trunco, Sed tamen quia Deus mentiri non potest, efflorescit radix illa sic desperata.

Nondum igitur de crudelitate, odio, & inimicitia sua, contra Semen Mulieris quiescit Satan, in cunis positum per Herodem querit, Ita ut Christo inter gentes in Aegypto uiuendum esset. Postea omnia conatur ac tentat, donec deprehensum in horto Iudæis obijciat, ac cruci affigat. Sed ne morte quidem eius faciri potest inexhaustum odium, etiam a sepulto mortuit, tam acres sunt inimicitia ei cum filio Dei. Quem cum nunc uider ad dexteram Dei sedere, & esse, quod dicitur *ἔξω θελῶν*, sequit omni genere furoris contra misera eius membra & Ecclesiam. Horum periculorum omnium hic uaticinia sunt, in quibus tamen fiducia filij Dei, conterentis Satanam, magno nos animo decet uersari.

*Semen Mu
lieris.*

Sed redeo ad textum. Promissio hæc clarissima, simul etiam obscurissima est, Quia in genere dicitur, Semen mulieris, ut simul omnes mulieres, Satanæ suspectas faceret Deus, & eum perpetua cura & sollicitudine exerceret. Mirabilis igitur Synecdoche est, Mulieris Semen, inquit, Id sonat in genere de omnibus indiuiduis, & tamen de uno tantum indiuiduo, de Mariæ Semine loquitur, quæ mater est, sine copulatione cum masculo. Sicut igitur prima particula, Ponam inimicitias inter te & mulierem, sonat in genere de omnibus mulieribus, Voluit enim Deus omnes mulieres Satanæ

tana suspectas facere, Contra uoluit pijs spem certissimam relinquere, ut ab omnibus parientibus expectarent salutem hanc, donec illa uera pareret. Ita hæc, Semen ipsius, maxime indiuidualiter, ut sic dicam, loquitur de Semine, quod ex sola Maria de tribu Iuda, cum Ioseph desponsata, natum est.

HIC igitur est textus ille, qui Adamum & Heuam uiuificauit, & ex morte resuscitauit in uitam, quam per peccatum amiserant, sed tamen spem *Vitam habuit in spe Adams, sicut nos.* ratam potius quam possessam, Sicut Paulus quoque saepe loquitur, Quoties die, inquit, morimur. Nam etsi uitam quam hic uiuimus, non uolumus apellare mortem, tamen profecto aliud nihil est, quam perpetuus cursus ad mortem. Sicut enim qui peste infectus, iam tum cum cepit infici, etiam mori cepit. Ita postquam uita hæc per peccatum infecta est, non amplius potest proprie dici uita, propter peccatum & peccati poenam, mortem, Statim enim ab utero matris mori incipimus.

Per baptismum autem ad uitam spei, seu potius ad spem uitæ restitui mur. Nam hæc demum uera uita est, qua coram Deo uiuitur. Antequam ad eam uenimus, sumus in media morte, morimur, & in terra putrescimus, sicut alia cadauera, quasi nulla uita usquam sit. Spem tamen habemus, qui in Christum credimus, quod simus in nouissimo die resuscitandi in æternam uitam. Ad hunc modum Adam quoque hac concione Domini resuscitatus est, Non quidem perfecte, nam uitam, quam amisit nondum recepit, Sed spem eius uitæ concepit, cum audiuit Satanæ tyrannidem conterendam esse.

Includitur igitur in hanc sententiã redemptio a lege, peccato & morte, *Contritio capitis Serpentis quid?* & ostenditur manifesta spes & certa resurrectionis & innouationis in altera uita, post hanc uitam. Si enim Serpentis caput conteri debet, profecto oportet aboleri Mortem. Si mors aboletur, etiam mortis meritum aboletur, hoc est, Peccatum. Si peccatum, ergo Lex quoque aboletur, Nec id tantum, sed restituitur simul obedientia quæ amissa est. Hæc autem omnia, quia promittuntur per Semen hoc, satis clarum est, naturam humanam post lapsum *Nota insignem & optimam consequentiã,* nec peccatum tollere, nec poenas peccati, & mortem effugere, nec obedientiam amissam recuperare potuisse, Maiorem enim uim, & robur maius quam hominum est, requirunt ista.

Itaque Filium Dei, Oportuit uictimam fieri, ut hæc nobis conficeret, ut tolleret Peccatum, deuoraret Mortem, & amissam obedientiam restitueret. Hos thesauros in Christo possidemus, sed in spe. Sic Adam, sic Heua, sic omnes credentes, usque ad nouissimum diem spe ista uiuunt & uincunt. Est quidem mors horribilis & inuictus Tyrannus, Sed diuina potentia, ex eo quod est omnia, facit nihil. Sicut etiam ex eo quod est nihil, facit omnia. Nam Adamum & Heuam uide, Sunt pleni peccatis & morte, & tamen quia audiunt promissionem de Semine contrituro caput Serpentis, sperant idem quod nos, quod scilicet Mors tolletur, Peccatum abolebitur & reddetur Iusticia, Vita, Pax, &c. In hac spe uiuunt & moriuntur primi Parentes, & uere sunt propter hanc spem, sancti & iusti.

Sic nos quoque uiuimus in eadem spe, & cum morimur, hanc spem uitæ retinemus propter Christum, quam nobis uerbum proponit, dum Christi meritis nos iubet confidere. Frustra enim expectamus in hac uita hanc perfectionem, ut toti iusti simus, ut Deum perfecte diligamus, ut proximum quoque diligamus ut nos ipsos. Aliquousque procedimus, sed peccatum quod in nostris membris militat, & ubique præsens est, aut uiciat, aut omnino impedit obedientiam hanc.

Sicut igitur ipsa uita nostra, propter mortem propositam, mors potest

TERTIVM CAPVT

Pfal. 68.
Dominus exitus mortis.

dici, Ita iusticia peccatis tota obruta est. Spe igitur retinemus & uitam & iusticiam, res ab oculis & sensu nostro absconditas, sed que suo tempore manifestabuntur. Interim nostra uita, est uita in media morte, & tamen etiam in media morte spes uitae retinetur. Sic docente, iubente, & promittente uerbo. Sicut Psalmus 68. egregie consolatur, Deus noster, Deus saluos facienti, Dominus exitus mortis. Hunc titulum Deo tribuamus, quod non solum uiuat in hac temporali uita, sicut Diabolus etiam cultoribus suis, ut Gentium exempla ostendunt, nonnunquam adest. Sed quod est Dominus exitus mortis, hoc est, qui liberat oppressos a morte, & transfert in aeternam uitam. Facit autem hoc, sicut Moses hic docet, conterendo caput Serpentis.

Adam & Heua restituti.

Habemus igitur iam Adamum & Heuam restitutos, non quidem in uitam quam amiserant, sed in spem eius uitae, qua spe euaserunt non primitias, sed decimas mortis, hoc est, Etsi carni temporaliter esset moriendum, tamen propter filium Dei promissum, qui contriturus Diaboli caput erat, post mortem temporalem carnis, sperant resurrectionem carnis & aeternam uitam, sicut nos quoque.

Iam sequitur altera pars huius Concionis, in qua minatur poenas corporales, Mulieri primum, Deinde Viro quoque.

AD MULIEREM VERO DIXIT, VALDE multiplicabo dolorem tuum, cum eris grauida, In dolore paries Filios, & sub Viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.

Consolatio summa, quod poena sunt tantum corporales.

HAEC poena Mulieri est imposita, sed profecto laeta & hilaris, si quidem non dissentit a priore sententia contra Satanam lata. Si enim hoc manet, quod Serpenti caput conterendum est, certa est spes resurrectionis a morte, & tollerabile est, quicquid hac spe manente ac firma, homini imponitur.

Atque haec quoque causa est, quod Scriptura sancta sic diligenter cauet, ne quid dicat in puniendae Muliere, contra sententiam, prius de Serpente latam. Imponit poenam mulieri, & tamen relinquit spem resurrectionis & uitae aeternae. Mortem autem, quam per peccatum meruerat, transfert in alteram & ignobiliorem partem hominis, scilicet in carnem, ut Spiritus propter fidem uiuat in iusticia.

1. Cor. 15.

Mulier itaque obnoxia est morti quo ad carnem, Sed quo ad spem, est a morte libera. Manet enim certa sententia, qua Diabolo comminatur Deus contritionem capitis. Itaque animalis uita habet hic crucem & mortem suam, Sicut Paulus quoque 1. Corin. 15. dicit, Corpus animale mori, sed resurrecturum spirituale. Ita in hac animali uita manent coniugia, ac mulier experitur poenas, quas propter peccatum hic infligit Dominus, ut a tempore conceptionis, in partu, & tota reliqua uita, qua liberis seruitur, uarie periclitetur. Sed omnia haec tantum ad animale uitam, seu ipsam carnem pertinent, Manente interim spe spiritualis, & aeternae uitae post hanc uitam.

Dona quae relinquuntur Heuae.

Vere igitur laeta & hilaris haec poena est, si rem recte aestimemus. Etsi enim nimis carni onera illa molesta sunt, tamen cum istis oneribus seu poenis, ipso facto corroboratur spes meliores uitae, Si quidem audit Heua, se non reijci a Deo, Deinde etiam hoc audit, non adimi sibi in ista poena benedictionem generationis, ante peccatum promissam & donatam. Videt se retinere sexum suum, & esse mulierem, Videt se non separari ab Adamo, ut sola & seclusa a uiro ma-

a uiro maneat, Videt relinquere sibi gloriam maternitatis, ut sic dicā. Hæc omnia accedunt ad istam spem æternitatis, & sine dubio Heuam egregie exereunt. Quin manet etiam illa maior & uerior gloria, quod non solum retinet benedictionem fœcunditatis, & cum marito suo cõiuncta manet, Sed quod certam promissionem habet, ex se uenturum Semen illud, quod Satanae caput sit contriturum.

ITaque Heua sine dubio, etiam in re tristissima, ut apparet, tamen gaudio *Heua se & Adamum con-*
plenum pectus habuit, ac fortasse Adamum suum consolata est, dicens, *solata.*
Peccauit, Sed uide quam misericordem habemus Deum? Quanta commoda
temporalia, tũ spiritualia nobis peccatoribus relinquit? Quare nos Mu-
lieres feramus laborem & miseriam istam cõcipiendi, pariendi, & uobis Mas-
ritis parendi. Est ista paterna ira, si quidem hoc manet, ut Hostis nostri Cas-
put conteratur, & nos post mortem carnis nostrę excitemur ad aliam nouam
& æternam uitam, per Redemptorem nostrum. Hæc magnitudo bonorum,
& infinitas beneficiorum longe superat, quicquid maledictionis & pœna-
rum nobis a Patre nostro inflictum est. His & similibus concionibus sine du-
bio Adam & Heua saepe inter se uisi sunt, ad incommoda temporalia miti-
ganda.

Sicut nos quoque contemplari ineffabiles thesauros futuræ uitæ saepe *Similibus con-*
debemus, & lenire talibus cogitationibus molestias carnis. Sicut uidemus *solationibus*
Paulum facere 2. Corinth. 4. Nostra tribulatio, inquit, momentanea & le- *nos quoque de-*
uis est, Operatur enim æternæ gloriæ pondus in nobis, si non spectemus *bemus uti.*
ea quæ uidentur, sed quæ non uidentur, Nam quæ uidentur, tẽporaria sunt,
quæ autem non uidentur, sunt æterna.

Qui igitur concipiunt spem futuræ gloriæ, & credunt promittenti Deo, *Credentes æ-*
deinde etiam intuentur in benedictiones corporales, quod Dominus con- *quo animo pa-*
cessit fruendum nobis hunc mundum, quod dedit uxorem, domum, liberos, *tiuntur corpo-*
quod ista omnia conseruat & benedicendo auget. Dic mihi, hi an non quic- *ralia incom-*
quid corporalium incommodorum incidet, & æquissimo animo patientur, *moda.*
& dicent hanc paternam, non iudicis, aut tyranni, iram esse? Contra uero in
Serpente apparet iudicis ira, cui non solum nõ promittitur liberatio, sed præ-
dicatur ei contritio. Hanc iram sensit Satan, & adhuc sentit. Ideo ante nouissi-
mum diem tanto furore sæuit contra Ecclesiam & filium Dei.

Est igitur hæc comminatio quidem, qua Heuæ minatur Dominus cer- *Pœnarum in-*
tas pœnas, Sed in illis ipsis pœnis elucet ineffabilis misericordia, quæ He- *stictarum eu-*
uam erigit, ut in suis malis lætissimo animo sit. Sentimus autem ipsi, quam *am est utilitas*
necessarię hæ pœnæ sint, ad domandam carnem. Quomodo enim possemus *quædam.*
humiliari, nisi eiusmodi pœnarum oneribus deprimeretur natura hæc? Ita-
que Heua, & quælibet Mulier in suo officio & conditione certas has calamita-
tes experietur, quod multiplicabuntur ærumnæ, & tum in dolore concipia-
et, tum pariet.

EST autem hic uerbum, Rab, quod & continuam & discretam quantitas *Dolores multi*
non habuisset, nisi in peccatum esset lapsa Heua. Ac præsertim minatur par- *& magni par-*
turi & conceptioni. Vocat autem conceptionem totum illud tempus, quo fœ- *turientium.*
tus conceptus gestatur in utero, quod grauibus & uarijs morbis excipitur,
Statim suboriuntur acerrimi dolores capitis, uertigo, nausea & fastidium mi-
rabile cibi & potus, crebræ & difficiles uomitiones, dolor dentium, & uentri-
culi uicium, quod Kittam excitat, quam picam uocant, cum tales cibos appe-
tunt, a quibus incolumis natura abhorret. Postquam autem fœtus iam con-
firmatus est, & partus imminet, sequitur miserrima miseria, quod maximo
cum periculo, & tantum non moribunda, eniuitur fœtum.

Hæc cum

TERTIVM CAPVT

Gentes offenduntur coniugio.

Hæc cum uident Gentes, quæ Dei & operum eius nullam cognitionem habent, adeo offenduntur, ut propter has calamitates statuunt uiro sapientis non esse ducendam uxorem, Vehementer enim sexus muliebris humiliatus & afflictus est, ac portat pœnam longe grauiorem & duriorẽ, quam uir. Quid enim tale, uir in corpore suo patitur? Quia autem per coniugium maritus quasi in se partem istarum pœnarum transfert, Non enim sine dolore ista in coniuge uidere potest, Factum est, ut homines impij potius scortarentur, quam ut coniuges fierent.

Incommoda coniugij pensantur maioribus commodis.

Contra hanc impiorum sententiam, pijs se consolari, & per ueram sapientiam, opponere his incommodis, certa & maiora commoda debent. Sic etiam Pindarus ad Hieronem in stultis hoc reprehendit, quod cum Deus, ita soleat bona dispensare, ut semper aliquid incommodi admixtum sit, non possunt, ut ipse ait, *ὅτι πῶς ἄνθρωπος φέρει καὶ τὴν κατὰ θεὸν ἀγαθὴν, τὰ κατὰ τὴν φύσιν*, hoc est, Homines stulti non mitigant incommoda ista, commodis quæ habent, Boni autem & sapientes ornant commoda sua, & ipsi quasi obruunt, incommoda quibus exercentur, dum commoda, ceu in illustri loco conspicienda collocant.

Ita hic quoque faciendum erat, Sint sanæ magnæ pœnæ quibus propter peccatum Mulieres subiectæ sunt. An non autem hoc maius est, & infinitis modis pœnas istas uincit, quod in illis ipsis calamitatibus habet spem certam immortalitatis & æternæ uitæ?

Deinde illæ ipsæ calamitates non sunt sine fructu, Pertinent enim ad humiliandam & deiiciendam naturam, quæ sine cruce non posset domari.

Tertio manet in istis calamitatibus corporalibus, etiã excellens illa gloria maternitatis, & benedictio uentris, quam etiam Gentiles sapientiores admirati sunt, & magnifice prædicarunt. Manent reliqua dona, quod omnes alimur, fouemur, gestamur in utero matrum, sugimus ubera, & matrum studio ac cura conseruamur, hoc est, *τὰ κατὰ θεὸν ἰσχυρῶς*, & non solũ inueneri mala, sed delectari donis & benedictione Dei, ac obruere pœnas, scelerates, dolores, afflictiones & alia.

Mulierum commendationes insignes.

Sed hoc norunt & faciunt pijs tantum, Hi mulieribus tanquam infirmis ori uasi suum honorem habent, siquidem uident eas socias esse immortalitatis & participes hæreditatis in cœlis. Deinde uident quod sint ornata benedictione, & gloria maternitatis, quod omnes concipimur, nascimur, fouemur ab eis.

Ac mihi quidem sepe magnæ uoluptati & admirationi est, quod uideo corpus muliebre totum ad id factum, ut foueat infantes. Quam decore etiam paruæ puellæ gestant in sinu infantes? Ipsæ matres quam aptis gestibus ludunt, quoties aut placandus est infans uagiens, aut in cunas ponendus? Virum adhibe, facturum eadem, & dices Camelum saltare, adeo indecore omnia faciet, cum uel digito attingendus erit infans. Taceo reliqua officia, quæ nisi a matribus præstari non possunt.

Hæc omnia, qui rem recte æstimat, accipiet tanquam certa benedictionis Domini uestigia, quibus testatur Deus, sexum muliebre, etsi propter peccatum grauius punitus est, sibi tamen curæ & carum esse. Hæc satis sint de prima parte maledictionis.

Generatio & educatio innocentis naturæ qualis fuisse.

Altera pars maledictionis est in cohabitatione, Quod si non peccasset Heura, non solum sine dolore peperisset, sed etiam ipsa cum viro coniunctio tam honesta fuisset, quam honestum hodie est, cum uxore in mensa edere, aut colloqui. Educatio quoque fuisset facillima & plena uoluptatis. Hæc bona per peccatum amissa sunt, & successerunt nota illa mala, doloris & laboris, qui in gestando, enitendo, educando est. Sicut enim elegans puella sine mo

sine molestia, imo cum magna uoluptate & superbia quadam, pulchram Co
ronam ex floribus contextam in capite gestat. Ita sine omni molestia & cum
magna uoluptate Heua, si non peccasset, in utero gestasset foetum. Nunc ad
illas gestationis & enixionis dolores, accedit etiam, quod Heua potestati
Viri subiecta est, quae antea liberrima & nulla in parte Viro inferior erat, so
cia omnium donorum Dei.

Hac etiam poena est, ex peccato originali nata, quam Mulier aequae in
uita portat, ac dolores & molestias illas carni impositas. Regnum itaque ma
net penes maritum, cui uxor, mandato Dei, parere cogitur, Is gubernat do
mum, Politiam, gerit bella, defendit sua, colit terram, aedificat, plantat &c.
Contra mulier, ceu clauus parieti infixus, domi sedet, sicut Paulus Tit. 2. Tit. 2.
ideo *ἡμεῖς* uocat. Et Gentes pinxerunt Venerem insistentem concha ma
rinae. Quod sicut concha suam domum secum portat, Ita mulier domi assis
dua esse & domestica curare debeat, tanquam quae spoliata sit ratione guber
nationis eorum, quae foris & publica sunt, ultra priuatissima officia non pro
greditur.

Mulier sub po
testate uiri.

At si Heua in ueritate stetitset, non solum non subiecta imperio Viri
esset, sed ipsa quoque socia gubernationis fuisset, quae nunc sola masculo
rum est. Sunt autem foeminae fere huius oneris impatientes, & naturaliter
affectant, quod per peccatum amiserunt. Ac cum plus non possunt, saltem
impatentiam murmure ostendunt. Hoc tamen non possunt, ut administrent
uirilia officia, ut doceant, ut regant &c, Procreandae, alendae & fouendae so
bolis magistras sunt. Ad hunc modum Heua punitur, Sed ut initio dixi, est
poena lata, si respicias ad spem aeternae uitae, & gloriam maternitatis reli
ctam.

AD ADAM VERO DIXIT, QVIA AV
disti uocem Vxoris tuae, & comedisti de ligno, de quo
praeeperam tibi, dicens, Non comedes ex ea, Maledi
cta terra propter te. In dolore comedes, ex ea cunctis die
bus uitae tuae, Spinis & tribulos germinabit tibi, & co
medes herbas terrae. In sudore uultus tui uesceris pane
tuo, Donec reuertaris in terram, de qua sumptus es,
Quia puluis es, & in puluerem reuerteris.

MARITVS ultimus peccauit, igitur etiam poena infligitur ei
ultimo. Nihil autem hic de generatione, nihil de doloribus in genera
tione ei minatur Dominus. Itaque in marito est furens libido, accensa uene
no Satanae, in corpore, sine dolore. Sed officium certa poena grauiatur, quod
cum Viri sit alere familiam, regere, gubernare, docere, illa sine singulari mo
lestia & maximis laboribus non potest perficere. Mulieri impositum est, ut
pareat Marito, sed quam difficulter hoc ipsum obtineri potest. Taceo impe
rium in alios, qui non sunt domestici.

Poena uiri.

Itaque Philosophi mirati sunt, unde haec in natura sit prauitas, ut facili
us regi possint ab hominibus feræ bestiae, quam ipsi homines, Sicut Xeno
pho dicit, *πάντων τῶν ἄλλων ζώων ἐστὶ γὰρ ἡ ἀνδρῶν πωρὰρχειν*. Sunt quidem egre
gia officia esse Maritum, exercere terram aut aliud opus facere, quo liberi &
uxor alantur, regere domum, familiam, ciuitates, regna, docere & erudire, tū
domesticos, tum alios ad pietatem, & bonos mores. Sed haec ipsa praestantis
sima officia

TERTIVM CAPVT

sima officia, habent additam suam pœnam, ut non sine summis molestiis possint administrari, sicut exempla ante oculos sunt.

Terra male dicta propter peccatum hominis.

AC primum terra maledicitur, propter ipsum Adam, Nam quod latina translatio habet, In opere tuo, Ebraicæ est Baeburecha, propter te, Ac fefellit interpretem similitudo literarũ, legit enim Baebudecha, Nam Abad, significat terram colere.

Rom. 8.

Apparet autem hic, quanta calamitas peccatum secuta sit, Siquidem terra quæ innocens est & nihil peccauit, tamen cogitur sustinere maledictionem, & sicut Paulus Rom. 8. loquitur, Vanitati subiecta esse, A qua tamen vindicabitur in nouissimo die, quem expectat. Vocat eam Plinius benignam, matrem ac indulgentem matrem, Item perpetuam ancillam usus mortalium. Sed ipsa sentit, ut Paulus ostendit, maledictionem suam, Primum in eo, quod illa bona non fert, quæ tulisset, si homo non esset lapsus. Deinde in eo quod quæ, quod multa noxia fert, quæ non tulisset, sicut sunt infelix lolium, steriles auenæ, zizania, urticæ, spinæ, tribuli, adde uenena, noxias bestiolas, & si qua sunt alia huius generis, Hæc omnia per peccatum inuecta sunt.

Nec dubito quin ante peccatum, aura purior & salubrior, aqua secundior, Imo quoque solis lumen pulchrius & clarius fuerit. Ita ut nunc tota Creatura, in omni parte nos admoneat maledictionis per peccatum inflictæ. Manserunt tamen reliquæ quædam prioris benedictionis, quod improbo labore quasi coacta terra, ad usum nostrum necessaria producit, etsi ea sentibus & spinis, hoc est, inutilibus & noxijs quoque arboribus, fruticibus & herbis, quas diuina ira ferit, deformata sint.

Post Diluuium terra amplius maledicta.

Ac maledictio hæc postea aucta est per Diluuium, in quo omnes bonæ arbores euulsæ & perditæ, arenæ cumulatae, & tum herbæ, tum bestiarum noxiæ multiplicatae sunt. Vbi igitur Adam ante peccatum inter fecundissimas arbores, in amenissimis pratis, in floribus & rosis ambulauit, Ibi nunc urticæ, sentes, & alia molesta germina pullulant, cum tanta copia, ut fere quæ bona sunt obruantur.

Nam agrum uide iam præparatum aratro ad accipienda semina, cum primum consitus est, citius zizania & lolium prorumpunt, quam uitæ utiles fruges. Ac nisi sedula agricolæ cura euellantur, quotidie paulatim ita occupant agrum noxia illa, ut bonum semen stranguletur. Est quidem terra innocens, ac libentius proferret, quæ optima sunt, Sed impeditur maledictione propter peccatum homini inflicta.

Sicut igitur Mulier peccati pœnam, sed profecto tolerabilem, in corpore suo fert, dum affligitur in officio pariendi, Ita Maritus fert pœnam in Oeconomia, dum cum difficultate & molesto labore, gubernat domum & alit familiam, Nam propter eum ager maledictus est, Cum ante peccatum nulla pars terræ sterilis, nec uitiosa, sed omnia mire fecunda & fertilia esset. Nunc non solum in multis locis terra sterilis est, Sed etiam foecunda loca lolio, zizanijs, sentibus ac spinis deformantur. Est hæc magna calamitas, quæ Adamum & nos omnes merito ad laqueum adigeret, Sed mitigatur promissione Seminis, dum pœna æternæ mortis, quæ infinito maior est, tollitur.

Panis in dolore comeditur.

Quod additur, In dolore comedes ex ea cunctis diebus uitæ tuæ, factis est sententia, Quis enim nescit, quam laboriosum sit esse agricolam. Non satis est parare terram ad sementem, quod tamen multo & uario labore indiget, etiam cum iam leges in herba est, pene singuli dies suas certas operas postulant. Taceo incommoda cœli pene infinita, noxias bestias, & similia, quæ omnia hunc dolorem, seu ærumnam augent. Ante peccatum non solum incommoda talia nulla fuerunt, sed terra citius spe, quasi omnia productura erat, nisi Adam peccasset.

Porro

Porro calamitas hæc, quam peccatum inuexit, multis modis lenior & tolerabilior fuit, quam illa quæ Diluuium secuta est, hic enim tantum fit mentio spinarum, tribulorum & laboris. At nunc experimur infinita alia accessisse. Quot enim uicia, quot pestes sunt, segetis, leguminum, arborum, denique omnium terra nascentium? Quantum incommodi est oleribus a noxijs papilionibus? Nocent deinde frigora, fulgura, nociui rores, uenti, exundantia flumina, hiatus terræ, terræ motus &c. Horum omnium in præsentia nulla fit mentio. Omnino igitur existimo, crescentibus peccatis etiam pœnas auctas esse, & illa incommoda accessisse ad terræ maledictionem.

Crescentibus peccatis etiam pœna crescit.

Quod si cui uideretur hæc omnia Mosen complexum esse, dum dicit, Terram esse maledictam, non sane cum eo contendam. Hoc tamen nemo negabit, auctis peccatis, etiam incommoda ista aucta esse. Sicut hodie experimur frequentiores calamitates frugū, quam prioribus temporibus, Mundus enim de die in diem magis degenerat.

Sic non obscura uestigia sunt, has calamitates Adæ inflictas fuisse, ceterum documentum primo seculo, ut seuerior esset disciplina. Sed paulatim sub tempora Noah disciplina hæc labefieri & homines dissolutius uiuere cœpere. Donec tandem terra repleta est iniuria, iniusticia & tyrannide. Ibi, sicut in corporibus grauiore morbi asperiora remedia postulant, etiam pœnas oportuit, aut grauiore, aut frequentes magis infligi.

Cum igitur uniuersa terra Diluuium uastata, & omnia terra uiuentia, paucis hominibus exceptis, extincta essent, seculum quod temporibus Noah proximum fuit, sine dubio, in timore Dei uixit. Sed progredientibus anis etiam isti deprauati & per Satanam corrupti sunt. Quare opus fuit exemplo seueriore, sicut interitus Sodomorum & uicinarum ciuitatum ostendit. Sic scriptura dicit, Oportuisse compleri iniquitates Amorreorum. Et tandem tota Synagoga, cum abiisset in gentilitatem & manifestam impietatem, uastata est. Roma quoque stante disciplina ueteri magna incrementa fumpsit, Sed incumbentibus uitijs, necesse fuit etiam pœnas admouere propius.

Interitus Sodomorum. Gen. 14. Roma.

Sub initia Euangelij innotescens apud nos, erat seculum satis tolerabile. Nunc cum timor Dei fere nullus sit, & uitia quotidie crescant, accedentibus etiam Pseudopphetis, quid aliud sperari potest, quam futurum, ut postquam iniquitates nostræ completæ sunt, aut ueniat consummatio omnium, aut alia occasione Germania det pœnas peccatorum? Ita in uniuersum uerum est, Quod crescentibus peccatis etiam crescent pœnæ.

Initia Euangelij.

Sicut autem dixi de calamitatibus terra nascentium, Ita omnino existimo, etiam corpora hominum fuisse salubria magis, quam nunc sunt. Quemadmodum etiam arguit incredibilis nobis longeuitas, quæ in primis hominibus ante Diluuium fuit. Nihil enim hic minatur Dominus Adæ de apoplexia, de lepra, de morbo sacro, & alijs exicialibus malis.

Corpora humana nunc pluribus calamitatibus obnoxia.

Me puero scabies Gallica Germanis ignota erat, Nam sub decimum quintum annum ætatis meæ primum cepit innotescere, Nunc etiam pueri in cunis hoc malo affliguntur. Tum igitur magnus huius morbi metus erat apud omnes. At nunc ita negligitur, ut etiam amici nugantes inter se, alij alijs gallicam scabiem imprecentur.

Scabies gallica.

Sudor Anglicus fuit usque ad hanc meam ætatem morbus, ut medici appellant, *ἑπιχλωσιος*. Sicut enim singulæ Regiones sua commoda certa habent, Ita postquam ijs abutuntur contra Deum, certis etiam incommodis premuntur & affliguntur. Sed cepit is quoque uulgari in partes Germaniæ

sudor anglicus.

TERTIVM CAPVT

mediterraneas procul ab Oceano remotas. Quod horrendū auditu est, quādam serpentes in uentre, uermes in cerebro habent, hi morbi ueteribus quosque Medicis, ut opinor, ignoti fuere, qui tamen quadringenta pene morborum genera numerarunt.

Quod si hi morbi omnes etiam in primo seculo fuissent, quomodo ad tantam longæuitatē potuissent peruenire Adam & reliqui usque ad Noā? Moses igitur tantum de sterilitate terræ, & de difficultate parandi uictus loquitur.

*Calamitates
hominum.*

Sed si quis copiam affectat, & uult uideri Rhetor, is hoc in loco numeret omnia generis humani mala, inueniet autem tam copiosam segetem omnis generis calamitatum, ut præ metu hoc unum a Deo sit expetiturus, ne uenam horam in tantis periculis liceat uiuere.

Quid enim morbos tantum commemoramus? Omnes creaturæ contra nos & tantum non in perniciem nostram armatæ sunt. Quot sunt, quos ignis & aqua perdunt? Quantū a ferocibus aut uenenatis bestijs periculi est? Nec tantum corpora nostra, sed alimenta etiam ad alendos nos nata infestant. Taceo quod nos ipsi ruimus in mutuas cædes, ac si nullæ aliæ essent pestes, quæ nobis insidiarentur.

Itaque si hominū studia spectes, quid est hæc uita, quam quotidiana contentio, insidiæ, rapina, cædes? Præter ea incommoda quæ ab externis in nos deriuantur. Hæc omnia non existimo ante Diluuiū, uel numero tot, uel tam grauiā fuisse ut nunc sunt, Sed quia creuerunt peccata, etiam poenæ illæ auctæ sunt.

*Calamitates
Adamo im-
positæ.*

Proverb. 23.

Quare calamitates Adæ impositæ mediocres fuere, præ nostris, Quod enim mundus magis uergit ad finem, eo magis obruitur poenis & calamitatibus. Accedit autē ad hoc, etiam illud malum, quod quo plus Mundus percutitur, eo magis indurat frontē, & stupefcit quasi ad sua mala. Sicut Proverb. 23. dicitur. Traxit me, & non sensi, percussit me, & non dolui. Hæc cœcitas omnes illas corporis calamitates excedit.

An non enim mirum & miserum est, hæerere primum in corpore nostro uestigia iræ Dei, quam peccatum meruit. Deinde etiam conspici iram Dei in terra, & in omnibus creaturis, & tamen otioso ac securo animo ista omnia a nobis negliguntur. Quid enim spinæ, quid tribuli, quid aqua, quid ignis, quid eruca, quid muscæ, quid pulices, pediculi, cimices, An non hæc omnia & singula sunt nuncijs, qui cōcionantur nobis de peccato & ira Dei? Siquidem ante peccatum non fuerunt, aut saltem non fuerunt noxia & molesta.

Scientes igitur & uidentes, sumus & uiuimus in plusquam Aegypcijs cis tenebris, quod cum undique omnia nos admoneant de ira Dei, & eam tantum non in ipsos oculos infigant, tamen nos eā non animaduertimus & hanc uitam ceu unicas delicias amplectimur. Sicut igitur peccata multiplicantur, securitas crescit, & homines ad mala sua occalluerunt & obduruerunt.

*Dannatorum
poenæ.*

Ita etiam mala multiplicantur, non tantum in hac uita, sed etiam in futura. De impijs dico, Si quis enim in inferno tantum sensu poenas & cruciatus sustineret, & non intelligeret se iustas poenas sustinere, tolerabiliores essent cruciatus. Sicut nos nostra mala non uolumus agnoscere, & quasi dedoluerimus. Sed ibi auferetur stupor ille qui nunc obstat, quo minus uideamus miseriam nostram, & aperientur sensus omnes, ut non solum in corpore sit sensus poenæ, sed etiam in ipsa mente sensus iræ Dei, & confessio, quod eam iram nostra malicia meriti sumus, Hæc acuent & infinitis modis augebunt, impiorum cruciatus.

Spinam

Spinam atque tribulum faciet crescere tibi. Hic iterum admonemur, Sterram per se tale nihil producere, sed propter peccatum Adæ, sicut supra disertè dixit, Propter te. Quare quoties tribulos & sentes, quoties zizania & alia id genus in agro, hortis, uidemus, admoneamur tanquam certis signis peccati & iræ Dei. Non tantum in Templis igitur audimus argui nos peccati, Omnes agri, imo pene tota creatura plena est talibus Concionatoribus, *Concionatores iræ Dei.* admonentibus nos de peccato nostro & ira Dei, per peccatum excitata.

Precandum igitur erat, ut Dominus istum mirabilem stuporem ex oculis, sensu & cordibus nostris eximeret, ut toties admoniti de peccato exueremus securitatem, & ambularem in timore Dei, ideo enim tam uariè maledictionibus deiecti & oppressi sumus, Sicut Moses iam latius exponit.

MANDUCABIS HERBAM AGRI.

HÆC noua est calamitas, Supra enim dedit Dominus hominibus Paradisi, exceptis duabus, Dedit dominium in pisces, & quicquid tota terra habebat, siue fructuum siue animalium. Nunc omnia hæc propter comestum pomum eripiuntur, & nihil relinquitur ei, quam herba. Atque ex hoc loco puto satis fortiter euinci posse, Adamum non butyro, non lacte, non ouis, non caseo, non carnibus, non pomis, non pyris usum esse, sed oleribus & seminibus, ut sunt pisa, fabæ, feniculum, milium, oriza, farra, &c. Quam igitur laute pasti sunt hospites, cum elocaret Filiam, aut ipse liberorum nuptijs interesset? Cum præter herbas nihil concessum esset, quo uesceretur.

Hæc frugalitas fuit primi seculi, utilissimus & simplicissimus cibus cum aqua. Nunc horribilis luxus Mundum inuasit, Non satis est omnis generis carnes ad uoluptatem comparare, miscentur carnes piscibus, adduntur aromata, & tentatur illa naturæ inimica peruersitas, ut quæ natura dulcia sunt, reddantur condituris acria, quæ autem acria sunt, reddantur dulcia. *Luxus nostrorum temporum in uictu.*

Quanta in potu quoque uarietas est? Quis non putaret se ludibrio haberi, si uideret ab hospite apponi aquam? Non Zytho apud nos cocto, non uino patrio contenti sumus, etiam ultra marina appetimus. Hanc insaniam gula, si nunc Pater noster Adam rediret, An non putas miraturum in Filijs? Quæ nos cum uoluptate comedimus & bibimus, ea ceu uenenum fueret, & omnibus delicijs anteferet, uel rapas, uel pitifana, cum frigida. *Varietas in potu.*

Commendatur igitur nobis hoc in loco frugalitas in uictu, dū docemur de primis Parentibus, quod spoliati omnibus alijs cibis, solum herbarum cibum habuerunt reliquum. Hæc simplicitas alimentorum reddidit corpora salubria, non obnoxia istis morbis, quos uel delicatior uictus, uel crapula conciliat.

Debant autem nos quoque hæc inuitare, non solum ad frugalitatem, sed etiam ad patientiam, cum alios abundare uidemus omnis generis delicijs, nos autem uix panem & salem habemus, cum aqua. Cogitare enim debemus, hanc poenam Adæ impositam, ut cum in Paradiso Deo uolente, iubente & donante posset omnis generis fructibus uesci, & Dominus esse totius terræ, propter inobedientiam nunc cogatur cum posteritate sua uili olusculo uictitare.

IN SVDORE VULTVS TVI VESCERIS

pane tuo.

L ij

Quam

TERTIVM CAPVT

*Cura marito
imposita.*

QVAM uarie ingeminat molestiam laboris, ut Maritus oc-
cupetur cura & labore alendi, defendendi, gubernandi suos. Hæc au-
tem nostro seculo, propter hominum peruersitatem, longe sunt difficiliora,
quam initio fuere. Videmus enim etiam cum de uictu certa spes est, quanto
negocio familia in officio possit retineri. Nec Adam huius mali ignarus fu-
it, qui cum familiae suæ sanctissime præset, tamen uidit cædem a Cain fa-
ctam. Taceo alia incommoda, quæ longæuitas uidere & ferre in posteris coe-
git. Hæc igitur cura marito imponitur, ut sustineat laborem, non satis gra-
tum nec felicem. Nec debet quisquam esse, qui non sudorem hunc sentiat.
Tanto Papistarum periculosior uita est, qui omnes alieno labore partis opor-
tus etiam ad uoluptates suas, ac ocium abutuntur.

*An singuli de-
beamus agri-
cola fieri.*

Carolo stadium

SED hic questio nascitur, An oporteat omnes nos agricolas esse, aut sal-
stem manibus laborare? Sicut initio Euangelij quidam inepte contende-
bant. Nam & hoc loco & alijs, qui laborem manuum præcipiebant, eo abus-
tebantur, ut iuuentus, abiectis studijs, manuarías operas sectaretur. Sicut
Carolo stadium, horum Dux, deserta conditione sua, uillam emebat, eamque
fodiebat ipse & colebat. Sed profecto mihi, si uocationem deserere esset in-
tegrum, longe facilius & iucundius esset, uersari in horto, ligone fodere, &
pala uertere terram, quam sustinere hunc laborē, quem nunc sustineo. Nam
rusticorum labor nullam proportionem habet ad hunc nostrum sudorem.

Luce 10.

1. Cor. 9.

Quare explodendi isti sunt, qui solum manuum laborem, laborem dici
contendunt. Manifesta Christi sententia est, iubentis ut ij qui docent, aliorū
laboribus fruantur. Intrans domum, inquit, primū dicite, Pax huic domui,
Edentes & bibentes, quæ apud eos sunt, Dignus enim operarius mercede
sua, Luca 10. Hic de mensa eorum, qui audiunt uerbum Dei, Dominus paa-
nem tollit, & dat Doctoribus. Sicut Paulus quoque dicit, Qui Euangelium
docet, de Euangelio etiam uiuat. Ac in hanc sententiam etiam legis dictum
citatur. Non obligabis os boui trituranti, Cur autem agricolæ laboranti & coa-
lenti agrum suum, datum est mandatum, de pendendis decimis, si uerbi mis-
nistri suo labore uictum quærere debent?

*Sudor uultus
multiplex.*

Hi & similes loci clare ostendunt, quod sudor uultus sit multiplex. Pri-
mus est agricolarum, seu Oeconomorum, Secundus Magistratum, Tertius
doctorum in Ecclesia. Inter hos ordines optima conditio est agricolarum, si-
cut etiam Poeta dicit, Felices nimium, sua si bona norint, agricolæ. Et si enim
duro labore exercentur, tamen singulari uoluptate labor iste conditus est,
dum quotidie illa noua & mirabilis creaturarum facies se oculis ingerit, Vbi
contra tum in Politia, tum Ecclesia præter quotidiana pericula, etiam infir-
mitatē molestiæ obijciuntur, Si modo fideliter officium facere uelis. Non enim
loquimur hic de hominibus ociosis, qui istas pœnas peccati non agnoscunt,
sed tantum in id incumbunt, quomodo expleant libidinem suam, hi Epicu-
ri suo malo genio relinquuntur. De ijs loquimur, qui serio faciunt, quod des-
bent facere. Hi uno die plus laborant & sudant, quam agricola toto mense, si
magnitudinem operis & uaria pericula consideres.

Atque hæc quoque est causa, cur Regibus & Principibus tributa, uecti-
galia & alia id genus pendantur a subditis. Quis autem non uidet, si diligen-
ter faciant officium, quam exigua ea gratia uel merces sit, quæ pro tanto labo-
re rependitur? Quod si qui sunt negligentes, non ideo tamen legitima ordi-
natio relinquenda est.

*Maximilia-
nus Impera-
tor.*

DE Maximiliano Augusto audiui, ita eum negocijs perpetuo oppres-
sum esse, ut nunquam satis ocij ad cibum capiendum esset. Cogebatur
itaque nonnunquam se subducere a laboribus, & in siluas se abdere, ubi ue-
nationibus

nationibus indulgebat, Nonnunquam mutata ueste immiscebat se priuato-
rum cœtibus, ut liberioribus colloquijs frueretur. Etsi autem ei uenationis
studium uitio datum est, tamen qui labores eius & interiorem uitam norant,
iudicabant id magis necessitatis quam uoluptatis causa ab eo suscipi.

Cum hoc labore, igitur quem tanti Imperij gubernandi ratio requirit,
quas arationes, quas fossiones, quos alios labores rusticos mihi comparabis?
Ergo nomina Regum & Principum aulae habent, cū reuera Reges & Prin-
cipes, omnium seruorum sint miserimi. Ideo Monachi & tota Pontificis fa-
ctio, soli sunt qui regiam uitam degunt, siquidem labores, negocia, pericula
relinquunt alijs. Ipsi in ocio fruuntur commodis suis.

Idem de Pastoralis cura dicimus, quæ tanto maior est habenda, quanto
ea grauiora sunt, quæ administrat. An enim putabimus Augustinum in ocio
uixisse, & curasse uoluptates suas, in tanta aduersariorum multitudine, cum
quibus quotidie dimicandum fuit, ne doctrinam Christi penitus subuerter-
ent, Pelagiani, Donatistæ, Manichei & similes turbatores Ecclesiarum? Nos
quoque hodie sic, Dei gratia, administramus nostra, ut sperem neminem fo-
re, qui nobis tam negociosum ocium inuideat. Summa igitur stultitia est,
quod Fanatici manuum labores sic urgent, qui corpori confirmando utiles
sunt. Cum e contra hi politici & ecclesiastici labores maximi, atterant corpo-
ra, & tanquam ex imis medullis omnem succum exhauriant.

Distinguemus igitur sudorem secundum iustam proportionem, Oeco-
nomicus sudor magnus, maior politicus, ecclesiasticus maximus. Nam
Paulum uide, & facile intelliges quomodo ab eo desudatum sit. Quia autem
Ecclesia omnibus seculis infestatur a Demonibus, & exercetur hæresibus,
scandalis, peccatis, iniusta uis Tyrannorum, & omnis generis malis, An dice-
mus nullos in ea labores, nullos sudores esse? An dicemus eos, qui Ecclesiae
praesunt indignos uictu?

De Papa & Cardinalibus & toto illo impiorum cœtu hoc dicamus, qui
cum nihil laborent, & tantum uentrem & otium curent, maximas opes absu-
munt. Hi enim sunt, de quibus potest dici illud Pauli, Qui non laborat, non
manducet. Laborare autem in Ecclesia est, docere, administrare sacramenta,
pugnare cum Fanaticis, tollere scandala, ædificare pios &c. Hoc qui faciunt
de his dicit Christus, Dignus est mercenarius mercede sua.

Porro Adæ, tanquam qui autor primus peccati extitit, si recte aestime-
mus, deterior conditio fuit quam nostra. Nam ubi nos, singuli in suo ordi-
ne, sudamus, Adam unus sudorem œconomicum, politicum, & ecclesiasti-
cum desudare coactus est. Nam solus hæc officia apud posteritatem, dum ui-
xit, omnia sustinuit. Aluit familiam, gubernauit eam, & instruxit eam ad pie-
tatem, fuit Pater, Rex & Sacerdos. Quam autem singula plena sint dolo-
rum & periculorum, experientia docet.

Quare necesse est, ut nos cōtra ea consolemur, & ad patientiam asue-
faciamus animos nostros. Si quidem uidemus calamitates has impo-
ni etiam Electis, qui habent spem resurrectionis & æternæ uitæ. Porro hæc
spes cum reliqua sit calamitosis hominibus, decet nos esse magno animo, &
spe hac uincere mala, non enim sumus perpetuo hic mansuri. Sicut igitur qui
peregredire abeunt, etiam sicubi sordidum hospitem nacti sunt, sic se consolantur,
quod unius noctis ea molestia sit, siue esuriendum, siue duriter cuban-
dum est. Ita nos quoque in medijs hisce calamitatibus cogitemus, Quid enim
sunt duo aut tres anni, quos dormiendo pene fallimus, collati ad æternita-
tem?

Veniant igitur, sicut Dominus singulis distribuit, aduersitates siue in-

Cura Pasto-
ralis.
Sudor Eccle-
siasticus.

Sudor œcono-
micus, politi-
cus, ecclesia-
sticus.

Laborare in
Ecclesia.

Adam pluri-
mum sudauit.

Consolatio cō-
tra calamita-
tes huius uitæ.

TERTIVM CAPVT

Oeconomia, siue in Politia & Ecclesia, non tamen patiemur nos commoueri ad impatientiam. Non ideo uel Politiam, uel Oeconomiam, uel Ecclesie curam abijciemus. Non decet hæc mollicies fortes milites, ut ad primum impetum hostium abijciant arma & fugiant. Quasi uero ad uoluptates & ocium, non ad laborem & negocia destinati sumus, Tu ne cede malis, sed contra audientior ito, inquit Poeta.

*Papistarum
studium.*

Hoc autem tum poterimus, si his temporalibus incommodis opposuerimus spem resurrectionis & æternæ uitæ. Sicut autem nemo hanc libenter amitteret, Ita purabunt singuli, sibi non deferendam eam quasi stationem in quam diuinitus collocati sunt. Qui est uocatus ad docendas Ecclesias, faciat id magno animo, nec moueatur aut suis periculis, aut Pontificum ignauia. Qui cum prædicando Euangelium, gubernando Ecclesias, audiendis causis sacris, dijudicandis dogmatum controuersijs, Ecclesias iuuare debeant, reijciunt hæc summa opera, in ineptos Monachos, Ipsi autem numis cumulandis, & uoluptatibus instruendis occupantur. Quoniam igitur sudorem fugiunt, etiam refrigerio carebunt, Quoniam non compatiuntur, etiam non conregnabunt.

Contra, nos qui sudorem hunc, singuli in suo genere, sustinemus, cogitemus, etiam si quid acerbum ferendum est, fore ut habeant calamitates istæ finem suum, Sicut Moses iam consolationem hanc, in quantumuis duro malo, addit.

DONEC REVERTARIS IN TERRAM,
quoniam ex ea sumptus es, Quoniam puluis tu, & in
puluerem reuerteris.

*Homines ul-
tro sibi accer-
sunt mala.*

HOMINES impij infinitas calamitates spe breuis uoluptatæ consequendæ sustinent. Quantum periculorum sustinet mercator terra & mari propter spem lucri? Miles quam uili are uendit uitam suam? Scortum in lupanari longe plus malorum sustinere cogitur, quam ulla Vxor in domo. Inde Germani prouerbio tales uocant Diaboli martyres, qui sua sponte in calamitates se conijciunt, quibus carere poterant, si pie uelent uiuere, Quantum enim incommodorum helluationibus sibi homines uinoli accersunt? quibus carerent, si moderatius biberent?

Quare merito dubitauerit aliquis, qua nam ratione consuli generi humano possit, quod per Satanam ita induratur, ut ne mala quidem sua sentiat, sed ea studiose sectetur & urgeat. Si enim ea sentiret, te quæso, an non fugeret? Nunc tantus stupor in animis est, ut suis malis homines delectari uideas. Hæc peruersitas igitur, quæ in maxima hominum parte est, ut propter stultam & leuem uoluptatem, certis malis se implicent, mirum est, quod non a pijs in bona causa consideretur, ut cogitent, Etsi hic in uarijs calamitatibus uiuendum sit, tamen fore earum finem, & pensandas esse meliorem uitam.

*Finis calamita-
tum mors.
Adama.*

Aphar.

Hanc consolationem præsens sententia ostendit, Certo enim promittitur futurum, ut calamitates illæ cunctæ finiantur. Idque contuso & contrito antea capite serpentis. Donec, inquit, reuerteris, El haadama, In terram, Significat enim uocabulum in genere terram, sicut infra. Et Cain factus est cultor terræ. Sed uocabulum Aphar, significat proprie terram recens effossam, seu glebam. Nostra translatio habet puluerem, ut significetur dissoluta terra. Nam Adam ex gleba factus est in hominem uiuentem. Dissoluta igitur compagine ista, dicit Dominus, futurum, ut iterum in glebam seu puluerem reuertatur.

Atque hic

ATque hic iterum admonemur, quomodo paulatim crescentibus peccatis etiam poenae creuerint. Mitior illa & humanior ratio fuit, cadauera terrae mandare, & in terram resolui. Postea autem fere omnium nationum consuetudine cadauera cremari cepta sunt. Item quoties accidit, ut etiam uiui homines uorentur a feris, & habeant sepulchra sua bestias. Sicut in Prophetis inter quatuor poenas sunt bestiarum dentes & furores serpentum, aliorumque uenenatorum animantium. Sic enim fit, quanto nos ad poenas magis stupemus, tanto eas duriores imponit Deus ad frangendos nos, & retundendam nostram duriciem. Sicut dicitur *Leuitici 26.* Sin autem nec sic obedieritis mihi, addam correptiones uestras septuplum, propter peccata uestra, & conteram superbiam duriciae uestrae &c.

Crescentibus peccatis & poena crescent.

Leui. 26.

Sic lapsus Adae fuit a uita in mortem, a sanitate in morbos, Et tamen fuit adhuc uere aureum seculum, si nostrum spectes, Nam paulatim degenerauerunt omnia, sicut etiam ostendit id statua Danielis. Quanto enim mundus suo fini est propior, tanto homines fiunt deteriores. Ideo fit etiam, ut poenae duriores de nobis sumantur. Quam pertinax impugnatio ueritatis hodie est inter Papistas: Quam exercent crudelitatem contra eos, qui ueritatem confitentur: Taceo auariciam plane satanicam, libidines, perfidias, iniurias sine fine, Num igitur posunt poenae longius abesse?

Lapsus Adae.

Statua Danielis.

Papista.

Haecenus commemorauit Mose poenas inflictas Adae, & posteritati eius propter peccatum, quae etsi grandes sunt, tamen initio fuerunt mitiores quam nunc sunt. Quae enim tunc, ut sic loquar, in positiuo fuerunt, nunc omnia propter peccata aucta sunt in superlatiuo.

PRIUS autem quam pergamus ad reliqua, disputandum est de loco, quem supra attigimus, ubi dicitur ad Mulierem. Multiplicabo dolorem tuum & conceptum tuum, seu impregnationem tuam. Est enim Heronecha, quod fere exponunt pro illis molestijs & angustijs omnibus, quibus mulieres exercentur a tempore conceptus, usque ad partum.

Multiplicabo dolorem tuum &c.

Queritur igitur, cum uxor in anno tantum semel impregnetur & pariat, an poena etiam sit, semel tantum impregnari? Item cur hic dicat, se uelle multiplicare conceptum? Quod igitur ad posterius attinet, sentio recte exponi, Multiplicabo conceptum, hoc est, dolores & molestias quae sequuntur conceptionem, Ut ita poena sit, non nisi unum foetum in anno concipi, & tamen infinitis molestijs cumulari. Nam si homo in innocentia permansisset, omnino maior fuisset mulierum foecunditas. Sicut eius quaedam uestigia cernimus, cum uno partu, gemini, saepe tergemini, nonnunquam quatergemini edantur.

An poena sit tantum unum foetum concipi.

Et sunt huius foecunditatis in caeteris bestijs exempla. Magna auium & piscium foecunditas est, canes, feles, sues etiam magno numero pariunt. Etsi autem grandiores aliquae bestiae singulos tantum foetus pariunt, tamen mihi non dubium est, Mulieres nisi peccatum esset, multo numerosiorem prolem fuisse parituras. Nunc ut plurimum singulis annis, singulos foetus, quae foecundissimae sunt, pariunt, & accessit illa turpis & foeda libido, quae omnia nos de magnitudine peccati admonent.

SED hic obijcitur iudaicum cauillum de serpente, Quod si semen mulieris intelligendum est de semine naturali, quod ex utero eius nascitur, sicut exposuimus, Videtur consequens esse, ut etiam serpentis Semen sit illud, quod ex serpentis uentre enascitur, Alioquin enim non constabit contrarietas, quam tamen Moses ostendit, cum dicit: Ponam inimicitias inter seminum, & Semen illius.

Cauillum iudaicum de semine serpentis.

TERTIVM CAPVT

Ex hoc cauillo multa sequentur, Primum quod Deus tantum cum naturali Serpente loquatur, eumque puniat. Secundo quod Christus nihil sit, neque ex hoc loco aliquid de Christo probari possit. Habet quidem speciem aliquam cauillum hoc, sed reuera nihil est.

Primum autem sic respondeo, Qui ignorat, ignoret, & qui sordescit, sordescat adhuc. Qui enim reuelato & manifesto Euangelio non credit, hic dignus est, qui non intelligat hæc Scripturæ occultiora dicta, eisque non credat. Neque nos hoc agimus, ut per hunc locum, fundemus aut illustremus Euangelium, Sed Euangelium tanquam claram lucem adhibemus, ut istæ tenebræ illustrentur. Quare qui lucenti Euangelio credere nolunt, quid mirum est, si hi obscurioribus Prophetarum dictis non credant, & afferant nouas & absurdas opiniones? Promissio Euangelij diuinitus reuelata, deinde inter tot Tyrannos, & horrenda supplicia conseruata est, hanc quia Iudei pertinaciter impugnant, nec credere uolunt, sinendi sunt, Nos autem cum fidelibus, & Euangelio se submittentibus iam agemus.

*Ioh. 8.
Pulchra pro-
batio, quod
per Serpen-
tem intelligat
Moses Sata-
nam.*

Christus Ioannis octauo dicit, Satanam esse Patrem mendacij & Homicidam, nec stetisse in ueritate. Hæc est Lux illa Euangelij, qua tenebræ ueteris Testamēti illustrantur. Nam si Satan ab initio Homicida fuit, dic quem aut quos occidit? Nonne Adamum & Heuam per peccatum? Vbi occidit? Nonne in Paradiso? Quando occidit? Nonne cum eleuaret autoritatem mandati diuini, & promitteret Dijs similes fore, si ederent de arbore ueritate? Vtrumque igitur uerum est, Affuit in Paradiso serpens naturalis, & per istum serpentem antiquus serpens, Diabolus, Hominem decepit & occidit.

Est igitur hic principalis sensus huius loci, ut intelligas Diabolum autorem huius calamitatis fuisse. Sicut cum aliquis cædem fecit, recte dicitur de homicidæ gladio, Gladius hunc occidit, Sed profecto gladius non solus nec per se, sed homo qui utitur gladio. Usitata autem Synecdoche est, ut intelligamus sub instrumento ipsum autorem, Ergo cauillum hoc iudaicum excludamus.

*Contrario
multiplex
ratio.*

Secundo, etiam hoc uerum est, quod non semper necesse est contraria per somnia sibi respondere, Est enim contrariorum multiplex ratio, sicut Dialectici docent. Quædam sunt relatiuæ opposita, quædam priuatiuæ, quædam contrarie. Pater naturalis ex quo generamur, & Pater mendacij, sunt opposita. Et si igitur concedamus iudaicum sensum, loqui Moſen de naturali serpente, Tamen ipse textus Synecdochen arguit, si eum conferamus cum uerbis Christi. Sic enim dicit, Dixit Deus ad serpentem, Quia fecisti hoc, maledictus eris, Quid fecit? nimirum hoc quod decepit Heuam, & sic occidit eam.

Matth. 13.

Ad hæc uerba affer lucem Euangelij, Fuit Diabolus homicida ab initio, An non clare apparet, sic loqui Deum cum serpente naturali, ut intelligat Diabolum in serpente naturali latentem, qui hominem coniecit in peccatum, in mortem, & in iram Dei. Igitur semen, non est intelligendum naturale semen naturalis serpentis, sed semen Diaboli. Sicut Christus quoque appellat in Euangelio, Venit homo inimicus superseminans malum semen. Hoc semen est contrarium semini spiritali, Sicut caro & spiritus sunt contraria.

Neque necesse est, ut per omnia, sibi respondeant contraria, sicut nec similia per omnia sibi respondent. Adam est figura Christi, In eo enim conuenit similitudo, quod sicut per Adamum in uniuersos exundauit peccatum, Ita quoque exundat iusticia Christi in omnes, qui credunt in eum. Hæc conueniunt,

ueniunt, alia omnia disconueniunt. Relinquatur igitur Iudæis suus error, Nos fideles scimus hunc Serpentem esse Diabolum, ex interpretatione Christi.

ET VOCAVIT ADAM NOMEN VXORIS SUÆ HAVĀ, QUONIAM IPSA EFFET MATER OMNIS UIUI.

SUPRA audiuimus infligi Mulieri etiam istam pœnam, vt *Adam Heuæ* sit sub potestate uiri. Ea potestas hic significatur, Non enim ei imponit nomē *imponit nomē* nit nomen Deus, sed Adam tanquam Dominus Heuæ. Sicut etiam supra de *tanquam Do-* dit nomina animalibus, tanquam creaturæ infra se positæ, Nullum animal *minus.* sibi ipsi finxit nomen, omnia sortita sunt nomina sua, & acceperunt dignitatem & gloriam nominis a Domino Adam. Sic adhuc hodie Mulier, cum nubit Viro, amittit suæ familiæ nomen, & uocatur nomine Mariti. Ac monstrum simile esset, si Maritus se uellet nominari nomine Vxoris. Hoc est signum & confirmatio pœnæ, seu subiectionis, quam Mulier per peccatum meruit. Sic si Maritus locum mutet, cogitur eum Mulier sequi, tanquam Dominum suum. Tam uaria in natura sunt uestigia, quæ nos peccati & calamitatum nostrarum admonent.

EST autem nomen quod Adam coniugi suæ dat, ualde letum & iucundum nomen. Quid enim præciosius, melius, aut iucundius est uita? Nomen Heuæ *Nomen Heuæ a uita.* tus est uersiculis uulgaris, Vt uitam redimas &c. Non enim aurum, nõ gemma, non opes & gloria totius Mundi cum uita conferrî possunt. Sicut etiam Christus dicit Matth. 16. Iudæi fere liberis induunt nomina a rosis, floribus, *Matth. 16.* gemmis, Sed nomen Heuæ non a precio rerum, sed ab ipsa uita sumptum est, quæ omnes alias res uincit.

Addit autem rationem, Quia est mater omnis uiuentis, Apparet autem ex hoc loco Adamum, recepto Spiritu sancto, mirabiliter fuisse illustratum, & credidisse ac intellexisse uerbum, de Semine mulieris contrituro caput Serpentis, ac uoluisse quoque hanc suam fidem insignire & ornare uocabulo Vxoris suæ, quod ideo nulli alij creaturæ indidit, ut aleret hac appellatione coniugis suæ, spem futuri Seminis, & confirmaret fidem suam, seque consolaretur, quod crederet uitam etiam tum, cum iam morti tota natura esset subiecta.

Nisi enim sensisset uitam futuram, non potuisset erigi animus eius, nec ipse tam lætum uocabulum imposuisset Vxori. Quia autem hoc nomen imponit Vxori suæ, satis ostendit animum erectum per Spiritum sanctum, fiducia remissionis peccatorum per Semen Heuæ, quam ideo Heuam appellat, ut hoc nomen esset ceu memoriale promissionis, ex qua ipse quoque reuixit & spem uitæ aternæ relinqueret posteris. Hanc spem & fidem nomine hoc ceu coloribus in fronte uxoris pingit, sicut liberati ab hostibus trophea & alia signa læticiæ statuunt. *Memoriale promissionis in nomine Heuæ.*

SED inquires, Cur Matrem uocat, quæ adhuc erat Virgo, necdum pepererat? Facit id quoque ad testandam fidem promissionis, quia credit genus humanum non abiiciendum, nec delendum esse, sed conseruandum. Simul igitur & Prophetiam futuræ gratiæ hoc nomen complectitur, & consolatio nem ostendit necessariam in huius uitæ calamitatibus perpetuis, contra Satanæ tentationes. Possibile autem est, ut hæc læta impositio nominis (quod pulcherrimum testimonium est fidei & recreati spiritus in Adamo) occasum em dederit, ut sancti Patres post magis festiuum & lætum habuerint diem, quo infans circumcisus & nomen ei inditum est, quam quo natus est, ut sic celebra-

Cur matrem uocet, quæ mater nondum erat.

TERTIVM CAPVT

sic celebraretur hæc nominis primi impositio, Nunc sequitur aliud memoriale tristitiæ, huic contrarium.

FECIT QVOQVE DOMINVS DEVS ipsi Adam & Vxori eius, tunicas pelliceas, & induit eos.

HOC ne utiquam sic lætum & iucundum est, sicut fuit impositio nominis, Etsi enim dictum erat a Domino, Quacunque die de hoc ligno comedes morte morieris, tamen consolatur se Adam isto nomine Vxor de uita reparanda per promissum Semen, quod caput Serpentis contriturum, & ipsum occisorem, occisurum sit.

Quid Deus uoluerit per pelliceas tunicas?

Hic ab ipso Domino Deo circumdantur Adam & Heua uestibus, ut hoc ceu memoriali admoniti, cogitarent quoties uestes aspicerent, de miserabili suo lapsu, ex summa felicitate in extremas calamitates & miserias. Ut sic in perpetuum timerent peccare, ut agerent perpetuam pœnitentiam, & ad remissionem peccatorum per promissum Semen suspirarent. Atque huc facit, quod non frondibus, non ista lana quæ in arboribus crescit, eos uestit. Pellicibus occisorum animalium eos circumdat, In signum quod mortales sint, & in certa morte uersentur.

Memoriale necessarium.

Sicut igitur nomen Heuæ lætum omen est uitæ, Ita pelles hæc sunt memoriale, non solum præteriti & futuri peccati, sed etiam præsentium calamitatum, quas peccata merentur.

2. Pet. 1.

Opus autem habet hæc natura talibus admonitionibus & quasi signis, facillime enim obliuiscimur præteritorum, tum malorum, tum bonorum. Sic Petrus quoque inquit, Cui hæc non adsunt, cæcus est, oblitus purgationis a peccatis prioribus. Ego autem ideo, inquit, non negligam uos semper submonere de his, quamuis scientes & firmatos in præsentis ueritate. Horribile profecto uerbum Apostoli, quod aliqui obliuiscantur remissionis peccatorum, qui cum pulchre crediderint, tamen a fide recedunt, & illa pulcherrima catena uirtutum Christianarum se non exornant, sed indulgent auaritiæ, superbiæ, inuidiæ, libidini &c. Nobis quoque hodie hac admonitione ualde opus est, qui illa onera calamitatum sub Papatu experti sumus, ne simus tam misericordii Deo ingrati, sicut pro dolor maior mundi pars est.

Luxus in uestitu.

Ad sanandam igitur hanc obliuionem, addita Adæ & Heuæ est pellis, tanquam monitorium, seu insigne quoddam, quo admonerentur una cum tota posteritate sua, istius miserissimi casus. Sed Mundus postea etiam in hoc calamitatis signo insanire cepit, Quis enim facile commemoret, quantum stus dii & sumptuum in uestitum ponant homines. Itaque non amplius uoluptas, nec luxus, sed furor potius nominari debet, quod sicut Asini ad portandum aurum procreati, magis in id incumbunt, quomodo se onerent quam ornent. Merito commendatur honestior uestitus, præsertim in personis illustribus. Sed illa barbaries, quæ nunc in usu est, non potest non bonorum uiuorum oculos offendere. Itaque si nunc Adam resurgeret, & uideret hanc insaniam omnium Ordinum, profecto credo, quod præ stupore tanquam lapis stare. Fuit enim ei pellis sua quotidiana uestis, ut quotidie admoneretur, amissæ felicitatis. Nos autem ideo uestimus splendide, & indulgemus luxui, ut omnibus testemur, nos non solum oblitos malorum, ex quibus erepti sumus, sed etiam bonorum quæ accepimus, iam quod signo illo uestium admonuit Dominus, etiam admonet uerbo.

ET DIXIT

ET DIXIT DOMINVS DEVS, ECCE ILLE
 Homo fuit, sicut unus ex nobis, ut sciret bonum & ma-
 lum. Et nunc, ne forte mittat manum suam, & accipiat
 etiam de arbore uitæ, & comedat, & uiuat in seculum.

EST sarcasmus & acerbissima irrisio. Queritur igitur, **Quare** Cur tam acer
be illudat Deo
in Adæ.
 Deus tam duriter agat cum misero Adam, qui postquam omnia gloria
 spoliatus, ac in peccatum & mortem lapsus est, etiam a Creatore suo tam acer
 bo improperio pungitur, Nec satis est signū uisibile, quo eum admonet præ-
 sentis calamitatis & amissæ gloriæ, etiam addit uerbum audibile.

Respondeo, Habuit Adam promissionem misericordiæ, ea oportuit ea
 um contentum uiuere. Ut autem futurum peccatum tanto metueret & caue-
 ret diligentius, datur ei hoc tam acerbum memoriale. Videt enim Deus, qua-
 les futuri sint Posterius eius, Ideo ponit uerbum hoc in os Adæ, ut prædicet id
 posteris, ut doceat, **Quod** cū uoluerit similis Deo fieri, factus sit similis Dia- Nota.
 bolo, Ut ipsi quoque caueant, ne ad id Parentum peccatum adijciant sua, sic
 que magis a Deo discedant.

Sicut igitur antea in pellibus, ita hic ipso uerbo admonet de præteritis
 & futuris malis. Non quod delectetur tam tristi casu, sic enim non admone-
 ret Adamum, sed taceret. Sed quod uult ut Homo ad imaginem Dei amissam,
 iterum aspiraret, & peccatum, tanti mali causam, tanto magis odisse incipi-
 at. Ut Adam admoneat posteros, quid secutum sit post peccatum, quod cum
 a Satana dementatus putauerit se Deo similem fore, sit ipsi Satana factus si-
 milis.

Mouet hoc loco & illa questio, Cur Deus, qui unus est, loquatur in plu- Pluralis nume-
rus de Deo in
hoc loco.
 rali numero: Num plures Dii sint? Ac Nicolaus de Lyra cum alijs sen-
 tit, hæc dicta esse in persona Angeli, uel ad Angelos. Factus est unus ex no-
 bis, id est, Factus est Angelus. Sed nimis frigida glossa, hæc est. Non enim
 Deus se Angelū uocat. Nec uis posita est in nomine unus, posita magis est,
 in pronomine Nobis. Quare repudiemus hoc frigidum commentū. Si enim
 hoc dicitur in persona Angeli, certum est Deum hoc non dixisse, At textus
 dicit, Et dixit **DOMINVS** Deus.

Quare ad lucem Euangelij respiciendum est, sicut etiam supra dixi, hæc
 enim tenebras ueteris Testamenti illustrat. Quod si de Angelis hæc expo-
 nas, non conueniet exposito cum superioribus. Sic enim dixit Satan, Et eris
 sicut Dii, scientes bonum & malum. Ergo Adam & Heua reuera hoc ten-
 tarunt, ut Deo similes fierent. Nec debet præsens locus aliter intelligi, quam
 de æqualitate cum Deo.

Explodatur itaque Iudaicus error, quem hoc loco Lyra amplectitur, &
 statuat secundum literam, Quod in Deo sit pluralitas, sicut etiam supra di- Pluralitas
Personarum
in Deo.
 xit, Faciamus hominem ad imaginem nostram. Hæc loca omnia arguunt,
 unitatem essentia diuinæ, Semper enim proponitur, Et dixit Deus. Deinde
 arguunt etiam pluralitatem personarum, seu ut uocant, Trinitatem. Sunt au-
 tem mysteria hæc in nouo Testamento certius explicata, Sicut cum Christus
 iubet, Baptisari in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Tres igitur per-
 sonæ diuinitatis sic statim in initio mundi indicatæ, postea per Prophetas in-
 tellectæ, tandem per Euangelium plene reuelatæ sunt.

Manet igitur sententiā, Adamum & Heuam hoc tentasse, ut fierent im- Adam pecca-
uit in perso-
nam Christi.
 mago Dei. Atqui imago Dei inuisibilis est Filius, per quem consistunt om-
 nia. Itaque Adam per peccatum suum impegit in personam Christi, quæ est
 uera imago

TERTIVM CAPVT

uera imago Dei. Sunt hæc breuiter & obscure proposita, sed Adam sine dicitur
 bio infinitas conciones inde contexuit. Sicut etiam Prophetas apparet uarie
 ad hæc mysteria alludere, eaque inuoluere mirabiliter, quæ postea Euangeli-
 um clare ostendit.

AC facit ad nostram sententiam hoc in loco nomen Dei, Iehoua, quod
 non potest significare ullam creaturam, sed simpliciter ipsi soli Creatori
 tribuitur. Quid autem dicit Creator? Nempe, Adam factus est unus ex
 nobis. Hic profecto professio & fides nostra non tolerat, ut accipiamus hæc
 tanquam ad Angelos dicta, Quis enim dicet, Deum esse unum ex Angelis?
 aut Angelum unum ex Deo? Imo Deus est super Angelos, & super omnes
 creaturas, quomodo igitur se posset Angelis æquare?

*Tres personæ
 diuinitatis.* Accipiamus igitur hunc locum pro certo testimonio articuli nostri de
 Trinitate, quod sit unus Deus, & tres personæ. Obscure autem indicat hic de
 peccato Adæ, quod uoluit non Angelis, sed Deo similis fieri. Ac si in Ange-
 los tantum peccasset Adam, non esset morti traditus. Quia autem tendebat
 peccatum in maiestatem Creatricem, cui uoluit similis esse, & facere quæ ip-
 sa Maiestas facit, Ideo tam horribilis pœna peccatum hoc est consecuta.

Sicut autem accidit, cum quis a cruce liberatur, nemo est, qui non mon-
 neat de periculo in quo fuit, & hortetur ut id posthac caueat. Ita postquam
 Adam per promissionem diuinam, in spem uitæ iterum erectus est, admonet
 eum Deus, amara hæc irrisione, ut non obliuiscatur horribilis huius lapsus,
 ne posthac diuinitatem, tam infeliciter tentatam, iterum affectet, sed ut humili-
 liet se coram maiestate Dei, & posthac cum Posteritate sua tale caueat pecca-
 tum. Non enim Adæ soli hæc dicuntur, etiam ad nos pertinent, qui postquam
 baptisati & renouati sumus per gratiam, summo studio cauere debemus, ne
 relabamur in ueterem impietatem.

Adeundem modum sarcasmus & amarulentissima irrisio est in eo, quod
 dicit, De arbore uitæ, quasi uero Deus non uno nutu potuerit prohibere, &
 cauere, ne eam attingeret Adam, Deinde addit etiam illa terriculamenta.

ET EMISIT EVM DOMINVS DEVS DE
 horto Eden ad colendam terram, de qua sumptus erat,
 Et expulit hominem, & collocauit a plaga orientali hor-
 ti Eden Cherubim, & flammam gladij uersatilis, ad cu-
 stodiendum iter arboris uitæ,

Rom. 15.
Ioh. 5.
2. Pet. 3.
2. Pet. 1. **P**ERTINENT hæc quoque ad nostram correptionem & ad-
 monitionem, sicut Paulus dicit Rom. 15. Quod quæcunque scripta sunt,
 propter nos scripta sunt. Magnum enim periculum in eo est, si obliti priorum,
 iterum in ea demergamur. Sicut etiam Christus Ioh. 5. admonet, cum dicit:
 Vide sanatus es, noli amplius peccare, ne quid tibi peius accidat. Et Petrus
 2. Petri 3. de sue lota, & de cane reuerso ad uomitum, Item 2. Petri 1. Qui ob-
 liuiscuntur peccatorum suorum ueterum;

Math. 12. **H**AEC & alia scripturæ loca, sunt admonitiones de peccato in futuro
 rum cauendo, propterea quod sicut in morbis, recidiuatio difficilius curatur,
 quam primus morbus, Ita hoc in loco uarie admonetur Adam & tota eius
 posteritas, ut postquam per promissionem Seminis spem uitæ acceperunt, ca-
 ueant, ne per peccatum eam iterum amittant. Nota enim est Parabola de do-
 mo purgata post eiectum Satanam, quam iterum occupat, a sumptis secum
 septem Spiritibus nequioribus,

In hunc

In hunc finem utitur tanta acerbitate Dominus, Quasi dicat, Prohibui an
tea, ne Adam & Heua attingerent arborē mortis, Sed ea petulantia fuit, ut ne a
suo incommodo abstinerent. Profecto nūc danda opera est, ne etiam ad arborē *Victus quos
que mutatus
propter peccatum.*
uite accedant, forte etiam ab ea nō abstinebunt. Ideo sic cauebo id, ut simul pro
hibeam usum omnium arborum Paradisi. Exite igitur foras, & comedite herbas
agri, & si quid aliud terra producit. Non solum arborē uitæ, sed ne quidem reli
quas arbores Paradisi, posthac licebit gustare &c.

Ostendit autem hic locus arbores Paradisi ne utiquam similes earum fuis
se, quas reliqua terra tulit. Nunc itaq; etiam uictus, quo Adā & Heua usi sunt,
eos admonet peccati & miserime conditionis, in quam per peccatum coniecti
sunt. Tam uarie calamitates nostræ pictæ sunt, ut etiā uestitus & uictus, non so
lum illa spiritalium donorum carentia, nos eorum admoneant.

HIC oritur questio. Num, si Deus permisisset Adamum de arbore uitæ co *Questio.*
medere, per hunc cibum Adam uicisset mortem? Sicut postq; de arbore
mortis comedit, morti est subditus, uidetur enim par ratio esse. Arbor mortis
occidit, idq; per Verbum, Quacumq; die de hoc ligno comederis, morieris, Er
go uitæ arbor, uirtute uerbi, etiam uiuificat & seruat a morte.

Lyra & alij respondent ad hanc questionē, Quod ista arbor uitę habuisset *Lyra senten
tia.*
quidem uirtutem conseruandæ uitæ in longitudinem, sed non in perpetuitatē,
itaq; uitam per peccatū amissam non restituisset. Non enim Adā conditus fuit,
ut perpetuo in hac corporali uita maneret, Sed de corporali uita, & esu corpo
rali, transiturus erat ad uitam spirituale. Sicut cū ex priuato creatur consul, ibi
nō intercedit mors, sed simpliciter augetur gloria & dignitas. Sic Adam nō in
tercedente morte, cum uita immortalī, cōmutasset mortalem. Arbor autē hęc
uitæ, inquit Lyra, tantum seruiabat corporali uitæ. Ideo interpretatur textum,
Ne uiuat in seculum, id est, in tempus longum, Hęc Lyra.

Ego uero in diuersa sum sententia, & credo, quod si Adam esset admissus
ad arborem uitę, quod esset restitutus in illam uitam quam amiserat, ut posthac
non mortuus, sed simpliciter ex corporali uita in spirituale translatus esset,
Nam utrunque textus dicit clarissime, Quod & eam ob causam arbore uitæ
ei interdictum sit, & quod de ea comedens uiuat leolam, id est, in seculum. I
deo autem Lyræ opinionem reprobō, quod simpliciter naturæ arboris tribuit
potestatem uiuificandi. Cum certum sit, arborem nō ex sua natura, sed uirtute
uerbi hanc uim habuisse. Sicut etiam arbor scientiæ boni & mali, non ideo oc
cidit, quasi fructus eius uenenati & pestiferi essent, Sed quia uerbum, ceu char
ta quedam, erat additum, in qua charta scriptum erat, Quacumque die de ligno
hoc comederis, mortē morieris.

Ergo primū in arbore mortis, hæret mors spiritalis, nempe inobediētia. *Arbor mortis*
Postq; igitur hoc præceptum Adam & Heua uiolarunt per peccatū, iam tum in
eis efficax, cogitarunt, Ecce Deus prohibuit, ne comederemus, Sed quid id ad
nos? Hic contemptus præcepti, hamus ille uenenatus fuit, quo impacto in fau
ces, Adam & Heua extincti sunt. Quia enim cōminatio fuit addita, ideo comē
stio sequens operata est mortem propter inobediētiam. Non fuit uenenata ar
bor, sed, ut supra copiose diximus, fuit arbor cultus diuini, Ut testaretur homo
ner illam obedientiam, se agnoscere, reuereri & timere Deum suum, Omnia es
tim quæ fecit Deus, uidit quod essent ualde bona. Eandem plane rationem fuit
ilse puto arboris uitæ, non sua natura, sed uirtute uerbi uiuifica arbor fuit. Ita *Arbor uitæ.*
que postquam uerbum adhuc herebat in ea arbore, Adam si ex ea comedisset,
pristinæ uitæ esset restitutus.

Sic Serpens, quem Moses in deserto excitauit, Num. 21. non uiuificauit sua *Serpens
æneus.*
natura, erat enim ex ære, sicut adhuc ex ære potest fingi serpens. Sed uerbū
additum serpenti illi æneo, uiuificum fuit, quod Deus iussit serpentem illum *Num. 21.*
erigi, & addidit uerbum, Quicumq; eum aspexerit, sanabitur. Hoc uerbū non
M habes,

IVXJ
TERTIVM CAPVT

Rabini.

habes, si hodie ex ære serpentem fingas. Nec etiam causa sanitatis in aspiciendo fuit, Sed in eo quia diuinitus iussum erat, ut serpentem aspicerent, & promissio de salute addita erat. Quia autem uerbum non attendunt Rabini, ideo fœde labuntur, & in eam sententiam pronunciant, quod natura istarum arborum fuerit, uel mortifera, uel uiuifica. Nec intelligunt omnia fieri, ideo quia Deus uel promittit uel minatur.

Thomas Bonauentura.
Aqua baptismi.

Sicut Sophistæ quoque nugantur, cum disputant, Quomodo Baptismus iustificet. Nam Thomas & Bonauentura sentiunt quandam uirtutem efficiendi a Deo aquæ inditam cum baptisatur Infans, ut ita aqua Baptismi sua uirtute creet iustificationem. Contra, nos dicimus, Aquam esse aquam, nihilo meliorem in sua substantia, quam ea quam uacca bibit. Huic autem simplici aquæ dicimus esse additum uerbum promissionis, Quicumque crediderit & baptisatus fuerit, saluabitur. Item, Oportet hominem renasci ex aqua et spiritu. Hoc uerbum, seu promissionem hanc, si quis uelit appellare uim aquæ baptismi inditam, non repugnabo. Sed Sophistarum alia mens fuit, Non enim uerbo dant uirtutem hanc, sed de elemento disputant, quod habeat peculiarem uirtutem inditam. Scotus rectius dixit, cum definit Baptismum, esse pactum diuinum, alsistens elemento.

Scotus.

Verbum Creaturas apprehendens.

Verbum igitur ubique respiciendum & honorificandum est, quo Deus apprehendit, & quasi induit creaturas, & facienda differentia est inter creaturam & Verbum. In sacramento Cœnæ, sunt panis & uinum. In Baptismo est aqua. Hæ sunt creaturæ, sed apprehensæ per uerbum. Quamdiu autem creatura est apprehensa uerbo, tamdiu est & facit quod uerbum promittit.

Neque tamen hoc sic intelligendum est, quasi patrocinemur iam Sacramentarijs, cum Baptismum & Cœnam coniungimus. Baptismus habet promissionem, quod cum Spiritu sancto regeneret. In cœna Domini præter promissionem remissionis peccatorum, etiam hoc est, quod cum pane & uino, uere exhibetur corpus & sanguis Christi, Sicut dicit Christus, Hoc est corpus meum, quod pro uobis traditur. Hic calix est nouum Testamentum in Sanguine meo &c. Ad hunc modum quoque dici potest, Naturam humanam in Christo non redimere nos, Sed quia natura humana corporaliter per diuinitatem apprehensa est, & Christus, Deus & homo, est una persona, ideo redemptio ualet. Ideo Filius hominis dicitur & est Saluator.

Filius hominis

Ceremonie Papæ carent uerbo, ideo nihil sunt.

Papa excogitauit aquam benedictam, unctionem extremam & similia multa, quibus tribuit remissionem peccatorum. Hic semper cogita, Num Deus præceptum & promissionem suam addiderit. Quod si promissio & præceptum Dei non adest, statim iudica esse Idolatriam & profanationem nominis Dei. Ac qui inquirunt, adduntur piæ preces, Extant quoque Exempla sancta ad quorum imitationem ista fiunt. Sed tu neque preces, neque exempla, nec intentionem etiam cura. Hoc solum cura, an promissio & præceptum adsint. Hæc enim sunt quæ creaturas induunt noua uirtute, præter eam uirtutem, quam natura sua habent.

Arbor scientiæ boni & mali.
Arbor uitæ.

Sicut arbor scientiæ mali & boni, sua natura bona erat, Sed propter uerbum additum, erat homini uenenum etiam spiritus, non tantum corporis. Contra arbor uitæ habebat propter uerbum uim uitæ conseruandæ, ac Adæ quoque uim tam conseruasset. Sed Deus iratus non uult ei post lapsum permittere regressum ad illam arborem. Non ideo solum, ut admoneretur de peccato admisso, Sed etiam quia Adam habebat iam meliorem promissionem, quod Semen mulieris esset contriturum semen serpentis, ut quantum subiectus esset corporali mortui, tamen retineret spem immortalitatis per filium Dei. Sicut pater familias iratus, etsi non adimit filio hæreditatis ius, tamen eum castigat, eijcit domo &c.

Vult igitur Dominus Deus hominem contentum esse promissione meliori uitæ, quam ea fuit, in quam creatus est Adam. Nam etsi Adæ de arbore uitæ comedisset, & iterum esset restitutus priori uitæ, non tamen fuisset restitutus a Satana, quin iterum per tentationem ex ea excideret. Parauit itaque Deus

ius homini talem statum, in quo certi sumus nos aeterna morte, per Semen benedictum, nunquam morituros, etsi corporalis hæc uita uarie sit afflictæ. Sunt igitur hæc uerba omnia, uerba ridentis & irascentis Dei, ad Adamum iam iustificatum, ut & de futuris esset cautior, & præteritorum memoriam non amitteret.

Ac Moses pulchre inuertit uerba, ut admoneret Hominem eorum quæ antea dixerat. Antea dixit, Posuit Hominem in hortum Eden, ut operaretur & custodiret eum. Hic dicit, Emisit Deus hominem de horto Eden, ad colendam terram. Vult enim Hominem cogitare, quod sit ex gleba formatus, *Moses inuertit uerba.* & positus in optimum locum, Sed per peccatum factum esse, ut ex loco optimo, in terram, ex qua creatus est, sit repositus. Hæc insignis inuersio admonet Adamum & posteros, non solū de futuris peccatis cauendis, sed etiam de præteritis. Itaque Adam, cui antea in Paradiso, loco a cæteris bestiis separato, paratus peculiaris uictus erat, nunc in communi loco cum bestiis, etiam communi fere pabulo utitur.

Nec eicitur solum ex Paradiso, sed additur loco custos, ne qua ad eum possit accedere, sicut ad arces, ad exercitus, fiunt excubiæ. Ostendit autem Moses hac copia qua hoc loco utitur, summe necessariam fuisse hanc eiectionem, propter nostram salutem, ut scilicet caueremus a peccatis, & uiueremus in timore Dei, attendentes a Satana, qui tantum nocuit huic naturæ per peccatum.

DE uocabulo Mi kedem diximus supra, quod significat, ab oriente, seu ab orientali plaga. Significat autem Moses quod Paradisus habuerit uiam seu portam ad Orientem, per quam ad hortum hunc aditus fuit. Sic in ædificatione templi apud Ezechielem, fit mentio portæ sanctuarij, quæ respiciebat ad Orientem, ut scilicet templum sentiamus figuram quandam Paradisi fuisse, quod Paradisus, si natura mansisset innocens, fuisset Templum totius mundi. In ea uia igitur ab oriente, quæ sola ad Paradisum ducebat, positi sunt Cherubim, seu Angeli qui custodirent uiam istam, ne uel Adam, uel ulli eius posterius ingredi in Paradisum possent. Humano more fecit hæc Dominus ad terrendum, ut scilicet extaret memoriale tam insignis lapsus. *Templi ostium ad Orientem.*

Porro Cherubim isti in uia, habuerunt, non ferrum, quo arcerent accessuros, sed Lahat gladij uersatilis, hoc est, fulgetrum seu flammam, qualis est fulguris, quæ incerta est, & præstringit oculos. Habuit autem ista flamma, seu fulgur hoc formam gladij, qui mouetur assiduo seu uibratur. Sicut in Actis cap. 2. dicitur, linguas Apostolorum diuisas apparuisse, tanquam ignis, & præbent quoque talem speciem uolantes Dracones. In hunc modum Angeli isti semper emiserunt flammam, quæ in omnes partes agerentur, ne quis accedere posset. *Angeli custodiae.*

ORigenis nugas repudiamus. Nec placent ineptiæ Lyre, qui dicit per flammam gladij significari, quod peccator pro peccato mortali desinit esse de Ecclesia militante merito, & si non numero. Versatilem autem dici, quod si uera poenitentia sequatur, homo secundum meritum ad eam reuocatur. Nos enim sicut defendimus, Paradisum fuisse uerum & uisibilem hortum in terræ certo loco. Ita hic historice exponimus gladium hunc, uisibilem flammam, seu ignem in forma gladij, quo terruerunt & fugarunt Cherubim seu Angeli, Adamum & eius posteros, ne auderent propius ad hortum hunc accedere. *Flamma gladij.*

Ac est seruata Paradisus custodia Angelorum usque ad Diluuium, ut extaret certum memoriale apud omnem posteritatem huius miseri & calamitosi lapsus. Sicut postea ad omnem posteritatem extitit lacus Sodomorum, Item *Lacus Sodomorum.* statua salis. Huiusmodi enim monumentis opus habet ignauia & negligetia nostra. Sed post Diluuium Paradisus, una cum Angelis & romphea ista dispersa paruit. Habuit enim tum nascens generatio opus nouis exemplis, quæ pro *Statua salis.*

QUARTVM CAPVT

piora essent & magis mouerent securos, quanquam ne sic quidem aliquid proficitur apud impios.

Summa trium capitum.

Absoluimus iam per tria hæc capita Historiam de creatiōe totius creaturæ, Quomodo creati sint cœlū & terra, mare & omnia quæ in eis sunt, Quomodo a Deo sit cōdita Paradisus, ut esset hominis, Domini orbis terrarum, palacium, Quomodo in Paradiso Deus templum Homini condiderit, destinatum ad cultus diuinos, nempe arborem scientiæ boni & mali, in qua ostenderet obedientiam erga Deum. Audiuimus quoq; res hominis in Paradiso gestas, quam miserabiliter lapsus sit, & peccauerit contra Deum, amiseritque istam omnem gloriam innocentiae & immortalitatis.

Hæc omnia simpliciter pro nostri doni modo tractauimus, sensu historico, qui genuinus & uerus est. Hoc enim in sacris literis præcipue est agendū, ut aliquam certam & simplicem sententiā inde eliciamus, præsertim in tanta uarietate Interpretum, tum Latinorum, tum Græcorum, tum Ebræorū quosque. Hi enim fere omnes, non solum historiam non curant, sed etiam ineptis Allegorijs eam obruunt & turbant.

Allegoria apud Doctores.

Origenis & Hieronymi absurda ratio, quā in his capitibus secuti sunt, nota est, Vbiq; enim discedunt ab historia, quam uocant literam occidentem & carnem, ac magnifice commendant spirituales sensum, quem nō norunt. Ac secutus est Hieronymus Origenem magistrum, Sicut nostro quoq; seculo accidit, Quia enim hi, qui uel ingenio, uel facundia ualebant, in eo omnes neruos intendebant, ut persuaderent auditoribus historias esse res mortuas, nec ualere ad ædificationem Ecclesiarum, Ideo factum est, ut rueremus communi studio ad Allegorias. Ac mihi Iuueni pulchre succedebat conatus. Nā etiam absurda licebat fingere, Si quidem hi tanti doctores Ecclesiarum, ut sunt Hieronymus & Origenes, nonnunquam indulserant ingenijs. Qui igitur allegorijs fingendis aptior erat, is etiam doctior Theologus habebatur. Ac Augustinus quoq; hac opinione deceptus, sæpe, præsertim in Psalmis historicam sententiā negligit, & ad Allegorias uertitur. Persuasum enim fuit omnib. quod præsertim in historijs ueteris Testamenti, Allegoriæ essent spiritalis intellectus, Historia autem seu literalis sententiā, esset carnalis intellectus.

Veteres Doctores cum iudicio legendi etc.

Sed te quaeso, an non hoc est profanare sacra? Origenes ex Paradiso cœlum, ex arborib. Angelos facit. Hoc si ita est, ubi manebit articulus creatiōis? Oportet igitur est, præsertim tyronibus sacrarum literarum, cum ad lectionem ueterum Doctorum accedent, ut cum iudicio, uel potius cum certo consilio damnandi, quæ minus probabilia sunt, eos legant, ne autoritate nominis Patrum, & doctorum Ecclesiæ decipiantur, sicut ego deceptus sum, & omnes Theologorum Scholæ. Ego quidem ab eo tempore, quo cepi historicam sententiā amplecti, semper abhorruī ab Allegorijs, nec sum ijs usus, nisi uel ipse textus eas ostenderet, uel interpretatiōes ex nouo Testamento possent sumi.

Quid inter historiam & allegoriam intersit.

Difficilimum autem mihi fuit, ab usitato studio Allegoriarum discedere, & tamen uidebam Allegorias esse inanes speculationes, & tanquam spumam sacrae scripturæ. Sola enim historica sententiā est, quæ uere & solide docet. Postquam hæc tractata & recte cognita est, tunc licet etiā Allegorijs ceu ornamento & floribus quibusdam uti, quibus illustretur Historia, seu pingatur. Nam nudæ Allegoriæ, quæ nulla ex parte historiæ respondēt, nec pingunt eam, simpliciter tanquam inania somnia sunt reiiciendæ. Sunt autē fere tales, quibus Origenes uti solet, & qui eū secuti sunt. Vbi enim ex Scriptura probari potest, Paradisum significare cœlum, Arbores autem Paradisi Angelos? An non ineptissima & sine omni fructu excogitata hæc sunt?

Qui igitur Allegorijs uolunt uti, hi fundamentum earū ex ipsa historia petēt, Historia enim est, quæ ceu Dialectica, uera & indubitata docet. Contra

Contra Allegoria, quasi Rhetorica, pingere historiam debet, ad probandum autem nihil ualet. Ad hunc modum ualet Allegoria, cum cœlum dicimus significare Ecclesiam. Terram autem, imperia & politicam consuetudinem. Nam ipse Christus appellat Ecclesiam, regnum cœlorum & regnum Dei. Terra autem dicitur terra uiuentium, ubi regnant Reges & Principes.

Similis est Allegoria qua Paulus utitur, quod Adā & Heua seu ipsum coniugium, sit typus Christi & Ecclesiæ. Hæc Allegoria erudita & plena cōsolationis est. Quid enim potest dici iucundius, quam quod Ecclesia sit sponsa, & Christus sponsus? Significatur enim hic illa tum societas, tum communio lætissima omnium donorum, quæ sponsus habet, & obruuntur simul peccata & calamitates omnes, quibus misera sponsa onerata est. Itaque iucundissima uox est, cum dicit Paulus 2. Cor. 11. Despondi uos uni Viro, ut addi 2. Cor. 11. cerem ad Christum castam uirginem.

Sic Romanos 5. dicit, Adam erat forma futuri, Quomodo? Sicut enim per Adam multi sunt mortui, multo magis gratia Dei & donum per gratiam, quæ est unius hominis Ihesu Christi, in multos superabundauit. An non pulchre ad Historiam, ceu ad fundamentum, alludit hæc Allegoria?

Sic Gal. 4. ex Sara & Agar facit duo Testamenta. Ad hunc modum qui uolunt Allegorias afferre, fundamenta earum ex ipsa Historia querant.

Supra audiuimus de Semine mulieris & serpentis, Hanc historiam Christus imitatur in similitudine de homine inimico, seminante malum semē, hoc est, impiam doctrinam & cogitationes malas. Hæc quis non uidet aptiora, illustriora, utiliora, & meliora esse, quam quæ Augustinus, Lira, & alij asserunt de portione rationis inferiore & superiore?

Ad hunc modum clausa Paradisus, & Cherubim cum gladijs ad custodiendam Paradisum positi, quid aliud significant, quam quod homo extra fidem in Christum positus, neque legem, neque Euangelium potest ferre? Sicut Paulus de Iudejs dicit, qui non poterant intueri in faciem Mosi coruscantem, & cogebatur Moses uelamen ponere ante oculos.

Arbor mortis est Lex, Arbor uitæ est Euangelium seu Christus, ad has arbores non possunt accedere, qui non credunt in Christum. Prohibentur enim gladio Angeli, qui hypocrisin & uenenatam iusticiam non potest tolerare. Agnoscenti autem peccatum & credenti in Christum, huic Paradisus aperta manet, affert enim non suam, sed Christi iusticiam, quam Euangelium ideo prædicat in omnes, ut omnes ea nitamur & saluemur.

Sed nihil necesse est huic Allegoriæ immorari, Hoc monuisse sit satis, ut qui Allegorijs uti uolent, ijs utantur quas indicauerunt Apostoli, & quæ habent fundamentum certum in ipsa litera seu historia, Alioqui fiet, ut ædificemus super fundamentum, paleam & stipulas, non aurum.

DE Cherubim autem dicendum est, quod crebra eorum sit mentio passim in sacris literis. De his apud Latinos nihil est, nisi quod dicunt significari uocabulo plenitudinem scientiæ. Apud Græcos est Dionysius, quem tacitant Pauli discipulum fuisse, sed id non est uerum. Est enim plenissimus ineptissimarum nugarum, ubi de Hierarchia cœlesti & ecclesiastica disputat. Fingit nouem Choros, tanquam sphaeras, supremam Seraphim, Deinceps Cherubim, Thronos, Dominationes, Virtutes, Principatus. Postea in Hierarchia inferiore, Potestates, Archangelos, Angelos. Hæc quis nō uidet, nihil esse, quam ociosas & futiles hominum cogitationes.

Postea in Hierarchia ecclesiastica, dicit esse Episcopos, Diaconos, Subdiaconos, Lectores, Exorcistas &c. Talibus nugis occupatur ille, scilicet,

Quæ allegorise sint apte.

Rom. 5.

Gal. 4.

Allegoria huius loci.

Paradisus clausa &c.

2. Cor. 3.

Arbor mortis, Arbor uitæ.

Paradisus aperta.

Regula de allegorijs.

Dionysij nugæ de cœlesti Hierarchia.

TERTIVM CAPVT

principis Apostolorum & Doctoris gentium discipulus. Et tamen sic eius autoritas iactata est, ut inflati hypocritæ, statuant omnia esse, tanquam ex oralis prodita, Cum nusquam unum uerbum de fide, de ulla sacræ scripturæ utili eruditione faciat. Sed quis dixit ei, Esse nouë choros? Cur postea Franciscani addiderunt decimum, tanquam palatium, in quo diua Mater habitaret? In summa, hæc sunt nugæ dignæ, quas discant & admirarentur Papistæ, postquam sanam doctrinam tam pertinaciter impugnant.

Cherub.

*Cherubim
quid.*

DE Cherub igitur quantum ego potui ex Lectione consequi, meam sententiam dicā. Videtur enim mihi Cherub significare faciem illam floridam, quæ est in puellis, & iuuenibus in prima ætate. Sicut etiam pinguntur Angeli similes infantibus, Vt Cherubim intelligas Angelos, qui apparent facie non rugosa, non tristi, sed læta & exporrecta fronte, facie plena & pingui, siue sit ea humana facies, siue alia. Est igitur Cherub nomen generale, quod nõ constituit nomen singulare inter ordines Angelorum, sicut Dionysius somniat, Sed ad apparentiam pertinet, quod florida specie & iuuenili facie se offerunt hominibus.

Atque hæc etiam Ebreorum sententiã est, qui dicunt Kerub esse Chaldaicum ac Kappa, esse seruilem literam, Rub autem significare formosum Adulescentem, qui sit plena & florenti facie, hinc Kerubim appellari Angelos, quasi florentes facie, letos & iucundos, Sicut etiam pinguntur fere.

*Seraphim
quid.*

*Matth. 22.
Psal. 107.*

Sic Seraphim etiam generale nomen est Angelorum, ab igni seu ardore propter qualitatem formæ, Sicut ostendit locus, Num. 21. Immisit Deus in populum Hannehachim, Ha seraphim, serpentes seraphim, hoc est, Vrentes uel ignitos, ut intelligas seraphim Angelos, non solum formosos & plena facie, sicut sunt Cherubim, sed etiam fulgentes, Sicut in Euangelio pinguntur ad sepulchrum Domini sedisse. Erat, inquit textus, forma eius sicut fulgur; Matth. 28. Huc pertinet Psalmus 103, qui facit Angelos suos spiritus, & ministris suos flammam ignis, hoc est, rutilantem ignem, Sicut Lucæ 2. dicitur, quod cum Angelus uenit ad pastores, circumfulsit eos claritas Domini. Talis etiam fuit Christi facies in monte Thabor. Tales erunt nostræ quoque facies, cum excitabimur in extremo die ad gloriam a Christo nobis partam.

*Cherubicæ
cortinæ.
Esa. 6.*

Quod autem in libris Regum est de Cherubicis cortinis, intelligit etiam facies istas plenas & uegetas Angelorum, una cum alis. Non quod habeant Angeli alas, sed quod aliter pingi non possunt. Sicut Esa: 6. Cherub appellatur Angelus, qui uenit uolans, læta & formosa facie, quales in tapetis pinguntur. Quod si etiam accedat rutilantia, ut sic dicam, qualis Stephani facies fuisse dicitur læta & hilaris, ex cuius oculis meræ lætiæ radiabant, tum dicuntur, Seraphim, Nos germanice possumus dicere facies, die blühen und glühen.

Tales nos quoque erimus, Lucebunt facies nostræ sicut Sol in meridie, non erunt rugæ illæ, non contracta frons, nõ oculi purulenti, Sed sicut Apocalypsis 21. dicitur, Absterget Dominus omnem lachrimam ab oculis nostris, ut non mors, non luctus, nõ querele, non labor ullus sit reliquus. Hanc spem retineamus & uiuamus in timore Dei, donec liberati ex hac calamitosa uita, uiuamus illam angelicam & æternam uitam, Amen, Amen.

QUARTVM

QUARTVM CAPVT GENESIS.

VPERAVIMVS TANDEM MARE

illud, in quo maxime sudatum est ab omnibus, etiam aliqua ex parte a nobis, quanquam eo nobis fuerunt omnia planiora, quod relictis Allegorijs, historicam & propriam sententiam secuti sumus. Eam cum maxima Interpretum pars non curaret, & Origenem, Dionysium, aliosque pluris quam ipsum Moysen faceret, merito aberrarunt. Quæ iam sequuntur minus didisputationum habent, & planiora sunt, Ac etiam in eo patrocinantur nostræ sententiæ, quod nemo non videt, Moysen non uoluisse Allegorias proponere, sed simpliciter primi mundi historiam scribere.

ET COGNOUIT ADAM HEVAM VXOREM suam, quæ concipiens peperit Cain.

ADAM per peccatum lapsus in mortem, habuit promissionem, sicut supra audiuimus, Quod de carne, morti subiecta, deberet et nasci, surculus uitæ. Intellexit igitur sibi esse generandum, præsertim cū ista benedictio, Crescite & multiplicamini, non sublata, sed iterum confirmata esset, in promissione illa, de Semine cōtrituro caput Serpentis. Non itaque sicut nos iudicamus, simpliciter ex carnis affectu Adam Hevam suam cognouit, sed necessitas salutis, per benedictum Semen consequendæ, coegit eum.

Nemo igitur commemoratione hac offendi debet, quod Adam cognouit Hevam suam. Et si enim propter peccatum originale diuinum hoc opus generationis pro turpi habetur, quo offendi puras aures uidemus, tamen spirituales homines debent distinguere inter peccatū originale & creaturam. Opus generationis, est creatura Dei bona & sancta, est enim ex Deo benedicta. Ac, si homo non esset lapsus, fuisset purissimum & honestissimum. Sicut enim nemo ueretur cum uxore sua loqui, edere, bibere, honesta enim sunt hæc omnia, Ita quoque generare honestissimum fuisset.

Ac mansit etiam in natura corrupta generatio, sed accessit illud uenerum Diaboli, pruritus carnis & foeda libido, quæ uariorum incommodorum & peccatorum etiam causa est, quibus omnibus natura integra caruisset. Experimur carnem immodice appetere, ac ne coniugium quidē multis sufficiens remedium est, Alioqui enim non adulteria, nō scortationes essent, quæ proli dolor nimis crebræ sunt. Inter ipsos coniuges etiam, quam uarie ista carnis infirmitas se prodit, Hæc omnia non creationis, non benedictionis sunt, quæ ex Deo est, sed peccati & maledictionis, quæ est ex peccato. Itaque debent separari a creatura Dei, quæ bona est, & de qua etiam Spiritum sanctum uidemus non esse ueritum loqui.

Non solum autem nulla turpitudine est, quod loquitur Moyses hic de creatione & benedictione Dei, sed etiam necesse fuit, ut hæc doceret & scriberet, propter futuras hæreses, Nicolaitas, Tatianum, &c. maxime autē propter Papatum. Videmus enim Papistas nihil moueri, quod supra scriptū est, Creati autem eos Dominus Masculum & Fœminam, Sic enim uiuunt, sic uotis se obligant & inuoluunt, ut neque masculos, nec fœminas se esse noverint. Nihil mouet eos quod supra scriptum est, Adduxit autem Dominus Hevam ad Adam, & Adam dixit, Hoc os ex ossibus meis &c. Nihil mouet

QVARTVM CAPVT

promissio & benedictio, Crescite & multiplicamini, Nihil mouet eos Decalogus, Honora patrem & matrem, Nihil mouet eos origo sua, quod ex copulatione maris & foeminae nati sunt. His omnibus praeteritis, neglectis & abiectis, cogunt sacrificulos, monachos & monachas suas ad perpetuum coelibatum, quasi coniugum uita, de qua hic Moses loquitur, damnata & reprobata uita sit.

Contemptum coniugij puniuit Deus. Sed Spiritus sanctus habet purius os, & oculos puriores quam Papa, Ideo deo non ueretur meminisse copulae, seu congressus mariti & uxoris, quem isti Sancti ceu foedum & impurum damnant. Nec facit hoc Spiritus sanctus uno in loco, tota Scriptura talium Historiarum plena est. Ita ut etiam hac ob causam nonnulli a lectione sacrorum Bibliorum iuuenes monachos & monachas reuocarint. Quid multis; tantus fuit furor Diaboli contra creaturam Dei & sanctum coniugium, ut coegerint Papistae homines abiurare coniugium, ut instituerint ordines coelibis uitae, & damnauerint praeter coelibatum suo coniugum uitam. Itaque haec impietas non caruit suis poenis. Nam exempla ob oculos sunt, qui fructus impurum coelibatum sint secuti, Et etiam in libris extant uestigia horrendorum scelerum.

Gregorius. Testatur sanctus Vdalricus, Episcopus Augustanus, postquam coelibatum Gregorius Pontifex stabilitum uellet, & interdixisset usu coniugum, etiam illis, qui iam ante Decretum de coelibatu, coniuges essent facti, Cum forte piscari uellet in uiuario quod Romae habebat, inuenta in eo esse amplius sex mille capitum infantium. Scribit autem idem Vdalricus, uehementer consternatum eo spectaculo Gregorium, impiam de coelibatu sanctionem, iterum sustulisse. Sed successores Gregorij, facile & foeditatem huius rei, & impiam abolitionem Decreti de coelibatu, suppresserunt, Cum ipsi quoque existimarent, non ad opes solum parandas coelibatum aptum esse, sed etiam ad dignitatem conciliandam.

Simile exemplum nostra aetate accidit, Cum moniales in Austria uico Closter Neumburg, propter turpem uitam, cogerentur mutare locum, & monasterium Franciscanis habitandum concessum esset, atque illi pro sua commoditate quaedam aedificia mutarent, inuentae sunt in fundamentis nouis duodecim ollae, quarum singulae cadauer infantis habebant.

Huiusmodi infinita alia passim acciderunt, Recte igitur Gregorius, qui, sicut Episcopus Vdalricus refert, uerbum Pauli eleganter mutauit. Paulus inquit, Melius est nubere quam uri. Sed ego addo, Melius est nubere quam mortis occasionem praebere.

Coniugij dignitas augenda Romae quoque propter copiam puerorum expositiutorum erecta sunt monasteria, quorum Pontifex pater dicitur, & antecedunt eum proxime in processionibus publicis. Taceo infinita alia, quae dicere animus reformis dat.

Cauere itaque doctrinas istas demoniorum decet, & discere, ut reuerentur habeamus coniugium, & reuerentur loquamur de hoc genere uitae, quod uidemus Deum instituisse, quod audimus in Decalogo commendari, ubi dicitur, Honora patrem tuum & matrem tuam. Cui addita est benedictio, Crescite & multiplicamini, De quo audimus hic Spiritum sanctum loqui, cuius os caestum est. Vicia autem & turpitudinem illam, quae per peccatum ad creaturam Dei accessit, non debemus exagitare aut ridere. Sed potius debemus tegere. Sicut uidemus Deum Adam & Heuam nudos post peccatum, uestibus tegere. Honorifice enim coniugium tractari debet, ex quo omnes nascimur, quod seminarium est, non solum politicae, sed etiam Ecclesiae & regni Christi usque ad finem mundi,

Hanc gloz

Hanc gloriam coniugij, Gentes & alij profani homines non intelligunt. *Mundus coniugij dignitatem non uidet.*
 Colligunt tantum uicia, quæ tum in ipsa coniugum uita, tum in foemina sexu sunt. Et sic separant immundum a mundo, ut immundum retineant, quod autem mundum est, non uideant. Sicut etiam quidam profani Iudei reconsulti de hoc ipso libro Genesis profane iudicant, & dicunt, Nihil continere, quam subagitationes Iudæorum. Hi an non digni sunt, si etiam cõiugij contemptus & impurus cœlibatus accedat, qui etiam Sodomorum sceleribus & pœnis subiiciantur, Sed omittamus hos, & Mosen audiamus.

Non satis est Spiritui sancto dicere, Adam cognouit Heuam, sed addit etiam, Vxorem suam, Non enim probat uagas libidines, & promiscuos concubitus, Vult ut unusquisque uiuat contentus sua uxore. Et si autem illa ipsa coniugum consuetudo, ne utiquam sic est pura, sicut in innocentia statu futura erat, Tamen in medio illo uicio libidinis & reliquarum omnium calamitatum, benedictio Dei cõsistit, sicut hic scribitur, Non propter Adam & Heuam, hi enim cum scriberentur hæc a Mose, iam dudum in cinerem essent resoluti, Sed propter nos, ut qui se continere non possunt, uiuant contenti sua Heua, & alienas mulieres non attingant.

Ista phrasis, Cognouit uxorem suam, tantum est Ebræorum, non enim Latini, non Græci sic loquuntur. Est autem pulcherrima phrasis, non solum ob pudorem & reuerentiam, sed etiam ob singularem significationem. Nam uerbum Iada latius patet quam apud nos cognoscere, Non enim tantum significat speculatiuam cognitionem, sed sensum & experientiam, ut sic dicam. Vt cum Hiob dicit de impijs, Cognoscent quid sit contra Deum facere, uult dicere, experientur & sentient. Sic Psal. 51. Quoniam peccatum meum cognosco, Hoc est, sentio & experior. Item Gen. 22. Nunc cognoui, quod timeas Dominum, hoc est, re ipsa didici & expertus sum. Sic Luce 2. Quoniam uirum non cognosco, Nouit quidem Maria multos uiros, sed uirum nullum experta est, nec sensit. Ad hunc modum hoc loco, cognouit Heuam, quod esset foemina.

Quod additur, Et Heua concepit ac peperit Cain, certum signum est melioris naturæ quam hodie est. Non enim fuere tum tot irriti congressus, sicut in hoc mundi senio, Sed semel cognita Heua ab Adamo suo, statim imprægnata est.

Hic questio oritur, Cur dicat Moses, Peperit Cain, & non potius, sicut infra, Peperit filium Seth, Tamen Cain & Habel etiam fuerunt filij, Cur igitur non uocantur filij? Sed fit hoc propter posteritatem, nam Habel a fratre occisus perijt corporaliter, Cain autem per peccatum perijt spiritualiter, nec est propagatum ab eo seminarium illud Ecclesiæ & regni Christi, Nam tota eius posteritas in Diluuium perijt. Itaque nec benedictus Habel, nec maledictus Cain, nomē filij habent, Sed Seth fuit, ex cuius posteritate Christus, Semen illud promissum, nasciturus erat, Itaque Seth primus meretur nomen filij.

Cur Cain non uocetur filius.

AC DIXIT HEUA, ACQUISIVI VIRVM DOMINI.

HINC potest alia causa colligi, Cur Heua non uocarit Cain filium, quod scilicet præ nimio gaudio & reuerentia noluerit appellare filium, Sed cogitauerit de ipso maius aliquid, quasi Cain esset Vir ille futurus, qui caput Serpentis contriturus esset. Ideo non simpliciter uirum, sed Domini uirum appellat, de quo Dominus Deus promiserat, Semen tuum conteret caput Serpentis. Et si autem hæc spes falsa fuit, tamen apparet Heuam fuisse

TERTIVM CAPVT

itam fuisse sanctam mulierem, & credidisse promissioni de futura salute per Semen benedictum. Ac quia credit, ideo sic lætatur de filio, & tam magnifice de eo loquitur. Acquisiui uirū Dei, qui rectius & foelicius se geret quam Adam meus, & ego nos gessimus in Paradiso. Ideo non meum filium uoco, est uir Dei, a Deo promissus & exhibitus. Propter hanc quoque causam fieri potuit, ut non appellaret Cain filium.

Heua credit in Semen promissum, sed de indiuiduo errat.

Quod itaque Heua sic hæret in promissione diuina, & in fide liberationis per Semen suum futuræ, recte facit. Nam hac fide in futurum Semen iustificati & sanctificati sunt omnes Sancti. Sed in indiuiduo errat, credit Cain fore, qui finem calamitatibus imponat, in quas per peccatū Satan hominem coniecerat, sed credit hoc sua quadam opinione, sine certo signo, & sine uerbo certo. Promissio quidem certa & uera erat, sed de indiuiduo nihil erat significatum, quod uel Cain, uel Habel esset futurus ille Victor serpentis.

Cain.

Itaque cum de indiuiduo statuit Heua, fallitur, & frustra tam superbum & letum nomen imponit filio. Textus enim ostendit dictum Cain, a uerbo Kanah, quod significat, possidere seu acquirere, ut hoc nomine se consoletur contra accepta mala, & opponat acquisitionem uitæ & salutis per Semen, a promissione uitæ & salutis per peccatum & Satanam. Q. D. Memini quid amisserimus per peccatum, Sed nunc nihil nisi recuperationem & acquisitionem speremus & loquamur. Acquisiui enim uirum Dei, qui amissam istam gloriam iterum acquireret nobis. Nimia certitudo promissionis facit, ut Heua proferet, & hunc primum filium putet esse, de quo Dominus promiserit.

Sed misera Mulier fallitur, Nondum satis uidet suam calamitatem. Quod ex carne nihil quam caro potest nasci, Quod per carnem & sanguinem peccatum & mors non possunt uinci. Deinde nescit articulum temporis, quo Semen illud benedictum, ex Spiritu sancto conceptum, per Virginitatem in mundum nascendum sit, Sicut etiam articulum hunc temporis Patriarchæ nescierunt, quanquam promissio subinde clarior per reuelationem Patriarchæ facta sit. Sic hodie scimus nos, futurum extremum iudicium, sed diem & horam nescimus, Sicut Christus etiam Apostolis dicit, Act. 1.

ET ADIICIENS PEPERIT FRATREM Eius ius Habel.

Habel quid.

*Eccle. 1.
Psal. 78.*

NON potest certo sciri, fuerint ne Cain & Habel gemelli, an non, quanquam satis uerissimile est gemellos fuisse. Sed ut ut sit, primi Parentes his duobus filiis natis, uaria cogitarunt, & redemptionem suam putarunt esse in foribus. Ac Cain sine dubio primo loco & in delicijs est habitus, Habel autem non ita gratus nec in tanta spe fuit, sicut ipsa nomina ostendunt. Cain uocatur tanquam qui esset reparaturus omnia, Contra Habel significat uanitatem, & quod nihili seu abiectum est, Verterunt quidam in nostris Biblijs luctum, sed id Ebel est, non Habel. Porro Habel usitatissimum in sacris literis est, quoties enim repetitur in Ecclesiaste, Vanitas uanitatum & omnia uanitas. Et Psalmo 78. defecerunt in uanitate dies eorum, hoc est, non consequebantur promissionem terræ Canaan.

Ita Habel uocatur, de quo nulla, aut uana spes sit, Cain autē de quo sperantur omnia. Ita ipsæ appellationes satis ostendunt cogitationes & affectus Parentum, quod cum promissio esset de Semine, Adam & Heua cogitarunt eam implendam per Cain, Habel autē, re omni per fratrem foeliciter confecta, nihil facturum, Ideo uocant eum Habel.

Atque hæc spes sine dubio etiam causa fuit, quod non pari cura nec studio edu-

dio educati sunt hi fratres, Habeli cura pecoris commissa est, Cain ad paternas operas & terræ cultum, tanquam ad meliores artes, est adhibitus. Habel est pastor, Cain est Rex & Sacerdos, tanquam primogenitus natus in illas præclaras spes reparationis omnium.

Sed hic considera mirabile Dei consilium, A principio mundi fuit primogenitura maxima res, non solum in populo, ubi ius primogenituræ ab ipso Deo institutum & commendatum est, Sed etiam inter gentes. Et tamen, præsertim in populo sancto, ostendit res & experientia, primogenitos sefellisse spem parentum, & postgenitos in eorum locum, conditiones, & dignitatem successisse.

Sic an non misere sefellit spem primorum Parentum homicida Cain? Abraham quoque non fuit primogenitus, sed Haran, Esau est primogenitus, sed cedit benedictio fratri eius Jacob. David erat minimus natu inter fratres, & tamen ungitur in Regem. Sic de reliquis, Etsi enim diuino iure primogeniti habuerunt prærogatiuam regni & sacerdotij, tamen eam amiserunt, & præpositi eis sunt postgeniti.

Vnde ista exitit peruersitas: Nimirum tum ex parentum uitio, tum etiam ex propria superbia primogenitorum. Parentes primogenitos habuerunt lautiùs. Deinde ipsi primogeniti sic parentum indulgentia deprauati, contempserunt & oppreserunt fiducia huius iuris fratres reliquos. Deus autem est Deus humilium, qui humilibus dat gratiam & resistit superbis. Primogeniti autem quia superbi sunt, de suo iure deturbantur, non quod ius primogenituræ non habeant, sed quia incipiunt in donis superbire, & insolentescunt, id autem Deus non potest ferre.

Sic cum optimis & pulcherrimis donis præ alijs instructi Angeli, in cælo inciperent superbire, cõtemnentes humilitatem filij Dei, præcipitati sunt in infernum, & facti sceleratissimi Diaboli. Non enim potest Deus superbiam ferre, & uult ubique obseruari & saluam esse suam Maiestatem, Sicut in Propheta dicit, Gloriam meam alteri non dabo.

Sic Populus Israel erat quasi speculum Dei, Ciuitas sancta Ierusalem, erat habitatio Dei. Sed cum exuissent timorem Dei, & fiducia donorum superbirent, populus excisus, & Ciuitas per gentes uastata est. Atque hæc communis pestis est naturæ nostræ, quod non contenti sumus donis Dei, sed insubutimur, ut largitori & Creatori insultemus. Donat igitur Deus imperia & regna, pacem, & alia, ut agnoscant eum Reges & Principes, ut eum colant, ei agant gratias. Sed sic his donis abutuntur Reges & Principes, quasi dara eis ideo sint, ut Creatorem & tam largum Datorem pedibus conculcent.

Idem accidit in Oeconomia, Donat bonam ualetudinem, uxorem, liberos, rem familiarem, non ut per hæc dona offendamus eum, sed ut agnoscamus eius misericordiam, eique agamus gratias, Ideo concessit usum & quasi dominium omnium fere creaturarum. Sed quotus quisque est qui hoc facit? An non fere omnes in sceleratissimo abusu donorum Dei uiuimus? Cogitatur igitur uti remedio illo, quo Vespasianus utebatur, Hic æquo animo patiebatur ciues & aulicos suos dirari, dicebat enim, Esse diuites, ut spongiam, quæ impleta aqua, cum fortiter premitur, eam reddit copiose. Ita Deus quos impinguauit bonis suis, hos, cū ingrati sunt, aut abutuntur benignitate Dei, extenuat iterum, Et sicut beata Virgo dicit, Diuites dimisit inanes.

Hæc igitur causa est, ut primogenito Cain non parcat. Non enim dedit primogenituram Cain, ut per eam superbiret & Deum contemneret, sed sic ornauerat eum, ut reuereretur & timeret Deum, id cum non facit, abiicit eum.

QVARTVM CAPVT

Et est in hac parte etiam Parentum peccatum, hi fouent hanc superbiam, sicut satis ostendunt nomina. Nam Adam & Heua in primogenito solo spem habent, hunc uocant thesaurum suum, Habel autem sentiunt, nihil esse & nihil posse. Cain tanquam Regem ornant, habent enim eum pro benedicto Semine. Itaque & de eo magnifica sibi pollicentur, & ipse etiam superbit, Habel tanquam nihili hominem negligunt.

Cain abijcitur.

Sed Deus inuertit omnia, Cain abijcit, & Habel facit Angelum, & primum inter omnes Sanctos. Hic enim cum a Fratre occiditur, primus est, qui liberatur a peccato & huius mundi calamitatibus, & per omnem Ecclesiam sequentem lucet tanquam insignis stella, per illud illustre testimonium iusticie, quod ei Deus & tota scriptura tribuit. Ad hunc modum Habel, quem Adam, Heua & Cain, tanquam nihili hominem contemnunt, hic coram Deo constituitur tanquam Dominus cœli & terræ, Nam post mortem in meliore conditione est, quam si mille mundos cum omnibus bonis possideret.

Habel eligitur.

Hic finis est superbiæ & præsumptionis, contra Deum, Confusus est Cain sua primogenitura, & contempsit præ se Fratrem, nec credidit promissioni de Christo. Contra Habel in fide apprehendit promissionem factam Adæ de Semine, atque hæc fides etiam causa est, cur meliorem hostiam obtulerit quam Cain, sicut Epistola ad Ebræos loquitur.

Ebre. ii.

FVITQVE HABEL PASTOR OVIVM, Cain autem agricola.

SICVT nomina, ita etiam conditio uitæ, ad quam a Parentibus duteque adhibitus est, ostendit illam præclaram spem Parentum de Cain; Etsi enim utrunque genus uitæ honestum est, tamen Habel œconomicum tantum, Cain autem magis politicum est. Ac quia Adam agricola fuit, Cain quem magis diligit, ad patrias artes assuefacit. Habel interim ignaua gregis cura committitur, ut appareat hunc tanquam seruum, illum autem Dominum a Parentibus haberi.

ET FACTVM EST A FINE DIERVM, & adduxit Cain de fructu terræ oblationem DOMINO.

Adam concionatus est liberis.

A Fine dierum, hoc est, postquam aliquot anni completi sunt. Hic primum admonemur, pios Parentes, Adam & Heuam liberis sepe ac multum concionatos esse de uoluntate Dei & cultu Dei, Si quidem ambo Deo offerunt. Sed inquires, quid, aut de qua re concionati sunt: Pulcherrima certe argumenta sacrarum concionum habuerunt, Meminerunt primæ conditionis & Paradisi, ac sine dubio liberis locum ab Angelis custoditum ostenderunt sepe, ac monuerunt ut a peccato cauerent, per quod tot bonis spoliati & exuti essent. Contra ut in timore Dei uiuerent, ut eius benignitate se consolarentur, tunc futurum, ut post hanc uitam, meliorem inueniant. Ac quis commoda omnia prioris uitæ enumeraret? Ad hæc accessit altera pars doctrinæ, de promissione Seminis, & futura liberatione ex his calamitatibus. Hæc fortasse certo in loco, & præcipue Sabbatis diebus liberis suis Parentes pij deprædicarunt. Itaque ad hostias & cultum Dei præstandum his concionibus excitati sunt.

Oblationes fuerunt ab initio in ecclesia.

Atque hic primus Scripturæ locus est, ubi mentio fit, Mincha, seu oblationis. Ex quo apparet, morem offerendi & sacrificandi hostias, non nouum, sed ab initio mundi fuisse. Nihil itaque mirum est, quod sacrificiorum ratio

rum ratio ab Adam usque ad Mosen propagata, & tanquam per manus tra-
dita, postea per Mosen, in suas species, & certum quasi ordinem, digesta sit,
abiectis & repudiatis sine dubio multis, quæ uana hominum superstitio ad-
iecit. Sicut exempla sacrificiorum gentilium etiam apud Homerum & Vir-
gilium conspiciuntur, quæ sine dubio gentes a Patribus accepta imitatæ sunt
& per superstitionem auxerunt etiam.

Sed hoc mihi imprimis consideret hoc in loco Lector, Adam & Heua non
solum Parentes sunt, nec alunt tantum liberos suos & instituunt ad præ-
sentem uitam, sed funguntur etiam Sacerdotum officio. Quia enim Spiritu
sancto pleni sunt, & illuminati cognitione uenturi Christi, hanc ipsam spem
future liberationis liberis suis proponunt, & hortantur eos ad gratitudinem
tam misericordie Deo præstandam. Nullum enim alium finem traditorum sa-
crificiorum fuisse statuendum est.

*Adam & Heua
Sacerdotes
concionantur
liberis.*

Tampia & bona doctrina, quæso considera, quales sortiatur discipulos.
Nam hic duplices auditores sunt, Cain primogenitus, qui uidetur Sanctus
esse, qui creditur Dominus esse, impius est & promissioni diuinæ non cre-
dit. Contra Hebel, cuius nulla est autoritas, qui abijcitur ad pecorum curam,
pius est & credit. Et tamen impius Cain, impietatem suam sic tegit, ut & au-
diat docentes Parentes, quasi serio curet uerbum, & offerat, sicut alter pius
frater. Hoc exemplum geminæ Ecclesiæ est, teræ & hypocriticæ, Sicut alio
loco latius ostendemus. Et si autem hoc in loco tantum sacrificij mentio fit,
non etiam prædicationis, tamen statuendum est, non obtulisse eos sine præ-
dicatione uerbi, Non enim colitur Deus muto opere, oportet ut adsit uer-
bum sonans in cordibus hominum, & in auribus Dei, Sicut etiam inuocatio
nominis Dei huic sacrificio fuit addita.

*Cain non emen-
datur pia do-
ctrina.*

*Ecclesia ueræ
& hypocri-
tica.*

Queritur autem hic, An habuerint uerbum seu mandatum sacrificandi
di? Respondeo, quod sic, Hoc enim omnes sacræ Historiæ compro-
bant, quod misericors Deus per superabundantem suam gratiam semper
iuxta uerbum, constituit aliquod externum & uisibile signum suæ gratiæ,
ut homines externo signo & opere, ceu Sacramento, admoniti, certius cre-
derent Deum fauere & misericordem esse. Sic post diluuium Iris in id ap-
paruit, ut esset certum argumentum, Deum posthac simili pœna non graua-
turum in mundo. Abrahæ data est circumcisio, sicut audiemus, ut statueret
Deum fore sibi Deum, & daturum Semen in quo benedicerentur omnes
gentes. Nobis in nouo Testamento Baptismus & Eucharistia, tanquam uisi-
bilia gratiæ signa data sunt, ut statueremus peccata nostra per Christi passio-
nem sublata esse, nosque morte eius redemptos esse. Sic Ecclesia nunquam
ita destituta fuit externis signis, ut non posset sciri ubi Deus certo inueni-
retur.

*An habuerint
mandatum sa-
crificandi?
Signa semper
addita sunt
uerbo.*

Et si autem mundus fere Cain imitatur, & illis signis gratiæ abutitur ad
hypocrisin, tamen profecto ineffabilis misericordia est, quod Deus tam mul-
tifariam se nobis ostendit. Sicut etiam magnifice hoc ipsum donum commen-
datur Prouerb. 8. Delectabar per singulos dies, ludens coram eo, ludens in
orbe terrarum, & delitiæ meæ esse cum filiis hominum. Sed Hebræum uer-
bum Sagah, non recte redditur per uocabulum lusus, Hoc enim sapientia
predicat, quod habuerit respectum suum ad homines, quod se hominibus re-
uelauerit. Q. d. Ego me semper ita in hominum oculos atque aures ingessi,
ut me præsentem intelligerent in sacrificijs, in circumcissione, in incensionibus,
in nube, in mari rubro, in manna, in æneo serpente, in tabernaculo Mo-
se, in templo Salomonis, in nebula, ac fuerunt delitiæ meæ, ut sic me ostende-
rem & reuelarem filiis hominum.

*Locus Pro. 8.
erudite expli-
catus.*

Ac Adæ magnæ consolationi fuit, quod amissa Paradiso, arbore uitæ,
& alijs

QUARTVM CAPVT

& alijs commoditatibus, quæ erant signa gratiæ, aliud signum gratiæ, nempe sacrificia, ei datum esset, per quod intelligeret, se a Deo non abiectum, sed Deo adhuc curæ esse, & a Deo respici. Hoc enim significabat Deus, cum sacrificia & oblationes flamma cœlesti accenderet & absumeret, sicut de sacrificio Mose & Helia legimus. Hæc enim erant ueræ ostensiones diuinæ misericordiæ, quibus opus habebant miseri homines, ne essent sine aliqua luce gratiæ Dei.

*Sacramenta
quid sint.*

*Signorum contemptus
punitur sceleratioribus.*

Sic hodie ipsum uerbum, Baptismus, Eucharistia, sunt Luciferi nostri, ad quos respicimus, tanquam ad certos indices solis gratiæ. Certo enim possumus definire, quod ubi est Eucharistia, Baptismus, Verbum, ibi sit Christus, remissio peccatorum & uita æterna. Contra ubi hæc signa gratiæ non sunt, uel ubi contemuntur ab hominibus, ibi non solum non est gratia, sed etiam scelerati errores sequuntur, ut homines alios cultus & alia signa ipsi sibi constituant. Sicut Græci Apollinem, & alij alios demones coluerunt, Aegyptij Anubim, Serapim, Crocodilos, Allium, Cepet; Romani, Iouem, Quirinum, & scelerata illa simulachra Priapum, Venerem &c.

Idem in Papatu accidit, postquam enim illa uera gratiæ signa ceperunt uilescere & contemni, superstitio non potuit quiescere, sed quesitum alia signa, uota, ordines, peregrinationes ad Sanctorum loca, intercessionem Sanctorum, & alia. Hæc omnia & errorum plena & cum impietate coniuncta sunt, & tamen miseri homines ea amplectuntur, tanquam certa diuinæ gratiæ signa. Hic nullum Episcopum, Scholam nullam audias, quæ reclamet hisce blasphemijs, quæ saniora doceat. Amissa enim luce uerbi, & his gratiæ signis, a Deo exhibitis, necessario currunt homines post desideria cordium suorum. Sicut Iudæi contempto tabernaculo & templo, sacrificabant sub arboribus, in lucis, donec tandem Liberos suos crudeles Parentes mactarent.

*Summum donum
habere
uerbum & Sacramenta.*

HAec tam uaria & uaga idolatria ostendit, quantum sit donum habere uerbum, & signa illa gratiæ a Deo ostensa & mandata. Quod si Gentes, Iudæorum uestigijs insistere uoluissent, ne utique ad portenta illa essent prolapsi. Sic Iudæi si uerbo attendissent, ista blasphemia sacra nunquam tentassent. Nos si Baptismum & sacram Eucharistiam eo loco habuissimus, quod debebamus, non essemus facti Monachi, nihil de Purgatorio, nihil de sacrificio Missæ, nihil de alijs impietatibus, in Ecclesia esset traditum. Sed postquam lux uerbi per impios Pontifices extincta est, facile fuit obrudere hominibus omnes istas abominationes.

*Papiste contemunt
Sacramenta.*

Ineffabile igitur hoc donum est, quod Deus non solum dignatur loqui per uerbum hominibus, sed etiam addit uerbo uisibilia signa gratiæ. Sicut in nouo Testamento sunt Baptismus, Eucharistia, Absolutio. Hæc qui contemunt aut indigne tractant, nonne digni sunt, qui Papæ stercorea pro balneo emant, adorent, prædicent? Cur enim contemunt benignitatem diuinæ Maiestatis? Possent habere certissimum signum gratiæ domi suæ, sine sumptibus, sine labore ullo. Eo contempto, eunt Romam, Compostellam &c. colunt pecuniam, affligunt corpus, & tandem amittunt animam merito. Deus sit benedictus in secula, qui hodie nos per uerbum suum reuocauit, a uagis istis erroribus, & Idolatrijs, & sic nos signis gratiæ suæ dirauit, ut ea ante fores nostras, imo domi nostræ & in lectulo habere possimus.

Ad hunc modum Deus statim a primordio mundi, confirmaturus promissionem de salute nostra, hoc egit, ut haberent homines signa, quibus se consolarentur in peccatis suis, & erigerent fiducia gratiæ diuinæ. Non enim operis ipsius dignitas, sed misericordiæ & promissionis diuinæ uirtus in sacrificio ualeat, quod Deus hunc cultum ordinat, & promittit sibi eum gratum fore.

tum fore. Quod igitur nobis Baptismus & cœna Domini est, hoc Adæ fuit, post promissionem, sacrificium & oblatio. Reuelauit enim Deus in sacrificijs gratiam suam, & probauit ea incendendo & absumendo ea per ignem.

Ad hos cultus etiam filios instituit Pater, ut hoc modo gratias agant Deo, Deum benedicant, de Dei misericordia certam spem concipiant. Sed impius Cain, inflatus dignitate primogenituræ, istas pulcherrimas prædicationes Parentis contemnit, offert quidem, ut pater mandat, Sed inflatus opinione sanctitatis, sentit Deum ipsum opus propter dignitatem personæ probaturum esse. Habel tæro, qui secundum nomen suum, nihil est in oculis suis, etiam offert, sed in fide promissionis, sicut dicit Epistola ad Ebræos. Ebræ. ii.

SED ET HABEL QVOQVE ADDVXIT
de primitijs ouium suarum, & de adipe illarum.

SI IPSVM opus spectes, non poteris Habel præferre Cain, Cur Deus res
probet oblati
onem Cain.
SNam Iudæi stulte ineptiunt, cum somniant Cain non lecta farræ, sed paleas obtulisse, atque ideo a Deo abiectum esse, sunt enim iusticiarij & hærent in operibus. Aliud Epistolæ ad Ebræos iudicium est, quæ dicit, Habel fide meliorem hostiam obtulisse. Non igitur uitium in rebus, quæ oblatae sunt, fuit, sed in persona offerente, Et fides personæ fuit pondus illud, quod addidit præcium hostiæ Habel, Cain autem oblationem uiciuauit. Habel credit Deum bonum & misericordem esse, ideo sacrificium eius Deo gratum est. Cain contra fide dignitate primogenituræ, fratrem autem tanquam hominem uanum & nihili, præ se contemnit. Quod igitur Dei iudicium est? Primogenitum facit ut sit postgenitus, & ex postgenito facit primogenitum. Respicit enim ad oblationem Habel, & ostendit huius Sacerdotis factum sibi placere, Cain non placere, nec esse uerum Sacerdotem.

Vocabulum respexit Schaga late patet, & ego id diligenter explicauit in Scripto cõtra Latomum. Est Esaiæ, In die illa respiciet homo ad Factorem suum, & non respiciet ad altaria, quæ sunt opus manuum eius &c. Item Esa. 66.
66. Super genua blandientur uobis. Eo enim alludit, quod cum mater puerum in sinu fouet, ostendit ei hilarem & iucundam faciem. Talem ostensionem seu representationem significat hoc uerbum. Itaque latius patet, quam uerbum respiciendi, Nam cum mater respicit ad infantem, simul etiam arridet, & singularem amoris significationem in uultu ostendit. Non habet uernacula nostra lingua uocabulum, quo explicari hæc plene possunt, nec in latina lingua extat, quod sciam.

Simile fere est, quod Moses dicit, Nisi præcedant nos facies tuæ, nusquam ibimus, hoc est, fac ut semper habeamus signa tua apud nos, quibus appareas & ostendas tuam præsentiam & fauorem. Talia signa, ut supra dixi, fuerunt columna ignis, nubes &c. Etsi autem Moses hoc in loco non explicat, quale illud signum fuerit, quo Deus ostendit sibi Habel munera grata esse, tamen uerisimile est fuisse ignem de cœlo demissum, quo oblatio hausta & consumpta est in oculis omnium, unde apparuit Deum delectari officio Habelis. Ostendit autem Deus hic, quod iudicet corda & renes, Siquidem primogenituræ gloriam in Cain non respicit, Contra respicit animum contempti Habel.

ATque hic incipit Ecclesia diuidi, in Ecclesiam, quæ nomine Ecclesia Duplex Eccl
lesia.
est, re nihil est, nisi hypocritica & sanguinaria Ecclesia, Et alteram, quæ sterilis, desolata, passionibus & cruci obnoxia est, & uere coram mundo, & respectu illius hypocriticæ Ecclesiæ, est Hebel, hoc est, uanitas & nihil.

N ij Nam Chri

QVARTVM CAPVT

Matth. 23.

Nam Christus quoque Habel uocat iustum & facit eum initium Ecclesiarum piorum, quæ erit usque ad finem. Sicut Cain initium est Ecclesiarum malignantium & sanguinarum, usque in finem mundi, Sicut etiam Augustinus in libro de ciuitate Dei hanc historiam tractat.

Ecclesia uera, affigitur.

Magna autem, tum doctrina, tum consolatio in eo nobis proponitur, cum utranque Ecclesiam ab his ceu fontibus deducimus, & obseruamus, quam mirabili consilio Deus ista gubernauerit semper, ut uera Ecclesia alio tempore maior, alio minor fuerit, & tamen semper ita, ut hypocritica & sanguinaria Ecclesia habuerit gloriam coram mundo, & ueram ac Deo dilectam Ecclesiam crucifixerit. Iam enim tum incepit practica promissionis diuinæ, quod semen Serpentis momordit calcaneum benedicti Seminis, Sicut adhuc hodie experimur. Non igitur terreri nos ista fortuna decet. Consolationi potius esse debet, quod usu discimus, eadem nobiscum geri ab aduersarijs, quæ cum Habel iusto sanguinarius Cain gessit.

Rom. 5.

Non enim nunc primum accidit, ut nobis Ecclesiarum nomen eripiat, ut uocemur hæretici, ut qui occidunt nos, se ueram & solum Ecclesiam esse gloriantur, idque nomen ferro & omni crudelitatis genere sibi uindicant. Idem Habel iusto accidit, Idem Domino nostro Christo, qui non Sacerdos, non Rex erat Hierosolymis, Sed a sacerdotibus & regibus arripiebatur ad crucem. Oportet autem, sicut Paulus dicit, nos conformes fieri Christo. Itaque uera Ecclesia latet, excommunicatur, pro hæreticis habetur, occiditur. Cain autem habet gloriosum nomen, solus est, qui opinionem habet & spem sustinet maximarum rerum gerendarum, atque ideo etiam in Fratrem fertur hostili animo & occidit eum.

Habel propter uerum cultum occiditur a fratre Cain.

Hæc non politica, nec œconomica sunt, Sed maximæ ecclesiastica. Occiditur enim Habel non propter politicum aut œconomicum negotium, sed propter cultum Dei. Non enim satis est Cain, quod sit Dominus ædium, etiam uult esse filius Dei, uult esse Papa & Pater Ecclesiarum, Ideo sumit sibi iudicium de sacrificijs, & Fratrem tanquam hæreticum condemnat & occidit.

Ioh. 16.

Sicut quoque Christus uaticinatur, Ecclesiam suam uarijs periculis fore obnoxiam, quique ipsos occisuri sint, sint existimaturi se Deo cultum præstare. Ergo qui sanctissimi esse uolunt, hi Ecclesiarum pestes & persecutores sunt. Contra, uera Ecclesia non iudicatur esse Ecclesia, sed secundum nomen Habel (qui non figura tantum, sed initium ueræ Ecclesiarum est) pro nihilo habetur, adeo ut cum occiditur, putent occisores Deum nihil eam curaturum esse, Cain enim est Dominus & Rex faciens & potens omnia.

Afflictiones signa ueræ ecclesiarum.

Psal. 10. 27. 117.

HOC autem est scandalum illud, contra quod nobis pugnandum est, ne ideo putemus nos non esse Ecclesiam, quia Aduersarij nos sic seculare damnant, & omni crudelitate persequuntur, Sed ut crucem & iudicia ista, statuamus esse uera & infallibilia signa ueræ Ecclesiarum, Sicut etiam Psalmus 10. ostendit. Et Psalmus 72. Pretiosus habebitur sanguis eorum coram ipso, & Psal. 117, Præciosa est coram Domino mors Sanctorum eius. Hic autem dicit eos qui occiduntur ad hunc modum, non ideo Deo non curæ esse. Sed esse hanc mortem præciosam coram Deo, Igitur uere sunt populus Dei, quos curat Deus.

Feramus igitur aduersariorum crudelitatem, & læti Deo agamus gratias, quod non simus in eorum numero, qui occidunt, qui propter Ecclesiarum titulum, inuolant in fortunas aliorum, & crudeliter grauantur etiam in corpora. Hoc enim omnes omnium temporum Historiarum testantur, ueram Ecclesiam semper fuisse patientem, falsam autem fuisse agentem, ueram semper damnatam.

damnatam ab illa altera hypocritica. Nullum igitur apud nos hodie est dubium, quin Papæ Ecclesia sit Cainica. Nos autem sumus vera Ecclesia, Sicut *Papæ ecclesia enim Habel Cain non nocuit, Ita nos non solum non nocemus eis, sed patimur uexari, damnari, occidi nos ab Ecclesia Papæ.* *est Cainica.*

Neque hæc falso commemoramus, Toti mundo notum est, quoties a mathematis subiecti, proscriptionibus uexati, ac uarijs iudicijs damnati sumus. Nec defuerunt, qui se acres crudelium sententiarum executores præberent, in omnibus pene Europæ angulis. Non Hispaniæ, non Galliæ, non Angliæ, non Belgicum, non Bohemiæ, non Polonia, non Hungariæ, non Austria, non Bauriæ huius crudelitatis, & iniustæ seuiçiæ expers fuit. Et tamen quid aliud, quam doctrinam piam, & cum Apostolorum & Prophetarum Scriptis consentientem, persecuti sunt? Num igitur obscurum potest iudicium de Ecclesia esse? Num ibi potius iudicabis Ecclesiam esse, ubi nihil sanè docetur, ubi iniusta tyrannis exercetur, & cum opibus summa potentia coniuncta est? An uero ubi est doctrina conscientijs utilis, ubi propter doctrinam hanc est Crux, contemptus, paupertas, ignominia & cœtera quæ semper piorum pusillus grex sustinuisse legitur?

Non igitur utile solum, sed etiam iucundissimum est, habere illam certissimam demonstrationem, dijudicantem inter duas Ecclesias, alteram malignantium, nempe purpuratam meretricem, sub nomine uere Ecclesiæ. Alteram, quæ pro nihilo habetur, quæ patitur, esurit, sitit, oppressa iacet, Sicut Christus commemorat Matth. 25. se in mundo esurire & sitire. Sequetur autem iudicium inter saturos & esurientes, inter hircos & oues, & inter Habel & Cain, in quo declarabit Deus, se approbare istam Ecclesiam patientem & esurientem, ac damnare hypocriticam & sanguinariam. Hæ sunt nostræ consolationes, & quasi faccarum illud, quo præsentis calamitates cõdiendæ sunt & uincendæ. Hæc Theologica sunt, Nunc redeamus ad politica & consideremus iudicium Dei.

Merito profecto miramur, cur Deus primum filium Adæ, cui Primogenitura in toto genere humano, quo ad natiuitatem, debebatur, sic sit passus ruere horribiliter, ut postea tota eius posteritas per Diluuium aboleretur. Sed eadem est causa, propter quam supra diximus, sic amarulentis uerbis Adæ a Domino est illudum, cum diceret: Ne fiat sicut unus ex nobis, & hortum custodiret per Cherubim, uult enim præsumptionem & superbiam, per peccatum homini quasi implantatam, contere. Atqui sic sumus, ut nihil minus possimus ferre, quam hanc superbiam contritionem. Videmus quantam insolentia & fastus sit in Centauris aulicis, propter illam uanam gentis nobilitatem, Vere enim uana est nobilitas, quam non uirtus & egregia in rebus merita pariunt.

Ac de Platone Philosopho commemorant, eum solitum de tribus Deo agere gratias, quod esset natus homo, non bestia, quod esset Græcus Athenis natus, non Barbarus, & quod esset masculus natus non foemina. Similis Iudæorum est fatuitas, qui gloriantur, quod homines, & non bestia, Iudæi & non gentiles, mares & non foeminae nati sint. Sed te quæso, illæ originis seu natiuitatis gloriæ quid sunt? Quid est quod torquatus aliquis asinus in aula, non solum plebeio se meliorem esse putat, sed etiam contra Deum insolentia se? Græci præ se omnes terrarum populos tanquam barbaros contempserunt. Romani tandem rerum gestarum gloria se quoque a conuitio barbari uindictarunt. In summa, quanto quæque gens se putauit meliorem, tanto semper superbiuit magis. Hæc omnium natura est per peccatum.

Sed respice huc ad Dei iudicium, Cain merito & uere potuit gloriari de summa nobilitate, Primus enim fuit qui nasceretur ab hominibus. Sed

Ecclesia sanguinaria & patiens.

Matth. 25.

Cur Cain sit labi Dominus sit passus.

Homini per peccatum insita superbia.

QVARTVM CAPVT

*Heroum fia
lij etc.*

quanto origo gloriosior est, tanto cadit horribilius, Itaque Prouerbio quod
que experientia locum dedit, quo dicitur, Heroum filios noxas esse.

*Natio Græ-
corum.*

Nec priuatorum tantum hæc incommoda sunt, eadem patiuntur mag-
na imperia. Natio Græcorum gloriosissima fuit, nam & rerum gestarum
gloria & studijs antecelluerunt, Sed in quas turpitudines prolapsa, quam mi-
serabiliter denique uastata est, Idem in reliquis populis uidebis.

*Deposuit po-
tentes de sede.*

Bene igitur fecit Deus, qui Cain sic permisit ruere, ut esset exemplum
toti mundo, ne quis gloriaretur de nobilitate sanguinis, sicut Iudæi de pa-
tre Abraham, aut Græci de sapientia, Vult enim Deus se timeri, nos autem
uult humiliari, Sed frustra fere uult, Non enim mouent nos tantæ iræ, perdi-
tiones, excisiones primorum Hominum & primarum Nacionum.

Itaque experientia testatur ueram esse sententiam Mariæ uirginis, Des-
posuit potentes de sede, Nam quæ prima & optima sunt, fiunt damnatissia
ma, non propter rem simpliciter, sed propter diabolicam præsumptionem &
superbiam. Ac uiderunt euentum gentes quoque, Sicut testatur Philosophi
dictum, Qui cum interrogatus esset, quid nam faceret Deus, respondit, Hus-
milis exaltat, & alta humiliat, Sed causam non uiderunt.

*Christus semē
mulieris non
uir.*

Magnam iudicat caro gloriam, esse masculum & non foeminam. Sed ut
demus Deum studio cauisse, ne uir nasceretur ex uiro. Et ipse Christus uo-
luit dici semen Mulieris, non semen Viri. Quanta autem superbia fuisset ut
rorum, si Deus Christum uoluisset ex uiro nasci? Sed gloria hæc in totum a
uiris in mulieres translata est, quæ tamen Dominio uirorum subditæ sunt,
ne scilicet gloriarentur uiri, sed humiliarentur. Quin postquam mulier sine
uiro parere non potest, etiam hoc ordinauit Deus, ne tantum mares pare-
rent, sed etiam foemellas. Non enim potest humana natura bene uti gloria,
sed semper abutitur ea ad superbiam, & insurgit contra eum, a quo accepit
dona. Propter hanc causam Cain sic grauiter cadit, & primogenitura eius
mittit, ut scilicet nos timeamus Deum, eique agentes gratias, caueamus ne
abutamur donis eius ad superbiam.

ET RESPEXIT DOMINVS AD HABEL & ad oblationem eius, Ad Cain autem & oblationem eius non respexit.

*Insignis com-
mendatio iusti-
ciae fidei in uer-
bo, Respexit
ad Habel.*

HIC est insignis locus, atque ideo diligentissime notandus &
dialectice urgendus, Quod satis esset, si in nouo Testamento tam claro
testimonio fiducia misericordiae Dei commendata esset, contra fiduciam op-
perum, sicut in principio mundi clarissimis uerbis commendatur. Quod et-
nim dicit, Respexit Dominus ad Habel & ad oblationem eius, an non clare
ostendit, Deum ante opus solere respicere ad personam, qualis sit persona?
Si igitur persona bona est, placet ei opus quoque, si non, displicet.

*Persona prius
aut placet, aut
displicet quam
opus.*

Est autem hæc doctrinae nostræ summa, quod docemus & profitemur,
personam prius Deo acceptam esse, quam opus. Et personam non fieri ius-
tam ex opere iusto, Sed opus fieri iustum & bonum ex persona iusta & bon-
na, Sicut textus hic probat. Quia enim Deus ad Habel respicit, respicit eti-
am ad oblationem eius, & quia ad Cain non respicit, ideo etiam ad oblationem
eius non respicit. Hanc sententiam textus clare probat, nec ab aduersarijs po-
test negari. Sequitur autem ex his uerbis clarissima & optima consequentia,
quod Habel fuit iustus ante opus suum, & quod opus propter personam pla-
cet, non persona propter opus. Sicut aduersarij nostri contendunt dum doc-
cent, Hominem iustificari ex operibus, & non ex sola fide.

*Opera non iu-
stificant.*

Ad hunc

AD hunc modum puris & mundis oculis inspexit hunc locum autor *Epistola ad Ebræos de hoc loco.* Fide meliorem hostiam obtulit Habel quam Cain, per quam testimonium accepit, quod sit iustus, testificante super illa gloria sanguinis, ac sperat Deo placiturum munus, quod offeratur a primogenito. Venit igitur sine fide, sine confessione peccati, sine imploratione gratiæ, sine fiducia misericordiæ Dei, sine petitione remissionis peccatorum, *Cur Cain oblatio sit repro- bata.* nulla alia re sperans se placiturum Deo, quam quod esset primogenitus. Sicut adhuc hodie omnes Iusticiarij faciunt, tantum in opus suum intenti sunt, ac sperant se Deo propter id placituros, non fidunt in misericordiam Dei, non sperant Deum propter Christum peccata condonaturum esse. Talis etiam Cain fuit, impossibile enim est quod displicuisset Deo, si habuisset fidem.

Contra Habel agnoscit se esse indignum, & miserum peccatorem, *Habel cur placet.* Con fugit itaque ad misericordiam, & credit Deum esse propitium, & uelle misereri. Deus itaque qui corda inspicit, iudicat inter duos Fratres offerentes simul, ac Cain damnat, non propter hostiam, quasi ea minus fuisset bona, si enim putamen nucis obtulisset in fide, gratum Deo fuisset, sed quia persona mala & sine fide, ac superbia & fastu plena est. Contra ad munus Habel respicit, quia persona placet, Sicut textus diserte addit, primo respexisse ad Habel, & post ad munus eius, Nam cum persona placet, etiam ea placent quæ facit, Cum contra omnia ingrata sint, quæ is facit quem odisti.

Insignis igitur hic locus est, quo clare probatur, Deum non respicere neque magnitudinem, nec multitudinem, nec etiam precium operis, sed simpliciter personæ fidem. Sicut e contra non contemnit, neque paucitatem, neque indignitatem, nec abiectiorem operis, sed tantum personæ infidelitatem. *Solam fidem Deus respicit.*

Quid igitur est, quod Iudæi gloriantur, Templum Domini, Templum Domini: Quid est quod Papistæ iactant missas suas, cilicia, labores, sudores, magnitudinem, multitudinem, denique precia operum suorum? Non enim curat Deus opera, ne a se quidem præcepta, cum non fiunt in fide, Sicut etiam prædictus Ieremiæ locus ostendit. Multo autem curat minus opera ab hominibus inuenta sine uerbo Dei, solam fidem curat, hoc est, fiduciam misericordiæ per Christum, hac personæ incipiunt placere Deo, & postea etiam placent earum opera. Sic Cain oblatio non placuit, quia infidelis Cain non placuit. Contra oblatio Habel placuit, quia Habel placuit, idque propter fidem, quod non confusus est dignitate sua, non sacrificijs, non opere, sed simpliciter promissione de Semine mulieris facta. *Iere. 7.*

Pertinet igitur hic textus ad nostram sententiam de iustificatione, Quod necesse sit hominem esse iustum ante omnia opera, & sine omnibus operibus acceptari a Deo, tantum per gratiam, quam fides credit & apprehendit. Neque enim fides tanquam opus iustificat, sed ideo iustificat, quia apprehendit misericordiam in Christo exhibitam. In hac fiducia misericordiæ Dei incedit uera Ecclesia, cum humili confessione peccatorum & indignitatis, quæ sperat Deum condonaturum per Christum. *Fides tanquam opus non iustificat.*

Opera autem quæ sequuntur, sunt ceu testimonia huius fidei, & placent Deo, non propter se simpliciter, sed propter fidem, seu propter personam credentem. Hanc fidem altera Ecclesia Cainica, non solum non habet, sed etiam persequitur. Statuit autem sicut Cain, se Deo placituram propter opera. Sed odit superbiam hanc Deus, non enim potest ferre contemptum suæ gratiæ &c: Omnino dignus est hic locus, qui diligenter consideretur.

QVARTVM CAPVT
QVAPROPTER IRATVS EST CAIN VAL
de, & conciderunt uultus eius.

In sequentibus aliquantulum negocij faciet nobis Grammatica, sed spero nos foeliciter ex his difficultatibus eluctaturos esse. Audiuimus Cain frustratum esse spe sua, Contempsit praese fratrem, Ac iudicauit se propter ius primogeniturae primas apud Deum quoque habiturum, sicut apud Parentes habebat. Sed Dei aliud quam hominum iudicium est, ostendit se Habel probare, Cain autem reprobare.

Iudicium Dei aliud quam hominum.

Fit igitur ut Cain uehementer commouetur contra Fratrem, Non enim potest aequo animo ferre, quod excommunicatur & simul regno & sacerdotio priuatur. Sicut adhuc uideamus Reges & Principes impatientissimos esse censurae Ecclesiasticae. Non enim eis satis est quod sint Reges & Principes, etiam uolunt esse iusti & sancti coram Deo, & rapiunt ad se titulum Ecclesiae. Ad hunc modum Cain quoque indignatur, cum uidet sibi adimi gloriam iusticiae & gratiae coram Deo. Hoc quid aliud est, quam de Ecclesia eius & excommunicari? Tanto autem hoc iniquius fert, quanto ipse iudicauit se Fratre digniorem esse. Nunc enim cogitat, Ecce frater meus aspirabit ad dominium, postquam me contemni & a Deo negligi uidet. Ideo addit Moses aduerbium, italde, significat enim Cain uehementer esse offensum, quod ita turpiter in publico confunditur, cum ipse uellet uideri primus esse.

Cain indignatur quod iudicatur iniustus esse.

Cain imitatur Papae ecclesiae

Hanc iram Cainicam etiam in Cainica Ecclesia Papae uideamus. Quid enim Papam, Cardinales, Reges & Principes magis offendit, quam quod ego mendicus, auctoritati ipsorum praefero auctoritatem Dei, & in nomine Domini reprehendo, quae digna sunt reprehensione. Agnoscunt ipsi quosque multa habere opus acri reformatione, Sed ut obscurus homo, & ex obscuro angulo in publicum prodiens id faciat, hoc plane intolerabile eis est. Ideo auctoritatem suam opponunt, & per eam opprimere nos conantur.

Nulla crudelior ira quam hypocritarum

Ac sane non est crudelior in orbe terrarum ira, quam huius Ecclesiae sanguinariae & hypocritarum. Nam in Politica ira est aliquid humani reliquum, Nullus tam immanis latro ad supplicium arripitur, quin aliqua commiseratione tangantur homines. Sed cum falsa illa & sanguinaria Ecclesia, in filium uerae Ecclesiae inciderit, non satis ei est effudisse sanguinem, etiam maledicit, execratur, deuouet, & in miserum cadauer saeuit. Sicut Iudei non contenti erant, quod Christum affixissent cruci, unde non nisi mortuum deposituri erant, Sicientem aceto & felle potant, & iam exhalantem animam blasphemant, Talis furia in politica ira non est.

Furor pharisaicus.

Itaque ira falsae Ecclesiae & furor pharisaicus, est furor plane diaboliceus. Hic cepit in Cain, & durat in omnibus Cainitis, Et gloriari uere possumus, nos quoque talem iram cum pio Habel sustinere. Quis enim dubitat, si Episcopi & furiosi quidam Principes uno momento omnes nos occidere possent, & sicut ille Romanus optabat, si omnium nostrum una ceruix esset, quin summa cum uoluptate ferro in nos essent grassaturi? Vide enim horum annorum consilia, & me uerum dicere iudicabis.

Concidere uultus quid.

Quod autem Moses addit, Et conciderunt uultus eius, est Ebraica phrasis, qua non solum factum ostenditur, sed significatur quoque animus sic commotus, ut non potuerit acquiescere, sed dum nocere non potuit, tamen iram uultu ostendit. Non exporrexit frontem, non amice cum parentibus, ut ante locutus est, Si quid respondendum fuit, murmur uerius quam uox fuit. Ad primum conspectum Fratris, oppalluit, minacibus oculis tantum uindictae cupiditate ardentem significauit.

Hac omnia

Hæc omnia Moses dicit, cū dicit, Concidisse uultus. Non enim de uno uultu, uel una parte uultus dicit, sed de omnibus uultibus, hoc est, de omnibus gestibus & motibus. Sicut etiam Paulus Ebraicam phrasin imitatus dicit, *1. Cor. 13.* *ὡς ὁ οὐρανὸς οὐκ ἐκχέουσι*, Non est uultuosa, stellet sich nicht ungeberdig, nō contra hit frontem, non torue inspicit, non minatur ore, Sed est liberali facie, benignis oculis, blanda &c. Hæc enim decent, illa dedecent, & uitiosa sunt.

Pertinet igitur hæc quoque particula ad descriptionem iræ hypocritæ *Ira hypocritæ*, quod Cain non potuit neque uidere, neque audire fratrem suum Habel *critica*, non potuit cum eo colloqui, cum eo comedere, bibere, &c.

Huius cainicæ iræ, si quis exemplū uidere uult, contingat se cum aliquo Papista, qui singularem uel doctrinæ, uel pietatis laudem in suo genere cupit obtinere, & sentiet plane diabolicum furorem, ad quem si Iudicis iram *Iudicis ira* conferas, non iram, sed summam clementiam, & summum candorem esse dicces. Ibi enim nulla, nisi manus ira est, nam irascitur uicio, personæ non. Sed illa Cainitarū ira, distorquet oculos, corrugat frontem, tumorem inducit oris, armat manus. In summa in omnibus membris & gestibus omnibus elucet, id que sine fine, non enim mitescit tempore, sicut ciuilis uel oeconomicæ ira.

Iam sequitur paterna & grauissima admonitio Adæ, qui libenter sanasset ac seruasset Filium. Sed ira hæc medicinam nescit, Non patrem, non matrem, non Deum ipsum Cain & Cainitæ illi audiunt.

ET DIXIT DOMINVS AD CAIN, QVARE sic incensus es tu, & quare conciderunt uultus tui?

HÆC satis probant Cain non semel in isto sacrificio perturbatum esse, sed ab ista hora sacrificij incessisse turbulentum, tristem, frenudentem, & nec patrem nec matrem rectis oculis inspexisse. Sicut diximus de illa pharisaica ira, quod totam faciem soleat mutare. Magnam enim contumeliam esse duxit, quod in sacro, inspectante patre & matre, Habel, quem semper contempserat, & pro nihilo etiam ipsi Parentes habuerant, præferretur, & gloria regni & sacerdotij a Deo dignus pronunciaretur. *Pharisaica ira.*

Cum iraque satis ostenderet se alieno in Fratrem esse animo, admonetur ab Adam parente. Credo enim uerba hæc ab ipso Adam esse dicta, Ideo autem a Domino dicit Moses esse dicta, quod Adam iam erat iustificatus & donatus Spiritu sancto. Quæ igitur secundum uerbum Dei & ex Spiritu sancto dicit, recte Deus dixisse dicitur, Sicut hodie, qui docent Euangelium, non ipsi simpliciter Doctores sunt, sed Christus in eis loquitur & docet. Ac sine dubio cum singulari grauitate hæc uerba dicta sunt, Videt enim Adam Filium esse impatientem contumeliæ, uidet eum dolere de amissa dignitate, ac sentit quid nunc Tentator possit in corrupta natura, qui tantum nocuerat homini adhuc integro. Itaque sollicitus est, & instituit grauissimam concionem, quam etsi nullus Patrum digne explicarit, quod fortasse non uocabat ob Ecclesiastica negocia, tamen nos, non, ut opinor, sine fructu, hunc lapidem mouebimus. *Cur, quæ Adam dixit, Deus dixisse scribitur.*

NONNE SI BENE EGERIS, ERIT REMISSIO, Si uero non bene egeris, ad fores peccatum cubat.

Non possum non satis mirari, quod Moses tantas res in tā pauca uerba potuit redigere. Nostra translatio nō ita propria est, Augustinus *Augustinus.* nus quo

QVARTVM CAPVT

nus quoque, etsi non profus rudis fuit Ebraicarum literarum, tamen non habuit earum solidam cognitionem. Sic enim uertit hunc locum, Si recte offeras & non recte diuidas, peccasti, quiesce. Quæ hic peccata sunt norunt Ebraice docti, etsi sententia, quam inde colligit, theologica & bona est. Septuaginta Interpretes quoque uidentur non fuisse instructi pro magnitudine cepti laboris. Quare omisis aliorum, tum uersionibus, tum sententijs proprietatem Ebraicam sequemur. Ea sic habet, Si bene egeris, erit remissio, seu leuatio, Et si non bene egeris, cubat peccatum in foribus &c.

Regula ad explicandam scripturam utilis.

Porro, natura sic ordinatum est, ut uerba, testante etiam Philosopho, debeant seruire rebus, non res uerbis. Et nota est Hilarij sententia, quam etiam Magister in sententijs citat, Quod uerba intelligi debeant secundum materiam subiectam. Igitur in omni expositione primo subiectum considerari debet, hoc est, uidendum est, de qua re agatur. Hoc postquam factum est, deinde uerba, si ita fert grammatices ratio, ad rem ducenda sunt, & non res ad uerba. Hoc quia Rabini, & qui eos sequuntur, non faciunt, (Nam res amiserunt, & tantum in uerbis hærent,) sæpe in absurdissimas sententias incidunt. Quia enim non habent cogitationes dignas spiritualibus rebus, de quibus sacræ literæ tractant, a re aberrant, & uerba trahunt ad uanas & carnales cogitationes.

Rabini.

Iudæi Christum amiserunt.

Certum autem est amisisse Iudæos Christum, quomodo igitur quæ uel Euangelij, uel Legis sunt, recte possunt intelligere? Nesciunt quid sit Peccatum, quid Gratia, quid Iusticia, quomodo igitur huiusmodi locos dextre possunt explicare? Similes horum fere sunt Sophistæ nostri, quid enim sani de tantis rebus habent? Re igitur non cognita, impossibile est, ut uerba possint recte intelligi. Etsi enim uerborum cognitio ordine prior est, tamen rerum cognitio est potior, Nam mutatis rebus, etiam uerba mutantur in alium sensum, & fit plane noua Grammatica.

Sophiste.

Gerundensis.

Gerundensis habet optimam cognitionem uerborum, (Sicut etiam multi sunt hodie, qui me longe uincunt cognitione Ebraicæ grammatices.) Sed quia res non intelligit, ideo hunc locum deprauat, sic enim exponit, Si bene egeris, acceptabilior erit oblatio tua quam fratris, quia tu es Primogenitus. Vides intelligere eum, quid nominis, sed quid rei non intelligit. Hoc enim ipsum hoc in loco agit Deus, ut ostendat se Primogenituræ nullam uelle habere rationem, Quomodo igitur propter Primogenituram oblatio potest esse se melior? Autor Epistolæ ad Ebreos nouit quid rei, ideo diuersum dicit. Nempe Habel fide obtulisse gratiorem hostiam. Hieronymi uersio melior est, Si bene egeris, inquit, recipies, Si male, peccatum (pronomen, tum, ipse addidit) in foribus aderit. Sed ne sic quidem attingit propriam sententiam, Nam quod uerbum Sches, quod leuare significat, pro accipere exponit, nemo opinor probabit. Sed ex Iudæis hoc ipsum habet, qui in ea opinione sunt, ut intelligant Deum remuneraturum fuisse Cain, si liberaliter obtulisset. Ego igitur nunc dicam simpliciter, quæ mea de hoc loco sententia sit.

Fundamenta quibus nituntur sacræ literæ.

Rom. 14.

Principio ut dixi, necesse est, ut rem habeamus. Res autem illa est, quæ non potest fallere, fundamentum scilicet causæ, Quod Deo nihil placeat nisi fiat ex fide. Secundum illam uniuersalem & notam Pauli sententiam, Quidquid non est ex fide, peccatum est, Et Salomo dicit, Victimam tam siturum abominatur Deus. Alterum fundamentum est, quod peccatum tam sit grande, ut nullis sacrificijs, aut alijs operibus possit aboleri, sed sola misericordia, quam fide accipi necesse est. Sicut etiam hoc ostendit & comprobatur prima promissio de Sémine mulieris, sine quo nulla est redemptio. Hæc fundamenta Rabini non habent, Nam hæc cognitio tantum uenit ex spiritu Christi.

Christi, qui cœu Sol meridians illuminat tenebras. Cum his fundamentis igitur quidquid pugnat, repudiemus tanquam impium & falsum.

Et si autem non repugno, siue intelligas peccatum hic de præterito uel de futuro, tamen mihi uideatur aptius, ut exponas in genere de peccato. Omnis igitur uis est in uerbo Sees, a Nasa, leuauit. Est autem hic illustre exemplum, quantum differat cognitio nominis & rei, Si enim uocabulum leuandi accommodes ad rem corporalem, significat attollere seu in altum tollere. Vt Esa: 6. Vidi Dominum sedentem super solum excelsum & leuatum. Hoc autem longe aliud est, quam id in Psalmo 32. Beatus uir cui peccata leuata sunt, & tamen idem utrunque uerbum est. Grammaticus illud in Esaia intelligit, hoc non intelligit, quia rem non nouit. Aliud enim est leuare solum in sublime, & aliud peccatum leuare, hoc est, remittere, tollere, adimere. Peccatum leuare.

Sententia igitur est, Si bene egeres, uel si bonus esses, hoc est, si crederes, haberes propitium Deum, & uera esset leuatio, hoc est remissio peccati. Sed quia uideo Deum non respexisse ad te, certe sequitur, te non bonum esse, nec esse leuatum peccato, sed tuum peccatum manet.

Imprimis autem elegans est, quod per uerbum leuandi, comparat peccatum ingenti oneri, quo Cain oppressus iacet, ita ut respirare non possit, nisi auferatur. Indicat autem Epistola ad Ebraeos modum, quo hoc onere exoneremur, cum dicit, Habel fide obtulisse meliorem hostiam. Ad hunc modum conuenit grammatica, seu uerba, cum re, quod scilicet Deus respiciat fidem, & eos tantum bonos esse iudicet, qui credunt. Includunt autem hæc uerba grauissimam obiurgationem, Q. d. ad Cain, Superbia tua te perdidit. Venisti inflatus gloria Primogenituræ, ac putasti te ideo Deo acceptum fore. Sed uideo, iudicante & reprobante Deo, te esse sine fide, Deus enim tantum incredulos abiicit.

AD hunc modum nullus Rabînorum hunc locum explicat. Non uident Adamum cum Paulo illam Euangelij uocem inculcare Filio, Qui crediderit, saluabitur. Item, Sola fides iustificat. Quid enim hic aliud dicit, quam quod Deus istis propitius sit, qui in Semen benedictum credunt, & omnem fiduciam operum, omnem meriti opinionem abiiciunt. Hoc si tu faceres, inquit, non sic te præmeret peccatum, esses hoc fasce leuatus, nec ita fremeres ira, Promisit enim Deus, quod nemini peccatum imputare uelit, qui credit, &c.

Si ad præteritum peccatum referas, etiam est paterna & grauissima admonitio. Non credidisti hactenus, ideo reprobatus es, Quod si ita perges, penitus abiiceris. Sin autem bene egeris, seu bonus fueris, hoc est, si credideris in Semen promissum, adhuc tibi polliceor futurum, ut leueris peccato, hoc est, sicut Psalmus 32, exponit, ut peccatum tibi non imputetur.

Quod additur, Peccatum tuum ad fores cubat, est rhetorica peccati descriptionis, quam optatim pro prouerbio usurpari. Vere enim hæc peccati natura est, ut cubet tanquam sopita bestia, dum in actu est, hoc est, ut non mordeat, non terreat, non cruciet, sed potius ut adblandiatur. Sic cum Heuatabant id a Deo obseruari, multo minus futurum putabant, ut tam acerbe puniretur. Sicut enim etiam feroces bestia, cum saturæ sunt, tractabiliores sunt, & somnum appetunt. Ita peccatum dum in actu est, delectabile est, nec sentitur uenenum, sed cubat & quiescit. Quis enim unquam uidit auarum ringi, cum magna lucri occasio adest? Quis adulterum, cum positur uoto lugere unquam uidit? Quod si flagris cutem, aut malleo caput obtunderes, abiretentatio.

Peccatum magnum onus quod solus Deus tollit.

Hic locus iustitiam fidei probat.

Peccatum cubat in foribus.

QVARTVM CAPVT

tentatio. At cum peccatum quiescit, nec sentitur poena, etiam summa uoluptas est auaro in lucrum inuolare. Adultero potiri alterius uxore, nec uidetur eius uoluptatis modus aut finis aliquis esse posse.

Peccatum.

Loquitur itaque Adam hoc in loco, non solum de peccato Cain, Sed in genere peccatum describit quale sit. Quod enim Cain accidit, idem omnibus accidit, Cain priusquam sacrificaret, erat uane gloriosus de Primogenitura prerogatiua, contemnebat Fratrem, sibi uendicabat primas, cubabat tu peccatum & quiescebat, sed in foribus, hoc est, in loco non quieto, Nam per fores ingredimur & egredimur, Minime igitur somno aptus is locus est. Sed pertinet hoc quoque ad peccati naturam, quod etsi quiescit ad tempus, tamen ibi quiescit, ubi non potest diu quiescere, Sicut Christus dicit *Matth. 10.* Nihil opertum est, quod non reueletur. Impius enim putat peccatum quiescere & latere, Sed in foribus non potest quiescere, arguitur tandem & producit in publicum. Fores enim somnus seu quies, sunt opposita in adiecto. Sicut enim tenebrae in lumine, ita quies in inquieto loco est, sunt enim res natura discordes. Ad hunc modum potest hoc exponi de peccato quocunque praeterito.

Fores.

Matth. 10.

Descriptio peccati.

Peccatum expurgatur, hoc est, reuelatur.

Si de futuro exponas, est eadem sententia, Si ledes Fratrem, ac indulgebis conceptae animo irae, dico tibi quiescet peccatum tuum, sed quiescet in foribus, hoc est, in loco ualde inquieto. Itaque fieri non potest, quin expurgetur, & sicut furiosa bestia te arripiat. Ac ita accidit, Nam post cedem factam, cum Cain solus Fratrem sepeliret, quiescebat peccatum. Sed quamdiu domus nec scilicet uox ad eum facta est, Vbi est Habel frater tuus? De omni igitur peccato haec descriptio uera est, quod cubat in foribus. Sic enim sunt hominum affectus, dum oculos hominum fallunt, putant clam fore peccatum suum. Sed reuelatur & expurgatur, nisi bene agant, hoc est, nisi credant Deum propter Christum id condonaturum.

1. Timoth. 5.

Cupido nudus

Sic grauissimam sententiam proverbialis haec figura complectitur, Quod scilicet nihil manet absconditum, sed omnia reuelentur, Sicut Paulus quoque dicit *1. Timoth. 5.* Quorundam hominum peccata manifesta sunt, ut possit de ijs iudicium fieri. Ac praesertim uidemus singularia Dei iudicia in criminalibus. Quam multi enim occiduntur clam, & tamen autores indignorum caedum per mirabiles occasiones producuntur in lucem. Monet itaque Adam Filium, ne indulgeat peccato, Non enim clam fore, sed futurum qui id in lucem proferat & puniat. Nec uidetur ab hac sententia abluere, quod Poetae fingunt Cupidinem nudum, sed caecum etiam. Quia enim nobis peccatum uidetur absconditum esse, putamus id a reliquis quoque non conspici, Sed Deus tandem reuelat etiam occultissima.

Hanc huius loci iudico ueram & simplicem sententiam esse, qua admonet filium Pater, ut credat in Deum & promissum Semen, tum futurum ut Deus ei sit propitius. Sed si, inquit, sequeris cupiditates tuas, tunc peccatum tibi cubabit, hoc est, occultum & absconditum uidebitur. Sed cubabit in foribus, hoc est, in eo loco in quo non potest diu quiescere, aut latere, quod enim in foribus est, conspicitur ab omnibus ingredientibus & exeuntibus.

Deus tantum fidem respicit.

Iudeorum gloriatio &c. Iohan. 1.

Sed, quod supra quoque admonui, non obliuiscamur principalis sententiae, quod Deus ab initio mundi ostenderit, se esse Iudicem inter Carnem & Spiritum, nec respicere Personam. Habel enim respexit, non motus ullo opere, sed simpliciter fide in qua etiam obtulit. Cain autem non respexit, non quasi opus minus splendidum aut sumptuosum esset, sed quia fide caruit, nec profuit ei, quod esset Primogenitus.

Atque hoc ualidum Argumentum est contra Iudaeos, qui gloriabantur, sicut *Ioh. 1.* dicitur, de sanguinibus quod essent filij Abrahae. Si enim sanguinis

guinis prærogatiua aliquid est, profecto habuit Cain de quo gloriaretur. Quid enim est quod gloriantur Iudæi, Deum cum ipsis per Moſen locutum eſſe? Num putabimus Adam, primum Doctorem, inferiorem Moſe fuiſſe? Multis modis ſuperior & maior fuit, Non enim, ſicut Moſes, circumciſionem, non alias ceremonias legales docuit, quibus indomito populo fuit opus ad prohibendam ſuperſtitionem. Fidem docuit in promiſſum Semen, quod Serpentis caput contriturum erat. Sed nihil primogenitura, nihil alia Cain adiuuant, Deus enim ſolam fidem reſpicit in promiſſum Semen, Sicut Paulus in nouo Teſtamento clare dicit, Qui ex fide ſunt, hi ſunt filij Abrahamæ, Gal. 3. Et Ioh. 1. Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, qui non ſunt ex ſanguinibus, nec ex uoluntate uiri, nec ex uoluntate carnis, ſed qui credunt in nomen eius. Gal. 3.
Ioh. 1.

Hanc huius loci ſentio genuinam & ueram ſententiam eſſe. Nam primum conuenit cum fundamento Scripturæ ſanctæ, & cum re. Deinde non repugnat grammatica, ſed rem pulchre & uarie illuſtrat. Sed Rabini quia ne ſciunt quid rei, non ſubleuantur quod ſciunt quid nominis. Quam enim ineptum eſt, quod quidam particulam hanc (Et erit leuiatio) eo accommodant, quaſi dicat, tum iterum poteris erigere faciem, quæ nunc tota mutata eſt, & concidit. Huius generis ineptias, etiam noſtri recentiores interpretes paſſim annotant, quibus tamen gratia debetur pro fideli labore, quod grammaticè textum reddunt, Etſi theologia opus eſt, quæ ſola res recte iudicat & docet.

ET APPETITVS EIVS AD TE, TV AVTEM dominaberis ei.

HANC ſententiam quidam ſtultiſſime detorſerunt ad liberum Arbitrium probandum. Sed manifeſtum eſt, quod Adam non ſimpliciter affirmat poſſe hoc Cain facere, Sed tantum admonet ſeu præcipit, ut faciat. Non autem ſequitur, nos ſtatim poſſe facere quod iubemur. Appetitus peccati, inquit, ad te eſt, hoc eſt, ſicut Paulus dicit, Peccatum eſt in membris tuis. Item. Concupiſcit caro aduerſus Spiritum, ſed ideo, quia hunc peccati motum ſentis, non damnaberis. Si peccatum te ſollicitat, tu dominare ei per fidem, nec ſine ut tibi dominetur, alioqui peribis, Sicut Paulus quoque præcipit, mortificandas eſſe actiones carnis Spiritu. Rom. 7.
Gal. 5.
Rom. 8.

Pertinet itaque hæc particula eo, ut agnoſcas qualis ſit piorum uita in hac carne. Nempe quod ſit perpetua luſtra Spiritus cum peccato, Qui igitur ſterunt & ad hanc pugnam ſe non comparant, facile uincuntur. Apparet autem Adam concione hac uoluſſe uti, non ſolum ut admoneret Filium de peccato in futurum cauendo, ſed etiam ut erigeret eum, Videt Filium perturbatum eſſe propter reprobationem diuinam, & ſollicitari nunc ad uindictam. Sed dominare peccato, inquit, & inuenies Deum miſericordem ac condonantem peccatum. Piorum uita.

Eſt hoc in loco idem uerbum Maſchal, quo ſupra ad Mulierem uſus eſt Dominus, cū dixit: Vir dominabitur tibi. Sicut enim ſupra uult, ut uxor pareat marito, ut auſcultet marito, nec ſibi ſumat iudicium de rebus omnibus, Sin autem id faciat, ut Vir pro ſua autoritate eam oburget & prohibeat. Ita hic dicit, Sollicitabit te peccatum, Vocabit te ad uindictam (hoc enim eſt quod dicit, ad te erit appetitus eius) Sed tu dic, Nolo parere, & cohibe te ac dominare ei. Eſt igitur admonitio pleniffima conſolationis, quod propter Semen benedictum, non ſimus amplius ſub peccato, Ideo debeamus peccato dominari. Complectitur enim utranque doctrinam timoris & fidei, Timere Deum debemus, quia peccatum cubat in foribus, Fidere Deo debemus, quia eſt miſericors.

QVARTVM CAPVT
ET DIXIT CAIN AD HABEL FRATREM suum.

Cain cum Habel locutus.

Translatio nostra addit, dixisse Cain, Egrediamur foras, Sed est hoc quoque Rabinorum commentum, quibus, quantum credi debeat, supra dixi. Lyra ex Aben Ezra commemorat, dixisse Cain fratri, quam duriter a Domino obiurgatus sit, Sed quæ testimoniū Scripturæ non habent quis crederet? Retinemus igitur hanc sententiam, quam Scriptura ostendit, quod Cain iam reprobus indulget iræ, & ad priora peccata, nunc etiam addit contemptum Parentum & uerbi, ac cogitat, Mihi debetur tanquam Primogenito Semen mulieris promissum, Sed Habel ille nihili & contemptus præfertur mihi autoritate diuina per flammam sacrificiū haurientem, Quid igitur faciam? dissimulabo iram, donec apparebit occasio oportuna uindictæ.

Igitur hæc uerba (Dixit Cain ad Habel Fratrem suum) sic intelligo, quod dissimulata ira se gesserit Cain erga Habel, sicut erga Fratrem, quod cum eo locutus sit, conuersatus cum eo, tanquam æquo animo ferens sententiam diuinitus latam. Sicut de Saule simile exemplum est, qui simulat beneuolum animum erga Dauidem. Scio, inquit, quod post me sis futurus Rex, Sed interim cogitat, quomodo, occiso Dauidem, hoc non fiat. Ad hunc modum cum Habel locutus est Cain, Video te electum esse a Domino, non inuideo tibi benedictionem hanc &c. Sic enim solent hypocritæ, simulant amicitiam, donec occasio nocendi se offerat.

Atque hanc sententiam ostendunt circumstantiæ, Si enim Adam & Hæta suspicari aliquid de futura cæde potuissent, an non putas aut Cain coerturos, aut Habel submoturos, & extra periculum posituros fuisse? Sed cum mutat mores & uultum Cain, cum tanquam cum Fratre amanter colloquitur, putant omnia in tuto esse, & acquieuisse Filium admonitioni paternæ. Hæc species Habel quoque decepit, qui si tale aliquid a Fratre metuisset, fugisset, Sicut Iacob fugit, cum iram Esau timet. Quid igitur in mentem uenit Hieronymo, ut credat Rabinis, exposulasse Cain cum fratre?

Hypocrite cū Cain simulant pacem.

Cain igitur est figura & imago omnium homicidarum & hypocritarum, qui sub specie pietatis bonos occidunt. Ideo obsessus a Satana tegit iram & expectat oportunitatem, ac interim cum Habelle, tanquam cum adamato fratre loquitur, ut eo citius incautum opprimat.

Pertinet igitur hic locus ad nos erudiendos, ut discamus mores homicidarum & hypocritarum, Vere enim sic accidit, Omnis Cain loquitur, ut Frater fraterne ad Habel. Econtra omnis Habel credit Cain, ut Fratri, & sic occiditur, ac falluntur interim pii Parentes quoque.

Psal. 28.

Pontifex hodie & Episcopi, multa loquuntur & consultant de pace & concordia Ecclesiæ, sed profecto decipitur, qui consilia illa non intelligit in contrarium. Verus enim est Psal. 28. Operarij iniquitatis loquuntur amice cum proximo suo, & malum gerunt in pectore suo. Omnium enim hypocritarum ista est natura, ut in speciem boni sint, ut benigne loquantur, ut simulent humilitatem, patientiam, charitatem, ut dent eleemosynas &c, & tamen interim consilia cædis in animo uersant.

Discamus igitur nosse Cain, & tum eum maxime cauere, cum loquitur fraterne & tanquam cum Fratre. Sicut hodie nobiscum loquuntur aduersarij, Episcopi & Pontifex, dum simulant studium concordia, & querunt conciliationes dogmatum, Si enim opportunam occasionem arripiendi nos & sauciendi haberent, longe aliud audires, Vere enim mors in olla est, & sub optimis & suauissimis uerbis latet exitiale uenenum.

ET FACTVM EST CVM ESSENT AMBO IN
agro, insurrexit Cain contra Fratrem suum Habel, & occidit eum.
HIC VIT

HIC uides glossam illorum blandorum uerborum, Admonitus est Cain a Parente diuina autoritate, ut caueret a peccato futuro, & ut de præterito speraret ueniam, Sed ipse utrunque contemnit & indulget peccato, sicut solent omnes impij. Vera enim Salomonis sententia est, Impius cum in profundum peccatorum uenerit, contemnit, Sed consequitur eum ignominia & opprobrium Prouerb. 18.

*Pertinacia
adij hypo-
critici.
Prouerb. 18.*

Hodie non potest accusari nostrum ministerium, docemus, hortamur, obsecramus, increpamus, uertimus nos in omnes formas, ut reuocemus multitudinem a securitate ad timorem Dei. Sed mundus tanquam indomita bestia pergit, & sequitur non uerbum, sed cupiditates suas, quas tamen specie honesti palliare nititur. In promptu sunt Prophetarum & Apostolorum exempla, & docemur etiam propria experientia. Aduersarij toties admoniti & conuicti, norunt quod errent, & tamen homicidiale illud odium contra nos, non abijciunt.

Disce igitur hic quid sit Hypocrita, Nempe, qui simulat cultum Dei & charitatem, & tamen interim destruit cultum Dei, & occidit Fratrem. Omnis enim simulatio beneuolentiæ eo tendit, ut tanto melior nocendi occasio offeratur. Si enim Habel præuidisset implacabilem illam iram, & uere diabolicum furorem, fuga sibi cōsulisset. Sed quia nihil tale ostendit Cain, quia blande salutatur & usitatam beneuolentiam simulat, priusquam Habel periculum metuit, perijt.

Hypocrita.

*Simulatio be-
neuentia in
hypocritis.*

Sine dubio autem Habel, cum uideret insurgentem contra se Fratrem, supplicauit ei, & hortatus est, ne tanto peccato se pollueret. Sed animus a Satana obsesus, non preces, non supplices manus moratur, sed sicut admonitionem Patris contempserat, ita quoque contemnit procumbentem ad genua Fratrem.

Docent autem nos hæc, de illa crudeli Satana tyrannide, qua natura, peccatis implicita, oppressa est. Sicut Paulus Ephe. 2. ideo uocat filios iræ, & 2. Tim. 2. dicit, captiuos teneri ad uoluntatem Satanae. Si enim nihil nisi homines sumus, hoc est, si non fide apprehendimus Semen benedictum, omnes sumus Cain similes, nec deest nobis aliud quam occasio, Nam natura destituta Spiritu sancto, ab eodem malo Spiritu agitur, quo agitur est impius Cain.

*Tyrannis &
potentia Sa-
tanæ.
Eph. 2.
2. Timoth. 2.*

Si autem in ullo homine aut uires sufficientes, aut liberum Arbitrium esset, quo se posset tueri contra Satanae impetus, profecto in Cain hæc dona extitissent, cuius fuit Primogenitura & promissio Seminis benedicti. Sed eadem est omnium conditio, nisi adiuuetur hæc natura spiritu Dei, non potest se sustinere. Quid ergo fuitiles iactamus liberum Arbitrium? Iam sequitur alius insignis locus.

*Infirmitas
nostra.*

ET DIXIT DOMINVS AD CAIN, VBI est Habel frater tuus? Qui respondit: Non noui, Num enim custos Fratris mei sum ego?

Bone Deus, misera natura, a Diabolo agitata, quousque prolabitur? Parricidium iam perpetratum est, & fortasse iacuit occisus Habel aliquot diebus inhumatus. Cum igitur Cain ad Parentes redit consueto tempore, Habel autem non redit, solliciti Parentes interrogant Cain. Tu ades, At ubi est Habel? Tu redis domum: Habel non redit, Grex sine pastore est, Dic igitur ubi sit? Hic Cain indignabundus parum reuerenter respondet, Nescio, Num ego sum custos eius?

Accidit autem ei quod omnibus impijs, ut excusando, accuset se. Sicut Christus quoque dicit, Ex uerbis tuis iudicaberis serue nequam. Sic Gentes

QVARTVM CAPVT

Mendacem oportet esse memorem.

insigne prouerbum usurparunt, Mendacem oportet esse memorem, quamuis nihil de iudicio Dei & conscientia scirent, sed tantum ciuilibus negotiis admoniti ita iudicarent. Verum enim est, quod mendaces multis periculis se exponunt, quibus possunt conuinci & refutari. Inde Germani dicunt, Fœcundam rem esse mendacium, Nam unum mendacium septem alia mendacia parit, quibus opus est ad primū mendacium confirmandum. Impossibile autem est, quin erumpat aliquando conscientia & se prodatur, si non uerbis, at saltem gestu, Sicut infinita exempla probant, Sed ego unum tantum recitabo:

IN Thuringis est oppidulum ad Orlam, Neuustad, Ibi cum scortum, infantulum clam editum, occidisset, & in uicinam piscinam proiecisset, forte linteolum, in quod inuolutus Infans fuit, prodidit factum. Res ad Magistratum delata est, Cumque homines simplices non scirent aliam commodiorum rationem inuestigandi sceleris, omnes Puellas in curiam conuocant, & singulas explorant. Facile autem patuit iudicium, tum ex uultu, tum etiam sermone reliquas esse innocentes.

Cum autem uentum esset ad eam, quæ tantum scelus patrarat, non expectauit ipsa dum interrogaretur, magno clamore contendit, se non esse ream criminis. Statim oborta Magistratui suspitio est, non uacare eam crimine, quod ambiciosius quam reliquæ se excusaret, ac a Licitoribus arrepta, statim eadem falsa est.

Huius generis infinita Exempla quotidie usu ueniunt, ubi sollicite excusando, homines se accusant & produnt, Verum enim est quod supra audiuius, quod peccatum quidem cubat, sed in foribus.

Sic Cain hoc in loco putat belle excusatū se, quod negat se esse custodem Fratris sui. At dum Fratrem suum nominat, An non fatetur se debere custodem eius esse? An non etiam accusat se, quod alieno in Fratrem sit animo, & simul inicit parentibus suspicionem cædis factæ, siquidē Habel nusquam apparet? Excusat se Adam in Paradiso quoque, & reclinat culpam in Heuam. Sed hæc Cain excusatio longe est ineptior, uere enim cum excusatur peccatum, peccatum duplicatur, Vbi e contra confessio peccati liberalis consequitur misericordiam, & uincit iram.

Excusans peccatum, duplicat peccatum.

Recitatur in historia S. Martini, cum insignes aliquot peccatores absolueret obiurgatum esse a Satana, cur id faceret? Respondisse autem Martinum, Quin te quoque absoluerem, si diceres ex corde, Pœnitet me peccasse contra filium Dei, & peto ueniam. Sed Diabolus hoc non facit, perstat enim inurgendo & defendendo peccato suo.

Hunc mendacij patrem Cain & omnes Hypocrite imitantur negando peccatum, aut excusando. Itaque ueniam consequi non possunt. Videmus enim etiam in œconomia defensione peccati augeri iram. Quoties enim uxor, liberi, familia, peccarunt & negant peccatum, magis commouetur Paterfamilias, Cum tamen contra confessio, aut ueniam, aut mitiorem pœnam merentur. Proprium autem hypocritarum est, palliare peccatum, aut negare, & sub specie religionis occidere innocentes.

Peccatum parit peccatum.

Sed hic reuocemus in mentem quo ordine peccata sese consequantur & crescant. Primum peccat Cain, præsumptione & incredulitate, cū inflatus iure Primogenitura, statuit se suo merito a Deo probatum iri. Hanc superbiam & iusticiæ gloriam sequitur inuidia & odium erga Fratrem, quem uideret certo signo sibi præferri. Inuidiam hanc & odium sequitur hypocrisis & mendacium, quod blande compellat Fratrem, quem occisum cupit, ut eo magis securum reddat. Hypocrisin sequitur cedes, Cædem sequitur excusatio Peccati, Vltimus gradus, de quo paulo post, est desperatio. Hæc tandem est ruina illa de cœlo ad infernum.

Adam & Heua in Paradiso peccatum etsi non negant, tamē admodum frigide

frigide id confitentur, & transferunt Adam in Heuam, Heua in serpentem. Cain autem longius progreditur, Non solum non fatetur eadem, sed etiam curam fratris ad se nihil pertinere dicit. Hoc autem an non satis prodit alieno cum a Fratре esse animo? Adam igitur & Heua, etsi frigide confitentes, merentur ueniam & mitius puniuntur, Cain autem, sic fortiter negans, reijcitur & desperat.

Idem iudicium quoque manet nostros Cainitas, Pontifices, Cardinales & Episcopos, qui cum noctu diuque consilia cædium animo uersent, tamen etiam dicunt, sicut Pater ipsorum, Nescio.

Vsitatum prouerbiū est, Quid ad Romanos, quod greci moriuntur? Putamus enim tantum nostra pericula ad nos pertinere. Sed quomodo conuenit hoc cum mandato Dei, quod omnes nos, inter nos, uult ut Fratres uere? Accusat igitur se hoc ipso uerbo grauiter Cain, quod dicit, Curam fratris nihil ad se pertinere. Si dixisset ad Patrem, Proh dolor occidi Habel, Poenitet me facti, Irroga poenam quam tu uoles, tum fuisset remedio locus. Sed cum peccatum negat, & Fratris curam simpliciter, contra Dei uoluntatem, abijcit, augetur peccatum, & nullus relinquitur gratiæ locus.

Porro Moses hæc uerba singulari industria, ita posuit in testimonium & memoriale omnium Hypocritarum, ut eos graphice depingeret, & ostenderet, quam horribiliter a Satana apprehendantur & inflammentur contra Deum, uerbum & Ecclesiam. Huic homicidæ non satis fuit contra mandatum Dei occidisse Fratrem, Sed addit etiam hoc peccatum, ut Deo interroganti de Fratре etiam indignetur & succenseat. Dico autem, Deo interroganti, quia etsi Adam hæc cum Filio locutus est, tamen autoritate diuina & etiam ex Spiritu sancto est locutus. In tanto peccato, An non mitissima uox est, Vbi est Habel Frater tuus? Ad hanc tamen minime asperam uocem adeo ferociter & superbe respondet hypocrita & homicida, ut dicat: Nescio, & indignetur se hæc de re compellari, Est enim uerbum spiritus contumacis & indignantis Deo.

Ad hoc peccatum addit aliud deterius, Cum enim debebat accusari ob factam cædem, ipse ultro accusat Deum, & cum eo expostulat. Nunquid sum custos Fratris mei? Nullam honoris præfationem, uel Deo uel Patri debitam addit. Non dicit, Domine, Nescio: Non dicit, Mi pater, Num me ei contodem addidisti? Hæc aliquam significationem reuerentiæ erga Deum uel Parentem habuissent, Sed superbe respondet quasi Dominus, & palam significat, iniquo animo se ferre, quod compelleretur ab eo, qui ius compellendi habet.

Hæc est uera imago omnium Hypocritarum, qui in manifestis peccatis, contumacissimi & superbissimi sunt, & tamen uolunt sanctissimi uideri. Nolunt cedere increpanti Deo & uerbo eius, Sed opponunt se Deo, cum eo litigant, & peccatum excusant. Sicut Psalmus 51. quoque dicit, Iudicari Deum ab hominibus, sed tandem uincere. Hanc Hypocritarum contumaciam uoluit Moses pingere.

Sed quomodo hic conatus ipsi Cain cedit? Sic nimirum, ut dum se nescio excusat, uehementissime se accuset. Sicut Christus quoque dicit, Ex uerbis tuis te iudico serue nequam. Volebat seruus iste uideri sanctus, Dicit itaque, Noram te esse hominem aulterum, & metere ubi non seminasses, Itaque abscondi talentum. Quomodo autem potuit se accusare durius? Sicut hæc ipsa uerba inuertit Christus contra ipsum, Hæc Spiritus sancti sapientia est.

Profunt autem nobis Exempla hæc, ne cōtendamus cum Deo, Sed cum sentis in conscientia te reum esse, hoc summo studio caute, ne uel cum

Cainite.

Quid ad Romanos etc.

Desperata malicia Cain.

Male igitur addita est in Responsorio, Vbi est Habel, particula (Domine)

Vera imago omnium hypocritarum. Psal. 51.

Cain excusando se accusat. Matth. 25.

In peccatis quid faciendum

QVARTVM CAPVT

*Man sol un-
serm Gott in
spieß lauffen.*

Deo, uel cum hominibus lucteris, defendendo aut excusando peccati. Hoc potius fac, ne a Deo intentanti hastam aufugias, sed potius ad eum confugias cum humili confessione culpæ, & ueniæ petitione, Tum Deus hastam retrahet & parcat. Vbi contra, quanto per negationem & peccati excusationem longius a Deo conaris aufugere, tanto propius & hostilius te Deus persequitur & urget. Nihil igitur melius nec tutius est, quam uenire cum confessione culpæ, Sic enim fit, ut dum Deus uincit, nos quoque per eum uincamus.

*Pictura uera
hypocritarum*

Sed Cain & hypocritæ hoc non faciunt, Intentat eis Deus hastam. Ipsi contra non quidem humiliantur nec petunt ueniã, Sed quoque hastam Deo intentant. Sicut Cain hic facit, Non dicit, Fateor Domine, occidi Fratrem, Ignosce. Sed ipse accusandus, ultro accusat Deum, Nunquid ego sum custos Fratris mei? Hac superbia quid efficit? Nimirum, ut ultro fateatur se legem hanc nihil curare, Dilige proximum tuum sicut te ipsum. Item, Quod tibi uis fieri, alteri ne feceris. Hac enim lex non in Decalogo primum promulgata, sed omnium hominum animis inscripta est, Contra hanc Cain pugnat, Hanc se non curare, sed simpliciter contemnere testatur.

*Cain imago
hominis ex-
tremi mali.*

AD hunc modum Cain imago est hominis non simpliciter, sed extreme mali, qui sanguinarius est, & tamen est Hypocrita, & uult Sanctus uideri, uult Deum potius accusare, quam ut uideatur accusatione dignus. Sic omnes Hypocritæ faciunt, blasphemant Deum, & filium Dei crucifigunt, Et tamen uolunt iusti esse. Nam post homicidia, blasphemias & omnia peccata, querunt quomodo ea excusent & pallient. Sed tum fit, ut seiplos prodant & suo ipsorum iudicio condemnentur.

*Stultitia cum
impietate con-
iuncta est.*

Cain dum studet nimium esse purus, foedissime se contaminat, Putat pulcherrime hoc a se dici, Nunquid sum custos Fratris mei, sed turpissime hoc ipso uerbo se accusat. Sic semper, secundum Hilarij sententiam, cum impietate stultitia cõiuncta est, Si enim tam fuisset Cain prudens, quam impius, longe alia ratione excusasset se. Nunc postquam Deus ordinat, ut semper cum impietate sit coniuncta stultitia, ipse se ipsum accusat. Atque hanc ob causam facilis est defensio ueritatis contra aduersarios, Nam, sicut Cain uerbis & gestu testatur, se Fratrem non curare, sed odisse, Ita ipsi quoque uarie produnt impietatem.

*Moses paucis
uerbis maxi-
mas res com-
plectitur.*

Res itaque magnæ & plenæ eruditionis hic proponuntur, quod Deus non finit hypocritas diu latere, sed cogit, ut ipsi seiplos prodant, cum hoc agunt ut hypocrisin & peccatum suum callide tegant.

MOses non utitur illa copia in descriptione rerum qua Gentes, quæ uerum Argumentum, iam hoc, iam alio colore ornant & expolliunt. Sed experimur affectus non posse humana eloquentia satis pingi, & sæpe copia facit, ut affectus qui pingitur, minor uideatur quam reuera est. Moses igitur diuersum facit, & paucis uerbis magnam Argumentorum copiam ostendit.

Supra dixit, Cum ambo essent in agro, Ibi ostendit homicidam Cain obseruasse oportunitatem, ut solus aggredereetur solum. Et facile arguunt circumstantiæ, Habel tum non fuisse ociosum, Nam in agro erat, ubi opera a Parente impositæ erant absoluendæ. Ostendit hic quoque Parentes sine omni metu periculi fuisse, Etsi enim initio metuebant iram Cain erupturam in aliud grauius peccatum, tamen & commoditate sua & simulata beneuolentia effecit Cain, ne quid suspicarentur Parentes mali. Si enim ullum suspicionis uestigium fuisset reliquum, profecto Habel solum non dimississent, addidissent ei sorores comites, quarum tum aliquas sine dubio habuisset. Aut ipsi

Aut ipsi Parentes presentia & autoritate sua prohibuissent tantum scelus. Ac dixi supra, Habel quoque ociofo fuisse animo, Nam saltem fuga confu-
lisset sibi, si quid de Fratrem mali esset suspicatus. Postquam autem audit Ca-
in, æquo animo ferentem iudicium Dei, nec inuidentem hunc honorem Fra-
tri, securus opus facit in agro.

Quis autem Rhetor pro dignitate explicauerit, quod Moses uno uer-
bo dicit. Insurrexisset Cain contra Fratrem. Multa crudelitatis pas-
sim extant conuicia, Sed quomodo potest ea pingi atrocior & execrabilior
quam hic picta est?

Contra Fratrem Habel, inquit, insurrexit, Q. d. quem tum Cain solum
habebat Fratrem, cum quo educatus fuerat, cum quo uixerat hactenus, Sed
non solum consuetudinis huius obliuiscitur, etiam obliuiscitur communi-
um Parentum. Non in mentem ei uenit, quantum doloris Parentibus tam-
tristi scelere sit conciliaturus. Non cogitat hunc esse Fratrem, a quo nun-
quam sit offensus. Nam quod laudem gratioris sacrificij abstulerat, norat id
non studio aut ambitione ipsius Habel, sed diuinitus esse factum. Denique
non se considerabat, qui hactenus in summa apud Parentes fuerat gratia,
quod hoc scelere eam gratiam amissurus, & extremam indignationem esset
incurusurus.

Exerat in Historijs de pictore, qui cum historiam Iphigeniæ iam mactans *Iphigenia*
Edæ pingeret, & singulis qui spectatores aderant, suum gestum, quo ani- *mactata.*
mi dolorem & luctum testabantur, attribueret, patris caput, qui spectaculo
aderat, inuoluit, quod existimaret magnitudinem affectus non posse pin-
gi.

Idem plane Mosen hoc in loco fecisse iudico, Cum utitur uerbo Iakam,
insurrexit. Quantas hic tragœdias faceret Cicero aut Liuius, dum & hu-
ius furorem, & illius metum, querelas, præces, lachrimas, supplices manus
& alia, oratione extolleret? Sed ne sic quidem ista satis dicuntur. Quare re-
cte Moses facit, quod tanquam punctis res ineffabiles ostendit, ut illa breui-
tate incitetur Lectoris affectus ad rem propius contemplandam, quæ inani
uerborum lenocinio, tanquam bona forma accersito fucō deformatur & cor-
rumpitur.

Ad hunc modum, quod addit, Et occidit eum, Non loquitur de com-
muni cæde, sicut uidemus homines nonnunquam leuibus de causis
mouere lites, & cædes facere. Tales homicidæ mox facta cæde perturban-
tur, dolent factum, agnoscunt præstigias Diaboli, quibus animos occæca-
uit. At Cain, non perturbatur, non dolet, sed negat factum.

Hoc Satanicum & inexaturabile odium Hypocritarum Christus o-
stendit, cum dicit: Putabunt se Deo præstitisse officium, si uos occiderint. Sa-
cerdotes & Reges implebant Hierosolyma sanguine Prophetarum, ac tri-
umphabant tanquam re feliciter confecta, Nam interpretabantur zelum esse
se pro lege & domo Dei.

Hodie Pontificum & Episcoporum eadem immanitas est, Non satis
eis est, toties nos excommunicasse, & effudisse sanguinem nostrum, etiam
memoriam nostram de terra uiuentium uolunt delere. Sicut notat hoc odi-
um Psalmus 137, Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea. Hæc *psal. 137.*
satanica, non humana odia sunt, Nam humana odia mitescunt tempore, aut
saltem postquam dolorem ulsi sumus, & expleuimus animum, desinunt. At
hæc pharisaica quotidie maiora incrementa sumunt, siquidem palliantur spe-
cie pietatis.

QVARTVM CAPVT

ESt igitur Cain pater omnium istorum homicidarum, qui occidunt Sanctos, nec statuunt modum iræ, donec adhuc pilus de eis superest, sicut etiam Christi exemplum testatur. Nam de Cain non dubium est, quin sperarit, Habel extincto, gloriam Primogenituræ se retenturum esse. Ita impij crudelitatem putant sibi profuturam, Sed cum postea sentiunt frustra fuisse spem, in desperationem prolabuntur.

Dolor primorum Parentum &c.

TAm indigna cædes postquam ad Parentes perlata est, quales ibi putamus excitatas tragædias? quales querelas? quales gemitus? Sed omitto hæc, pertinent enim ad faciendum & faciendum ingenium. Profecto mirum est, quod præ dolore non sunt extincti. Auget enim calamitatem, quod primogenitus, qui tam præclaram spem de se concitauerat, tam indignæ cædis autor est.

Itaque nisi Adam & Heua diuinitus adiuti essent, hanc domesticam calamitatem non potuissent uincere. Est enim res quæ omnium exemplo caret. Itaque caruerunt ista consolatione, qua nos plerumque in subitis & inopinatis casibus utimur, Quod similia acciderint alijs quoque, neque nos soli sumus quibus ista eueniant. Nam primis Parentibus tum hi tantum Filij erant, quamquam Filias quoque habuisse existimem. Caruerunt itaque istis Exemplis multitudinis, quæ nos habemus.

Tentatio primorum Parentum ob peccatum Cain.

Quis autem dubitat quin Satan quoque nouo tentationis genere auerterit dolorem primorum Parentum. Sic enim cogitarunt, Ecce hoc nostrum peccatum est. Nos in Paradiso uoluimus fieri similes Deo, & sumus per peccatum Diabolo similes facti. Idem accidit filio nostro, Hunc amauimus solum, hunc plurimi fecimus. Alter iustus, fuit nobis præ hoc Habel, hoc est, nihili. Hunc sperauimus Serpentis caput contriturum, & ecce contritus ipse est a Serpente, imo Serpenti quoque similis factus, si quidem homicida factus est. Vnde autem hoc? Nonne quia ex nobis natus est, & quia per peccatum nostrum nos tales sumus? Ergo ex carne nostra, ergo ex peccato nostro, ista calamitas emerfit.

Verisimile itaque est, & arguit idem annorum series, moestos Parentes, hoc casu ita esse percussos, ut diu a mutua consuetudine abstinerent. Videtur enim Cain cum cædem hanc fecit, fuisse annorum plus minus triginta. Interim aliquot filia Adamo nata sunt, Nam quod scribitur postea, Cain duxisse uxorem, sine dubio sororem duxit. Et dicit Cain infra, Omnis qui inuenierit me, occidet me. Et Dominus ponit signum in Cain, ne ullus eum interficeret. Quare uerisimile est Adam habuisse tum plures liberos. Sed hi duo Cain & Habel tantum numerantur propter insignem & memorabilem historiam, & quod illi duo primi & præcipui fuerunt. Omnino enim credo primis triginta annis coniugium primorum Parentum fuisse fecundissimum. Inueniuntur alicubi nomina filiarum Adæ, Calmana & Dibora, Sed nescio an fide digni sint autores. Quia igitur Seth longo tempore post hanc cædem memoratur genitus, mihi probabile uidetur, hoc monstruoso & domestico malo perturbatos Parentes, ad longum tempus abstinuisse a generando. Hæc omnia Moses non attingit, sed indicat tantum, ut excitet Lectorem ad considerationem tam memorabilis Historiæ, quam tamen paucissimis uerbis tantamquam per transfennam ostendit.

Matth. 23.

Sed redeo ad propositum textum, Cain est malus & nequam, & tamen in oculis Parentum est, tanquam diuina possessio & diuinum donum. Contra Habel coram Parentibus, secundum nomen suum, pro nihilo habetur, & in oculis Dei est uere sanctus homo, Sicut Christus Matth. 23. quoque eum insigni Elogio ornat, cum uocat, iustum Habel. Huius iudicij diuini Cain impius patiens est, & putat non solum odium exaturatum iri cæde, Sed etiam hoc modo

modo Primogenituram suam se retinere posse. Longe autem ab eo abest, ut putet se ista cæde peccare, Quia enim Primogenitus est, putat sibi hoc quasi iure licere. Occidit itaque eum, non, ut ego puto, ferro, nam ferrea arma, tum nondum extitisse puto, Sed fuste, aut saxo aliquo.

Post factam cædem ociosus est, putat enim factum cælari posse, cælato & abscondito corpore, quod aut sepelijt, aut in flumen forte proiecit, ut eo certior esset, a Parentibus non posse inueniri.

Cum itaque Habel longius, quam pro more abesset a domo, Inspirat Adæ Spiritus sanctus hæc uerba, ut interroget de Habel, Vbi, inquit, est Habel frater tuus? Hic igitur incipit impleri Prophetia & concio Adæ, de qua supra audiuimus, quod peccatum cubat in foribus, Cain putat se repositum esse suum peccatum in quietem, & latere posse, Ac uerum est, quiescit enim peccatum, sed in foribus. Has quis aperit? nimirum Dominus ille peccatum quiescens exuscitat, Ille latens peccatum producit in lucem.

Idem necesse est accidere omnibus, Nisi enim per pœnitentiam præuenias, & ipse confitearis peccatum tuum Deo, ipse Deus uenit & peccatum patrefacit. Non enim potest ferre, ut quis neget peccatum admissum, Sicut etiam testatur Psal. 32. Quoniam tacui, inueterauerunt omnia ossa mea, & succus meus uersus est in ariditatem aestiuam. Etsi enim peccatum habet quietem & securitatem suam, tamen est quies in foribus, quæ neque diuturna est, nec abscondita.

Quod Moses dicit, DOMINVM locutum esse, Accipio ut supra, quod Adam per Spiritum sanctum & in persona Dei, quam tanquam pater erga filium sustinebat, hæc locutus sit. Pertinet itaque ad commendandam autoritatem parentum hæc phrasia Spiritus sancti, quos cum audiunt, quibus cum parent liberi, Deum audiunt, & Deo parent. Ac puto ego Spiritu sancto reuelante, Adamum cognouisse, quod Habel occisus sit, Nam pronunciat de cæde, cum tamen Cain cædem dissimulet.

Quod si Heua audiuit hæc, quid tum miseræ putas fuisse animi? Vere enim inenarrabilis dolor fuit. Ipsum Adam autem propius attingit malum, Hic enim quia Pater est, ex officio cogitur obiurgare Filium, & ob peccatum excommunicare. Quamquam enim non occidit eum (Nam lex de occidendo homicida infra capite non fertur, postquam cædes uiderent multiplicari Patres) & signo ex instinctu Spiritus sancti eum munit, ne occideretur, Tamen magna pœna est, quæ ei cum tota posteritate irrogatur, Nam ad illam maledictionem corporalem accedit, quod Cain excommunicatur, quod fugatur a conspectu Parentum, & consuetudine reliquorum Fratrum & sororum, qui apud Parentes, tanquam in Ecclesia, remanebant.

Hæc sine magno dolore Adam non potuit facere, Heua non potuit autem dire, Nam pater est pater, Filius est filius. Libenter itaque pepercisset ei, libenter retinisset eum domi, Sicut uidemus nonnunquam reconciliari homicidas occisorum fratribus. Sed hic nulla reconciliatio relinquitur, simpliciter iubetur profugus esse super terram. Itaque geminatur Parentibus dolor, quod & alterum Filium occisum esse uident, Hunc autem uident diuino iudicio excommunicatum, & ex reliquorum Fratrum consuetudine exclusum.

Porro, cum de excommunicatione ab Ecclesia dicimus, non oportet te respicere ad nostra templa, ampla & magnifice ex lapidibus sectis constructa, Templum seu Ecclesia Adæ fuit arbor aliqua, aut colliculus quidam, sub diuo, ad quem conueniebant, & audituri uerbum Dei, & sacra facturum, ad quam rem habebant excitata Altaria. Ac affuit Deus ita sacrificantibus & audientibus uerbum, sicut Habelis exemplum ostendit.

Sic alia

Psal. 32.

Adæ augetur dolor, quod cogitur Filium domo eijcere.

Cain quomodo excommunicatus.

QVARTVM CAPVT

Sic alia quoque Historiae testantur, sub diuo fuisse Altaria, & ibi sacrificatum esse. Sicut propter multas causas utile esset adhuc fieri, ut sub diuo conueniremus, ibi genibus flexis orarem, doceremus, ageremus gratias, benediceremus mutuo &c. Ab hoc templo & hac Ecclesia, quae non erat in uno certo loco eijcitur Cain, & sic dupliciter punitur. Primo poena corporali, quod maledicatur terra, & additum est ei signum homicidiale. Secundo poena spiritali, quod per excommunicationem eijcitur tanquam ex altera Paradiso, ex templo & Ecclesia Dei.

Politica doctrina.

Ivreconsulti quoque usurparunt hunc locum, & satis digne tractarunt, quod Dominus priusquam damnet, inquirit de negotio. Id eo applicant, quod nemo sit damnandus, nisi prius cognita causa sit, nisi prius sit uocatus, confessus & conuictus. Sicut supra de Adam quoque est, Et uocauit Adam, & ait: Vbi es tu? Et infra II. Descendit Dominus ut uideret &c.

Testimonium uitae post hanc uitam in Habel.

Sed nos omissa politica doctrina, respiciamus ad pulcherrimam & theologiam, tum doctrinam, tum consolationem, quod scilicet Dominus requirit Habel mortuum. Hic enim clare ostenditur resurrectio mortuorum, Si quidem Deus, se mortui Habel Deum esse testatur, & mortuum Habel requirit. Ex hoc enim loco conteximus firmissimam rationem. Quod si nullus esset, qui curam nostri haberet post hanc uitam, Habel occisus non esset requisitus, Sed Deus requirit Habel sublatum ex hac uita, non uult eius obliuisci, retinet memoriam eius, querit, ubi sit? Ergo Deus est, mortuorum Deus hoc est, Ergo etiam mortui uiuunt & habent Deum curantem & saluantem eos in alia uita, quam haec corporalis est, in qua Sancti affliguntur.

Habeli nihil mali accidit dñ occiditur.

Dignus ergo obseruatione hic locus est, quod Deus mortui Habel curam habet, & sic propter mortuum Habel excommunicat & perdit Cain primogenitum uiuentem. Magna profecto res, Habel mortuus, uiuit, & ab ipso Deo canonifatur in alia uita, melius & uerius quam omnes, quos Papa canonifauit unquam. Cain uiuus excommunicatur & moritur perpetua morte. Est quidem Habelis mors horribilis. Non enim sine magno cruciatur, non sine multis lachrymis mortem est passus, Sed est uere salutaris mors, siquidem iam meliorem uitam uiuit quam antea. Corporalis enim haec uita, uiuitur in peccatis & est obnoxia morti. Sed illa uita est aeterna, & sine omnibus molestijs, tum corporalibus, tum spiritalibus.

Deus requirit Habelis sanguinem. Psal. 116.

Non requirit Deus oues & pecora maectata, Homines autem occisos requirit, Ergo habent homines spem resurrectionis, & talem Deum, qui eos reducit ex morte carnis ad aeternam uitam, qui requirit sanguinem eorum tanquam rem praeciosam. Sicut Psalmus etiam loquitur, Praeciosa mors Sanctorum in conspectu eius.

Gloria humani generis.

HAec est gloria humani generis, parta a Semine conterente caput Serpentis. Hoc enim primum exemplum est istius promissionis, Adae & Heuae factae, in quo ostendit Deus Habeli non nocere Serpentem, etsi hoc perficit, ut Habel occidatur. Hoc scilicet est, quod insidiatur calcaneo Seminis mulieris, Sed caput eius, dum mordet, conteritur. Deus enim propter fiduciam in promissum Semen requirit Habelis mortui sanguinem, & ostendit se esse Deum eius, Sicut sequentia etiam comprobant.

ET DIXIT, QUID FECISTI? VOX SANGUINIS Fratris tui clamat ad me de terra.

QUIEUIT haecenus peccatum Cain in foribus, Ac superiora satis testantur quantopere conatus sit Cain, ut quiesceret. Interrogatus

togatus enim de Habel, ubi sit, respondet, se nescire, Ita adiungit ad homicidium etiam mendacium. Satis autem ea responsio arguit, hæc uerba ab ipso Adam, & non a maiestate diuina esse pronunciata. Putat enim quod patrem Adam tanquam hominem lateat factum suum, De diuina maiestate id non potuit cogitare. Itaque si Deus cum eo esset locutus, aliter fuisset responsurus. Nunc postquam sibi cum homine solo rem esse putat, negat factum, dicit, Nescio. Quam enim uaria pericula sunt, quibus homo perire potest: Alij a bestijs uorantur, Alios absorbent flumina, Alij alio genere mortis pereunt.

Itaque putat Cain Patrem quiduis potius suspicaturum, quam quod eadem patraisset, Sed Spiritum sanctum in Adam non potuit fallere. Itaque in persona Dei aperte eum coarguit, & dicit, Quid fecisti? quasi dicat, Quid pergis negando factum? Deum profecto, qui mihi id reuelauit, fallere non poteris. Putas sanguinem Fratris tui terra esse reatum, sed profecto non sic reatus & absorptus est, quin de terra clamet ad Deum. Hoc uero est excitare peccatum quiescens in foribus & traducere.

EST igitur hic textus plenus consolatione, contra homicidas & hostes Ecclesiae. Docet enim nos, quod afflictiones, sanguines & mortes nostrae, replent caelum & terram clamoribus. Itaque ad hanc Adæ uocem, Quid fecisti? credo Cain ita animo perturbatum & confusum esse, ut quasi attonitus esset, & quid uel faceret uel diceret, nesciret. Sic enim cogitauit. Si Pater Adam scit de caede a me facta, quid dubito quin idem sciat Deus, An geli, caelum & terra? Quo igitur fugiam? quo me uertam infelix?

Ac accidit idem adhuc hodie homicidis, ita agitantur post patratam eadem furij, ut uere attoniti sint, ac putent caelum & terram aliam induisse faciem, & quo fugiant nesciant. Sicut Poetae etiam de Oreste, furij agitato loquuntur. Tam horribilis res est iste clamor sanguinis & mala conscientia.

Fit autem idem in alijs quoque atrocibus peccatis, Ac experiuntur similes sensus, quos apprehendit tristitia Spiritus, his enim omnes creature uidentur immutatae. Quando etiam, cum notis hominibus loquuntur eosque uicissim audiunt, ipse sonus oris uidetur alius esse, uidentur immutati uultus, nigrescunt & horrent omnia, quocumque uertunt oculos, tam saeva & truculenta bestia est, mala conscientia. Nisi itaque diuinitus erigantur, necesse est, ut ipsi abrumpant uitam suam, praes desperatione, praes angustia & impatientia doloris.

VTitur autem hic quoque Moses usitata breuitate, sed quae omnem copiam uincit. Primum insignis est prosopopoeia, quod sanguini tribuit uocem, quae impleat caelum & terram clamoribus. Quomodo enim exilis aut tenuis uox est, quam de terra emissam audit Deus in caelis? Habel itaque qui uirtus patiens iniuriarum erat, qui erat placidus & mitis, nunc mortuus & defossus in terram, impatientissimus est iniuriae, & qui antea non mutire audebat contra fratrem, nunc improbe clamat, & Deo clamore suo negotium facit, ut descendat de caelo & homicidam arguat. Itaque Moses quoque pleniore uocabulo utitur. Non dicit, Vox fratris tui loquitur, sed, clamat, sicut praecones clamant, qui intenta uoce homines conuocant ad conuentus.

Scribuntur autem hæc, sicut supra quoque dixi, ut uideamus Deum nostrum esse misericordem, & diligere Sanctos suos, eosque curare & requirere. Contra autem homicidis irasci, eos odisse, & punire uelle. Hæc consolatio apprimè necessaria est. Nam cum affligimur, putamus Deum nostri oblitum esse, & curam de nobis abiecitse. Si enim curaret nos, cogitamus, non acciderent nobis talia. Atque hoc modo Habel quoque potuit cogitare, Deus me nihil curat, alioqui non sineret me sic a Fratre occidi.

Sed uide

Argumentum bonum, quod Adæ non Deus de caede commisit Cain.

Consolatio pro rum contra Tyrannos.

Consternatio Cain post eadem.

Tristitia Spiritus.

Mala conscientia.

Vox sanguinis.

Consolatio afflictorum in hoc mundo.

QVARTVM CAPVT

Sed uide sequentia, An enim Deus non maiorem curam Habelis gerit, quam ipse potuisset de se gerere? Quomodo enim uiuus Habel eam uindictam posset exercere in Fratrem, quam nunc Deus, mortuo eo, exercet? Quomodo uiuus posset ita horribiliter iudicare Fratrem, sicut a Deo iudicatur? Nunc enim clamat sanguis Habel, qui cum uiueret, placidissimus erat. Nunc Habel coram Deo accusat Fratrem, quod sit homicida, qui uiuus omnes fratris iniurias dissimulauerat. Quis enim prodit Cain, quod occiderit Fratrem? Nonne, sicut textus dicit, sanguis Habel, qui nunc assiduus clamoribus aures Dei & hominum abtundit.

Pontifices dabunt cum Cain poenas effusi sanguinis.

Hæc, inquam, plena sunt consolationis, præsertim nobis, qui patimur persecutionem a Pontificibus & impijs Principibus propter doctrinam. Extremam crudelitatem in nos exercuerunt. Non in Germania solum, sed alijs quoque Europæ partibus in homines pios seuitum est. Hoc peccatum Patrus tanquam iocum negligit, imo putat cultum Dei esse. Cubat itaque adhuc peccatum hoc in foribus, sed suo tempore patefiet. Non enim tacet sanguis optimi & constantissimi martyris Leonardi Kaiser effusus in Bawaria. Non tacet sanguis Henrici Zutphanientis effusus in Dietmaribus. Non tacet sanguis nostri Antonij Angli, ab Anglis suis crudeliter & indicta causa interfecti. Taceo mille alios quorum nomina etsi minus clara fuere, tamen & confessionis & martyrij fuerunt locij. Horum omnium sanguis, non tacebit, coget suo tempore descendere Deum de cœlis, & facere iudicium in terra, intollerabile hostibus Euangelij.

*Psal. 56.
Psal. 79.*

Non igitur putabimus sanguinem nostrum a Deo negligi. Non putabimus afflictiones nostras Deum non respicere, Etiam lachrimas nostras in utrem suum colligit, sicut Psalmus 56. loquitur. Et clamor sanguinis piorum penetrat nubes & cœlum, usque dum perueniat ad thronum Dei, & hortetur ad uindicandum sanguinem iustorum Psal. 79.

Sicut autem nobis hæc ad consolationem scripta sunt, Ita aduersarijs nostris sunt scripta ad terrorem. Quid enim putas Tyrannis istis auditu horribilius esse, quam quod interfectorum sanguis clamat, & assiduo coram Deo eos accusat? Est quidem Deus longanimis, præsertim nunc sub finem mundi, Itaque peccatum cubat longius, Non statim sequitur uindicta. Sed profecto uerum est, Deum hoc peccato grauissime offendi, nec unquam impune abire passurum esse.

Deus natura longanimis.

Hoc de Cain iudicium, ego quoque credo primo die non esse factum, sed intercessit tempus aliquod. Est enim Deus natura longanimis, quod exspectat conuersionem peccatorum. Sed non ideo nunquam punit, Est enim Iudex iustus, tum uiuorum, tum mortuorum, sicut profitemur in Symbolo fidei nostræ. Hoc iudicium statim in principio mundi cum istis duobus Fratribus exercet, Viuum homicidam iudicat & damnat, Mortuum Habel iustificat, Cain excommunicat, & in eos angores impellit, ut tota Creationis machina ei uideatur angusta esse, Nusquam enim se tutum esse uidet, postquam Deum huius sanguinis uindicem fore uidet. Habeli contra dat securam latitudinem, non terræ tantum sed Cœli quoque.

Cura Dei pro suis.

Quid igitur dubitabimus, quin Deus in corde suo ponderet & numeret afflictiones suorum? quin lachrimas nostras mensuret, easque perscribat in adamantinas tabulas, quas nulla ratione delere poterunt hostes Ecclesiæ nisi sola poenitentia. Manasses fuit maximus tyrannus & persecutor piorum immanissimus. Exilium igitur & captiuitas non fuissent satis ad peccata ista exoluenda, Sed cum agnoscit peccatum & uere poenitet, ibi miseretur eius Dominus.

Sic Paulus

Sic Paulus, sic Papa & Episcopi unam hanc viam habent reliquam, ut agnoscant peccatum suum, & petant remissionem. Hoc cum non faciunt, requirit Deus in furore ex manibus eorum sanguinem piorum. De hoc nemo dubitet, Habel occisus est, Cain autem uiuit. Sed, bone Deus, quam miserabilem uitam uiuit, Nam optaret se nunquam esse natum, quod & se excommunicari audit, & expectat mortem & uindictam peccati in singula momenta. Similis erit aduersariorum nostrorum & tyrannorum Ecclesie fortuna, suo tempore.

ET NUNC MALEDICTVS ES TV DE terra, quæ aperuit os suum ad suscipiendum sanguinem Fratris tui, de manu tua.

HACTENVS audiuius, quomodo peccatum Cain per sanguinem Habel patefactum, & ipse de eo conuictus sit per patrem Adamum, quodque hoc fuerit iudicium Dei, de duobus Fratribus, ut alter non solum iustificatus, sed etiam canonisatus & pro Sancto declaratus fuerit, tanquam primitiæ istius Seminis benedicti, Alter uero, qui primogenitus erat, fuerit damnatus & excommunicatus, sicut sequentia ostendunt. Nunc pergit Moses & pœnas commemorat, quæ parricidium hoc sunt secuta.

ATque initio, imprimis obseruatione digna est diligentia Spiritus sancti. Supra cum Adæ propter peccatum pœna infligitur, non maledicitur persona Adæ, sed tantum terra, neque id tamen simpliciter, sed additur quasi excusatio quædam terræ, Sic enim dicitur. Maledicta est terra propter te. Sicut Paulus quoque Rom. 8. dicit. Creatura uanitati subiecta est non uolens. Quia enim tulit peccatorem hominem, ideo etiam tanquam instrumentum cogitur ferre maledictionem. Sicut maledicitur gladius, aurum, &c. quod scilicet per hæc peccatur ab hominibus. Hæc pulcherrima dialectica est, quod Spiritus sanctus sic distinguit inter terram & Adam, Maledictionem deriuat in terram, personam autem seruat.

Differentia inter maledictionem Adæ & Cain. Rom. 8.

Hic de Cain aliter loquitur Spiritus sanctus, Maledicit enim personæ. Cur hoc? Num quod Cain homicida grauius peccarit, quam Adam & Habel? Non, Sed ideo, quia Adam erat illa radix, ex cuius carne & lumbis erat nasciturus Christus, benedictum illud Semen. Huic Semini parcutur, huius benedicti Fructus causa transfertur maledictio a persona Adæ in ipsam terram. Ita ut Adam ferat maledictionem terræ, sed non personalem maledictionem, Erat enim ex eius posteritate nasciturus Christus.

Adæ maledictio tolerabilior, non quod minus peccarit, sed quod Semini parcutur.

Ab hac gloria, quia per peccatum excidit Cain, maledicitur persona eius, & dicitur ei, Maledictus es tu, ut intelligamus eum separatim a gloria promissi Seminis, nec habiturum in sua posteritate tale Semen, per quod ueniat benedictio. Hæc est excommunicatio ab ista magnifica gloria futuri Seminis. Habel enim occisus erat, Itaque non ex eo extitit posteritas. Adam autem cogitur seruire Deo ad generationem, In hoc uno (abiecto Cain) hæret spes benedicti Seminis, donec ei nascitur Seth.

Breuiam quidem uerba sunt, sed profecto digna multa & diligenti consideratione, quod Cain dicitur: Tu maledictus, hoc est, Tu non es ille, de quo speretur Semen benedictum. Hoc uerbo excommunicat Cain, & tanquam rimum de stirpe amputat, ut non possit amplius sperare illam gloriam, quam ambibat, Volebat quidem Cain ex se hanc gloriam benedictionis propagari,

Cain excommunicatus.

QVARTVM CAPVT

propagari. Sed quo plus ambibat, eo minus eam conſequebatur, Sicut omnibus impijs accidit, quanto enim magis ſua nituntur ſtatuerē, tanto corrumpunt magis.

Duplex Ecclesia.

ATque hic incipiunt duæ Eccleſiæ inimiciſſimę inter ſe, Altera Adæ & piorum, quæ habet ſpem & promiſſionem Seminis benedicti, Altera Cain, quæ ſpem & promiſſionem hanc per peccatum amiſit, nec potuit recuperare. Nam in Diluuió omnis eius poſteritas penitus extincta eſt, ut non Propheta aliquis, non Sanctus, non ullum ueræ Eccleſiæ caput de poſteritate Cain extiterit, Adeo omnia Cain hoc uno uerbo negata & adempta ſunt, cum ei dicitur, Maledictus tu.

Maledictio Cain mitis gata.

AD dicitur autem, E terra, Hoc quaſi temperamentum huius horribilis iræ eſt, Nam ſi, E celo dixiſſet, in uniuerſum ſpem ſalutis poſteritatis eius ademiſſet. Nunc, quia e terra dicit, Minatur quidem quod a promiſſione Seminis exciderit, & tamen potuit fieri, ut quidam priuati homines ex generatione Cain, inſtinctu diuino ſe cum Adam coniunxerint, & ſaluati ſint. Sicut poſtea quoque accidit, Eſt enim ſoli Iudæi habebant gloriam huius Seminis & promiſſionem, ſecundum Pſalmum 147. Non fecit taliter omni Nationi, tamen gentes habuerunt, ut ſic dicam, ius mendicandi, & conſequebantur idem beneficium propter miſericordiam Dei, quod Iudæi propter ueritatem ſeu promiſſionem Dei habebant.

Eſt ſpes Seminis Cain negata eſt, non tamen ſalus negata eſt. Moabitæ. Ammonitæ.

Sic Moabitæ & Ammonitæ ſimpliciter negatum erat regimē in Eccleſia, Et tamen multi priuati religionem Iudeorum complexi ſunt. Ad hunc modum Cain & poſteritati eius ius in Eccleſia ſimpliciter ademptum eſt, ſed ut eis mendicare quaſi hanc gratiam liceret, hoc eis non ademptum eſt. Nam propter peccatum a iure communis menſæ prohibitus eſt, Hoc tamen relictum ei eſt, ſi uellet cum canibus micæ colligere, Hoc ſignificat particula Min haadama, De terra.

Poſteritas Cain non omnis damnata.

Ideo autem hoc admoneo, quia ueriſſimile eſt, quod multi ex poſteris Cain ſe coniunxerunt cum ſanctis Patriarchis, Sed fuerunt in Eccleſia priuati & ſine officio, tanquam qui promiſſionem Seminis benedicti, ex ſuo corpore naſciturus, penitus amiſiſſent, Magnum autem eſt amittere promiſſionem. Et tamen hæc ipſa maledictio ſic eſt mitigata, ut concederetur eis ius quaſi mendicandi, & non negaretur præciſe cœlum, modo ſe cum uera Eccleſia coniungerent.

Sed id ſine dubio uarie Cain conatus eſt impedire, Nam & cultus notuos erexit, & finxit Ceremonias, ut uideretur ipſe quoque eſſe Eccleſia. Qui itaque ab eo deſciuerunt, & ad ueram Eccleſiam congregati ſunt, hi ſunt ſaluati, eſt de gloria Chriſti ex ſuo corpore naſciturus, cogereſt deſperare, Sed redeamus ad textum.

Cur terram Moſes accuſat.

Mirabilis hic proſopopœia eſt, loquitur Moſes de terra tanquam de beaſtia, quæ aperuerit os ſuum, & biberit innocentem ſanguinem Habel. Cur autem tam atrociter tractat terram, ſine cuius conſilio hæc facta ſunt: Lamo quia eſt bona creatura Dei, ſunt facta ea nolente & reluctante, Sicut Paulus dicit, Creaturam ſubiectam uanitati, ſed nolentem.

Rom. 8.

Reſpondeo, Fit hoc in terrorem Adæ & omnis poſteritatis eius, ut in timore Dei uiuant & homicidium fugiant. Vult enim Adam dicere, Ecce terra aperuit os ſuum, & deuorauit ſanguinem Fratris tui, At te homicidam hæc debebat deuorare, Bona quidem eſt terra bonis & pijs, ſed impijs eſt plena hiatiſus. Ad hunc modum utitur atrocibus uerbis, ad terrorem & conſuſionem homicidarum. Nec dubium eſt, quin Cain poſtquam audiuit hæc ex irato Patre, ſicut Iudas, apud ſe conterritus & conſuſus ſit, ut quo ſe uerteret neſciret.

nesciret. Atrocia enim uerba sunt, Quæ hausit sanguinem Fratris tui de manu tua, Et foeditatem huius parricidij magis exprimunt, quam ullæ picturæ.

SI COLVERIS TERRAM, NON AMPLIUS
us dabit tibi uim suam.

AD Adam supra dixit, Spinas & tribulos pariet tibi terra. Hic aliter loquitur, Quasi dicat, Rigasti & stercorasti terram non salutarè & uiuificante pluuia, sed fraterno sanguine. Erit itaque tibi minus foecunda quam alijs, Sanguis enim quem tu effudisti, impedit uim & uirtutem terræ.

Hæc est secunda pars pœnæ, nempe maledictio corporalis, quod terra *Altera pars maledictionis.* pariter culta ab Adam & Cain, tamen Adæ foecundior erit, & respondebit laboribus eius. Cain autem laboribus non respondebit, propter sanguinem, qui impedit terram, cupientem dare secundum uim & uirtutem suam.

COeterum hoc quoque monendum est de grammatica, quod hoc in loco terram uocat Haadama, In eo autem quod sequitur, Et uagus eris super terram, est Arez. Significat autem Adama, secundum Grammaticos partem terræ, quæ colitur, in qua sunt arbores, & alij fructus ad uictum utiles, Arez autem significat totam terram, siue cultam siue incultam. Pertinet igitur maledictio hæc proprie ad terram, quæ propter uictum colitur, Vt ubi Adæ una spica trecenta grana producit. Ibi Cain homicidæ, uix decem grana nascantur, ut scilicet ubique uideat testimonia, quod Deus sanguinis effusionem odit & punit.

VAGVS ET PROFVGVS ERIS IN TERRA.

HÆC est tertia pœna, quæ adhuc in homicidis durat, Nisi enim *Tertia pars maledictionis.* reconcilientur, nusquam certam sedem nec fixum locum habent, Sunt hic duo uocabula No uo Nod, uagus & profugus.

Sic autem ea soleo distinguere, ut No significet incertitudinem loci in quo es, Sicut nunc Iudæi sunt uagi, quia non habent certum nec fixum locum, In horas enim metuunt, ne emigrare cogantur. Nod autem significat incertitudinem loci quem petis, ut cum non habes certum locum in quo maneat, etiam hoc accedat, ut, cum ex isto incerto loco emigrandum est, nescias quo eundum sit. Vt sic duplex pœna sit in una, Non posse manere, & simul nescire quo eas, postquam ex incerto isto loco pulsus fueris. Sic est Psalmo *Psal. 109.* 109. Venoa ianuū Banaf, Vagando uagentur filij. Hoc est, nusquam certum locum inueniant, quod si hoc anno sunt in Græcia, altero anno cogantur migrare in Italiam, & sic deinceps.

Sicut nunc plane Iudæorum misera conditio est, nusquam enim possunt certas sedes figere. Ad hanc calamitatem addit Dominus Cain etiam aliam, ut semel extrusus, nesciat quo se uerrat, ac sic quasi inter cælum & terram pendens, nusquam consistere possit, ut neque certum locum habeat habitandi, nec certum locum refugij.

Ad hunc modum unum peccatum triplici pœna punitur. Primum prius *pœna homicidij in Cain.* uatur Cain gloria spiritali seu ecclesiastica, Nam adimitur ei promissio de Semine benedicto nascendo ex eius posteritate. Secundo maledicitur terra, ea est œconomica pœna. Tertia pœna est politica, ut sit uagus & nusquam inueniat fixum locum.

QVARTVM CAPVT

Et tamen relinquatur aditus ad Ecclesiam, sed sine promissione. Nam ut dixi, si qui ex posteritate Cain se cum Ecclesia uera & sanctis Patribus coniunxerunt, seruari sunt. Sic relinquatur Oeconomia, sed sine benedictione, Item Politia, ut possit aedificare Ciuitatem & ibi habitare, sed incertus quam diu. Vere igitur est quasi mendicus in Ecclesia, Oeconomia & Politia.

Ad has poenas accedit etiam hoc temperamentum, ut non occidatur statim propter eadem factam, sicut postea de homicidis lex lata est, Sed ut seruetur in exemplum alijs, ut Deum timeant & caedes caueant. Haec de peccato, iudicio & ultione peccati Cain sufficiant.

*Non soli homi-
cidae, sed pij
quoque sunt
uagi in terra.*

SED hic obijcitur, Quod has maledictiones ferunt Pij, contra impijs bene est. Sic Paulus dicit, Se uagum esse nec habere certum locum. Et est eadem hodie nostra condicio, qui docemus Ecclesias, habemus incertas sedes, & aut exulamur, aut exilium in horas expectamus. Idem accidit, Christo, Apostolis, Prophetis, Patriarchis.

Jacob.

De Jacob dicit scriptura, Maior seruiet minori, Sed an non Jacob seruus est, qui metu Fratris in exilium abiit? Rediens fratri supplicat, & ad genua procidit. Sic Isaac est miserrimus mendicus, Abraham pater eius inter gentes exulat, & ne quidem pedis spacium in terra possidet, sicut Stephanus inquit, Act: 7. At Ismael uere rex est, Is ex se natos habet duces in terra Madian, priusquam Israel in terram promissionis ingreditur. Ad hunc modum paulo post sequetur, Cain primum aedificasse ciuitatem Hanoch, & ex eo natos pastores, uarios metallorum artifices, musicos. Haec omnia arguunt, falso tribui maledictiones Cain & posteritati eius, Haec enim ueram Ecclesiam pre-

*Isaac.
Abraham.
Ismael.*

munt, ubi contra impijs bene est & florent.

Cain.

Hoc scandalum non solum gentes, sed ipsos Sanctos quoque offendit, Sicut testantur Psalmi non uno in loco, Et Prophetae sepe indignantur, sicut Ieremias, cum uident impios quasi immunes esse a malis, Contra se premi & uarie affligi. Vbi igitur, inquit, est maledictio impiorum? Vbi est piorum benedictio? Nonne contrarium uerum est? Cain instabilis & uagus, & tamen primus aedificat ciuitatem ac certum manendi locum, Ad hoc Argumentum infra copiose respondebimus, Nunc pergemus in Mose.

ET DIXIT CAIN AD DOMINVM, MAIOR EST INIQUITAS MEA, QUAM UT REMITTATUR.

HIC uidetur Moses Grammaticis & Rabinis fixisse crucem, uarie enim hunc locum crucifigunt. Lyra recitat aliquorum sententias, qui affirmatiue exponunt, quod desperans Cain dixerit, maius esse suum peccatum, quam ut possit condonari, sicut nos quoque reddidimus. Ac retinuit hanc sententiam Augustinus quoque. Mentiris, inquit, Cain, Maior enim est Dei misericordia, quam omnium peccatorum miseria.

Rabini Iudeorum.

Sed Rabini interrogatiue & negatiue exponunt, Num maior est iniuitas mea, quam ut remitti possit? Haec sententia si uera est, non solum agnouit peccatum Cain, sed excusauit quoque, & insultauit Deo praeter meritum irroganti poenam. Ad hunc modum fere ubique Rabini deprauant sententiam scripturae. Itaque & odisse eos incipio, & moneo ut qui legunt sententiam cum accurato iudicio legant. Etsi enim habuerunt quaedam, tanquam per traditionem ex Patribus, tamen ea uarie deprauarunt. Itaque Hieronymum quoque saepe deceperunt. Nec sic Poetae orbem terrarum repleuerunt fabulis, sicut impij Iudaei Scripturam absurdis sententijs. Itaque magnus labor nobis obijcitur, ut purum Textum retineamus, ab ipsorum glossis.

Causa autem

CAusa autem erroris est, quod quidem sunt Grammatici, sed res non no- *Quid decepe- rit Rabinos.*
 crunt, hoc est, non etiam sunt Theologi. Coguntur itaque hallucinari, &
 crucifigere tum se, tum Scripturam. Quomodo enim possibile est ut recte
 iudices de rebus incognitis? Res autem hoc in loco illa est, Quod accusatur
 Cain in sua conscientia, Nullus autem non solum impius, sed ne Diabolus
 quidem est, qui hoc iudicium possit sustinere. Sicut Iacobus dicit 2. cap. etiam *Iac. i.*
 am Demones contremiscere coram Deo, Et Petrus 2. Pet. 2. dicit. Ne An- *2. Pet. 2.*
 gelos quidem, etsi fortitudine & uirtute maiores sunt, sustinere posse iudici-
 um, quod in blasphemos exercebit Dominus, Sic Manasses in oratione sua,
 Omnes pauent a uultu iræ suæ.

Hæc satis arguunt, non fuisse in hoc iudicio tantum animi in Cain, ut se *Confutatio*
 Deo opponeret, & cum eo exostularet, Est enim Deus luctator omnipo- *sententiæ Ra-*
 tens, & facit primum impetum in ipsum cor, & conscientiam arripit. Hanc *binorum.*
 rem non norunt, nec intelligunt Rabini, Ideo sic de hoc iudicio loquuntur,
 ac si coram hominibus ageretur, ubi aut falso negatur, aut excusatur factum.
 Dei iudicium aliud est, in eo, sicut Christus Matth. 12. dicit, aut ex sermoni- *Matth. 12.*
 bus tuis iustificaberis, aut damnaberis. Agnoscit itaque peccatum Cain,
 quanquam de peccato non sic dolet, sicut de pœna inflicta. Est ergo affirma-
 tiua sententia, quæ desperationem horribilem ostendit.

Hanc desperationem etiam arguit, quod simpliciter nullum reuerentiæ *Cain desperat*
 uerbum addit, non Dominum, non Patrem appellat, Sed conscientia confus- *de uenia.*
 sa, sic terrore & desperatione oppressa est, ut non possit cogitare de spe ue-
 niæ. Sic Epistola ad Ebræos de Esau dicit cap. 12. Vendidit ius Primogeni- *Ebræ. 12.*
 turæ suæ Esau pro esculento. Scitis autem quod postea uolens consequi be-
 nedictionem, reprobatus est, Pœnitentiæ enim locum non inuenit, etsi cum
 lachrimis eam quereret. Ita Cain hoc in loco sentit pœnam, plus autem de
 pœna quam de culpa dolet, sicut omnes desperati faciunt.

HÆC duo uocabula Minsu & Aon, grammaticorum cruces sunt. Hic *Sanctus Pag-*
 ronimus uertit, Maior est iniquitas mea, quam ut ueniam merear. San- *ninus.*
 ctes pagninus Grammaticus non ineruditus, & ut apparet diligens quoque,
 sic uertit, Maior est punitio mea, quam ut feram. Sed hoc modo ex Cain fa-
 ciemus martyrem, & ex Habel peccatorem. Dixi autem supra de uocabulo
 Nosa, quod cum applicatur ad peccatum, significat peccatum leuare in al-
 tum, seu tollere, Sicut nos usitata figura uocamus remissionem peccatorum. *Psal. 32.*
 & remittere peccatum. Sicut Psal. 32. Aschre neschu pesche, Id ad uerbum
 sonat, Beatus fiens leuatus crimine, uel peccato. Hoc nos dicimus, Beatus *Esa. 55.*
 cui remissum est peccatum, seu cuius peccatum sublatum est, Sicut Esa. 33.
 Populus qui habitat in ea Neschu aon, hoc est, leuatus crimine, seu populus
 remissionis peccatorum.

Alterum uocabulū Aoni, deriunt a uerbo Anah, quod significat affli- *Zacharie 9.*
 gi. Ut Zachariæ 9. Rex tuus uenit tibi pauper seu afflictus. Nostra transla- *Psal. 132.*
 tio habet, mitis, Sicut in Psalmo 132. Memento Domine Dauid, & omnis
 mansuetudinis eius, hoc est, afflictionum. Inde uenit uocabulum humilita-
 tis, quo utitur Maria uirgo in suo Cantico, Lucæ i. Hæc res occasionem de- *Lucæ i.*
 dit Sancti, ut uerteret, punitio.

Sed Aoni, hic significat iniquitatem, seu peccatum, Sicut in multis alijs
 Scripturæ locis, Sicut etiam ostendit uerbum leuandi quod additum est. Ita
 uidemus, quod Grammatici, qui nihil sunt quam grammatici, & res Theolo-
 gicas non norunt, habent suas cruces in talibus locis, ac crucifigunt non so-
 lum Scripturam, sed & se, & auditores. De sententia prius constituendum
 est, ut ubique inter se consentiat, postea est applicanda grammatica, Sed
 P iij Rabini

QVARTVM CAPVT

Rabini contrarium faciunt, Ideo dolet mihi quod Doctores & sancti Patres eos plerunque sunt secuti.

ECCCE EIICIS ME HODIE A FACIE TERRA, Et a facie tua abscondar, & ero uagus & profugus in terra, Et erit, Omnis qui me inuenerit, occidet me.

EX HIS uerbis apparet, hanc sententiam latam per os Adæ, Primum agnoscit se eijci ab Oeconomia & Politia, Secundo etiam ab Ecclesia.

Excommunicatio a ciuili consuetudine. De differentia uocabulorum Adamah & Erez, supra diximus, quod Erez significat totam terram, Adamah autem significat agrum cultum. Sententia igitur est, Cogor nunc a te profugere, ex eo loco quem colui, ac patet mihi quidem orbis terrarum, Sed ero uagus & profugus super terram, hoc est, nusquam habebō certum locum. Sicut cum apud nos homicidæ profugiantur exilio. Atque hæc uerba satis ostendunt, quomodo sit intelligendum, quod Adam supra dixit, Maledictus es tu super terram, Nempe quod coactus sit exulare, Est igitur hæc politica pœna, qua excluditur a ciuili consortio.

Excommunicatio ab ecclesia. **Q**UOD autem addit, A facie tua abscondar, est pœna Ecclesiastica, & uera excommunicatio. Quia enim sacerdotium & regnum Adæ erat, & Cain ob peccatum ab Adam excommunicatur, simul adimitur ei gloria sacerdotij & regni. Cur autem hac pœna usus sit Adam, supra audiui-
1. Reg. 2. mus, Si excolueris terram, non dabit tibi uirtutem suam. Hoc est, maledictus es, & maledicti sunt labores tui. Si itaque nobiscum maneres in terra, nos tecum fame perire necesse esset. Infecisti enim terram sanguine Fratris tui. Hunc sanguinem tecum circumferre cogeris, & ipsa terra in te expetet pœnas.

Pene similis sententia est, *1. Reg. 2.* Vbi Salomo præcipit Banaia filio Ioïada, Interfice Ioab, & amoue bis sanguinem innocentem qui effusus est a Ioab, a me & a domo Patris mei, & reddet Dominus sanguinem eius super caput eius &c. Dauid autem & semini eius & domui & throno illius sit pax usque in æternum a Domino, Quasi dicat, Si non dabit pœnas iniustæ cædis Ioab, totum regnum luet pœnas, & bellis concutietur. Sic Adam hoc loco, Si maneres in terra, Deus ita in nos animaduertet propter te, ut terra nunquam ferret fructum.

Cain primus Ciuitatem ædificat, quomodo igitur uagus est? **S**ED nunc respondebimus ad questionem supra propositam. Ad Cain dicitur, Eris uagus & profugus super terram, Et tamen primus ædificat Ciuitatem. Deinde sic crescit eius posteritas, ut seduxerit, oppreserit, & euerterit Ecclesiam Dei usque ad octo homines de generatione Seth. Reliqua omnis multitudo, quæ in Diluuiο perijt, Cain secuta est, sicut textus clare dicit: Filij Dei acceperunt Filias hominum, & genuerunt Gygantes, qui dominati sunt in terra. Cum igitur Cain tantam habeat posteritatem & primus ædificet Ciuitatem, quomodo uerum est, quod sit uagus & profugus super terram?

Quomodo Cain fuerit profugus? Respondebimus autem ad literam, Nam quæ ex nouo Testamento de Paulo, Apostolis, Christo, & Prophetis quoque addidimus supra, habent alicuiam rationem. Quod igitur dicit Adam, Vagus & profugus eris in terra, sic dicit, ut dimittat Cain sine ullo præcepto. Non dicit ei, Vade ad orientem, Non dicit, uade ad meridiem. Nullum locum nominat quo debeat ire. Nihil mandat quod debeat facere, simpliciter eijcit eum, ueniat quocumque uelit.

uelit, & faciat quicquid uelit, non curat. Non addit promissionem tutelæ, Non dicit, Eris Deo curæ, Deus defendet te. Sed sicut totum cœlum auicula patet, ut liberum sit uolare quo uelit, Sed nusquam tutum locum habet, ubi sciat se ab aliarum auium impetu securam esse, Ita Cain dimittit Adam. Hoc sentit Cain, Ideo etiam addit, Quicumque me inuenerit, occidet.

Adæ alia & melior fuerat conditio, Peccauerat, & per peccatū in mortē demersus erat. Sed cum eijceretur e Paradiso, Deus mandabat ei certum opus, ut in certo loco coleret terram. Induerat quoque eum ueste pellis. Hoc, ut supra diximus, signum erat, quod Deus eum curaturus & defensurus esset. Superabat autem omnia illa magnifica promissio facta mulieri, de Semine contrituro caput Serpentis. Horum nihil Cain relinquitur, dimittitur simpliciter ad incertum locum & opus, non addita ulla uel promissione uel mandato, Sicut auis, quæ in libero cœlo incerta uagatur. Hoc significat proprie uagum & instabilem esse.

SIC sunt instabiles & uagi omnes, qui non habent uerbum nec mandatum Dei, quo certus locus & persona certa definitur. Tales fuimus sub Patu, Non deerant cultus, non operæ, non exercitia. Sed hæc omnia fiebant & suscipiebantur sine mandato Dei. Hæc uere fuit Cainica tentatio, carere uerbo, & nescire quid uel credas, uel speres, uel patiare, Sed omnia facere & suscipere in incertum euentum. Quis enim unquam fuit Monachus, qui posset affirmare, recte se aliquid fecisse? Erant enim omnia, nihil nisi humana traditiones, & rationis commenta sine uerbo. In his uagabamur omnes, & fluctuabamus, sicut Cain, Incerti quid de nobis iudicaturus esset Deus, Amore ne an odio essemus digni? Ita enim tum docebamur.

*Exemplo Cain
in uagi sunt
qui uerbum non
habent.
Cainica tentatio.*

Sic tota Cain posteritas fuit uaga & instabilis, Non enim habuit promissionem nec mandatum Dei, & fuit sine certa Regula tum uiuendi, tum moriendi. Itaque si qui uenerunt ad cognitionem Christi, & se cum uera Ecclesia coniunxerunt, hoc eis non accidit ex promissione, sed ex mera misericordia.

Sed Seth, qui post est natus, habuit cum sua posteritate promissionem certam, certa loca, certos ritus cultuum Dei, ubi contra Cain uagus fuit. Et si enim Ciuitatem condidit Cain, tamen incertus fuit, quamdiu esset eam habitaturus, Non enim habebat promissionem Dei. Quæ autem sine promissione Dei habemus, incertum est quamdiu simus habituri, Potest enim ea singulis momentis aut turbare, aut auferre Satan. Contra cum incedimus muniti mandato & promissione Dei, ibi Satan frustra luctatur, Deus enim omnia firmat & munit mandato suo.

Cain uagus.

Et si igitur Cain esset Dominus totius mundi, & haberet omnes opes mundi, Tamen quia caret promissione diuini auxiliij, & destituitur custodia Angelorum, nec habet aliud quo nitatur, quam humana consilia, uere uagus & instabilis est, Sicut addit.

OMNIS QUI INVENERIT ME, OCCIDET ME.

HÆC est euidētissima consequentia, Postquam enim destitutus est auxilio Dei & Parentis, postquam amisit Sacerdotij & Regni ius, uidet futurum, ut quisquis eum inuenerit, occidere possit. Est enim excommunicatus spiritaliter & corporaliter, Et tamen Deus scelerato hominidæ duplex beneficium præstat. Amiserat Regnum & Ecclesiam, retinet autem uitam & posteritatem, Deus enim promittit ei protectionem uitæ, &

QVARTVM CAPVT

Deus relin- addit ei Vxorem. Hæc sunt duo beneficia non contemnenda, quæ ne quis
quit certa be- dem sperare potuit Cain, cum audiret hanc primam ex Patre sententiam. Va
neficia Cain. lent autem eo, ut possit habere locum & spacium pœnitentiæ, quanquam for
 tuita sint & sine mandato; Non enim addit promissionem certam. Sicut nos
 sub Papatu, fortuito, ut sic loquar, uenimus ad misericordiam. Non enim præ
 celsit certa promissio, futurum ut nobis uiuentibus patefiat ueritas & mani
 festetur Antichristus. Contigerunt autem hæc duo beneficia propter elec
 ctos, ualde enim credibile est, quod multi ex posteritate Cain saluati sint, qui
 se coniunxerunt cum uera Ecclesia, Sicut postea apud Iudæos etiam locus
 fuit profelytis & Gentibus.

Moabitæ, Am- Sic ualde dura Lex fuit, Ne quis ex Moabitis & Ammonitis adhibe
monitæ. retur ad ecclesiasticas operas, Et tamen multi tum Ammonitæ, tum Moabi
Ruth. tæ saluati sunt, qui uenerunt ad reges Iudæ & seruiuerunt eis. Sic Ruth mater
 & proaua Saluatoris nostri, fuit ipsa quoque Moabitis. Hæc fuit, ut sic uo
 cem, fortuita misericordiæ, non certificata prius per promissionem.

Naaman. Sic Naaman, sic rex Niniuitarum, sic Nebucad Nezar & Euilmero
Quidam salu- dach, & alij ex Gentibus fortuita misericordiæ saluati sunt, Non enim, ut Iu
uati fortuita dæi, habebant promissionem de Christo. Ad hunc modum propter electos,
misericiordiæ. qui fortuita misericordiæ saluandi erant, & uitæ protectio, & uxor cum pos
 teritate contingit Cain. Etsi enim posteritas eius, sicut de Moabitis dixi
 mus, sub maledictione uictura erat, tamen aliqui Patriarchæ ex ista proge
 nie uxores duxerunt.

ET DIXIT AD EVM DOMINVS, IMO quicumque occiderit Cain septuplum punietur.

Cain non op- **H**IEROMYMVS in Epistola ad Damasum, dicit Cain pe
tauit mortem. **H**itjse a Domino, tu occideretur. Atque in hanc sententiam plenis quasi
 uelis nauigat, ut nihil dubitet, quin uera sit. Hunc Lyra sequitur, & constan
 ter affirmat, consequentiam textus idem uelle. Sed hunc errorem debent ac
 ceptum referre suis Rabinis, Vera enim sententia est, quod nemo debeat oc
 cidere Cain. Agitur enim hic diuinum iudicium, & addit Deus homicidæ a
 liquam respirationem, cum uitam donat, & postea Vxorem addit.

Porro cum Deus iudicium exercet, quomodo uerisimile est, ut homo
 impius petat mortem. Imo, quia mors est pœna peccati, fugit & horret mor
 tem tanquam pœnam. Quare nugas istas Rabinicas omitamus, Inter quas
 merito etiam numeratur, quod Lyra refert, de diuidendo textu hoc, quod sit
 sententia, Omnis qui occiderit Cain, scilicet grauitur punietur. Et quod ad
 ditur, Septuplum punietur, id exponunt septenis punietur, hoc est, in septi
 ma generatione.

Rabini.

Talibus nugis digni sunt Rabini, postquam lucem noui Testamenti ab
 iecerunt. Faciunt autem nobis duplicem laborem, dum & textum a talibus
 deprauatiõibus uindicare & purgare cogimur, & glosas nugacissimas cor
 rigimus. Ego autem ideo eas alicubi soleo recitare, ne uideamur eos super
 be contemnere, & aut non legisse, aut parum curasse eorum scripta. Legi
 mus enim & intelligimus, ac legimus quidem cum iudiciali autoritate, nec
 patimur Christum ab eis obscurari, aut deprauari uerbum Dei.

Dominus igitur hoc in loco non mutat sententiam suam de maledictio
 ne Cain super terram. Hanc tamen fortuitam misericordiam ei ostendit
 propter Electos, qui ex ista residua fece ac massa maledictionis saluandi
 erant, ut dicat, non esse occidendum, sicut metuebat Cain.

Nihil

Nihil igitur opus est hic lacerare textum, sicut Rabi Salomon facit, qui post illa uerba (Qui occiderit) punctum facit, ut sit Aposiopelisis. Sicut apud Vergilium. Quos ego, Sed præstat motos componere fluctus. Deinde paratulam, Septuplum punietur, ad Cain refert, qui in septima generatione sit occisus. Nam Cain genuit Hanoch, Hanoch Irad, Irad Mehuiael, Mehuiael Metuschael, Metuschael Lamech.

Nugantur autem Lamech senem, cum caligarent oculi eius, a filio Tu *Fabula Rabi-
bal, Cain ad uenandas & feriendas bestias, in siluam abductum, in qua uagus norum de
Cain latitabat, Ac ibi per errorem cum feram peteret, Cain occidisse. Hæ Cain.*
sunt meræ Iudaicæ fabulæ & indignæ Scholis nostris. Deinde etiam pugnant cum ueritate textus. Non enim, ut Dominus minatus erat, instabilis & uagus super terram fuit Cain, si tempus septimæ generationis præfinitum fuit, quo occideretur.

Damnamus itaque ineptam hanc sententiam iudiciali autoritate, quia pugnat cum eo, quod Dominus ante dixit. Non autem Deus, ut homo, mutat sententiam *Regula.
1. Reg. 15.* Itaque hoc in omni Scriptura est singulariter obseruandum, ne sententiâ posterior pugnet cum priore. Porro, quod poenam Lamech dicunt fuisse Diluuium, id Lyra quoque refutat, uere enim dicit, id commune fuisse supplicium omnium impiorum, Quare nugas illas relinquantur.

Retinemus itaque ueram sententiam, quod cum Cain metuit, ne occidatur a quouis, Dominus prohibet ne id fiat, & proponit septuplo maiorem poenam.

Disputat autem hic quoque Lyra, Quomodo septuplam poenam mereatur, qui Cain occiderit, cum Cain fratrem suum occiderit? Sed quid attinet sollicite inquirere consilium Domini in talibus negotijs, præsertim cum certum sit, quod Cain datur protectio uagæ misericordiæ, uel, ut nos dicimus, promissio & benedictio legalis.

Duplices enim sunt promissiones, sicut sæpe admonuimus, legales, que, *Promissiones
duplices legis
& gratiæ.* ut sic dicam, nituntur deorsum in nostris operibus. Sicut illa, Si feceritis hæc, bona terræ comedetis. Item, Sum Deus faciens misericordiam in milia his, qui diligunt me. Qualis illa fuit supra, Si bonus fueris, erit subleuatio. Habent autem hæc promissiones legales, plerunque suas comminationes additas.

Aliæ sunt promissiones gratiæ, hæc non habent additam comminationem. Sicut illa, Suscitabo Prophetam similem tibi &c. Item Iere: 31. Scribam *Ierem. 31.
Gen. 3.* legem meam in cordibus eorum. Item, Inimicitias ponam inter Te & Semen mulieris &c. Hæc promissiones non nituntur nostris operibus, sed simpliciter bonitate & gratia Dei, quod ipse uelit facere. Sicut habemus promissiones Baptismi, cœnæ Domini, Clauium &c. in quibus Deus nobis proponit suam uoluntatem, misericordiam & sua opera.

Talem promissionem Deus non dat Cain. Hoc unum dicit, Qui te occiderit, septuplum punietur. Habebat talem promissionem gratiæ Adam, Ac Cain quia Primogenitus erat, debebat eam ceu hæreditariam a Parentibus accipere. Erat autem opulenta & æternæ gloriæ promissio, quia promittebatur Semen contritum caput Serpentis, sine aliquo merito aut opere humano. Non enim habebat additam conditionem, Si sacrificaueris, Si bonus fueris &c.

Ad hanc promissionem, si conferas, quod Cain dicitur, est ceu frustum panis, quod mendico porrigitur. Non enim simpliciter ei uita promittitur, Hoc tantum fit, ut minetur occisuris Cain. Non dicit, Nemo te occidet. Nō dicit, Gubernabo alios ita, ne te occidant, Sic enim licuisset Cain tuto regredi ad

QVARTVM CAPVT

di ad conspectum Dei & ad Parentes. Sed tantum mandat, ne homines occidant Cain. Si igitur est promissio, est talis promissio, quæ nititur operibus hominum. Et tamen non est contemnenda, sicut legales promissiones maximas res complectuntur.

Imperium Romanis datum.

Augustinus dicit Deum Romanis dedisse Imperium propter egregias uirtutes. Sicut adhuc hodie etiam illarum Gentium maiora dona sunt, quæ a cædibus, adulterijs, furtis abstinent, quam quæ ab his sceleribus non abstinent. Ac Politia secundum rationem optime constituta, plus non habent quam illas temporales promissiones.

Ecclesia autem habet promissiones gratiæ & æternas. Quibus etsi caruit Cain, tamen magnum fuit, relinqui corporales, quod non statim occiditur, quod datur ei Vxor, quod nascuntur liberi, quod condit Ciuitatem, colit terram, exercet pecuariam, quod non penitus ab omnium hominum consortio & consuetudine eijcitur. Hæc enim omnia non solum potuit Cain eripere Deus, sed etiam addere pestem, epilepsiam, apoplexiam, calculum, podagram & quid non? Et tamen homines curiosè disputant, Quomodo Deus maledictionem Cain possit septies multiplicare?

Sicut igitur supra omnes benedictiones, tum spirituales seu ecclesiasticas, tum politicas a Cain aufert, Ita hic mitigat eam sententiam, ac præcipit, ne quis Cain occidat. Non tamen promittit futurum, ut huic præcepto omnes homines obediant. Itaque etiam posita hac promissione corporali, tamen Cain est uagus & instabilis. Potest enim fieri, si pergat malus esse, ut cito occidatur. Contra, si recte se gerat, potest diutius uiuere, Nihil enim certa promissione ei promittitur. Sic promissiones corporales seu legales, etsi magnæ & egregiæ sunt, tamen sunt incertæ & fortuitæ.

An Cain occisus sit.

AN igitur Cain sit occisus, non possum affirmare. Nam sacra litera nihil diserte hac de re ostendunt. Hoc unum ex textu conuinci potest, Non habuisse Cain certam promissionem, Sed Deum reliquisse eum in incerta, dubia, & uaga uita, ac tantum coercuisse mandato & comminatione impios, ne Cain occideretur, propterea quod certa pœna eadem hanc esset secutura, Non autem promississe, quod uelit prohibere ne occidatur. Scimus autem quæ legis natura sit, quod semper minor pars ei obediat. Itaque etsi non scribitur, quo tempore, uel loco, & a quibus Cain sit occisus, tamen uerisimile est, esse occisum, Scriptura tamen non meminit, sicut neque numerum annorum, nec diem natiuitatis, nec mortis meminit. Perijt enim cum sua generatione (ut barbaro prouerbio dicunt) sine cruce, & sine lux, & sine Deo, exceptis paucis, qui per fortuitam misericordiam sunt seruari.

Proverb. 18.

SOlet autem hic quoque queri, Ad quos pertineant uerba hæc, Omnis qui inuenerit me, occidet me. Constat enim tum præter Adam & Heuam, & filias aliquot, nullos extitisse homines. Libenter igitur responderem, respici ad id, quod uidemus impios fugere, nemine persequente, & fingere sibi pericula etiam ubi nulla sunt. Sicut adhuc uidemus in homicidis, qui etiam omnia tuta timent, nec usquam possunt consistere, ubique enim putant presentem esse mortem.

Cain quos metuerit.

Sed quia sequitur in præcepto Dei, Omnis qui occiderit Cain, &c. non tantum hæc ad metum Cain referenda sunt, Habuit enim Cain sorores, & fortasse eam, quam in uxorem duxit, metuit, ne pœnas occisi Fratris expeteret. Deinde habuit Cain uagam cogitationem uitæ longioris, uidit nascendos Adæ plures Filios, & a tota posteritate Adæ sibi timuit, Et auget timorem hunc, quod Deus relinquit tantum uagam misericordiam. Non enim puto quod timuerit Cain bestias, ne ab eis occidatur, Quid enim ad bestias quod Deus minatur septuplam pœnam occisoris?

ET POA

ET POSUIT DOMINVS IN CAIN SIGNUM, ne qui inueniens, eum percuteret.

HOC signum quale fuerit, non habetur in sacris literis, Ideo alij alia commenti sunt. Omnes tamen fere in eo conueniunt, ut sentiant fuisse in Cain uehementem tremorem capitis & omnium membrorum. Afferunt autem hanc causam, quod non sit uerisimile Deum aut mutasse, aut mutilasse, aliquod membrum in corpore, sed reliquisse corpus ita ut fuerat conditum. Et tantum addidisse externum signum satis illustre, tremorem scilicet. Hæc Patrum cogitatio est non mala, sed tamen quæ ex Scripturis probari non potest. Potuit enim esse aliud signum, Sicut nos in homicidis omnibus fere uidemus, statim mutare oculos, & toruum uidere, amissa illa naturali suauitate, quam oculi habent. Signum in Cain.

Quicquid igitur fuerit hoc signum, profecto atrox & horribilis poena est, quod cogitur id ferre Cain, per omne tempus uitæ suæ, in poenam horribilis cædis. Ac foedo hoc signo notatus, inuisus & abominabilis mittitur a Parentibus in exilium. Quanquam enim uita ei conceditur, quam rogauerat, tamen est ignominiosa uita, quæ infamem notam homicidij habuit additam. Non ideo solum, ut ipse admoneretur peccati commissi, & confundetur, Sed ut alij quoque a cædibus faciendis absterrentur. Nec potuit hoc signum ulla poenitentia aboleri, Sed coactus est hanc notam iræ Dei, tanquam poenam homicidij ferre, sicut exilium, maledictionem & alia. Homicid.

Notandum autem hic, supra esse uerbum Harag, quod significat occidere, Hic autem est uerbum Nakah, quod significat percutere. Dat igitur ei securitatem non solum a morte, sed etiam a periculo mortis. Sed est, ut supra dixi, securitas legalis, tantum enim prohibet, ne quis Cain occidat, & minatur septuplam poenam. Non promittit futurum, ut huic mandato omnes obtemperent. Melius tamen est Cain habere hanc legalem promissionem, quam si prorsus sine promissione esset.

ET EGRESSVS EST CAIN A FACIE DOMINI, & habitauit in terra Nod, ab oriente Eden.

EST hic quoque textus mirabilis, ac mirum est, quod Rabini, suo more, non hic aliquid prodigiosum confinxerint. Relinquit autem Mosès hic Lectoris diligentia, ut cogitet quam miserabilis & plena lachrymis hæc fuerit profectio. Parentes pij amiserant Habel, Nunc quoque mandato Domini alter Filius in exilium proficiscitur, plenus maledictionibus ob peccatum, quem tamen Parentes promissionis diuinæ sperarant unicum heredem fore, & ideo impense amauerant a cunis. Parent tamen Adam & Heua mandato Dei & abijciunt Filium ex mandato Dei. Miserabilis discessio Cain.

Merito igitur commendatur hoc in loco obedientia erga Deum, seu timor. Ac didicerant experientia propria in Paradiso, quam non esset leue peccatum, discedere a mandato Dei. Itaque cogitarunt, Ecce nostrum peccatum punitum est morte & infinitis alijs calamitatibus, in quas sumus coniecti, postquam Paradiso pulsi sumus. Nunc cum Filius quoque peccarit atrociter, non decet nos repugnare uoluntati Dei & iusto iudicio, quanquam nobis acerbissimum sit. Obedientia erga Deum.

Nota est Historia Thecoitidis, quam Ioab instruxit ut intercederet pro exule Absalom. Commemorat enim, postquam unum Filium amiserat, inquisi-

QVARTVM CAPVT

Rebecca. rat, iniquissimum esse, si etiam altero priuatur. Et Rebecca ad Isaac maritum dicit, postquam senserat indignationem Esau, Cur priuabor utroque Filio? Hunc dolorem Adam & Heua uicerunt, & mortificauerunt hoc modo paternum & maternum affectum. Nam praeterquam, quod senserunt uoluntati Dei parendum esse, etiam suo exemplo admoniti sunt. Antea propter peccatum ex Paradiso eiectioni erant, nunc, si Filium contra Dei uoluntatem retineant, metuunt ne ex omni terra eiciantur.

Prius Pauli Epistola ad Corinthios. Profecto memorabilis haec Historia est, quae egregie commendat obedientiam erga Deum, & hortatur ad timorem Dei. Sicut Paulus quoque facit in Epistola priore ad Corinthios, quae tota contra securitatem humanorum cordium scripta est. Deus enim est misericors, sed ideo non peccandum est. Est enim misericors Iesus tantum, qui timent eum.

Cain egressus a facie Domini. Sicut autem Parentibus luctuosissimum fuit, amittere Filium, Ita quoque Cain hanc profectionem existimo fuisse acerbissimam. Non enim communitatem tantum, non tantum caros Parentes, non protectionem tantum Parentum, cogitur deserere, sed etiam haereditarium ius Primogeniturae, praerogatiuam Regni & Sacerdotij, & Ecclesiae communionem.

Facies Domini quid. Ideo dicit textus, Egressum a facie Domini, Diximus autem supra, quid Scriptura uocet faciem Domini, Nempe res illas, quibus Deus ostendit nobis se adesse. Sic facies Domini fuerunt in ueteri Testamento columna ignis, nubes, propiciatorium, In nouo Testamento, Baptismus, coena Domini, Ministerium uerbi, & similia. His enim nobis ostendit se Deus tanquam signo uisibili, quod sit nobiscum, quod curet nos, quod faueat nobis.

Signa beneuolentiae Dei omnibus communia etiam bestiis. Ab isto loco igitur, in quo Deus se esse declarabat, ubi Adam tanquam summus Pontifex residebat, tanquam Dominus terrae, egressus est Cain, & uenit in alium locum, ubi nulla erat facies Dei, ubi nullum uisibile erat signum, quo se posset consolari, quod Deus adesset & faueret. Praeter illa omnibus communia, etiam bestiis, scilicet usum solis, lunae, diei, noctis, aquae, aeris &c. Haec enim non sunt signa illius immutabilis gratiae, sed sunt benedictiones seu beneuolentiae signa omnium creaturarum.

Terra Nod. Miserabilis igitur illa egressio Cain fuit, & plena lachrymis, quod cogitur discedere a Parentibus, qui ei nunc solitario & uago addunt Filiam in uxorem, quae cum eo uiuat, incerti quae Filij & Filiae fortuna futura sit. Itaque etiam ex ea re augetur dolor, quod ternos liberos amittunt, Quae enim alia potest cogitari ratio, eius quod post subiicitur, Et cognouit Cain uxorem suam?

Paradisus mansit. **V**BI igitur mansit Cain? Respondet Moses, In terra Nod, Hoc nomen sortitur terra a uago & instabili habitatore. Vbi autem sita est terra haec? Ultra Paradisum ad Orientem scilicet. Est autem hic insignis locus, Venit Cain in certum locum ad Orientem positum, Sed illo cum uenit non fuit securus nec tutus, Erat enim terra Nod, in qua non poterat figere pedem certum, quia nulla ibi erat facies Dei, Hanc enim reliquerat apud Parentes, qui habitabant ita, ut Paradisum uel a latere uel ad Occidentem haberent. Cain autem profugus petijt Orientem, ita ut discernerentur Cainitae a posteritate Adae per Paradisum in medio positam. Probat autem hic locus Paradisum mansisse, postquam Adam inde pulsus est, & demum per Diluuium totam uastatam esse.

Paradisus ubi. Non abludit quoque hic locus ab illorum opinione, qui sentiunt Adam creatum in agro Damasceno, & postea pulsum propter peccatum, habitasse quoque in Palestina, ita ut medium Paradisi fuerit, ubi postea Ierusalem, Bethlehem & Iericho fuerunt, in quibus locis Christus & Iohannes plurimum uixerunt.

uixerunt. Nam quod præsens situs locorum male ad id conuenit, Diluuij ea ualuitas est, quo & montes, & flumina, & fontes fluminum mutati sunt. Ac potest fieri, ut ubi postea Caluarie locus fuit, in quo Christus se obtulit pro peccatis mundi, ibi stante adhuc Paradiso, fuerit illa arbor scientie boni & mali, Vt ita respondeant sibi, quod ad locum attinet, mors & perditio per Satanam, & uita ac salus per Christum parta.

Daniel quoque non frustra utitur noua phrasi cap. 9. Et finis eius erit Dan. 9. in inundatione, Quasi dicat, Prior Paradisus per Diluuium disiecta & uastata est, Illa altera Paradisus, in qua redemptio facta est, uastabitur per inundationem Romanorum.

Conuenit autem cum his cogitationibus etiam illud, Quod sicut Babel fuit exitio Iudaico populo, Ita statim hoc malum cepit, ut Cain & sua posteritas, eam partem terræ habitarent, ubi postea Babel condita est. Sunt hæc meæ cogitationes & coniecturæ ex Patribus partim sumptæ, quæ si non ueræ, tamen & probabiles sunt, & nihil habent impium. Nam Noah post Diluuium longe aliam totius terræ faciem uidit, quam antea, disiecti enim sunt montes, rupti fontes, mutati cursus fluminum ista immensa ui aquarum grafsantium.

ET COGNOUIT CAIN VXOREM SV-
am, quæ concepit & peperit Hænoch, Extruensque Ciuitatem, uocauit nomen illius Ciuitatis iuxta nomen filij sui Hænoch.

DIGNVM est admiratione, quod Moses prius describit generationem filiorum Cain quam filiorum Dei. Sed fit hoc secundum certum Dei consilium, Nam filij huius seculi in hac uita uincunt filios Dei, secundum primam promissionem. Nam Semen mulieris obtinet benedictionem spiritualem, Sed Semen serpentis uendicat sibi benedictionem corporalem, mordet enim calcaneum Seminis benedicti. Ad hunc modum animale est prius, spirituale autem posterius.

In eo autem postea magna oritur dissimilitudo, Etsi enim posteritas Cain in priore loco commemoratur, tamen priorum posteritatem uidemus Spiritui sancto magis curæ fuisse. Non enim nudum Catalogum nominum ponit, Sed numerat diligenter annos eorum, commemorat mortem. Narrat, non solum quid ipsi fecerint, sicut de filijs Cain hoc loco narratur, Sed quid cum eis fecerit & locutus sit Dominus, quid promiserit, quomodo seruari in periculis, quomodo benedixerit &c.

Horum nihil commemoratur in posteritate impia Cain, Sed cum dixit, Cain genuit filium Hænoch, & condidit Ciuitatem, cui Filij nomen indidit, statim præcidit memoriam eius, & his quasi uerbis totum eum sepelit, ita ut non uitæ, non mortis eius rationem aut curam aliquam habuisse uideatur. Tantum commemorat benedictionem corporalem, quomodo generarint, & quomodo ædificarint. Sicut enim donum generationis homicidæ Cain non est ereptum, ita etiam dominij donum ei non est ereptum. Benedictionem tamen terræ tam uberem amisit, quod terra sorbuisset sanguinem Fratris eius, sicut supra ostendimus.

Commemorat autem Spiritus sanctus hæc ideo, ut uideamus statim initio fuisse duplicem Ecclesiam. Alteram filiorum Satanae & carnis, quæ magna incrementa & subito sumit, Alteram filiorum Dei, tardos progressus facientem & imbecillem. Etsi autem non meminit Scriptura, quomodo inter se uixerint, tamen quia dictum est, Ponam inimicitias inter te & Semen illius,

QVARTVM CAPVT

illius, certum est Ecclesiam Cain infensissimam fuisse Ecclesiae Adae, Et ostendit quoque textus satis clare, Filios hominum ita praeualuisse, ut pene totam Ecclesiam filiorum Dei peruerterint, Nam in Diluuiio non nisi octo homines seruari sunt, reliqua omnis generatio, propter peccatum, in aquis perijt.

Ecclesia falsa quomodo uincat ueram. Est autem haec usitata calamitas omnium seculorum, Cum enim uera Ecclesia sumit incrementa, magno conatu se opponit Satanae & impijs. Sed improbitate hostis defatigatur, & aut hosti saeuienti cedit, uicta cruce & afflictionibus, aut succumbit uoluptatibus & opibus. Sic Adae posteritas, fracta tam diuturno bello cum Filijs hominum, succubuit usque ad octo homines, qui seruari sunt. Preualente itaque impietate & cedentibus etiam pijs, uenit tandem Dominus ac pijs reliquias seruat. Reliquos autem tum seductores, tum seductos inuoluit in idem iudicium & punit, Sicut speramus & credimus futurum in ultimo iudicio.

An Cain maritus fuerit cum caedem fecerit.

HIC multae oriuntur quaestiones, Nam & de Vxore Cain queritur, & de tempore caedis factae. Num fecerit caedem antequam maritus esset, aut in coniugio? Ac Iudaei dicunt Heuam singulis partibus gemellos peperisse, masculum & foeminam. Itaque Cain duxisse sororem Calmana, Habel autem Diboram. Haec uera ne sint, an non, nescio, & non periclitantur in eorum Ecclesiae, etiamsi de his non constet.

Hoc certum est, Cain habuisse in Vxorem sororem suam, An uero Cain tum habuerit uxorem, cum caedem fecit, etsi certum ostendi non possit, tamen Textus in eam sententiam fere inclinatur, quod fuerit tum maritus, Dicit enim diuisam haereditatem Fratribus, cum Habel pecuaria, Cain autem agricultura mandatur a Parente, Itaque crediderim ambos Fratres fuisse coniugatos.

Oblatio Cain & Habel.

Ac facit huc, quod supra dictum est, Post finem dierum obtulisse Cain & Habel, Id enim sic exponunt, quod sub finem anni obtulerint noui mariti de nouis frugibus, primo coniugij anno donatis. Cain primitias terrae, Habel autem primitias ouium. Anni tempus id fuit autumnale, cum iam ex agris terra nata collecta sunt, Sicut Iudaei postea sub id tempus habuerunt Festum expiationis, Videtur enim Moses diligenter notasse & collegisse exemplum Patrum, & ea redegisse in legem. Cum itaque noui mariti, gratias Deo pro benedictione acturi, offerrent dona, & donum Habel Deo gratum esset, tibi Cain cor impletum est a Satana odio Fratris, & postea est miserabilis haec caedes secuta.

Haec Iudaeorum sententia est, quam ideo recito, quod non uidetur ab iudice a uero, Nam ut supra dixi, cum iudiciali autoritate sunt legendi, ut retineamus uerisimilia, ficta autem damnemus & refutemus.

De Sorore Cain.

SI autem Cain tum non fuit maritus, profecto longe mirabilior res est, quod postea uxorem nactus est, ac magnifice laudanda Puella est, quae ei nupsit. Quomodo enim potuit gaudere nuptijs Fratris, qui homicida, maledictus & excommunicatus erat? Ac sine dubio Patri supplicauit, Cur se innocentem cum maledicto homine coniungeret, & in exilium protruderet? Exemplum quoque ipsam merito terruit, ne quod in Fratrem ausus erat, etiam in sororem & coniugem auderet.

Oportuit igitur Adamum in conciliandis hisce nuptijs optimum Orationem esse, ut persuaderet filiae, ne Patris mandatum recusaret, Etsi Cain maledictus sit & ferat poenam sui peccati, tamen Deum ipsam innocentem seruaturum, ei que esse benedicturum.

Nec mirum

Nec mihi sane dubium est, quin propter uxorem, in sancta fide erga Deum & obedientia erga Parentes, Fratri sanguinario nubentem, Deus multas priuatas benedictiones Cain in omnem posteritatem contulerit, Sicut enim Christus minister circumcisionis fuit, propter ueritatem & certitudinem promissionis, Iudæis factæ, Gentium autem minister fuit, propter misericordiam, nam promissionem nullam habuerunt, Ita quoque posteritati Cain fortuita illa misericordia contigit. Rom. 15.

Duæ igitur opinioniones de coniugio Cain sunt, utra uera sit nescio, Si post cædem factam, maritus factus est, profecto singulari laude ornanda & prædicanda est Vxor eius, quod Parentum autoritati celsit, & se cum hominibus maledicto coniungi est passa. Si Duæ opinio= nes de coniu= gio Cain.

Mihi tamen prior sententia uidetur similior ueri, Ideo quod manifestum testimonium in textu habemus de hæreditate diuisa. Ac tum necessitas incubuit Vxori eius, ut sequeretur eum, Quia enim uxor & maritus unum corpus sunt, noluit eos separare Adam. Atque uxor coacta est ferre partem calamitatum mariti, Sicut e contra posteritas Cain tulit partem benedictionum quæ innocenti uxori obueniebant. Pharao Aegypti, tempore Ioseph saluatus est, Rex Niniuitarum saluatus est, etsi non essent de populo Dei. Ita de posteritate Cain puto aliquos seruatos, quanquam Cain promissionem de Semine benedicto penitus amisisset.

CAINICA POSTERITAS.

QVOD ad nomina posteritatis Cainicæ attinet, puto ea quoque, sicut piorum Patriarcharum, non uana, nec temeraria, sed certi consilij & diuinationis cuiusdam esse. Adam significat hominem, Heua matrem uiuentium, Cain possessionem, Habel uanitatem. Huiusmodi significationes etiam in multis Gentilium nominibus sunt, uere enim quædam in nominibus diuinationes nonnunquam sunt. Nomina ple= runque omi= noia etc. Adam. Heua. Cain. Habel. Hænoch. Hanach.

Ita Hænoch est nomen ominis, & spei futuræ ad refrigerium Cain, seu potius Vxori eius, quæ appellauit eum Hænoch, a Hanach, dedicauit, inquit. Est autem uerbum in Mose usitatum, Ut cum dicit, Si quis ædificauerit domum, & eam nondum dedicauerit, non egrediatur ad bellum. Significat autem dedicare hoc loco, possidere, frui. Id cum primum fit, fit semper cum felici omine & fausta precatone. Ita cum peperit uxor Cain, dixit Cain, Hænoch, dedica, initiare, Est enim imperatiuum uerbū, Quasi dicat, Felix & auspiciatum hoc sit initium. Maledixit mihi pater Adam, ob peccatum eiectus sum a facie eius, nunc solus habito, terra non dat mihi uim suam, uberius daret si non peccassem, Et tamen Deus nunc ostendit fortuitam misericordiam, bonum & lætum, hoc est, initium, Es gehe wol an. Dedicatè.

Sicut autem hic Hænoch in generatione Cainica, est initium benedictionis corporalis, Ita postea in generatione piorum est Hænoch, sub quo iterum incipit florere religio & benedictio spiritalis. Hænoch.

AD Historiam pertinet, quod de condita Ciuitate additur. Dixi autem supra Cain separatam a uera Ecclesia & propulsum in exilium, odisse ueram Ecclesiam. Quod itaque ciuitatem primus ædificat, pertinet id quoque eo, ut ostenderet se ueram Ecclesiam non solum negligere, sed & opprimere uelle. Ita enim cogitauit, Ecce a Patre sum in exilium pulsus, sum maledictus, sed contigit non sterile coniugium, spes itaque est magnæ posteritatis. Quid igitur ad me, quod a Patre pulsus sum, Ciuitatem ædificabo, in qua mihi Ecclesiam colligam, Valeat Pater cum sua Ecclesia. Cur ædificat a Cain Ciuitas?

QUARTVM CAPVT

Non igitur propter metum & defensionem ædificauit Ciuitatem, sed propter certam spem successus, & superbiam ac dominandi libidinem. Nam Patrem & Matrem nihil necesse erat ut metueret, qui eum iam propulerant in alienam terram. Nec etiam a Liberis suis potuit metuere. Sed inflatur fortuita misericordia, & sicut Mundus solet, querit occasionem emergendi, ubi contra filij Dei, solliciti sunt de alia Ciuitate, habente firma fundamenta, & ædificata ab ipso Deo, sicut Epistola ad Ebraeos loquitur cap. ii.

Ebre. ii.

PORRO IPSI HÆNOCH NATVS EST Irād.

Irād.

DE huius nomine quid diuinem nescio, Obscurior enim est origo. Et tamen existimo hoc quoque esse nomen ominosum, non fortuitum. In libro Iosua est ciuitas Ai, & usurpatur idem uocabulum appellatiue. Significat autem uocabulum Ai, cumulum, quales sunt ædificiorum dirutorum, Quod si cū hoc nomine componas uerbum Irad, significat cumulum descendentem. Vocauit itaque Henoch filium Irad, ut prosper sit, & descendat cum magno cumulo. Vt quanquam propter excommunicationem sit posteritas Cain tanquam uastus cumulus, tamen non penitus pereat, sed seruetur & crescat. Si quid aliud melius habuerit, non aspernabor, nam in obscuris diuinandum est.

IRAD GENVIT MEHVIAEL.

Mehuiael.
Mahah.

HOC nomen factum a Mahal quod significat delere, & Iaal inæcepit, uel ausus est, ut significet nunc posteritatem Cain ea incrementa sumpsisse, ut ausit se opponere ueræ Ecclesiæ, & ueram Ecclesiam contemnere ac persequi, tanquam præualentes opibus, sapientia, gloria, multitudine. Hæc enim fere sunt, quibus semper uera Ecclesia uincitur a mundo & falsa Ecclesia.

MEHVIAEL GENVIT METHVSCHÆL.

Methuschael.

METH significat mortem, Schaal petere, postulare, Inde Saul mid est, postulatus. Hoc nomen est superbius alijs omnibus. Sic enim intelligo, quod minentur se uindicaturos mortuos suos Parentes, quos excommunicatione & exilio altera Ecclesia multauerat.

METHVSCHÆL VERO GENVIT LAMECH.

Lamech.

CAINITÆ uidentur hæctenus impune insultasse ueræ Ecclesiæ & triumphasse. Sed uocabulum Lamech significat Deum isto tempore, quo Lamech natus est, sumpsisse de eis supplicium. Est enim a uerbo Makach, quod significat humiliare, attenuare, suppressere. Vel actiue postest accipi, quod tum ita creuerit posteritas Cain, ut ab ijs uera Ecclesia plane fuerit oppressa.

Hæc est Cainica posteritas, uiri sine dubio sapientia & dignitate prestantis, Ac credo aliquos ex eis saluatos esse secundum misericordiam fortuitam, ut supra dixi. Maior tamen pars & infensissime odit ueram Ecclesiam & persecuta est. Noluerunt enim inferiores esse filijs Adæ. Ideo & cultus suos, & alia instituerunt ad opprimendam Ecclesiam Adæ.

Quia autem hoc modo separata fuit falsa Ecclesia a uera, Credo Cain iunxisse matrimonio, filios & filias suas. Ac sub Lamech cepit multiplicari maxime posteritas Cain, Ideo hic Moses finit Catalogum.

ET ACCE

ET ACCEPIT LAMECH SIBI DVAS VX-
ores, Nomen unius Ada, & alterius nomen Zilla.

HIC duplex questio nascitur, Primum enim disputant Theolo- *Cur lamech*
polygamus
factus.
gi. An propter libidinem, an uero ob aliam causam Lamech duas Vxo-
res duxerit: Ego nō puto tantū propter libidinem factum esse polygamum,
sed studio augendæ suæ familiæ, & cupiditate dominandi. Presertim si, ut no-
men ostendit, puniuit tum Dominus Cainicam posteritatem uel peste uel
alia calamitate. Ibi putauit Lamech hoc modo restaurandam illam ruinam.
Sicut adhuc hodie barbari populi polygamiam retinent, tum ad Oeconomiam
am, tum Politiam firmandam & stabilendam.

ALteri uxori Lamech est nomen Adah, quasi dicas ornata, seu torqua-
ta. Nam Adi, significat mundum muliebrem, & Adah uerbum, ornas-
re, induere: Hoc nomen fortasse non tantum habuit, quod esset Domina
domus, eleganter ornata, Sed quod etiam formosa esset. Alteri nomen est *Zilla.*
Zilla, quod significat umbram eius.

GENVITQVE ADA IABAL, QVI FVIT
Pater habitantium in tentorijs & pastorum.

IABAL est a uerbo Iabal, quod significat afferre, producere. *Iabal.*

NOMEN VERO FRATRIS EIVS IUBAL
Ipse fuit Pater canentium cythara & organis.

EST eadem origo, significat enim adductum, productum. Con-
tinent autem hæc duo nomina uotum de familia augenda. Nam postea-
ritas Cain hoc spectauit, ut numero superaret. Ac sine dubio eam benedicti-
onem opposuit ueræ Ecclesiæ, tanquam euidens Argumentum, quod non
abiectione essent a Deo, sed essent ipsi quoque populus Dei.

ZILLA QVOQVE GENVIT TVBAL CAIN
qui fuit faber in omni artificio æris & ferri, Soror uero
TubalCain Naëma.

TVBAL Cain, id est, Affer possessionem, Sicut Latini uocant *Tubalcain.*
Valerios uel Augustos.

Naëma habet nomen a suauitate seu forma.

Naëma.

Hæc Cainitarum est posteritas aucta in infinitum, Itaque Moses eam
abrumpit.

Quod autem non solum nomina recenset, sed etiam quæ cuiusque ope-
ræ & qui labores fuerint commemorat, Iudæorum est repudianda opinio,
qui ideo fingunt posteritatem Cain ad alias artes exercendas coactam, quod
terra ipsis maledicta esset. Parase itaque uictum alia ratione, alios factos pa-
stores, alios fabros ærarios, alios Musicæ dedisse operam. Ut ab Adæ poste-
ris frumentum & alia terra nata ad uictum necessaria compararent. Sed si ita
fame pressi essent Cainitæ, cytharæ & aliorum organorum musicorum, in
ista inopia, obliti essent, Nam Musicæ non est locus apud famelicos & siti-
bundos.

QVARTVM CAPVT

*Cainitæ cur
Musiam &
alias artes ex-
exercuerint?*

Quod autem Musiam inuenerunt, quod alijs artibus excogitandis de-
derunt operam, argumento est, abundasse eos omnibus quæ ad uictum re-
quiruntur. Ideo autem uersos ad hanc curam, nec contentos rudi uictu fuisse,
sicut Adæ posteros, quod uolebant dominari, quod singularem laudem
& gloriam captabant tanquam homines ingeniosi. Credo tamen, fuisse inter
eos aliquot qui transierunt ad ueram Ecclesiam, & religionem Adæ secuti
sunt.

Filij seculi.

*Vera Ec-
clesia.*

Sicut autem Moses hic describit generationem impiorum, seu falsæ Ec-
clesiæ, quæ fuit ante Diluuium. Ita hæc semper sui similis est, & manebit talis,
usque ad Diluuium ignis. Filij enim mundi huius sunt in suo genere sapien-
tiores filijs lucis. Ideo sua promouent & augent, se & sua commendant, con-
sequuntur opes, dignitates, imperia. Vera Ecclesia interim iacet contempta,
uexatur, opprimitur, excommunicatur &c.

DIXITQVE LAMECH VXORIBVS SVIS, ADAE
& ZILLÆ, Audite uocem meam uxores Lamech, Auscultate
sermonem meum, Quoniam occidi Virum in uulnus meum,
& Adolescentem in liuorem meum.

*Generatio fi-
liorum seculi,
subuertit tan-
dem genera-
tionem filio-
rum Dei.*

HACTENUS recitauit Moses generationem filiorum seculi, &
hoc catalogo absoluto, sepeliit quasi eos, nulla relicta promissione, ne-
que futuræ nec præsentis uitæ. Nam præter illam fortuitam benedictionem
generationis & uictus nihil habent. Ita tamen creuerunt potentia & multitu-
dine, ut implerent totum orbem terrarum. Et tandem etiam sanctam genera-
tionem filiorum Dei, quæ habebat promissionem futuræ uitæ subuertent,
uastarent ac in tam profundum infernum impietatis demergerent, ut tantum
octo homines manerent superstites. Etsi autem non dubium est, quin aliqui
tam ante diluuium, quam in diluuiio sint saluati, tamen Scriptura ideo id non
dicit, ut timeamus Deum, & secundum uerbum eius ambulemus. Sed plane
adamantina hominum corda sunt, quæ illo exemplo Diluuij, quo nihil tota
temporum series atrocius habet, non mouetur.

*Ignorantia.
Veritas.*

*Fabula de
Lamech.*

Sepultis ergo impijs in hunc modum, Moses unum paruum factum de La-
mech recitat, quod tamen quale fuerit, non explicat. Itaque haud scio, an
ullus alius in Scriptura sancta sit locus, tam uarie tractatus & laceratus, ut il-
le, Nam ignorantia, si non facunda, saltem multis opinionibus & erroribus
fœcunda est, ubi contra ueritatis simplex oratio est, Recitabo autem uulgæ-
res opiniones.

Iudæi talem Fabulam fingunt, Lamech senem & cæcutientem iam, ab
Adolescente deductum in siluas, ad uenandas & configendas feras, non car-
nium sed pellium causa, (Hæc profecto absurda sunt, & statim arguunt men-
dacium) Latuisse autem Cain in densis uepretis, ac ibi in solitudine non solū
egisse penitentiam, sed quesiuisse securitatem aliquam. Puerum itaque qui
Lamech telum dirigebat, suspicatum in uepreto feram esse, ac iussisse, ut La-
mech eam feriret, Lamech emisisse telum, ac præter opinionem confodisse
Cain. Postquam autem resciauit de cæde a se facta, percussisse Puerum, qui
ipse quoque ex eo ictu interiit. Sic dicunt Virum & Iuuenem a Lamech occi-
sum.

Sed indigna hæc sunt quæ refutemus. Nam ipse Moses satis refutat, qui
dicit, Cain non fugisse in solitudines, sed condidisse Ciuitatem, hoc est, admi-
nistrasse Rempublicam, & quasi Regnum sibi stabiliuisse. Deinde etiam
non conueniet ætas, non enim uerisimile est Cain uixisse usque ad Lamech
iam senem, & cæcutientem.

*Aliud iu-
u-
u-*

Aliud Iudaicum commentum est, quod, postquam occidit Lamech Cain in, uxores eius metu poenae irrogandae noluerunt amplius cum eo cohabitare. Lamech itaque ut & consolaretur, & sibi reconciliaret uxores, dixisse, Septuagies septies punitum iri, qui ipsum occideret. Nugantur etiam de Filijs, quos docuerit arma parare in perniciem hominum. Alij dicunt sententiam esse negatiuam, Si occidissem uirum, sicut Cain occidit Fratrem suum, tum essem dignus, quem reprobaretis &c.

Mea sententia igitur haec est, ut existimem uerba illa, (Si septuplum uin dicabitur Cain &c.) non esse aestimanda tanquam uocem Dei. Nam generatio illa non habuit uerbum, quomodo igitur, cum uerbum Dei non habuerit, Lamech Propheta fuisse censeripotuerit: Sicut Hieronymus quoque finit, Quia enim ab Adam usque ad Christum secundum Lucam generationes totidem colligi possunt, dicit, Quod post septuaginta septem generationes, per Christum, peccatum Lamech sublatum sit. Hoc modo si nugari liceret, non erit difficile quiduis ex Scriptura fingere. Obluiscitur autem Hieronymus, quod Lamech est septimus a Cain. Igitur haec uox non est estimanda sicut illa superior ad Cain, ea enim diuina uox fuit. Haec autem est uox hominis impij & homicidae, non uera sed temeraria, ficta ex illa Adae ad Cain. Cur enim non in Ecclesia sua, sed domi suae & tantum coram uxoribus suis haec concionatur?

Potest autem fieri, ut Vxores bonae & piae ex caede a marito facta sint perturbatae, Impius igitur homicida, ut similis Patri Cain uideretur, hoc modo uxores suas confirmare uoluit, ne putarent eum occidendum esse. Hoc enim impia Ecclesia solet, uult prophetare ex suo capite, Sed Prophetiae tales uanae sunt.

Hoc unum ex textu possumus habere, quod non ex uerbo Dei, Sed ex suo capite haec Lamech concionatur.

Quod autem ad Cain attinet, non puto eum a Lamech occisum, sed longe ante Lamech extinctum esse. Quia autem fuerunt perpetuae inimicitiae inter Ecclesiam Cainicam & Adae, (Nam Cainita non passi sunt se pro excommunicatis haberi) existimo Lamech occidisse aliquem infigentem Virum, & Puerum aliquem de generatione Iustorum, sicut pater eius Cain occiderat Habel, Et quod deinde hoc modo uoluerit ad exemplum Cain, se tueri. Nam fuit sine dubio Vir excellentissimo ingenio, & in re publica maximus. Atque auxit rem suam familiarem nouo exemplo, quod primus duas Vxores duxit, ac Ecclesiam piorum uexauit uarie. Sicut solent homines qui ingenio ualent, & etiam maliciosi sunt. Ideo instruit suos armis, opibus, uoluptatibus, ut omni ex parte ueram Ecclesiam uinceret, quae sanctam fidem & purum uerbum ac cultus puros habebat, eosque unice curabat, reliqua curabat negligentius.

Verisimile autem est, sub id tempus, primum Patriarcham Adam mortuum esse. Eam itaque occasionem arripuit Lamech, ut omne Imperium ad se transferret, & solus gubernaret omnia. Sicut adhuc mundus solet, Ecclesia enim tanquam in medio posita utrinque premitur, & a Tyrannis, sanguinarijs, & ab ijs, qui uoluptatibus & curis huius seculi incumbunt, Sicut enim Tyranni ui & gladio utuntur, Ita hi blanditijs inuitant.

Ideo Moses singulari studio commemorat sanguinariu semen Cainitarum, etiam uoluptatibus et alijs curis mundi se dedidisse. Ac ostendit Christus quoque multum sanguinis etiam ante Diluuium esse fulum, cum dicit, Matth. 23. Veniet super uos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, a sanguine Habel iusti, usque ad sanguinem Zachariae. Et quod infra

Q. iij. dicit Mos

vera sententia huius loci de Lamech.

Luce 3.

Lamech non est Propheta.

Lamech homicida.

Ecclesia subiecta cruci.

Semen Cainitarum.

Matth. 23.

QVARTVM CAPVT

Gen. 6.

dicit Moses, Repletam fuisse terram ante Diluuium iniquitatibus, non tantum loquitur de iniquitatibus & iniurijs furum, adulterorum &c. Tyrannidem notat Ecclesie cainicæ, quæ gladio sæuijt in sanctam posteritatem Adæ, Atque hanc ob causam posteros Cain Gygantes uocat.

Gygantes.

Hæc faciunt, ut existimem Lamech imitatum esse morem Patris sui Cain, & occidisse aliquem insignem ex sanctis Patribus uirum, una cum Filio.

Cainica Ecclesia.
Ioh. 16.

Vere autem tyrannicum est, quod reprehensus ab Vxoribus non dolet ob factum, sed etsi pœna sibi metuenda sit, eam contemnit. Occidi, inquit, uirum, quid hoc ad uos? Est id in meum uulnus, ego uulnerabor, non uos. Occidi adolescentem, est id in meum liuorem, hoc est, ego plectar, non uos. Quid potuit dici contemptius in manifesto peccato? Hæc mea cogitatio est, Ostendit enim textus fuisse Cainitas tyrannos fortunatos & uoluptuarios. Et ipsa uerba Lamech, ostendunt hominem superbum, non dolentem de cæde facta, sed etiam gloriantem tanquam in iusta causa. Nam Cainica Ecclesia semper excusat tyrannidem, qua in pios utitur. Sicut Christus dicit, Quicumque occiderit uos, putabit se obsequium præstitisse Deo, Itaque Lamech addit.

SI SEPTVPLVM VINDICABITVR CAIN,
certe Lamech septuagies septies.

Pontifex sicut
Lamech communit se.

PRÆFERT se Patri, tanquam iustiore causam habuerit cædis, ut se muniat contra eos, qui cædem uindicaturi erant. Non enim Domini sunt uerba, sed propria ipsius Lamech, Sicut Papa qui se uirtu, tyrannide, minis, anathemate munit, ut possit securus esse, habet enim conscientiam Cainicam & Lamechanam. Nouerit, inquit, is se incurrere indignationem Diuorum Petri & Pauli, quisquis contra hæc fecerit.

Lamech figura mundi.

Nam Lamech est exemplum mundi, in quo Moses uoluit ostendere, quale mundus cor, uoluntatem, & sapientiam habeat, Quasi dicat, Sic facit semen Serpentis, sic faciunt filij huius seculi, Colligunt opes, sectantur uoluptates, querunt potentiam, & ea per tyrannidem abutuntur cõtra ueram Ecclesiam, quam persequuntur & occidunt. In tantis peccatis autem non pauescent, sed superbi & securi sunt, ac gloriantur, Quid faciat iustus? Labia nostra nobiscum sunt, Quis noster Dominus est? Item, Dicit impius in corde suo, Oblitus est Deus, abscondit faciem suam, non respiciet in perpetuum &c.

Psal. 11.
Psal. 12.
Psal. 10.

Hanc huius loci sententiam, etsi uerba & textus non plane ostendit, tamen ipsa res arguit. Ecclesia uera enim semper habet hostem Satanam, Ille impellit sub specie sanctitatis Cainitas contra Fratrem, Sicut Christus dicit, Ioh. 8. Diabolum esse homicidam ab initio. Et in Scriptura passim de Ecclesia prædicatur, quod sanguinem eius fundant impij. Notæ sunt sententiarum in conspectu eius, Propter nomen tuum occidimur tota die, Huc adhibe Historias.

Ioh. 8.
Ecclesia sub
lecla cruci.
Psal. 72.
Psal. 116.
Psal. 44.

Lamech figura Pontifici.

Ergo cum Ecclesia, omnibus temporibus dederit sanguinem suum hariendum impijs & falsis Fratribus, etiam illo primo tempore hostes suos passim fecit, quos scriptura Gygantes uocat, & dicit repleuisse eos terram iniurijs. Inter hos etiam Lamech ille fuit similis forte Iulio secundo aut Clementi septimo, qui etsi summam crudelitatem exercuerunt, tamen uoluerunt uideri & dici sanctissimi. Sicut Lamech, uult uideri iustam causam cædis habuisse. Ideo longe

Ideo longe maiorem pœnam minatur uindicaturo cœdem illam, quam illa diuinitus in interfectorem Cain constituta fuerit.

Ad hunc modum Ecclesia cruce & persecutionibus ab initio mundi vexata est, donec Deus improbitate hominum cogeretur uniuersum mundum Diluuiò perdere. Sic cū Pharaonis malicia impleta esset, demersus est in mare. Cum gentium malicia impleta esset, per Moſen & Iosua uastata & eradicata sunt. Eadem ratione postea Iudæi, cum Euangelium persequerentur, sic uastati sunt, ut ne lapis super lapidem Hierosolymis relinqueretur. Similia exempla sunt Babyloniorum, Medorum, Persarum, Græcorum, Romanorum.

Pœna impiorum omnibus temporibus.

Non igitur dicit scriptura, quem occiderit Lamech, tantum dicit cœdem esse ab eo factam, & Lamech impœnitentem, exemplo patris Cain, se uoluisse defendere, promulgata lege, quæ argueret, habuisse eum iustam cœdis causam. Quod si hæc sententiã non uera est, tamen hoc uerum est, quod Cainitarum generatio sanguinaria fuerit, & ueram Ecclesiam odio habuerit, ac persecuta sit.

Deinde etiam hoc uerum est, quod Lamech non habuerit uerbum, Itaque uox eius non intelligenda est, sicut illa ad Cain, quæ ueritatis uox fuit, Sed Lamech uox, est uox superbiæ, quæ pingit regnum Satanæ & hypocriticam Ecclesiam, securam in peccatis, & gloriantem tanquam re bene gesta.

GENERATIO IUSTORVM.

COGNOUIT QVOQVE ADHVC ADAM
Vxorem suam, & peperit Filium, uocauitque nomen eius Seth, dicens, Posuit mihi Deus Semen aliud pro Habel, quem occidit Cain.

HACTENUS de impiorum generatione Moſes concionatus, quam torã hac breui enumeratione tanquam sepelit. Nunc conuertit se ad descriptionem Piorum & ueræ Ecclesiæ. Ac primũ obseruanda hic phras̄is est, quod de Seth dicitur. Et uocauit nomen eius Seth, Hoc non de Cain nato, non de iusto Habel dixit. Non item postea de Henoch, non de reliquis dicit, Vt scilicet significet hunc esse primum, in quem promissio Parentibus in Paradiso facta, deriuata sit. Atque id etiam Heua significat, cum rationem huius uocationis seu nominis exponit. Non obscure autem ostendit Heua hoc in loco fidem & pietatem suam, quod hunc tali nomine nominat.

Et uocauit nomen eius Seth.

Seth quid.

Quod autem recolat fratricidij facti ab impio Cain, arguit id quoque fuisse acres inimicitias, inter istas duas Ecclesias, & Heuam multa indigna & uidisse & passam esse a Cainitis, Ideo memoriam cœdis tam indignæ reuocat, quod Cain uoluit delere Semen iustum, ut ipse solus dominaretur, Sed Deo gratia, inquit, qui mihi aliud Semen posuit pro iusto Habel.

Cur Heua reuocet memoriam cœdis.

Moſes suo more breuibus uerbis maximas res complectitur, ut excitet Lectorem ad diligentem considerationem operum Dei. De luctu & iusto mœrore Parentum supra diximus, Ac non uideo ego causam, cur non credam post istam cœdem factam, nullum Filium usque ad Seth Adæ natum esse. Admonuit pios Parentes periculum quod experti erant, ut a generatione abstinerent. Itaque credo singulari promissione per Angelum data, iterum confirmatos & animatos esse, futurum ut eiusmodi Filius eis nasceretur, qui solidam promissionem habeat, ut etsi generatio Cain propter peccatum tota pereat, tamen huius Filij generatio seruetur, donec promissum illud Semen benedictum in mundum ueniat.

Adam 100. annis post Habel occisum non generauit filium.

Huius

QVARTVM CAPVT

Seth.

Huius singularis promissionis testimonium esse uidetur, quod Heua attexit ad nomen Coniunculam quandam, & Moses phrasi utitur, qua de nullo alio est usus, cum dicit, Et uocauit nomen eius Seth. Porro Seth, est a uerbo Sath, quod significat, posuit, firmavit, ut ostendat hunc ceu fundamentum fore, in quo nitatur promissio de Christo, etiamsi plures Filij nascentur Parentibus, Non uocat enim superbo nomine, sicut Cain, & tamen significat non opprimendam esse posteritatem Seth.

Due Ecclesie.

Cainita igitur eiectione a conspectu Parentum, relinquuntur sub maledictione sine omni promissione, nec habent aliquid reliquum de misericordia, nisi quantum a plorum generatione tanquam mendici acceperunt, non tanquam haeredes eius, quam supra diximus fortuitam misericordiam. Ideo autem non meminit Moses, qui nam ex posteritate Cainica eam sint consecutus, ut discernat duas Ecclesias, Alteram iustam quae habet promissiones futurae uitae, sed in hac uita afflictam & pauperem. Alteram impiam, sed in hac uita florentem & diuitem.

Magna fides Heua.

A C merito laudatur Heua, mater omnium nostrum, tanquam sanctissima mulier, plena fidei & charitatis, quod uera Ecclesiam in Seth tam magnifice commendat, nulla ratione habita Cainitarum. Non dicit, Habeo alium Filium loco Cain, Occisum Habel praefert Cain, cum tamen Cain esset Primogenitus. Non solum igitur fidei, sed etiam obedientiae singularis laus est, quod non offenditur iudicio Dei, sed ipsa suum iudicium mutat. Habel cum natus esset contempserat, Cain tanquam possessorem promissionis magnum fecerat. Hic contrarium facit, Quasi dicat, In Habelle mihi omnia futurae posita, Hic enim iustus fuit, sed eum occidit impius Cain, Nunc igitur aliquid Semen mihi pro Habelle est positum.

Non indulget materno affectui, Non excusat aut extenuat peccatum Filij, Sed excommunicatum Cain, excommunicat ipsa quoque, & relegat cum omni posteritate in colluuiem gentium, quae sine certa misericordia uiuunt, nisi in quantum apprehenderunt fortuitam misericordiam tanquam mendici, non tanquam haeredes eius.

Mirum autem est, cum tantam Sanctorum turbam Papae Ecclesia conseruauerit, quod in eorum Catalogo non etiam posuit Heuam plenam fide, caritate & crucibus infinitis. Sed arguit fortasse id, quod maluit Cainitarum Ecclesiam quam sanctam Ecclesiam sequi.

Iudaica fabulae ineptae & impiae.

S Tultam fabellam & ineptam Iudaeorum hic omitto, Quod Lamech inobedientes uxores adduxerit ad Adamum tanquam Iudicem, qui cum mandaret eis, ne marito negarent debitam beneuolentiam, Obiecerunt ei mulieres, Cur itidem non cum Heua faceret? Adamum itaque qui ab occiso Habelle abstinerat ab uxore, iterum cum ea consueuisset, ne exemplo suo alij auctor esset perpetuae continentiae & mundus non multiplicaretur. Haec fabulae ostendunt Iudaeorum impuras cogitationes. Sicut etiam est, quod dicitur, Cain ad septimam usque generationem creuerit, Impij homines ad calumniam scripturam talia confingunt.

Simile est, quod sentiunt Cain in Paradiso generatum, cum adhuc existeret in Parentibus eius originalis iusticia. Hoc quorsum pertinet, quam ut Christum penitus aboleamus, Nam sublato peccato originali, quid Christi opus est? Indigna igitur sunt haec quae recitentur, sed digna hostibus Christi & persecutoribus gratiae.

Habemus igitur in Seth nouam generationem, quae nascitur & continet ex illa promissione, Quod Semen mulieris conteret caput Serpentis. Ideo deo hoc nomen conuenit ei, ut gratuletur sibi Heua hoc Semen staturum esse, non

esse, non posse opprimi &c. Est usus Psalmus eodem uerbo, Psal. 10. Quæ po Psal. 10.
fuit destruxerunt, Et conuenit Ebraica uox cum germanica fere, Seth, Es
steht.

DEINCEPS IPSI SETH QVOQVE NA-
tus est filius, & uocauit nomen eius Enos.

VERbum Iikra uocauit, masculinum est, ut intelligas, Patrem
hoc nomen dixisse Filio. Supra foemininum fuit, quod Heua hoc no-
men dedit Filio, Ideo diuersa phrasis est, quam Latina lingua non potest
ostendere.

Porro Enos significat hominem afflictum & calamitosum, Sicut Psal. Psal. 8.
mo 8. Quid est homo, ut recorderis eius? Seth igitur significat hoc tempore
fuisse aliquam singularem persecutionem seu afflictionem Ecclesiæ, Non
enim dormitabat, nec ociosus erat ille uetus Serpens, qui eiecerat hominem
de Paradiso, qui occiderat hominem Deo dilectum Habel. Ideo post accep-
tam consolationem, per Seth natum, sequitur alia tentatio seu tribulatio,
quam impositione huius nominis ostendunt pij Parentes, Non enim fortui-
ta hæc nomina æstimanda sunt, Sed aut prophetica sunt, aut ab euentu sunt
sumpta.

TVM CEPTVM EST INVOCARI NO-
men DOMINI.

RABINI hoc accipiunt de idolatria, quod sub id tempus ce-
perit nomen Domini tribui creaturis, Soli, Lunæ &c. Sed Moses hic
non loquitur de generatione Cainitarum, sed quid pia Adæ generatio fece-
rit, nempe, quod post natum Enos ceperit uerus cultus, inuocatio nominis
Domini.

Atque hic pulcherrime definitur, quid sit colere Deum, Nempe inuo- Cultus Dei.
care nomen Domini, quod est opus seu cultus primæ tabulæ, quæ de ueris
Dei cultibus præcipit. Complectitur autem inuocatio nominis Domini, præ-
dicationem uerbi, fidem seu fiduciam in Deum, confessionem &c. Sicut con-
tingit hæc erudite Paulus Rom. 10. Pertinent quoque ad cultum Dei opera Rom. 10.
secundæ tabulæ, Sed ea non immediate ad Deum referuntur.

Postquam igitur per Cain confusio facta est in domo Adæ, paulatim
multiplicatur etiam piorum generatio & paratur Ecclesiola, in qua Adam
tanquam Pontifex gubernat omnia per uerbum & sanam doctrinam. Hoc
dicit Moses cepisse sub natiuitate Enos, Cuius nomen etsi significat insigni-
ni clade oppressam tum fuisse Ecclesiam, tamen Deus eam gratia & miseri-
cordia sua iterum erexit, & addidit hanc benedictionem spiritualem, ut in
certo loco conuenirent, docerent, orarent, sacrificarent, quod fortasse per
Cainitas aut prohibitum, aut impeditum hætenus erat. Atque hic iterum ui-
demus Semen promissum cum Serpente belligerari & caput eius conterere.

Porro quod Moses non dicit inuocari ceptus est Dominus, sed nomen
Domini, recte id refertur ad Christum, sicut etiam in alijs locis uocatur,
Schem lehoua. Et illustris inde nascitur sententia, Quod nomen Domini
tum ceptum sit inuocari, hoc est, quod Adam, Seth, Enos hortati sint poste- Nomen Do-
ritatem suam, ut expectarent redemptionem, ut crederent promissioni de mini.
Semine mulieris, & ipse illa uincerent Cainitarum insidias, cruces, persecu-
tiones, odia, iniurias &c. nec desperarent de salute, Sed potius gratias age-
rent Deo, liberaturo eos aliquando per Semen mulieris.

Quid

QVARTVM CAPVT

Quid enim aliud potuit Adam & Seth melius aut utilius docere, quam Liberatorem Christum suæ posteritati promissum? Et conueniunt hæc cum uera ratione, quæ in docenda religione sequenda est. Nam primæ tabulæ prima debet esse cura, hæc cognita postea facile est, secundam intelligere. Imo facile est secundam implere. Quomodo enim, ubi doctrina pura est, ubi recte creditur, recte inuocatur, recte aguntur gratiæ Deo, possunt ab esse alij inferiores fructus?

AD hunc modum uoluit Deus illo tempore consolari afflictam piorum Ecclesiam, ne in futurum desperaret. Sic uidemus per omnes Historias uicissitudinem consolationum & afflictionum perpetuam. Sic fame oppressos Parentes & fratres, Ioseph in Aegypto subleuat. Post iterum oppressi ab impijs regibus per Mosen liberantur ex seruitute. In Babylone captiuos liberat Cyrus &c. Semper enim Deus, cum sinit suos ui & dolis Diaboli & mundi premi, iterum eos erigit, donat Prophetas & Doctores pios, qui labascentem Ecclesiam restaurent, & furorem Satanæ frangant aliquandiu.

Porro, sicut supra quoque ostendi, Dialectica definitio hic constituenda est, quod non uocat cultum Dei ceremonias, per homines inuentas & traditas, non statuas erectas, non alia ludibria rationis humanæ, sed inuocationem nominis DOMINI. Hic igitur est summus cultus, Deo placens, & in prima tabula postea mandatus, qui complectitur timorem Dei, fiduciam in Deum, confessionem, inuocationem, prædicationem.

Summus cultus in prima tabula.

1. Primum enim præceptum postulat fidem, ut credas Deum esse adiuto
- Præceptū. 2. rem in oportunitate, sicut Psal. 9. dicitur. Secundum postulat confessionem & inuocationem, ut nomen Dei inuocemus in periculis, ut gratias agamus & inuocemus Deo. Tertium, ut uera doceamus, ut sanam doctrinam tueamur & custodiamus &c. Hi sunt ueri & proprii Dei cultus, quos requirit Deus, non requirit sacrificia, non pecuniam, non alia, Primam tabulam requirit, ut audias, mediteris, doceas uerbum, ut ores, ut Deum timeas. Hoc cum fit, sequentur quasi sua sponte etiam secundæ tabulæ cultus seu opera. Est enim impossibile ut qui primæ tabulæ cultus præstat, non etiam præstet secundam tabulam.

Psal. 1.

Sicut quoque dicit Psalmus primus, Qui meditatur in uerbo Dei die ac nocte, hic est sicut arbor plantata ad riuos aquarum, qui dat fructum suum tempore suo, & cuius folium non defluit. Hæc euidentia & infallibilis est consequentia, Qui enim credit Deo, & timet Deum, qui inuocat Deum in tribulatione, qui laudat & gratias agit pro beneficijs, qui libenter audit uerbum, qui assidue meditatur opera Dei, qui docet alios ut faciant eadem, hic num noceret proximo? an non obediret Parentibus? num occideret? num mœcharetur? &c.

Arbor bona.

Prima igitur tabula primo proponenda, & de ueris Dei cultibus primo docendi sunt homines. Hoc enim est facere arborem bonam, ex qua postea enascentur boni fructus. Aduersarij nostri contraria ratione utuntur, uolunt esse fructus antequam arbor est.

Signa externa adduntur uerbo.

CREdo autem quod isto tempore addita sit aliqua uisibilis Ceremoniæ cultui Dei, Ita enim Deus semper solet, ut cū uerbo coniungat aliquod uisibile signum. Cum Habel & Cain sacrificarent, ostendit Deus uisibili signo, quod respiceret ad Habel & non ad Cain. Ita fortasse hic quoque accideret, cum refloresceret Ecclesia, & uerbum Dei palam magno successu doceretur, addidit Deus aliquod uisibile signum, ut Ecclesia certo statueret placere se Deo.

Hoc autem signum, siue ignis de cœlo, siue aliud fuit, Deus ideo distulit usque in tertiam generationem, ut discerent homines uerbo esse contenti. Postquam

Postquam autem solo uerbo in omnibus calamitatibus se contra Cainitas consolati sunt, addit Deus ex sua misericordia etiam aliquod uisibile signum, Constituit locum, Personas & Ceremonias quoque aliquas, ad quas Ecclesia congregaretur, exerceret fidem, doceret, oraret, &c. His enim habitis, nempe uerbo, seu prima tabula. Deinde uisibili signo diuinitus constituto, conficitur Ecclesia, in qua exercentur Homines docendo, audiendo, participando Sacramentis &c. Sequuntur deinde etiam opera secundae tabulae, quae in his tantum sunt cultus & placent, qui habent & exercent primam tabulam.

Opera secundae tabulae.

Hoc donum commendat hoc in loco uerbis breuibus, cum dicit, Et ceptum est inuocari in nomine Domini, Non enim a Cainitis, ut Iudaei exponunt, sed ab Adae pia posteritate, quae sola tum fuit uera Ecclesia, Quare si qui ex posteritate Cain sunt saluati, hos cum hac Ecclesia coniungi necesse fuit.

EST autem haec quatuor priorum Caputum summa, ut credamus post hanc uitam resurrectionem mortuorum, & uitam aeternam per Semen mulieris. Haec est piorum & credentium portio, qui in hac praesenti uita, calamitosi & omnium iniurijs obnoxij sunt. Contra impijs datae sunt Mundi opes & potentia, quibus utuntur contra ueram Ecclesiam.

Summa seu praecipua doctrina priorum 4. Caputum.

In primo enim Capite ostenditur, Hominem esse conditum ad immortalitatem, siquidem ad imaginem Dei est conditus. 1.

Idem ostendit praecipuum secundi Capitis, Quocumque die ex hoc ligno comederis, morte morieris. Sequitur enim non morituros fuisse primos Homines, si non comedisent. Per peccatum igitur ex immortalitate in mortalitatem lapsi sunt, & generant ex se similes sibi posteros. 2.

Sed in tertio, Capite iterum renouatur immortalitas per promissionem de Semine. 3.

In quarto autem Capite manifestum exemplum est immortalitatis, siquidem Habel postquam a Fratre occisus est, uiuit, susceptus in gremium Dei, qui testatur sanguinem eius clamare. 4.

Porro quintum sequens Caput praecipue propter Henoch a Domino raptum scribitur. Etsi enim necessarium est propter numerum annorum generationis Piorum, tamen hoc maxime insigne est, quod commemorat Henoch, non mortuum sicut Adamum, non interfectum sicut Habelem, non raptum aut laceratum a leonibus aut ursis, Sed ab ipso Domino, & ad immortalitatem raptum, ut scilicet credamus in Semen mulieris Christum, Redemptorem nostrum & Victorem Diaboli, perque eum expectemus ipsi quoque immortalem uitam, post hanc calamitosam & mortalem uitam. 5.

Hanc consonantiam horum quinque Caputum Iudaei non uident, Carent enim sole, qui haec illustrat & patefacit, Christo, per quem nos habemus remissionem peccatorum, & immortalem uitam.

QVINTVM CAPVT

HIC EST LIBER GENERATIONVM ADAM.

Cur instituat
Catalogum
Moses.

VNC CATALOGVM MOSES instituit propter duas causas. Primum propter promissionem Seminis factam ad Adam. Secundo propter Henoch. Ac infra in decimo capite post Diluuium etiam genealogiam scribit Moses, sed longe alia ratione, quam hic, Nam & annos hoc in loco numerat, Et singulari consilio addit de singulis, quod mortui sint.

Ac uidetur hæc clausula superflua esse, Quid enim necesse est (postquam dixit, Fuerunt cuncti dies Adam quoad uixisset, nongenti anni & triginta) addere, Et mortuus est. Nam cum annorum numerus ponitur, etiam mortis tempus positum est, Si enim longius uixisset, numerati essent quoque illi anni.

Cur Moses
addat Patres
mortuos esse.
Rom. 5.

Sed facit hoc Moses certo consilio, ut notet inestimabilem iram, & inuitabilem pœnam propter peccatum, toti humano generi inflictam. Sicut Paulus ex hoc loco disputat, Rom. 5. Per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & sic in omnes homines mors pertransiit, eo quod omnes peccauerunt. Est enim perpetua cōsequentia. Adam mortuus est, Ergo fuit peccator; Seth mortuus est, Ergo fuit peccator: Infantes moriuntur, Ergo infantes habent peccatum, & sunt peccatores. Hoc uult Moses ostendere, cum de toto ordine Patriarcharum, etsi sanctificati & renouati essent per fidem, dicit, quod sint mortui.

Exemplum
Henoch.

Sed in hoc ordine elucet tanquam stella, amabilissimum Lumen immortalitatis, quod de Henoch commemorat Moses, Eum non extitisse amplius inter homines, & tamen non mortuum, sed a Domino sublatum esse. Significat enim genus humanum damnatum quidem ad mortem propter peccatum, & tamen relictam esse spem uitæ & immortalitatis, ne in morte maneamus.

Hanc ob causam oportuit originali Mundo non solum dari promissionem uitæ, sed etiam Exemplo ostendi immortalitatem. Hanc ob causam de singulis Patriarchis dicitur, tot annos impleuit, & mortuus est, hoc est, tulit pœnam peccati, uel peccator fuit. De Henoch autem id non dicit, non quod non fuerit peccator, sed quod etiam peccatoribus relicta est spes uitæ æternæ per Semen benedictum. Itaque etiam Patriarchæ, qui in fide huius Seminis mortui sunt, spem uitæ æternæ retinuerunt.

Habel.
Henoch.

Est igitur hoc alterū Exemplum, quod ostendit Deum uelle nobis post hanc uitam donare æternam uitam. Nam & Habel a Fratre occisum uiuere & clamare dicit Dominus, & Henoch ab ipso Domino sublatus est.

Spes immortalitatis.

Non igitur desperabimus, quod uidemus mortem ab ipso Adam deriuatam in totum genus humanum. Nam mortem hanc ideo patimur, quia peccatores sumus. Sed in morte non manebimus, Habemus enim spem de diuina cogitatione & prouidentia, quod Deus cogitat mortem hanc abolere, sicut cepit per promissionem benedicti Seminis, & ostendunt idem exempla Habelis & Henoch. Habemus igitur primitias immortalitatis per spem, Sicut Paulus dicit, Spe salui sumus, Donec plenitudo in nouissimo die adueniat, ubi uitam creditam & speratam, sentiemus & uidebimus.

Rom. 5.

Qualem immortalitatem
somniauerint
Philosophi.

Caro hæc non intelligit, Iudicat hominem mori sicut bestiam, Ideo qui inter Philosophos fuerunt optimi, senserunt per mortem solui & liberari a materia a corpore. Solutam autem ab illo corporis domicilio, misceri cœtui Deorum.

Deorum, ac liberam esse ab omnibus corporalibus molestiis. Talem immortalitatem somniarunt Philosophi, quanquam eam non satis firmiter tenere nec tueri potuerunt. Sed sacrae literae docent de resurrectione & uita aeterna aliter, eamque spem sic ponunt ob oculos, ut de ea non possimus ambigere.

DEinde proponit nobis hoc caput quasi imaginem & formam aliquam totius Mundi originalis, Numerantur enim decem Patriarchae usque ad Diluuium cum suis posteris, qui pertinent ad Christi lineam. Non autem inutile studium est, si quis, ut haec a Mose indicata sunt, in charta sibi ob oculos ponat, ut uideat, qui Patriarchae, cum quibus & quamdiu uixerint, id quod ego per otium feci. Habet Cain quoque suam Lineam, sicut in superiore capite ostendit Moses, nec mihi dubium est, quin longe numerosiorem posteritatem habuerit, quam Seth iustus.

10. Patriarchae usque ad Diluuium &c.

Ex his duabus familijs ceu stirpibus impletus est orbis terrarum usque ad Diluuium, in quo isti rami utrinque descendentes, hoc est, tam bonorum quam malorum posteris, euulsi sunt, Relictis tantum octo animabus, inter quas tamen una praua fuit. Itaque sicut hoc in capite, egregia species originalis mundi proponitur, Ita inestimabilis ira Dei & horribilissimus casus est, uidere istorum decem Patriarcharum uniuersam propaginem, redigi ad octo animas.

SED referuimus hanc tristem memoriam usque ad suum locum, Nunc hoc agamus, quod Moses in hoc capite agit, qui uult nos istius seculi glorias & summam maiestatem considerare. Adam superuixit nepotem Henoch, nec multo ante Noah natum extinctus est, Nam centum uiginti sex anni intercesserunt. Porro Seth tantum quatuor & decem annis ante Noah natum mortuus est. Enos autem cum Noah uixit, & reliqui Patriarchae, excepto Henoch. Ad hunc modum qui conferunt numeros, uidebunt tot casus Patriarchas, quorum alius septingentos, alius noningentos annos impleuit, simul uixisse, docuisse, gubernasse piorum Ecclesiam.

Gloria originalis Mundi.

Haec summa gloria est primi Mundi, quod simul tot bonos, sapientes, sanctos Viros habuit. Non enim putabimus haec uulgaria simplicium hominum esse nomina, Summi heroes fuerunt, quos tulit hic Mundus, post Christum & Iohannem Baptistam. Et nos in nouissimo die maiestatem eorum uidebimus & admirabimur. Sicut etiam uidebimus res gestas ab ipsis, tum enim patefiet, quid Adam, quid Seth, quid Methusalah & alij fecerint.

In nouissimo die patebit illa maiestas primi mundi.

Quid a Serpente antiquo passi sint, Quomodo se spe Seminis, contra Mundi seu Cainitarum iniurias, solati & tutati sint, Quam uarias insidias sint experti, Quantam inuidiam, odium, contemptum ob gloriam Seminis benedicti, nascituri ex ipsorum stirpe, tulerint. Non enim existimandum est, uixisse eos sine summis calamitatibus & crucibus infinitis, Haec in nouissimo die patefient.

Nunc utile & plenum uoluptatis est, intueri animo quasi oculis, in illud felicissimum seculum, quo tot Patriarchae simul uixerunt, qui fere omnes primum parentem Adam uiderunt, excepto Noah.

CAINITARVM GLORIA.

HABVERunt autem & Cainitae suam gloriam, sapientissimos homines in omni genere ciuiliu negotiorum, & pulcherrimos Hypocritas, qui plurimum negotij fecerunt uerae Ecclesiae & sanctissimos Patriarchas uarie diuexarunt, Ut merito eos numeremus inter sanctissimos Martyres & Confessores, Nam Cainitae, sicut Moses supra indicauit, statim numero &

patriarchae martyres sanctissimi &c.

QVINTVM CAPVT

mero & industria ceperunt uincere. Etsi autem Patrem Adam coacti sunt reuereri, tamen uaria tentarunt, ad opprimendam piorum Ecclesiam, praesertim postquam primus Patriarcha Adam mortuus est, Ideo quoque Cainitae sua impietate maturarunt Diluuij poenam.

Conciones Patriarcharum ante Diluuium grauissimas.

Fuit autem ista Cainitarum potentia & malicia occasio, ut sancti Patriarchae tanto studiosius & diligentius docerent Ecclesiam suam. Quot & quam graues isto toto annorum cursu Conciones putamus ab eis habitas? Cum & Adam ac Heua narrarent de prima conditione, & gloria Paradisi, & monuerunt de cauendo serpente, qui per peccatum tantorum malorum causa extitit? Quam putabimus eos fuisse diligentes in explicanda Promissione de Semine? Quam cordatos in excitandis suorum animis, ne aut splendore Cainitarum, aut suis calamitatibus frangerentur.

Diluuij descriptio breuissima. Originalis mundi optimus &c. Postrema tempora mundi.

Haec omnia omittit Moses, quod & scribi non possint ob prolixitatem, & seruetur eorum reuelatio ad illum gloriae & liberationis diem.

Sic Diluuium, etsi horribilissimum fuerit, tamen breuissima est eius descriptio in Mose, uoluit enim tantas res relinquere cogitandas hominibus.

Sic hoc in loco uoluit breuiter imaginem aliquam primi & originalis Mundi proponere, qui fuit optimus, & tamen habuit magnam copiam peccatorum hominum, Adeo ut non nisi octo animae in Diluuiio sint seruae. Quid futurum putamus ante diem extremum, siquidem nunc reuelato Euangelio, tanta contemptorum est copia, ut uerendum sit, ne breui praeualeant & repleant Mundum erroribus, & Verbum omnino extinguatur.

Luca 18. Matth. 24. Mundus contemptor promissionum & comminationum Dei &c.

Profecto Christi horribilis uox est, dicentis, Putas ne, quod Filius hominis, cum uenerit, inueniet fidem? Lucae 18. Et Matth. 24. comparat postrema tempora, temporibus Noah. Sunt horribiles haec uoces, sed Mundus securus, ingratus, omnium promissionum & comminationum Dei contemptor, abundat omnibus iniquitatibus, & quotidie magis ac magis deprauatur. Postquam enim pontificum Regnum desijt apud nos, qui tantum formidine poenae rexerunt Mundum, contempta sana doctrina, degenerant homines tantum non in bruta & bestias. Numerus sanctorum & piorum Praedicatorum minuitur, Omnes indulgent cupiditatibus suis. Fiet autem ut nouissimus dies, sicut Fur obruat Mundum, & deprehendat homines in securitate indulgentes ambitioni, tyrannidi, libidinibus, auaritia & omnibus uicijs.

Calamitates postremi temporis.

Porro ipse Christus haec ita praedixit, non itaque est, ut eum mentitum esse putemus, Quod si primus Mundus, qui tantam copiam summorum Patriarcharum habuit, sic misere corruptus est, Quid nobis non est metuendum in tanta imbecillitate naturae? Det igitur Dominus ut in fide & confessione Filij sui Ihesu Christi, quam citissime colligamur ad Patres illos, & intra uiginti annos moriamur, ne horribiles illas postremi temporis miseriae & calamitates tum spirituales, tum corporales uideamus, Amen.

Adam.

HIC EST LIBER GENERATIONVM ADAM.

ADAM sicut postea subiungitur, est nomen commune totius generis humani, Sed tribuitur uni Adae dignitatis gratia, quia est ceu fons generis humani, Vocabulum Sepher, liber est, a Saphar, quod significat, enarrare, enumerare. Liber generationum Adam, uocatur ipsa enarratio, & enumeratio posteritatis Adam.

IN DIE QVO CREAUIT DEVS HOMINEM, ad similitudinem Dei fecit eum,

HAEC

HÆC particula mouit excæcatos Iudæos, ut fabularentur, Ad ^{Iudæorum} Adam ^{nugas.} eum eo die, quo creatus est, in Paradiso concubiisse cum sua Heua, & eam impregnata esse. Huiusmodi fabulas multas habent, Nihil enim sani nec puri ab eis expectandum est, quod ad Scripturæ sensum attinet.

Moses autem hoc uult dicere, quod uelit ætatem Adæ integram recitare & numerare dies uitæ eius a die quo creatus est, ut ostendat simul ante Adamum nullam fuisse generationem. Distinguenda enim est generatio a creatione, Generatio ante Adamum non fuit, sed tantum creatio, Adam igitur & Heua non nati, sed creati sunt, idque immediate a Deo ipso.

Addit autem, Ad similitudinem Dei fecit eum, Vt intelligas, cum postea dicit, genuisse eum Seth, quod numeret annos eius a primo die creationis eius.

Porro supra diximus, quid similitudo Dei fuerit, Etsi autem fere omnes pro eodem accipiant, similitudinem & imaginem Dei, tamen quantum ego diligenti obseruatione potui deprehendere, est aliqua inter hæc duo uocabula differentia, Nam Zelem proprie uocarunt imaginem seu figuram, ^{Differentia inter similitudinem & imaginem Dei.} Vt cum dicit Scriptura, Destruite aras imaginum uestrarum, Ibi uocabulum nihil significat aliud, quam figuras seu statuas quæ eriguntur. Demuth uero, quod similitudinem significat, est perfectio imaginis. Exempli causa, cum loquimur de imagine mortua, quales sunt in nomismatibus, dicimus hæc est imago Bruti, Cæsaris &c. Sed ea imago non statim refert similitudinem, non ostendit lineamenta omnia.

Quod igitur Moses dicit, Hominem etiam ad similitudinem Dei factum esse, ostendit quod homo non solum referat Deum, in eo quod rationem, seu intellectum & uoluntatem habet, sed etiam quod habet similitudinem Dei, hoc est, uoluntatem, & intellectum talem, quo Deum intelligit, quo uult quæ Deus uult, &c.

AD hanc tum imaginem tum similitudinem Dei perfectam conditus homo, si non lapsus esset, uixisset in æternum lætus & gaudio plenus, habuisset uoluntatem hilarem & expeditam ad obediendum Deo, Sed per peccatum tum similitudo, tum imago amissa est, Reparantur tamen aliquomodo per fidem, sicut Paulus dicit, Incipimus enim agnoscere Deum, & adiuuat nos Spiritus Christi, ut cupiamus obedire mandatis Dei. ^{Ephr. 4. Col. 3.}

Sed horum donorum tantum primitias habemus, Hæc noua Creatura in nobis tantum incipit, non absoluitur dum sumus in hac carne. Erigitur uoluntas aliquomodo ad laudandum Deum, ad agendas gratias, ad confessionem, patientiam &c. Sed tantum secundum primitias, Nam caro suo more, sequitur quæ sua sunt, & ijs quæ Dei sunt repugnat. Ita tantum incipiunt hæc dona in nobis reparari, Decimæ autem seu plenitudo huius similitudinis contingent in futura uita, postquam caro peccati per mortem abolita fuerit.

MASCVLVM ET FOEMINAM CREAUIT eos, Et benedixit illis, uocauitque nomen eorum Adam in die creationis illorum.

SUPRA dixi nomen generale Adam, attributum esse propter excellentiam Adæ soli. Omitto autem hic Rabinorum nugas, qui dicunt ^{Rabini.} nullum uirum esse Adam seu hominem, nisi habeat uxorem. Item nullam foeminam esse Adam seu hominem, nisi habeat uirum. Possunt quidem hæc ex Patrum sermonibus esse orta, Sed Iudæi ea deprauant ineptis opinionibus.

QVINTVM CAPVT

Benedictionis autem ideo meminit Moses, ut ostendat eam propter peccatum non esse ademptam homini, Sicut & Cain hoc donum multiplicationis & dominij mansit, etsi Fratrem occidisset.

ET VIXIT ADAM TRIGINTA ET CENTVM annis, genuitque in similitudine sua, iuxta imaginem suam, & uocauit nomen illius Seth.

HABELIS non meminit, decessit enim is sine hærede, & est sepelitus, ut esset nobis Exemplum resurrectionis mortuorum. Cain quoque non meminit, quod excisus est per peccatum ex Linea Christi, & ex uera Ecclesia eiectus.

Adam centum annis post Habel non genuit filium.

Porro quid Adam cum sua Heua his centum annis fecerit scriptura non ostendit. Aliqui autem ex nostris Scriptoribus addunt centum annos, quibus aiunt uixisse Adam cum Heua, antequam Cain interfecisset Habel, atque ita tribuunt Adæ ducentos & triginta annos ante generationem Seth. Mihi, ut supra quoque commemorauimus, uerisimile uidetur, quod istis centum annis pii Parentes luxerunt domesticam calamitatem. Nam Adam primum generauit ex se similes liberos, filios & filias, post eiectionem ex Paradiso. Ac fortasse incidit cædes illa in trigessimum annum Habelis, Non autem uidentur liberi multo Parentibus minores natu fuisse, Nam Parentes non generati, sed creati fuere.

Judaica fabula.

Indulisse igitur dolori pios Parentes credimus, & abstinuisse a consuetudine coniugali, Non eo animo, quo Iudæi fingunt, qui nugantur, Adæm tanquam Monachum perpetuam castitatem uouisse & seruaturum fuisse, nisi ab Angelo iterum cum uxore consuescere esset iussus. Sed digna est fabula quæ narretur Romano Pontifici in quadragesima, non enim dignus est melioribus. Non sic fuit Adam impius, hoc enim esset ulcisci dolorem, & abijcere donum benedictionis, quod Deus etiam lapsæ naturæ reliquit.

Deinde non fuit hoc in manu Adæ, Nam, sicut Moses ostendit, masculinum eum creauerat Dominus, cui opus esset Vxore, & qui haberet instinctum procreandi a Deo in naturam insitum. Si igitur abstinuit, sic abstinuit, ut dolori ad tempus cederet, quem ex calamitate ista acceperat, & tamen suo tempore rediret ad Heuam suam.

Quod autem Moses diserte addit de Adam, Genuitque in similitudine sua, iuxta imaginem suam, De eo uarie disputant Theologi. Sed simplex sententia hæc est, Quod Adam fuit creatus ad imaginem & similitudinem Dei, uel creata imago a Deo non generata, non enim habuit Parentes. Sed in hac imagine non mansit, excidit ab ea per peccatum. Itaque Seth, qui postea nascitur, non nascitur ad imaginem Dei, sed Patris sui Adæ, hoc est, est similis Adæ, refert patrem Adam, non solum oris figura, sed etiam similitudine, ut non tantum haberet digitos, nasum, oculos, gestus, uocem, loquelam sicut Pater, sed etiam similis esset reliquis conditionibus, tum animi tum corporis, moribus, ingenio, uoluntate &c. In his non refert Seth similitudinem Dei, quam Adam habuit, & iterum amisit, sed similitudinem sui patris Adam, Hæc autem est similitudo & imago non creata a Deo, sed generata ex Adam.

Similitudo Adæ.

Fide recuperatur imago Dei amisæ.

Gal. 4.

Includit autem hæc imago peccatum Originis, & pœnam mortis æternæ propter peccatum Adæ inflictam. Sicut autem Adam per fidem in futurum Semen, recuperauit imaginem amisam, Ita Seth quoque postquam adoleuit, Deus per uerbum ei impressit similitudinem suam. Sicut Paulus quosdam loquitur ad Gal. 4. Iterum uos parturio, donec formetur in uobis Christus. De nomine

De nomine Seth supra dixi, Imperatiue significat, ut sit uox imprecantis & bene ominantis, Quasi dicat, Cain non solum cecidit, sed etiam cadere fecit Fratrem. Det igitur Deus, ut hic Filius Seth stet, & sit positus, tanquam fundamentum firmum, quod Satan non subuertat, Talem siue benedictionem, seu Orationem hoc nomen includit.

ET FVERVNT CVNCTI DIES ADAM QVO
ad uixit, nongenti anni & triginta anni, Et mortuus est.

HÆC quoque pars est felicitatis illius temporis, quod homines ad tam longam ætatem uixerunt, quæ hodie, si ad nos compares, incredibilis est. Queritur autem quæ huius longeuitatis ratio & causa fuerit: Nec mihi displicet, quod quidam dicunt, Et meliores tum fuisse complexiones, & salubriora omnia, quibus ad uictum utebantur. Ad hæc accessit quoque summa moderatio in uictu, quæ sola quantum ad sanitatem conferat, quid opus est dictu?

Et si autem saniora corpora fuerunt quam nunc sunt, tamen neque uigor membrorum omnium idem, nec robur mansit, quod ante Peccatum in Paradiso habuerant. Aduiuit autem istam corporum benedictionem hoc quoque, quod post peccatum, renouati & regenerati iterum sunt per fidem in promissum Semen. Itaque etiam peccatum per fidem Seminis infirmatum est. Nos igitur quantum ab ista iusticia degenerauimus, tantum etiam de robore & uiribus corporum amisimus.

Quod autem ad uictum attinet, quis non credat isto tempore unum potum præstantius fuisse, & etiam plus salubris alimenti præbuisse, quam nunc mille? Radices quoque quibus usi sunt, maioris odoris, uirtutis, saporis fuerunt quam nunc. Hæc omnia, nimirum sanctitas & iusticia, moderatio, bonitas frugum, aeris quoque salubritas, adiuuerunt longæuitatem. Dominus tandem accessit noua ordinatio Dei, qua de uita hominum plurimum diminutum est.

SI uero nostram hodiernam rationem uitæ diligenter consideres, magis Scorrumpimur cibo & potu quam alimur. Nam præterquam quod immoderatissime uiuimus, quantum etiam de bonitate frugum decessit: Primi parentes autem & moderate uixerunt, & tantum ea delegerunt, quæ ad alenda & reficienda corpora idonea erant. Non autem dubium est, quin post Diluuium omnes fructus degenerauerint. Sicut nostro seculo sentimus degenerare omnia, Nec tam differunt hodie Italica uina & fructus a nostris, quam fructus ante Diluuium, ab ijs qui post Diluuium ex illa falsugine maris & putredine nati sunt.

Hæc igitur & alia commemorant quidam, tanquam causas tantæ longæuitatis, quæ non improbo. Sed mihi hoc unum satis est, quod Deus eos in optima portione mundi uoluit tam diu uiuere, Et tamen uidemus, sicut Petrus dicit, quod Deus ne quidem originali Mundo uoluit parcere, sicut nec Angelis in cælo, Tam horribilis res est peccatum, Sodoma & Gomorra fuerunt optima portio terræ, & tamen propter peccatum perierunt. Sic ubique ostendunt sacræ literæ magnitudinem peccati, & hortantur ad timorem Dei.

Nunc igitur habemus basin, seu potius fontem, generis humani, Adam cum sua Heua, Ex his nascitur Seth primus ramus huius arboris, Quia autem post natum Seth octingentis annis superuixit, eo toto tempore magnam posteritatem uidit & habuit Adam. Hoc fuit quoque tempus iusticiæ renouatæ per promissionem Seminis futuri. Sed postea cum multipli-

QVINTVM CAPVT

carentur homines & miscerentur filij Dei cum filiabus hominum, ibi mundus cepit corrumpi, & istorum sanctorum Patriarcharum maiestas contemni.

*Primi mundi
maiestas.*

Iucundissimum autem spectaculum est, si adhibeas laborem supputandi, uidere quomodo isto seculo originalis Mundi, tot cani Patriarchæ simul uixerint. Nam si annos primi parētis Adæ diligenter numeres, uidebis quod amplius quinquaginta annis, cum Lamech uixerit patre Noah. Vidit itaque Adam omnes posteros suos usque in nonam generationem, habentes infinitam pene multitudinem filiorum & filiarum, quam Moses non numerat, contentus, quod stipitem & proximos ramos usque ad Noah numerarit.

*Historia origi-
nalis mundi
perijt &c.*

Fuerunt autem sine dubio in isto quoque numero multi præstantes Sancti, quorum si historiam haberemus omnes mundi historias superaret, Nihil enim ad eam exitus filiorum Israel de Aegypto, nihil transitus per mare rubrum, per Iordanem, Nihil captiuitates & reductiones &c. Sed sicut originalis Mundus perijt, ita quoque perijt historia eius. Primum itaque locum in Historijs habet, historia Diluuij, ad eam si alias conferas, uix scintillæ quædam sunt. De priore autem mundo, nihil quam nomina habemus, quæ tamen ipsa ceu notæ maximarum historiarum sunt.

Heue etas.

Fortasse uixit Heua quoque ad octingentesimum annum, & uidit tam magnam posteritatem, Quæ autem eius cura, qui labores, quæ studia in uisitandis, ornandis, docendis, nepotibus: Quæ cruces quoque & qui gemitus, quod Cainitarum generatio tanto conatu se opposuit, ueræ Ecclesiæ? Sunt tamen aliqui ex ijs etiam conuersi fortuita misericordia.

*Aureum seculum
originalis
mundi.*

Vere igitur aureum illud seculum fuit, ad quod nostra ætas uix lutea dici meretur, siquidem nouem Patriarchæ cum sua posteritate simul uixerunt, consentientes in promissionem Seminis benedicti. Hæc omnia Moses indicat, non explicat, alioqui elset hæc historia historiarum.

*Historia
Henoch.*

VNam tamen noluit transire de Henoch, qui septimus ab Adam fuit, tanquam maxime insignem, Quamquam hic quoque incredibili breuitate utitur. Reliquorum enim tantum nomina & annorum numerum ponit. Henoch autem sic pingit, ut cæteros Patriarchas negligere & quasi deforme uideatur, tanquam impios, aut saltem neglectos a Deo. Num enim Adam, Seth, Cainan, cum suis posteris, non ambularunt coram Deo? Cur igitur de solo Henoch hoc prædicat? Num autem Henoch sic a Domino translatus est, ut reliqui Patriarchæ non sint apud Deum, & non uiuant? Imo uiuunt, & nos uidebimus eos in nouissimo die in maxima gloria fulgentes.

Quare igitur Moses Henoch sic præfert? Cur non eadem de alijs quoque prædicat? Qui etsi non rapti a Domino, sed mortui sunt, tamen cum Deo ambularunt? De Enos quoque supra audiuius magnas res eius temporibus gestas, siquidem tum nomen Domini inuocari ceptum est, hoc est, cepit reflorescere uerbum & cultus Dei, ambulatum itaque tum quoque est cum Deo. Sed cur id Moses de Enos non dicit, & de solo Henoch dicit? Hæc enim uerba sunt.

PORRO HENOCH VIXIT SEXAGINTA quinque annis, & genuit Methusalah, Ambulauit autem Henoch cum Deo, postquam genuit Methusalah trecentis annis, & genuit filios & filias, Et facti sunt omnes dies Henoch trecenti sexaginta quinque anni, Ambulauitque cum Deo, & non apparuit, quia tulit eum Deus.

Quod

GENESIS.

C

QUOD dicit, Ambulasse eum cum Deo, neutiquam monachorum more intelligi debet, quod in priuato angulo se continuerit, & ibi monasticam uitam uixerit. Quin super candelabrum, seu ut Christus loquitur, in montem poni oportet tantum Patriarcham, ut fulgeat in publico ministerio.

Ambulare cum Deo. Math. 5.

Sicut eum quoque celebrat Apostolus Iudas in sua Epistola, Propheta inquit, de his septimus ab Adam Henoch dicens, Ecce ueniet Dominus in Sanctis millibus suis, facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum, quibus impie egerunt, & de omnibus duris, que locuti sunt contra Deum peccatores impij.

Iudæ Epistola.

Vnde hæc habuerit Iudas, ignoro, sed uerisimile est, mansisse in hominum memoria, ceu per traditionem, Patriarcharum sancte tum dicta, tum facta, fortasse scripserunt quoque. Hoc igitur ministerium in publico Moses celebrat, & pium Henoch extollit tanquam Solem aliquem præ omnibus Mundi originalis Doctoribus seu Patriarchis.

Vnde colligimus, fuisse in Henoch singularem plerophoriam Spiritus sancti, & animi magnitudinem præstantem, quod summa fiducia præ alijs Patriarchis Satanae & Cainitarum Ecclesiae se opposuit. Non enim, ut supra diximus, Ambulare cum Deo est, in desertum fugere, aut latere in angulo. Sed prodire secundum uocationem, & se opponere iniquitati & malicie Satanae & Mundi, ac confiteri Semen mulieris, damnare Mundi religionem & studia, prædicare per Christum aliam uitam post hanc uitam &c.

Henoch in scriptis Ecclesiae Doctor.

In hoc genere uitæ, uixit pius Henoch annis trecentis, tanquam summus Propheta & Pontifex, qui sex Patriarchas Doctores habuit. Merito igitur celebrat eum Moses, tanquam optimum Discipulum, a pluribus ipsique optimis & excellentissimis Magistris, institutum & eruditum, ac a Spiritu sancto sic ornatum, ut sit Propheta Prophetarum, & Sanctus Sanctorum, in isto originali Mundo, Sic primum ratione officij & ministerij magnus est Henoch.

Secundo etiam ideo prædicatur præ alijs, Quia uoluit Deus eum esse Exemplum toti Mundo, in consolationem & confirmationem fidei de futura uita. Ideo aureis literis hic textus scribendus, & in ima cordium infigendus erat.

Henoch singulare exemplum.

Atque hic iterum ostenditur, quid sit cum Deo ambulare. Nempe prædicare aliam uitam, quam hæc est, docere de futuro Semine, de conterendo capite Serpentis, & destruendo regno Satanae. Hæc fuit prædicatio Henoch, qui tamen fuit Maritus & Paterfamilias, qui habuit Vxorem, & Liberos, ac gubernauit Familiam, qui uictum parauit labore suo. Ne iterum cogites de monastica uita, quæ speciem habet, quasi sit ambulare cum Deo. Cum igitur uixisset pius uir, post natum Methusalah annis trecentis, in summa religione, fide, patientia, & mille crucibus, quas tamen fide in futurum Semen uicet, non apparuit amplius.

Prædicatio Henoch.

HIC uide uerba plena grauissimis affectibus, Non dicit, quod de alijs Patriarchis dixit, Mortuus est, sed disparuit. Id quod omnes Doctores studiose obseruarunt, tanquam certum Argumentum resurrectionis mortuorum. In Ebraeo breuiter, sed significantissime sententia exposita est, sic enim habet. Et ambulauit Henoch cum Deo, Ve eueni, Et nõ ipse, Significat præter spem & opinionem omnium reliquorum Patriarcharum amissum esse seu disparuisse Henoch, & desisse inter homines esse.

Sine dubio igitur Pater & Auus eius grauissima iactura tanti uiri conternati sunt. Norant enim quanto studio docuisset religionem, quam multa passus doluerunt.

Patriarche amisso Henoch passus doluerunt.

QVINTVM CAPVT

passus esset. Hunc igitur uirum, qui testimonium pietatis habebat coram Deo & hominibus, cum subito amittunt, quid putas eis fuisse animi?

Hic igitur da mihi aut Poetam, aut Rhetorem copiosum, qui hunc locum pro dignitate & cum affectu tractet. Enos, Seth, & omnes alij Patriarchæ nesciunt, quo raptus sit Henoch. Querunt igitur eum, querit filius Methusalah, querunt alij liberi & nepotes. Suspecta eis erat Cainitarum malicia, Itaque fortasse cogitarunt, eum sicut Habelem occisum, & clam sepultum esse.

*Consolationē
semper præ-
cedit crux.*

Donec tandem Deo reuelante per Angelum didicerunt, ab ipso Deo raptum, & in Paradisum esse collocatum. Id autem non primo, nec altero die cognorunt, sed fortasse multis intercedentibus, aut mensibus aut annis. Interim sancti Viri miserabilem conditionem planxerunt, tanquam occisi ab hypocritis Cainitis. Hoc enim regulare est, quod semper consolationem præcedit crux & afflictio, Non enim Deus consolatur, nisi tristes, sicut etiam non uiuificat nisi mortuos, non iustificat nisi peccatores, Ex nihilo enim creat omnia.

*Henoch &
Elias rapti.*

Insignis illa igitur Crux & afflictio sanctorum Patriarcharum fuit, quod uiderunt illum sublatum & nusquam apparere, qui totum Mundum gubernarat sana doctrina, & multa præclare in omni uita fecerat. Dum igitur lugent, & sancti Viri casum dolent, Ecce adest consolatio, & reuelatur eis, quod Dominus Henoch tulerit. Talem textum non habemus de ullo alio homine nisi de Elia. Voluit igitur Deus statim in originali mundo, per manifestum Exemplum testari, quod post hanc uitam præparauerit aliam uitam suis Sanctis, in qua cum Deo uiuant.

Raptus Henoch reuelatus per Angelum.

Porro Ebraeum uerbum, Lakali, non significat transtulit, sicut nostra transitio fere sonat, Sed, ad se recepit. Sunt igitur hæc uerba, uerba uitæ, que Deus per aliquem Angelum patri Henoch, & toti isti generationi Sanctorum reuelauit, Ut haberent consolationem & promissionem uitæ æternæ, non solum in uerbo, sed etiam in ipso facto, sicut antea in Habele quoque. Quam enim putas eis iucundam hanc fuisse concionem, cum audierunt Henoch non mortuum, non ab impijs occisum, non fraude & insidijs Saranæ sublatum, sed ab ipso Deo uiuente & omnipotente receptum esse?

*Vita melior
parata pijs
post mortem.*

Hoc est insigne illud ornamentum, quod in hoc capite potissimum uoluit conspici Moses, Quod scilicet Deus omnipotens, non auerteret, non auerteret, non ligna, non lapides, non mortuos ad se recipit. Sed ipsum Henoch, ut ostendat hominibus esse paratam & reseruatam aliam ac meliorem uitam, quam est hæc uita tot calamitatibus & malis referta. Licet enim Henoch quoque sit peccator, tamen ita excedit ex hac uita, ut Deus ei conferat & afferat aliam & æternam uitam, Siquidem cum Deo uiuit, & Deus eum ad se recipit.

*Ambulauit Henoch coram Domino.
Vita coram Deo.*

Ambulauit itaque Henoch coram Deo, hoc est, fuit in hac uita fidelis testis, quod post hanc uitam, æternam uitam homines uicturi sint, beneficio Seminis promissi. Hæc enim est uita coram Deo, non illa animalis & corruptioni obnoxia. Sicut igitur hoc constanter prædicauit, ita in ipso implet & uerificat Deus hanc prædicationem, ut credamus & certo statuamus Henoch, hominem scilicet similem nobis, ex carne & sanguine natum, sicut nos, ex carnali Adam, ad Deum raptum esse, & uiuere Dei uitam, hoc est, æternam uitam.

Præiusquam illa sanctorum Patrum generatio hæc sciret, horribile fuit audire, quod Henoch uir tam sanctus sic disparuisset, ut ubi esset, aut quo modo perisset, nemo sciret. Itaque in magno luctu pij Parentes & Maiores fuerunt,

fuere, Sed postea incredibilis leticia & consolatio eis obiecta est, cum au-
dirent Filium suum cum ipso Deo uiuere, & a Deo translatum ad angelicam
uitam.

Hanc consolationem ostendit Deus Seth (qui tum summus Prophe-
ta & Pontifex erat, postquam Pater eius Adam in fide Seminis benedicti,
annos quinquaginta septem ante obdormierat) agenti tum annum ferme
octingentesimum & sexagesimum. Is, ut senex & iam plenus dierum, atque
ideo sine dubio (confirmatus fide futuri benedicti Seminis) anxie expe-
ctans liberationem corporis sui, ac ad populum suum congregari deside-
rans, maiore alacritate breui post, nempe quinquaginta duos annos mortem
subijt, qui illi admodum breue fuerunt tempus, quo sanctus senex Testamen-
tum suum condidit, filios ac nepotes uisitauit, ac illis prædicauit, admonens,
ut perseverarent in fide promissi Seminis, & sperarent uitam æternam, ad
quam Henoch filius suus, ipsorum autem Pater, translatus, uiuat cum Deo:
Ad hunc modum sanctus Senex inter suos agens, & singulis ualedicens &
benedicens, in gaudio & saturitate dierum, se & illos consolatus est & do-
cuit.

Si mihi intra sex menses moriendum esset, uix haberem satis tempo-
ris ad condendum Testamentum, Admonerem enim homines, de summa
prædicationis meæ, hortarer & urgerem, ut in ea perdurarent, Quantum a-
nimo præuidere possem, monerem ut cauerent scandala doctrinæ, Hæc non
uno die, nec mense uno possunt absolui. Igitur quinquaginta anni, quos
Seth post raptum Henoch uixit, breuissimum (Nam spirituales homines
longe aliam rationem supputandi temporis habent, quam filij huius seculi)
tempus fuerunt, quo suos docuit, de magnifica ista consolatione, Quod post
hanc uitam speranda sit alia uita, quam Deus in eo reuelauit, quod Henoch,
carnem & sanguinem nostrum ad se recepit.

Nolite igitur, inquit, sequi uestras concupiscentias, sed hanc uitam con-
temnite, & sperate meliorem. Quid enim mali hæc præfens uita non habet?
Quot morbis, quantis periculis, quam horribilibus casibus est obnoxia? Ut
interim, quæ summa sunt, taceamus, illa scilicet spiritualia mala, quæ conscien-
tiam exercent & cruciant, Lex, Peccatum, Mors ipsa.

*Præfens uita
in finis peri-
culis corpora-
libus & spiri-
tualibus ob-
noxia.*

Quid igitur est ut hanc uitam tantopere expetatis, nec ea uideamini ex-
aturari posse? Vltro abrumpenda erat, Nisi Deus ideo nos uellet uiuere, ut
prædicarem eum, ei ageremus gratias, & seruiremus Fratribus nostris.
Hoc obsequium igitur studiosè præstemus Deo, & festinemus suspirijs no-
stris ad ueram uitam, ad quam Filius meus & Frater uester Henoch transla-
tus est per ipsum Deum, Hæc & similia sanctus Senex, post consolationem
hanc cognitam, docuit.

SINE dubio autem postquam intellexerunt Henoch uiuum a Domino
translatum ad immortalitatem, optauerunt se quoque eodem modo, aut
saltem per mortem, liberari ex hac calamitosa uita.

Si autem sancti Patriarchæ tam anxie desiderauerunt futuram uitam,
ob Habel & Henoch, quos norant cum Deo uiuere, Quanto magis nos id
debet, Ducem Christum *ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς* habentes? sicut Petrus Act. 3. uo-
cat. Hunc illi crediderunt futurum, Nos scimus eum exhibitum, & abiisse ad
Patrem, ut pararet nobis mansiones, ac sedere ad dextram Patris & interpel-
lare pro nobis.

*uite futuræ
desiderium ex-
citatum in pa-
tribus per rap-
tum Henoch.*

An non igitur suspirare ad futura, & hæc præsentia odisse debeba-
mus? Non enim nobis, ut illis, Henoch aut Habel spem uitæ melioris osten-
dit, sed ipse Christus dux & auctor uitæ. Debeamus igitur magno animo
contemnere uitam & mundum, & pleno pectore anhelare ad futuram glo-
riam æternæ uitæ.

Sed hic

QVINTVM CAPVT

Sed hic sentimus, quanta infirmitas sit carnis furentis studio & amore presentium, non gaudentis autem de certissima futura uita. Quomodo enim non est certissima, cuius tot testes habemus, Habel, Henoch, Eliam, imo ipsum caput & primitias resurgentium Christum? Dignissimi igitur odio Dei & hominum sunt impij Epicurei, Digna quoque odio nostro est caro nostra, quæ nos quoque ad Epicureismum saepe sollicitat, dum & toti demergimur in curas temporales, & aeterna bona tam secure negligimus.

Epicurei Caro nostra.

NOtanda igitur ista uerba sunt, & diligenter infigenda animis, quod Henoch raptus & acceptus est, non a Patriarcha aliquo, non ab Angelo, sed a ipso Deo. Hæc enim est illa consolatio, quæ sanctis Patriarchis tolerabilem mortem fecit, ut etiam cum gaudio ex hac uita emigrarent, Viderunt enim Semen sibi promissum, iam tunc antequam esset exhibitum, belligerari cum Satana, & contriuisse eius Caput in Henoch. Idem de se & de omnium credentium posteritate sperauerunt, ac Mortem securissime contempserunt, tanquam quæ non esset mors, sed somnus quidam, ex quo euigilaturi essent ad aeternam uitam. Credentibus enim mors non est mors, sed somnus quidam. Nam cum terror, stimulus & uis illa mortis abest, non potest dici mors. Quanto igitur maior fides est, tanto mors est imbecillior, Quanto autem fides minor est, tanto mors est acerbior.

Mors creditibus est somnus.

Raptus Henoch admonet nos peccati

Quomodo raptus Henoch.

Admonemur autem hic quoque peccati nostri, Si enim Adam non peccasset, non essemus nos homines mortui, sed sicut Henoch sine timore & dolore rapti ex hac animalis uita, ad aliam meliorem & spiritualem uitam. Nunc cum uitam amiserimus, ostendit nobis hæc Historia restitutionem Paradisi & uitæ non desperandam esse. Caro quidem dolore carere non potest, Sed cum conscientia pacata est, mors habet similitudinem Syncopis per quam transitur in requiem. Ille carnis dolor abfuisset in innocenti natura, essemus enim rapti quasi per somnum, ac mox euigilantes fuisset in celo, & uiuissemus angelicam uitam. Nunc autem cum caro peccato corrupta sit, oportet eam prius morte aboleri. Sic Henoch fortasse recubans in graminoso loco, & orans obdormiuit, & dormiens raptus est a Deo, sine dolore, sine morte.

Obseruemus igitur hunc locum, quem Moses uoluit extare, tanquam historiam primi Mundi maxime memorabilem. Quid enim potuit insignius fieri, quam quod Homo corruptibilis, peccator, natus de carne & sanguine, peccato imbutus & corruptus, ita mortem uincit, ut tamen non moriatur? Christus homo est & iustus, sed peccata nostra faciunt, ut acerbissimæ morti subijciatur, ex qua tertio die liberatur, & ipse se excitat ad aeternam uitam. In Henoch igitur hoc singulare est, quod non moritur, sed rapitur, morte non interueniente, ad spiritualem uitam.

Rabinorum nugæ de raptu Henoch.

Rabini dignissimi odio sunt, quicquid enim Scriptura habet maxime insigne, hoc foedissime deprauant. Sic de Henoch hoc in loco garrunt, fuisse quidem eum bonum & iustum, sed ualde inclinatum ad cupiditates carnales, Deum igitur eius misertum, & anteuertisse eum morte, ne peccaret & damnaretur.

Quæro te, An non hoc est egregie hunc textum deprauare? Quid enim opus est, de solo Henoch dicere, quod habuerit malas inclinationes, quasi uero eas non habuerunt & senserunt quoque reliqui Patriarchæ?

Henoch ambulauit coram Deo. 2. Cor. 12.

Deinde cur non obseruant, quod Moses bis dicit, Ambulasse eum cum Deo? Hoc profecto testimonium est, quod non indulerit tentationibus, sed eas fide fortiter uicerit. Iudæi autem cum de malis inclinationibus loquuntur, intelligunt libidinem, auaritiam & similes motus. Sed Henoch sine dubio uixit in grauioribus tentationibus, & cum Paulo sensit palum illum, In dies cum

dies cum antiquo serpente luctatus est, tandem bene uexatus & attritus, omni genere tentationum, iussus est a Domino ex hac uita decedere, & transire in aliam.

Qualis autem ea uita sit, quam uiuit, nos qui adhuc caro & sanguis sumus, non possumus scire. Satis autem nobis est, quod scimus eum etiam corpore raptum esse, Id quod Patriarchæ sine dubio intellexerunt ex reuelatione, quibus morituris hac consolatione opus fuit. Tantum nos quoque scimus, Quid autem faciat, ubi sit, & quomodo uiuat Henoch, nescimus, uiuere eum scimus, sed certe non hac animalis uita, est enim apud Deum, sicut textus clare dicit.

*Qualis sit uita
Henoch.*

Memorabilis itaque hæc est Historia, per quam Deus uoluit primo & originali mundo commendare spem melioris uitæ post hanc uitam.

Secundus mundus etiam habet exemplum immortalitatis, ipsum Henoch.

Postea in secundo Mundo, qui habuit legem, dedit Deus exemplum Eliæ, qui etiam inspectante seruo Heliseo, a Domino raptus est.

Nos in nouo Testamento sumus, tanquam in tertio Mundo, habemus autem illustrius Exemplum ipsum Christum Liberatorem nostrum, ascendentem ad cælos, cum alijs multis Sanctis. Voluit enim Deus omnibus seculis extare testimonia resurrectionis mortuorum, ut ab hac uita foetida, ac multis modis calamitosa, abduceret animos nostros, In qua tamen Deo, quamdiu ipsi uisum est, seruiamus, obeundis politicis & ciuilibus officijs, ac imprimis instituendis alijs ad pietatem & noticiam Dei. Sed hic manentem locum non habemus Ebræ. 13. Abijt enim Christus ad Patrem, ut nobis pararet mansiones æternas Ioh. 14.

Exemplum noui Testamenti Christi.

Ebræ. 13.

Sicut autem apud nos inuenias quibus hæc ridicula, & non satis digna fide iudicentur. Ita non dubium est tum quoque a maiori parte pro ridiculo hanc Historiam esse habitam. Mundus enim semper sui similis est. Sunt itaque hæc diuina autoritate commendata literis, & scripta Sanctis ac fidelibus, ut ea legerent, intelligerent, crederent & sequerentur, Ostendunt enim manifestam uictoriam mortis & peccati, ostendunt certam consolationem uictæ legis, iræ, & iudicij diuini de Henoch. Quare pijs has Historias nihil potuit esse iucundius aut gratius.

Impij non crediderunt Henoch & Henoch raptum.

Sed in nouo Testamento uere exundat misericordia Dei, etsi enim huiusmodi Historias non abiicimus, Tamen habemus longe maiores, nempe ipsum Filium Dei ascendentem ad cælos, & sedentem ad dexteram Dei. In eo uidemus caput serpentis planè contritum esse, & uitam iterum restitutam, quam in Paradiso amisimus. Hoc longe plus est, quam quod Henoch & Elias translati sunt, Et tamen uoluit Deus hoc modo originale Mundum & sequentem, qui Legem habuit, consolari.

Hæc igitur principalis doctrina est, in his quinque Capitibus proposita, quod homines sunt mortui, & reuixerunt, Per Adam enim omnes sunt mortui. Qui autem crediderunt, hi per Semen promissum reuixerunt, Sicut testatur historia Habelis & Henoch. In Adam, Seth & alijs mors est designata, sic enim scribitur, Et mortuus est, Sed in Habel & Henoch ostensa est resurrectio mortuorum & uita immortalis.

Omnia autem eo pertinent, ne desperemus in morte, sed ut certo statuamus, quod qui credunt in Semen promissum, uiuent & rapiuntur ad Deum, siue ex aqua, siue igni, siue ex patibulo, siue ex sepulchro. Volumus igitur & debemus uiuere, ac quidem æternam uitam, quæ post hanc uitam restat, per Semen promissum.

VIXIT AUTEM LAMECH CENTVM OCTOGINTA DUOBUS ANNIS, & genuit filium, uocauitque nomen eius

S men eius

QVINTVM CAPVT

men eius Noah, dicens, Iste consolabitur nos ab operibus & laboribus manuum nostrorum in terra, cui maledixit Dominus.

Olter incidit Moses in hanc Historiam, de nomine Noah, que tamen meretur, ut eam introspeciamus diligentius, Lamech uixit, cum auferretur Henoch ex hac uita, ad aliam immortalem uitam. Postquam igitur Deus ostendit tantam gloriam & tam insigne miraculum, ut Henoch, hominem similem nobis, ex isto humili genere uitæ, (Nam Maritus & Paterfamilias fuit, qui habuit filios, filias, familiam, agros, pecudes) transferret ad æternam uitam, Ibi animati & incensi gaudio sancti Patres in eam opinionem uenerunt, ut existimarent nunc in propinquo esse illum lætum diem promissionis implendæ. Singularis enim significatio diuinę misericordię fuit, quod Henoch uiuus ad Dominum est raptus.

Lamech de filio Noah diuinitio.

Sicut itaque Adam et Heua post promissionem factam, in eam spem uenerant, ut Cain putarent esse illud Semen, præ nimia læticia, quod uidebant hominem sibi similem. Ita quoque pio errore iudico Lamech hoc nomen in didisse nato Noah, & dixisse, Ille consolabitur nos, & liberabit ab ærumnis huius uitæ. Cessabit iam peccatum originale, & pœna peccati originalis. Restituemur in integrum, desinet maledictio, quam terra propter peccatum Adæ tulit, desinent alię miserię propter peccatum inflictę generi humano.

Ad hunc modum, postquam Lamech auum suum, sine dolore, sine morbo, sine morte raptum in Paradisum uidit, putat futurum, ut statim sequatur tota Paradisus. Iudicat Noah esse promissum Semen, ac reparaturum esse Orbem terrarum, Diserte enim urget maledictionem tollendam esse. Atqui maledictio seu pœna peccati, non potest tolli, nisi prius tollatur ipsum peccatum originis.

Rabini scripturæ deprauatores.

Rabini igitur, pestilentes deprauatores Scripturæ, digni odio sunt. Hi enim hunc locum sic deprauant, Quiescere nos faciet ab operibus, & laboribus manuum nostrarum, hoc est, ostendet faciliorem rationem colendæ terræ, ut scilicet iunctis tauris uomere proscindatur terra, non fodiatur hominum manibus, sicut hæcenus solitum fuit.

Miror autem Lyræ quoque placere hanc sententiam & sequi, Nosse enim debebat illum usitatum deprauandæ Scripturæ morem, quo Iudæi ubi que utuntur, dum ea quæ spiritualia sunt, transferunt tantum ad corporalia, ut habeant gloriam apud homines. Quid enim indignius potest sancto Patri archa dici, quam quod huius compendij causa, quod uentris proprie fuit, tam exultaret nato filio Noah.

Maior cura auxit animum eius, nempe ira Dei, & mors cum omnibus alijs calamitatibus huius uitæ. His sperabat Noah impositurum finem, Ideo exultabat gaudio, bene ominabatur, & in hanc spem etiã alios uocabat. Non de aratro, non de iumentis, non de alijs leuioribus rebus, ad hanc uitam pertinentibus, erat sollicitus, sicut cœci Iudæi delirant. Sperabat Filium suum Noah Semen illud futurum, quod restitueret priorem illum statum Paradisi, ubi maledictio nulla fuit. Nunc autem, inquit, sentimus maledictionem in ipsis laboribus manuum nostrarum, quod etiam summo studio culta terra, tamen sentes & tribulos producit. Sed nunc surget nouum & beatum seculum, cessabit maledictio terræ, nobis propter peccatum inflictæ, quia peccatum cessabit. Hęc uera huius loci sententia est.

Lamech deceptus.

Sed pius Pater decipitur, Nam illa gloria reparationis, non debebatur filio hominis, sed Dei filio. Inepti itaq; Rabini sunt, Etsi enim manibus non fodiatur terra, sed iumenta adhibeantur, tamen nondum cessauit labor manus. Et raptus Henoch nõ ostendebat aliquam corporalem consolationem, uentri gratia.

uentri gratam, sed liberationem a peccato & morte. Ideo Lamech quoque sperat per Noah restitutionem prioris status, Videbat enim initium esse factum huius mutationis in auo Henoch, ac certus erat iam in foribus esse liberationem, seu restitutionem omnium.

Sicut Heua cum peperisset Primogenitum, dicebat: Possedi uirum a Domino, qui scilicet inflictas peccati poenas tollat, & nos restituat. Sicut autem Heua fallitur, Ita quoque nimio desiderio restitutionis mundi fallitur etiam bonus Lamech.

Ostendunt autem hæc, quam ardentem sancti Patriarchæ, illam restitutionem, optarint, sperarint, & suspirauerint. Etsi enim errauerunt, sicut Heua errat & fallitur in Cain, Tamen hoc ipsum desiderium liberationis est ex Spiritu sancto, & arguit ueram ac constantem fidem in Semen promissum. Et quod Heua filium suum Cain, Lamech filium suum Noah appellat, hæ sunt uoces, sicut Paulus ad Rom. 8. appellat, parturientis Creaturæ, & suspirantis, ac putantis instare resurrectionem mortuorum, liberationem a peccato, & restitutionem omnium.

Simplicissima igitur & uera sententia est, quod postquam Lamech nepos, uidet auum Henoch sublatum ex istis miseris, afflictionibus, & laboribus peccati originalis, cum certa significatione futuræ uitæ, eique nascitur Filius, appellat eum Noah, hoc est, quietem, quia sperat futurum, ut per eum liberatio a maledictionibus peccati & ipso peccato, contingat. Hæc interpretatio est analogæ fidei, & confirmat spem resurrectionis & uitæ æternæ.

Apparet itaque hic illa horribilis ingratitude nostri seculi, quod isti sanctissimi Viri, quorum calceos ut purgemus indigni sumus, tantum desiderium futuræ uitæ ubique ostendunt, Quantum autem differt habere rem & desiderare? Fuerunt illi Patriarchæ homines sanctissimi, & summis donis ornati, tanquam Heroes totius mundi. In his uidemus summum desiderium futuræ Seminis. Id apud eos in summo prætio est, ita sitiunt, esuriunt, ardent, ita inhiant in Christum uenturum. Nos autem, qui habemus Christum præsentem, exhibitum, donatum, glorificatum, sedentem ad dextram Dei & interpellantem pro nobis, contemnimus eum, & multo habemus uilius, quam ullam aliam creaturam, O miseriam, O peccatum.

Uidemus igitur quæ sit seculorum differentia, Mundus originalis est optimus & sanctissimus, Sunt in eo nobilissimæ gemmæ totius generis humani. Post Diluuium etiam aliquot insignes & magni uiri sunt, Patriarchæ, Reges, Prophetæ, qui etsi Patriarchis ante Diluuium non sunt similes, tamen in eis quoque elucet insigne desiderium Christi. Sicut ipse Christus dicit Luca 10. Multi Reges & Prophetæ uoluerunt uidere, quæ uos uidetis, & non uiderunt. Nostrum seculum, quod est noui Testamenti, cui exhibitus est Christus, est uelut putamen & fex mundi, Nihil enim habet uilius Christo, quo prior Mundus nihil habuit preciosius.

Huius grauissimi mali quæ est causa? Nimirum, sancta nostra Caro, Mundus & Diabolus, Fastidimus præsentia ultra modum, Nam uerum est, quod dicitur, Omne rarum carum, uilescit quotidianum. Item illud Poetæ, Minuit præsentia famam. Sumus ditiores Patriarchis, quod ad ipsam reuelationem attinet, Sed ipsi maiore in pretio etiam minorem reuelationem habuerunt, & fuerunt tanquam amatores sponsi. Nos autem sumus ille impinguatus incrassatus & dilatatus seruus, quia abundamus uerbo, eoque nimis opulenter obruimur.

Igitur sicut Mundus primus, optimus & sanctissimus fuit, Ita finalis mundus est pessimus & sceleratissimus. Quia autem Deus primo & originali mundo non pepercit, quia etiam secundum Mundum subuertit, una

QVINTVM CAPVT

Hag. 2.

Monarchia post aliam, uno Regno post aliud exciso. Quid putamus futurum, de hoc finali Mundo, securissime contemnente Christum, illum Desiderabilem, sicut Hag. 2. appellatur, ingerentem se nobis usque ad fastidium, per Verbum & per Sacramenta?

NOAH VERO CVM QVINGENTORVM ESSET ANNORVM, GENVIT SEM, HAM, ET IAPHET.

Noah singulare exemplum castitatis.

EST hic quoque magna breuitas, Sed Moses suo more res maximas paucissimis uerbis complectitur, quas Lector ignauus non obseruat. Quid igitur, inquires, est, quod Noah quingentesimo anno primum genuerat? Aut singularis & grauissima tentatio fuit, si tamdiu habuit sterile coniugium, aut summa castitas, si tamdiu a coniugio abstinuit, Id quod mihi uerisimilius uidetur. Nihil hic dico de Papistarum foeda castitate, nihil de nostra. Prophetas & Apostolos, reliquos etiam Patriarchas inspicere, qui sine dubio casti & sancti fuerunt, Sed quid ad hunc Noah, qui masculus est, & tamen sine coniugio quingentis annis caste uixit.

Inter mille nostro seculo uix unum reperias, qui in trigessimum annum a mulierum consuetudine abstineat. Noah autem cum per tot annos uixisset coelebs, tandem uxorem ducit & generat. Id autem certum Argumentum est, fuisse eum aptum coniugio ante id tempus, sed certa causa abstinuisse.

Primum itaque necesse est singulare castitatis donum in eo fuisse, & naturam pene angelicam, Non enim uidetur in hominem posse cadere, ut quingentos annos sine uxore uiuat.

DEinde ostendit hoc ipsum, singularem displicentiam, quam Noah habuit in mundo. Cur enim putabimus eum abstinuisse a coniugio, nisi quod uidit patruales & fratruales omnes degenerare in gygantes seu Tyrannos, & replere mundum iniurijs. Cogitauit itaque se potius liberis carere uelle, quam tales habere, Existimo itaque nunquam fuisse ducturum uxorem, nisi admonitus & iussus esset, aut a Patriarchis, aut ab Angelo aliquo. Nam qui in quingentesimum usque annum abstinet, is etiam quod reliquum est uitae a coniugio abstinerebit.

Castitas
Noah.

Sic breuibus quidem uerbis maximas res Moses ostendit, & quod imperitus Lector non animaduertet, cum de castitate nihil uidetur loqui, celebrat castitatem Noah supra omnium castitatem, qui fuerunt in primo & originali Mundo, ut sit exemplum angelicae castitatis.

Rabinorum
nuga.

Iudaei suo more nugantur, & fingunt Noah ideo abstinuisse a coniugio, quod norat Deum Diluuium perditurum mundum. Si itaque, reliquorum Patriarcharum more, mature uxorem duxisset ut pote anno centesimo, aut infra, solus fere intra quadringentos annos repleuisset orbem terrarum, ac tum coactus esset Deus, ipsum cum tota generatione delere. Affingunt postea hoc, Sem ideo uocari primogenitum, quia primus sit circumcisus.

In summa, Iudaei deprauant omnia & inlectunt in suos carnales affectus & glorias, Cur enim non (Si haec causa fuit cur Noah a coniugio abstineret) etiam reliqui Patriarchae a generatione & coniugio abstinerunt? Fruuola itaque & nihili commenta sunt, Cur non hoc potius uerget, fuisse singulare donum in Noah, quod cum esset masculus tamen tot annos abstinuit a coniugio. Nullum igitur tantae continentiae exemplum extat, in tota serie omnium temporum.

Papistas offendit quod Genesis toties meminit de Patribus, quod genuerint filios & filias, Dicunt itaque esse librum, in quo nihil sit, quam quod

quod Patriarchæ nimis amantes fuerunt suarum Vxorum, ac putant obscœnitatem esse, quod de talibus rebus Moses tam studiose meminit.

Sed impura corda, etiã summam castitatem probris incessunt, Si enim præstantissima castitatis exempla uis intueri, Mosē lege, commemorantem de Patriarchis, quod non nisi prouecta ætate ad nuptias accesserint. Et inter hos tanquam insignis stella lucet Noah, qui in quingentesimum usque annum continet, Huius summæ castitatis nulla exempla in Papatu inuenies. Et si enim quidam corporibus non peccant, tamen quanta animorum fœditas est & obscœnitas? Ac ista pœna est coniugij neglecti, quod Deus uoluit esse remediũ corruptæ naturæ.

Alia autem causa fuit, quod Noah abstinuit, Non damnauit coniugium, non iudicauit profanum genus uitæ esse. Vidit superiorum Patriarcharum posteros degenerasse in impiam Cainitarum generationem, Tales Filios non potuit ferre, Sed expectauit in timore Dei finem mundi. Quod autem postea ad nuptias accessit & generauit, hoc haud dubie fecit singulari mandato Dei admonitus & iussus.

Sed hic questio nascitur, de ordine filiorum Noah, Operæpretium autem est hoc querere, ut ratio annorum mundi certius constet. Communis autem opinio est, Sem fuisse primogenitum, quod eius prima fiat mentio. Sed Scriptura cogit, quod Iapheth est primogenitus, Sem medius, & Ham ultimus.

Probatum autem hoc sic, Biennio post Diluuium genuit Sem filium Arphachad. Fuit autem tum Sem annorum centum, Ergo in Diluuium fuit Sem annorum 98. Noah autem, nato Sem, fuit annorum 498. Iapheth autem fuit maior natu Sem Gen. ii. Sequitur autem quod solus Ham, iunior frater sit natus anno 500. Noah.

Præponitur autem Sem ipsi Iapheth, non quod primus circumcissus sit, sicut Iudæi mentiuntur, qui uenantur gloriæ carnales, Sed quod per eum uenturus erat Christus Semen promissum. Sic Abraham minimus natu infra præponitur eadem ratione fratribus, Haran & Nahor.

Sed quomodo, inquires, conuenit hoc cum textu, qui dicit Noah cum quingentorum annorum esset generasse, Sem, Ham & Iapheth? Sic conuenit, si mutes præteritum, in plusquamperfectum, & dicas, Noah cum quingentorum esset annorum genuerat. Non enim Moses dicit, quo anno singuli sint nati, sed simpliciter unum annum ponit, quo dicit illos tres fuisse natos ipsi Noah, Hoc modo rectissime concordatur Scriptura.

Concludit igitur Moses hoc quintum caput pulcherrimo & maxime memorabili Exemplo castitatis, quod Noah iam quingentarius, incipit fieri Maritus, hætenus sanctus & castus, qui ideo a coniugio abstinuit, quod offensus est licentia inuentutis degenerantis in Cainicam improbitatem. Paret tamen Deo uocanti ad coniugium, quanquam posset sine uxore cœlebs & castus uiuere.

Ad hunc modum Moses describit primum & originale mundum his quinque Capitibus breuiter quidem, sed ut tamen facile appareat inuenisse sanctissimum & uere illud aureum seculum, de quo etiam Poetæ meminerunt, sine dubio ex traditione & sermonibus Patrum.

Inualescentibus autem peccatis, non pepercit Deus primo Mundo, sed Diluuium eum perdidit. Sicut nec secundo Mundo, qui sub lege fuit pepercit. Nam propter Idolatriam & impiũ cultum, non solum una Monarchia post aliam euersa est, Sed etiam ipse populus Dei uarijs incommodis & captiuitatibus agitatus, tandem a Romanis penitus uastatus est.

Noster tertius Mundus, qui tamen est Mundus gratiæ, ita blasphemijs & abomi-

QVINTVM CAPVT

Iris signum iudicij de mundo.
 & abominationibus abundat, ut non possibile sit eas aut oratione completi, aut corde apprehendere. Ideo non poterit puniri corporalibus poenis, sed aeterna morte & igni aeterno punietur, seu ut ita dicam, Diluuius ignis. Nam idē irascuntur colores Iridis. Primus aqueus est, quod primus Mundus diluuius propter iniurias & libidinem sit punitus. Medius est flavus, Nam idolatriam & impietatem medij seculi Deus varijs calamitatibus ultus est. Tertius & supremus color, est ignis, qui tandem Mundum cum omnibus iniquitatibus & peccatis absumet.

Quare orandum est, ut Deus corda timore suo regat, & nos fiducia misericordiae suae impleat, ut cum gaudio liberationem nostram & impij Mundi poenas possimus expectare
 Amen, Amen,

CAPVT SEXTVM GENESIS.

Primus mundus qui optimus fuit, tamen propter peccatum deletus est.

DESCRIPSIT MOSES IN QVINTAE primis capitibus generationem humanam, qualis fuit in originali Mundo, ac posuit nobis ob oculos illam admirabilem sanctorum Patriarcharum magnificentiam, qui primum Mundum rexerunt. Atque ita his 5. cap. uelut primo Libro, concludit Historiam istius felicissimae partis totius generis humani, & mundi originalis ante Diluuiū. Hic nunc ordiemur 2. lib. Gen. qui continet historiam Diluuij, quae ostendit posteritatem Cain totam deletam, Sed iustorum generationem manere in secula seculorum. Nam cum Diluuius omnia interirent, conseruatur tamen generatio iustorum, tanquam aeternus mundus.

Est autem horribilissimum, deleri totum genus humanum usque ad octo animas, Cum tamen id uere aureum seculum fuerit. Nam sequentes generationes, neuiquam respondent dignitati, magnitudini & maiestati illius originalis Mundi, & tamen Deus illud, quod optimum condiderat, & in humano genere praestantissimum, ita deleuit, ut merito expauescamus.

Psal. 2.

Deus alta deiecit.

Seruauit tamen Deus etiam in hac poena suum morem, Nam quae praestantissima sunt, ea Deus maxime deicere & humiliare solet. Non igitur frustra Petrus 2. Pet. 2. Deum primo Mundo non pepernisse dicit. Vult enim ostendere quod fuerit comparatione sequentis, tanquam Paradisus quaedam. Sic praestantissimae naturae, ipsis Angelis, non pepernit, Non Regibus in suo populo, Non Primogenitis omnium temporum, Sed quanto homines maioribus donis ornati fuerunt, tanto in eos grauius animaduertit, cum donis ceperunt abuti.

2. Pet. 2.

Sic in secundo Psalmo dicit Spiritus, De regibus, Reges eos in uirga ferrea, & sicut uas figuli confringes eos. An non autem ipse Dominus est, qui Reges constituit, qui eos colit, eis parere uult omnes? Sic sapientiam sapientum, iusticiam iustorum damnat & reprobat. Proprium enim hoc & perpetuum Dei opus est, ut praestantissima damnet, potentissima deiciat, fortissima conuellat, cum tamen sint eius creaturae. Facit autem hoc ideo, ut multa & horribilia exempla irae extent, ad terrendos impios, & nos excitandos, ut discamus de nobis ipsis desperare & tantum fidere gratia.

Peccatum originale cogit ad abusum donorum Dei.

ERGO aut uiuendum est sub umbra alarum Dei, & fiducia misericordiae eius, aut pereundum. Iam autem post lapsum, sic hominum comparatae res sunt, ut quanto pluribus donis quisque ornatus est, tanto etiam magis superbiat. Hoc Angelorum qui lapsi sunt, peccatum fuit, Hoc primi & originalis Mundi peccatum fuit, in quo excellentissima pars generis humani uixit, Quia autem de sapientia sua & alijs donis praesumpserunt, perierunt. Hoc peccatum

Hoc peccatum fuit summorum Regum, Hoc peccatum fuit Primogenitorum fere omnium. Quid multis: hoc est peccatum originale, quod non nouimus, nec possumus recte uti magnis & excellentibus donis Dei.

Quod igitur summi homines atrocissima Exempla fiunt, non accidit culpa donorum aut rerum, sed culpa possessorum. Deus autem talis Dialecticus est, ut arguat a coniugatis, & simul possessorem cum re seu dono possefso destruat.

Vtile autem est diligenter obseruare & notare Exempla talia, ad terrendos superbos, & nos humiliandos, ut discamus, nos uitam, & omnia nostra pendere ex nutu Dei, qui humilibus uult dare gratiam, superbos autem disperdere. Hoc quia Mundus non nouit, nec facit, ideo cadunt Reges, potentes, iusti, perpetuo casu, unus post alium, & fit ut sint omnia plena Exemplis iræ & iudicij Dei. Sicut beata Virgo quoque canit, Dispergit superbos mente cordis sui, Deponit potentes de sede, Diuites dimittit inanes.

Omnia tempora, omnes aulae, omnes res publicae plenae sunt talium Exemplorum, Et tamen nos de gratia sancti Diaboli, Principis mundi, habemus tam dura corda, ut his omnibus nihil moueamur, sed fortiter contemnimus, etiamsi sentiamus & uideamus nobis quoque pereundum esse, Beati igitur qui animaduertunt talia, & Exemplis iræ admoniti, humiliantur & uiuunt in timore Dei.

Cogitemus igitur de Mundo isto originali, qui in diluuiio perijt, fuisse praestantissimum, qui habuit in speciem optimos, sanctissimos, nobilissimos Viros, ad quos nos collati, sumus ceu fex mundi. Non enim scriptura dicit, fuisse iniustos & malos inter se, sed coram Deo. Deus, inquit, uidit esse eos malos. Longe autem aliter uident & iudicant oculi Dei, quam hominum, Viae meae, inquit, apud Esa. 55. non sunt sicut viae uestrae. Sed sicut exaltatur caelum a terra, sic exaltatae sunt viae meae, a uis uestris, & cogitationes meae, a cogitationibus uestris.

Sunt igitur Tyranni & Gygantes isti inter sese habiti & uisi sapientissimi & iustissimi homines. Sicut hodie nostri Reges, Principes, Pontifices, Episcopi, Theologi, Medici, Iurisperiti, Nobiles, summo loco sunt, & habentur in praetio, tanquam gemmae & lumina generis humani. Tales non opinione, sed uirtute & donis longae excellentiores fuerunt filij Dei in primo mundo. Quia autem cum his donis miscuerunt superbiam & contemptum Dei, abiicit & perdidit eos Deus una cum donis suis, ac si essent fex & stercus hominum.

Atque hoc commune naturae nostrae est uitium, non potest se continere, quin infletur donis a Deo datis, Nisi per Spiritum sanctum cohibeatur. Sape igitur dixi, Hominem non habere perniciosiorem hostem quam se ipsum. Hoc enim disco mea experientia, quod non habeo tam magnam causam timendi extra me, quam intra me. Dona enim quae habemus intra nos, inflant nostram naturam.

Sicut autem Deus natura optimus non potest omittere, quin nos uarijs donis ornet & cumulet, sicut sunt, incolume & integrum corpus, opes, sapientia, industria, cognitio scripturae &c. Ita nos non possumus omittere, quin in his donis superbiamus & insolescamus. Miserrima igitur uita nostra est, si carendum sit donis Dei. Sed duplo miserior est, cum habemus, Nos enim duplo deteriores reddimur. Tanta est malicia peccati originalis, quod tamen omnes homines, exceptis fidelibus, aut ignorant, aut tanquam rem leuicissimam negligunt.

Uidemus autem hanc maliciam non solum singuli in nobis, sed etiam in alijs. Opes, quae inter reliqua dona infimum locum habent, quam inflant: Itaque siue nobiles, siue ciues, siue rustici diuites, alios omnes pro muscis habent.

SEXTVM CAPVT

habent. Longe autem maior est abusus reliquorum superiorum donorum sapientiae & iusticiae. Hec cum inter homines sint dona, utrumque fit, ut & Deus superbiam hanc non possit ferre, & nos eam non possimus omittere.

Hoc fuit peccatum illius originalis Mundi, fuerunt inter posteros Casus in homines optimi & sapientissimi, Coram Deo autem fuerunt pessimi, quia superbiebant donis, & Deum donorum autorem contemnebant. Hanc malitiam, mundus non intelligit, nec iudicat, sed solus Deus iudicat.

Superbiam spirituales sequuntur etiam carnalia uitia.

STantibus autem & uigentibus istis uitis spiritualibus, postea procliuus lapsus est etiam in carnalia. Initium enim peccati apostatare a Deo, sicut Syrach dicit cap. 10. Sic primus lapsus Diaboli est e coelo in infernum, Hoc est ex prima tabula in secundam. Postquam enim homines incipiunt impij fieri, hoc est, non timent Deum, non credunt Deo, sed contemnunt Deum, uerbum & ministros eius, fit, ut a uera doctrina labantur in haereticas opiniones, eas doceant, defendant, ornent. Hae autem sunt eiusmodi peccata, ut Mundus ea iudicet esse summam pietatem, ac Autores talium soli reportant laudem religionis, pietatis, iusticiae, Ecclesiae & filiorum Dei. Non enim possunt homines iudicare de peccatis primae tabulae. Postea illi contemptores Dei irruunt in horribilia adulteria, furta, caedes, & alia quae sunt secundae tabulae.

Primi mundi peccata fuerunt, peccata primae tabulae.

HAec eo recito, ut intelligamus originale Mundum, non tantum illis secundae tabulae peccatis obnoxium fuisse, sed peccasse maxime in primam tabulam, hoc est, habuisse sapientiam, pietatem, cultum, religionem in speciem optimam, sed fucosam & falsam. Feruente igitur impietate contra primam tabulam, secuta est corruptio, de qua Moses in hoc capite loquetur, quod primum se polluerunt libidinibus, deinde orbem terrarum repleuerunt tyrannide, sanguine & iniurijs.

Cum itaque ad hunc modum impius Mundus utranque tabulam contulcasset, uenit Deus iudicaturus, qui est ignis consumens, & zelotes. Itaque sic punit impietatem, ut simpliciter omnia in uastitatem abeant, & neque Rex nec subditus maneat. Igitur imaginemur, quanto lapsus Adae propior fuit, tanto fuisse meliorem. Degenerasse autem de die in diem, usque ad nostra tempora, quibus fex & ultimum quasi stercus humani generis uiuit.

Si autem Deus illi mundo tot & tantis donis ornato non pepercit, quid nos *σπίβαλα* speremus, longe pluribus calamitatibus & malis oppressi? Saluis tamen, si Deo placet, Pontifice Romano & sanctis eius Episcopis, qui haec non credunt, Sed nunc ad textum uenio.

CVMQVE CEPISSENT HOMINES MULTIPlicari super terram, & Filias sibi procreassent, Videntes Filij Dei filias hominum, quod essent pulchre, acceperunt sibi Vxores ex omnibus, quas elegerant.

Multiplicatio hominum quomodo intelligenda.

BREVISSIMA narratio, sed ualde multa complectitur, Non autem sic intelligenda est, quod quingentesimo anno Noah primum ceperit multiplicari mundus, Sed complectitur etiam superiores Patriarchas. Id quod inde probatur, Nam Noah nullas habuit Filias, Quia autem filiarum meminuit, profecto referenda narratio est ad superiora quoque tempora Lamech, Methusalah, Henoch &c. Fuit itaque Mundus corruptus & malus etiam ante natum Noah, ac praesertim mortuo primo Patriarcha Adam, multi ceperunt licentius uiuere, qui autoritatem primi Parentis ueriti erant.

Sicut autem

Sicut autem supra diximus Noah esse Virginem super omnes uirgines. Ita hic quoque uidemus eum fuisse Martyrem super omnes martyres. Nam nostrorum Martyrum, quos sic appellamus, optima conditio est, Firmati enim per Spiritum sanctum una hora mortem uincunt, & defunguntur omnibus periculis & tentationibus. Noah autem inter impios, totos sexcentos annos uixit, non sine multis & grauissimis tentationibus & periculis, sicut Lot in Sodomis.

Noah est martyr super omnes martyres.

Atque hæc quoque causa fortasse fuit, cur nato Noah pater Lamech hoc nomen indiderit. Videns enim sanctus Pater inualescentem mundi maliciam, concepit spem de Filio, futurum ut consolaretur pios, hoc est, ut peccato & Satanæ eius auctori se opponeret & restitueret amissam iusticiam. Sed malicia quæ tum cepit, non solum sub Noah non desijt, sed etiam magis grassata est. Est itaque Noah Martyr super omnes martyres. Quanto enim leuius est una hora defungi omnibus periculis, quam esse spectatorem, tot seculis, tot & tantarum maliciarum mundi?

Sicut autem supra dixi, in ea opinione sum, Noah ideo abstinuisset tam diu a coniugio, ne in suis cogereetur eadem uidere & pati, quæ uidebat in aliorum Sanctorum posteris. Ista igitur consideratio maliciæ humanæ fuit summa crux, Sicut Petrus de Lot in Sodomis dicit, 2. Pet. 2. Iusti anima, cum apud eos habitaret, in dies cruciabaturs uidendo & audiendo horum iniqua opera.

Multiplicatio igitur hominum de qua Moses loquitur, non tantum pertinet ad tempora Noah, sed etiam ad superiorum Patriarcharum ætatem. Ibi enim cepit uiolatio primæ tabulæ, contemptus Dei & uerbi. Quem postea secuta sunt illa crassa peccata, iniuriæ, tyrannis, libidines, quarum Moses hic diserte meminit, & ab ijs, tanquam a causa mali incipit. Nam consulens omnes Historias, uide tragœdias Græcas, res barbaras & latinas omnium temporum, & inuenies ex libidinibus omnis generis incommoda esse enata. Non autem fieri potest, quin ubi Verbum non est, aut negligitur, homines in libidines ruant.

Libidines sunt fons grauissimorum periculorum.

Trahunt autem libidines secum alia infinita mala, superbiam, iniurias, perfuria, &c. His peccatis non potest alia ratione occurrere, quam per primam tabulam, ut homines incipiant timere Deum, & ei confidere, Tunc enim fiet, ut Verbum sequantur, tanquam lucernam præeuntem in tenebris, & scandalis istis non indulgeant sed ea caueant. Sublata autem prima tabula, impossibile est quin omnis generis flagitia & peccata inualescant.

SED mirum uideri potest, quod Moses inter peccata uidetur numerare procreationem Filiarum, quam tamen supra in Patribus laudauit, & est benedictio Dei etiam in impijs, Cur igitur inter peccata numerat?

Quomodo Moses procreationem filiarum recitat inter peccata.

Respondeo, Non damnat simpliciter procreationem, sed abusum, qui est ex peccato originali. Nam regia maiestas, sapientia, diuitiæ, uires corporis, sunt res bonæ, quas habere etiam bonum est, nam diuinitus conceduntur hominibus. Sed quod homines cum his donis prouunt extra primam tabulam, & contra primam tabulam, hisce donis instructi, pugnant, deinde etiam secundam tabulam licentius uiolant, hæc impietas est digna quæ damnetur. Ideo Moses quoque singularibus uerbis utitur, Videbant, inquit, filias hominum filij Dei, quod essent pulchræ, & acceperunt Vxores ex omnibus quas elegerunt, nullo scilicet habito respectu Dei, iuris naturalis, & positum.

Ergo post primam tabulam abiectam, abijcitur etiam secunda tabula, & tenet ibi primum seu principem locum, libido, quæ spernit generationem, & simplis

SEXTVM CAPVT

Libidinos.

& simpliciter fit beluina, Cum Deus coniugia, & in subsidium infirmæ naturæ, & ad generationem potissimum instituerit. Cum autem ad hunc modum libido uicit, postea conuulsa ruunt præcedentia & sequentia præcepta, non parcitur honori Parentum, non abstinetur a cædibus, occupantur aliena, dicuntur falsa testimonia &c.

Videre filias hominum quid.

Vocabulum Iru, Viderunt, non est simpliciter intueri, sed cum uoluptate & delectatione inspicere. Vt sæpe in Psalmis, Oculus meus despectit inimicos meos, hoc est, cum uoluptate uidi uindictam inimicorum meorum.

Significat itaque hoc loco, quod auersis oculis a Deo & uerbo eius, uertunt eos ad oculum libidinis in Filias hominum. Sic perpetua consequentia sequitur, Ex uiolatione primæ tabulæ, ruere homines etiam ad uiolationem secundæ tabulæ. Contempto Deo, etiam leges naturæ contempserunt, & duxerunt pro arbitrio Vxores, quas uellent. Hæc sane dura uerba sunt & tamen existimo constitisse libidinem adhuc intra suos limites, quod neque cum matribus incestum commiserunt, sicut in sequenti Mundo apud Cananæos est factum, neque Sodomorum turpitudine se polluerunt, Nam Moses hoc solum accusat, quod leges Patrum abiecerint, & nullam certam coniugiorum legem sint secuti, sed simpliciter libidinem, & quam amauerint, eam contra Parentum uoluntatem rapuerint.

Quomodo damnet Moses nuptias primi mundi.

Videntur autem Patres singulari seueritate interdixisse, ne cum Cainitis contraherent, Sicut postea lex extitit, ne Iudæi cum Cananæis miscerentur. Etsi autem non desint, qui scribant incestuosas nuptias ante Diluuium fuisse, nulla reuerentia sanguinis habita, Tamen quia Petrus primum Mundum laudat, puto illa incestuum monstra nondum fuisse, Sed peccatum primi Mundi fuisse, quod contempra Patrum autoritate, ex Cainitis duxerunt quot & quas uoluerunt, dominante scilicet illis libidine, Durum autem uerbum est, quod dicit, Quas elegerunt.

Affinitas cum Cainitis prohibita.

Supra autem aliquoties ostendi, istas duas generationes seu Ecclesias fuisse separatas, Adæ & Cain. Expulit enim, sicut Moses clare testatur, Adam homicidam e suo consortio, Sine dubio igitur posteros quoque suos hortatus est Adam, ut malignantium Ecclesiam cauerent, & non miscerentur cum maledicta generatione Cain, Ac paruerunt huic consilio, seu mandato posteri aliquandiu.

Filij Dei qui.

Cum autem Adam mortuus est, & reliquorum Patriarcharum autoritas uilesceret, etiam impiæ generationis nuptias & affinitatem filij Dei, (hoc est illi qui habebant promissionem Seminis benedicti, & pertinebant ad benedictum Semen) appetuerunt, Simpliciter enim filios Dei uocat Patriarcharum filios, quibus data erat promissio Seminis benedicti, & erant uera Ecclesia. Hi scandalis Cainicæ Ecclesiæ cedentes, indulgebant ipsi quoque carni, & accipiebant Vxores ex generatione Cainica, item pellices, quot & quas uolebant. Hæc cum dolore Lamech & Noah uiderunt, Ideo fortasse tardius accesserunt ad coniugium.

Rabinorum deliria.

Iudæi hic quoque irarie ineptiunt, Exponunt filios Dei demones incubos, ex quibus nata sit illa impia generatio, Ac dicunt uocari filios Dei propter spiritualem naturam. Sed has ineptias moderatiores refutant, & exponunt filios Dei, filios potentum. Id quoque Lyra non inerudite reuellit, Fuit enim pœna hæc Diluuij non tantam potentum pœna, sed omnis Carnis, sicut etiam erit pœna nouissimi diei.

De incubis & succubis.

Quod autem ad incubos & succubos Demones attinet, non nego, sed credo posse fieri, ut Demon sit uel succubus, uel incubus, audiui enim multos recitantes sua ipsorum exempla, Ac Augustinus quoque dicit, idem se audiuisse

audiuisset a fide dignis hominibus, quibus coactus sit credere, Gratum enim Satanæ est, si ludificari nos in hunc modum sumpta specie, uel iuuenis, uel mulierculæ possit. Sed quod ex Diabolo & Homine possit aliquid generari, hoc simpliciter falsum est. Quod igitur de monstrosis partibus, Dæmonū simillimis dicitur, quorum aliquos ego uidi, eos aut a Diabolo deformatos, non autem a Diabolo generatos esse sentio, aut sunt ueri Diaboli, habentes carnem uel fictam, uel aliunde furatam. Si enim, Deo permittente, Diabolus totum hominem potest possidere & mentem mutare, quid mirum est, si etiam deformat corpus: si uel cæcos, uel claudos nasci faciat.

Potest igitur ludificari homines profanos, & sine timore Dei uiuentes, ut cum Dæmon in lecto sit, existimet adolescens se habere puellam, aut puella adolescentem, Sed quod ex illo concubitu aliquid possit generari, hoc non credo. Nam multæ ueneficæ passim igni subiectæ & crematæ sunt, quod cum Dæmone consuetudinem habuerunt. Si enim potest ludificari oculos & aures, ut putes te uidere & audire aliquid, quod tamen non est, Quāto facilius ei est ludificari sensum tactus, quem hæc natura habet crassissimum? Sed desino, nam ad præsentem locum nihil faciunt, & Iudæorum futilitate in hunc sermonem lapsi sumus.

Vera igitur sententia est, Quod filios Dei Moses uocat, homines, qui ^{Filij Dei} pertinebant ad promissionem Seminis benedicti. Est enim phrasis non ui Testamenti, & significat credentes, qui Deum uocant Patrem, & quos Deus uicissim uocat Filios. Non enim ideo Diluuium uenit, quod Cainica generatio esset corrupta, Sed quod iustorum generatio, qui crediderant Deo, paruenerant uerbo, ueros cultus habuerant, in idolatriam, inobedientiam Parentum, uoluptates, tyrannidem prolapsi sunt. Sicut etiam nouissimam diem properabit, non hoc quod Gentes, Turcæ, Iudæi, sunt impij, sed quod per Papam & fanaticos Spiritus ipsa Ecclesia erroribus repleta est, quod uoluptates, libidines, tyrannidem etiam illi exercent, qui in Ecclesia primum locum habent.

Pertinet autem hoc in terrorem omnium nostrum, quod etiam illi in ^{Filij Dei in}lescere ceperunt, & discedere a uerbo, qui ex optimis Patriarchis sunt nati. ^{carnales uoluptates lapsi.} De sua sapientia & iusticia gloriati sunt, sicut Iudæi de Circumcisione & de Patre Abraham. Item, Sicut Pontifices de titulo Ecclesiæ, omiſsa cognitione Dei, Verbo & cultu ceperunt transferre gloriam suam spiritualem in luxuriam carnalem. Fuit Ecclesia Romana uere sancta & præstantissimis Martyribus ornata, Sed hodie uidemus quo delapsa sit.

Nemo igitur de donis, quantumuis magnis gloriatur, Summum donum est, esse membrum ueræ Ecclesiæ. Sed caue, ne ideo superbias, potes enim labi, Sicut Lucifer de cælo est lapsus, & sicut hic audimus filios Dei esse lapsos in carnales uoluptates. Iraque non amplius sunt filij Dei, sed filij Diaboli, lapsi simul de prima & secunda tabula. Sicut olim Pontifices & Episcopi fuerunt boni & sancti, hodie sunt omnium hominum deterrimi, & quasi fex omnium ordinum.

In hac igitur hominum colluuiæ, degenerantium a Maiorum suorum pietate & uirtutibus, sanctus Noah uixit, in summo contemptu & odio omnium. Quomodo enim potuit hanc degenerantis posteritatis libidinem probare? At ipsi impatientissimi fuere reprehensionum.

Fulgente itaque & lucente exemplo eius, replente sanctitate eius orbem terrarum, Mundus de die in diem fit deterior, & quo maior sanctimonia & castitas Noah est, tanto Mundus magis furit libidine. Sed hæc sunt initia, quæ semper uastitatem præcedunt. Quando enim Deus suscitatur sanctos ^{homines,}

SEXTVM CAPVT

homines, plenos Spiritu Dei, ut erudiant & arguant Mundum, mundissimam
 patiens sanæ doctrinæ, maiore studio incumbit in peccata & ea urget pertinacius.
 Hoc ab initio Mundi sic factum est, & experimur nunc in fine Mundi
 di idem fieri.

DIXITQUE DOMINVS, NON IVDICABIT
 Spiritus meus in homine perpetuo, quia Caro est, Erit
 eis adhuc tempus centum uiginti anni.

*Locus is ab
 interpretib.
 uarie lace-
 ratus.*

HIC incipit Moses ipsum Noah describere, tanquam summum
 Pontificem & Sacerdotem, seu, ut Petrus eum uocat, præconem iustiti-
 ciæ, Est autem hic textus uarie laceratus, Non enim potest fieri ut animalis
 homo intelligat spiritualia illa. Cum igitur Interpretes illotis pedibus & ma-
 nibus irruerent in sacram scripturam, afferentes humanos affectus & ratio-
 nem, ut ipsi loquuntur, dictantem, necessario in uarias & erroneas opinio-
 nes inciderunt. Ac fere accidit, ut quanto præstantiores & magis spirituales
 sententiæ sint, eo foedius sint deprauatæ. Ita hunc quoque locum tam uarie
 lacerarunt, ut si Interpretes sequaris, nescias quid credas.

*Sententia a Iu-
 daeis deprauata.*

Iudæi primi sunt, qui crucifigunt hic Mosen, sic enim exponunt, Spiritus
 meus, id est, indignatio & ira mea, non permanebit super hominem, Non
 uolo irasci hominibus, sed parcam eis, Sunt enim caro, hoc est, habent proni-
 tatem ad peccandum ex peccato aggrauante. Hanc sententiam Hieronymus
 quoque sequitur, qui putat hic tantum agi de peccato libidinis, ad quam pro-
 cliues natura sumus omnes, Sed primum in eo errat, quod Spiritum inter-
 pretatur iram, Loquitur enim hic Moses de Spiritu sancto, sicut etiam osten-
 dit antithesis, Quia homo, inquit, caro est, Significat igitur, Carnem non tan-
 tum pronam ad peccandum, sed etiam inimicam esse Dei.

Deinde ipsa res repugnat, quid enim potuit magis absurdum excogi-
 tari? Vident ante oculos infinitam iram Dei, haurientem per Diluuium totum
 genus humanum, & tamen exponunt, Quod Deus non uelit succensere,
 sed misereri hominum, idque post centum & uiginti annos, ipso scilicet
 Diluuij tempore.

Rabi Salomo.

Rabi Salomo sic exponit, Spiritus qui in Deo est, non disceptabit, non
 rixabitur amplius, Quasi Deus apud se in diuina maiestate disputarit
 & rixatus sit, quid cum homine uelit facere, Num eum perdere, aut ei parce-
 re uelit? Et tamen fessus tandem maliciâ hominum, constituerit, quod uelit
 simpliciter hominem delere.

*Origenis sen-
 tentia.*

*Manicheorum
 dogma.*

Alij accipiunt de spiritu creato, Spiritus meus quem scilicet flauit in fa-
 ciem hominis, hoc est, anima humana, non disceptabit, non luctabitur ampli-
 us cum carne, quæ libidines sequitur, Auferam enim eum Spiritum, & libe-
 rabo eum de carne, ut ea extincta non amplius ei faciat negotium. Hæc sen-
 tentia Origenica est, & non multum dissidens a Manichei errore, qui tribue-
 bat peccatum non toti homini, sed parti. Ac dicit Augustinus sibi hoc in
 dogmate Manicheorum maxime placuisse, quod audiret suam maliciam
 non tantum suam, sed partis corporis esse, quæ a principio mala est. Pone-
 bant enim Manichei duo Principia, bonum & malum. Sicut quidam Philo-
 sophi litem & amicitiam, Sic non solum a scopo aberrant homines, sed etiam
 in impias opiniones delabuntur.

Sanctes citat Rabi Dauid, & deducit uerbum Iadon, a Neden, uagina, Si
 Scut autem sententia ineptissima est, ita quoque ineptissimo uerbo eam
 reddit, Non uaginabitur Spiritus meus in homine. Quid prodigiolius un-
 quam auditum est? Sed illudunt Iudæi illis recentibus Ebraistis, dum eis
 persuadent

persuadent Scripturam sanctam non posse intelligi, nisi per Regulas grammaticas, & illam sollicitam punctorum rationem. Itaque sententia nulla tam absurda est, quin eam præarandis grammaticorum Regulis defendant & ornent.

Atqui dic mihi, quæ unquam lingua fuit, quam homines ex grammaticis Regulis feliciter didicerunt loqui? Nonne etiam illæ linguæ, quæ regulatissimæ sunt, sicut Græca & Latina, tamen magis usu discuntur? Quam magna igitur absurditas est, in sancta Lingua, ubi theologica & spirituales res tractantur, omiſsa rerum proprietate, sententias ex Regulis grammaticis colligere? Atqui hoc Rabini & eorum Discipuli fere ubiq; faciunt, Possunt multa tum nomina, tum uerba declinari, quorum nullus in lingua usus esse certum nitur. Hæc dum sequuntur & etymologiam ubique sollicitè uenantur, incidunt in mirabiles phantasias.

*Linguae usu
discuntur
&c.*

*Rabini & eorum
discipuli.*

Sic cum hoc loco uerbum possit deduci a nomine Neden, prodigiosam sententiam inde conficiunt, Spiritus meus, dicunt, non detentus erit tanquam in uagina. Intelligunt autem Spiritum hominis, qui in corpore tanquam in uagina continetur. Eum, inquit, non relinquam in uagina, Sed eximam & uaginam perdam. Hæc absurditas ex præarandis regulis Grammaticorum enata est, Cum potius usus loquendi considerandus sit, is enim est qui grammaticum erudit.

Recito autem hæc eo prolixius, ut moneam uos, ne cum in tam ineptos Interpretes incideritis, eos sequamini, & admiremini tanquam singularem sapientiam. Nam etiam magni uiri hisce Rabinorum stulticijs delectantur. Non dissimiles Sacramentarijs, qui uerba Christi nõ negant, Hoc est corpus meum, sed sic exponunt, Panis est panis, & tamen corpus Christi, id est, creatura eius. Hic est sanguis meus, Id est, est uinum meum. Hanc libidinem deprauandarum sententiarum nemo sanus ferret in fabulis Terentij, aut Virgilij eclogis, & scilicet nos eam feremus in Ecclesia?

AD scripturæ sententiam intelligendam requiritur Spiritus Christi, Sci-
amus autem esse eundem Spiritum usque ad finem mundi, qui fuit ante omnia, Hunc Spiritum, Dei beneficio, gloriamur nos habere, & per eum habemus etiam fidem, intelligentiam Scripturarum mediocrem, & reliquarum rerum cognitionem, quæ ad pietatem sunt necessariae. Non igitur fingimus nouam sententiam, analogiam tum Scripturæ sacræ, tum etiam fidei sequimur.

*Ad Scripturæ
intelligentiam
requiritur spi-
ritus Christi.*

Per totam igitur Scripturam sacram uerbum iudicandi, Don, fere significat publicum officium in Ecclesia, seu prædicationem, qua arguimur, reprehendimur, docemur, discernimus bona a malis &c. Sicut Psal. no. Iadim ba Gouim, Iudicabit in nationibus, hoc est, Prædicabit inter gentes, Est enim plane idem uerbum quod hoc in loco. Ac in nouo Testamento hæc phrasıs ex Ebraeo sumpta usitatissima est, præsertim apud Paulum, qui plus cæteris Ebraisat.

*Iudicare quid.
psal. no.*

Sic igitur hunc locum intelligo, quod hæc uerba, sint dicta uel ab ipso Lamech, uel a Noah, tanquam noua Concio proposita orbi terrarum. Fuit enim publica Concio, seu sententia in publica Synodo proposita. Postquam enim uiderunt Methusalah, Lamech, Noah, mundum per peccata recta ad interitum festinare, concluderunt in hanc sententiam, Spiritus meus, non iudicabit amplius inter homines, hoc est, Frustra docemus, frustra monemus, Mundus non uult emendari.

*Quid sit, quod
Spiritus non
amplius iudicabit.*

Ac si quis in tanta presentium temporum peruersitate dicat, Nos quidem docemus & satagimus, ut reuocetur mundus ad sobrietatem & pietatem. Sed ridemur, persequutionem patimur, occidimur, denique omnes excæcatis oculis & auribus

T lis & auribus

SEXTVM CAPVT

lis & auribus riuunt ad interitum. Cogimur itaq; desinere, Sic sunt hec uerba animi deliberantis, quid sit faciendum, & anxij tanquam in extremo discrimine totius generis humani, quod tamen uident non posse sanari.

HAec sententia habet analogiam fidei & Scripturae sanctae, Videmus enim cum uerbum reuelatur de caelo, aliquos conuerti, qui liberantur a damnatione. Reliqua turba contemnit, secure indulget auariciae, libidini & alijs uicijs. Sicut Iere: de Babylone dicit, Curauimus Babylonem, & non est sanata, Derelinquamus igitur eam, & eat unusquisque in terram suam.

Babylon.
Iere. 51.

Pharao.
Iudaei.

Obstinatia
mundi impo-
nitentis.

Sic Moses et Aaron quanto hortabantur et docebant diligentius, tanto Pharao obstinatio reddebatur. Iudaei ipsa Christi & Apostolorum praedicatione non emendabantur. Nobis hodie docentibus idem accidit. Quid igitur faciemus? Deplorare hominum coecitatem & obstinatiam possumus, emendare non possumus. Quis enim gaudeat de aeterna damnatione Pontificum & qui eos sequuntur? Quis non mallet, ut amplecterentur uerbum, & resipiscerent?

Similem obstinatiam suorum temporu uiderunt Methusalah, Lamech, Noah, Erumpit igitur eis illa desperationis uox, Spiritus meus, hoc est, doctrina sana non amplius iudicabit inter homines, Quia enim uerbum non uultis amplecti, non uultis acquiescere in sana doctrina, peratis.

Sic sunt haec uerba anxij cordis, & ut Scriptura loquitur, Deus anxius est, hoc est, cor Noah, Lamech, Methusalah & aliorum sanctorum Hominum, qui pleni sunt charitate erga omnes, hi postquam istam hominum maliciam uident, anguntur & dolent.

Spiritum san-
ctum contri-
stari.
Ephe. 4.

Haec tristitia, est tristitia proprie Spiritus sancti, Sicut Paulus Ephe. 4. loquitur, Ne contristetis Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis ad diem redemptionis. Significat enim Spiritum sanctum contristari quando nos miseri Homines conturbamur, & torquemur malicia Mundi, contemnentis uerbum, quod in Spiritu sancto praedicamus. Sicut Lot turbatus est in Sodomitibus. Pij Iudaei in Babylone sub impio rege Belsazer. Ieremias cum praedicatione caret impijs Iudeis & clamaret, ueh mihi, quia mater mea me peperit, Michi. cap. 7. ueh mihi, factus sum sicut qui in uinea uuam querit, & non inuenit.

Summa poena
carere uerbo.

Porro haec ira Dei maxime horribilis est cum uerbum reuocat, Quis enim non malit pestem, famem, gladium, (sunt enim corporum incommoda) quam uerbi famem, quae semper cum damnatione aeterna coniuncta est? Exemplo sunt Gentes uerbo destitutae, in quam horribiles tenebras Satan possit hominem inducere, tacente Deo & non loquente eis. Quis non horreat quod Romani, homines sapientia praestantes, & disciplinae grauitate praeceteris Gentibus illustres, in more habuerunt, ut honeste matronae Priapum, turpissimum Idolum colerent, & coronarent, ut uirgines Sponsae ad id adducerentur? Quid ridiculum magis, quam quod Aegyptij uitululum Apin adorarent, tanquam supremum numen.

Priapus.

Apis.

Virgines
prostitutae.

Testatur tripartita Historia, quod primum per Constantinum Magnum in Phoenicia & alijs uicinis partibus abolitus fuerit foedissimus mos prostitutarum Virginum ante nuptias. Haec monstra, imo probra, pro religione & pro iusticia apud Gentes habita sunt. Nihil enim iam est ridiculum, stultum, obscenum, alienum ab omni honestate, quod non pro cultu summo Hominiibus, uerbo Dei destitutis, possit obtrudi.

Summa igitur haec poena est, quam hoc loco Dominus per os sanctorum Patriarcharum minatur, quod non sit iudicaturus amplius per Spiritum suum Homines, hoc est, quod cum frustra sit omnis doctrina, nolit postea haec Verbum suum Hominiibus dare.

Hanc poena

Hanc poenam etiam nostra tempora Germaniæ adducent, Videmus enim quam festinet Satan, quam sit inquietus, & omnia tentet, quibus uerbum Dei potest impedire. Quantum Sectarum excitauit, nobis uiuentibus, & omni studio in id incumbentibus, ut puritas doctrinæ retineatur? Quid futurum est nobis mortuis? Profecto tota agmina Sacramentarium, Anabaptistarum, Antinomorum, Seruetianorum, Campanistarum, & aliorum Hereticorum producet, qui nunc uicti puritate uerbi, & assiduitate piorum Doctorum, latent, in omnes occasiones stabiliendorum suorum dogmatum intenti.

Ergo qui uerbum purum habent, discant id amplecti, & pro eo agere Domino gratias, & querant Dominum dum potest inueniri. Ablato enim Spiritu doctrinæ, etiam Spiritus precum auferetur, sicut Zachariás appellat. Nam Spiritus precum cum Spiritu gratiæ coniunctus est. Est autem Spiritus gratiæ, qui arguit peccata, & docet de remissione peccatorum, qui damnat Idolatriam & docet de uero Dei cultu, qui damnat auariciam, libidines, tyrannidem, & docet castitatem, patientiam, beneficentiam. Hunc Spiritum hoc in loco minatur Dominus non amplius iudicaturum, Quia nolint audire & sint incorrigibiles, Ablato autem hoc Spiritu, etiam precum Spiritus ablati est, Impossibile enim est orare eum, qui uerbum non habet.

Ad hunc modum duplex est officium Sacerdotis, Primum ut uertat se ad Deum, & oret pro se & pro suo populo. Secundum, ut uertat se a Deo ad Homines per doctrinam & uerbum. Sic Samuel dicit, 1. Reg. 12. Absit a me, ut pro uobis non orem, & uos non dirigam ad uiam bonam & rectam, Agnoscit enim hoc esse proprium sui officij.

Recte igitur ministerium prædicatur & habetur summi beneficii loco. Nam hoc cum ablatum aut uiciatum est, non solum non potest orari, Sed homines simpliciter sunt in potestate Diaboli, & nihil aliud faciunt, quam ut omnibus suis factis contristent Spiritum sanctum, & sic incidant in peccatum ad mortem, pro quo non licet orare. Ergo alij lapsus, quales sunt hominum, leues sunt, patet enim reditus, & spes ueniæ relicta est. Sed cum contristatur Spiritus sanctus, & homines nolunt a Spiritu sancto iudicari & argui, hæc desperata & insanabilis plaga est.

Sed quam commune hoc peccatum est hodie in omnibus ordinibus, Non Principes, non Nobiles, imo non Ciues, non Rustici uolunt argui, potius arguunt ipsi Spiritum sanctum & iudicant in ministris. Metuntur enim ministerium ex personæ uilitate, Sic cogitant, Iste minister est pauper & contemptus, cur igitur me argueret, qui sum Princeps, Nobilis, Mistigratus? Potius igitur quam hoc ferant, ministros cum ipso ministerio & uerbo conculant. An non igitur metuenda similis Dei sententia est, qualem hic proponit primo Mundo?

Sunt igitur hæc uerba Patris exhereditantis Filium, seu Preceptoris inclementis & cum ira dimittentis Discipulum, quod simpliciter constituit annos centum & uiginti, si intra hoc spacium uelint poenitere. Si non, minatur Spiritum suum non amplius arguiturum, non rixaturum amplius.

Pertinet igitur uocabulum hoc proprie ad ministerium, & id quodam modo pingit, Omnis enim Prædicator seu Verbi minister, est uir rixarum & iudicij, ac cogitur ex officio reprehendere quicquid uitiosum est, non habitatione uel personæ, uel officij in auditoribus. Hoc cum Ieremias sedulo facit, non solum odium, sed etiam pericula grauissima sustinet. Mouetur igitur ipse quoque ad impatientiam, ut optet se nunquam esse natum.

Ego quoque si non singulariter confirmatus essem a Deo, iam dudum de fatigatus & fractus essem ista pertinacia impoenitentis mundi. Ita enim cōtristant impij

*Germaniæ
periculum
pena.*

*Spiritus præ-
cum cum spi-
ritu gratiæ
coniunctus.
Spiritus gra-
tiæ.*

*Sacerdotis du-
plex officium.
1. Reg. 12.*

*Ministerij
uerbi dignitas
1. Ioh. 5.*

*Constricari
Spiritus san-
ctum.*

*Ministerium
contemptum.*

*Ministerium
uerbi pictum
in uerbo iudi-
candi.*

*Omnis pius
Doctor est uir
rixæ.*

SEXTVM CAPVT

stant impij Spiritum sanctum in nobis, ut cum Ieremia optemus nonnunquam nihil a nobis esse ceptum. Saepe igitur Deum oro, ut generationem nostram sinat nobiscum mori, propterea quod nobis sublati periculosissima tempora sequentur.

Elias accusatur de turbato Israel.
3. Reg. 18.

Hanc ob causam Elias quoque ab impio Rege Ahab uocatur conturbator Israel, quia uidelicet arguebat idolatriam, tyrannidem, libidines suorum temporum.

Mich. 2.

Nos quoque hodie habemur pro conturbatoribus Germaniae, Sed bonum signum est, cum homines nos damnant, & uocant rixarum Autores. Talis enim spiritus Dei est, qui rixatur cum hominibus, eos arguit & damnat. Homines autem tales sunt, ut uelint doceri sibi placentia, Sicut apud Miche. ca. 2. libere dicunt, Non stillabis super nos, Non enim comprehendet nos confusio, inquit, Domus Iacob, Hoc posterius est uice rationis, Quia enim uident se esse domum Iacob & populum Dei, Ideo nolunt castigari, nolunt ad se pertinere poenas & minas.

Pontifex & sui complices iactant se esse Ecclesiam.

Sicut hodie Pontifex & sui complices, imo eo nituntur, quod sint Ecclesia & statuunt, Ecclesiam non posse errare. Sed hunc textum uide & apparebit quam friuola haec sit ratio.

Filij Dei.

Nonne enim hi, quibus minatur Deus, quod non uelit eos amplius iudicare Spiritu suo, etiam sunt filij Dei? Hoc nomine quid potest esse splendidius? Sine dubio autem hoc nomine gloriati sunt, & comminantibus Patria se opposuerunt, aut saltem contempserunt eorum praedicationem. Non enim uidetur Deus propter pauca peccata in uniuersum genus humanum saeuiturus esse. Sed magnificus titulus non iuuat eos, non profuit, quod potentes & infiniti essent numero.

Duo tantum ingressi in terram Canaan, alijs omnibus deletis.

Ex Aegypto sexcentis mille egressi sunt, & duo tantum ingressi in terram Canaan, reliqui omnes propter peccata, morte praeventi sunt.

Matth. 7.

Plane ad hunc modum non curabit Deus magnificos titulos Ecclesiae, Pontificum, Episcoporum, Alio testimonio opus erit, si uolent effugere iram Dei, quam quod se Ecclesiam esse iactant. Sic enim scriptum est, Matth. 7. Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Item, Non omnis qui mihi dicit, Domine, intrabit in regnum caelorum.

Filij Dei Deus non parcat.

Si aliquando futurum concilium est, quod tamen uix credo, nemo Aduersarijs nostris hunc Ecclesiae titulum poterit detrahere, atque hoc uno suffulati damnabunt & oppriment nos. Sed aliud erit Iudicium cum apparebit Filius hominis in gloria, Ibi patefient uera & sancta sanctae Ecclesiae membra fuisse sanctum Dei martyrem Ioannem Hus, & Hieronymum de Praga. Pontificem autem, Cardinales, Episcopos, Doctores, Monachos, Sacrificulos omnes fuisse Ecclesiam malignantium in Cathedra pestilentiae, & uera Satanarum mancipia, praebentia patri suo operam ad mendacia & caedes.

Tale iudicium Dei hic quoque uidemus, Non negat generationem Satanarum esse filios Dei, Hunc magnificum titulum, quo inflabantur & secure peccabant, relinquit eis Deus, Et tamen his ipsis Dei filijs, qui filias hominum ducebant, minatur, quod non solum Verbum, ex ipsorum animis & cordibus uelit auferre, Sed quod etiam ex oculis atque auribus uelit auferre Spiritum officiantem, qui praedicat, orat, arguit, docet, gemit in sanctis Ministris. Idque ideo, quia hi filij Dei nolunt castigari, nolunt argui, Sed quia filios Dei se esse norunt, ideo contemnunt Verbum & Doctores. Sed poenam non effugiunt propter hunc titulum, Idem Papistis accidet & omnibus uerbi aduersarijs.

Malach. 3.

Ad hunc modum existimo hoc in loco affectum piorum hominum referri ad ipsum Deum usitato more Scripturae sacrae. Sicut Malachie 3. dicit Dominus, se configi, seu, ut in Ebraeo est, sibi uim fieri, cum populus primitias & decimas infideliter offerret Sacerdotibus.

Sed quid, inquires, opus est Deo tali querela? An non subito totū Mundum, cum uult, potest perdere? Profecto potest, sed non facit libenter, Sicut dicit, Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Probat itaque hic *Ezech. 18.* affectus, Deum esse paratum ad ignoscentiam, tolerantiam & remissionem peccatorum, si modo Homines uellent resipiscere, Sed quia obstinati pergunt & remedia omnia abijciunt, discruciatatur quasi, ista hominum malicia.

Refero igitur uerbum, Dixit Deus, ad sanctos Patres, qui publico decreto testati sunt, Deum cogi ad uindictam, nam diuina autoritate docuerunt. Cum igitur Noah & Maiores eius ad mille ferme annos prædicassent & tamen Mundus quotidie magis ac magis degeneraret, proponunt sententiam Dei ingrato Mundo, cogitantis, quid si in infinitum usque prædicarem, & sinerem meos Concionatores perpetuo frustra clamare: quanto enim plures mitto, quo longius iram differo, eo fiunt deteriores. Oportet igitur ut prædicatione finiam, & plagam adducam, Non sinam ut Spiritus meus, hoc est, uerbum meum in perpetuum iudicet & prædicet, tolerans maliciam hominum, Cogor ut puniam peccata.

Quia homo caro est, hoc est, homo est mihi contrarius, Est animalis, ego sum Spiritus, Pergit homo in sua carnalitate, ridet uerbum, persequitur, odit Spiritum meum in Patriarchis, surdis narratur fabula. Oportet igitur ut cessem, & sinam hominem sic peruersum ire suas uias, Hanc antithesin uoluit ostendere, cum dicit, Quia caro est. *Homo caro est.*

Nam Noah, Lamech, Methusalah fuerunt homines sanctissimi, pleni spiritu Dei, Itaque fecerunt officium suum docendo, hortando, urgendo, instando oportune, importune, sicut Paulus dicit *2. Tim. 4.* Sed arguebant carnem & sumebant uauum laborem, Non enim caro acquiescebat sanæ doctrinæ, Num igitur perpetuo, inquit, hunc uerbi contemptum feram? *2. Tim. 4.*

Continet igitur hæc sententia publicam querimoniam, factam ex Spiritu sancto, per sanctos Patriarchas, Noah, Lamech, Methusalah, & alios quos Deus ante Diluuium rapuit, ne essent spectatores tam late grassantis iræ. Hi omnes communi uoce & uno ore hortati sunt Gygantes & Tyrannos ad poenitentiam, Et addiderunt hanc comminationem, Deum hunc contemptum sui uerbi non in perpetuum toleraturum esse. Sed caro suo more fecit, pias admonitiones fiducia & securitate carnali contempserunt & sanctos Patriarchas pro deliris senibus & fatuis habuerunt, quod minarentur Deum etiam sæuiturum in Ecclesiam suam, hoc est, in posteritatem, quæ habebat promissionem futuri Seminis.

Particulam quæ additur, **BT ERUNT DIES EIVS centum & uiginti ANNI**, etiam Hieronymus negat intelligendam de annis uitæ humane, seu de singulorum hominum ætate, Constat enim post Diluuium multos ducentessimum annum egressos. Quod si ad singulorum annos priuatos referas, promissio erit, futurum ut singuli tot annos absoluant, sed id quodque falsum est. Loquitur igitur de tempore, quod concessum est Mundo ad poenitentiam, antequam Diluuium ueniret. *Anni centum & uiginti.*

Atque hæc sententia cum præcedentibus conuenit, Ostendit enim Deus, sibi istam hominum peruersitatem displicere, Anxius itaque est & libenter parceret, inuitus quasi sinit grassari Diluuium. Itaque certum tempus & longum satis poenitentiae constituit, ut resipiscant & poenam effugiant. Eo toto tempore Noah ad poenitentiam homines hortatus est, Non futurum ut istam impietatem longius ferat Deus, & tamen sic esse benignum, ut satis longum tempus concedat poenitentiae &c.

Sic pulchre coherent uerba & sententiae. Sententia præcedens minatur, Non possum longius ferre contemptum uerbi mei, Prædicatores & Sacerdotes mei infinito suo labore nihil proficiunt, quam ut rideantur. Sicut

SEXTVM CAPVT

igitur Pater aut Iudex bonus, libenter parceret Filio, sed malicia Filij eum cogit durum esse. Ita (inquit hic Dominus) non libenter perdo totum humanum genus, Concedam igitur eis annos centum & uiginti, quibus resipiscant, & ego eorum miserear &c.

Horribilis igitur plaga fuit, quod neque Fratres, nec Sorores Noah feruati sunt, Ideo necesse fuit, ut praecederet grauissima comminatio, si forte possent reuocari ad poenitentiam. Niniuitis Ionas interitum praedicat intra dies quadraginta, ac poenitent illi & seruantur.

Niniuite.

Extrema securitas originis Mundi.

Apparet igitur primi Mundi extremam fuisse securitatem, qui cum centum & uiginti annos haberet, tamen obstinatus in libidinibus suis permanens, etiam ridens Pontificem suum, iusticiae preconem Noah.

Contemptus uerbi nostro tempore.

Esa. 56.

Matth. 3.

Hodie, cum instet dies Domini, fere eadem fiunt, hortamur ad poenitentiam Papistas, hortamur nostros nobiles, ciues & rusticos, monemus, ne pergant contemnere Verbum, nam Deus id inultum non relinquet. Sed consumimus fortitudinem nostram frustra, sicut Scriptura dicit, Pauci fideles aedificantur, hi paulatim colliguntur a facie maliciae & nemo est qui intelligat, sicut Esa. 56. dicitur. Sed postquam ad hunc modum triticum excussit Dominus, & collegit grana in suum locum, quid putas de paleis futurum esse? Nimirum comburentur igni inextinguibili, Matth. 3. Hac mundi erit fortuna.

Per euangelium separantur palea a critico.

Sed non intelligit iam hoc agi, ut per Euangelij doctrinam separaretur triticum a palea, & congregetur in horreum, ut postea palea, hoc est, incredulorum turba, in tenebris & idolatria posita, tradantur igni. Sicut scriptum est, In die salutis adiuui te, & seruaui te, Esaia 49. Hunc diem salutis qui praetermittunt, hi Deum habebunt ultorem, Non enim uult sumere inanem operam in triturandis inanibus paleis.

Matth. 24.

Quomodo numerandi anni 120.

Sed Mundus est caro, non obsequitur. Imo quanto propior & uicinior est calamitati, tanto est securior, tanto contemnit liberius omnes pias admonitiones. Hoc scandalum etsi pios mouet, tamen statuere debemus, Deum non frustra per Spiritum suum arguere Mundum, nec frustra contristari Spiritum sanctum in pijs. Ac utitur hoc ipso exemplo Christus, cum nostri seculi impietatem & securitatem praedicat, Erunt, inquit, sicut tempore Noah & Lot, Matth. 24.

Matrimonium Noah ridiculum uisum mundo.

Gen. 22.

Hieronymus.

Observandum autem hic est, illud in quo etiam D. Hieronymus laborat, quod scilicet Diluuium uenit centesimo anno post natum Sem, Cham & Iapheth, hic autem Diluuij tempus dicuntur anni centum & uiginti.

Sed hic locus ostendit Noah cepisse praedicationem suam de futura Diluuij poena, antequam duxisset uxorem, cum adhuc esset in coelibate uita. Hic igitur cogita, quos ludos praebuerit impio & securo mundo? Praedicat uastationem per Diluuium toti mundo, & ipse uxorem ducit. Cur? Num non satis est, ut solus pereat, etiam asciscit sibi sociam calamitatis? O stultum senem, certe si crederet mundum Diluuium periturum, solus potius periret, quam ut uxorem duceret, & daret operam procreandis liberis, Sin autem seruabitur ipse, seruabimur nos quoque.

Ad hunc modum, propter nuptias Noah, ceperunt certius contemnere praedicationem de Diluuium, Ignari consiliorum Dei, sic agentis, ut mundus prorsus non intelligat. Quam absurdum est, quod Abrahæ promittit posteritatem per Isaac, & tamen iubet Isaac imolari?

Diuus Hieronymus igitur, in eam sententiam respondet, Deum quidem praefiniuisse Diluuium centum & uiginti annos, Sed cum inualefceret malicia, coactum, ut tempus illud abbreviaret.

Sed nos non faciemus Deum mendacem, potius hoc statuemus, Noah adhuc coelibem praedicasse, mundum per Diluuium uastandum esse ac iussu diuino

diuino postea Puellam, tanquam ramusculum ex toto genere fœmineo accepisse, & generasse tres filios. Scriptum enim infra est, Inuenisse eum gratiam coram Deo, Alioqui qui tam diu abstinerat, etiam porro a nuptijs poterat abstinere. Sed uoluit Deus relinquere seminarium generis humani, ut aliquis modus iræ esset, Itaque iubet ut uxorem ducat. Id impij existimant signum esse futurum, ut Mundus non pereat, Viuunt itaque securi & contemnunt prædicatorem Noah. Sed Dei consilium aliud est, ut scilicet totum Mundum perdat, & per hunc Noah iustum seminarium futuro Mundo relinquat.

FVit igitur Noah summus Propheta cuius similem mundus non habuit, Nam primum longissimo tempore docet, Deinde docet de pœna uniuersali totius Mundi, ac quidem annum definit, quo uentura sit, Christus quoq; uaticinatur de extremo iudicio, quo uniuersa caro peribit, Sed de hora illa, dicit, nemo scit, præter Patrem, qui hoc sibi reseruauit. Ionas prædicat quadraginta dies Niniuitis, Ieremias septuaginta annos captiuitatis, Daniel hebdomadas septuaginta usq; ad futurum Christum. Sunt hæc insignes Prophetiæ, quibus certum tempus, locus, personæ, describuntur.

Noah summus
Propheta.
Christus.

Ieremias.
Daniel.

Sed hæc Noah uaticinatio uincit omnes, quod per Spiritum sanctum prædicat tam certum numerum annorum, quo totum genus humanum perituum sit, Dignus qui uocetur alter Adam, & Princeps generis humani, per cuius os Deus loquitur & totum Mundum uocat ad pœnitentiam.

Horribile est autem, quod eius prædicatio sic secure contempta est, ut non solum ex Cainitis nemo, sed ne ex Adæ quidem posteris emendaretur. Coactus igitur Noah est uidere interitum Fratrum, Sororum, Propinquorum, Affinium sine numero, qui omnes pium Senem & prædicationem eius riserunt, tanquam anilem fabulam.

Noah prædicatio con-
tempta.

Proponitur autem horribile hoc exemplum, ideo, ne nos perseueremus in peccatis. Si enim Deus originali mundo, qui optimus, & ipse flos mundi seu adolescentia fuit, in quo tot sancti Viri uixerunt, non pepercit, Sed, sicut in Psal. est, Dimisit eos secundum desideria cordis sui, & abiicit tanquam non pertinent ad promissionem Ecclesiæ factam, Quanto minus nobis parcat, qui tales prærogatiuas non habemus?

psal. 52.

Ergo sententia, quæ hoc in loco fertur, quod Deus centum & uiginti annos uelit hominibus concedere ad pœnitentiam, dicta & promulgata est, antequam Noah generasset.

DE generatione Cainitarum quos Patriarchas habuerint tempore Diluuij nihil scribitur, Non enim dignos iudicat Moses quos nominet. Super pra generationem eorum ad Lamech usque deduxit, Siue autem eius filij, siue nepotes uixerint tempore Noah, incertum est. Hoc certum est, posteritatem Cain tum adhuc fuisse, & quidem sic præualuisse, ut in scandalum etiam inducerent filios Dei, siquidem etiam sanctorum Patriarcharum posteritas in Diluuiio perijt.

Cainitarum
posteritas tem-
pore Noah.

Ante hoc tempus igitur sancti Patriarchæ, tanquam ueræ Ecclesiæ gubernatores, monuerunt suos, ut cauerent a generatione maledicta. At Cainitæ agre passi, quod damnarentur, omni genere calamitatum pios euertere conati sunt, Nam Ecclesia Satanæ perpetuo belligeratur contra Ecclesiam Dei.

Ecclesia Satanae persequitur Ecclesiam Dei.

LAbentibus itaque paulatim pijs, & inualecente impietate, Deus Noah suscitatur, ut hortetur ad pœnitentiam, & ut sit posteritati suæ æternum exemplum, cuius fidem, ac in docendo diligentiam & assiduitatem admirentur & sequantur posterij. Magnum enim miraculum, & insignis fides fuit, quod Noah audita hac sententia per Methusalah & Lamech, quod post annum & uiginti mundus Diluuiio sit periturus, non dubitat eam esse ueram.

Fides Noah.

SEXTVM CAPVT

Et tamen tranfactis annis pene uiginti, uxorem ducit, & generat liberos. Debat potius ita cogitare, Si peribit genus humanum, cur uxorem ducam? Cur generabo filios? Si tot annis abstinui, etiam posthac abstinēbo. Sed nō facit hoc Noah, quī post latam sententiam de interitu mundi, paret Deo uocanti ad coniugium, & credit Deo, futurum, ut etiam si totus mundus peccet, tamen ipse seruetur cum suis liberis. Hęc est insignis fides & digna quam consideremus.

Fides Noah generalis & specialis.

Primum enim fuit in eo illa generalis fides de Semine contrituro caput Serpentis, quam fidem etiam alij Patriarchę habuerunt. Fuit autem singularis uirtus, in tanto scandalorum multitudine hanc fiduciam retinere & nō descendere a Deo. Ad hanc fidem accessit deinde alia specialis fides, quod Deo credidit & minanti reliquo toti Mundo interitum, & promittenti salutem ipsi Noah & Filij. Ac sine dubio auus Methusalah & pater Lamech eum ad hanc fidem serio cohortati sunt. Tam enim difficile hoc fuit creditum, quam difficile fuit uirgini Marię credere, quod sola sit futura mater filij Dei.

Hęc fides docuit eum contemnere securitatem mundi, a quo tanquam delirus senex derisus est. Hęc fides hortata eum est, ut sedulo pergeret in ædificanda Arca, quod ædificium sine dubio illi Gygantes riserunt, tanquam extremam stulticiam. Hęc fides ipsum Noah sic confirmauit, ut solus staret contra tot exempla Mundi, & omnium iudicia fortissime contemneret.

Seculum Noah.

EST igitur ineffabilis pene & miraculosa fides hęc nouis articulis & quidem grauissimis onerata, quam Spiritus sanctus in Historia obiter ostendit, non autem explicat, ut scilicet nos diligentius cogitemus de omnibus circumstantijs. Primum enim uide seculum corruptissimum. Sicut autem ante hoc tempus Ecclesia habuit plurimos & sanctissimos Patriarchas, Ita nunc talibus gubernatoribus destituta est, Adam, Seth, Enos, Kenan, Mahalaleel, Jared, Henoch, omnes sunt mortui, & ad tres numerus ille redactus est, ad Methusalah, Lamech & Noah, Hi enim soli superstites sunt, cum sententia illa de mundo per Diluuium perdendo lata est. Hi tres uident & coguntur ferre incredibilem maliciam hominum, idolatriam, blasphemias, uolentias iniurias, obscenas libidines, donec tandem etiam Methusalah & Lamech ex hac uita euocantur. Ibi solus Noah se ruenti in interitum Mundo opposuit, si iusticiam conseruare, et in iustitiam posset reprimere, Sed tam nihil profecit, ut uideret etiam Dei filios degenerare ad impietatem.

2. Pet. 2.

Hęc Ecclesię ruina & uastatio afflixit animam iusti, & pene fregit. Sicut Petrus de Lot in Sodomis dicit, Quod si Lot iniquis operibus in una Ciuitate sic discruciat & diuexatus est, quid de Noah sentiemus, in quem non solum Cainica generatio sæuijt, sed opposuerunt se ei etiam degenerans Patriarcharum generatio. Deinde etiam propria ipsius domus, fratres, sorores, patruales, consobrini &c. Omnes enim corrupti & abducti sunt a fide per filias hominum, sicut textus dicit, Videbant filias hominum.

Cur Moses de filiabus hominum, & nō tantum dicat de filijs quorūque?

Quæso autem, cur non etiam queritur de masculis? aut cur non etiam queritur de filiabus Dei? Tantum dicit, Videbant filias hominum, Ideo scilicet, quia generatio sancta Seth habuit peculiare mandatum, quoniam Cainitę a uera Ecclesia exclusi erant, ut etiam affinitatem eorum cauerent, ut neque politice per coniugia, neque ecclesiastice per cultus miscerentur, Debent enim pij cauere omnes occasiones scandalorum.

Ac piorum Patrum præcipue ea cura fuit, dum prohibuerunt nuptias cum Cainitis, ut seruaient suam generationem puram. Nam filię afferunt in domos maritorum opiniones paternas, & consuetudines etiam. Sic Salomon in Regum

in Regum Historia, per mulierem alienigenam legitur seductus. Sic Iesabel inuexit impietatem Syrorum in regnum Israel.

Idem uiderunt sancti Patres futurum in sua generatiōe. Ideo postquam diuino mandato segregatio Cainitarum facta erat, statuerunt, ne Filij generationis sanctæ, ducerent filias hominum. Nam filia in generatione sancta facilius potuerunt prohiberi a coniugijs Cainitarum, Filij autem liberiores & ferociores sunt.

Ad hunc modum Moses uoluit ostendere initium omnis mali inde ortum, quod filij Dei iunxerunt se cum filiabus hominum, quas uidebant formas esse. Nam filij hominum, quia superbi & potentes erant, & sectabantur studiose uoluptates, sine dubio despexerunt miseras Puellas generationis sanctæ, quas sancti Patriarchæ non delicate, sed simpliciter & pudice in pauere cultu educarant. Non igitur necesse fuit, ut Puellis talis lex ferretur, quæ alioqui a nobilibus Cainitis negligebantur.

SI Historias gentium consideres, etiam maxima regna occasione mulierum euerfa sunt. Nota est Helenes infamia, Sacre autem literæ ostendunt occasionem mulieris totum genus humanum concidisse.

Mulierum malorum occasio, etiam sexui non detrahendum est.

Hæc tamen sine sexus contumelia commemoranda sunt. Nam habemus mandatum, Honora patrem & matrem tuam. Item, Vos uiri diligite uxores uestras. Nam quod Heua prima decerpfit pomum, uerum est, prius tamen quam id faceret peccauit idolatria, & defecit a fide, quæ fides quamdiu in corde est, regit & gubernat corpus. Cum autem ex corde excelsit, corpus seruit peccato. Non igitur culpa in sexu est, sed in uicio, quod tum foeminae, tum uiro commune est.

Ad hunc modum Moses hoc in loco commemorat iniurias et libidines. Sed hoc Lectori relinquit considerandum, quod antequam in secundam tabulam peccarent, peccarint in primam, & contempserint uerbum Dei. Alios qui paruissent filij Dei uoluntati piorum Parentum, prohibentium nuptias cum ijs qui erant extra Ecclesiam.

Concludit igitur Moses quod posteri Patriarcharum prius deseruerunt cultum & uerbum Dei, & disceserunt a præceptis Parentum, Deinde in uoluptates & libidines prolapsi sunt, & duxerunt uxores quas uellent. Itæ facti sunt Tyranni, inuaserunt bona aliorum &c. Nam Mundus aliter non potest, postquam discessit a Deo adorat diabolum. Postquam uerbum contempsit & in idolatrias lapsus est, proruit in omnia uicia concupiscentiarum, quibus irritatur potentia irascibilis post potentiam concupiscibilem, ut ita in omnibus appetitionibus sit extrema & Tagia. Hanc cum pij arguunt, sequuntur iniuriæ & tyrannis in pios.

Peccata prima tabula sequuntur peccata secundae tabulae.

Sic peccatum Diluuij complectitur hoc totum, quod peccatum dici potest, tum in prima, tum in secunda tabula. Quod homines impij primum per infidelitatem a Deo discedunt, & uerbum contemnunt. Deinde discedunt etiam ab obedientia Parentum, fiunt homicidæ, adulteri &c.

Peccatum diluuij.

Hoc eo commemoro, ne putes sexum, aut coniugium per se accusari. Transgressio præceptorum Dei & inobedientia erga Parentes præcipue damnatur, quod cum Cainitæ nullam participationem haberent cum uera Ecclesia, pij Parentes etiam ciuilitate suam posteritatem uoluerunt separatam a Cainitis, ne consuetudine impiarum coniugum deprauarentur. Sed neglecto mandato Dei & Parentum autoritate contempta, posteri lapsi sunt in peccatum appetitus concupiscibilis & irascibilis. Ad hunc modum saluatur honor sexus & dignitas coniugij, & arguitur tantum impietas, quæ primum a Deo discedit, deinde etiam in Sanctos iniuria est.

Atque hoc

SEXTVM CAPVT

Videbant filias hominum.

ATque hoc uolunt uerba ipsa, Filij Dei uidentes filias hominum, quod essent pulchræ, Cur non uiderunt etiam filias Dei & concupiuerunt eas: quæ erant in Ecclesia & habebant promissionem Seminis: Nonne conuincuntur, quod contemnunt sexum suæ generationis, hoc est, Ecclesiæ ueræ, & commiscunt se cum carnali & impia generatione Cainitarum: Contemnant simplicitatem & grauitatem suarum, & malunt ex Cainica generatione, blandas, cultas, lasciuas, has expetunt & colunt, illas aut negligunt plane, aut indignis modis tractant.

Heua.

Sicut enim Heua iam iam peccatura intuebatur poma, talibus oculis filij Dei intuentur filias hominum, Viderat Heua etiam ante id tempus arborum prohibitam, sed oculis fidei, respicientis in mandatum Dei, ideo non appetebat, sed potius fugiebat eam, Sed cum oculi fidei excecati essent, & simpliciter oculis carnis in arborem intueretur, cum uoluptate extendebat manum, & etiam inuitabat Adam maritum.

Ad hunc modum posterij Patriarcharum uiderant ante id tempus Cainitarum filias, forma, cultu, morum elegantia præstantes esse. Sed non ideo se cum eis coniunxerunt, Nam oculis fidei respiciebat in mandatum Dei, & promissionem de Semine ex piorum generatione nascituro, Sed his fidei oculis amissis, non amplius neque mandatum, nec promissionem Dei uident, sed simpliciter sequuntur desiderium carnis, suæ generationis puellas simplices, bonas, honestas contemnunt, Cainicas ducunt, quas uident comptas, blandas, facetas.

Non igitur peccatum est, quod uxores ducunt, Non damnatur simpliciter sexus, Hoc damnatur, quod contempto mandato Dei, ducunt quas non debebant, quod a uero cultu patiuntur se per uxores abducere ad impios cultus falsæ Ecclesiæ, quod Cainitarum more Parentum autoritatem negligunt, uiolenti sunt, tyrannifant &c.

Moses non damnat nuptias.

HOc peccatum Moses clare ostendit, cum dicit, Acceperunt uxores quas cunque elegerunt, Quasi dicat, Vxorem accipere non malum, sed bonum est, si legitime fiat, Sed illi in hoc peccabant, quod sine ratione, & contra Patrum uoluntatem ac sententiam, ducebant quas & quot ipsi uolebant, sine discrimine tam maritatas quam solutas.

Herodes.

Durum hoc uerbum est, quo Moses grandia peccata significat, quod sine discrimine duas aut plures uxores acceperunt, quod uxores mutarunt, aut ui alijs eripuerunt, Sicut Herodes fratris Philippi uxorem possidet, Hanc libidinum licentiam infinitam Moses ostendit & damnat.

Berosus.

Berosus scribit, etiam incæstas fuisse nuptias inter eos, ut suas sorores & matres ducerent. Sed dubito an tam mali fuerint, & hoc ipsum satis graue peccatum est, quod in ducendis uxoribus non ratione, non Parentum autoritate, non denique uerbo Dei usi sunt, Sed simpliciter secuti sunt libidinem & concupiscentiam, Rapuerunt quas uoluerunt ac potuerunt, atque ita tum Oeconomiam, tum Politiam, addo etiam Ecclesiam perturbarunt per illam furiosam libidinem.

Peccatum originalis Mundi.

Ergo peccatum istius originalis Mundi fuit perturbatio omnium Ordinum, quod Ecclesia dissipata est per idolatrias, & impios cultus, Item per Tyrannos, qui pios Doctores & sanctos homines crudeliter sunt persecuti, Politia est destructa per tyrannidem & iniurias uiolentas, Oeconomia autem per licenciosissimas libidines. Hanc ruïnam pietatis & honestatis necessario secuta est uniuersalis perditio, Non solum enim mali, sed plane incorrigibiles fuerunt homines.

E RANT AVTEM GYGANTES SVPER TERRAM in diebus illis,

PERSE.

PERSEVERAT Moses in descriptione peccati & meriti, propter quod Diluuium uenit. Primum fuit, quod filij Dei apostatarunt a religione & uerbo Dei, ac toti facti sunt carnales, ita ut non solum Ecclesiam, sed etiam Politiam & Oeconomiam peruerterent.

Nunc addit, maliciam etiam in eo creuisse, ut Gygantes essent super terram. Ac diserte dicit, ex illo concubitu filiorum Dei cum filiabus hominum, non prognatos filios Dei, sed Gygantes, hoc est, homines arrogantes, qui simul & Regnum & Sacerdotium sibi uendicarent.

Sicut Papa, qui simul & gladium spiritualem & corporalem sibi uendicat. Non autem esset in hoc caput mali, si modo potentiam istam, quam usurpat, conferret in conseruationem Politiae & Ecclesiae. Sed id maximum peccatum est, quod abutitur potestate ista ad stabiliendam Idolatriam, ad impugnandam sanam doctrinam, & ad tyrannidem etiam in Politia. Cum uerbo Dei arguuntur Papistae, argui nolunt, dicunt enim se esse Ecclesiam, & errare non posse, ac grafsantur in pios cyclopica immanitate. Tale hominum genus Moses gygantes appellat, uendicantes sibi utranque potestatem politicam & ecclesiasticam, & liberrime peccantes.

Tales in libro Sapientiae pinguntur, qui dicunt, Sit iniusticia lex nostra. Et in Psalmo 12. Lingua nostra magnificabitur, Nostrum est loqui, Quis est Dominus noster? Et Psalmo 73. Secure superbiunt, & quando alijs uim inferunt gloriantur &c. Tales fuerunt isti Gygantes, qui restiterunt in faciem Spiritui sancto monenti, obsecranti, docenti, arguenti, per Lamech, Noah, & filios Noah.

DE uocabulo disputant quid sit, & deducunt id a Naphal, quod cadere significat. Fere autem passiuè accipiunt, quod homines alij uasta corpora, & inusitatam magnitudinem uidentes, praemetu corruerint. Id an uerum sit Rabini uiderint, Ridiculum enim est appellare eos Niphlim, quod alij caderent. Itaque alij hanc etymologiam afferunt, sic dictos, quod a communi hominum statura ceciderint, Et allegant locum Numeri 13. ex quo apparet Niphlim, seu gygantes grandioribus fuisse corporibus. Sicut Enacim & Rephaim. Sed utri rectius sentiant, non iudico, praesertim cum constet, non posse omnium uocabulorum rationes reddi, neque origines ostendi.

SED hic alia questio incidit, Cur illi soli discesserint a communi hominum statura, qui ex filijs Dei & filiabus hominum prognati sunt? Nichil autem habeo quod ad eam respondeam, quam quod textus nihil de statura dicit hoc in loco. In capite 13. Numerorum dicitur, Vidimus Gygantes filios Enac de Gygantibus, & fuimus in oculis nostris quasi locustae. Ibi ostenditur uastitas corporum, hic autem non, Igitur possunt Gygantes dici ob aliam causam, quam a corporum mole.

VT autem meam sententiam quoque de uocabulo ostendam, non neutraliter, neque passiuè, sed actiue puto exponendum esse, Sicut uerbum, Naphal, etli non sit tertiae coniugationis, quae transitiuorum pene propria est, sepe actiue usurpatur. Sicut Iosuae 11. Venit Iosua & cunctus populus bellicosus cum eo aduersus illos iuxta aquas Meroen, Va iiphlu bahem, & irruerunt in eos. Si neutraliter exponas uerbum iiphlu, quasi ceciderint Iosua & sui coram hostibus, reclamabit historia, Significat enim irruisse in eos atque subito oppressisse.

HIC igitur locus & si qui sunt similes mouet me, ut intelligam Niphlim, non dictos a magnitudine corporum, sicut Rabini putant, sed a tyrannide & oppressione, quod ui grafsati sunt, nulla habita ratione legum aut honestatis, Sed

SEXTVM CAPVT

Niphlim. tis, Sed simpliciter indulgentes suis uoluptatibus & cupiditatibus. Nam qui iure regunt, hos Scriptura Pastores & Principes appellat. Qui autem per iniuriam & uolentiam regnant, hi recte Niphlim uocantur, quod obruant & opprimant infra se positos.

Locus Psal. 10. Sicut Psalmo 10. Comprimit, humiliat, Ve Naphal Baezumaf Helkaim, Et irruit cum fortibus suis in coetum pauperum. Loquitur ibi Spiritus sanctus de regno Antichristi, quem sic grafsaturum dicit, ut que potest comminuat, quod si comminutere non potest, ut saltem incuruet, & incuruata postea omni ui opprimat. Indifferens enim est siue Baezumaf, exponas cum potentia sua, seu cum potentibus suis. Hac ui, inquit, utitur tantum in eos, qui Helkaim, hoc est, pauperes & antea afflicti sunt, Alios qui pollent uiribus, eos adorat, ut trahat in suas partes.

Gygantes. Ad hunc modum expono hoc in loco Gygantes seu Niphlim, non homines uasta mole corporum, sicut in Numeri loco, Sed uiolentos & iniurios, quales Poeta pingunt Cyclopes, qui neque Deum, nec homines timent, sed tantum sequuntur cupiditates suas, freti potentia & uiribus suis. Sedent enim in maiestate, tenent imperia & regna. Imo etiam spirituales potestatem sibi uendicant, utuntur autem illa potentia contra Ecclesiam, contra uerbum Dei, pro sua libidine &c.

Deus precipit ut honoramus magistratum, & tamen grauisime ei minatur. **N**otandum autem hic est mirabile Dei consilium, qui nobis precipit colere magistratum, ei parere, seruire, honorem deferre &c. Et tamen quidquid comminationum & horribilium increpationum est, hoc pene totum uidemus contra potentes, contra Reges & Principes directum esse, quasi Deus peculiari odio prosequatur eos. Iubet Scriptura ut nos honoramus magistratum, Ipsa autem non honorat, sed destruit grauisimarum poenarum comminatione. Scriptura iubet ut magistratum colamus, Ipsa autem contemnere magistratus uidetur, dum non blanditur sed comminatur.

Canticum Marie. Maria an non grauius concionatur in suo Cantico contra Principes, Dispergit superbos mente cordis sui, Potentes deiecit de sede, Diuites dimittit inanes. Hac si uera esse credimus, quis optaret inter tales inueniri, quibus tam certa pernicijs parata est & incumbit? Quis non potius optet humili loco esse & esurire?

Psal. 2. Sic Psalmus secundus grauisissimi criminis accusat magistratus, cum dicit, eos coniunctis uiribus & studijs se opponere Domino & Christo eius, ac regnum eius opprimere. Sic Esaias, Ciuitatem potentum dedit in ruinam. Huiusmodi sententijs tota Biblia referta sunt.

Itaque non honorat magistratus Scriptura, sed minatur pericula, & tantumquam in manifestum contemptum adducit, Et tamen summa diligentia nobis precipit, ut eos reueremur, colamus, omni officiorum genere eos prosequamur. Cur hoc?

Deus sibi reuendicatum in tyrannos. **N**imirum quod ipse Dominus solus uult eos punire, & sibi referant uindictam, non dedit eam subditis eorum. Ieremias disputat cap. 17. Qui fiat, cum Dominus sit iustus, ut tamen impiorum uia prosperetur? Concludit autem postea, Tu Domine saginas eos, & praeparas ad uictimam.

Ad hunc modum dixeris, magistratus impios esse ceu porcos Dei, saginat eos, dat eis opes, potentiam, glorias, subditorum obedientiam. Non itaque premuntur, sed ipsi potius premunt & opprimunt alios, Non ferunt iniurias, sed alijs inferunt, Non dant, sed rapiunt ab alijs, donec hora ueniat qua tanquam porci diu saginati mactentur. Hinc prouerbiu Germanicum, Principem raram esse autem in regno coelorum, Fursten sind wildbrett im Himel.

Ad hunc

AD hunc modum quos Moſes hic Niphlim, odioſo & tetro nomine appellat, hi fuerunt haud dubie in legitima adminiſtratione Eccleſiæ & Politicæ. Sed quia officio non utuntur ut debebant, deſtetabili uocabulo eos Deus notat ac traducit. Sicut enim nos in hac naturæ corruptione, ne quidem leuiſſimo dono ſine ſuperbiâ uti poſſumus, Ita Deus impatientiſſimus eſt ſuperbiæ, & potius deiicit Potentes de ſede, Diuites dimittit inanes &c.

Ad hunc modum uocabulum Niphlim, actiue accipio pro tyrannis, oppreſſoribus, graſſatoribus. Credo autem (ſicut fit etiam in alijs linguis) Moſen hoc uocabulum tranſtulſiſſe ex uſu ſuorum temporum, ad tempora ante Diluuium, mutata aliquantulum ſignificatione, quod ſicut illi Enakim fuerunt tyranni, freti uiribus corporum, Ita hi degeneres nepotes filiorum Dei abuſu ſunt potentia & dignitate ſua ad oppreſſionem bonorum, ſicut Moſes ipſe ſe explicabit iam.

POSTQVAM ENIM INGRESSI SVNT filij Dei ad filias Hominum, illæque genuiſſent, iſti ſunt Potentes coram Mundo, uiri famoſi.

HIERONYMVS uertit, Iſti ſunt potentes a ſeculo, Sed nomen ſeculi hic non ſignificat durationem temporis, nec eſt in prædicamento quantitatis, Non enim fuerunt hi Gygantes a principio Mundi, ſed tum primum nati ſunt, cum degeneraſſent filij Dei. Sed ſeculum ſignificat ſecundum prædicamentum ſubſtantię, ut explicet Moſes qualis fuerit potentia qua confiſi ſunt, nempe ſecularis ſeu mundana. Miniſterium uerbi contempſerunt tanquam uilem adminiſtrationem, arripuerunt itaque aliam adminiſtrationem ſecularem. Sicut etiam Papiſtæ noſtri fecerunt, His magis placuit amplos redditus & Regna mundi tenere, quam propter Euangelium in odio eſſe omnium hominum.

Nam quod ad Moſen attinet, uocabulum Olam, ſignificat ipſum mundum, & ſeculum ſeu tempus. Diligenter itaque obſeruandum eſt, quando ſeculum uel durationem temporis, uel mundum ſignificet in Scriptura. Hic autem neceſſario ſignificat mundum, non enim fuerunt hi a ſeculo.

Pertinet igitur particula hæc ad descriptionem potentie, quam non ab Eccleſia, neque a Spiritu ſancto acceperunt, ſed a diabolo & mundo. Ut ſit quaſi antitheliſis eius, quod Chriſtus coram Pilato dicit, Regnum meum non eſt de hoc mundo. Miniſtri uerbi luçantur cum fame, laborant odio omnium Ordinum. Itaque non eſt ut tyrannidem exerceant, ſed qui tenent Regna, qui gubernant Reſpublicas, qui habent arces & pagos, hi ſunt ad tyrannidem inſtructi.

Pertinet etiam hæc particula ad descriptionem Eccleſiæ cum paucis animabus. Hi enim ſunt Crucigeri, ſine dignitate, ſine opibus, Verbum habent, Hæ unicæ eorum opes ſunt, ſed quas mundus & contemnit & persequitur. Contra Niphlim iſti ſeu Gygantes, & Eccleſiæ ſplendidum nomen uſurpant, tanquam ex Patriarcharum poſteritate descendentes, & Regna tenent. Hi dominantur & miſeram Eccleſiam potentia ſua premunt. Vocatur igitur eos Moſes Meolam Niphlim, potentes mundi, ſeu in mundo, ſeu mundani & ſeculariter potentes.

QUOD Hieronymus fecit, Viri famoſi, In Ebræo eſt, Viri nominis, hoc eſt, In mundo celebres & clari. Tangit autem hic quoque peccatum iſtorum Cyclopyum Moſes, quod cum haberent omnia, quæ ſunt in Mundo, etiam

SEXTVM CAPVT

etiam nomen charum habuerunt, & fuerunt per totum mundum celebres, Idque sic, ut contra ueri filij Dei, nempe Noah cum suis liberis, in summa ignominia essent, & haberentur pro Hæreticis, pro filijs Diaboli, pro ijs qui tum ecclesiasticæ, tum politicæ dignitati detraherent. Sicut nunc nobiscum fit, Nam ipse Christus Matth. 24. testatur similitudinem fore inter postrema tempora, & tempora Noah.

Matth. 24.

Papa & Cardinales.

Iam antea testatus est Moses, Spiritum sanctum ab impijs sublatum, & eos dimissos in uis desideriorum suorum. Fuerunt igitur tales nebulones, quales hodie sunt Papa cum suis Cardinalibus & Episcopis, qui non solum saluantur Principes & Regna tenent, sed etiam Ecclesiæ nomen sic sibi usurpant, ut nos tanquam Hæreticos anathemati subijciant & securissime damnant. Non tyrannos, non impios, non sacrilegos se dici ferunt, Clementissimi, Sanctissimi, Reuerendissimi uolunt dici.

Lyra. Mundus tribuit Antichristo nomen Sanctissimi.

Non igitur ea sententia est, quam Lyra sequitur, cum exponit famosos, pro infamibus. Sicut enim mundus Pontificem non uocat Antichristum, sed tribuit ei nomen Sanctissimi, admiratur eum tanquam qui cum suis carnalibus Creaturis totus plenus sit Spiritu sancto, nec errare possit, Ideo humiliter adorat, quidquid iubet & præcipit.

Gygantes.

Ad hunc modum isti Gygantes habuerunt nobile nomen, fuerunt in singulari admiratione totius Mundi. Contra Noah cum suis damnatus est, tanquam sediciosus, hæreticus, obrectator maiestatis politicæ & ecclesiasticæ. Sicut hodie nos habemur a Pontificibus & Episcopis, qui profitemur Etrangelium.

Peccata mundi qui diluio perijt.

Habet itaque hic locus descriptionem peccatorum, quibus tempus illud grauatum fuit, quod scilicet fuerint homines auersi a Verbo, & traditi in suas cupiditates & reprobum sensum, peccantes contra Spiritum sanctum finali impœnitentia, defensione impietatum, & impugnatione agnitæ ueritatis. Et tamen in istis omnibus blasphemijs retinuisse nomen & gloriam, non solum Politicæ, sed etiam Ecclesiæ, tanquam a Deo ad Angelos usque euectos. Stantibus autem sic rebus, cum frustra Noah & Lamech cum proauo Methusalah docerent, reliquit eos Deus in desiderijs cordium suorum, & tacuit, dum Diluuium, quod credere nolebant, experirentur.

Psal. 51.

Vnum peccatum trahit in aliud.

Prouer. 18.

Hoc est apostatare a Deo & Ecclesia, & ducere prohibitas uxores, quia unum peccatum, si non statim corrigitur, trahit in aliud peccatum, & inde iterum in aliud, usque in infinitum, Donec perueniatur ad eum gradum quem Salomo describit in Prouerbijs cap. 18. Impius cum peruenit in profundum peccatorum, contemnit. Tales enim etiam si postea moneas, nihil curant, putant se nullo Doctore opus habere, ac iudicant se iustas habere causas, non credunt uitam post hanc uitam, aut salutem etiam in manifestis peccatis sperant, Sed opprimit tandem eos ignominia & opprobrium. Hæc finalis impœnitentia, & uerbi extremus contemptus, Deum coegerunt ad uniuersale Diluuium omnis carnis.

VIDENS AVTEM DOMINVS, QVOD multa malicia Hominum esset in terra, & omne figmentum cogitationum cordis eius, tantum esset malum omni tempore, poenituit eum, quod fecisset Hominem in terra.

HIC EST

HIC EST locus, quo nos sumus usi contra Liberum arbitri-
um, de quo Augustinus scribit, quod sine gratia seu Spiritu sancto ad
nihil ualeat, quam ad peccandum. Premuntur autem non solum perspicui-
tate huius loci, sed etiam Augustini autoritate Scholastici, liberi arbitrii pa-
troni, & sudant. De Augustino dicunt, hyperbolice eum loqui, Et sicut Ba-
silius scribit, quendam in refutatione aduersariae partis longius prouectum,
fecisse agricolarum morè, qui cum curuas frondes, ut recte crescant, conan-
tur extendere, plusculum inflectunt eas in contrariam partem. Ita Augusti-
num in retundendis Pelagianis, dum pro gratia dicit, durius contra liberum
arbitrium dixisse ferunt quam merebatur.

Quod autem ad hunc locum attinet, sic eum cauillantur, Quod textus
tantum loquatur de ista mala generatione ante Diluuium, Nam homines
nunc esse meliores, saltem aliquos, qui libero arbitrio bene utuntur. Non
uident miseri homines loqui eum in genere de corde hominis, & diserte ad-
di particulam, Rak, tantum. Tertio hoc quoque non uident, quod post Di-
luuium infra capite octauo, iisdem pene uerbis eadem sententia repetitur,
Dicit enim Deus, Figmentum cordis humani esse malum ab adolescentia,
Vbi profecto non de ijs solum agit, qui fuerunt ante Diluuium, De ijs lo-
quitur quibus promittit Diluuium aquae posthac uniuersale non uenturum
esse, hoc est, de tota posteritate Noah, Sunt enim uniuersalia uerba, Figmen-
tum cordis humani malum est.

Concludimus ergo uniuersaliter, Quod homo sine Spiritu sancto, & si-
ne gratia, nihil potest facere quam peccare, & ita progreditur in infini-
tum de peccato in peccatum. Quando autem etiam illud accedit, ut sanam
doctrinam non sustineat, & uerbum salutis repellat, ac resistat Spiritui san-
cto, tunc etiam fit, adiuuante libero arbitrio, hostis Dei, & blasphematur Spi-
ritum sanctum, & simpliciter sequitur mala desideria cordis sui. Sicut testan-
tur exempla Iudaeorum sub Prophetis, Christo & Apostolis. Exemplum pri-
mi mundi sub Noah doctore, Etiam nostrorum aduersariorum exemplum
hodie, quibus non potest persuaderi ulla ratione quod peccent, quod errent,
quod impios cultus habeant.

Idem probant sententiae aliae sacrae Scripturae, Nam Psalmus 14. an-
non satis generaliter loquitur, cum inquit, Dominus de caelo prospexit su-
per filios hominum, ut uideat, si est intelligens aut requirens Deum, Omnes
declinauerunt &c. Et repetit eum Paulus in Romanis. Item Psalmus 116.
Omnis homo mendax, Et Paulus, Conclusit Deus omnia sub peccatum. Hi
omnes loci maxime generales sunt, & fortissime concludunt pro nobis,
Quod sine Spiritu sancto, cuius largitor solus Christus est, homo aliud non
possit, quam errare & peccare. Ideo Christus quoque in Euangelio dicit, E-
go sum uitis, uos palmites, Sine me nihil potestis facere, Sed estis sine me tan-
quam excisus, aridus, mortuus & ad ignem paratus palmes.

Atque haec quoque causa est, Cur Spiritus sancti officium sit arguere
mundum, ut scilicet reuocet mundum ad poenitentiam & agnitionem huius
uitij. Sed mundus sui similis manet, etiam cum admonetur per uerbum Dei,
non audit, Putat Deo placere cultus, quos sibi elegit, quanquam sine uerbo
Dei, nec patitur se ab hac sententia abduci.

SI aliquando futurum est Concilium, de hoc ipso loco Liberi arbitrii, haec
finalis sententia & conclusio erit, Id sequendum esse quod Pontifex &
Patres constituerint. Quod si ad rauim usque clamemus, Hominem ex se si-
ne Spiritu sancto esse malum, quidquid sine Spiritu sancto facit, seu sine fide,
V ij esse

SEXTVM CAPVT

esse coram Deo damnatum, Prauum enim esse cor hominis, & etiam cogitationes eius, nihil proficiemus.

Initium salutis peccati agnitio. Rom. 7.
 Obsirmandus itaque est animus, & hæc doctrina firmiter retinenda, quæ proponit nobis peccatum & damnationem nostri. Hæc enim peccati cognitio est initium salutis, ut simpliciter de nobis desperemus, & demus soli Deo gloriam iusticiæ. Cur enim alioqui Paulus queritur Roman. 7. & confitetur libere, nihil in se esse boni. Ideo autem diserte dicit, In carne mea, ut intelligamus solo Dei Spiritui uicium nostrum sanari. Hoc cum in corde fixum est, magna pars fundamenti salutis nostræ est iacta. Quia postea clara testimonia sunt, Deum non abijcere peccatores, hoc est, agnoscentes peccatum & cupientes resipiscere ac sitientes iusticiam seu remissionem peccatorum per Christum.

Curandum itaque est summo studio, ne inueniamur inter Cyclopes istos repugnantes uerbo Dei, & prædicantes suum liberum arbitrium & uires suas. Etsi enim erramus sæpe, etsi labimur & peccamus, tamen si Spiritui arguenti cedimus, humili confessione nostræ maliciæ, ipse Spiritus sanctus aderit, & non solum non imputabit peccata agnita, sed gratia Christi ea teget, & cumulabit nos alijs donis, tum ad hanc, tum ad futuram uitam, nec celsarijs.

Figmentum cogitationum.
Sed ipsa uerba Mosi quoque diligentius sunt consideranda, usus enim hic est singulari Phrasi certo consilio, quod non simpliciter dicit, Cogitationes hominis esse malas, sed ipsum figmentum cogitationum. Sic uocat hoc quod homo potest in suis cogitationibus, seu cum ratione & libero arbitrio, etiam in summo gradu. Ideo enim figmentum uocat, quod homo summo studio excogitat, deligit, facit, sicut figulus, & putat pulcherrimum esse.

Sed id, inquit, est malum, neque id semel, sed continue & omni tempore. Nam ratio sine Spiritu sancto est simpliciter sine cognitione Dei, Porro sine cognitione Dei esse, simpliciter est impium esse, est in tenebris agere, & ea iudicare optima, quæ sunt pessima. Loquor autem de Theologicis bonis, nam hic distingenda est Politia a Theologia. Approbat enim Deus regna impiorum, ornat & remunerat uirtutes, etiam in impijs, Sed quo ad hanc uitam, non autem quo ad futuram, ac ratio ciuilitate bona intelligit.

Liberum arbitrium damnatur in Theologicis, non in politicis rebus.
 Nos autem cum de libero arbitrio disputamus, quid Theologicis ualeat querimus, non quid in ciuilibus et rationi subiectis rebus. Statuimus autem, quod homo sine Spiritu sancto simpliciter coram Deo sit impius, etiam si omnibus omnium Gentilium uirtutibus ornatus sit (Sicut profecto insignia exempla continentia, liberalitatis, amoris in Patriam, Parentes, liberos, fortitudinis, humanitatis etiam in gentilijs Historijs extant) statuimus quod optimæ cogitationes de Deo, de cultu Dei, de uoluntate Dei, sint plusquam Cymmeriæ tenebræ. Nam rationis Lumen quod homini soli concessum est, tantum intelligit commoditates corporales, Is est amor concupiscentiæ uitæ otus.

Iudeorum & Sophistarum sententia falsa.
Non igitur leuiter intelligenda sententia hæc est, sicut a Iudæis intelligitur & a Sophistis, qui putant eam tantum loqui de inferiore parte, quæ bestialis est, Rationem autem deprecari ad optima. Figmentum itaque cogitationum applicant tantum ad secundam tabulam. Sicut Phariseus, qui damnat Publicanum, & dicit, se non esse sicut cæteros. Is bona uerba loquitur, Non enim est malum, Deo gratias agere pro donis suis. Sed etiam hoc ipsum malum & impium esse dicimus, quia proficitur ex ipsissima ignorantia Dei, & uere est oratio uersa in peccatum, quæ neque ad gloriam Dei, nec ad salutem hominis est utilis.

Sic uideas alicubi Philosophos non inepte disputare de Deo, de Providentia, quæ

SEXTVM CAPVT

scit omnia. Sed hæc non nisi suo certo tempore reuelat Deus p̄is, ut ipsi quoque ea uideant. Hæc mihi uidetur simplicissima esse huius loci sententia, Neque ab ea longe discedit Augustinus.

Sequor autem ego hanc perpetuam Regulam, ut quantum potest tales questiones uitent, quæ nos protrahunt ad solium summæ maiestatis. Melius autem & tutius est consistere ad præsepe Christi hominis, Plurimum enim periculi in eo est, si in illos labyrinthos diuinitatis te inuoluas.

Deo tribuit
Scriptura
corpore.

PERTinent autem ad hunc locum alij similes, in quibus pingitur Deus, quasi habeat oculos, aures, os, nares, manus, pedes, sicut Esaias, Daniel, & alij Prophetæ eum in uisionibus uident. Loquitur enim in talibus locis Scriptura de Deo non aliter quam de homine. Vnde Anthropomorphitæ hæresicos damnati sunt, quod diuinæ substantiæ tribuerent, formam hominis.

Anthropo-
morphitæ.

Quod si tam crassa fuit Anthropomorphitarum imaginatio, recte damnati sunt. Nam manifestus error in ea est, Spiritus enim, sicut Christus dicit, carnem & ossa non habet. Sed ego magis in eo sum, ut putem Anthropomorphitas cogitasse de forma aliqua doctrinæ tradenda simplicibus, Nam Deus in sua substantia, plane est incognoscibilis, nec potest definiri aut dici quid sit, etiamsi rumpamur.

Spiritus sanctus
in specie
columbæ.

Ideo ipse Deus se demittit ad captum infirmitatis nostræ, & sub similitudinibus ceu inuolucris, puerili simplicitate se nobis offert, ut aliquo modo a nobis cognosci possit. Sic Spiritus sanctus in specie Columbæ apparuit, non quod sit columba, & tamen in ista rudi specie agnosci, suscipi & adorari uoluit, uere enim fuit Spiritus sanctus. Sic eodem in loco, etsi nemo dicet Deum Patrem esse, uocem sonantem de cœlo, tamen in ista rudi imagine, quæ fuit uox humana de cœlo recipiendus & adorandus fuit.

Angeli huma-
na forma ap-
parent.

Quod autem ad hunc modum Scriptura Deo tribuit formam hominis, uocem, actiones, affectiones &c. non eo tantum ualet, ut rudes & infirmi foueantur, Sed etiam nos magni & eruditi, qui iudicium in Scripturis habemus, tenemur istas rudes similitudines apprehendere, quia Deus eas nobis proposuit, & per eas se nobis reuelauit, Sicut etiam Angeli humana forma apparent, cum tamen constet simpliciter esse Spiritus, sed Spiritus nos agnoscere non possumus, cum ut Spiritus offeruntur, imagines autem agnoscamus.

Deus quid in
substantia sit
intelligi non
potest, ideo
reuelat se in
imaginibus.

HAec simplicissima ratio est tractandi tales locos, Nam quid Deus in natura sit, definire non possumus. Hoc bene possumus definire, quid non sit. Nempe, quod non sit uox, non columba, non aqua, non panis, non uinum, Et tamen hisce uisibilibus formis, se nobis offert, nobiscum agit, has formas proponit nobis, ne degeneremus in erraticos & uagos Spiritus, de Deo quidem disputantes, sed eum penitus ignorantes, tanquam qui in nuda sua Maiestate non potest apprehendi. Hanc uiam cognoscendi Dei uidet Deus nobis esse impossibilem, Habitat enim, sicut Scriptura dicit, lucem inaccessibilem, & proposuit quæ possumus apprehendere & intelligere. In his qui restant, Deum uere apprehendunt, Cum illi qui uisiones, reuelationes, illuminations iactant & sequuntur, aut opprimuntur a Maiestate, aut in densissima Dei ignorance uersantur.

1. Timoth. 6.

Sic habuerunt Iudæi quoque suas imagines, quibus se Deus eis ostendit, Propiciatorium, Arcam, Tabernaculum, Columnas nubis & ignis &c. Non uidebit me homo & uiuet, inquit in Exodo, Ergo imaginem sui proponit, quia se nobis ita ostendit, ut apprehendere eum possimus. Nos in nouo Testamento habemus Baptismum, coenam Domini, Absolutionem & ministerium uerbi.

Hæc sunt,

HAec sunt, ut Scholaſtici uocant, uoluntas ſigni, in qua intuendum eſt, cum Dei uoluntatem ſcire uolumus. Alia eſt uoluntas beneplaciti, ſubſtantialis uoluntas Dei, ſeu nuda Maieſtas, qua eſt Deus ipſe. Ab hac reſpondendi oculi ſunt. Non enim poteſt apprehendi. In Deo enim nihil eſt niſi diuinitas, & ſubſtantia Dei eſt eius immenſa ſapientia, ac omnipotens potentia. Haec rationi ſimpliciter ſunt inacceſſibilia, Quicquid hac uoluntate beneplaciti Deus uoluit, ab aeterno uidit.

De hac uoluntate ſubſtantiali & diuina, nihil ſerutandum, ſed ſimpliciter abſtinendum eſt, ſicut a maieſtate diuina, eſt enim inſcrutabilis, nec uoluit eam Deus proponere in hac uita. Quibusdam in uolucris uoluit eam oſtendere, Baptiſmo, Verbo, Sacramento coena, Haec ſunt diuina ſimulachra & uoluntas ſigni, per qua pro noſtro captu nobiſcum agit. Igitur in hec tantum intuendum eſt. Voluntas beneplaciti ſimpliciter dimittenda eſt, niſi ſis uel Moſes, uel Dauid, uel aliquis ſimilis perfectus uir, quanquam hi quoque in uoluntatem beneplaciti ſic intuiti ſunt, ut a uoluntate ſigni nuſquam auerterent oculos.

Vocatur autem uoluntas ſigni, effectus Dei, quando ipſe foras procedit ad nos, nobiſcum agens, per aliquod inuolucrum, & externas res, quas poſſumus apprehendere. Sicut ſunt uerbum Dei & Ceremonia, ab ipſo inſtituta. Hanc uoluntatem non dicunt eſſe omnipotentem, Eſt enim Deus per decem praecpta, mandat quid uelit fieri, tamen non fit. Sic inſtituit coenam Domini Chriſtus, ut fiducia miſericordiae confirmetur in nobis, & tamen multi eam ſumunt in iudicium, hoc eſt, ſine fide.

Sed redeo ad Moſen, Is dicit, Deum uidere maliciam hominum & poenitere. Hoc exponunt Scholaſtici, uidet & poenitet, ſcilicet uoluntate ſigni, non beneplaciti ſeu ſubſtantiali uoluntate. Nos dicimus, Moueri cor Noah per Spiritum ſanctum, ut intelligat Deum irate ſci homini, & uelle eum delere. Atque haec ſententia intelligi poteſt, nec rapit nos in illas diſputationes potentiae abſolute, ſeu maieſtatis Dei qua periculoliſſimae ſunt, Sicut in multis uidi, Inſtantur primum tales ſpiritus a Diabolo, ut putent ſe Spiritum ſanctum habere, negligunt uerbum, Imo etiam blaſphemant, & nihil quam Spiritum & uisiones iactant.

Hic primus gradus erroris eſt, cum homines derelicto Deo inuoluto & incarnato, ſectantur nudum Deum. Poſtea cum hora iudicij uenit, & ſentunt iram Dei, iudicante Deo ipſorum corda & examinante, tum deſinit Diabolus eos inſlare, deſperant igitur & moriuntur, Ambulant enim in nudo ſole & deſerunt umbraculum, quod liberat ab aſtu, Eſa. 4.

Nemo igitur de Diuinitate nuda cogitet, ſed has cogitationes fugiat, tanquam infernum & ipſiſſimas Satanæ tentationes. Sed hoc curemus ſinguli, ut maneamus in Symbolis iſtis, quibus ſe ipſe Deus nobis reuelauit. In Filio nato ex uirgine Maria, iacente inter iumenta in praſepi. In uerbo, in Baptiſmo, in coena Domini & Abſolutione. Nam in his imaginibus uidemus & inuenimus Deum, quem ſuſtinere poſſumus, qui nos conſolatur, in ſpem erigit, ſaluat. Aliae cogitationes de uoluntate beneplaciti, ſeu ſubſtantiali & aeterna, occidunt & damnant.

Quanquam improprie uocant hanc uoluntatem beneplaciti, Nam uoluntas beneplaciti debet ea uocari, quam oſtendit Euangelium, de qua Paulus dicit, Rom. 12. Ut probetis qua ſit uoluntas Dei bona. Et Chriſtus, Haec eſt uoluntas Dei, ut qui uidet Filium habeat uitam aeternam. Item, Frater meus eſt, qui fecerit uoluntatem Patris mei. Item, Hic eſt Filius meus, in quo mihi complacuit.

Voluntas ſigni beneplaciti.

Voluntas ſigni.

Vera ſententia huius loci.

Scrutatores arcanæ Dei uoluntatis.

Eſa. 4.

Quomodo Deus recte cognoscatur.

Voluntas beneplaciti proprie qua ſit.

Rom. 12.

Ioh. 6.

Math. 7.

SEXTVM CAPVT

Hæc uoluntas gratiæ, recte & propriæ uocatur uoluntas beneplaciti, & est unicum remedium & salus contra illam, siue signi, siue beneplaciti uoluntatem, de qua in Diluuió & Sodomorum interitu Scholastici disputant.

Horribilis utrinque ira cernitur, contra quam animi se non possunt tue-
ri, nisi illa uoluntate gratiæ, Vt cogitent Dei filium missum in carnem, ut li-
beraret nos a peccato, morte & tyrannide Satanæ.

Hæc uoluntas beneplaciti diuini ab æterno disposita est, & in Christo
reuelata & exhibita. Hæc est uiuificans, firmitis & amabilis uoluntas, Quare
sola merebatur dici uoluntas beneplaciti. Sed boni Patres promissiones fe-
re prætereunt, nec eas urgent, cum tamen proprie possint dici uoluntas be-
neplaciti.

Quod igitur iubent intueri in uoluntatem signi, bene quidem faciunt,
sed id nondum satis est, Nam cum decem præcepta intuemur, nonne
terremur conspectu peccatorum nostrorum? Ad hæc si accedant illa horribi-
lia iræ exempla, quæ etiam sunt uoluntas signi, impossibile est ut se animus
erigat, nisi in hanc uoluntatem beneplaciti respiciat, quam nos sic appella-
mus, hoc est, in filium Dei, qui nobis pingit animum & uoluntatem Patris
sui, quod non irasci peccatoribus, sed ijs per Filium uelit misereri, Sicut dicit,
Philippe qui me uidet, uidet Patrem meum.

Exempla iræ.

Ioh. 14.

Unicus Diuini
tatis conspe-
ctus etc.

Dei filius igitur Incarnatus est illud inuolucrum, in quo diuina Maie-
stas cum omnibus suis donis sic se nobis offert, ut nullus tam miser peccator
sit, quin ad eum accedere audeat, cum certa fiducia consequendæ uentiæ. Hic
unicus Diuinitatis conspectus in hac uita facilis & possibilis est, Mortui au-
tem in hac fide, uirtute superna ita in nouissimo die illuminabuntur, ut etiam
Maiestatem ipsam uisuri sint, Interim oportet nos ingredi in illa uia ad Pa-
trem, quæ est Christus ipse, hic tuto nos ducet, nec falleremur.

Quod in textu additum est, Pœnituit Dominum, quod hominem fe-
cisset in terra, puto per antithesin esse dictum, quod Deus cogitet
non de homine in terra, qui peccato & morti sit subiectus, Sed de homine
coelesti, qui sit Dominus peccati & mortis. Hunc hominem ostendit se dili-
gere, illum terrenum odit & cogitat perdere.

ET DOLUIT IN CORDE.

Quomodo di-
catur Deus
dolere.
Psal. 127.

SIC pœnituit Deus, ut discrucietur in suo corde, Est enim uer-
bum Azaf, quo supra usus est, cum dixit, In dolore tuo paries. Item in Psal-
mo 127, Panis doloris. Est autem intelligenda hæc phrasis secundum Scri-
pturæ consuetudinem, Non est cogitandum, quod Deus habeat cor, aut do-
lere possit. Sed cum spiritus Noah, Lamech & Methusalah contristatur, Ipse
Deus contristari dicitur. Vt intelligamus tristitiam hanc de effectu, non de
substantia diuina, Noah enim cum Patre & Auo, Spiritu sancto reuelante
sentiunt in corde suo, quod Deus propter peccata oderit Mundum & uellit
eum perdere, contristantur itaque ista impœnitentia.

Hæc sententia simplex & uera est, Nam si referas ista ad uoluntatem
substantiæ diuinæ, quod Deus ab æterno hoc statuerit, periculosa ea disputa-
tio est, nec nisi a spiritualibus & bene tentationibus exercitatis potest tracta-
ri, Qualis Paulus fuit, qui hanc disputationem de prædestinatione tractare
est ausus. Nos in humiliore loco consistemus, qui minus periculi habet, quod
scilicet Noah & alij Patres summo dolore affecti sunt, cum eis hanc iram re-
uelauit Spiritus. Hi gemitus inenarrabiles optimorum hominum, tribuuntur
ideo ipsi Deo, quia proficiuntur ex eius Spiritu.

Horum

Horum gemituum infra uidebimus exemplum in Abraham, qui se tanquam murum interponit pro salute Sodomorum, nec prius deserit caulam, quam ad quinque iustos uentum est. Hic sine dubio Spiritus sanctus, peccatus Abrahæ, uarijs & infinitis gemitibus repleuit, si afferre salutem miseris posset. *Quomodo deus
leat Deus in
sanctis.
Abraham.*

Sic Samuel quid non facit pro Saule, eo usque clamat & plorat, ut Deus eum reprimere cogatur, Usque quo iuges Saul, cum ego proiecerim eum ne regnet super Israel, 1. Sam. 16. *Samuel.
1. Reg. 16.*

Sic Christus intuens Hierosolymam propter peccatum intra paucos annos uastandam, uehementissime commouetur & discruciatu animo. *Christus.*

Tales affectus in piorum animis excitat Spiritus precum, Is enim ubique est, afficitur calamitatibus aliorum, docet, erudit, nulli parcat labori, orat, querulatur, gemit &c. Sic Moses & Paulus cupiunt esse Anathema pro populo suo. *Moses.
Paulus.*

Ad hunc modum sanctissimus Vir Noah cum Patre & Auo, consumitur doloribus, cum uidet istam horribilem Dei iram, Non delectatur illa totius generis humani clade, Sed angitur & grauissime dolet, Ipsis interrim Filijs hominum uiuentibus in summa securitate, ridentibus, exultantibus & insultantibus etiam. Sic Psal. 109, Pro eo quod dilexi eos, aduersantur multi, ego autem oro. Sic Paulus Phil. 3. flens dico, Quid enim sancti homines possunt aliud facere, cum mundus nulla ratione se emendari patitur? *Filij hominum
Psal. 109.
Phil. 3.*

Hæc ueræ Ecclesiæ est perpetua facies, ut non solum patiatu, humilietur & conculcetur, sed etiam oret pro tribulantibus, & serio ipsorum periculis commouetur. Vbi contra impij, quo damnationi propiores sunt, tanto securius ludunt et gaudent. Cum igitur hora iudicij aduenit, Deus uicissim iratur, ut nec suos dilectos Filios audiat, orantes & deprecantes pro impijs, Sicut Ezechiel conqueritur, Neminem inueniri, qui se opponat murum pro Israel, ac dicit pertinere id munus proprie ad Prophetas, ca. 13. *Ecclesia facies.
Ezech. 13.*

Sed impijs impossibile est ut orent, Itaque nemo speret ab aduersarijs nostris Papistis, quod orent. Nos oramus pro eis, & nos tanquam murum opponimus iræ Dei, & sine dubio nostris lachrimis & gemitibus seruantur ipsi, si forte pœnitentiam agant.

Horribile autem exemplum est, quod Deus primo Mundo nõ pepercit, ubi se Noah, Lamech, & Methusalah tanquam murum opposuerunt. Quid enim ibi putabimus futurum, ubi tales muri nõ sunt, hoc est, ubi nulla plane Ecclesia est? Nam Ecclesia semper est murus contra iram Dei, ea dolet, discruciatu animo, orat, deprecatur, instituit, docet, exhortatur, dum hora iudicij nondum adest, sed imminet. Hæc officia cū frustra esse uidet, quid aliud potest, quam uehementer de interitu impœnitentium hominum dolere? Auxit autem pijs Patribus dolorem, quod magnum numerum cognatorum & agnatorum uiderunt simul periturum. *Ecclesia murus est contra
iram Dei.*

Hunc dolorem Moses non potuit melius nec euidentius describere, quam cum dicit, Dominum pœnitere, quod fecerit hominem, Nam supra cū hominis conditionem describeret, factam ad imaginem Dei, dicit, Deum considerasse cuncta quæ fecerat, & fuisse ualde bona. Delectatur itaque Dominus & gaudet in suis Creaturis, Hic simpliciter mutat sententiam & contrarium dicit, quod scilicet doleat & pœniteat fecisse Hominem.

Hic sensus fuit in Noah & alijs Patribus ex Spiritu sancto reuelante, alioqui acq̄uissent in cogitationibus illis gaudij, & iudicassent secundum promissionem illam priorem, quod Deus delectetur in omnibus operibus suis. Neutiquam cogitassent tantam Dei iram esse, ut non solum humanum genus omne, sed etiam omnia animantia cœli & terræ perditurus sit, quæ tamē constat

SEXTVM CAPVT

Propter peccatum hominis omnia animalia perditata, terra Diluuiio corrupta etc.

men constat nihil peccasse, imo terram quoque, Hęc enim propter hominum peccata neutiquam post Diluuium retinuit pristinam bonitatem. Vnde sicut Lyra meminit, quidam scriptum reliquerunt, per Diluuium superficiem terrę, ad tres palmas esse abrafam. Profecto Paradisus per Diluuium tota dissecta & corrupta est. Itaque nos hodie possidemus terram plane maledictam, præ illa ut fuit ante Diluuium & post peccatum Adę, quę tamen ipsa nihil fuit ad illam bonitatem primę conditionis ante peccatum.

Quid impedit mundum, quod non credit minis.

HAs igitur calamitates uiderunt sancti Patres, reuelante Spiritu sancto, ante annos centum & uiginti. Sed tanta fuit malicia Mundi, ut coegerint Spiritum sanctum tacere. Nec ausus est Noah sine metu grauissimorum periculorum, has comminationes reuelare, Cum Patre, Auo, liberis & uxore, de tanta Dei ira disputauit. Non enim minus tolerabile fuit Filijs hominum audire hæc, quam Papistis hodie est, cum audiunt pronuncari, quod sint Ecclesia Satanę, non Christi. Nam & Maiores suos iactarunt, & promissionem Seminis, opposuerunt concionibus Noah, Putauerunt impossibile esse, ut Deus ad hunc modum omnes homines perderet.

Iudęi.

Sic Iudęi ideo Prophetis & ipsi Christo uocanti ad pœnitentiam non credebant, quod statuebant se esse populum Dei, quia Templum & cultum habebant.

Turci.

Turci hodie inflantur uictorijs, quas putant esse premium fidei & religionis, quod credunt in unum Deum. Nos autem habent pro gentibus, tanquam credamus tres Deos. Non daret Deus tot nobis uictorias & regna, inquit, si Deus nobis non propitius esset, & nostram religionem non probaret.

Papiste.

Hęc ipsa cogitatio etiam Papistas excecet, Vident se in summo loco positos, ergo statuunt se esse Ecclesiam, & ideo nullas minas diuini iudicij metuunt. Diabolicum igitur Argumentum hoc est, quando homines peccatis suis patrociniū querunt per nomen Domini.

Argumentum diabolicum.

Mich. 2.

Sed si Deus primo Mundo non pepercit, generationi sanctorum Patriarcharum, quorum promissio de Semine propria erat, Si minimas reliquias tantum seruauit, frustra gloriabuntur de nomine Dei, Turci, Iudęi, Papistę. Nam secundum Micham, uerba Dei bona promittunt, integre ambulantes. Qui igitur non integre ambulant, his mala sunt, his minatur, hos perdit Deus, non considerato titulo Ecclesię, non habita ratione multitudinis. Reliquias potius seruat integre ambulantes, Sed hoc Mundo nunquam persuadebis.

Argumentum de dignitate.

Sine dubio hoc Argumentum de dignitate Ecclesię, Patriarcharum posterius, qui in Diluuiio perierunt, grauissime exaggerarunt, Damnarunt ipsum Noah blasphemię & mendacij. Nam dicere, quod Deus totum Mundum sit perditurus Diluuiio, hoc dixerunt perinde esse, ac si dicas, Deum non misericordem, non Patrem, sed Tyrannum crudelem esse. Prędicam Dei o Noah, Num igitur Deus talis est, qui non promisit per Seminem mulieris liberationem a peccato & morte? Non igitur absorbebit ira Dei totum orbem, Sumus Dei populus, habemus insignia Dei dona, Hęc nunquam nobis largitus esset Deus, si tam hostiliter contra nos statuisset agere. Ad hunc modum solent impij sibi applicare promissiones, & fiducia earum omnes comminationes negligunt & rident.

Securitas impiorum.

VTile autem est hæc diligenter considerari, ut confirmemur contra talia scandala securitatis impiorum, Eadem enim quę ipsi Noah acciderunt, nobis quoque accidunt. Aduersarij nostri tribuunt sibi nomina populorum Dei, cultum, gratiam & omnia, Contra nobis tribuunt omnia diabolica. Cum igitur eos blasphemię arguimus, ac dicimus Satanę Ecclesiam esse, scruunt in nos

in nos omni genere crudelitatis. Ploramus igitur cum Noah & commendamus causam Domino, Sicut etiam Christus in cruce facit (Quid enim aliud faciamus) & expectamus dum Deus iudicium faciat in terra, & ostendat, se reliquias timentium se amare, & multitudinem impœnitentium peccatorum odisse, quantumuis iactent se esse Ecclesiam, habere promissiones, habere cultum Dei. Sicut perdidit totum originale Mundum, & promissionem de Semine exhibuit illis miseris & paruis reliquijs Noah & Filijs eius.

NOAH VERO INVENIT GRATIAM coram DOMINO.

HÆC sunt uerba quibus Noah iterum erectus & uiuificatus est. Nam tanta ira diuinæ Maiestatis occidisset eum, nisi Deus addidisset promissionem de ipso seruando. Quanquam credibile est, etiam tum laborasse fidem eius, cum hanc promissionem audiuit, Incredibile enim est, quantum hæc cogitatio iræ Dei deiciat animum.

Porro hic quoque noua phrasis Spiritus sancti est, qua celestis nuncius *Inuenire gratiam.* Gabriel quoque utitur ad Beatam Virginem, Inuenisti gratiam apud Deum. Hæc phrasis apertissime excludit meritum, & commendat fidem, quæ sola coram Deo iustificamur, hoc est, accepti sumus Deo, & placemus ei.

HÆ SVNT GENERATIONES NOAH. NOAH Vir iustus atque inculpatus fuit, & cum Deo ambulauit suo seculo, & genuit tres Filios, Sem, Ham & Iapheth.

AB hoc loco Iudæi non solum nouum caput, sed etiam *Lectio-* nem nouam incipiunt, Est autem *Historiola* breuissima, sed quæ eximiam commendationem habet huius Patriarchæ Noah, Quod reliquijs Dei filijs degenerantibus, ipse solus perstitit iustus & integer.

Cogitabimus autem multos fuisse excellentissimos uiros inter filios Dei, quorum alij ad quingentesimum usque annum cum Noah uixerunt, Fuit enim illud seculum ante Diluuium uiuacissimum, non solum quod ad filios Dei, sed etiam quod ad filios hominum attinet. Horum insignis experientia fuit tanto numero annorum collecta, Multa enim didicerunt a Maioribus, multa uiderunt ipsi & experti sunt.

His omnibus corruptis, stat solus Noah, Vir uere miraculosus. Is neque *Magna fides* ad sinistram, nec ad dextram deflectit, retinet uerum cultum Dei, retinet doctrinam puram, & uiuit in timore Dei. Non igitur dubium est, quin generatio praua infensissime eum oderit, & uarie exercuerit, insultantes ei, Num tu solus sapias? Num solus tu Deo places? Num nos reliqui omnes erramus, omnes damnabimur? tu solus non erras? solus non damnaberis? Oportuit itaque iustum & sanctum Virum hoc apud se constituere, quod omnes alij errent & damnandi sint, se autem cum sua posteritate solum seruatum iri. Hoc etsi uere statuit, tamen difficillimum fuit; Itaque uarie cum talibus cogitationibus sanctus Vir luctatus est.

Miseri Papistæ hoc uno Argumento hodie nos urgent, quod dicunt, *Argumentum Papistarum.* Num putas Patres omnes errasse? Durum quidem hoc est dicere, præsertim de melioribus, Augustino, Ambrosio, Bernardo, & tota illa cohorte optimorum Virorum, qui gubernarunt Ecclesias uerbo, & nomine illo Augusto Ecclesiæ ornati sunt, quorum labores & exosculamur & admiramur.

Sed profes

SEXTVM CAPVT

Sed profecto non minus difficultatis ipsi Noah obiectum est, qui prædicatur solus iustus & integer, Cum tamen etiam hominum Filij affectauerint nomen Ecclesiæ, Et postquam cum eis se coniunxerunt Patrum filij, ibidemum putauerunt, Noah cum suis insanire, quod doctrinam aliam & cultus alios sequeretur.

Est hodie nostra uita breuissima, & tamen quousque ingenia progrediuntur satis apparet. Quid putabimus fuisse in illa longissima uita: ubi etiam ingeniorum maior fuit acrimonia & uigor. Nam natura hodie multo hebetior & stupidior est, Et tamen tot donis ornati homines, cæci ruunt in impietatem, sicut post dicitur, Omnis Caro corruerat uiam suam, Solus autem Noah iustus & integer est.

Iustus.

Integer.

Hæc duo uocabula, si uis ita distingue, ut intelligas iustum dici, propter primam tabulam, & integrum propter secundam tabulam. Iustus enim dicitur per fidem erga Deum, quod credidit primum generali promissioni de Semine mulieris, Postea etiam illi particulari, de mundo per Diluuium perdendo, & seruanda sua posteritate. Integer autem dicitur, quod ambulauit in timore Dei, cauens studiose homicidia, & alia peccata, quibus impij se contra conscientiam contaminabant, nihil motus tot scandalis illustrissimorum, sapientissimorum, & in speciem sanctissimorum uirorum.

Hæc magna uirtus fuit, Nobis enim hodie impossibile esse uidetur, ut unus se opponat toti orbi terrarum, reliquos omnes damnet tanquam malos, qui tamen Ecclesiam, uerbum & cultum Dei iactant, se autem solum statuunt Dei filium & Deo acceptum esse. Est igitur Noah uere Vir miraculosus, Et commendat hanc ipsam animi magnitudinem Moses, cum diserte addidit, In suis generationibus, seu suo seculo, Quasi dicat, quod tamen pessimum & corruptissimum fuit.

Coram Deo ambulare.

Supra in historia Henoch diximus, quid sit cum Deo ambulare, nempe agere causam Dei in publico. Nam iustum & integrum esse, sunt priuatæ uirtutis testimonia. Sed cum Deo ambulare est publicum, nempe agere causam Dei coram Mundo, tractare uerbum eius, docere cultum eius. Itaque Noah non tantum pro sua persona iustus & sanctus fuit, Sed etiam fuit Confessor, docuit alios de promissionibus & comminationibus Dei, egit & passus est omnia, quæ Publica persona debet, in illo pessimo & corruptissimo seculo.

Constantia & magnitudo animi in Noah.

Ego si uidiissem tantos uiros in generatione impiorum mihi resistere, profecto desperatione quadam abiicissem ministerium. Nemo enim credit quam difficile sit, se unum opponere consensui omnium aliarum Ecclesiarum, & iudicijs optimorum ac amicissimorum Virorum repugnare, damnare eos, contra eos docere, uiuere & agere omnia. Id quod Noah fecit admirabili animi constantia præditus, qui coram hominibus innocens, non solum non omisit, sed magno animo urisit causam Dei, inter pessimos homines, Donec diceretur ei, Non disceptabit Spiritus meus amplius in homine. Ac uerbum disceptandi pulchre representat, quo animo Noah docentem audierint impij.

2. Pet. 2.

Pericula Noah.

AC Petrus pulchre exponit quid sit Ambulare cum Deo, cum uocat ipsum Noah Preconem iusticiæ non humanæ, sed Dei, hoc est, fidei in promissum Semen. Quale autem premium huius præconiij ab impijs tulerit, Moses non ostendit, Satis ei est dixisse, quod prædicauerit iusticiam, & docuerit uerum Dei cultum, contra totum orbem terrarum, hoc est, contra optimos, religiosissimos, sapientissimos uiros. Opus igitur fuit non uno miraculo, ne ab impijs circumuentus occideretur. Videmus & experimur hodie, uerus sermo ad populum, quantum irarum, odij, inuidiæ pariat, Quid igitur putabimus

putabimus Noah passum, qui non centum, non ducentis, sed pluribus annis docuit: usque ad ultimum centenarium, quo Deus noluit amplius doceri impios, siquidem magis irritabantur & deteriores fiebant.

Igitur ex conditione & natura ipsius Mundi & Diaboli, ex Apostolorum, Prophetarum, & etiam ex nostris experientijs, conijcere licet, quantum patientiæ & omnium uirtutum exemplum Noah fuerit, qui iustus & inculpatus fuit in illa generatione impia, & coram Deo ambulauit, hoc est, gubernauit Ecclesias uerbo, & postquam centum & uiginti anni essent constituti, quibus completis, Mundus diluuiio periturus erat, uxorem duxit & liberos generauit, post illam horribilem comminationem.

Verisimile autem est, peruagatum eum totum orbem terrarum, ubique docuisse, ubique admonuisse, de uero Dei cultu, ac laboribus maximis impeditum, abstinuisse a coniugio, præ nimia tribulatione, quod expectauit melius & religiosius seculum. Sed hanc spem cum uidit falsam, & diuina uoce admoneretur de certo tempore, quo periturus esset Mundus, tum primum, mouente Spiritu Sancto, adiecit animum ad Coniugium, ut saltem ex se relinqueretur Semen nouo seculo. Sicque conseruauit genus humanum sanctus Vir, non tantum spiritualiter in uero uerbo & cultu, sed etiam carnali generatione.

Sicut igitur ante Diluuium in Paradiso incipit noua Ecclesia per Adam & Heuam, credentes promissioni, Ita hic quoque nouus Mundus & noua Ecclesia oritur ex coniugio Noah, quod est tanquam seminarium eius Mundi, qui duraturus est usque ad extremum Mundum.

Dixi autem supra, impijs magno scandalo has nuptias fuisse, & mirabiles ludos ex ijs fecisse. Quomodo enim conuenit, quod Mundus ita breui periturus sit, & tamen Noah quingentesimum iam annum agens generat? Certum Argumentum hoc iudicauerunt, mundum Diluuiio non periturum. Ceperunt igitur ipsi quoque liberius uiuere, & in summa securitate contemnere omnes comminationes. Sicut Christus dicit, In diebus Noah bibebant, commensabantur &c. Nam mundus consilia Dei non intelligit.

De ordine filiorum Noah supra dixi, Iapheth primogenitus fuit, Sem natus est biennio postquam Noah ædificare cepit arcam, Ham biennio post. Hæc non quidem satis explicata, & tamen diligenter a Mose indicata sunt.

ET CORRUPTA EST TERRA CORAM Deo, & repleta iniurijs.

LYRA, FORTE ex Rabinorum sententia, disputat hoc in loco, etiam aues & reliqua bruta discessisse a natura, & commiscuisse se cum diuersis speciebus. Sed ego hoc non credo, Nam in bestijs manet creatio seu natura, sicut condita est, Non lapsæ sunt per peccatum sicut homo, Imo sunt conditæ tantum ad corporalem hanc uitam. Ideo neque audiunt uerbum, nec uerbum ad eas pertinet, sunt simpliciter sine lege primæ & secundæ tabulæ. Referenda itaque hæc particula simpliciter ad Hominem est.

Quod autem poenam peccati etiam bestiæ tulerunt, & simul cum homine per Diluuium sunt perditæ, ideo factum est, quia Deus uoluit hominem simpliciter perdere, non solum corpore & anima, sed etiam cum possessio-

SEXTVM CAPVT

Dan. 6.

Num. 16.

Math. 18.

nibus & dominio, cum quo erat conditus. Sicut extant exempla simillimum poenarum in ueteri Testamento, Danielis sexto, Inimici Danielis conijciuntur in lacum Leonum, cum uxoribus, liberis, & familia tota. Idem accidit Num. 16. cum Core, Dathan & Abyram perirent. Simile est quoque quod in Euangelio Christus dicit de Rege, qui iubet uendi seruum cum uxore, liberis & omni substantia.

Ad hunc plane modum per Diluuium, non solum Homines, sed etiam facultates eorum omnes sunt perditæ, ut scilicet esset plena & perfecta poena peccati. Nam homini, bestia, agri & uolucres cœli sunt conditæ, hæ sunt opes & facultates hominum. Perierunt itaque animalia, non quod peccarint, sed quia Deus uoluit perire hominem in & cum omnibus illis, quæ erant & quæ habebat in terra.

Terra corrupta erat coram Deo.

Peccata primæ tabule manent occulta &c.

Vocabulum corruptionis pertinet ad primam tabulam.

Differte autem hic quoque addit Moses particulam, Coram Deo corrupta erat terra, Vt ostendat ipsum Noah in oculis sui seculi habitum & æstimatum esse tanquam stultum & nihili hominem. Contra Mundus sibi est uisus sanctissimus & iustissimus, & putauit se dignas habere causas, cur persequeretur ipsum Noah, præsertim quod attinet ad primam tabulam & cultum Dei. Habet quidem secunda quoque tabula suum fucum & hypocrisin, sed nulla ea est comparatio ad primam. Adulter, fur, homicida, potest latere aliquandiu, sed non semper. At peccata primæ tabulæ fere manent occulta specie sanctitatis, dum Deus ea reuelat. Impietas enim nunquam uult haberi & esse impietas, sed pietatis & religionis laudem aucupatur, & ita pingit cultus suos, ut ueri cultus & uera religio præ eis sordiant.

Verbum Schiltheth, in scriptura sancta ualde frequens & illustre est, Vt utur eo Moses quoque in Deuteronomio capite 31. Noui quod post mortem meam corrumpendo corrumpetis uiam uestram, & declinabitis ab ea. Et Dauid Psalmo 14. Omnes corrupti sunt, & abominabiles facti. Porro uterque locus proprie loquitur de peccatis primæ tabulæ, hoc est, accusat in speciem Sanctissimos, de falso cultu Dei & falsa doctrina. Impossibile autem est, quin doctrinam falsam, etiam uita impia sequatur.

Quod igitur Moses dicit corruptam terram coram Deo, Ostendit clare Antithesin, quod scilicet Hypocritæ & Tyranni iudicauerint ipsum Noah nihil recte neque docere, nec facere. Contra a se doceri & fieri omnia sanctissime. Sed diuersum, inquit Moses, uerum fuit, Terra, hoc est, totus Mundus, seu omnes Homines, corrupti fuerunt, scilicet, quod ad primam tabulam attinet, non habuerunt uerum uerbum, non cultum uerum. Hæc distinctio de prima & secunda tabula mihi ualde placet, & sine dubio a Spiritu sancto ostensa est.

Col. 2.

Species pietatis coniuncta cum summa malicia.

Turci.

Quod autem addit, Et est terra repleta iniurijs, significat hunc perpetuum esse ordinem, ut postquam Verbum amissum & Fides extincta est, ac loco uerorum cultuum uigent traditiones & ἰεροδρακίαι, sicut eas Paulus appellat, etiam sequantur iniuriæ & flagitiosa uita.

Vocabulum Hamas, significat proprie uolentiam, uim, iniuriam, sublato iure & æquitate omni, ubi quod libet, licet, & non iure, sed uigetur omnia. Hæc si illorum uita fuit, inquires, Quomodo potuerunt retinere speciem uel opinionem sanctitatis & iusticiæ? Quasi uero non habeas exempla similia hodie ante oculos. Quid unquam Mundus crudelius uidit Turcis, At hi omnem immanitatem suam ornant titulo Dei & religionis.

Sic Pontici

Sic Pontifices non solum rapuerunt ad se opes orbis terrarum, Ecclesiam ipsam impleuerunt immensis erroribus & blasphemis dogmatibus. Pontifices Romani. Vt in infandis libidinibus, cum uolunt Regum animos dissociant, & multam bello & sanguini materiam suppeditant. Et tamen in his ipsis blasphemis & flagitijs, iure sibi suo uendicant nomen & titulum Sanctissimorum, iactant se Christi uicarios, successores Petri, &c.

Sic summæ iniuriæ coniunctæ sunt cum titulo sanctitatis, Ecclesiæ, ueræ religionis &c. Vbi si quis reclamet, statim anathemate fertur & damnatur tanquam hæreticus, Dei & Ecclesiæ hostis. Post Pontifices Romanos & complices eorum, nulla gens est quæ magis superbiat de religione & iusticia, quam Turci, Christianos contemnunt tanquam idolatras, se iudicant sanctissimos & sapientissimos, Et tamen quid aliud eorum uita & religio est, quam perpetuæ cædes, latrociniâ, rapinâ, & aliâ horribilia flagitia. Turci.

Ostendunt igitur exempla præsentium temporum, quomodo illa duo incompatibilia possint consistere, ut summa religio sit coniuncta cum summis abominationibus, summæ iniuriæ cum specie iusticiæ. Atque hæc quoque est causa, quod homines sic indurantur & securi fiunt, nec expectant poenam quam sunt meriti peccatis suis.

ET VIDIT DEVS TERRAM, ET ECCE corrupta fuit, Nam omnis caro corruperat uiam suam super terram.

Quia horribilis est ira Dei, & iam imminet interitus uniuersæ carni, exceptis octo animabus, Ideo Moses paulo copiosior in hoc loco est, & repetitionibus utitur, quæ tamen non ociosæ sunt, sed habent suum pondus. Supra dixit, Terram fuisse corruptam, Nunc quasi ordinario iudicij processu, dicit, Deum hoc uidisse, & cogitasse de poena. Hoc modo quasi pingit ordinem, quo Deus solet agere. Ordinarius processus iudicij Dei.

Spiritualium hominum uerum iudicium hodie est de Papa, quod sit Antichristus, & insanat contra uerbum & regnum Christi. Sed hanc impietatem illi ipsi qui iudicant, non possunt emendare, Crescit quotidie impietas, & pietatis contemptus indies fit maior. Hic cogitant, Quid igitur Deus facit? Cur non punit hostem suum? Num dormit, & prorsus humana non curat? Nam mora iudicij discruciat pios. Ipsi afflictæ religioni opem afferri nullam possunt, & uident Deum, qui potest, conuiuere ad furorem Pontificum, secure peccantium in primam & secundam tabulam. iudicium piorum de Papa uerum.

Ad hunc modum Noah quoque uidet terram impletam iniurijs, Gemit igitur & suspirat ad cælum, ut Deum tanquam e somno excitet ad iudicium. Sicut tales uoces passim in Psalmis sunt, Quare stas a longe? Domine usque quo? Respice nos Domine, & uide afflictionem nostram. Surge, iudica causam meam &c. Voces & gemitus piorum &c.

Fit igitur tandem, quod Moyses hic ostendit, ut Deus quoque ista uideat, & audiat clamorem piorum, qui iudicare Mundum possunt, Spiritualis enim omnia iudicat, sed non possunt corrigere. Impietas enim simpliciter incorrigibilis est, cum est ornata specie pietatis, Sicut etiam Tyrannis, cum est ornata specie iusticiæ & prouidentia. Non enim nouum est, Impietas incorrigibilis.

SEXTVM CAPVT

ut qui aliorum uxores, filias, domos, agros, opes rapiunt, tamen uelint iusti & sancti uiri esse, sicut supra de Papatu quoque ostendimus.

Deus tum dicitur uidere, cum id re ostendit.

EST igitur ille secundus gradus, ut, postquam Sancti uiderunt & iudicauerunt impietatem Mundi, etiam Deus eam uideat. Sicut infra de Sodomis dicit, Ascendit ad me clamor Sodomorum. Et supra, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Sed prius quam Deus uideat, semper praecedunt singultus & gemitus piorum, quibus Deus tanquam a somno excitatur.

Nota.

Hoc Moses per uerbum, uidit, hoc in loco uoluit ostendere, quod Deus tandem uiderit afflictiones & audiuerit clamores piorum, quibus tandem coelum repletum est, ut Deus qui hactenus dissimularat omnia, & adiuuare successu impiorum conatus uisus erat, tanquam ex somno expergeret. Vidit quidem omnia multo citius, quam Noah, nam est inspector cordium, nec potest simulatione pietatis decipi, ut nos, Sed nunc primum cum de poena cogitat, Noah sentit eum uidere.

Deus uidebit suo tempore etiam nostri seculi impietatem.

SIC hodie affligimur extrema malicia & inaudita, Nam aduersarij ueritatem agnitam & confessam damnant ex mera libidine, petunt iugulum nostrum, fundunt sanguinem piorum ex furore diabolico. Ista blasphemia, haec sacrilegia, & parricidia contra regnum & nomen Dei manifesta, ut negari non possint, tamen defendunt, tanquam summam iustitiam. Dum enim pro sua tyrannide retinenda pugnant, etiam Ecclesiae nomen sibi uendicant. Hic quid aliud possumus, quam ut clamemus ad Deum, Ut sanctificet Nomen suum, & ut Regnum suum non aboleri, ut paterna uoluntatem suam non impediri, sinat.

Sed dormit adhuc Dominus, nondum uidet tantam impietatem, quia nondum ostendit se eam uidere. Sed finit nos cruciari istis acerbissimis spectaculis. Sumus igitur adhuc constituti in primo gradu, & dicitur de hoc nostro seculo uersus ille, Quod corrupta sit uniuersa terra, Sed secundus gradus etiam suo tempore adueniet, ut possimus certa fiducia statuere, non nos solum, sed Deum quoque tantam impietatem uidere & odisse, Quam enim Deus pro longanimitate sua dissimulat multa & diu, tamen reatinebit titulum suum, Quod in iusticia iudicabit orbem terrarum.

Iere. 12. 20.

Quam autem haec mora acerba & dura sit pijs, ostendunt querelae Ieremiae capite 12. & 20. Ibi enim sanctus Vir tantum non ad blasphemias progreditur, donec tandem ei dicitur, Regem Babyloniae uenturum, & sumpturum poenas de incredulis contemptoribus, Ibi uidet Ieremias Deum respicere terram, & in terra esse Iudicem.

Via uniuersae carnis corrupta.

SENTENTIA uniuersalis quae sequitur ualde horribilis est, Quod uia uniuersa caro super terram corruperit uiam suam, & Deus postquam cepit prospicere in filios hominum, non inuenerit, neque ascendendo nec descendendo a summis Patribus usque ad infimos, quos saluare posset ab interitu.

Longe autem horribilius hoc est auditu, si propius consideres primum Mundum, & non ex istis miseris reliquijs eum aestimes, quas hodie habemus. Sicut enim omnia terra nascentia tum meliora & praestantiora fuerunt, Ita etiam cogitabimus, maiestatem & pompam nostrorum Principum, speciem sanctitatis & sapientiae Pontificum, nihil esse ad illam religionis, iustitiae & sapientiae speciem, quae fuit in primo Mundo inter illos famosos uirorum.

Et tamen dicit textus, Uniuersum carnem corrupisse uiam suam, ex cepto uno Noah cum posteritate sua, hoc est, Fuisse omnes homines impios, uixisse in

vixisse in Idolatria, & falsis religionibus, ac uerum cultum Dei, una cum promissionibus de Semine odisse, persecutos esse Noah qui per Semen remissionem peccatorum annunciauit, ac ijs æternam perditionem minatus est, qui eam non crederent.

ET DIXIT DEVS AD NOAH, FINIS Vniuersæ carnis uenit coram me, Nam repleta est terra in iurijs coram eis, Et ecce ego perdam eos cum ipsa terra.

POSTQVAM Noah & sui diu clamauerunt, accusantes maliciam Mundi, ostendit tandem Dominus, se quoque illam maliciam uideri & ulcisci uelle. Hunc secundum gradum, nos quoque hodie expectamus, nec dubium est, quin erunt aliqui Homines, quibus reuelabitur ista Mundi perditio futura, Nisi fortasse ea perditio erit dies nouissimus & extremum iudicium, quod sane optarim. Satis enim malorum in his paucis & malis diebus nostris uidimus. Homines impij, sicut temporibus Noah, uitia sua ornant nomine sanctitatis & iusticiæ. Itaque pœnitentia seu resipiscentia nulla sperari potest. Ad eum gradum cum uentum est temporibus Noah, fertur tandem definitiua sententia, quam supra Dominus significauit, cum iussit desistere a disceptatione, & dixit, Se pœnitere, quod condiderit hominem.

Deus uidit maliciam mundi tempore Noah.

Non potest autem hanc iram ratio credere, & intelligere perfecte, Vide enim quam hæc dissimilia sunt cum prioribus, Supra audiuimus, Vidisse Deum omnia quæ fecit, ac fuisse ualde bona. Addidit homini & bestijs benedictionem multiplicationis, Subiecit Hominis imperio terram, & omnes terre opes, Quod maximum est, addidit etiam promissionem de Semine mulieris & æternæ uitæ. Instituit non tantum Oeconomiam & Politiam, sed quoque Ecclesiam. Quomodo igitur fit, ut primus Mundus, sicut Petrus dicit, per uerbum ad hunc modum constitutus, per aquam pereat?

Non igitur dubium est, quin ipsi Noah, de futura & uniuersali perditione concionanti, Filij mundi hæc omnia obiecerint, & eum palam arguerint mendacij, quod scilicet Oeconomia, Politia & Ecclesia a Deo sint constituta, non igitur Deum constitutionem suam penitus euerfurum esse finali perditione. Esse hominem conditum ad generandum, & ut in terra dominetur, Non igitur aquam ei dominaturam ad interitum.

Cainite non potuerunt persuaderi de interitu totius mundi.

Sicut Papistæ hoc uno Argumento nos urgent, Christum affuturum Ecclesiæ usque ad consummationem mundi, Portas inferorum, non prauas lituras aduersus eam. Hæc pleno ore iactant, & putant impossibile esse ut pereant, Fluctuari potest cymba Petri, inquiunt, sed non opprimi fluctibus. Non dissimilis securitas & confidentia fuit ante Diluuium, & tamen uidemus uniuersam terram perijisse. Iactabant quidem Dei ordinationes esse perpetuas, nec unquam Deum, quod semel condidit, sustulisse aut mutasse penitus. Sed euentum considera, & uidebis eos falsos, Noah autem solum fuisse uerum.

Securitas & confidentia Papistarum.

Nisi igitur Spiritus sancti illuminatio accedat, impossibile est hominem hoc Argumento non uinci. Nam statuere, quod Deus creaturam suam penitus sit deleturus, an non est Deum facere inconstantem & mutabilem? Et tamen Deus ipsi Noah hoc reuelat, quod uelit adducere finem, non unius partis carnis, aut terræ, sed uniuersæ carnis & terræ. An non enim satis horribile esset, cum terræ tres partes faciant, uni minari interitum? Sed in tota

SEXTVM CAPVT

tam terram & in omnes Homines defæuire, hoc contra Dei ordinationem, contra Dei sententiã uidetur pugnare, qui dixit, Omnia esse ualde bona: Grandiora igitur hæc sunt, quam ut possint ratione humana intelligi aut comprehendi.

Terra repleta iniurijs. **H**uius tantæ iræ quæ causa est? Nimirum, quod, sicut hic dicit, Terra est repleta iniurijs. Mirabilis ratio, Nihil hic dicit de prima tabula, tantum allegat secundam tabulam. Quasi dicat, De me nihil dicam, quod nomen & uerbum meum oderunt, blasphemant, persequuntur. Ipsi inter se quam uia uunt turpiter? Non Oeconomia, non Politia recte administratur, uergeruntur omnia, ratione & legibus nihil, Itaque simul & homines, & terram peradam.

Germaniæ fatum. Sic nostro seculo uidemus, Deum dissimulare prophanationem Misarum, quæ horribilis abominatio fuit, & totum orbem terrarum repleuit, impiiã dogmata, & reliqua uitia quæ hactenus in religione fuerunt. Sed postquam homines sic uiuunt inter se, ut neque Politia, nec Oeconomia ratio habeatur, postquam tanta auaricia, tam uarij doli, tam multiplex denique iniquitas inualuit, quis non uidet Deum, quasi cogi ad puniendam, imo euerendam Germaniam?

Deus dissimulat peccata primæ tabule. **E**st autem plenum misericordiae & amoris, quod Deus magis queritur de iniurijs, quibus premuntur membra sua, quam de ijs quæ sibi afferuntur. De his enim tacere hic eum uidemus, cum minatur non homini solum, sed etiam ipsi terræ perditionem.

Diluuij quantam mala. Vtrunque enim per Diluuium factum est, & uires hominis imminuta, & opes eius cum ipsa terra accisæ sunt. Neutiquam posteriores arborum fructus similes fuere prioribus ante Diluuium. Rapæ meliores fuerunt ante Diluuium, quam postea melones, citria, siue aurea mala. Pirum præstantius fuit, quam hodie sunt aromata. Sic uerisimile est plus roboris fuisse in digito uiri, quam hodie in toto brachio. Ad eundem modum ratio & sapientia longe fuit præstantior. Afflixit autem Deus propter peccatum, non tantum hominem, sed etiam opes & dominationem eius, ut ad posteritatem quoque hæc ira documentum esset.

Aqua perijt primus mundus. **Q**uis autem modus est perditionis? Nimirum quod arripit elementum aque, & uniuersa delet. Nota autem est uis, qua elementum hoc grafsari solet. Aer etsi sit pestilens, tamen non semper inficit arbores & radices. Sed aqua non solum euertit omnia, non solum euellit arbores & radices, sed etiam ipsam terræ superficiem tollit, & mutat solum, ut etiam secundissimæ agri, per saluginem terræ & arenas corrumpantur, Hoc igitur primi mundi fuit quasi excidium.

Iridis color. **P**resentis autem mundi erit alia pœna, sicut color Iridis ostendit, Infimus color, cuius finitum spacium est, est aqueus. Sic enim grafsata aqua est in Diluuiõ, ut tamen pœnæ modus statueretur, & abolitis peccatoribus redderetur terra habitanda pijs reliquijs. Sed alter exterior circulus Iridis, qui est infinitæ capacitatis, habet colorem ignis, eius scilicet elementi, quo totus Mundus conflagrabit. Sequetur tamen hanc corruptionem melior Mundus, qui in æternum durabit, & seruiet pijs, Hæc in Iride pinxisse uidetur Deus.

Posterior mundus peribit igni.

FAC TIBI ARCAM DE LIGNIS PINI,
Mansunculas in Arca facies, & bitumine lines eam, intrinsecus & extrinsecus.

PRIMUM

PRIMUM cogitat Dominus de conseruandis reliquijs ex isto paruulo semine, ex tribus Noah filijs, Nam Noah amplius non generauit. Hæc magna significatio est misericordiæ Dei, erga eos qui ambulauit in uijs eius.

Gopher alij pinum, alij abietem, alij cedrum faciunt, Itaque difficilis est diuination. Apparet tamen electam propter leuitatem, uel etiam propter unctuositatem, ut facilius innataret aquæ & minus penetraret aqua. *Gopher arbor.*

Kinim nidos seu mansiunculas significat, loca diuisa pro diuersitate bestiarum, Non enim uno in loco, ursi, oues, cerui, equi, habitauerunt, Sed singula genera suas habuerunt peculiâres mansiones. *Kinim.*

Quale autem bitumen fuerit nescio, Apud nos picantur naues, & obstruuntur stuppa. Ac sane pix contra aquam ualet, sed incendijs quoque apta est. Bitumen autem apud nos nullum est, quod in aquis duret, Itaque non displicet, quod quidam bitumen pro pice accipiunt. *Bitumen.*

Sed queras, Cur Deus omnia ita accurate præcipit? satis erat mandatum de paranda arca, Nam ratio & de spatio, & de ratione ædificandi per se uidet, quid factu opus sit, sicut multa egregia opera artificum testantur. Cur igitur Deus ipsum Noah de longitudine, de latitudine, de altitudine, de bitumine obducendo, tam diligenter docet? Nimirum, postquam Noah omnia ex præscripto Dei facit, (sicut Moses tabernaculum ad archetypum in monte) ut eo maiore fiducia, credat se seruatum iri & suos, nec diffidat operari, quod ab ipso Deo instructum, & quomodo fieret, mandatum erat, Hæc causa est, cur nunc tam solícite omnia præcipiat Deus. *Cur tam diligenter mandatum sit de ædificatione arcæ.*

ET HOC MODO FACIES EAM, TRE-
centorum cubitorum erit longitudo Arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo eius, & triginta cubitorum altitudo eius.

HIC OBIICITVR pulchrum exercitium Geometricum & Mathematicum de forma & quantitate arcæ. Varia autem Scriptorum iudicia sunt, Alij quadratam, alij acuminatam fuisse dicunt, sicut fere nostra ædificia in Europa sunt. Sed ego credo quadratam fuisse, Nam orientales populi acuminata ædificia nesciuerunt, & quadratis usi sunt. Sicut patet ex Euangelio, quod in tectis obambularint, & fuit similis etiam Templi figura. *Disputationes de arca.*

Postea etiam de mansiuncularum distinctione disputatur, de parte superiora, media, & infima (de his enim partibus textus commemorat) quam partem quæ animalia possederint, Sed id definiri non potest. Verisimile tamen est, Ipsius Noah fuisse supremam partem & auium, mediam mundorum animalium, infimam immundorum, Quamquam Rabini dicant infimam seruisse stercorebus abdendis. Sed ego puto stercore uel per fenestram proiecta, Nam cum amplius anni spacio tanta bestiarum multitudo in arca fuerit, stercorea exportari necesse fuit. *Distinctio mansiuncularum.*

Illud quoque Augustinus ex Philone citat contra Faustum, Quod secundum rationem Geometricam arca habuit proportionem humani corporis. Si enim homo in terra iaceat, decuplo corpus longius est quam altius, Sextuplo autem longius quam latus. Ad hunc modum trecenti cubiti, sunt sexies quinquaginta & decies triginta. *Arca habuit proportionem humani corporis &c.*

Hæc ad corpus Christi postea accommodantur, hoc est, ad Ecclesiam quæ hæc

SEXTVM CAPVT

quæ habet ostium, id est, baptismum, per quod sine discrimine mundi & im-
mundi ingrediuntur. Etsi autem Ecclesia est exigua, tamen est Rectrix ora-
bis terrarum, & conseruatur propter eam mundus, Sicut in arca conseruan-
tur immunda animalia. Alij accommodarunt etiam ad corpus Christi, quod
habuit uulnus in latere, sicut arca fenestram. Sunt allegoriæ hæc, si non pro-
sus eruditæ, tamen innoxia, quæ nullum errorem secum trahunt, & quibus
extra disputationes ornamenti causa uti licet.

FENESTRAM FACIES IN ARCA, ET AD
cubitum consummabis eam superne, Fores uero Arca
pones in latere eius, cum intersticijs inferioribus, medijs,
& tertijs facies eam.

VIDE QVAM diligens architectus sit Deus, quam sollicite curet &
disponat omnes edificijs partes. Porro uocabulum Zohar, non proprie
fenestram significat, Sed lucem meridianam.

Queritur autem hic, an una tantum fenestra arca fuerit, an plures: Vt
tata enim in hac lingua phrasis est, ut singulari utantur pro plurali, seu colle-
ctiuo pro distributiuo, Vt disperdam hominem de terra, hic profecto non de
uno homine, sed multis loquitur. Sed mihi uidetur unam tantum fuisse fene-
stram, quæ illustrauit domicilium hominis.

Fenestra arca Latinus Interpres mire obscurus est, ut quid uelit nescias, Ac omnino
puto eum hæsisse in figura nauis, quales hodie sunt, ubi homines communis-
ter uehuntur in inferiori parte. Nec de ostio quid dicat satis intelligi potest,
cum certum sit & fenestram cubitalem fuisse in superiore parte, & ostium in
medio latere ceu in umbilico arca, Sicut etiam Heua ex medio uiri condita
est. Habuit autem totum ædificium tria intersticia, supremum, medium &
infimum, ac supremum mea sententia fuit illustratum luce diei, per fene-
stram.

*Fenestra arca
qualis* Sed inquires, Qualis fenestra illa fuit, aut quomodo potuit consistere in
tanta imbrium frequentia & uehementia: Non enim usitato modo tum plus
erat, Siquidem intra quadraginta dies aqua ita creuit, ut quindecim uulnis su-
peraret omnes montes. Iudæi igitur fenestram Crystallo clausam dicunt, quæ
transmitteret lumen. Sed mihi frustra uidetur curiosius hæc persequi, non es-
nim in eo pietas aut regnum Christi periclitatur, si quædam huius ædificij,
cuius architectus Deus fuit, ignoremus.

Quamquam quid obscuritatis hæc res habeat non uideo, si accipias fe-
nestram fuisse in superiori interstitio, in latere. De ostio certum est quod fue-
rit ad tredecim uel quatuordecim cubitis altum a terra. Nam arca ad decem
pene cubitos in aquas demersa natauit, Magnum enim onus uexit, omnis
generis animalia, & uictum plusquam annum, Hæc de rudi idæa arca satis
sunt, nam præter altitudinem & longitudinem Moses nihil indicat, quam
quod habuerit tria intersticia, ostium & fenestram.

*Ociose quæ-
stiones de
arca.* **I**Nfinitas alias questiones amputabimus, Quali aere in arca sint usi: Nam
Ista aquarum moles, præsertim cum decreuit, ingentem fœtorem & pesti-
lentem excitauit. Vnde hauserint aquam qua poti sunt: Nam aqua non po-
test seruari integra per totum annum. Ideo nauigantes sæpe dulcis aque hau-
riendæ causa uicinos portus inquirunt. Item, Quomodo potuerit sentina ex-
hauriri, quæ grauiter olet.

Hæc & alia accidentia, quæ nauigantium usus ostendit, præcidamus, ac
lioqui nullus questionum finis erit, contenti ista rudi narratione, Quod in
infima parte uerisimile est, asseruatos ursos, leones, tygrides & alia immitia
animantia,

animantia, In media, quæ mitia sunt & tractabilia, una cum uictualibus, quæ non possunt asseruari in locis omni aere carentibus, In superiore ipsos homines, cum domesticis animantibus & auibus, Hæc nobis sufficiant.

ET ECCE EGO, EGO ADDUCAM Diluuium aquarum super terram, ut perdam uniuersam Carnem, in qua est Spiritus vitæ sub cælo, & omne quod est in terra peribit.

SVpra in genere minatus est generi humano interitum, Hic modum ostendit, quod nouo genere supplicij uelit uti, ac Diluuium omnia perdere, Talem pœnam Mundus usque ad eum diem non norat, Usitate pœnæ sunt, sicut ex Prophetis apparet, Pestis, fames, gladius, rabies ferarum. Peste pereunt homines & bestia, Bello etiam terra corrumpitur, destituitur enim colonis. Famis incommoda, etsi minus crudelitatis habere uidentur, tamen longe miserrima sunt. Quartum genus pœnarum nostræ Regiones fere ignorant. Etsi autem singula ad affligendum genus humanum satis sint, tamen Deus uoluit nouo genere pœnæ contra primum Mundum uti, quo uniuersa caro, in qua Spiritus est, deleteretur.

*Diluuij singulæ
laris pœna.*

Itaque, quia inaudita prioribus seculis hæc pœna fuit, minus ab impijs credita est, Sic enim cogitarunt, Si Deus omnino irascitur, nonne gladio, nonne peste inobedientes potest corrigere? Diluuium etiam reliquam creaturam aboleret, cuius tamen nullum peccatum est, Profecto tale nihil cogitabit Deus de Mundo.

*Mundus non
credidit diluuij pœnam.*

SED ut hanc incredulitatem eximeret ex animo Noah & piorum, repetit emphatice pronomen Ego, Ego adducam. Deinde diserte addit, se delenturum carnem, quæ sub cælo & in terra est, Hic enim excludit pisces, quorum imperium per aquas augetur.

Ego, Ego.

Pertinet igitur hæc particula eo, ut ostendatur magnitudo iræ Dei, qua homines non solum corpora & uitam amittunt, Sed etiam uniuersum dominium per orbem terrarum.

ET STATVAM PACTVM MEVM Tecum, ueniesque in Arcam tu & Filij tui, vxor tua & uxores Filiorum tuorum tecum.

HANC consolationem supra indicauit Moses, cum dixit, Noah inuenisse gratiam, Opus autem ea fuit, non solum ne Noah in tam horribili ira desperaret, sed ut etiam cõfirmaretur fides eius de pœna grafsa tura. Non enim facile creditu fuit, uniuersum genus humanum periturum esse. Itaque Mundus stolidissimum iudicauit Noah, qui talia crederet, & risit eum, ac ædificium eius sine dubio exagitauit. In tantis scandalis ut cõfirmaretur animus eius, ideo toties cum eo loquitur Deus, & nunc etiam de pacto meminit.

Queritur autem apud Interpretes, Quale illud pactum fuerit? Ac Lyra explicat de promissione, quod eum ab impijs hominibus defendere uelit, qui minati erant ei mortem. Burgensis dicit pactum illud potius referendum ad pericula in aquis depellenda. Alij putant significari pactum Iridis, quod postea cum Noah Dominus icit.

*Pactum cum
Noah quale.*

Sed mea sententia loquitur de pacto spirituali, seu de promissione Semini con-

*Pactum de
Semine.*

SEXTVM CAPVT

mnis contrituri caput Serpentis. Illud pactum habuerunt Gygantes, sed cum eo abuterentur ad superbiam & impietatem, exciderunt ab eo. Sicut postea Iudæi dum de Deo, lege, cultu, templo carnaliter præsumunt, ea dona amittunt, & pereunt. Ipsi autem Noah hoc pactum confirmat Deus, ut certo statuatur, Christum ex sua posteritate nasciturum, & Deum in tanta ira relicturum esse seminarium Ecclesiæ. Hoc pactum igitur non solum includit defensionem corporalem, de qua Lyra & Burgenlis rixantur, sed æternam quoque uitam.

Sententia itaque est, Isti insolentes contemptores minarum & promissionum, dabunt pœnas mihi, præsidium enim & fiduciam quam habent de pacto meo, principio ab eis auferam, ut pereant sine omni pacto & sine misericordia, Transferam autem illud pactum ad te, ut non solum serueris ab illa aquarum ui, sed etiam a morte & damnatione æterna.

Tecum.

Diserte autem dicit, Tecum, non filios, non uxores nominat, quos tamen etiam erat seruaturus, sed solum Noah nominat, a quo promissio hæc in filium Sem deriuata est. Est igitur hæc secunda promissio de Christo, quæ omnibus alijs Adæ posteris eripitur, & uni Noah assignatur.

Secunda promissio de Christo.

Postea hæc promissio subinde clarior facta est, Processit enim quasi de genere ad speciem, & deinde a specie ad indiuiduum. A toto enim Abraham in solum Dauidem propagata est, A Dauide in Nathan, A Nathan, usque ad unam Virginem, Quæ tanquam emortuus truncus, seu radix Iesse fuit) Mariam, in qua promissio seu pactum hoc finitum & impletum est.

Hæc pacti sanctio maxime fuit necessaria, impendente incredibili & inestimabili ira Dei.

Obseruabis autem hoc quoque loco, peculiarem uocationem, cum dicit, Veniesque in Arcam, Tu & Filij tui &c. Si enim absque hac uocatione peculiari fuisset, non essent ausi in arcam ingredi.

Quam autem horribile est, de uniuerso genere humano, tantum eligi octo personas, quæ seruentur, Et tamen inter istas postea reprobari Ham tertium filium Noah? Hic enim nominatur ore Dei inter electos & sanctos, imo cum eis defenditur & seruatur, nec potest a patre Noah discerni. Nisi enim eadem credidisset & orasset, nisi timuisset Deum, neutiquam esset seruatus in Arca, & tamen postea reprobatur.

De electione Dei occulta non disputandum.

Hic Sophistæ de Electione disputant, quæ fit secundum propositum Dei. Sed sepe monui, abstinendum esse a speculationibus nudæ Maiestatis, Hæ enim sicut est impossibile ut ueræ sint, ita etiam minime sunt salutares. Sic potius de Deo cogitemus, sicut nobis se offert in Verbo & Sacramentis. Nec referamus huiusmodi exempla ad electionem occultam, quæ Deus omnia secum disposuit ab æterno. Hanc enim animo complecti non possumus, & uidemus eam pugnare cum uoluntate Dei reuelata.

Ham reprobatus est exemplum timoris Dei.
1. Cor. 10.

Phil. 3.

2. Cor. 4.

Quid igitur, inquires, de his Exemplis statuemus? Nihil aliud quam quod proposita nobis sunt ad instillandum nobis timorem Dei, Ne putemus post semel acceptam gratiam, nos non posse iterum a gratia excidere. Sicut Paulus quoque monet, Qui stat, uideat ne cadat. Ad humiliatorem igitur nostri referenda hæc sunt, ne superbiamus donis, aut resistamus ignaui in ijs quæ accepimus. Sed ut contendamus ad anteriora, sicut Paulus Phil. 3. dicit, ne putemus nos plene apprehendisse omnia. Nam hostis noster malignus & acerrimus est, Nos autem sumus infirmi, gestantes hunc tantum thesaurum in uasis fictilibus 2. Cor. 4. Ideo non gloriari tanquam securi, sed gemere ad Deum, tanquam in præsentissimis periculis constituti, debemus.

bemus. Postquam uidemus tam sanctos homines ab accepta & diu possessa gratia, per securitatem excidisse.

Ita cum fructu de talibus exemplis disputatur, Qui autem hæc negligunt, & illa sublimia de Electione secundum Dei propositum persequuntur, hi animos, ultro ad desperationem procliuēs, impellunt & evertunt.

EX OMNI QVOQVE ANIMANTI, ET
 ex omni carne bina de singulis duces in Arcam, ut uiuant tecum, Masculum & Fœmellam, de Volucris iuxta genus suum, & de Iumentis iuxta genus suum, & ex omni reptili terræ iuxta genus suum, Bina de omnibus ingredientur tecum, ut conferues ea.

HIC iterum disputatio oritur, ut fit, cum in Historijs itur ad uisum & accidentia. Videtur enim pugnare textus, quod hic de binis & binis, Infra autem in initio cap. septimi, de septenis & septenis dicitur. Deinde rixatur Lyra cum quodam Andrea, qui putauit quatuordecim indiuidua in arcam conclusa, quia scribitur, De mundis autem septena & septena. Sed Lyrae sententiam probo, qui dicit, Septem singularum specierum indiuidua conclusa in arcam, tres Masculos & tres Fœmellas, deinde septimum etiam masculum, quo uteretur ad sacrificia Noah.

Quod igitur hoc in loco dicit, Bina de singulis in Arcam ducta, id cogit septimum caput, ut intelligatur tantum de immundis, Nam mundorum maior fuerit numerus, ea singularum specierum septena in arcam conclusa sunt.

Necessè autem est, ut hoc loco disputemus de differentia illa, quæ inter istas appellationes est, Omnis anima, bestia, pecora, Confunduntur quidem sape, & tamen alicubi cum differentia istis utitur Scriptura, ut cum dicit, Producat terra animam, Producant aque animam. Ibi nomen generis est *anima*, omnium, quæ uiuunt in terra & in aquis. Huius generis species sunt, quæ hic nominantur, Haiah, Remes, Behemah, quanquam nonnunquam confunduntur.

Vocat hic Behemoth, iumenta, cum tamen apud Ezechielem in primo capite illa quatuor animalia communi nomine uocentur, Hahaioth, quo uocabulo proprie significantur, quas nos uel bestias, uel feras dicimus, quæ non fœnum, nec alia terra nascentia comedunt, sed carnes, sicut leo, ursus, lupus, uulpes. *Ezech. 1.*

Behemoth iumenta sunt, seu pecora, quæ fœno & herbis terra nascentibus uiuunt, sicut oues, boues, cerui, caprea. *Behemoth.*

Remes est reptile, deriuatur autem nomen a uerbo Ramas, quod calcare significat. Ac si nos conferimus cum uolucris, nos quoque sumus Remes, reptamus enim, & terram calcamus pedibus sicut canes, & aliæ bestie. Sed proprie significat ea animalia, quæ non erecto uultu incedunt, Nam quæ repunt, sicut nos reptilia uocamus, habent speciale nomen, & appellantur Scherazim, ut ex Leuitico apparet, a uerbo Scharaz, quod mouere significat, quod infra cap. septimo ponitur. Vocabulum Oph notum est, significat uolucrem. *Remes.*
Scherazim.
Oph.

Hæc differentia harum appellationum est, quanquam, ut dixi, alicubi non obseruatur. Non autem debet referrī nisi ad tempus post Diluuium, alioqui sequeretur, tales feroces bestias etiam in Paradiso fuisse. Atqui ante peccata

SEXTVM CAPVT

*in Paradiso
feræ non fue-
runt noxiæ
neque cru-
deles.*

ante peccatum, quia homini imperium fuit in uniuersas terræ bestias, quis dubitat concordiam futuram non solum inter Homines, sed etiam inter animalia bruta cum hominibus?

Et si igitur primum caput aperte probat, illas feroces bestias cum relictis quis esse conditas, tamen propter peccatum hominis, naturæ earum mutatae sunt, ut quæ mansuetissimæ & innocuæ futuræ erant, nunc post lapsum feræ & noxiæ sint. Hæc mea sententia est, quanquam, postquam statum istius innocentis uitæ amisimus, opinari uerius quam definire de illa uita possumus.

*Quomodo fe-
roces bestias
Noah coe-
gerit.*

SED, inquit, Si propter peccatum naturæ animantium sic sunt mutatae, Quomodo potuerunt, præsertim feroces & immanes istæ cogi a Noah? Certe leo cogi non potest, ita nec tygrides neque pardi, & si qua similia sunt.

Hic respondent, miraculose tales feræ ingressas in Arcam. Ac mihi quoque uerisimile est, Nisi enim mandato Domini coactæ essent ingredi, etsi Noah aliquam industriam adhibere necesse fuit, tamen non tanta eius, ut hominis, fuisset uirtus, ut cogere tam feroces posset feræ. Ac utrunque textus ostendit, Nam primum dicit, Tu eas duces in Arcam. Deinde addit, bina ex omnibus uenient ad te. Nisi igitur miraculose hoc factum esset, plures accessissent quam binae aut septenæ.

*In quibusdam
bestijs præsen-
siones pericu-
lorum sunt.*

Quod igitur bina & septena sponte accedunt, miraculum est, & signum, quod præsenferint iram Dei, & horribilem illam calamitatem futuram. Sicut etiam brutæ naturæ, præsenssiones quasi & præfagia imminentium malorum habent, & sæpe quasi sensu aliquo misericordiæ motæ, ingemiscunt pro homine in manifesto periculo constituto. Sicut apparet in canibus & equis, qui Dominorum pericula intelligunt, & eorum sensu se affici ostendunt, dum canes querulantur, equi tremunt & largum sudorem emittunt. Quin etiam feræ bestia non raro in periculis ad hominem confugiunt.

Hic igitur sensus cum alioqui in brutis naturis sit, quid mirum est, si hic quoque tali modo diuinitus ad imminens periculum excitatae, uolentes se cum Noah coniunxerint? Nam textus ostendit uolentes accessisse. Sicut & Historiæ testantur, & comprobant experientia, quod cum aut pestilentia ingens, aut magna clades imminet, lupi, ferocissimum animal, non in pagos sololum, sed etiam in ipsa oppida nonnunquam irruunt, habentes refugium ad homines, & quasi humiliantes se eorum opem requirunt.

ET TV SVME TECVM EX OMNI CIBO, qui comeditur, & repone eum, ut sit tibi & illis in escam.

*Prouidet Deus
homini &
bestijs de ui-
ctu.*

QUIA Diluuium integro anno duraturum erat, ideo necesse fuit admoneri Noah de cibo, ex herbis & arborum fructibus colligendo, tum ad Hominis, tum cæterarum animalium uitam conseruandam. Et si autem ingens ira fuit, quod omnia terra nata intereunt, tamen in tam horribili calamitate lucet Dei bonitas, prospicienti homini & cæteris animalibus ut conseruentur, & per ipsorum conseruationem etiam conseruetur species. Sicut autem animalia electa, ut in arca conseruarentur, integris corporibus & sana fuerunt, Ita etiam uictum habuerunt ex prouidentia Dei conuenientem ipsorum naturæ.

Ac de Homine constat nondum carnibus in cibo usum esse, Sed tantum terra natis. Fuerunt autem ea ante Diluuium longe meliora, quam nunc sunt post illam saluginem aquarum, quæ terram mirabiliter corrupit.

Cernitur

Cernitur igitur hoc in loco Dei prouidentia, cuius consilio puniuntur mali, boni autem seruantur. Fit autem mirabiliter, ut dum punit Deus impios, non tamen totam naturam destruat, sed benigne prospiciat futuræ posteritati.

Et si autem facile fuit Deo, etiam sine cibo seruare Noah & animalia per integrum annum, sicut Mosen, Eliam & Christum quadraginta dies sine omni cibo seruauit, Imo sicut omnia fecit ex nihilo (Id enim maius & mirabilius est) Tamen, sicut Augustinus erudite dicit, Deus res conditas sic administrat, ut eas proprijs motibus agere sinat. Hoc est (ut Augustini sententiam ad præsens negotium accomodemus) Deus utitur medijs certis, & sua miracula sic temperat, ut tamen ministerio naturæ & medijs naturalibus utatur.

Et exigit id a nobis quoque, ne organa naturæ abijciamus (Id enim esset tentare Deum) sed ut medijs paratis, & a Deo oblati cum gratiarum actione utamur. Peccaret enim, qui cum esuriret, cibum e cælo expectare & non potius eum aliunde comparare uel rogare uellet. Sicut Christus iubet, ut Apostoli edant quod eis apponitur. Sic Noah habet mandatum hoc in loco, ut utatur ordinato medio colligendi cibi, non iubetur in arca expectare miraculosam rationem præbendi uictus de cælo.

Monachorum uita tota nihil est, nisi tentatio Dei, Non possunt continere, & tamen a coniugio abstinent. Sicut etiam a certis cibis abstinent, quos tamen Deus condidit, ut sumerentur cum gratiarum actione, a fidelibus & cognoscentibus ueritatem, quod omnis creatura Dei bona, & nihil reijciendum sit, quod cum gratiarum actione sumitur, i. Timoth. 4. Sic Medicinæ usus licitus est, imo necessarius, est enim conditum medium ad conseruandam ualitudinem. Sic artium & linguarum studia colenda sunt, & ut Paulus ait, i. Tim. 4. Nihil reijciendum est, quod sumitur cum gratiarum actione, seu per orationem sanctificatur.

Poterat Deus ipsum Noah in medijs aquis seruare, sicut de S. Clemente fingunt, habuisse eum cellulam in medio mari, Imo sicut populus Israel in medio mari rubro, Ionas in uentre cæti seruatus est. Sed id noluit, uoluit potius ut uteretur Noah beneficio ligni seu arborum, ut industria humana haberet hoc quasi curriculum, in quo exerceretur.

Vbi igitur hæc mediorum seu creaturarum copia uel deest, uel cessat, ibi aut patere, aut expecta auxilium a Domino. Sicut Iudæi faciebant, quos ad mare constitutos, & ab hoste a tergo cinctos, nulla amplius industria subleuare poterat. Quare, aut miraculosa liberatio speranda, aut certa mors subeunda erat.

FECIT IGITUR NOAH OMNIA QUÆ præceperat illi Deus.

HÆC Phrasis in Scriptura admodum est frequens, Est autem hic primus locus, in quo sub ista forma uerborum commendatur obedientia erga Deum. Infra autem repetitur sæpius, Faciebat Moses, populus, secundum omnia quæ præceperat eis Dominus &c.

Commendatur autem Noah in exemplum nobis, quod non habuerit mortuam fidem, quæ reuera fides non est, sed uiuam & efficacem fidem, Paret enim Deo præcipienti, & quia tum promittenti, tum comminanti Deo credit, ideo quæ de Arca, de colligendis bestijs, & cibo mandauerat Deus, studiosè exequitur.

Y Est autem

SEXTVM CAPVT

*Commendatio
fidei Noab.*

EST autem hæc singularis commendatio fidei Noah, quo dmanet in re-
gia uia, nihil addit, nihil mutat, nihil demit de mandato Dei, Sed simp-
pliciter manet in eo, quod sibi audit præcipi.

*Neque ad fini-
stram nec ad
dextram de-
flectendum.*

Est enim hæc uulgarissima & simul pestilentissima pestis in Ecclesia,
quod fere aut mutatur, quod Deus iussit, aut superordinatur aliquid, super
id quod Deus iussit. Sicut enim una regia uia est, quam insistere debemus,
Ita qui declinant nimium ad sinistram, dum ea non præstant, aut negligunt,
quæ Deus iussit, peccant. Qui nimium declinant ad dextram, plus facientes
quam iussit Deus, sicut Saul, dum parcat Amalechitis, etiam peccant, ac quia
dem grauius quam illi ad sinistram. Accedit enim præsumptio pietatis, ubi
enim illi ad sinistram excusare errorem non possunt, hi etiam præclare se me-
ritos esse iudicant.

Atque hic lapsus uulgarissimus est, Nam Deus solet communia, uilia,
ridicula, scandalosa quoque nonnunquam præcipere. Ratio autem delecta-
tur splendidis, & communia illa aut fastidit, aut cum indignatione suscipit.
Sicut œconomica officia fastidierunt Monachi, & delegerunt sibi alia in spe-
ciem splendidiora. Et uulgus hodie, quia audit in Euangelio communia of-
ficia prædicari, contemnit Euangelium tanquam uulgarem doctrinam, quæ
nihil eximium habeat. Quid enim magni uidetur docere, qui docet, ut serui
pareant Dominis, liberi Parentibus? Hæc tanquam omnibus nota & iam an-
tea ab alijs tradita, eruditi Papistæ non negligunt solum, sed rident etiam.
Singularia autem exquirunt, quæ aut opinione sapientiæ, aut speciæ magnæ
difficultatis insignia sunt, Tantus humanæ sapientiæ est furor.

*In diuinis ui-
dendum, non
quid dicat, sed
quis dicat.*

Sicut autem usitatum præceptum est, Spectandum non quis, sed quid di-
cat, propterea quod sæpe doctorum certa extent uitia. Ita, cum de Dei
præceptis & uera obedientia agimus, inuertenda hæc sententia est. Hic es-
nim non quid dicatur, aut præcipiatur spectandum est, sed quis dicat. Si es-
nim in præceptis diuinis spectes quid dicatur, & non quis dicat, facile im-
pinges, Sicut Heuæ exemplum ostendit, Hæc enim cum non de præcipio
ente cogitat, sed tantum in præceptum intuetur, parui momenti esse ducit,
gustare pomum, Sed quantum inde toti generi humano creatum est pe-
riculum?

Qui autem respicit ad præcipientem, hic profecto etiam in speciem ui-
lissima, ducet esse maxima. Papistæ exiguum quid esse putant, gubernare
politiam, esse coniugem, educare liberos. Sed practica ostendit esse res ma-
ximas, quas humana sapientia nullo modo potest consequi, & uidemus etiam
am spiritualissimos nonnunquam foede lapsos. Igitur si respiciamus ad præ-
cipientem, facile apparebit, etsi quæ Deus præcipit uidentur communia &
uilia, tamen summa esse, nec posse præstari aut impleri ab ullo homine, nisi
diuinitus adiuuetur.

Papiste.

PAPISTÆ igitur, qui, sicut uacca ostium, tantum externam laruam in-
tuentur, hi œconomica & politica opera extenuare possunt, & somnia-
re, quod alia & perfectiora præstent. Sed profecto, quia sunt turpes adula-
teri, quia sunt blasphemii in Deum, quia sacrilegi sunt, & quæ Ecclesiæ sunt
turpiter prodigunt, contra seipos quasi uiuum testimonium dicunt, quod
illa exigua, uilia, communia, uulgata præcepta œconomiae & politiæ, nullo
modo possint assequi.

*Papistarum
sanctitas
qualis.*

Qualis igitur sanctitas est, quam sic iactant? Nimirum, quod certis diebus
abstinent a carnibus, quod astringunt se certis uotis, certa opera deligunt.
Sed queso te, dic quis iussit ut ista faceres? Nemo, Igitur quæ Deus manda-
uit &

uit & iussit non curant, superordinant autem alia, de quibus Deus nihil mandauit.

Ergo hæc Regula retinenda est summo studio, ut spectemus non quid ^{Regula.} mandetur, sed quis mandet. Qui hoc non facit, hunc saepe offendet operis, ut sic dicam, uel tenuitas, uel absurditas. Tribuenda autem Deo sapientiæ laus est & bonitatis, ac statuendum, quod quicquid ipse præcipit sit sapientissime & optime præceptum, etiamsi ratio aliter iudicat.

Huic sapientiæ Dei Papistæ detrahunt, dum opera diuinitus præcepta tanquam uilia negligunt, & conantur aliquid melius, aut difficilius suscipere. Itaque Deus talibus operibus non placatur, sed magis iritatur. Sicut exemplum Saulis ostendit. Hic, ac si Deus stultus, ignauus, crudelis esset, qui ^{Saul.} Amalechitas & res eorum omnes iusserat perdere, captabat mitius consilium, reseruabat iumenta ad usum sacrificiorum. Hoc quid aliud fuit, quam se iudicare sapientem, Deum autem stultum esse.

REcte igitur Moses hoc in loco commendat obedientiam Noah, cum dicit, Eum fecisse omnia quæ Deus præceperat. Hoc enim est Deo tribuere gloriam sapientiæ & bonitatis. Non disputauit, sicut Adam, Heua, Saul, cum suo magno malo, de opere, Præipientis maiestatem secutus est, ea libi facta fuit, etsi absurda, impossibilia, inconuenientia facere iuberetur. Hæc scanda omnia, oculis quasi clausis, prætergreditur, & in eo uno resistit, quod Deus iusserat. Notus itaque textus est, quo ad auditum, sed quo ad factum & usum paucis notus & difficillimus,

SEPTIMUM CAPVT GENESIS.

DIXITQUE DOMINVS AD NOAH, Ingredere tu & omnis domus tua in Arcam.

OSTQVAM IAM ILLA INCREDIBILIS machina arcæ exædificata est, Dominus iubet ut ingrediatur in eam Noah, quod tempus Diluuij iam instabat, de quo ante annos centum et uiginti Dominus præmonuerat. Pertinet autem totum hoc eo, ut intelligeret Noah se Deo curæ esse, nec id tantum, sed etiam, ut Petrus loquitur, ut haberet copiosum uerbum & abundans, quo sustentaretur & confirmaretur fides eius in tanta difficultate, Nam cum amplius

Noah iubetur arcam ingredi ut fides confirmaretur.

centum annis Diluuium prædixisset, sine dubio uarie a mundo exagitatus est.

Deinde sicut iam sæpius dixi, incredibilis illa ira fuit, nec potuit in animum humanum, præsertim in primo & originali Mundo, in quo meliores homines fuerunt quam nunc, includi, quod Deus totum humanum genus, exceptis tantum octo animabus, esset perditurus Diluuiio. Itaque Noah Vir sanctus, iustus, clemens, misericors, sæpius cum corde suo luctatus est, nec sine maxima perturbatione animi audiuit uocem Domini, minantem certum interitum uniuersæ carni. Atque hanc ob causam necesse fuit copioso uerbo consolari & confirmare fidem afflicti & perturbati hominis, ne dubitaret.

SEPTIMUM CAPUT

Noah in arcam ingreditur.

Quod igitur iubetur in arcam ingredi, perinde est ac si dicat Dominus, Ne dubita, Certo fiet, & iam in proximo adest tempus poenae infligendae in credulo mundo. Sed tu noli trepidare, noli metuere, (Sicut fides etiam in Sanctis nonnunquam ualde infirma est) Curae mihi eris, tu & domus tua: Nobis quidem impossibilia haec fuissent creditu, cum tamen statuere necesse sit, Deo omnia factu esse possibilia.

Dominus dixit.

Retinet autem Moses hic quoque phrasin suam, quod dicit, Dominus dixit. Atque ego peculiariter ista cogitatione delector, ut statuum ista uerba Dei, non quidem de caelo sonuisse, sed per ministerium humanum ipsi Noah dicta esse. Quanquam enim non negem, potuisse fieri, ut per Angelum haec reuelarentur, aut per ipsum Spiritum sanctum, Tamen ubi commode dici potest, quod per homines Deus sit locutus, ibi ministerium honorandum est. Sic multa quae Deum Moses locutum dixit, nos supra per Adama dicta esse ostendimus. Nam uerbum Dei etiam cum ab homine pronuntiatur, uere est uerbum Dei.

A Patriarchis dicta, quae Moses a Deo dicta scribit.

Novissima concilio Methusalah ad nepotem Noah.

Quia autem Methusalah auus Noah in ipso Diluuij anno mortuus est, non ineptum fuerit, si sentiamus hanc Methusalae (nam Lamech pater Noah, quinquennio ante Diluuium mortuus fuerat) ad nepotem ultimam fuisse uocem & quasi testamentum, ut moribundus diceret uale nepoti, & adderet, Mi fili, sicut haecenus obediisti Domino, & expectasti illam iram in fide, ac expertus es protectionem Dei, & fidelem custodiam contra impios. Ita posthac quoque non dubites Deo te curae fore, Nunc enim in stat finis, non meus tantum, qui est finis gratiae, sed totius humani generis, qui est finis irae. Nam post septem dies incipiet Diluuium, de quo tamdiu admonuisti Mundum, sed frustra. Ad hunc modum existimo haec uerba ab ipso Methusalah dicta esse, tribuuntur autem Deo, quia spiritus Dei per ipsum locutus est.

Ita libenter haec refero ad honorem ministerij ubi commode, sicut hoc in loco, potest fieri. Quia enim certum est, Methusalah ipso Diluuij anno mortuum, sine periculo aliquo cogitari potest hanc fuisse nouissimam eius Concionem ad nepotem Noah, qui eius uocem audiuit, & accepit tanquam Dei uocem.

Cogitatio Iudaeorum de septem diebus.

Iudaei quoque de his septem diebus habent suam peculiarem cogitationem, quod isti dies septem sint additi centum & uiginti annis, in honorem Methusalah, ut eum lugeret posteritas. Sed neque haec cogitatio aliquid periculi habet, Non enim defuerunt officio suo, praesertim pii posteris.

Ministerium uerbi externum.

Sed prior sententia de ministerio uerbi, non solum uerisimilis, sed utilis quoque est. Certum enim est Deum non solere miraculose & per reuelationes singulares semper loqui, praesertim ubi adest legitimum ministerium, quod ideo instituit, ut per id cum hominibus loquatur, eos doceat, instituat, consoletur, excitet &c.

Luce 16.

Ac primum commendauit uerbum parentibus, sicut Moses saepe dicit, Narrabis ea filijs tuis, Deinde doctoribus in Ecclesia, sicut Abraham dicit, Lucae 16. Habent Mosen & Prophetas, eos audiant. Non enim debemus expectare reuelationem uel internam, uel externam, ubi ministerium adest, Alioquin omnes ordines uitae turbarentur. In Ecclesia doceat minister, Republicam gubernet magistratus, Domum seu oeconomiam regant Parentes, Hominum enim haec sunt ministeria, instituta a Deo, itaque ipsi utendum, non ad alias reuelationes respiciendum est.

Non tamen nego, quin etiam post Methusalae mortem Noah Deum loquentem audierit, Deus enim dupliciter cum hominibus loquitur. Primo & communiter per publicum ministerium, hoc est, per parentes, & Ecclesiae doctores

clesiæ doctores. Secundo per reuelationem internam, seu per Spiritum san- *Reuelationes*
ctum, Sed hoc posterius tantum solet in specialibus negocijs, & rarissime. Id *extra ministe-*
quod eo nosse utile est, ne omisso uerbo, cum Phanaticis, expectemus nouas *rium non ex-*
reuelationes, Inde enim existunt erronei Spiritus, qui postea orbem terra *pectandæ.*
rum perturbant somnijs suis, Sicut Anabaptistarum exemplum probat.

TE ENIM VIDI IUSTVM CORAM ME in generatione hac.

HÆC profecto horribilis pictura est primi Mundi & origi- *Mundus tem-*
nalis, sicut Petrus eum appellat. Ac uidetur ea appellatione aliquid sin- *poribus Noah*
gulare ei seculo tribuere, præ nostri seculi hominibus. Quid enim potest dici
horribilius, quam quod hic audimus, solum Noah iustum fuisse coram Do- *psal. 14.*
mino? Similis mundi pictura est in Psalmo 14. Vbi Dominus dicitur de cœ-
lo prospexisse, si quem uideret intelligentem, aut requirentem Deum. Sed, in
quit, omnes declinauerunt, inuenti sunt inutiles, nec erat qui faceret bonum,
ne unus quidem.

Porro contienit hoc de Mundo iudicium cum sententia Christi, quia
enim postrema tempora similia erunt temporum Noah, recte dicit Christus. *Nostrum se-*
Cum filius hominis ueniet, putas quod inueniet fidem? Horribile itaque est *culum.*
in tam malo & impio mundo uiuere. Hodie, Dei beneficio, cum lumen uer-
bi habeamus, adhuc aureum seculum est, Sacramenta enim sunt in legitimo
usu in nostris Ecclesijs, pij Doctores uerbum pure tradunt, Magistratus quo-
que etsi infirmus sit, tamen nondum desperata malicia est.

Sed Christi uaticinium ostendit durissima secula, cum dies Domini im- *Durius seculi*
minebit, fore, ut nulli usquam inueniantur sani Doctores, oppressa Ecclesia *imminet.*
per impios. Sicut etiam consilia aduersariorum nostrorum minantur, Nam
Papa & impij principes hoc omnibus uiribus agunt, ut in uniuersum tolla-
tur ministerium uerbi, & credat quisque quod libet, ueris ministris omnibus
aut oppressis aut corruptis.

Tanto nunc diligentius orandum erat pro posteris, ac agendum summa *Pro posteris*
cura, ut purior doctrina ad eos transmitteretur. Si enim temporibus *necessaria*
Noah plures fuissent pij Doctores, etiam maior iustorum speranda copia es- *oratio.*
set. Nunc quia ad tantam paucitatem redacti sunt iusti, ut unus Noah iustus
predicaretur, satis apparet pios Doctores aut occisos, aut ad hæreses & Idola-
triam inflexos fuisse, relicto unico iusticiæ præcone Noah, sicut Petrus 2.
Pet. 2. eum appellat, Magistratu autem uerso ad tyrannidem & Oeconomia *2. Pet. 2.*
per adulteria & supra perturbata, quomodo potuit abesse diutius pœna?

Tale periculum etiam nos manet, siquidem postrema tempora tempo- *Postrema*
ribus Noah erunt similia. Ac sane Pontifices & Episcopi strenuam nauant *tempora:*
operam, ut Euangelium opprimatur & Ecclesiæ recte institutæ uastentur.
Ita nititur Mundus magno conatu ad seculum simile seculo Noah, quo ex-
tincta luce uerbi, omnes errent in tenebris impietatis, Sublata enim prædi-
catione, non poterit consistere fides, non inuocatio, non Sacramentorum ue-
rus usus.

Talem hic Moses originalis Mundi, tempore Noah, faciem fuisse scri-
bit, Cum tamen illa ceu adolescentia mundi & optima pars fuerit, florentis-
bus ubique summis ingenijs, & ob longauitatem longo rerum usu instruis-
tissimis. Quid de nobis futurum est in illo quasi delyrio mundi senescen-
tis? Itaque posterorum cura non abiicienda, sed assidue pro eis orandum es-
tat,

SEPTIMUM CAPVT

Magna ira in Diluio. SICVT autem primus Mundus fuit corruptissimus, ita quoque horribili pœnæ subiectus est, ut non tantum perirent adulti, qui malefactis suis irriter dextrum & sinistrum iudicare potest. Sine dubio autem multi simplicitate sua decepti sunt, Sed hic nullum discrimen ira Dei facit, adultos cum infantibus, callidos cum simplicibus opprimit & perdit.

Locus Petri 1. Pet. 3. de Christo, Spiritu ueniente & predicante.

Hac tam horribili pœna Petrus Apostolus quoque motus uidetur, ut non aliter quam Fanaticus loquatur talia uerba, quæ ne hodie quidem a nobis intelligi possunt. Ita enim dicit 1. Petri 3. Christus spiritu uiuificatus, & his qui in carcere erant Spiritu ueniens prædicauit, qui increduli fuerant reliquando, quando expectabatur patientia Dei in diebus Noah cum fabricaretur arca, in qua pauci, id est, octo animæ saluæ factæ sunt per aquam &c.

Mirabile profecto iudicium & uox pene fanatica, quam Apostolo horribile hoc spectaculum expressisse uidetur. Constituit enim Petrus his ipsius uerbis fuisse quendam Mundum incredulum, cui post mortem, mortuus Christus prædicauerit. Si hoc ita uerum est, quis dubitet Christum secum ad illos uinctos in carcere adduxisse etiam Mosen & Prophetas, ut faceret nouum & credulum Mundum ex incredulo. In hanc sententiam profecto Petri uerba sonant, etsi ego de ijs nihil pronunciem.

Porro non dubium est, quin illi quos incredulum Mundum uocat, non sint impij contemptores uerbi & tyranni, de quibus certum est quod damnati sunt, si in peccatis suis sunt oppressi. Sed uocare uidetur incredulum Mundum, infantes, & alios quos simplicitas sua impediuit, ne possent credere. Siquidem scandalis mundi, non secus ac rapido fluuio accepti & in præceps acti sunt, ut simul perirent, octo autem animæ tantum saluarentur.

Ad hunc modum exaggerat Petrus magnitudinem horribilis iræ, Et tamen commendat etiam patientiam Dei, qui uerbo salutis eos non priuauit, qui tum non crediderunt, uel credere non potuerunt, quod expectarent patientiam Dei, nec possent persuaderi, futurum ut Deus simul totum mundum tam atrocibus pœnis subijceret.

Quos Petrus uocet incredulos.

Porro quomodo hoc factum sit, nescimus, hoc autem scimus & credimus, quod Deus est mirabilis in operibus suis, & omnia potest. Itaque qui uiuis uiuus prædicauit, etiam potuit mortuus prædicare mortuis. Omnia enim eum audiunt, sentiunt, palpant, etiam si humanus captus id non intelligat. Honorificum autem nobis est, etiam si quædam sacrarum literarum mysteria ignoremus. Habuerunt enim Apostoli suas singulares reuelationes, de quibus disputare multum, arrogans & stultum est.

2. Cor. 12.

Talis fuit hæc reuelatio de Christo docente animas, si quæ tempore Diluuij perierunt, ad quam fortasse non inepte referemus articulum Symboli de Christo ad inferos descendente. Talis fuit reuelatio Pauli de Paradiso, de tertio cœlo, & alijs quibusdam, quæ ignorare non turpe est. Arrogantia autem est uelle uideri quod scias, Sanctus Augustinus & alij quoque Doctores uaria imaginantur, cum de talibus locis disputant. Sed quis non credat Apostolos habuisse reuelationes, quas Augustinus & alij non habuerunt. Sed redeamus ad Mosen.

Noah coram Deo iustus.

Profecto horribilis mundi pictura est, quod Deus testatur, se unum Noah uidisse coram se iustum, & neque paruulorum meminisse neque aliorum, qui innocenter seducti sunt.

Coram me.

Notabimus autem particulam, Coram me, nam hæc significat Noah non tantum fuisse iustum quoad secundam tabulam, Sed etiam quo ad primam tabulam, hoc est, credidisse in Deum, sanctificasse, prædicasse, inuocasse nos.

caſe nomen Dei, Egiffe Deo gratias, Damnaffe impia dogmata &c. Hoc enim eorum Deo eſt iuſtum eſſe, in Deum credere, & timere Deum, non ſicut in Papatu docebant, miſſas legere, animas liberare ex purgatorio, fieri monachum &c.

Pertinet autem etiam hæc particula ad condemnationem iſtius Mundi originalis, qui neglectis cultibus primæ tabulæ, etiam in ſecundæ tabulæ uſu erat uicioſiſſimus. Nam & riſerunt ipſum Noah tanquam fatuum, & damnabant eius doctrinam tanquam hæreſin, interim ſecuri bibebant, comedebant, agebant feſtos dies, Igitur Noah coram mundo non fuit iuſtus, ſed damnatus peccator.

Noah coram mundo iniuſtus et fatuus.

Conſolatur igitur hoc uerbo eum Dominus, ſeu Methuſalah auus, ut iudicia mundi cæca & impia negligat, neque curet quid mundus ſentiat aut loquatur. Sed ut oculos & aures claudat, & tantum in Dei uerbum & iudicium ſit intentus, ut credat ſe coram Deo eſſe iuſtum, hoc eſt, ſe probari Deo & Deo acceptum eſſe.

AC proſecto magna fuit Noah fides, qui huic Dei uoci potuit credere, Ego proſecto non credidiſſem. Sentio enim quam graue ſit, ſi omnium iudicia te ſolum impugnent & damnent. Sicut nos damnamur nõ ſolum Papæ, ſed etiam Sacramentariorum, Anabaptiſtarum, & mille aliorum iudicijs. Sed ludus & iocus iſta ſunt, ad iuſtum Noah collata, qui non inuenit præter liberos ex ſe natos & pium Auum unum hominem in toto mundo, probantem uel religionem uel uitam eius. Nos habemus Dei beneficio multas Eccleſias conſentientes nobis, & noſtri principes nullum recuſant periculum, quod ob deſenſionem doctrinæ & religionis ſuſcipiendum eſt. Tales patronos Noah non habuit, & uidit aduerſarios altiſſima in pace agere ocium & uoluptuari. Hic ſi ego fuiſſem, proſecto dixiſſem, Domine ſi iuſtus ſum, ſi tibi placeo, illi autem ſunt iniuſti & diſplicent tibi, Cur eos ſic auges bonis? Cur cumulas omni genere beneficiorum? ubi contra ego cum meis uarie diuexor, & pene omni auxilio deſtituor? Quid multas ego niſi Dominuſeum Spiritum daret, quem Noah habuit, in tantis calamitatibus deſperarem.

Magna Noah fides & conſtantia.

Eſt igitur Noah exemplum fidei illuſtre & magnificum, qui heroica animi conſtantia, ſe Mundi iudicijs oppoſuit, & credere potuit ſe iuſtum, Reliquum autem Mundum totum iniuſtum eſſe.

EGO ſæpe cum de ſanctiſſimis uiris Iohanne Huſſ & Hieronymo prægenſi cogito, cum ſumma admiratione hanc ipſam animi magnitudinem intueor, qui duo, ſe totius mundi iudicijs oppoſuerunt, Pontifici, Imperatori, Episcopis, Principibus, Collegijs & Scholis omnibus per totum Imperium.

Iohan. Huſſ & M. Hieronymus prægenſe.

Vtile autem eſt ſæpe in talia exempla intueri, quia enim tale certamen a Principe mundi acuitur, qui ignitis telis ſuis deſperationem conatur exciſtare in animis, Oportet nos inſtructos eſſe, ne cedamus furori hoſtis, ſed cum Noah dicamus, Scio me eſſe iuſtum coram Deo, licet me totus Mundus damnent tanquam hæreticum & iniuſtum, licet totus mundus a me deſiciat. Sic enim deſiciebant a Chriſto Apoſtoli, & relinquebant eum ſolum, Sed dicit, Ego non ſum ſolus. Sic Paulum deſerebant falſi fratres. Non igitur noua aut inuſitata hæc pericula ſunt, Itaque non eſt in eis deſperandum, Sed magno animo retinenda ſana doctrina, utcunque eam damnent & excretur Mundus.

EX OMNIBVS ANIMANTIBVS MVNDIS tolle ſeptena, Maſculum & Fœminam. De animantibus

Y iij tibus

SEPTIMUM CAPVT

tibus uero immundis bina, Masculum & Foeminam.
Sed & de uolatilibus cœli septena, masculum & foeminam, ut saluetur semen super faciem uniuersæ terræ.

Cur repetantur res eadem

APPARET Deum delectari colloquio cum Noah, Ideo non satis ei est, semel mandasse quid faciat, Sed repetit res easdem uerbis quoque ipsdem. Ratio hanc putat absurdam garrulitatem, Sed animo, qui cum desperatione luctatur, nihil potest satis esse, aut nimium uideri, quo de Dei uoluntate docetur. Hunc affectum tentati animi uidet Deus, & subinde repetit eadem, ut ex illo colloquio, & confabulatione hac tam copiosa intelligat Noah, se non solum non desertum esse, etsi totus Mundus eum deseruerit, Sed habere amicum & fauentem Deum, qui in tantum amet, ut colloquio cum pio Noah non uideatur exatiari posse. Hæc causa est, cur eadem hoc loco repetantur. Dixi autem supra quomodo Deus cum Noah sit collocutus, non de cœlo, sed per hominem.

Behemoth quid.

QUOD autem ad grammaticam attinet, testatur hic locus Ha Behemah non tantum significare iumenta, hoc est, maiora animalia, Sed etiam minora que immolari solent, ut oues, capre, & similia. Non enim sacrificandus mos per Moysen primum institutus est, sed semper in mundo fuit, & quasi per manus a Patribus posteritati est traditus, Sicut exemplum Habelis testatur, qui obtulit Domino primitias gregis.

Gen. 4.

Cœterum supra in fine sexti cap. diximus, quomodo conueniat quod hic septena, istic autem bina tantum iubentur in arcam recipi. Ideo nihil opus est, ut ea repetamus, Quia autem Noah mirabiliter est seruatus, iudicauit se optimum indiuiduum tribus paribus mundorum addendum esse, ut post Diuini Deo pro liberatione agerentur gratiæ.

NAM POST DIES SEPTEM EGO PLUAM super terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & delebo omnem substantiam, quam feci, de superficie terræ.

HIC VIDES quanto studio Deus conetur ipsi Noah omnia quam certissima reddere. Præfinit septem dies, post hos dicit pluuiam quadraginta dierum & noctium secuturam.

Ego pluam super terram.

Utitur autem singulari emphasi, quod dicit, Ego pluam, non enim usitata pluuiam fuit, sed & fenestræ cœli & fontes abyssorum aperti sunt, hoc est, & depluit de cœlo magna copia, & ingens aquarum uis ex ipsa terra se effudit. Magna enim aquarum copia fuerit necesse est, quæ summa montium cacumina superarit quindecim ulnis. Fuit igitur non usitata pluuiam, sed pluuiam iræ Domini, qua Dominus delere uoluit omnem substantiam super terram. Quia enim terra corrupta erat, corrumpit eam quoque Dominus, & quia impij pugnabant contra primam & secundam tabulam, ideo Deus contra eos pugnabat cœlo & terra.

2. Pet. 2.

Itaque hæc Historia certum est argumentum, quod Deus, etsi longanimis & patiens est, non tamen ideo nunquam puniet impios. Nam sicut Petrus dicit, Si Mundo originali non pepercit, quanto minus parcat uel Pontificibus, uel Cesaribus persequentibus. uerbum eius: quanto minus nobis parcat blasphemantibus nomen eius, dum indigne uocatione nostra & profensione

feſſione uiuimus? dum contra conſcientiam quotidie ultro peccamus? Diſcamus igitur timere Dominum & cum humilitate amplecti uerbum, ac parere uerbo, alioqui nos quoque arripiet poena, ſicut minatur Petrus.

FECIT IGITUR NOAH OMNIA QUÆ mandauerat ei DOMINVS, Eratque Noah ſexcentorum annorum, quando Diluuij aquæ inundauerunt ſuper terram. Et ingrediebatur Noah & filij eius, uxor & uxores filiorum eius cum eo in arcam, propter aquas Diluuij. De animantibus quoque mundis & immun- dis, & de uolucris, & ex omni quod mouetur ſuper terram, bina ingrediebantur in arcam ad Noah, Maſculus & Fœmina, ſicut præceperat Dominus Noah, Cumque tranſſent ſeptem dies, aquæ Diluuij inundauerunt ſuper terram.

HÆC CLARA ſunt ex præcedentibus, Et merito laudatur fides *fides* Noah, quod paruerit mandato Domini, & conſtanti fide ſit ingreſſus *Noah.* in arcam, cum ſuis Filijs & eorum Vxoribus. Poterat quidem Deus infinitis alijs modis eum ſeruare, Non enim hac pene ſtulta ratione utebatur, quaſi aliam neſciret. Nam qui Ionam in medio mari, & in uentre cœti ſeruauit ad triduum, huic quid putas impoſſibile eſſe? Commendatur autem hoc modo fides & obedientia Noah, quem non offendit illa ſalutis uia, diuinitus oſtenſa, ſed eam ſimplici fide complexus eſt.

ANNO SEXCENTESIMO VITÆ NOAH mense ſecundo, ſeptimo decimo die menſis, rupti ſunt omnes fontes abyſſi magnæ, & cataraclæ cœli apertæ ſunt, Et facta eſt pluuia ſuper terram, quadraginta diebus & quadraginta noctibus.

VIDEMVS Moſen hoc in loco ualde exuberare uerbis, & repetere ad faſtidium uſque res eaſdem. Quoties enim meminit animam? quoties ingreſſus in arcam? quoties filiorum Noah, qui ſimul ingreſſi ſunt? Hic iudicium relinquendum eſt hominibus ſpiritualibus, hi ſoli norunt & uident Spiritum ſanctum nihil fruſtra repetere.

Alij tamen qui infirmiores ſpiritu ſunt, poſſunt cogitare Moſen per motum magnitudine iræ, cum ſcriberet iſta, eadem ſæpius uoluiffe inculcare. Grata enim repetitiones ſunt animis perturbatis. Sic Dauid 2. Sam. 18. repetit querelam de filio Abſalom, Ad hunc modum repetitio hæc oſtendit magnitudinem affectus, & perturbationem animi ſummam. Sic enim oculis atque auribus obuerſatur hoc exemplum iræ, ut non poſſit non ſæpius, atque iſdem quoque uerbis eiſdem rei meminiffe.

Cur Moſes ſæpius repetat eadem. 2. Sam. 18.

Diuerſum faciunt Poetæ & Hiſtorici, hi affectus uarios fingunt, multi ſunt in amplificatione rerum, & uerba magno numero cumulant. Sed Moſes uerbis utitur breuibus, repetit tamen ea ſæpius, ut ipſe Lector ſic admonitus, de magnitudine rerum cogitet, & ipſe ſibi affectus fingat ueros, non legat alienos.

Videtur

SEPTIMUM CAPVT

Videtur autem quod Moses assidua ista repetitione non tantum uoluerit imaginem aliquam summe perturbati sui animi nobis proponere, sed etiam ipsius Noah, qui plenus Spiritu sancto, caritate ardens, commiseratione futuræ calamitatis pene oppressus, postquam medicinam nullam a se ferri a se posse uidit, quid aliud faceret, quam quod deplorat illam calamitatem? Vidit enim certum exitium imminere sapientissimis, nobilissimis & præstantissimis uiris. Sic Dauid cum reuocare ad uitam Absalona non posset, luget. Sic Samuel cum Saulis negocium desperatum esset, luget.

Noah.

Dauid.
Samuel.

Non itaque hæc ociosa tautologia seu repetitio est, Non enim est Spiritus sanctus ociose garrulus, Sicut cogitant imperiti & satiri spiritus, qui semel atque iterum perlectis Biblijs, mox tanquam bene cognita, in quibus nihil restet quod discant, abijciunt. Voluit hac ratione tanquam stimulos infigere in animos Lectorum, ne de leui aliquo negocio institutam orationem cogitarent.

ET tamen Moses in his ipsis repetitionibus quædam ostendit, quorum nihil simile inuenitur in omnium Gentium scriptis, Sicut est quod scribit, Noah ingressum in arcam, anno ætatis suæ sexcentesimo, mense secundo & die secundi mensis decima septima.

De anni initio, et quando cepit Diluuium.

Hic disputatio oritur de initio anni, De eo autem duplex opinio est. Prima est, quod initium anni sit coniunctio solis & lunæ, quæ æquinoctio uernali proxima est, Ideo a Mose is mensis, uocatur primus in Exodo. Iam si Diluuium uenit secundo mense & die decima septima, tum incidit fere in finem Aprilis, hoc est, in illud tempus, quo annus est formosissimus, & orbis quasi reuirescit, cum aues cantillant, & exultant pecudes, & noua quasi Mundi fascies, post horrida hiemis tempora, se aperit. Fuit autem profecto tanto plus terroris, quod tum ingruit mors & perditio omnium, cum speraretur initium lætitiæ, & quasi nouæ uitæ omnium. Ac conuenit cum hac opinione etiam Christi uox Matth. 24. comparantis tempora postrema mundi cum temporibus Noah, ac prædicantis commensationes, nuptias & alia lætitiæ signa.

Matth. 24.

Duplex anni initium.

Secunda opinio de initio anni est, quod incipiat cum lunatione, quæ æquinoctio autumnali est proxima, cum iam omnia ex agris collecta sunt. Ideo autem hic statuunt initium anni, quod Moses eum mensem appellat exitum anni. Atque hoc anni initium, uocant initium anni ciuile, Illud autem æquinoctij uerni, uocant initium anni sacri. Nam ceremoniæ Mosaicæ & Festa, ab eo tempore usque ad autumnale æquinoctium durant.

Si igitur de hoc profano anno loquitur hic Moses, tum in septembrem aut octobrem, Diluuium incidit, in qua opinione Lyram quoque esse uideo. Ac sane uerum est, Autumnus & hiems pluuijs sunt aptiores, propter humida signa. Deinde, quia infra scribit Moses columbam emissam mense decimo, & retulisse ramum oleæ florentis, uidetur id quoque recte conuenire, si initium Diluuij Octobrem statuas.

Primus mensis est Aprilis. Cur autumni tempus uocetur exitus anni.

SED ego hanc Iudæorum rationem non probo, qui statuunt duo anni principia, Cur enim non quatuor principia faciunt, cum quatuor distincta tempora sint secundum æquinoctia & solstitia? Igitur horum temporum etiam initia erunt distincta? Sed tutius est sequi ordinationem diuinam, Secundum hanc primus mensis est mensis Aprilis, seu illa lunatio, quæ æquinoctio uerno est proximior. Nam quod Iudæi, quia æquinoctium autumnale exitus anni dicitur, etiam initium anni autumnale statuunt, id ex imperitiâ faciunt, Non enim alia ratione exitum anni uocat, quam quod tum cessabant operæ rusticæ, & omnes fructus collecti erant ac deportati domum.

Sentio

Sic sentio itaque Diluuium ingruisse tempore uerno, cum spe noui anni omnium animi pleni essent. Talis enim est impiorum mors, ut cum dixerint, pax & securitas, tum pereant. Nec impedit, quod de uirenti ramo oleæ infra scribitur, Nam quædam arbores perpetuo uiuent, sicut buxus, abies, pinus, cedrus, laurus, olea, palma &c. *Impiorum mors qualis.*

SED quid est quod Moses dicit de ruptis fontibus magnæ abyssi, Item de apertis fenestris cœli? Nam huiusmodi nihil legitur in omnium Gentium literis, etsi hæc magno studio naturæ arcana scrutatæ sint. Distinguenda autem hæc sunt, ut statuas aliud esse abyssos terræ, aliud cataractas seu fenestras cœli, & aliud pluuiam. Pluuiæ usitatæ sunt, sed cataractas & abyssos aperiri plane est inuisitatum & monstruosum. *Abyssi ruptæ.*

Muti autem hic sunt fere Interpretes omnes, Nos autem scimus ex sacris literis, quod Deus uerbo suo constituit homini, & animantibus reliquis locum habitandi in arida super aquas contra naturam. Contra naturam enim est, quod terra emergit in aquis posita. Si enim glebam in terram proicias, statim subsidit. Arida autem extat in aquis, idque uirtute Verbi, quo positi sunt termini mari, sicut Salomon Pro. 8. & Hiob 38. loquuntur. Ac nisi uirtute uerbi quasi intra septa continerentur aquæ, effluerent & omnia uastarent. Itaque singulis momentis custoditur uita nostra, & seruatur miraculose per Verbum. Sicut docent particularia Diluuiæ, ubi nonnumquam Ciuitates aut Regiones integræ merguntur, in testimonium, quod talia incommoda quotidie sentiremus, nisi diuinitus nobis prospiceretur. *Terra in aquis posita. Prouerb. 8. Hiob 38.*

Sicut autem sunt aquæ subtus nos, & subter terram, Ita quoque sunt aquæ super nos & super cœlum, quæ si pro natura sua descenderent, in momento omnia extinguerentur aquis. Nubes quasi suspensæ uolant, quæ cum nonnunquam se demittunt, quantum terroris edunt? Quid autem fieret si omnes ruerent, sicut natura sua ruerent, nisi Verbo quasi suspensæ suo in loco supra nos manerent? *Aquæ super nos. Undique aquis cincta terra.*

Sic undique cincti sumus aquis, nec habemus quo muniamur, præter lacunar seu testudinem, eamque ex mollissimâ materia, nempe, ex ære contextam, quem spiramus. Is portat nubes istas, & tantam aquarum molem, non quidem natura sua, sed præcepto Dei seu uirtute Verbi, sustentat. *Aquæ super nos.*

Hæc cum Prophetæ considerant, admirantur, Vtrunque enim contra naturam est, & uolare tantam molem, & non ferri deorsum. Sed nos consuetudine tantarum rerum quotidiana quasi excecati, nec uidemus, nec miramur eas: Quod igitur non singulis momentis obruimur aquis tum superis tum inferis, id debemus diuinæ Maiestati, quæ ita mirabiliter ordinat & conseruat Creaturas, atque ideo etiam prædicari a nobis debet.

ET hanc ob causam Moses hoc in loco uigilanti & signato uerbo dicit, Abyssos ruptas, Vult enim ostendere, quod diuina uirtute fuerint claustræ, & tanquam sigillo Dei consignatæ, sicut adhuc hodie sunt, Deum autem non aperuisse eas clauis, sed uiolenter rupisse, ita ut Oceanus quasi ebulliens omnia aquis operiret. *Ruptæ abyssi.*

Porro nemo cogitabit Deum admouisse manum, quia rupisse abyssos dicitur, Loquitur enim Scriptura secundum nostrum captum, & hoc modo significat permissionem diuinam, quod non amplius tenuit, neque consercuit aquas Verbo, sed libere secundum naturam suam passus est eas grassari & emanare. Itaque Oceanus sic excreuit, ut ebullire uideretur. *Deus rupit abyssos.*

Sicut in salinis quæ nobis uicinæ sunt, fons, qui a Germanis nomen habet, nihil

SEPTIMUM CAPVT

Salinae in Hal-
la Saxonum. bet, nisi hauriatur, tanta uis aquarum certis temporibus exundat, ut in immen-
sum aquae surgant & exundent, Ac narrant olim oppidum Halam, tali exun-
datione eius fontis & tam uehementi, periisse. Quod si unus fons hoc potu-
it, quid putabimus cum ad hunc modum Oceanus & omnia maria tantam
aerarum uim ex se gignerent & effunderent? Itaque citius oppressi sunt ho-
mines, quam animaduertent periculum, Quo enim fugerent tanta uis un-
dique se effundentibus aquis?

SED hoc non solum accidit, etiam fenestras caeli aperte sunt, quas hoc ipso
uerbo Moses ante hoc tempus significat clausas fuisse, sicut etiam hodie
clausae sunt. Mundus quidem iudicauit apertiones illas impossibiles fore, sed
peccata fecerunt ut essent possibiles.

Fenestrae caeli
apertae.

Porro fenestras Moses nihil aliud uocat, quam apertiones caeli, Nunc
enim cum pluit, uidetur aqua tanquam ex poris imbrium destillare. Sed tem-
pore Diluuij non per poros, sed per fenestras magna uis demissa est, Sicut
cum uno impetu aqua in uas conclusa effunditur, aut utres medij rumpun-
tur. Utitur autem hac figura Moses etiam propter apparentiam, sicut nobis
uidentur illa geri.

Vndique ergo ingruit uis aquarum in terram, & de caelo & ex terra in
mis partibus, donec tandem terra tota aquis tecta est, Ac fertilis gleba, seu
tota terrae superficies salugine aquarum corrupta est. Huiusmodi nihil simili-
le legitur in alijs literis, Sola autem Scriptura sancta est, quae ostendit, quod
& acciderint haec Mundo secure peccanti, & quod benignitate Domini ad
huc hodie cohibeantur pendentes illae in nubibus aquae, quae sua natura ali-
ud non possent, quam ut defluerent magna mole, sicut in Diluuiio.

IN ARTICVLO DIEI ILLIVS INGRES-
sus est Noah, & Sem, & Ham, & Iapheth, filij eius, & u-
xor illius & uxores filiorum eius cum eis in Arcam. Ipsi
& omne animal secundum genus suum, Vniuersaque
lumenta in genere suo, & omne quod reptat super ter-
ram in genere suo, cunctumque uolatile secundum ge-
nus suum, Vniuersae aues, omneque uolatile ingressa
sunt ad Noah in Arcam, bina ex omni carne, in qua erat
spiritus uitae, Masculus & Foemina ex omni carne intro-
ierunt, sicut praeeperat ei Deus.

HIC incipit Moses mirabiliter esse multiloquus, ita ut aures de-
licatas illa uerbositas offendat, quod toties, & ut apparet, sine omni fru-
ctu eadem repetit, non satis ei est dixisse in genere, Omne uolatile, sed tres
auium species facit. Inter has Zipor, fere passerem exponunt, Sed satis osten-
dit hic locus generis esse uocabulum, sine dubio sic appellatum a sono, zi, zi,
facit quoque tres species animalium.

Zipor.

Deinde de ipso Diluuiio etiam admodum uerbosus est, Dicit praeualu-
isse aquas, auctas esse, inundasse, operuisse terrae superficiem. Tandem cum
huius inundationis effectum narrat, eadem copia utitur, Expirauit omnis ca-
ro, mortua est, deleta est &c.

Repetitiones
Mosaeicae non
ociosa.

SED dixi supra, easdem res ideo repeti a Mose contra morem suum, ut con-
sciat quasi Lectorem resistere, & diligentius tantam rem cognoscere ac ex-
pendere, Inestimabilis enim ira haec est, qua non solum Hominem, sed omnem
eius posse

eius possessionem delet, Hac iræ Dei cogitatione induratos & insensatos peccatores uult excitari.

Non igitur ociosa hæc uerba sunt, sicut siccis & nihil spiritus habentibus Lectoribus apparet. Sed inuitant ad timorem Dei, & quasi in rem præsentem ducunt, ut tantæ iræ cogitationibus quasi depressi, incipiamus serio timere Deum, & censemus peccare. Nam neque Moses sine largis lachrimis scripsisse hæc uidetur. Ita enim totus in illud horribile spectaculum iræ, oculis atque animo intentus est, ut non possit non sæpe eadem repetere. Facit autem id sine dubio eo consilio, ut hos quasi aculeos timoris Dei piorum Lectorum animis infigat.

PRodest autem, ut tanquam in rem præsentem cogitatione nos sistamus. *Diluuij horribilis species.* Quid enim nos animi habituros fuisse credis, si in Arcam essemus translati? si uidissemus tanta ui undique ingruere aquas, & miseros mortales in tantis aquis miserabiliter, sine ullo auxilio, extingui? Cogitabimus autem Noah & Filios eius etiam fuisse carnem & sanguinem, hoc est, homines, qui, sicut ille in Comœdia ait, nihil humanum a se alienum putarunt. Hi sederunt diebus quadraginta in Arca, prius quam attolleretur de terra. In his diebus deletum est, quicquid in terra Hominum & animalium uixit. Hanc calamitatem oculis suis uiderunt, quod autem ea non extreme sint commoti, quis est qui dubitet?

Porro arca natat in aquis diebus centum & quinquaginta, fluctibus & flatibus undique concussa. Ibi non potuit sperari portus aliquis, non ullius Hominis consuetudo. Exules igitur & quasi ex orbe expulsi, rapiuntur fluctibus & uentis hinc inde. An non igitur miraculum est, quod octo Homines isti, non sunt luctu & metu exanimati. Sed nos profecto saxei sumus, qui ista siccis oculis possumus legere.

Quanti clamores, quis dolor, qui eiulatus est, cum ex littore spectamus scapham euersam, & misere pereuntes Homines? Ibi autem non una scapha, sed totus orbis terrarum in aquis perijt, plenus non adultis solum, sed infantibus etiam, non solum facinorosis & impijs, sed etiam multis simplicibus matronis & uirginibus, quæ omnes perierunt. Hanc calamitatem credamus Mose expressisse illam uerborum redundantiam, qua nos quoque uocamur ad diligentiore[m] tantæ rei inspectionem. Ac profecto ipsius Noah singularis fides fuit, qui se & suos illa spe promissi Seminis consolatus est, & pluris fecit promissionem hanc, quam reliqui totius Mundi interitum.

Cur idem subinde inculcet Mose.

ET CLAVSIT POST EVM DOMINVS DE foris. Factumque est Diluuium quadraginta diebus super terram, & multiplicatæ sunt aquæ, & eleuauerunt arcam in sublime a terra, Vehementer autem inundauerunt & omnia repleuerunt in superficiæ terræ. Porro Arca ferebatur super terras, & aquæ præualuerunt nimis super terram, operative sunt omnes montes excelsi sub uniuerso coelo. Quindecim cubitis altior fuit aqua super montes quos operuerat. Consumptaque est omnis caro, quæ mouebatur super terram, uolucrum, animantium, bestiarum, omniumque reptilium, quæ reptant super terram. Vniuersi Homines, & cuncta in quibus spiraculum uitæ est in terra, mortua sunt, Et deleuit Deus omnem substantiam, quæ erat super terram,

Z ab Ho

SEPTIMUM CAPVT

ab Homine vsque ad pecus, tam reptile quam uolucres cœli, & deleta sunt de terra. Remansit autem solus Noah, & qui cum eo erant in Arca, Obtinueruntque aque terram centum quinquaginta dies.

QVADRAGINTA diebus stetit Arca in aliqua planicie, eo autem tempore ita creuerunt aquæ, ut Arcam attollerent, quæ postea centum & quinquaginta diebus natauit in aquis. Longa profecto nauigatio & quæ plenissima luctu & lachrimis fuit. Et tamen sustentauerunt se fide, nihil dubitantes de Dei erga se benignitate, cuius curam in ædificanda arca, in comparando uictu, in alijs ad hanc rem necessarijs instruendis, tandem etiam in eo perspexerant, quod Dominus inualecente Diluuiio clausit arcam.

Questio.
Diluuium uideatur euertere promissiones homini factas.

SED hic questio nascitur, Quomodo Deus sit uerax, qui homini subiecit terram, ut eam coleret, & dominaretur ei, Non enim creauit Deus terram ut iaceret deserta, sed ut habitaretur, & fructus suos daret Homini. Sed cum hac uoluntate Conditoris quomodo conuenit, quod totum humanum genus usque ad octo animas perdit?

Mihi quidem non dubium est, quin hoc Argumentum tum Cainitas, tum impiam piæ generationis posteritatem mouerit, ne Noah prædicenti Diluuium crederent. Quomodo enim conuenit, quod ad Adam & Heuam dicit, Vos dominabimini terræ. Hic autem dicit ad Noah, Aqua dominabitur omnibus hominibus, & perdet omnes, Iudicauerunt igitur prædicationem Noah impiam & hæreticam esse.

Iudeos promissiones factas securos.
Psal. 132.
Esaie 31.

Sicut Prophetarum libri testantur, illas comminationes de captiuitate per Assyrios & Babylonios non creditas esse a sacerdotibus & regibus. Norant enim magnificas promissiones, Hæc requies mea in seculum seculi, Hic habitabo, quoniam elegi eam, Psal. 132. Item illam Esaie, Hic caminus & ignis meus, Esa. 31. Ideo impossibile iudicabant, ut aut ciuitas, aut templum a gentibus euerteretur. Ac Iudæi, quantum uis miseri & exules adhuc hodie pertinaciter hanc promissionem retinent, quod sint populus Dei, & hæredes promissionum factarum Abrahamæ & Patribus.

Papam promissiones de Ecclesia etiam securum faciunt.
Matth. 28.
Ioh. 14.
Luce 22.

Sic Papa inflatur promissionibus factis Ecclesiæ, Matth. 28. Vobiscum sum usque ad consummationem seculi. Ioh. 14. Non relinquam uos orphanos. Luca 22. Petre rogauit pro te, ne deficeret fides tua &c. Et si autem uideat & sentiat iram Dei, tamen his promissionibus irretitus & captus, somniat cum suis sedem & potentiam suam inconcussam mansuram. Ideo plenis buccis Papistæ nomen Ecclesiæ nobis obijciunt, & sibi omnia promittunt felicissima, quasi Deum cogere possint ad talem Ecclesiam constituendam, quam ipsi somniant & cupiunt.

Responsio ad questionem.

Questio igitur illa hoc loco recte mouetur, Quomodo conueniat Diluuium, quo totum humanum genus periit, cum uoluntate Dei, condentis humanam naturam, & quidem cum promissione seu donatione illa dominij? Ac quod ad hanc questionem respondetur, Idem recte respondetur ad illam de Ecclesia. Nempe quod Deus manet uerax, & conseruat Ecclesiam, regit, gubernat, sed tali modo, qualem Mundus nec uidet, nec intelligit. Relinquit Pontificem Romanum cum suis in ea opinione, quod sit Ecclesia, sinit eum securum esse, & frui dignitate ac titulo, Sed reuera excommunicauit & abiicit eum, quia uerbum abiicit & instituit idolatricos cultus.

Vera Ecclesia Dei.
Rom. 2.

Elegit autem Deus sibi aliam Ecclesiam, quæ uerbum amplectitur & idolatriam fugit, cruce & ignominia sic oppressam, ut non Ecclesia, sed hæretici & schola Diaboli estimetur. Sic Paulus ad Romanos 2, dicit, Iudeos non metuere

metuere Deum, sed gloriari in lege & Deo, Et tamen reuera negare Deum, blasphemare & offendere. Atq; hoc dum Iudæi faciunt, qui se populum Dei esse gloriantur, interim Deus sibi Ecclesiam parat ex Gentibus, qui uere in Deo gloriantur, & uerbum eius amplectuntur.

Quis autem Deum ideo mendacij arguet, quod Ecclesiam conseruat, alio modo quam homines uel cupiunt, uel norunt? Sic erant promissiones de Ierusalem & Templo seruando, Hæ promissiones non tollebantur cum Ierusalem & Templum per Babylonium uastarentur. Nam Deus aliam Ierusalem, & aliud templum tum statuebat in spiritu & per uerbum, cum Ieremias promitteret post septuaginta annos Populum rediturum, & tum Templum, tum Ciuitatem reedificaturum. Iudæis igitur templum & Ciuitas tum erat destructa, sed Deo non, qui in uerbo promittebat reedificationem.

Verum igitur Argumentum Iudæorum est, quod Deus ciuitatem & templum non derelinquet, Sed hoc facit alio modo quam Iudæi cogitabant, qui ideo putabant Ciuitatem non esse uastandam, quia promissio sonabat, Hæc requies mea in seculū seculi. Permittit autem Deus uastationem, ut puniat peccata sui populi. Et tamen Ecclesiam curat ac tegit, cum per regem Cyrum reducuntur p̄ij, & templum denuo extruunt.

AD hunc modum in principio creationis Dominium orbis terrarum Homini datum est, Id hic in Diluuiō tollitur, non in perpetuum, sed ad tempus, & tamen non tollitur in totum. Etsi enim maxima pars Mundi perit, tamen homo manet Dominus rerum, & seruat illud dominium Homini, si non in tanta multitudine, quantam putabat & uolebat Mundus, tamen in paucis personis, hoc est, in octo animabus, id quod Mundus non putabat.

Non igitur promissio Dei mentita est, seruauit Deus quod promissit, sed non seruauit eo modo, quo Mundus seruari uolebat. Nam peccatores perdidit, Iustos autē seruauit, quamuis pauci essent, & instar Seminis, quod tamen postea Deus uarie multiplicauit.

Hoc iudicium Dei Papistæ intueri debebant, Docet enim quod Deus, non multitudinem, non potentiam, non denique suam promissionem se impedire sinit, quo minus peccata puniat in impoenitētibus. Alioqui etiam primo Mundo & Patriarcharum posteritati Deus parsurus erat, cui dominium terræ concesserat, Nunc perdit omnes, & tantum octo Animas seruat.

Quid igitur mirum est, si idem cum Papistis faciat, qui etsi iactant præscriptionem, dignitatem, multitudinem, potentiam, Tamen quoniam uerbum Dei conculcant & persequuntur, abijciet eos Deus, & deliget sibi aliam Ecclesiam, quæ humiliter se uerbo submittat, & obuijs ulnis beneficia Christi excipiat, quæ Papæ Ecclesia superbe, fiducia proprii meriti, contemnit.

Non igitur confidendum est, in res præsentēs & possessas, etiam diuino uerbo promissas. In ipsum autem uerbum respiciendum, & eo solo nitendum est. Qui hoc non faciunt, sed discedunt a uerbo, & præsentibus rebus nituntur, hi etsi multi, magni, potentes sunt, tamen hanc defectionem a fide non ferent impune, Sicut Diluuium ostendit, sicut ostendit Captiuitas Iudæorum, & hodierna eorum calamitas. Item septem millia uirorum in regno Israel.

Hæc satis fortis instantia est, quod multitudo non constituat Ecclesiam: Neque etiam id spectandum est, quam sancta sit origo, qui maiores, quæ res possessæ & a Deo traditæ sint. In solum uerbum respiciendum & ex eo iudicandum est. Qui enim id amplectuntur uere, hi sunt, qui sicut mons Zion non commonebuntur in æternum, Etsi numero paucissimi, & coram Mundo contemptissimi sint, sicut Noah cum suis liberis fuit, per quos, etsi paucissimi

Deus alio modo Ecclesiam conseruat, quam homines cogitant.

Dominium orbis terrarum datum homini in principio, tollitur in Diluuiō ad tempus.

Papistæ metuant iram Domini.

Multitudo nō constituit Ecclesiam. Psal. 125.

SEPTIMUM CAPUT

cissimi essent, Deus conseruauit Homini illam ueritatem de promisso domino, etsi ne uestigium quidem pedis in terra haberet.

*Papa non est
Ecclesia.*

Aduersarij nostri hoc Argumentum ualde urgent, quia omisso uerbo, tantum in numerum, speciem, & personas spectant. Prædixerunt autem Apostoli, Antichristum fore inspectorem personarum, qui hæreat in multitudine, & antiquitate, qui oderit uerbum, & promissiones Dei deprauet, & occidat hærentes in uerbo, Tales num iudicabimus Ecclesiam esse?

*Ecclesia nata
est ex uerbo.*

Ecclesia enim est filia, nata ex uerbo, nõ est mater uerbi, Qui igitur uerbum amittit & ruít in acceptionem personarum, desinit Ecclesia esse, & excecatur, Nec subleuat eum uel multitudo uel potentia. Sicut e contra qui uerbum retinent, sicut Noah cum suis, hi sunt Ecclesia, etsi numero paucissimi sint, & octo tantum anime. Sic hodie præualent nobis multitudine, & præcedunt nos dignitate Papistæ. Nos autem non tantum maledicimur, sed etiam patimur uarie. Hoc ferendum est, donec iudicium ueniat, quo reuelabit Deus, nos suam Ecclesiam esse, Papistas autem esse Ecclesiam Satanæ.

*Regula.
1. Sam. 16.*

Retinenda itaque hic Regula est, quæ est 1. Sam. 16. ubi Dominus ad Samuelem dicit. Ne respicias speciem eius, neque altitudinem staturæ eius, quoniam reieci eum. Nec enim sicut homo uidet, Ego uideo, Homo enim uidet ea quæ sunt ob oculos, Dominus autem intuetur cor.

Sic nos non curemus quam magnus & potens Papa sit, qui iactat se esse Ecclesiam, prædicat successionem Apostolorum, & maiestatem personalem. In uerbum respiciamus, id si amplectitur, iudicemus eum Ecclesiam, Si autem persequitur, iudicemus esse Satanæ mancipium.

1. Cor. 2.

Hoc est quod Paulus dicit, 1. Corinth. 2. quod Spiritualis omnia diiudicat. Si enim solus essem in toto orbe terrarum, qui retinerem uerbum, solus essem Ecclesia, & recte iudicarem de reliquo toto Mundo, quod non esset Ecclesia. Etsi enim rem seu officium habent, tamen habent sine uerbo, & uere nihil habent. Contra nos qui uerbum habemus, etsi nihil rerum habemus, tamen per uerbum habemus omnia. Aut igitur accedant ad nos Papa, Cardinales & Episcopi, aut desinant iactare, quod sint Ecclesia, quæ sine uerbo esse non potest, siquidem per solum uerbum generatur.

*Verbum constituit
Ecclesiam.*

Oneramur magna inuidia, quod dicimur discessisse a ueteri Ecclesia, Contra Papistæ glorientur quod permanserint cum Ecclesia, & Ecclesie iudicio omnia uelint permittere. Sed falso accusamur, Si enim uerum profiteri uolumus, discessimus a uerbo, cum adhuc essemus in ipsorum Ecclesia, Nunc uero reuersi sumus ad uerbum, & desijimus esse apostatae uerbi.

Etsi igitur titulo Ecclesie suo iudicio nos priuant, tamen retinemus uerbum, & per uerbum omnia ornamenta ueræ Ecclesie. Qui enim omnium Creatorem habet, etiam ipsas creaturas habeat necesse est. Ad hunc modum

Noah manet Dominus orbis terrarum etiamsi aquæ præualeant & terra pereat. Etsi enim rem amittit, tamen quia uerbum retinet, quo omnia creata sunt, recte omnia retinere dicitur.

OCTAVVM

CAPVT OCTAVVM GENESIS.

RECORDATVS EST AVTEM DOMINVS

Noah cunctorumque animantium, & omnium iumentorum, quæ erant in Arca cum eo.

INITA ILLA HORRIBILI IRA

& deleta uniuersa carne cum terra, incipit iam impleri illa promissio, quam supra ipsi Noah & eius filijs Dominus fecit, ut essent futurum Semen generis humani. Non autem dubium est quin ualde anxie hanc promissionem expectarint, Nulla enim difficilior uita est, quam quæ in fide uiuitur, sicut Noah & filij eius uixerunt, quos simpliciter a cælo pendere uidemus, Si quidem, terra aquis tecta erat, nec habebant fun-

*Carni difficile
uma uita est
qua in fide
uiuitur.*

dum quo niterentur, solum uerbum promissionis erat, quod fluctuantes in tanta mole aquarum sustinebat.

Caro cum extra periculum est, existimat fidem uilem admodum rem esse. Sicut etiam Papistarum disputationes ostendunt, Igitur deligit speciosa & laboriosa opera, in his sudat. Sed tu hic respice ad Noah, septum undique & tantum non oppresum aquis, hunc non opera, sed sola fiducia misericordiae Dei, ad quam uerbum promissionis eum uocabat, conseruat.

Hanc difficultatem Moses obscure significat in uerbo, Recordatus est Dominus, Ostendit enim Noah sic iactatum tam longo tempore in aquis, ut uideretur Deus eius plane oblitus. In tali paroxysmo cogitationum (cum radij diuinæ gratiæ submoti sunt, & in tenebris seu obliuione Dei uersamur) qui uiuunt, hi experiuntur longe plus difficultatis esse uiuere in solo uerbo seu fide, quam esse Heremitam aut Carthusianum monachum.

*Recordatus
est Dominus
Noah.*

*Viuere in uerbo
seu fide.*

*Deus recordatus
Noah.*

Non igitur ociosum uerbum est, quod Spiritus sanctus dicit, Deum recordatum Noah, Significat enim, quod a die quo Noah Arcam est ingressus, nihil ei dictum, nihil reuelatum sit, quod nullum radium gratiæ uiderit lucere. Sed hæserit tantum in promissione quam acceperat, furentibus interrim aquis & fluctibus tanquam in certa obliuione Dei. Idem periculum liberi, idem iumenta & alia animalia omnis generis sustinebant per totos centum & quinquaginta dies in arca. Et si autem superante Spiritu, sanctum Semen pericula illa uicit, tamen non uicit sine molestia carnis, sine lacrimis & ingenti pauore, quem etiam bruta animalia sensisse existimo.

Geminum igitur malum fuit, quo pressi sunt, Nam uniuersalis illa inundatio, quæ totum humanum genus hausit, non potuit sine ingenti dolore piorum abire, præsertim cum ad tantam paucitatem se uiderent redactos.

Deinde graue fuit, toto fere semestri in aquis sine cõsolatione Dei iactari, Non enim extenuandum est, quod Moses dicit, Recordatum Dominum Noah, Quasi grammatica ea figura sit, qua significatur, Deum se habuisse in modum eius, qui oblitus sit ipsius Noah, cum tamen reuera Deus non possit obliuisci Sanctorum. Nam ita uiuere, ut sentias Deum tui oblitum, hoc grammaticus quid sit non intelligit, Perfectissimi Sancti sunt, qui ista intelligunt, & Deum obliuiosum, ut sic dicam, ferre in fide possunt. Ideo talium querelarum Psalmi & tota Biblia plena sunt, ubi exhortantur Deum, ut exurgat, ut aperiat oculos, ut audiat, ut euigilet.

*Graue est cum
iudicamus De
um nostri obliu-
litum.*

Ac paulo exercitiores Monachi hanc tentationem aliquando exper-

Z iij ti sunt;

OCTAVVM CAPVT

ti sunt, uocant enim suspensionem gratiæ. Nam etiam in leuibus tentationibus sentiri potest, illa enim flamma libidinis, quæ in adolescentibus est, nisi uerbo Dei & Spiritu sancto mitigetur, plane intolerabilis est. Sic in uirili ætate impatientia & uindictæ cupiditas, si Deus eam non eximat animis, superari nullo modo potest. Quanto procliuè magis est in grauioribus tentationibus incidere in istas tenebras desperationis, aut in laqueos prædestinationis cum suspensio gratiæ sentitur?

*Tentationes
Noah in arca.*

Non igitur prætereunda ista phrasis fuit, tanquam mere grammatica, sicut Rabini existimant. Sed ad affectum respiciendum est, qui illum inenarrabilem gemitum cordis ostendit. Vbi in ipso sensu desperationis, tamen reliqua fidei scintilla est, & carnem uincit. Sicut igitur Paulus de Angelo Satanæ conqueritur, ita putabimus ipsum Noah quoque similes stimulos in corde sensisse, ac secum sæpe disputasse, Num putas te solum sic a Deo diligi? Num putas te seruatum iri ad extremum, cum nullus sit aquarum motus, & illæ ingentes nubes, nunquam uideantur posse exhauriri?

Porro hæc cogitationes cum etiam Muliercularum animos infirmos subierunt, quas ibi putamus fuisse uociferationes, querelas, lachrimas. Itaque oppressus pene tristitia & mœrore Noah, illas tamen erigere & consolari pene contra suum cor coactus est.

*Sensus obliuionis
Dei.*

Non igitur ludus nec iocus fuit, tam longo tempore conclusos in Arca uiuere, uidere imbrum infinitas moles, iactari fluctibus & natate. Fuit hic sensus obliuionis Dei, sicut Moses ostendit, cum dicit, Dominum tandem recordatum ipsius Noah & filiorum eius. Etsi autem fide hunc sensum superarunt, tamen non superarunt sine ingenti molestia carnis. Sicut iuuenis qui caste uiuit, uincit quidem libidinem, sed profecto non sine summa molestia & labore. Quia autem hic maius periculum fuit, ubi omnes circumstantiæ coegerunt, ut disputarent, Num Deus propicius esse & eorum recordari uellet, Ideo, etsi uicerunt has difficultates, tamen non uicerunt sine horribili molestia. Caro enim per se infirma, nihil minus potest ferre, quam Deum, qui non recordatur nostri, sed oblitus est. Si enim natura tales sumus, ut cum Deus nostri recordatur, cum successum dat & fauet nobis, inflemur & insolescamus, Quid mirum est, cum Deus nos abiecit uidetur, & omnia aduersa accidunt, ut frangamur animis, & desperemus?

*Perseuerantia
opus est Christi-
ano.*

Meminerimus igitur nobis in hac Historia proponi exemplum fidei, perseuerantiæ & patientiæ, ut qui promissionem diuinam habent, non solum ei credere discant, sed etiam perseuerantia sibi opus esse existiment. Perseuerantia autem non constat sine magna pugna, & uocat nos ad eam Christus in nouo Testamento, cum dicit, Qui ad finem usque perseuerauerit, saluus erit.

Atque hæc causa est, cur Deus ad tempus quasi abscondat se, ut nostri uideatur oblitus esse, suspendendo scilicet gratiam, ut loquuntur in Scholis. Sicut autem in hac tentatione non solum Spiritus, sed caro etiam affligitur, Ita postea cum iterum meminisse nostri incipit, etiam in carne sensus gratiæ est, qui tempore tentationis in Spiritu tantum & quidem infirmisimus erat.

*Recordatus
Dominus.*

Ergo uerbum (Recordatus) significat magnam tristitiam in hominibus & animalibus fuisse toto illo tempore Diluuij. Necesse igitur est magnam patientiam & insignem fortitudinem fuisse, qua Noah & alij tulerunt illam obliuionem Dei, quæ carni, sine Spiritu simpliciter intolerabilis est, sicut etiam aliæ quantumuis leues tentationes. Etsi autem uerum est, quod Deus semper recordatur suorum, etiam cum eos deseruisse uidetur, tamen

Moses hic

Moses hic significat recordatum fuisse suorum etiam quo ad sensum, hoc est, signo & manifesta ostensione eius, quod antea in uerbo & Spiritu promiserat. Hic principalis totius huius capituli locus est.

ET ADDVXIT DOMINVS SPIRITVM SV-
per terram, & quieverunt aquæ, & clausi sunt Fontes abyssi & Cataractæ cœli, & prohibitæ sunt pluviæ de cœlo, Reuersæque sunt aquæ de terra, euntes & redeuntes, & decreuerunt post centum & quinquaginta dies.

SVPRA dixit Moses tres fuisse modos quo Diluuium grassatum est. Nam & fontes abyssi rupti, & fenestræ cœli apertæ sunt, & descendit etiam pluuia. Hæc ubi desierunt centesimo & quinquagesimo die, rediit tranquillitas & memoria Dei, & recreatus est Noah, filij & uxores eorum cum animantibus post tantos & tam diuturnos pauores. Si enim bidui tempestas in desperationem nauigantes adducit, quanto difficilius fuit illam semestrem iactationem perferre?

Porro hic mouetur questio, Quomodo super terram sit adductus uentus, quæ tota adhuc aquis tecta fuit? Nam illud non nouum est, quod *Terra exiccata.* uenti exiccant maxime orientales, quos nostri uocant holerwind, Virgilius *Hof. 19.* autem urentes uocat a siccitate, quam terræ inducunt, quorum Hoseas quoque meminit Cap. 13.

Sed facilis responsio est, Dicit enim uentum adductum super terram, hoc est, super aquæ superficiem tantisper, donec aquæ exiccatae terram iterum ostenderent hominibus. Sicut in Exodo mare rubrum uento uenti exiccatum dicitur. Et si enim sine uento idem potuit Dominus, tamen libenter utitur medijs ad certum usum conditis.

HActenus igitur in tenebris uixit Noah, nec aliud uidit, quàm magna mole horribiliter ruentes & grassantes aquas. Nunc iterum ostenditur amabile Solis lumē, nec temere ab omnibus partibus circumsonant uenti, Vnus orientalis, ad minuendas aquas idoneus, spirat, & paulatim absorbit aquas stagnantes. Accedunt alia media, quod Oceanus non amplius inundat in terram, sed aquas quas euomerat, resorbet, Cataractæ cœli quoque clauduntur.

Hæc sunt externa & palpabilia signa, quibus Deus consolatur ipsum Noah, significans ei, quod non plane oblitus sit, sed recordetur eius. Est autem hæc utilis & necessaria doctrina, ut nos quoque in periculis constituti, expectemus certo auxilium Dei, qui nos non deseret, si in fide permanserimus, & expectauerimus promissionem Dei.

REQVIEVITQVE ARCA MENSE SEPTIMO,
decimo septimo die mensis, super montes Ararat.

QVADRAGINTA diebus creuerunt aquæ, donec arca eleuaretur super terram. Postea diebus centum quinquaginta innatauit aquis, fluctibus & uentis agitata in obliuione Dei, tandem ceperunt imminui aquæ & arca requieuit.

Hic Iudæi de numero mensium disputant, Sed cur in non necessarijs rebus hæreremus longius? præsertim cum quæ Rabini afferunt, parum erudita sint.

OCTAVVM CAPVT

Montes
Ararat.

Imaus mons.

Illud magis necessarium est, ut qui sint montes Ararat inquiramus, Est autem communis sententia omnium fere, quod sint montes Armeniae propter maximos montes Asiae minoris Caucasum & Taurum. Sed mihi uerius similius uidetur significari principem omnium montium Imaum, qui diuisit Indiam. Ad hunc enim alij magni montes comparati sunt quasi uerrucae. Nam quod Arca in summo monte quieuerit, argumento est, quod tribus totis mensibus fere decreuerunt aquae, donec inferiores montes detegerentur, ut sunt Libanus, Taurus, Caucasus, qui Imai tanquam pedes aut radices sunt. Sicut Alpium quasi brachia sunt montes Graeciae, & pertingunt usque ad nostram Herciniam siluam, Mirabilis enim montium quasi propago apparet diligenter eos consideranti.

Iosephus de montibus Armeniae satis mirabilia scribit, & meminit reliquias arcae suo tempore ibi inuentas, Sed nemo opinor me ideo haereticum iudicabit, si de eius fide alicubi dubitem.

AT VERO AQVAE IBANT ET DECRESCERANT usque ad decimum mensem, Decimo enim mense prima die mensis apparuerunt cacumina montium.

SUPRA DIXIT aquas septimo mense sic imminutas, ut Arca quiesceret in montibus Ararat. Postea tertio mense ceperunt aperiri cacumina minorum montium, ut Noah ex montibus Ararat tanquam ex specula etiam reliquorum montium capita uideret, Tauri in Asia, Libani in Syria &c. Haec omnia fuerunt signa recordationis diuinae.

CVMQVE TRANSISSENT QUADRAGINTA dies, aperiens Noah fenestram Arcae quam fecerat, dimisit Coruum, qui, egrediebatur & reuertebatur donec siccaerentur aquae super terram.

HAEC SVNT historica, Allegoriam autem seruabimus suo loco. Porro peperit hoc in loco questionem, negligentia Interpretis. Non enim in Ebraeo est, coruum non rediisse, sicut Hieronymus uertit. Ideo nihil fuit opus fingere etiam causam, cur non reuersus sit, quod scilicet inuenit omnia plena cadaueribus, itaque in leto & abundanti pastu, fingunt eum non rediisse.

Moses contrarium dicit, nempe emissum coruum reuersum esse, quamquam non passus sit se apprehendi & iterum concludi in Arcam, sicut Columba. Itaque ostendit Moses, Noah eo consilio dimisisse coruum, ut per eum intelligeret, num animalia possint iam figere pedem, & pastum habere. Sed coruus non est diligenter functus legatione hac, sed quasi exultans, quod liberatus esset ex carcere arcae, auolat & reuolat, gaudens libero caelo, & ipsum Noah iam contemnens.

Iudaei uere sicut porci ubique ostendunt impuros animos, Fingunt enim coruum metuisse femellam, & habuisse suspectum de ea ipsum Noah, O impuros animos.

EMISIT QVOQVE COLVMBAM POST eum, ut uideret, si iam cessassent aquae super faciem terrae, quae cum non inuenisset ubi quiesceret pes eius, reuersa

reuerſa eſt ad eum in Arcam. Aquæ enim erant ſuper faciem uniuerſæ terræ, Extenditque manum ſuam, & apprehenſam intulit in Arcam.

POSTQVAM Noah ſua ſpe fruſtratur, per coruum, qui petulantanter circumuolat, nullum autem ſignum aſſert de conditione terræ, apprehendit columbam, eam putat rectius legatione hac functurã eſſe. Quamquam textus pene in eam ſententiam nos cogit, ut ſtatuamus illas duas aues ſimul emiſſas eodem tempore, ut haberet Noah duos teſtes, ex quibus diſceret quod uolebat. Sed coruus gaudens libero cœlo, eſſi circum arcam uolitat, tamen in Arcam redire non uult. Columba autem, refugiens cadauera & impura loca, redit & ſe apprehendi ſinit. Hæc, ſicut audiemus, concinnam Allegoriam de Eccleſia ſuppeditabunt.

EXPECTANS AVTEM VLTRA SEPTEM diebus alijs, rurſum emiſit Columbam ex arca. At illa uenit ad eum ueſperi, portans folium oleæ decerptum in ore ſuo. Intellexit ergo Noah quod ceſſaſſent aquæ ſuper terram, expectauitque nihilo minus ſeptem alios dies & emiſit Columbam, quæ non eſt reuerſa.

Columba eſt fidelis nuncia, ideo denuo mittitur, Ac Moſes diligenter deſcribit, quomodo ſucceſſiue decreuerint aquæ, donec tandem ſuperficiẽs terræ, una cum arboribus aquis nudata eſt. Quod igitur Columba aſſert folium oleæ, id non putabimus Columbam ex ſua induſtria feciſſe, Sed ſic inſtruente Deo, qui paulatim clarius ipſi Noah uoluit oſtẽdere, quod retineat eius memoriã, nec dum plane eius ſit oblitus. Itaque folium hoc oleæ ipſi Noah, & reliquis in arcam, tanquam in carcerem, concluſis, ſingulare ſignum fuit, quo erigerentur & certam ſpem futuræ liberationis conciperent.

Columba oleam ferens.

HIC acriter diſputant Iudæi, ubi columba oleam hanc inuenerit. Ac alij, ut ſtatuant ſingularem gloriam patriæ, nugantur, ex monte oliueti in terra Iſrael deſumptam, cui Deus pepercit, ne periret Diluuiõ, ſicut reliqua terra.

Sed ſaniores Iudæi recte nugas has confutant, cum arguunt, Hoc ſi uerum eſſet, non potuiſſe hanc oliuam eſſe ſignum, ex quo Noah intelligeret aquas decreuiſſe. Alij fabulantur columbam intromiſſam in Paradifum & inde attuliſſe frondem oleæ. Sed ſupra aliquoties dixi meam de Paradifo ſententiam, & indignæ ſunt hæc nuge, quas refutemus diligentius.

HOC igitur utilius eſt admonere, quod omnia hæc miraculoſe & ſupernaturaliter ſint geſta. Non enim Columba tantum habet induſtriã, ut ramum decerpat & eum ad Arcam aſſerat, ut ex ea iudicium faciat Noah de diminutione aquarum. Ordinatione diuina hæc geſta ſunt, Nam etiam aliæ arbores tum habuerunt folia, præſertim quæ proceriores ſunt, & citius emerſerunt ex aquis. Olea autem collatione reliquarum arborum breuis eſt, Itaque apta ad id fuit, ut Noah decrementum aquarum intelligeret, & Syllogiſmo pratico concluderet ceſſaſſe iam Dei iram, & rediſſe terram ad ſuum ſtatum, in quo ante Diluuium fuerat. Id autem certius cognoscit, ubi tertio Columba emiſſa non redijt, habuit enim non ſolum paſtum in terra, ſed etiam potuit nidõs figere, & inambulare in terra.

Olea.

IGITVR

OCTAVVM CAPVT

IGITVR SEXCENTESIMO PRIMO AN-
no vitæ Noah primo mense, prima die mensis, des-
siccatae sunt aquæ super terram. Et aperiens Noah tes-
tamentum Arcæ, aspexit uiditque quod exiccata esset sus-
perfacies terræ, Mense secundo & die mensis uigesima
septima arefacta est terra.

*Tempus quo
Noah in arca
uixit.*

HIC VIDEMVS quod Noah integro anno fuerit in Ar-
ca & decem diebus, Nam secundo mense, die septima decima Arcam
ingressus, & circumacto anno, eodem mense, die autem uicesima septima
Arcam egressus est. Ergo amplius quam toto semestri miser Noah cum li-
beris & mulierculis in Arca, in summa tristitia, & obliuione Dei uixit. Post
paulatim alijs atque alijs signis ostendit ei Deus, quod non sit eius oblitus,
Donec tandem circumacto anno & decem diebus iterum constituitur Do-
minus terræ & maris. Nam hoc die secundi mensis, terra non solum Diluui-
o liberata, sed etiam arefacta est.

Hæc est Historia Diluuij, & quomodo aquæ iterum decreuerint. Post
hanc horribilem iram, sequitur lux gratiæ immensa, sicut ostendet Concio
ab ipso Deo ad Noah habita, quæ iam sequitur.

LOCVTVS EST AVTEM DOMINVS
ad Noah dicens, Egredere de Arca tu & Vxor tua, fi-
lij tui & vxores filiorum tuorum tecum, cuncta animan-
tia quæ apud te sunt ex omni carne, tam in uolatilibus
quam in bestijs, & uniuersis reptilibus quæ reptant su-
per terram, educ tecum, & ingredimini super terram.

HACTENVS tantum narratio rei fuit, seu descriptio operis
diuini, Quanquam autem opera Dei non muta sunt, sed loquuntur no-
bis & quasi oculis exponunt uoluntatem Dei spectandam, tamen multo for-
tius consolatur nos Deus, cum suis operibus etiam uerbum uocale adiungit,
quod non oculi uident, sed aures accipiunt, & cor ex motu Spiritus sancti in-
telligit.

Sicut igitur hactenus opere suo ostendit Deus se placatum esse, & quasi
mutatum ex irato Deo in misericordem, siquidem aquas reprimat & terram
siccet. Ita nunc pergit hanc consolationem roborare uerbo suo, & amice com-
pellat ipsum Noah, ac iubet ut egrediatur Arcam, cum reliquis hominibus
& animantibus.

*Sine uerbo
Dei nihil in-
stituendum.*

ATque hic locus est, quem in nostra doctrina crebro & non sine causa
urgemus, ut statuamus non licere nobis quicquam instituere aut face-
re, præsertim coram Deo & in cultibus Dei, nisi præeunte & iubente uerbo.
Sic supra Noah Arcam ingressus est, cum iuberetur a Deo ingredi, Sic iam
Arcam egreditur, cum iuberetur a Deo egredi. Non sequitur superstitiosas
cogitationes, quales in Iudæis uidemus, hi semel iussi, ut temporale aliquid
instituunt, id in æternum uolunt retinere, tanquam ad salutem necessarium.

Ad hunc modum cogitare potuit Noah, Ecce mandato Domini ar-
cam fabricatus sum, sum in ea seruatus pereuntibus omnibus hominibus.
Manebo igitur in ea, aut habebō eam pro templo & loco cultus Dei, est enim
nim sanctificata uerbo Dei, & per inhabitationem Sanctorum, seu Eccle-
siæ. Sed horum nihil facit pius uir, quia uerbum iubebat ut egrederetur.
Obsequitur

Obsequitur igitur, & cum iam functa tempore Diluuij officio suo Arca esset, relinquit eam, & sibi ac liberis suis terram habitandam esse iudicat.

Ad hunc modum nos quoque nihil instituamus sine uerbo Dei, sed incedamus in sancta uocatione, hoc est, quæ uerbum & mandatum Dei habet. Nam qui sine mandato Dei aliquid instituit, inuanum laborat.

HIC opponi potest exemplum Noah, quod paulo post sequitur, qui sine mandato Dei erigit Altare, & in eo offert holocaustum Domino de animalibus mundis. Si igitur ipsi Noah hoc licuit, cur nobis quoque non liceat eligere certos cultus? Ac sane Papatus sine modo cumulauit opera & cultus in Ecclesia, pro arbitrio. Sed retinenda est sententia, quæ Catholice cum theorema est, Quod quidquid ex fide non fit, peccatum est, Fides autem a uerbo separari non potest, ergo quidquid sine uerbo fit, peccatum est.

An Noah edificauit aram sine mandato Dei.
Rom. 14.

Deinde manifestum in eo periculum est, si uelis facta Patrum trahere in exemplum. Sicut enim personæ, ita etiam officia sunt differentia, & pro diuersitate uocationis diuersa opera requirit Deus. Ideo Epistola ad Ebræos erudite refert diuersa facta Patrum in unam fidem, ut ostendat non opera, sed fidem Patrum imitandam esse singulis in sua uocatione.

Ebræ. 11.

Igitur singularia illa sanctorum Patrum opera neutiquam in exemplum trahenda sunt, ut ea quisque putet sibi imitanda esse. Sicut Monachi imitantur ieiunia Benedicti, uestem Francisci, calceos Dominici &c. hoc enim est simias facere, quæ imitantur gestus, sed sine mente, Sic hi simulant opera, sed fidem nesciunt.

Exempla patrum non trahenda in exemplum.

Abraham iubetur mactare filium, Id exemplum postea cum summa impietate sibi sequendum esse posterius duxerunt, & repleuerunt terram innocentis sanguine. Sic serpentem æneum adorauit posteritas & immolauit coram eo. Vtrique se exemplo maiorum tueri uoluerunt, sed quia sine uerbo hos cultus instituerunt, iuste damnati sunt.

Exemplum Abrahamæ. Serpens æneus.

Meminerimus igitur, ne quid instituamus sine mandato Dei, Quia enim officia diuersa sunt, non possunt nec debent singulorum eadem esse opera. Quam esset absurdum, si clamarem, Mihi Cesaris exemplum sequendum, & reliquis a me leges præscribi debere? Quam esset impium, si contenderem, Mihi iudicis exemplum sequendum esse, & addicerem aliquos cruci, aut gladio? Non igitur in opera, sed in fidem singulorum respiciendum est. Est enim una generalis fides omnium Sanctorum, cum opera sint diuersissima.

Nihil instituum sine uerbo Dei.

Sic si Noah ædificauit altare, caue putes tibi idem licere, fidem autem Noah imitare, qui iudicauit dignum, ut tam clementi Seruatori ostenderet se intelligere beneficia eius, & pro ijs gratum esse. Sic imitare Abrahamum non in eo, ut mactes filium, sed ut promissis Dei credas, & pareas mandatis eius. Sicut hoc consilio Epistola ad Ebræos erudite exempla seu facta Patrum ad fidem refert, ac eam nobis quoque imitandam esse ostendit.

Fides non facta Sanctorum sequenda.

Ebræ. 11.

POtest autem etiam hoc modo responderi ad hanc obiectionem, Quod Noah mandatum habuit de extruendo Altari & offerendis hostijs. Nam hunc ritum sacrificandi approbavit Deus in eo, quod munda animalia, quæ sacrificijs apta erant, iussit maiore numero inferri in Arcam. Nec licuit ipsi Noah sacerdotij munus abijcere, quod in priori Mundo approbatum, per primogenituræ ius, ad ipsum deuenerat. Fuerunt enim sacerdotes, Adam, Seth, Enos & alij. Ab his in ipsum Noah sacerdotis officium quasi derivatum est.

Noah Sacerdos habuit mandatum de Ara erigenda.

Non igitur

OCTAVVM CAPVT

Non igitur habuit Noah libertatem tantum sacrificandi, tanquam Sacerdos & Propheta, sed etiam necessitatem, & ex uocatione fecit quod fecit. Quia autem uocatio non est sine uerbo, ergo secundum uerbum & mandante Deo altare extruxit & sacrificauit. Afferat igitur monachus officium & uocationem, ut possit induere cucullum, ut possit inuocare beatam Virginem, orare Rosarium, & similia facere, & laudabimus eius uitam. Quia autem uocatio nulla est, quia non precedit uerbum, quia deest officium, recte damnantur & uita & opera omnia omnium Monachorum.

Deus approbat factum Noah.

Vltimo, ut omnia alia desint, tamen hoc Argumentum a posteriori restat, Quod Deus approbat factum Noah. Quanquam autem ratio a posteriori non ita firma sit, tamen est aliquid in talibus heroicis & singularibus uiris, qui etsi uidentur facere, de quibus mandatum nullum habent, tamen non abijciuntur a Deo, sed approbantur. Ac sunt certi suo spiritu quod non peccent, Quanquam id non prius apparet, quam cum postea accedit approbatio. Talia exempla multa sunt, & uidemus Deum quaedam Gentium facta approbasse.

Omnia facienda secundum preceptum Dei etc. 1. Cor. 9.

Maneat ergo illa sententia firma, Quod omnia sint facienda secundum preceptum Dei, ut possimus certo in conscientia statuere, quod a Deo iussi hæc faciamus. In tali igitur statu uocationis, qui Deo placet, qui currunt, non currunt in uacuum nec uerberant aerem, Sicut illi, qui non habent stadium, in quo decurrere iussi sunt. Itaque etiam brabæum nullum sperare possunt 1. Corinth. 9.

Sed redeo ad textum, Iubetur Noah & liberi, cum uxoribus Arca egredi, & educere animalia omnis generis in terram, ut scilicet omnia eius opera sanctificarentur & comprehenderentur uerbo, Ac de animalibus dilerte iam additur.

CRESCITE ET MVLTIPPLICAMINI SVPER eam. Egressus est ergo Noah & filij eius, cum eo, Sed & omnia animantia & reptilia, quæ reptant super terram & uolucra, Et egressa sunt de Arca singula iuxta familias suas.

Lyra.

QUIA in nono capite Dominus de propagatione Noah & filiorum eius loquitur, Ideo sentio Dominum hic tantum loqui de animalium brutorum propagatione. Lyra inepte hoc loco ex forma orationis colligit, tempore Diluuij prohibitum concubitum, & iam ab egressione Arcae iterum laxatum seu concessum, siquidem dicit, Egredere tu & uxor tua. Tales monachorum cogitationes sunt, non Dei, qui non libidinem, sed propagationem spectat, ea enim est Dei creatura, Libido est uenenum Satanæ per peccatum in naturam infusum.

Est autem Moses hic satis uerbosus, ut hoc modo ostendat & pingat animos quasi ebrios gaudio, postquam ex isto carcere arcae, in terram ubique patentem redire iussi sunt. Retinet autem hic alium ordinem in recensendis animalium generibus, & distinguit eas quasi in familias, ut uideas Deum tantum spectare propagationem. Fuit autem sine dubio hoc iucundissimum spectaculum, quod omnes bestiae extra arcam positæ, singulæ suum socium animal agnouerunt, & postea in consuetum locum se receperunt, lupi, ursi, leones, ad siluas & nemora, oues, capræ, porci, ad campos, canes, gallinæ, feles ad hominem.

Ædificauit

ÆDIFICAVIT AUTEM NOAH ALTARE

Domino, & tollens de cunctis pecoribus & uolucris mundis, obtulit holocausta super Altare.

HIC MANIFESTVS textus est, qui ostendit Moſen non pri-
mum inſtituiſſe ſacrificia, ſed tanquam Rapsodum congeſiſſe, & dein
de in ordinem redegiſſe a Patribus uſurpata, ac quaſi per manus tradita. Si-
cut etiam lex circumciſionis non a Moſe primum ſcripta, ſed a Patribus ac-
cepta eſt.

Supra cum ſacrificij Habel & Cain mentionem faceret, dat ei ſacrificio
nomen, quod fuerit Minha, ſeu oblatio. Hic autem prima holocauſti mentio
eſt, quod totum incendebatur. Hoc inquam manifeſtum Argumentum eſt,
quod etiam ante Moſen lex ſacrificiorum extiterit. Moſes autem hoc fecit, ut
iſtos ritus a Patribus obſeruatos redigeret in ordinem.

ET ODORATVS EST DOMINVS ODO-
rem ſuauiſſis.

HIC SIGNIFICATUR quod ſacrificium Noah approbauerit Do-
minus, quod tanquam Sacerdos ex officio, ad exemplum ſanctorum
Patrum obtulerat.

Diligenter autem notanda eſt differentia phraſis. Nam de oblatio-
ne ſupra dixit, Dominum ad eam reſpexiſſe, Hic dicit, Dominum odorem
ſuauiſſis odoratum eſſe, ac ſæpe poſthac Moſes tali phraſi utitur, Et ſunt e-
am imitatae Gentes quoque, ſicut Lucianus ridet Iouem nidore carniſum
captum.

Significat autem uerbum non proprie odorem ſuauiſſis, ſed odorem
quietis, Nam Nihoah quies, uenit a uerbo Noah, quo ſupra Moſes uſus eſt
cum dixit, Arcam quieuiſſe ſuper montes Ararat. Ergo odor quietis eſt,
quod Deus tum quieuerit ab ira, quod dimiſerit iram & placatus ſit, & ſicut
uulgo dicimus, quod bene contentus fuerit.

HIC obijci poteſt, Cur non dicit, Reſpexit Deus ad Noah & ad holo-
cauſtum eius, ſed ſimpliciter dicit, Eſt odoratus Dominus odorem qui-
etis, quod proſecto ſcandalose ſonat, ſiquidem non perſonam laudat ob fi-
dem, ſed ſimpliciter ipſum opus. Reſpondetur autem fere in hanc ſententi-
am, quod Scriptura loquatur more humano de Deo, homines enim capiun-
tur ſuauiſſis odoris.

Sed mihi alia ratio huius phraſis eſſe uidetur, nempe quod Deus tam
prope affuerit, ut odorem ſenſerit. Vult enim ſignificare Moſes Deo gra-
tiam fuiſſe hoc ſacrum. Salomon dicit, Odor ſuauiſſis delectat animam. Ac Me-
dici, nonnunquam exanimis ſuauiſſis odorum reuocant. Sicut e contra hor-
ribilis foetor ueltementer offendit naturam, ac proſternit ſæpe.

Ad hunc modum dici poteſt, Deum horribili foetore impietatis offen-
ſum, nunc quaſi recreari, cum uidet hunc unicum Sacerdotem ſe accingere
ad faciendâ ſacra, ut ſpecimen aliquod gratitudinis exhibeat, & publico ope-
re oſtendat, ſe non eſſe impium, ſed habere & reuereri Deum, huc enim pro-
prie ſacrificia pertinebant &c.

Sicut igitur haecenus delectatus fuit perdendo genus humanum, ita
nunc delectatur, & gaudet id iterum augendo. Propter nos igitur tali phraſi
utitur Moſes, ut apprehendamus gratiam, & diſcamus Deum talem eſſe, qui
gaudeat nobis benefacere.

NONVM CAPVT
ET DIXIT DOMINVS IN CORDE
suo.

SIGNIFICAT Moses non perfunctorie, nec superficialiter
Shæc a Domino dicta, sed ex intimis uisceribus, Nam in Ebræo sic sonat,
Quod Deus ad cor suum locutus sit.

NEQVAQVAM VLTRA MALEDICAM
terræ propter Hominem.

LOQVITVR Deus ac si eum pœniteat pœnæ inflictæ ter-
ræ propter Hominem, sicut supra creationis, & reprehendat quod ita
sauerit in hominem.

Cur dicatur
Deus pœnite-
re de facto.

Porro hoc non est eo modo accipiendum, quasi in Deum mutatio uoluntatis possit cadere, Sed ad consolationem nostram hæc pertinent. Ideo enim accusat & reprehendit se, ut pusillum gregem excitet, ut certo statuat Deum uelle posthac propitium esse.

Hac consolatione admodum opus habebant animi, magnitudine iræ Dei, quam grafsantem uiderant, territi. Quia enim fides non potuit non lassari, tantæ iræ consideratione, cogitur quasi Deus gestus & uerba sic instituire, ut nihil nisi gratiam & misericordiam animi expectent. Ideo nunc loquitur cum eis, Adest sacris ipsorum, significat se illis delectari, reprehendit consilium suum, & promittit se nihil unquam tale facturum. In summa, Nunc incipit alius esse Deus, quam hactenus fuerat, non quod Deus mutetur, sed quod Homines mutari cupit, iam quasi absorptos in illis iræ cogitationibus.

Spirituales
tentationes.

AC qui experti sunt tentationes spirituales, hi norunt, quam necessariae sunt, certas & firmas consolationes animis subijcere, quibus tandem reuocentur ad spem gratiæ, & iræ obliuiscantur. Sæpe non dies unus, sæpe non mensis unus ad eam rem satis est, Sed sicut morborum decremента longum tempus postulant, ita hæc animorum uulnera non statim, nec uno uerbo, sanantur. Hoc cum Deus uideat, uarie conatur territos animos retrocare ad certam spem gratiæ, etiam seipsum reprehendit loquendo ad cor suum. Sicut Iere. 18. Vbi promittit se acturum pœnitentiam de malo, quod cogitauerit, si ipsi quoque pœniteant.

Iere. 18.

Porro notandum est, quod dicit, Non ultra maledicam terræ, loquitur enim de uniuersali perditione terræ, non de particulari, cum agros, urbes, res magna perdit. Hac enim utitur ad admonendos alios, sicut Maria dicit, Quod deponit potentes de sede.

Luc. 1.

QVONIAM FIGMENTVM CORDIS HV-
mani malum est ab Adolescentia sua.

Peccatum ori-
ginale non po-
test extenuari
cum se per
omnem uitam
prodat.

HIC est insignis locus de peccato originali, quod qui extenuant, hi profecto, sicut cæci in sole, errant, & quæ quotidie agunt & expeririuntur non uident. Nam incunabula nostra inspice, quam uarie in prima ætate se prodit peccatum? Quanta mole uirgarum opus est, dum quasi in ordinem redigimur & retinemur in officio?

Huic ætati succedit adolescentia, Ibi maior rebellio sentitur, & accedit indomitum malum, furor libidinis & concupiscentia: Si uxorem ducas, sequitur fas

quitur fastidium tuæ & furor in alienas. Si reipublicæ gubernatio commenda-
datur, sibi demum uberrima uitiorum seges est, amulatio, ambitio, insolentia,
spes lucri, auaricia, ira, indignatio &c.

Itaque sicut Germani prouerbio dicunt, una cum annis etiam peccata
crescunt, *le lenger ie erger, le elter ie kerger*. Atque hæc omnia eiusmodi uici-
cia sunt, tam crassa & pinguiâ, ut iudicari possint & intelligi. Quid dicemus *le lenger ie
erger.*
de interioribus, quod crescit incredulitas, securitas, neglectus uerbi, impiæ
opinionēs.

Et tamen insignes Theologi habentur & haberi uolunt, qui peccatum
originis sophisticè extenuant. Profecto hæc tot & tanta uicia non possunt
extenuari. Non enim leuis hic morbus seu defectus est, Sed extrema *& Τετρία*,
cuius simile tota reliqua creatura, exceptis dæmonibus, non habet.

SED habent ne isti extenuatores testimonia scripturæ quibus nituntur:
Mosen hic uideamus, Is sicut supra quoque in sexto capite admonui, non
libidinem, non tyrannidē, non alia peccata, uocat mala, Sed figmentum *Figmentum
cordis hu-
mani.*
cordis humani, hoc est, industriam, sapientiam, rationem humanam, cum o-
mnibus uiribus, quibus etiam in optimis actionibus ratio utitur. Nam etsi
œconomica & politica opera non damnamus, tamen ea ipsa bona opera ui-
tiant cor humanum, cum ijs utitur ad gloriam, utilitatem, tyrannidē, uel con-
tra proximum uel contra Deum.

NEC potest hic locus eludi, quod tales fuerint, qui perierunt Diluuiō:
Generis uocabulo utitur Deus, & dicit, Cor hominis tale esse. Erant
autem tum homines non alij, quam qui in Arca seruati erant, & tamen dicit,
Figmentum cordis humani esse malum.

Ergo non excipiuntur hic ne Sancti quidem, Nam in tertio filio Ham
postea se figmentum hoc prodit quale sit, Nec fuerunt alij fratres natura me-
liores, Hoc tantum inter est, quod alij per fidem Seminis, spem de remissio-
ne peccatorum retinent, & malo cordis figmento non indulgent, sed ei resi-
stunt per Spiritum sanctum, qui ad hoc datur, ut pugnet contra hanc mali-
ciam naturæ & eam uincat. Hanc naturam quia sequitur Ham, totus malus
est, & etiam perit totus. Sem autem & Iapheth, quia Spiritu contra eam pu-
gnant, etsi etiam mali sunt, tamen non sunt toti mali, habent enim Spiritum
sanctum, quo contra malum pugnant, & ideo Sancti sunt.

Porro hic etiam inconstantia uidetur Deus accusari posse. Supra puni-
turus hominem, causam consilij dicit, Quia figmentum cordis humani
malum est. Hic promissurus homini gratiam, quod posthac tali ira uti nolit,
eandem causam allegat. Homini igitur sapienti stulta hæc uidentur, & neu-
tquam conuenire diuinæ sapientia.

Sed ego sublimia libenter uito, & relinquo ea ociosis spiritibus. Itaque
mibi satis est, quod hæc dicuntur pro nostro affectu, ut scilicet Deus ostendat
se iam placatum esse, & non amplius irasci. Nam ita parentes quoque so-
lent, postquam pro merito flagellarunt inobedientes liberos, tandem blan-
ditijs eos iterum quasi conciliant sibi. Hæc inconstantia non solum reprehendi
non meretur, sed laudanda est. Prodest enim pueris, ne dum uirgam me-
tuunt, etiam Parentes odisse incipiant. Hæc solutio mihi satis est, Inuitat e-
nim nos ad fidem, Alij alia afferre possunt.

DILIGENTER itaque hic locus obseruandus est, qui aperte ostendit
naturam hominis corruptam esse. Hæc enim corruptæ naturæ cogni-
tio, imprimis necessaria est, nec potest sine ea misericordia & gratia Dei re-
cte intelligi.

Itaque digni odio Sophistæ sunt, & non temere accusamus Interpre-
tem, qui

OCTAVVM CAPVT

Sophistæ ex hoc loco extenuant peccatum originale.

tem, qui huic errori occasionem dedit, dum uertit cogitationem humani cordis non malam, sed ad malum pronam esse. Hac enim occasione deprauant Sophistæ & eludunt locos Pauli, in quibus dicit, Omnes esse filios iræ, Omnes peccare & sub peccato esse. Sic enim ex hoc loco argumentantur, Moses non dicit naturam esse malam, sed pronam ad malum. Hæc siue procliuitas, seu inclinatio est in potestate liberi arbitrij, nec cogit hominem ad malum, seu, ut ipsorum uerbo utar, non necessitat hominem.

Naturalia integra &c.

Postea querunt causam huius sententiæ, & asserunt, In homine esse etiam post lapsum bonam uoluntatem & rectam rationem. Nam naturalia mansisse integra, non in hominibus solum, sed etiam in diabolo. Atque ad hanc sententiã detorquent tandem Aristotelis dictum, Rationem depræcari ad optima.

Psal. 4.

Ac sunt harum opinionum semina etiam in Patribus, qui ex Psalmo quarto, ubi de lumine uultus Dei super nos signato loquitur, ponunt distinctionem porcionis superioris, quæ de Deo speculatur, & inferioris quæ exercetur in externis & politicis negotijs. Ac delectatur hac distinctione Augustinus quoque, sicut diximus supra, ubi de lapsu hominis disputauimus.

Sophistarum cœcitas &c.

SED si scintilla cognitionis Dei in homine mansisset integra, longe essemus alij, quam nunc sumus. Inestimabilis igitur Sophistarum cœcitas est, qui manifestas Pauli sententiã ita cauillantur. Nam si hunc ipsum locum, sicut in latinis Biblijs habetur, recte æstimarent, & piã mentem afferrent, profecto desinerent patrocinari tam malæ causæ. Non enim exiguum alia quid dicit, qui sensus & cogitationem humani cordis ab adolescentia ad malum pronam esse dicit. Præsertim cum supra sexto capite dixerit Moses, Cum etiam cogitationem cordis intentam esse ad malum omni tempore, hoc est, studere malo, & esse in intentione, studio, & conatu ad malum. Sicut aduulter cum ardet cupiditate, & si occasio, locus, persona, tempus eum destituerint, tamen nihilominus agitur æstibus libidinis, nec potest cogitationibus suis in aliam rem incumbere. Talem naturam dicit Moses esse omni tempore ad malum, Num igitur naturalia sunt integra, si quidem ad malum homo semper intentus est?

Cor ad malum pronum.

Gratia gratum faciens.

Ergo si Sophistæ tam equi essent sacre doctrinæ, quæ prophetis & apostolicis Scriptis prodita est, quam sunt æqui suis doctoribus, qui liberum arbitrium & merita operũ statuunt, profecto non essent pasci tam leui occasione, propter unam uoculam se a uero abduci, ut statuerent contra Scripturam esse naturalia integra. Hominem sua natura non esse sub ira, non sub damnatione, Quanquam ipsi quoque hanc absurditatem animaduertisse uidentur, Etsi enim ponerent naturalia integra, tamen dixerunt requiri gratiam gratum facientem, hoc est, docuerunt, Deum illa naturali bonitate hominis non esse contentum, nisi sit formata caritate.

Figmentum cordis.

SED quid necesse est longius contra istorum amentiam disputare, cum sciamus textum ex Ebræa ueritate non dicere, quod sensus & cogitatio humani cordis sit prona, Sed quod figmentum cordis humani malum sit ab adolescentia.

Ioh. 8.

Vocat autem figmentum, sicut aliquoties supra dixi, ipsam rationem cum uoluntate & intellectu, etiam tum, cum de Deo cogitat, cum honestissimis operibus exercetur siue politicis, siue œconomicis, Semper enim est contraria legi Dei, est in peccatis, est sub ira Dei, Nec liberari ab hoc malo potest suis uiribus, secundum sententiã Christi, Liberi eritis, si uos Filius liberauerit.

Si igitur

Si igitur Hominem uoles uere definire, ex hoc loco definitionem sume, quod sit animal rationale, habens cor fingens. Quid autem fingit? Respondet Moses, malum, contra Deum scilicet seu legem Dei & homines. Tribuit igitur Scriptura sancta homini rationem non ociosam, sed semper aliquid fingentem, Figmentum autem hoc uocat malum, impium, sacrilegum, Contra Philosophi uocant bonum, Sophistæ uocant integra naturalia.

Definitio hominis Theologica.

Ergo textus hic diligenter notandus & contra cauillatores Sophistas uergendus est, quod Moses dicit, figmentum cordis humani esse malum. Clare enim sequitur, si malum est, quod naturalia non sint integra, sed corrupta. Non enim Deus hominem malum condidit, sed integrum, sanum, sanctum, agnoscentem Deum, cum recta ratione & bona uoluntate erga Deum.

Naturalia in homine non integra.

Cum igitur clara testimonia extent, quod Homo malus & a Deo auersus sit, quis tam est amens ut dicere ausit, Naturalia in homine mansisse integra? Hoc enim idem est ac si dicas, hominis naturam adhuc integram & bonam esse, quam tot exemplis discimus & experimur extreme esse uiciatam.

EX hac praua sententia multa periculosa dicta nata sunt, quædam etiam manifeste falsa & impia, ut cum dicunt: Quando homo facit quod in se est, tum Deus infallibiliter dat gratiam. Hoc quasi classico excitarunt Homines ad orationes, ieiunia, afflictiones corporum, ad peregrinationes & alia similia. Sic enim persuasum fuit mundo, si Homines facerent quantum posset natura, mereri gratiam, si non de condigno tamen de congruo. Meritum congrui autem eo retulerunt, quod opus non esset contra legem Dei, sed secundum legem Dei. Nam malo non debetur meritum sed poena. Condigni meritum tribuerunt, non operi, sed qualitati operis, si fieret in gratia.

Non datur gratia cum facimus quantum in nobis est. Meritum congrui est condigni.

Tale etiam est Scoti dictum, quod homo ex puris naturalibus possit diligere Deum super omnia, Fundamentum enim dicti huius est, quod naturalia sint integra. Sic autem colligit, Homo puellam diligit, quæ est creatura, Sic autem perdit diligit, ut se & uitam suam pro ea in discrimen ponat. Sic mercator diligit opes, & quidem tam impense, ut mille mortis pericula subeat, dum modo lucrari aliquid possit. Si igitur tantus creaturarum amor est, quæ longe infra Deum sunt positæ, quanto magis amabit homo Deum, qui summum bonum est? Ergo ex puris naturalibus diligi potest Deus.

Contra Scotum quod Deus non possimus diligere ex puris naturalibus.

Bella consequentia & digna Franciscano monacho, Ostendit enim, quod nesciat tantus Doctor, quid sit diligere Deum, Natura enim sic corrupta est, ut Deum non agnoscat amplius, nisi uerbo & Spiritu Dei illuminetur, quomodo igitur sine Spiritu sancto amare Deum potest? Verum est enim, quod ignoti nulla sit cupido. Natura igitur Deum, quem nescit, amare non potest, Amat autem Idolum & somnium cordis sui. Deinde in creaturarum amore ita implicita tenetur, ut Deum etiam postquam ex uerbo agnouit, tamen negligat, & contemnat uerbum eius. Sicut exempla nostrorum hominum ostendunt.

Nature corruptio.

Sunt igitur huiusmodi absurda & blasphemæ dicta certum argumentum, quod Theologia Scholastica plane degenerauerit in Philosophiam quandam, quæ nullam ueram Dei cognitionem habet, Sed quia uerbum ignorat, etiam Deum ignorat & uersatur in tenebris. Sicut enim Aristoteles & Cicero, qui tamen in hoc genere summi sunt, multa de uirtutibus docent, & eas magnifice commendant, propter politicum finem, quod uident & priuatim & publice eas esse utiles, De Deo autem nihil docent, quod magis eius uoluntas & mandatum, quam uel priuata uel publica commoda spectanda sint, Hanc enim uoluntatem Dei, qui uerbum non habent, ignorant. Plane ad e-

Scholastica theologia nihil nisi Philosophia.

OCTAVVM CAPVT

um modum Scholastici Theologi Philosophicis imaginationibus capti, neque Dei, nec sui ueram agnitionem retinuerunt, Ideo in tam horribiles errores sunt prolapsi,

*De uirtutibus
quae sunt in he-
roicis uiris in-
ter ethnicos.* **A**C sane facilis lapsus est, postquam a uerbo disceseris, Nam ille splendor politicarum uirtutum mirabiliter capit animos. Erasmus ex So- crate tantum non perfectum Christianum facit, Et Augustinus immodice laudat M. Attilium Regulum ob fidem hosti seruata. Omnium enim uirtutum ueritas pulcherrima est, & accedit hoc in loco summa commendatio, quod coniunxit hanc uirtutem cum amore erga patriam, quae ipsa quoque singularis & laude dignissima uirtus est.

*Themistocles.
M. Attilius
Regulus.* Inuenias autem multos claros uiros, qui hanc ueritatis laudem non habent, sicut certe Themistocles eam non habuit, etsi heroicus Vir esset, & patriae utilis. Itaque admiratur Attilium Augustinus, uidet enim rationem & uoluntatem rectam, in summo gradu, hoc est, quanta in hanc naturam potest cadere. Quid igitur hic uicij est, aut quid est malum? certe opus reprehendi non potest.

*Attilius Regu-
lus reprehendit
etiam eum
recte facit.* Primum in Regulo est ignorantia Dei, & quanquam recte facit, tamen uide an non etiam finis a Theologo reprehendi possit. Cum hoc enim studio uiuandae patrie etiam cupiditas gloriae coniuncta est, Contemnit enim uitam ut hoc modo sibi paret immortalem ad posteros gloriam. Si igitur hoc quasi somnium uitae, & externam hanc laruam consideres, pulcherrimum factum est. Sed coram Deo est foeda idolatria, sibi enim huius facti gloriam arrogat, Et quis dubitat, fuisse cum hoc gloriae studio etiam coniuncta alia uitia.

Ergo Attilius hanc summam uirtutem ueritatis & studij in patriam praestare non potest, nisi furens & insaniens ad malum. Malum enim est, quod gloriam Deo eripit & sibi arrogat, Hoc spoliolum diuinitatis ratio uidere non potest.

*Discrimen uir-
tutum in fideli
ethnico.* **E**Rgo discernendae sunt uirtutes gentilium, a uirtutibus Christianorum. Verum est quod utrinque impelluntur animi diuinitus, Sed hos diuinos motus magnorum Hominum corrumpit postea in ethnicos, gloriae studium & ambitio. Si igitur Rhetor accedat, qui causam efficientem amplificet, contra finalem hanc uitiosam causam dissimulet, quis non uidet diabus potissimis causis formali & finali dissimulatis, miseram hanc uirtutis quasi umbram ab homine eloquente ornari posse?

*Virtutes ethni-
corum uitiosa* Sed Dialecticus facile deprehendet fucum, uidet enim deesse causam formalem, hoc est, rectam rationem, quia Deus non agnoscitur, nec est recta uoluntas erga Deum. Causam autem finalem uidet uitiosam esse, Non enim spectatur uerus finis, obedientia erga Deum, & dilectio proximi. Qualis autem haec uirtus est, in qua pene omnes causae desiderantur, praeter naturalem, quae est tantum passio, hoc est, impetus seu impulsus, quo mouetur animus ad praestandam hosti fidem? Habent autem hos impetus, ut dixi, etiam impij. Igitur si pro patria suscipiuntur, fiunt uirtutes, si contra patriam, fiunt uitia, sicut Aristoteles erudite disputat.

Haec eo dico, ut hunc locum obseruent studiosi sacrarum literarum, qui diserte pronunciat naturam corruptam esse. Nam illa uirtutum simulachra quae in gentibus sunt, diuersum uidentur probare, quod scilicet in natura aliquid integrum relictum sit, Accurato itaque iudicio ad haec distinguenda opus est.

*Quomodo
cor ab Ado-
lescentia ma-
lum.* **Q**Uod addit Moses, AB ADOLESCENTIA, ea ratione fit, quia hoc malum in prima aetate latet & quasi dormit. Sic enim nobis transigitur puericiae tempus, ut ratio & uoluntas quasi dormiant, & tantum bestialibus motibus rapiamur, qui praetereunt, sicut somnus. Vix dum euasimus quintum

quintum annum cum querimus ocium, lusus, lasciuam, cupiditates, disciplina nam autem fugimus, obedientiam conamur excutere, & odimus uirtutes omnes, præcipuæ autem illas superiores, ueritatem & iusticiam. Et uigilat enim tum quasi ex alto somno ratio, & uidet quasdam uoluptates, sed nõdum ueras, & mala quædam, sed nondum summa, quibus capitur.

Vbi autem iam quasi adoleuit ratio, ibi post confirmata aliquomodo cœtera uitia, accedit etiam libido & fœdus carnis furor, belluationes, ludii, rixæ, pulsationes, cedes, furta, & quid non? Sicut igitur apud Parentes uirga opus erat, ita nunc Magistratus carcere & uinculis indiget ad coercendam malam naturam.

Proiectioris autem ætatis uitia quis non uidet? Ibi enim uno agmine in *uitia prouen-
tioris ætatis.* gruunt, auaricia, ambitio, superbia, perfidia, inuidia, &c. Sunt autem hæc uitia tanto nocentiora, quanto ea ætas callidior est ad tegenda & ornanda ea. Igitur hic gladius magistratus non satis est. Ignis gehennæ requiritur, quo tot & tanta flagitia puniantur. Recte igitur supra in sexto cap. dicitur, Cor ho- *Gen. 6.* minis seu figmentum cordis, esse tantum malum per singulos dies, seu omni tempore, Et hic, Else malum ab adolescentia.

ET si autem Latina translatio mitiore uocabulo utitur, Tamen satis dicit, qui ad malum prouum dicit, Sicut apud Comicum est, Omnium hominum ingenium a labore ad libidinem procliue esse.

Qui autem hoc uocabulo abuti uolunt ad extenuandum peccatum originale, hos conuincit experientia omnium hominum, magis tamẽ gentilium seu impiorum. Si enim Homines spirituales, qui tamen habent adiutorium diuinum de cœlo, uix stare possunt contra flagicia & cõtineri disciplina, Quid faceret homo sine hoc auxilio? Si auxilium diuinum militat & sudat contra captiuitatem legis peccati, Quæ amentia est somniare integra naturalia sine hoc auxilio diuino? *Rom. 7.*

Igitur ratio non dicitur recta per se, nec uoluntas per se recta uult, sicut cæca Philosophia disputat, quæ nescit unde horribiles hi impetus ad peccatum in pueris, adolescentibus, & senibus existant. Igitur excusat eos, uocat tantum affectus seu passiones, non uocat maliciam naturæ.

Deinde in magnis uiris, qui moderantur hos impetus & gubernant, uocat uirtutes. In alijs qui relaxant cupiditatibus frena, uocat uitia. Hoc autem est uere ignorare quod natura sit mala. Scriptura autem sancta cõsentit cum experientia & dicit, Cor hominis ab adolescentia esse malum. Sic enim experientia docet, quod etiam Sancti ægre consistunt, sed sæpe etiam in crassa peccata inuoluuntur, oppressi ista naturæ malicia.

VOcabulum Neurim, significat eam ætatem, qua homo incipit ratione uti, id fere fit anno sexto, Sicut etiam Nearim uocant iuuenes & pue- *Prima ætas
uitiosa.* ros, aptos ad ministeria parentum & præceptorum usque ad uirilem ætatem. Non autem inutile est, ut respiciamus ad eam ætatem singuli, & consideremus, quam libenter paruerimus mandatis parentum & præceptorum, quam fuerimus in discendo seduli, quam patientes, quoties castigantur petulantiam parentes. Quis enim fuit cui non longe gratius fuerit deambulare, ludos agere, garrere, quam templa ex parentum iussu frequentare.

Et si autem disciplina aut corrigi aut frenari hæc possunt aliquomodo, tamen nõ penitus possunt ex corde euelli, sicut testantur uestigia postquam succreuimus, Verus enim uersiculus ille barbarus est. Angelicus iuuenis senibus satanizat in annis. Impellit quidem Deus quosdam ad naturales bonos motus, sed id fit supra naturam, Sicut cum Cyrus impellitur ad restitutionem cultus Dei, & Ecclesiæ conseruationem, Sed hæc non sunt nature. Vbi enim *Cyrus.*

OCTAVVM CAPVT

Deus est cum suo Spiritu, ibi non amplius est figmentum cordis humani, sed figmentum Dei. Habitat enim ibi Deus per uerbum & spiritum Dei. De talibus Moses hoc in loco non loquitur, sed tantum de hominibus extra Spiritum sanctum, hi mali sunt, etiam cum sunt optimi.

NON IGITVR VLTRA PERCVTIAM OMNEM animam uiuentem, sicut feci.

Extremus dies.

LOQVITVR diserte de percussione generali, qualis per Diluuium facta est. Sed ex hoc non sequitur, quod etiam particularem percussione[m] sit omisurus, & dissimulaturus peccata omnium. Habet quoque exceptionem suam extremus dies, in quo non solum omne uiuens percutietur, sed tota Creatura abolebitur igni.

CVNCTIS DIEBUS TERRÆ SEMENTIS & messis, frigus & æstus, æstas & hiems, nox & dies non cessabunt.

IVDÆI ex hoc loco diuidunt annum in sex partes, singulis tribuentes duos menses. Sicut etiam Lyra hoc in loco annotat. Sed mihi uideatur Moses simpliciter loqui de promissione, quod uniuersale Diluuium amplius non sit metuendum. Nam Diluuij tempore ea fuit confusio, ut non sementis, non messis tempus esset, ut in tanta caligine imbrium & nubium non bene discerni dies a nocte posset. Videmus enim cum in cœlo caliginosæ nubes uolant, terræ induci quasi caliginem. Quanto autem tum ea fuit maior, cum aquæ in terris tanquam speculum subiectæ nubibus, nubium caliginem in ora atque oculos intuentium quasi refunderent.

Ergo simplex sententia est, Quod Deus hoc in loco promittit ipsi Noah, futurum, ut terra restituatur, ut iterum conseri agri possint, & uastitas illa desinat, quam Diluuium fecerat, ut tempora currant consueta lege, & sementem messis, æstatem hiems, calorem frigus, debito ordine sequatur.

Nugæ de signis extremi diei.

EST autem hic textus bene notandus contra uulgatas opiniones de signis præcessuris extremi diei. Ibi enim nescio quot dierum ecclipses fingunt, nugantur toto septennio nullam mulierem parituram &c. Sed hic textus dicit, non quieturam noctem, non diem, non æstatem, non hiemem. Ergo manebunt istæ uices naturæ, neque ulla unquam ecclipsis totum diem hominum oculis adimet.

Cur terræ dies nocet.

NEc otiosum est, quod dicit, Cumctis diebus terræ, Subindicat enim hos terræ dies aliquando cessaturos & secuturos alios dies cœli. Stantibus igitur terræ diebus, terra stabit, & manebunt istæ uices temporum. Sed cessantibus his diebus terræ, cessabunt ista omnia, & sequentur dies cœli, hoc est, æterni dies, qui erunt Sabbatum ex sabbato, ubi non occipabimur corporalibus laboribus ad parandum uictum, erimus enim sicut Angeli Dei. Sed nostra uita erit agnoscere Deum, delectari sapientia Dei, & frui præsentia

Dies cœli in æterna uita.

Dei. Consequimur autem eam uitam fide in Christum, In qua æternus Pater, per meritum Filij sui & Liberatoris nostri Ihesu Christi, regente & gubernante nos Spiritu sancto, elementer conseruet, Amen, Amen.

CAPVT

CAPVT NONVM GENESIS.

BENEDIXIT DEVS NOAH ET FILIIS
eius, & dixit ad eos, Crescite & multiplicamini & replete terram.

ÆC PROFECTO NECESSARIA

cōsolatio fuit, postquam totum humanum genus, seruatis tantum octo animabus, Diluuiō perditum est: Hic enim Noah agnouit Deum uere esse propiciū, siquidem non contentus est illa prima benedictione, qua generi humano benedixit in creatione Mundi, Sed addit hanc nouam, ut plane nihil dubitaret Noah de generatione futura multiplicanda. Tanto autem hæc promissio letior fuit, quod iam ante Deus diserte promiserat, se posthac tam dura pœna in homines non grasaturum.

Primū igitur constituit hoc caput denuo Coniugium, siquidem Deus uerbo suo & præcepto coniungit Masculum cum Fœmina, idque ad certum finem, ut repleatur terra hominibus. Quia enim Deus peccato libidinis ante Diluuiū ad iram commotus erat, Ideo nunc necesse fuit propter tam horribile iræ exemplum ostendere, quod Deus legitimam coniunctionem Maris & Fœminæ non oderit, nec damnet, sed uelit per eam propagari genus humanum.

*Coniugium
approbatum.*

Hoc certum Argumentum ipsi Noah fuit, Deum reuera amare homines, & ei bene uelle ac nunc omnem abiectis iram, siquidem uult Homines legitimam non probasset, ex lapidibus potuit producere, Sicut Poetæ de Deucalione fabulantur. Pertinet igitur hic locus ad coniugij dignitatem, quod fons Oeconomix & Politix est, & seminarium Ecclesiæ.

*Coniugij
dignitas.*

Quod hic obiicitur, Noah fuisse iam ea ætate quæ ad generandum non amplius apta esset. Sicut etiam Scriptura non meminit, quod postea suscepit aliquos liberos, Frustra igitur hanc fuisse promissionem. Respondeo, Non soli Noah promissio hæc facta est, sed & Filijs eius, Item toti humano generi, & pertinet posteritatis expectatio etiam ad Auum Noah.

Pertinet autem hic locus eo quoque, ut statuamus prolem esse donum Dei, & tantum prouenire ex benedictione Dei. Sicut etiam Psalmus 127. ostendit. Gentes, quæ uerbo Dei non sunt eruditæ, partim natura, partim casu propagationem humani generis accidere putant, præsertim cum sæpe prole destituantur, qui ad generationem habentur aptissimi. Igitur non gratias agunt Deo pro dono hoc, nec tanquam Dei donum liberos amplectuntur.

*proles donum
Dei est.
psal. 127.*

ET TERROR VESTER AC TREMOR SIT
super cuncta Animalia terræ, & super omnes Volucres
cœli, cum uniuersis quæ mouentur super terram, omnes
Pisces maris manui uestre traditi sint.

IN ABUNDANTIAM consolationis uidetur hic dominis
lum hominis augeri. Etsi enim post conditam Creaturam omnia animalia
homini subdita sint, Tamen non legimus bestias sic timuisse & fugisse Ho-
minem,

minem,

NONVM CAPVT

Animalia magis timent hominem post Diluuium, quam ante. minem, sicut hoc in loco Moses testatur. Causa autem est, quod hactenus animalia non fuerunt morti destinata ut essent cibus homini. Sed fuit homo tanquam ciuili Dominus bestiarum, non fuit occisor aut uorator.

Hic autem subiunguntur homini tanquam Tyranno, qui habeat potestatem absolutam mortis & uitae. Ideo quia nunc grauior seruitus animalibus imposita est, hominibus autem amplius & grauius dominium tributum, animalia terrore & metu hominum exercentur. Sicut uidemus, quod etiam que cicurata sunt, tamen non facile se manibus prehendi patiuntur, Sentiant enim, dominium hominum graue, & naturaliter periculo suo mouentur. Id quod ante hanc Domini uocem non factum esse existimo, hactenus enim tantum ad operas suas animalibus aptis erant usi, & ad oblationes, non ad cibum & almoniam.

Pertinet autem haec quasi augmentatio Domini etiam eo, ut Deus ostendat singulari priuilegio, quod Patriarchae non habuerant, se fauere homini, & bene uelle.

Beneficij huius nos participes sumus, quod carnibus bestiarum uesci licet. Non igitur extenuandum hoc beneficium est, quod homini hoc ius datur in bestias. Est enim singulare Dei donum, quod ethnici non norunt, qui uerbo carent. Ac nos maxime hoc dono fruimur. Nam cum ad Noah hoc uerbum dictum, & hoc priuilegium ei concessum est, nihil eo opus erat, pauci enim homines possidebant totam terram, Itaque fructuum ex terra abunde fuit, nec necesse erat addere carnes bestiarum. Sed nos hodie fructibus terrae solis non possemus ali, nisi hoc ingens beneficium accessisset, ut carnibus bestiarum, uolucrum, & piscium uesci liceret.

Hoc igitur uerbum constituit lanienam, affigit ueribus lepores, gallinas, anseres, & omni genere ferculorum replet mensas. Ac necessitas industrios facit homines, ut non solum siluestria uenentur, sed domi diligentia cura artilia foueant, ut inde cibos habere possint.

Deus igitur hoc in loco, se constituit quasi Lanium, mactat enim & occidit uerbo suo bestias aptas cibus, ut quasi compenset illum ingentem dolorem, quem in Diluuium pius Noah habuit, Ideo enim existimat cum lautius nunc pascendum.

Magnum beneficium domini in bestias. Non igitur fortuito haec accidere putabimus, sicut gentes, quae sentiunt istum morem mactandi bestias semper fuisse, Verbo Dei constitutum, seu potius conceduntur ista, Non enim sine peccato occidi potuisset bestia, nisi Deus uerbo suo id diserte permisisset. Magna igitur libertas est, quod homo impune occidere potest omnis generis bestias ad cibum aptas, & ijs uesci. Si enim tantum unum bestiarum genus huic usui destinatum esset, tamen id magnum esset beneficium. Quanto autem maius iudicandum est, quod in genere omnes bestiae cibo aptae homini conceduntur.

Non intelligunt haec impij & gentiles, Philosophi etiam ignorant, putant enim semper fuisse hunc morem. Sed nos profecto haec amplificare deo, ad tranquillandas conscientias nostras & liberandas faciendas, in usu rerum a Deo creatarum & etiam concessarum, quod scilicet ibi nulla lex sit, quae prohibeat ijs uesci, Ergo etiam nullum in eorum usu potest esse peccatum, sicut scelesti Pontifices nefarie Ecclesiam etiam hac in re onerarunt.

Auetum ergo hoc in loco hominis dominium est, & animalia bruta homini ad seruitutem sunt subiecta usque ad mortem, Ideo metunt & fugiunt hominem, propter hanc nouam & hactenus in mundo inusitatam ordinationem, Nam Ade abominatio fuisset occidere auiculam ad cibum. Sed nunc, cum accedit uerbum, intelligimus singulare hoc beneficium esse, quod hoc modo

hoc modo instruxit Deus culinam omni genere carniū, Post de cella quoque instruenda curabit, cum culturam uitis ostendet Homīni.

Hæc igitur sunt certa & excellentia testimonia, quod Deus non amplius oderit Homīnem, sed faueat homīni. Vtriusque igitur rei exempla hæc historia ostendit, quod sicut Dei ira, cum ceperit exæstuarē, est intollerabilis, Ita misericordia quoque, postquam relucere incipit, infinita & sine modo est. Est autem ideo misericordia exuberantior, quia hæc est de natura Dei, *Misericordia exuberat iram.* Cum ira uere sit alienum Dei opus, quod contra naturam suam suscipit, contra gente ita malicia hominum.

ET OMNE QVOD MOVETVR ET VIVIT, sit uobis in cibum, quasi holera uirentia tradidi uobis in cibum.

HIC quæstio nascitur. Supra ostendit Moses differentiam inter animalia munda & immunda, Hic autem sine discrimine & in genere loquitur de omnibus animalibus. Num igitur Deus etiam immunda animalia homīni concessit in cibum? Generale enim est, quod dicit, Vniuersa quæ reptant super terram. *An immundis quoque uesci permissum sit.*

Non desunt sane qui sentiunt tempore Noah indifferentē homines omnibus animalibus tum mundis, tum immundis usos ad cibum. Sed mihi uideatur diuersum, Quia enim supra mundorum & immundorum differentia constituta est, & ea in lege postea diligenter seruatur, existimo quod ad cibum attinet, homīnem tantum mundis usum esse, hoc est, ijs quæ offerebantur in sacris.

Ergo uniuersalis, cum distinctione intelligenda est, Omne quod mouetur & uiuit, inter munda scilicet, hoc sit uobis in cibum. Natura enim abhorret a serpentibus, lupis, coruis, muribus, gliribus, quanquam alicubi inuenias etiam horum carnibus gentes aliquas oblectatas. Terror igitur & pauor hominis est super omnes bestias terræ, quod homīni licet eas occidere, Sed non ideo omnibus bestijs homo uescitur. Verisimile autem est, & Noah tantum mundis usum, quæ sola norat Domino offerri posse.

SED hic aliud incidit, quod magis offendit animos, Quomodo enim terror & timor hominis est super omnia animalia, Cum lupi, leones, ursi, & tigris, & uerentur Homīnes, & ideo hominibus terrori sint, Sicut etiam uniuersum serpentum genus, quod uisum, statim omnes fugimus, Quid hic dicemus? Num uerbum Domini mendax est? *Questio alia Bestia ledunt hominem, non igitur homo dominatur eis.*

Respondeo, Etsi nos nostro periculo admoniti, tales bestias fugimus & formidamus, tamen uerum est, quod timor Hominis manet super eas. Nam etiam ferissimæ bestia ad primum hominis conspectum expauescunt & fugiunt, Sed irritata tandem, uincunt robore corporis.

Cur autem, inquis, expauescunt, cum fortiores sint? Respondeo, Non sunt Homīnem instructum ratione, quæ præualet omnibus bestijs. Nam etiam elephantes, leones, tigris industria Hominum domat. Quod igitur homo non potest uiribus, hoc efficit arte & uir rationis. Alioqui quomodo esset possibile, ut puer decem annorum integra armenta ageret? ut equum ferocia & robore singulari animal, quocumque uellet flecteret, iam ad cursum incitaret, iam ad lentiores gradum cogeret? Omnia hæc industria humana non uiribus conficiuntur. Non igitur sunt obscura indicia manere timorem hominis in bestijs, quæ tamen homīnem ledunt, cum irritata sunt, & ideo ab hominibus quoque timentur.

Mihi

NONVM CAPVT

*Terror in bea-
stijs maior cū
homines essent
m:iores.
Deut. 32.
Num. 21.
4. Reg. 2.*

Mihi autem non dubium est, quin tempore Noah & uicinarum Patrum, hic terror in bestijs maior fuerit, cum iusticia floreret & minus peccatorum esset. Itaque labente postea sanctitate uitæ, & crescentibus peccatis, etiã am benedictio hæc cepit diminui, & bestia feræ ceperunt esse pœna peccati. Sicut Moses in Deuteronomio minatur, Deum immisurum dentes bestiarum. Et in deserto quam horribilis plaga fuit serpentum ignitorum. Vrsi lacerauerunt pueros qui ridebant Prophetam. Hic cur non terror Hominis mansit in bestijs? Cur sæuierunt in homines? Nonne peccatum in causa fuit?

Sicut igitur supra quoque diximus, crescentibus nouis peccatis, etiã pœna noua crescunt, Sicut nostro tempore inusitata genera morborum & calamitatum uulgata sunt, Vt sudor anglicus, Locustæ populantes late agros, anno 42. per Poloniam & Silesiam &c.

AD hunc modum promisit Dominus tempora sementis & messis, caloris & frigoris, Et tamen non ideo conuiuet ad peccata nostra, quin non nonquam incommodis tempestatibus & sementis & messis tempora turben- tur, Sicut fuit ingens siccitas anno 1540, Et sequentibus duobus annis fere continuæ pluuiæ. Cum igitur hodie pessimum seculum sit, quid mirum est, quod benedictio hoc modo aufertur a nobis & succedit maledictio? ut bestia, in quibus noster terror esset, si essemus boni, nunc nobis terrori sint & noceant nobis?

*Poma ad la-
cum asphaltos.*

Ager Sodomorum fuit tanquam Paradisus quædam, Sed per peccatum factum est, ut sit lacus bituminis. Et dicunt, qui ea loca uiderunt, quod ibi crescant pulcherrima poma, Sed ea cum secantur, intus quasi cineribus plena sunt, & teterrimi odoris. Causa est, quia dona Dei benedictis non agnouerunt, sed abusi sunt ijs pro arbitrio. Deinde blasphemauerunt Deum, & eius Sanctos inflati illis commoditatibus persecuti sunt. Igitur benedictio ablata & omnia maledictione repleta sunt.

*Solutio quæ-
stionis.*

Et hæc uera huius questionis solutio est, quod etsi sunt signa terroris in animalibus feris, Tamen nos potius ea formidamus, & ipsa nocent nobis;

Mihi non dubium est, in hoc nostro territorio habitasse olim pessimos Homines, unde enim ista terræ ariditas, & steriles arenæ? Ac indicant nomina Iudæos hæc loca quondam habitasse. Vbi enim homines mali habitant, ibi etiã terra paulatim maledictione Dei perit.

Bruggæ in Flandris fuit celeberrimus portus, Sed a tempore quo Maximilianum regem tenuerunt captum, discessit mare, & portus esse desijt. Idem de Venetijs hodie dicunt. Nec id ualde mirum est, postquam ad infinita peccata, qualia potentum rerum publicarum sunt, etiã defensio Idolatriæ, & persecutio Euangelij accedit.

CARNEM TAMEN CVM SANGVINE animæ non comedetis.

*Cur lata lex
de sanguine?*

OECONOMICA fuerunt quæ hæctenus audiuimus, Nunc addit Dominus politicum mandatum. Quia enim tam non peccatum erat occidere bouem aut otem ad cibum, quam non peccatum est decerpere florem aut herbam nascentem in agro, periculum erat, ne hac libertate, quam Dominus contra bestias concesserat, homines abuterentur & progredierentur etiã ad sanguinem Hominum effundendum. Itaque nunc ponit nouam Legem, de non effundendo sanguine humano, & restringit quoque illam libertatem de carnibus uescendis, Non enim uult uesci carnibus, nisi prius mundatis a sanguine.

Est autem

Est autem textus in Ebræo admodum obscurus, ideo etiam uariæ Interpretum opiniones sunt, quas omnes recitare hoc in loco superuacaneum est, Ego perpetuo hanc Regulam sequor, ut statuam uerba debere seruire rebus, & non e contra res uerbis. Itaque eorum iudicia nihil moror, qui uerba interpretantur pro suo affectu, & uolunt ea seruire cogitationibus, quas ipsi ad lectionem afferunt.

Primum igitur Grammaticam uideamus, Nephes proprie significat corpus ^{Nephes.} animatum, seu uiuum animal, sicut sunt bos, ouis, homo, &c. Non enim corpus tantum, sed uiuum corpus significat. Vt cum Christus dicit, *ioh. 10.* Pono animam meam pro ouibus meis, hic Animam nihil dicit aliud quam uitam corporalem.

Basar autem carnem significat, quæ est crassioris elementi pars, & ^{Basar.} tam inspiratur & habet pulsum, non ex corpore sed ex anima, Nam caro seu ^{Caro cum} corpus per se & sine anima, nihil est aliud quam truncus aut lapis, Cum autem ^{sanguine quid sit.} inspiratur ab anima, tum mouentur humores, & omnia quæ sunt in animali.

Iam prohibet Dominus hoc in loco id corpus comedi, quod habet adhuc agitantem, mouentem & uiuentem animam, sicut miluus pullos gallinarum, lupus oues uorat, non mactatas antea, sed uiuas. Hanc crudelitatem hoc loco interdicit Dominus, & restringit illam mactandi licentiam, ne fiat beluino modo, ubi uiua corpora, aut uiuorum corporum partes uorantur, Sed ut conseruetur legalis mactatio, qualis ad aram, & in sacris solebat esse, ubi sine crudelitate mactabatur bestia, & bene abluta a sanguine tandem offerebatur Deo.

Hanc puto esse simplicem & ueram sententiam, quam etiam Iudæorum magistri quidam sequuntur, ne crudas carnes, & adhuc palpitantia membra, Lestrygonum aut Cycloperum more, uoremus.

SANGVINEM QVOQVE ANIMARVM VESTRARUM requiram de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis: De manu cuiuslibet requiram animam fratris sui.

HIC plus obscuritatis in Ebræo textu est, quam in superiore, Ac Lyra hic quatuor cœdium genera ex Rabinorum sententia ponit, Nam distinguit hanc sententiam in duas, & ambas bifariam exponit.

Primam partem accommodat ad eos, qui sibi ipsis manus uolentia ^{4. cœdium} affecerunt. Ea sententia, si uera est, statuitur hoc in loco immortalitas, Quomodo ^{genera cœdium} enim Deus posset in eum uindicare, qui iam in morte positus, nihil est: Ergo ^{1.} significantur hic pœnæ peccatorum post hanc uitam. Sed uidetur mihi grammatica huic sententiæ repugnare, Etsi enim non mihi arrego perfectam linguæ Ebrææ noticiam, tamen omnino iudico uerba hanc sententiam non ostendere.

Secundam speciem cœdium facit, cum obijciuntur homines bestiis. Sic ^{2.} sicut in Theatris olim fiebat, profecto barbarum spectaculum, & ab omni humanitate alienum.

Tertia species, cum aliquis subornat percussorem, 5.

Quarta cum propinqui occiduntur &c. 4.

Non omnino displiceret hæc diuisio, si posset probari ex litera, Sed est Iudæicum figmentum natum ex odio Romanarum legum.

Bb

Simplior

NONVM CAPVT

*Mandatum de
cauedis coe-
dibus.*

Simplicior igitur sententia est, si intelligas in genere hunc locum de prohibi-
tione caedium, secundum quintum praecipuum quod dicit, Non occi-
des. Vult enim Deus ne bestiam quidem occidi nisi religiose, hoc est, uel ad
sacra, uel ad usum hominum, Multo minus uult occidi Hominem, nisi auto-
ritate diuina, sicut sequitur.

Primum ergo prohibetur occisio seu caedes arbitraria & profana, Ad di-
sciplinam enim pertinet non temere occidere animalia quoque, & carnes earum
non uorari crudas. Postea prohibet, ne homo hominem occidat quocum-
que tandem modo. Nam si de manu bestiae occideret hominem Deus requi-
ret sanguinem, quanto requireret eum grauius de manu hominis. Pertinet itaque
5. Praecipuum. que locus hic ad quintum praecipuum, ne quis fundat sanguinem hominis.

QVICVNQVE EFFVDERIT SANGVINEM
humanum, Illius sanguis effundetur per hominem.

*Cædes ante
Diluuium non
est punita
coece.*

REPREHENDENDA hoc in loco Interpretis negligentia
est, qui admodum necessariam particulam omisit Ba Adam, per homi-
nem. Ostendit enim differentiam temporum ante Diluuium & post diluui-
um, Cain enim occiderat fratrem Habel, Sed eam reuerentiam humano san-
guini tum habuit Deus, ut ei, qui Cain occideret septuplam poenam minares-
tur Deus. Noluisset itaque ne quidem publico iudicio Homicidam occidi, Ita-
que Adam etsi grauius peccatum filij nempe excommunicatione puniuit,
non tamen mortem ei irrogare est ausus.

*Homicida oc-
cidendi.*

Hic autem nouam legem instituit Dominus, & uult homicidas ab homi-
nibus occidi, Id quod in Mundo hactenus non fuerat usitatum, nam totum
iudicium sibi Deus sumpserat. Ideo cum uideret Mundum quotidie magis
ac magis corrumpi, tandem Diluuisio poenas ab impio Mundo exegit. Hic au-
tem communicat suam potestatem Deus cum homine, & tribuit ei potesta-
tem uitæ & mortis inter homines, Sic tamen si sit reus effusi sanguinis. Qui
enim non habet ius occidendi hominis, & occidit tamen hominem, hunc sub-
iicit Deus, non solum suo iudicio, sed etiam gladio hominis. Itaque si occidi-
tur, etsi hominis gladio occiditur, tamen a Deo recte dicitur occisus esse. Si
enim absque hoc Dei mandato esset, tam non liceret occidere homicidam,
quam non licuit ante Diluuium.

*Fons iuris ci-
uile & gen-
tium.*

HIC igitur fons est, ex quo manat totum ius ciuile & ius Gentium. Nam
si Deus concedit Homini potestatem super uitam & mortem, profecto
etiam concedit potestatem super id quod minus est, ut sunt fortunæ, familia,
uxor, liberi, serui, agri. Hæc omnia uult certorum hominum potestati esse ob-
noxia Deus, ut reos puniant.

Nam hic inter Dei & hominum potentiam hæc differentia retinenda est
Deus habet potestatem occidendi nos, etiam si Mundus accusare nos non
possit, sed coram Mundo innocentes simus, Nam peccatum nobiscum na-
tum, omnes nos coram Deo reos statuit. Homines autem tum demum potes-
tatem occidendi habent, cum coram Mundo rei sumus, & de peccato con-
stat. Ideo instituta iudicia sunt, & certus actionum modus praefinitus, quibus
crimen inquitatur & probetur, priusquam feratur sententia de capite.

*Magistratus
eius a Deo in-
stitutus.*

Ergo locus hic diligenter notandus est, quo Deus Magistratum consti-
tuit, non tantum ut de uita iudicet, sed etiam de inferioribus, seu infra ui-
tam positis. Ut magistratus puniat inobedientiam liberorum, furta, aduul-
teria, periuria. In summa, ut puniat omnia peccata, quæ in secunda tabula prohi-
bentur. Qui enim uitæ iudicium concedit, etiam inferiorum rerum iudicia
um permittit.

Insignis

Insignis igitur hic textus est & dignus observatione, quod Deus magistratum instituit, & ei gladium dat in manus, ut restringat licentiam, ne tum *Deus dat magistratum gladium in manus.* saeuicia, tum alia peccata progrediantur in infinitum. Hanc diuinam potestatem nisi Deus contulisset hominibus, qualem quaeso uiueremus uitam? Quia igitur prauidet semper maximam malorum copiam futuram, hoc externum remedium instituit, quod Mundus haecenus non habuerat, ne licentia immodice cresceret. Atque hoc tanquam septo, his tanquam parietibus munit uitam & res nostras Deus.

Est igitur hoc quoque non uilius Argumentum summi amoris Dei erga Hominem, quam quod promittit non amplius grafsaturum Diluuium, & concedit usum carnum, ad sustentandam hanc uitam.

QUONIAM IN IMAGINE DEI FECIT Deus Hominem.

HAEC est insignis ratio, cur nolit Hominem occidi priuato arbitrio, quia sit nobilissima Creatura, non condita sicut caetera animantia, sed ad Dei imaginem, quam etsi, ut supra diximus, per peccatum amisit Homo, tamen eiusmodi est, ut reparari possit per Verbum & Spiritum sanctum, Hanc imaginem uult, ut alij in alijs reueramur, non uult ut per tyrannidem fundamus sanguinem.

Qui autem non uult reuereri imaginem Dei in homine, sed uult parere ire & dolori, pessimis consultoribus, ut quidam dixit, huius uitam Deus magistratui concedit, & iubet ut eius quoque sanguis fundatur.

Ad hunc modum constituit hic locus Politiam in mundo, quae ante Diluuium non fuit. Sicut Cain & Lamech exemplum ostendit, qui non occisores, cum tamen arbitri seu iudices essent publicarum actionum sancti Patres. Hic autem iubentur qui habent gladium, ut gladio utantur contra eos qui fuderunt sanguinem. *Cur eadem Dominus uelit puniri.*

Soluitur itaque hic Argumentum, quod Platonem & omnes Sapientes Sexercuit, Hi enim concludunt, Imperia sine iniusticia administrari non posse. Ratio est, quia Homines inter se equali dignitate & conditione sint. Cur enim Cesar imperat orbi? Cur alij ei parent, cum aequae, ut alij, sit homo, nihilo melior, nihilo durabilior? Omnibus enim humanis conditionibus subiectus est, sicut alij homines. Videtur igitur tyrannis esse, cum alijs hominibus sit similis, quod usurpat Imperium in homines. Si enim similis est aliorum hominum, summa iniuria & iniusticia est, quod non uult similis aliorum esse, sed per tyrannidem alijs se anteponeat. *Politia hic constituitur, quae ante Diluuium non fuit.*

Ad hunc modum Ratio colligit, nec potest habere quod opponat. Sed nos, qui habemus Verbum, uidemus opponi debere mandatum Dei, qui sic ordinat & instituit. Igitur nostrum est diuinæ ordinationi parere, & eam ferre. Ne ad reliqua peccata etiam hoc accedat, ut in hac parte simus inobedientes uoluntati Dei, quam tamen tot modis uidemus huic nostrae uitae esse utilem.

Concedit igitur hic locus religiosam & ciuilem maetationem animalium, eadem autem Hominum in totum prohibet, Quia Homo est conditus ad imaginem Dei. Huic uoluntati qui non parent, hos tradit magistratui occidendos.

VOS AUTEM FRUCTIFICATE ET MULTIPlicamini, Producite prolem in terra & multiplicamini in ea.

NONVM CAPVT

CONCESSA maetatione pecudum, non tantum ad hoſtias, ſed etiam ad cibum, & prohibito homicidio, Sequitur hic ratio, quare tantopere execretur Deus homicidium, Quia uult homines multiplicari in terra, Homicidia autem uastant terram, & inducunt ſolitudinem, ſicut in bellis uidemus. Sic quia terram Deus non fruſtra condidit, ſed ut habitaretur, ſicut Eſaias dicit, Et ideo etiam foecundat eam pluuia & ſole, Igitur odit eos qui habitatores de terra auferunt, Voluntas enim eius eſt uita, & non mors,

Eſa. 45.

Pſal. 30.

Deus non
amat mortem
ſed uitam.

Hæc & ſimilia Prophetarum dicta accepta ſunt ex talibus promiſſionibus, qualis hæc eſt, quod iubet Deus hominem crefcere. Oſtenditur enim clare, quod pronior ſit ad uiuificandum & benefaciendum, quam ad iram, & ad occidendum. Cur enim alioqui tam ſeuere prohiberet cædes? Cur eſſent tam raræ peſtes? Vix enim decennio peſtis aut lues generalis incidit. Quotidie autem naſcuntur homines, crefcunt animalia, proueniunt fruges infinitæ.

Omnia hæc teſtantur, quod Deus non amet mortem, ſed uitam, ſicut etiam initio Hominem condidit, ut non moreretur, ſed ut uiueret, Per inuidiam autem Diaboli intrauit mors in mundum. Et tamen poſt peccatum reliquæ benedictionis ſic cuſtodiuuntur, ut non poſſit Dei uoluntas erga nos eſſe obſcura, quod plus amet uitam quam mortem. Vtile autem eſt, multum eſſe in talibus cogitationibus, ſic enim uere, ut Salomon dicit, hauriemus uoluptatem a Domino.

Sap. 2.

Prouerb. 16.

HÆC QVOQVE DIXIT DEVS AD NOAH & ad Filios eius cum eo, Ecce ego ſtatuo pactum meum uobiscum, & cum Semine ueſtro poſt uos, & cum omni anima uiuente quæ uobiscum eſt, tam cum uolatilibus, quam cum iumentis & pecudibus terræ, cunctiſque quæ egreſſa ſunt de Arca, & uniuerſis beſtijs terræ: Statuo autem pactum meum uobiscum, ut nequaquam ultra interficiatur omnis Caro aquis Diluuij, neque erit deinceps Diluuium diſſipans terram:

QUÆ CAUſA tantæ copię ſit, ſupra aliquoties diximus, Non enim Spiritus ſanctus fruſtra eſt uerboſus, Itaque qui confiderant in quanto pauore, metu, triſticia, periculis Noah cum ſuis fuerit, hi iudicabunt ſummam fuiſſe neceſſitatem, ut eadem ſepius repeteret, & inculcaret Deus.

Porro quia pactum, de quo hic loquitur, non ad Hominem tantum pertinet, ſed complectitur omnem Animam uiuentem, non eſt intelligendum de promiſſione Seminis, ſed de hac corporali uita, qua nobiscum fruuntur etiam bruta, quod eam poſthac diluuió Deus non uelit perdere.

DIXITQVE DEVS, HOC EST SIGNVM foederis, quod do inter me & uos & omnem animam uiuentem, quæ eſt uobiscum in generationes ſempiternas, Arcum meum ponam in nubibus, & erit ſignum foederis inter me, & inter terram: Cumque obduxero nubibus cælum, apparebit Arcus meus in nubibus, & recordabor

dabor fœderis mei vobiscum, & cum omni anima vi-
uente in omni carne, Et non erunt vltra aque Diluuij ad
delendā vniuersam carnem, Sed erit Arcus in nubibus,
& videbo illū, & recordabor fœderis sempiterni, quod
pactum est inter Deum & omnem animam viuentem
vniuersæ carnis, quæ est super terram;

PARTICVLĀ (In generationes sempiternas) diligenter no-
tanda est, Comprehendit enim non tantum Homines præsentēs & besti-
as præsentēs, sed omnem posteritatem, quæ erit usque ad Mundi finem.

Porro hic locus etiam nos docet, quomodo Deus solet cum promissione
semper coniungere signum, Sicut etiam supra in tertio capite admonui-
mus de tunicis pelliceis, quas nudis hominibus circumdedit in signum, quod
eos tueri, defendere & seruare uellet.

*Signa pro-
missionibus
addita.*

Nec inepta Allegoria est, quam quidam afferunt, quod sicut pellis mor-
tuæ ouiculæ calefacit corpus, Ita Christus mortuus, calefacit nos Spiritu suo,
& in extremo die excitabit & uiuificabit. Alij dicunt additas pelles in signum
mortalitatis, Sed hoc non ualde erat opus, cum tota uita mortalitatis admo-
neat nos. Illud magis opus erat, ut haberent signum uitæ, in quo discerent be-
nedictionem & fauorem Dei. Hæc enim propria signorum natura est, ut con-
solentur, non ut terreant. Et in hunc finem etiam signum Arcus institutum,
& promissioni additum est.

Sicut igitur supra Deus apud se loquitur, quod pœniteat tam horribilis
pœnæ, & promittit se non usurum posthac tali pœna, quod figmentum cor-
dis humani ab adolescentiâ prauum sit. Si igitur uellet punire malum, quoti-
die nouo Diluuiio esset opus. Ita hic uerbo prolato ad Hominem, uel per An-
gelum uel (sicut possibile est) per os Noah promittit, nullum posthac Dilu-
uium uenturum super terram.

Quod autem toties eadem res repetitur, signum est eximij affectus erga
Hominem, cui Deus persuadere conatur, ne talem pœnam posthac metuat,
sed ut speret benedictionem & summam clementiam.

TAli consolatione Noah cum suis ualde opus habuit, Nam Homo humi-
liatus a Deo non potest obliuisci uulneris & doloris, longe enim perti-
natius hæret offensa quam beneficium. Sicut etiam in pueris uidemus, hos
castigatos uirga, etsi blanda mater crepitaculis & Calijs illebris conatur sedare,
tamen ita hæret animo dolor, ut non possit non sæpius ingemiscere & acer-
bos singultus emittere. Quanto autem difficilius conscientia consolationem
admittit, quæ iram Dei & terrores mortis experta est. Hi postea ita fixi hæ-
rent, ut etiam ad beneficia & consolationes animi trepident & paueant.

*Magna copia
uitur, Deus
ad consolan-
dos territos
animos.*

Ideo Deus hic se tam uariè ostendit beneuolum, & cum læticia singula-
ri effundit misericordiam, tanquam mater adblandiens filio & palpans, ut tan-
dem lachrimarum obliuisci, & arridere matri incipiat.

Rhetorica igitur & uerbosa hæc consolatio est, & uariè amplificata, pro
necessitate miserorum hominum, qui integro anno inæstimabilem Dei iram
uiderant grassari. Itaque uno aut altero uerbo non potuerunt reuocari ab il-
lo pauore & metu, magna copia opus fuit, ad reprimendas lachrimas & mi-
tigandum dolorem. Etsi enim Sancti fuerunt, tamen fuerunt simul Caro,
sicut nos quoque.

Est autem nobis quoque necessaria hæc consolatio hodie, ut in tanta
tempestatum uarietate non dubitemus, quin uerbo Dei cataractæ coeli & fon-
tes abyssorum sint clausi. Ideo enim adhuc hodie apparet Iris, ut sit certum si-

NONVM CAPVT

gnum, vniuersale Diluuium posthac non uenturum. Igitur hanc fidem etiam promissio hæc a nobis exigit, ut credamus Deum miserum generis humani, generali Diluuiio posthac in nos non grafsaturum.

De iride.

Porro disputatur hic, Num in Iride naturales causæ sint, quæ hoc significent? Ac notum est quid disputent Philosophi, præcipue Aristoteles in meteoris, de colore Iridis, de qualitate nubis, in qua gignitur, de rotunditate. Nec inepte additur similitudo speculorum, in quibus reflectitur imago, sicut radij solis reflectuntur & faciunt Iridem, cum incidunt in nubem roridam & concavam. Videt enim ratio in talibus, quid maxime sit uerisimile, etsi ueritatem ubique uidere non potest, Hoc enim non creaturæ, sed Creatoris est. Sed ego nulli unquam Libro minus credidi, quam illi de meteoris, quod hoc fundamento nititur, quasi omnia ex naturalibus causis oriantur.

Quod iris nõ habeat naturalem causam suam significationis.

De Iride autem certum est (etsi dicunt præfagium esse triduanæ tempestatis, quod facile permitto) quod significat nullum Diluuium uenturum esse, Et tamen significat hoc non ex aliqua naturali causa, sed tantum ex uerbo Dei, quia Deus sic statuit & definit per uerbum suum. Sicut enim Circumcisio signum fuit, quod ille populus, Dei esset populus. Significauit autem hoc Circumcisio, non per se, sed tantum per uerbum quod additum fuit. Item sicut pelliceæ uestes significabant uitam & conseruationem, non quod sua natura hoc prestare possent, sed quia Deus ita promiserat. Ita Arcus in nubibus non ex naturali causa significat, Diluuium amplius non uenturum, sed propter uerbum Dei.

Cogitationes & speculationes naturales de his rebus non prorsus contemno, Sed quia demonstrationes non sunt solidæ, non nimium eis fido. Ac rationes quas Aristoteles assignat de nube rorida & caua, non sunt certæ, quia possunt tales nubes existere, etsi iris non fiat. Sicut ex medio, uel crassiore uel subtiliore iris aut maior, aut arctior fieri potest. Ac uidi ego hic Vuittenbergæ Iridem circulariter rotundam & undiq; clausam, non ita præcisam in superficie terræ, sicut communiter apparet. Cur igitur alio modo aliter fiunt irides? Excogitabit credo aliquid Philosophus, turpe enim ducet sibi, non omnium rerum posse reddere causas, Sed profecto mihi nunquam persuadebit, ut credam uera dicere.

De impressio- nibus celestibus.

Vna firma & certissima demonstratio est, quod omnes illæ impressiones, ut uocant, sint opera Dei, uel etiam Demonum. Sicut ego non dubito, saltantes capras, uolantes dracones, lanceas & similia esse effectus malorum Spirituum in aere sic ludentium, ut aut terreant, aut decipiant homines, Genes flammæ in nauibus apparentes iudicarunt Castorem & Pollucem esse, Et apparet aliquando Luna super aures equorum, Hæc omnia certum est esse ludibria dæmonum in aere, Quanquam Aristoteles sentit esse aerem incensum, sicut de Cometa quoque disputat, esse incensum uaporem.

Cometa.

Mihi longe tutius & certius esse uidetur, ut a priore definiamus ista, nempe, quod cum Deus uult, ardet Cometa in signum terroris. Sicut cum uult, refulget in cælo Iris signum gratiæ. Quis enim causas omnes complecti poterit, cur tali pulchritudine mixtorum colorum & tam absoluta semicirculari rotunditate apparet Iris? Nubium dispositio profecto hæc non sic exacte finget, Stat igitur Arcus hic ex diuino beneplacito per uoluntatem & promissionem Dei, ad certificandum tum Hominem, tum bestias, quod Diluuium nullum ullis unquam temporibus futurum sit.

Iris cur appareat.

Ac debemus, hoc signo admoniti, Deo agere gratias, Quoties enim Iris apparet, quasi uiua uoce cõcionatur toti Mundo de ira, qua Deus per Diluuium totum Mundum olim perdidit, Et consolatur, ut statuamus Deum nobis porro bene uelle, nec usurum posthac tam horribili pœna. Ita simul timorem Dei & fidem docet, summas uirtutes quas Philosophia ignorat, & tantum

tantum disputat de materiali & formali causa, hanc finalem causam tam pulchrae creaturae non nouit, sed Theologia eam ostendit.

Disputatur quoque hoc in loco, An fuerit Arcus etiam ante Diluuium? *An Iris exite rit ante Diluuium.* & agitur negotium magno conatu. Quia enim supra scriptum est, Deum in diebus sex creasse caelum & terram, & postea quieuisse ab omni opere, concludunt Iridem fuisse ab initio, alioqui sequeretur, Deum aliquid noui extra illos sex dies condidisse. Hoc autem tempore Noah factum esse, ut Deus Iridem apprehenderet a principio creatam, & nouo uerbo poneret eam in certum signum, cum antea fuisset quidem, sed nihil significasset. Atque ad huius sententiae confirmationem etiam Salomonis dicto usi sunt, Nihil noui sub sole, Ergo post sex dies nullam creaturam de nouo creatam dicunt. *Eccle. x.*

Sed mihi contrarium uidetur, quod Iris antea nunquam fuerit, & nunc primum creata sit, Sicut tunicae pelliceae, quibus Deus uestiuit primos homines, profecto non sunt conditae in illis sex diebus, sed post lapsum primorum hominum, igitur fuerunt noua creatura. Non enim quod Deus quieuisse dicitur, ita intelligendum est, quod nihil posthac condiderit, Nam Christus dicit, Pater meus operatur adhuc, & ego operor. *Iris noua Creatura. Ioh. 5.*

Sententia autem illa Salomonis, Nihil nouum sub Sole, etsi uarie torfit Theologos, tamen quis non uidet eam, non de operibus Dei loqui, sed de peccato originali, Quod eadem ratio, quae fuit in Adam post lapsum, eadem disputationes de moribus, de uitis, de uirtutibus, de alendis corporibus, de gubernandis negotiis, etiam nunc sit in hominibus. Sicut in alia sententia Cosmicus dicit, Nihil dictum est, quod non dictum sit prius. Reuera enim in operibus & studiis nihil noui est, Eadem enim dicta, cogitata, studia, iidem affectus, dolores, amores, casus sunt, qui fuerunt semper. Ineptum igitur est ad opera Dei & creaturas sententiam hanc referre. *Sententia Salomonis, Nihil nouum sub sole.*

Sentio igitur Iridem fuisse nouam creaturam, haecenus Mundo non uisam, ut admoneretur mundus de praeterita ira, cuius iris uestigia ostendit, & confirmaretur etiam de misericordia Dei. Est enim tanquam liber, seu picta tabula, in qua & praeterita ira, & praesens gratia ostenditur. *Iris.*

DE coloribus quoque disputatur, quos aliqui quatuor faciunt, igneum, giluum, uiridem, & aqueum seu ceruleum. Sed ego tantum duos esse iudico, igneum & aqueum, Ac igneus superior est, nisi cum reflectitur Iris, ibi enim, sicut in speculo, conuertuntur superiora in inferiora. Vbi autem igneus & aqueus color coeunt seu miscentur, resultat giluus color. *De coloribus iridis.*

Colorum autem ratio a Deo sic ordinata est certo consilio, ut non solum aqueus color esset memoria praeteritae irae, sed etiam igneus nobis pingeret futurum iudicium. Interior superficies quae aquae colorem habet, finita est, Sed exterior quae ignis colorem habet, est infinita. Sic primus Mundus Diluuiio perijt, Sed habuit modum irae, nam reliquiae seruatae sunt, & extitit postea alius Mundus, sed finitus tamen. Cum autem igni mundum perdet Deus, non restituetur haec corporalis uita, sed mali ferent aeternum iudicium mortis in igne. Pij autem excitabuntur in nouam & aeternam uitam, non corporalem, licet in corporibus, sed spiritualem.

Discamus igitur hoc signo admoniti, Deum timere & ei confidere, ut sicut Diluuii poenam effugimus, Ita etiam illam ignis effugere possimus. Haec cogitatio utilior est, quam illae philosophicae disputationes de materiali causa.

DE ALLEGORIIS.

FINLUIMUS tandem historiam Diluuii, satis prolixè a Mose descriptam, quod horribile sit exemplum immensae & pene infinitae irae Dei, quam nulla oratio satis potest complecti. Reliquum autem est, ut etiam aliquid dicamus de Allegoria, Quamquam saepe testatus sim Allegorijs me

NONVM CAPVT

De allegorijs in genere. non ualde delectari, quibus tamen Iuuenis ita capiebar, ut iudicarem omnia in Allegorias uertenda esse, inductus exemplis Origenis & Hieronymi, quos tanquam summos Theologos admirabar, Quamquam Augustinus quoque non raro Allegorijs utitur.

Sed dum horum exempla sequor, tandem cum magno meo detrimento sentio, me sectatum inanem umbram, & succum Scripturæ ac medullam neglexisse. Itaque Allegorias postea odisse cepi. Delectant quidem, præsertim cum habent iucundas allusiones. Itaque picturis non inelegantibus eas comparare soleo. Sed quanto corporum natiuus color præstat picturæ, etsi, ut apud Poetam est, Appelleis & proxime ad naturam accedentibus coloribus ornata, tanto ipsa Historia præstat allegoriæ.

Anabaptistæ obscuriorum librorum studiofi &c. Muntzerus. Ac nostro seculo indoctum Anabaptistarum uulgus immodico studio Allego-
Alego-
 riarum, non minus, quam Monachi, tenetur. Ideo obscuriores quoque libros, ut Apocalypsin Iohannis, figmentum inane sub Esdræ nomine, duobus posterioribus libris explicatum tantopere amant. Ibi enim licentia est fingendi quæuis. Muntzerum quoque sediciosum illum Spiritum, meminimus in Allegorias omnia uertere. Sed reuera, qui sine iudicio, aut fingit Allegorias, aut ab alijs fictas sequitur, non decipitur solum, sed etiam læditur grauissimè, sicut ostendunt exempla.

Aut igitur omnino uitandæ, aut cum summo iudicio instituendæ sunt, & ad regulam Apostolis usitatam applicandæ, de qua paulo post dicam. Ne exemplo non solum Theologistarum, sed etiam Canonistarum seu potius Aluistarum in fœdas & perniciosas absurditates incidamus, Sicut testantur Decretales, & Decreta execrabilissimi Domini Papæ.

Allegorie nõ in totum damnande. Rom. 12. Porro sic accipienda hæc sunt, ne tamen Allegorias in genere omnes dam-
P nemus, Nam & Christum & Apostolos Allegorijs interdum uidemus usos esse. Sed hæc eiusmodi sunt, ut sint Analogæ fidei, secundum regulam Pauli, Rom. 12. iubentis, ut Prophetia seu doctrina, fidei analogæ sit.

Nos autem cum damnamus Allegorias, de ijs loquimur, quæ proprio spiritu & ingenio, sine Scripturæ autoritate finguntur. Nam aliæ, quæ ad fidei analogiam referuntur, non solum ornant doctrinam, sed etiam confortantur conscientias.

Allegoria Diluuij in Petro, 1. Pet. 3. Sicut Petrus hanc ipsam Diluuij historiam ad pulcherrimam Allegori-
A am detorquet, 1. Pet. 3. cum inquit, Figuræ diluuij respondet Baptismus, & nos saluos facit. Abluuntur enim eo non sordes carnis, sed conscientia bene respondet apud Deum, per resurrectionem Christi a mortuis, qui est ad dextram Dei, deuorans mortem, ut uitæ æternæ hæredes efficeremur. Profectus in cælum, subiectis sibi Angelis & Potestatibus & Virtutibus &c. Hæc uere theologica, hoc est, fidei consentiens, & consolationis plena Allegoria est.

Ioh. 3. 1. Cor. 10. Talis est illa Christi Ioh. 3. de serpente exaltato in deserto, & sanatis a morsu serpentis, qui aspiciebant eum. Item illa Pauli, Bibebant Patres nostri omnes de spiritali Petra &c.

Hæc Allegoriæ eiusmodi sunt, ut non solum belle consentiant cum re, sed etiam doceant animos de fide, & sint utiles conscientijs.

Origenicæ allegorie Hieronymianæ & Augustinianæ. SED Hieronymi, Origenis & Augustini plerasque uide, hi enim non de fide cogitant, cum Allegorias condunt, sed philosophicas sententias querunt, neque ad mores nec ad fidem utiles, taceo, quod etiam satis ineptæ & plenæ absurditatis sunt.

Supra audiuimus Augustini allegoriam de Viro & Foemina condita, quam applicat ad superiorem & inferiorem partem Hominis, hoc est, ad rationem & affectus, Sed quæso te, quis huius figmenti usus est?

Sed Papa

GENESIS. CXLVIII

Sed Papa merito laudem pietatis & eruditionis in Allegorijs aufert, Pontificia qui ad hunc modum ex sublimi tonat. Fecit Deus duo Luminaria magna, allegoria. solem & lunam. Sol est Papalis dignitas, a qua Lumen suum imperatoria Ma iestas tanquam luna a sole mutuatur. O temerariam impudentiam, & sceles tam ambitionem.

Simile est, quod in hac Historia Arcam comparant suæ Ecclesiæ, in qua Pictura Eccle Papa cum Cardinalibus, Episcopis, & Prælati est. Laici autem natant in ma sie a Mona ri, hoc est, sunt impliciti mundanis negotijs, nec saluarentur nisi isti guberna chis ficta. tores Arcæ seu Ecclesiæ, porrigerent natantibus, aut tabulas, aut funes, qui bus eos in Arcam ad se pertrahunt. Tali enim pîctura Monachi passim Ec clesiam pinxerunt.

ORigenes sanior est quam Pontifices, qui fere ad mores Allegorias ac commodat. Sed Pauli regula seruanda erat, qui Analogiam fidei in Pro Regula in Ale phetia seruandam esse præcipit, hæc enim ædificat & uere ad Ecclesiam per legorijs ser uanda. tinet. De moribus etiam gentilium Philosophi præcipere possunt, quan quam fidem plane ignorant.

Sic Paulus in Epistola ad Corinth. dicit, Israelitas baptifatos sub Mose in nube & mari. Hic si solum mores & uerba spectes, etiam Pharao baptifa tus est, sed sic, ut cum suis periret, Israel autem saluus & illesus pertransijt. Si cut Noah & Filij eius seruantur in hoc baptifmate Diluuij, Reliquus autem totus Mundus extra Arcam hoc baptifmate Diluuij perit.

HAEC apte & erudite dicuntur, Nam baptifmus & mors in Scriptura sunt termini conuertibiles. Ideo Paulus Roman. 6. dicit, Quicumque baptifati sumus, in mortem Christi baptifati sumus. Item Christus Luca 12. Baptifmo habeo baptifari, & quomodo angor, usque dum perficiatur. Et ad discipulos, Baptifabimini baptifmate, quo ego baptifor Math. 20.

Secundum hanc significationem, mare rubrum uere est baptifmus, hoc est, mors & ira Dei, sicut in Pharaone apparet. Et tamen Israel, qui tali baptif mate baptifatur pertransijt illesus. Sic Diluuium uere est mors & ira Dei, & tamen seruantur in medio diluuiio fideles. Sic mors totum genus humanum haurit & absorbet, Procedit enim ira Dei sine discrimine super bonos & ma los, super pios & impios. Sicut non aliud erat Diluuium, quod patiebatur Noah, & quod Mundus patiebatur, Non erat aliud mare rubrum, quod in grediebatur Pharao, & Israel. In eo autem postea differentia oritur, quod cre dentes in illa ipsa morte, quam cum impijs subeunt, seruantur, Impij autem pereunt. Sicut Noah seruatur, quia habet Arcam, hoc est, promissionem & uerbum Dei, in quo uiuit, Impij autem qui non credunt uerbo, destituuntur.

Hanc differentiam uoluit Spiritus sanctus ostendere, ut pij hoc para digmate admoniti, crederent & sperarent salutem per misericordiam Dei, eti am in media morte. Habent enim Baptifmum coniunctum cum promissione uitæ, sicut Noah Arcam habebat. Etsi igitur eadem sit mors sapientis & stul ti, moritur enim Petrus, moritur Paulus, non secus quam postea Nero mori tur & alij impij. Tamen credunt se in morte seruatos iri ad æternam uitam. Nec uana hæc spes est, habent enim susceptorem spiritus Christum, qui in ex tremo die etiam corpora credentium excitabit ad æternam uitam.

HAEC Allegoria habet magnum usum, & pertinet ad consolandas men tes, siquidem discrimen ostendit euentuum. Si carnis oculos sequaris, uera Salomonis sententia est, quod moritur simul sapiens & stultus, quod iu stus moritur, ac si Deo non sit dilectus. Sed huc Spiritus oculi uertendi sunt, & obseruandum discrimen, quod Israel ingreditur mare rubrum, & serua tur, Pharao cum Israelis uestigia sequitur, immergitur fluctibus & perit. Ea dem igitur

Quid sit apud Paulum Baptifatum Israel in rubro mari. Rom. 6. Luca 12. Matth. 20.

Mors est baptifmus. Eadem mors piorum & im piorum &c.

Eccle. 2.

NONVM CAPVT

Mors piorum. dem igitur mors est, qua pii & impii pereunt, & quidem fere semper piorum mors ignominiosa, Impiorum autem splendida & superba est, Sed in oculis Dei mors peccatorum est pessima. Sanctorum autem mors est preciosa. Est enim per Christum consecrata, per quem fit initium aeternae uitae.

Mors uitae cogitur seruire. Sicut enim Diluuium, sicut mare rubrum est ceu minister, ut Noah & Israel ex morte liberentur, & in uita seruentur, Plane ad eum modum nostra mors, si permanserimus in fide, est occasio uitae. Cum enim filij Israel in e. x. t. re mo periculo essent positi, subito se aperit mare, & stat a dextris & sinistris tanquam aeneus murus, ut sine periculo transiret Israel. Cur autem hoc? Nimirum, ut sic mors seruiret uitae. Est enim haec diuina potentia, qua franguntur

O culpa nimium beata, qua redempta est Natura. Satanæ impetus. Sicut in Paradiso, Nam ibi quoque hoc agebat, ut suo ueneno uniuersum genus humanum occideret. Sed quid fit: hac uere felici culpa, sicut Ecclesia canit, efficitur, ut filius Dei in nostram carnem descendat, & nos a tantis malis liberet.

AD hunc modum Allegoria haec pulchre docet, consolatur & erigit, ut neque mortem, nec peccatum metuamus, sed contemnamus pericula omnia, gratias Deo agentes, quod sic sumus uocati & Deus sic nobiscum agat, ut ipsa mors, qua totus Mundus perit, cogatur seruire uitae. Sicut diluuium, quo reliquus Mundus peribat, erat occasio ut Noah seruarietur, Et mare rubrum quo Pharaon tollebatur, seruebat saluti filiorum Israel.

Consolatio in periculis. Applicanda autem haec sunt ad alias quoque tentationes, ut dilectamus pericula contemnere, & spem habere, etiam ubi nulla spes uidetur esse reliqua. Ut cum uel mors, uel aliud periculum ingruit, erigamus nos & dicamus, Ecce hic est tuum mare rubrum, Diluuium tuum, Baptismus tuus, & mors tua. Hic uita tua, (sicut Philosophus de nauigantibus dicebat) uix una palma distat a morte, Sed noli metuere, periculum hoc est ceu pugillus aque, Contra, habes per uerbum Diluuium gratiae, non igitur perdet te mors, sed erit impulsio & subleuamē ad uitam &c. Tantum enim abest, ut possit mors Christianum perdere, ut nullum ex morte sit praesentius effugium. Nam mors corporis proxime praecedit liberationem Spiritus, & carnis quoque resurrectionem. Sicut ipsum Noah in diluuiio, non terra, non arbores, non montes portant, sed ipsum diluuium, quod tamen reliquos homines omnes occidit.

Transitus maris. Exitus ex Aegypto. **M**erito igitur Propheta ista mirabilia Dei facta toties celebrant, Sicut transitum maris rubri, exitum ex Aegypto & similia. Ibi enim mare quod natura sua aliud non potest, quam obruere & perdere Hominem, cogitur stare & tegere Hominem, ne fluctibus inuoluatur. Quod igitur natura sua nihil est quam ira, fit credentibus gratia, Quod nihil quam mors est, fit uita. Quidquid igitur calamitatum est, quas haec uita tamen infinitas habet, quibus & res, & corpora nostra infestantur, hoc totum si in Arca es, hoc est, si credis & apprehendis promissiones in Christo factas, uertetur in salutem & gaudium, adeo ut mortem quae te abripit, necesse sit in uitam uerti, & infernum qui te haurit, in uiam ad coelum.

Arca. Ideo Petrus dicit i. Petri 3. Nos quoque per aquam saluari in baptismo, qui per Diluuium significatus est. Quia aqua qua obruimur seu ipsa submersio est mors. Et tamen ex ista morte seu submersione existit uita, propter Arcam in qua seruamur, hoc est, propter uerbum promissionis in quo haeremus. Hanc Allegoriam canonicæ Scripturae ostendunt, Non solum autem tutum, sed in omnes partes quoque utile est, ut eam diligenter consideremus, Insignem enim consolationem etiam in extremis periculis suppeditat.

Allegoria sumpta ex proportionē arcae. **P**atres ad hanc Allegoriam etiam aliam addiderunt sumptam a forma & proportionē arcae Geometrica, Humanum enim corpus a uertice usque ad plantam

ad plantam sexies longius est quam latus. Iam Arca in latitudine habebat cubitos quinquaginta, Altitudo autem sexies erat maior, nempe cubiti trecenti. Dicunt igitur per Arcam significari hominem Christum, in quo omnes promissiones hærent, Itaque qui in eum credunt, saluantur, & in Diluuió, hoc est, ipsa morte, uiuunt.

Non inerudita nec inuenusta hæc cogitatio est, & quod maxime probó, est fidei analogá. Itaque etsi in applicatione esset error, tamen fundamentum certum & firmum est. Ac non dubium est Spiritum sanctum uarie pinxisse promissiones per Christum exhibendas, & miraculosam rationem saluandi humani generis per fidem in Christum. Qui igitur ad hunc modum Allegorias fingit, etsi minus propriæ sint, non tamen sunt impiæ aut scandaiose.

Sic si quis dicat Solem esse Christum, Lunam autem Ecclesiam, quæ illum *Sol Christus,* minatur gratia Christi, is, posito casu quod erret, tamen eiusmodi error est, *Luna Ecclesia* qui non nitatur erroneo sed solido fundamento. Sed cum Papa dicit, Solem esse papalem dignitatem, Lunam autem Cæsarem, Ibi non solum applicatio *Papa.* inepta & stulta, sed etiam fundamentum perniciosum & impium est, Non igitur *Cæsar.]* a Spiritu sancto, sed a Diabolo & mendacij Spiritu tales allegoriæ excogitatae sunt & inuentae.

Ad promissiones enim & fidei doctrinam Allegoriæ applicandæ sunt, ut consolentur & cõfirment animos. Sicut Petri exemplum nos docet, Quia enim uidet, Noah liberari in mediâ morte, & arcam esse instrumentum uitæ, recte arca applicatur ad Christum. Nam diuina uirtus sit necesse est, quæ in mediâ morte seruat & ad uitam traducit, Sicut Scriptura uocat Deum qui eripit e morte *Psal. 68.* & facit ut mors sit occasio, uel etiam adiumentum ad uitam. *Psal. 68.*

EX hoc euentu natae sunt illæ phrasæ in sacris literis usitatae, quibus afflictiones & pericula comparantur calici inebrianti, insignis profecto *Afflictiones comparantur* pinolis. Sicut Christi passio *Psal. 110.* appellatur potatio ex torrente, Ac si *calici inebrianti.* quis dicat esse medicinalem potum, seu syrupum, qui etsi amarus sit, tamen sua amaritudine sanet, & sua mortificatione uiuificet.

Valent autem hæc extenuationes, ad consolandos nos, ut mortem & alia pericula discamus contemnere, & alacriore animo subeamus ea.

Habet quoque Satan suum calicem, sed suauem & inebriantem ad uos *Satanae calix.* mitum, eum qui ebibunt, amittunt uitam, ista suauitate illecti, & moriuntur æterna morte. Talis fuit calix quem ebibit Babylonius, sicut est apud Propheram, Nos igitur etiam cum gratiarum actione Calicem salutaris accipiamus, Sicut Paulus dicit gloriari fideles in tribulationibus.

SED POSTQVAM HANC ARCÆ quasi picturam, & Diluuij significationem ex Canonicis scripturis ostendimus, etiam de reliquis historiæ partibus aliquid dicendum est, de coruo non redeunte, & de columbis, quarum prima redijt, nondum inueniens locum, in quo posset consistere, Altera redijt & reportauit oleæ rimum, Tertia non redijt, quod terra iam nudata esset aquis.

Ac in Historiæ tractatione diximus facta hæc esse in consolationem Noah & Filiorum eius, ut certificarentur de ira Dei finita, & quod placatus iam esset. Non enim per industriam suam columba attulit rimum oleæ, *Columba rimum* diuina ea uirtus & miraculum fuit, Sicut serpens in Paradiso non ex sua industria locutus est, sed ex inspiratione Diaboli a quo obsesus fuit. Sicut igitur *portans rimum.* tur ibi Satana mouente serpentem, serpens locutus & Homo in peccatum inductus est, Ita hic columba non sua industria aut natura rimum oleæ attulit, sed mouente Deo, ut Noah certam consolationem ex hoc iucundissimo spectaculo

NONVM CAPVT

ſpectaculo hauriret. Nam oleæ fructus non eſt cibus Columbarum, delectatur tritico, ſiligine aut uicijs.

*Pſal. 68.
Eſa. 60.*

Certum igitur eſt nonnullam ſignificationem miraculoſum hoc factum habere, præſertim cum Prophetæ quoque non raro Columbarum meminerint in Prophetijs de regno Chriſti, Sicut Pſal. 68. & Eſaias ca. 60. Salomon quoque in Canticis nomine columbarum ſingulariter uidetur delectatus. Non igitur hæc pictura, quam Allegoria oſtendit contemnenda plane, ſed dextre & proprie tractanda eſt.

*Allegoria Do-
ctorum de
Coruo.*

NOTVM AVTEM EST, quam de Coruo Allegoriam finxerint doctores. Quia enim corui gaudent cadaveribus, iudicauerunt ſimilitudinem eſſe hominum carnalium, qui delectantur carnalibus uoluptatibus, & eis indulgent, ſicut Epicurei. Bona quidem ſententia, ſed non ſufficiens, quia tantum moralis & philoſophica eſt, quales fere ad Origenis exemplum Eraſmus ſolitus eſt fingere.

Nos autem theologiam decet querere, Primum enim non obſeruant Morales iſti, quod coruo eam laudem tribuit ſcriptura, quod non ſua ſponte arcam deferat, ſed a Noah quaſi nunciuſ dimittitur, ut inueſtiget, num aquæ ceſſarint & ira Dei finita ſit. Sed coruus non redit, nec eſt tam læti ominis nunciuſ, manet enim extra Arcam, & quamuis it, ac redit, tamen non patitur ſe apprehendi a Noah, ſed manet extra Arcam.

*Corui allego-
ria uera, quod
eſt typus legis.
Ministerium
legis &c.*

Hæc omnia pulcherrime conueniunt cum ministerio legis, Nam & nigrædo, quam peculiarem habet, triſtitiæ ſignum eſt, & ſonus oris inſuauis eſt. Tales ſunt omnes Doctores legis, qui docent operum iuſticiam, ſunt enim miniſtri mortis & peccati. Sicut Paulus ministerium legis, ministerium mortis appellat, Lex occidit, Lex iram operatur, Lex facit ut peccatum ſit excellenter peccatum.

*Doctores le-
gis.
Doctrina le-
gis.*

Et tamen Moſes cum iſta doctrina diuinitus mittitur, ſicut coruum dimittit Noah. Vult enim Deus doceri homines de moribus & ſancta uita, uult annunciarī iram & poenas certas tranſgreſſoribus legis. Et tamen tales Doctores nihil ſunt quam Corui, qui oberrant circa Arcam, nec afferunt certum iudicium placati Dei.

Lex enim talis eſt doctrina, quæ non poteſt certas facere, erigere, & conſolari conſcientias pauidas, ſed magis terret. Siquidem nihil aliud agit, quam ut doceat, quid Deus exigat a nobis, quid uelit a nobis fieri. Dicit autem contra nos teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quod non ſolum non præſtiterimus uoluntatem Dei in lege reuelatam, ſed etiam diuerſum fecerimus.

Pſal. 5.

Recte igitur de Doctoribus legis dicitur, quod in quinto Pſalmo eſt: Nihil certi eſt in ore eorum, (Noſtra tranſlatio habet, In ore eorum non eſt ueritas) Nam cum perfectiſſime docent, dicunt, Si hoc feceris, ſi illud feceris, ſaluus eris. Itaque Chriſtus quoque per Ironiam ſcribæ reſpondet magnifice legis doctrinam efferenti, Hoc fac & uiues. Oſtendit enim ei, quod doctrina ſancta & bona ſit, Sed cum nos uicioſi ſimus, culpa in nobis eſt, qui eam non præſtamus, nec præſtare poſſumus.

*Hoc fac, &
uiues.*

Recte igitur pronunciamus, quod operibus legis, non ceremonialibus, ſed illis ſummis, dilectione Dei & proximi, non iuſtificamur. Ratio eſt, quia ea præſtare non poſſumus.

*Contra iuſtici-
am operum
quod non præ-
ſificet corda.*

MERITO autem aduerſariorum impudentiam arguimus, qui cum nos iuſticiam operum negamus, clamant nos bona opera prohibere, & damnare legem Dei. Hoc faceremus, ſi non agnoſceremus coruum ex arca a Noah emiſſum. Sed dicimus coruum eſſe ex arca dimiſſum, Hoc autem negamus, quod aut coruus non ſit, aut columba ſit. Omnes autem aduerſariorum clamores,

clamores, conuicia, blasphemia, nos ad hoc mendacium uolunt cogere, ut ex coruo Columbam faciamus.

Atqui inspicere libros eorum, considera diligenter doctrinam, Nonne tantum operum doctrina est? Hoc pulchrum, hoc honestum est, dicunt, id facito, Illud foedum & turpe est, igitur fugito. Hæc cum docent, putant se Theologos & Doctores ueros esse. Sed da demonstrandi, ubi sit qui aut fecerit, aut facturus sit illa omnia, præsertim, si non tantum, ut illi, secundam tabulam, sed primam quoque accurate proponas.

Qui igitur consistit in hac doctrina legis, uere nihil est quam auditor, nec discit aliud, quam ut sciat quid sit faciendum. Itaque satis fuerit, si nihil aliud uolentibus discere, proponas Catonis carmen, aut Aesopum, quem meliorem morum magistrum esse iudico. Atque ideo utiliter ambo proponuntur iuuenibus, adultiores Ciceronem discant, cui miror quod quidam in morali disciplina Aristotelem anteponunt, Hoc quasi curriculum rationis est. Itaque quod ad ipsa præcepta morum attinet, non potest Ethnicorum industria & diligentia reprehendi. Sunt tamen omnes infra Mosen, qui non tantum mores, sed etiam Dei cultum ostendit. Et tamen uerum est, quod qui apud Mosen consistit, nihil habet quam coruum oberrantem extra Arcam, de corumba & ramo oleæ nihil habet.

ERgo hæc pictura est non solum legis diuinitus tradita, sed uniuersæ rationis & prudentiæ humanæ, omnium legum & totius Philosophiæ. Tantum enim dicunt, quid faciendum sit, non autem suppeditant facultatem faciendi. Igitur iudicium Christi Lucae 17. uerum est, Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis, dicite, serui sumus inuiles. *Doctrina de moribus seu bonis oportibus. Luca 17.*

Emittitur quidem coruus, uult enim Deus doceri legem, & eam reuelat diuinitus, imo omnium Hominum mentibus eam inscribit, sicut Paulus probat Rom. 2. Et sunt ex hac ipsa naturali cognitione omnes Philosophorum saniorum libri nati, sicut Aesopi, Aristotelis, Platonis, Xenophontis, Ciceronis, Catonis, Recte igitur proponuntur rudibus & ferocioribus naturis, ut aliquo modo disciplina hæc corrigantur uiciosi impetus. *Rom. 2.*

Sed reuera, si de conscientia pacanda & certa spe uitæ æternæ queras, sunt tanquam coruus, qui circa Arcam hic oberrat, pacem foris non inuenit, Intus autem in Arca non querit. Sicut Paulus de Iudæis dicit, Rom. 9. Israel sectando iusticiam legis, ad iusticiam non peruenit. Ratio est, quia lex est sicut coruus, est ministerium mortis, & peccati, aut facit hypocritas. *Rom. 9.*

Iam qui uult amplificet hæc Allegoriam, & querat proprietates huius animalis. Impurum est animal, nigro & funesto colore, duro rostro, insuauitate & ferali. Olfacit cadauera, quantumuis per longinquum spatium, ac horrent ideo Homines uocem eius, tanquam certum omen futuri funeris. Pascitur cadaueribus, Gaudet ijs locis, quæ publicis supplicijs foeda sunt. *Corui proprietates.*

Hæc omnia & singula etsi legi non accommodamus, tamen quis non uideat bellissime conuenire Papistis, Sacrificulis, Monachis, qui non solum ex occisis conscientijs per falsam doctrinam splendide sunt pasti, Sed etiam mortua cadauera ad uictum suum transtulerunt, dum Vigilijs, Anniuersarijs, Iustalibus aquis ad sepulchra, ipso Purgatorio quoque ad parandos numos usi sunt, Ac sane ista mortuorum cura, plus eis profuit quam uiuorum. *Papistæ coruis similes.*

Vere igitur corui sunt, uicitantes cadaueribus, & ijs insidentes cum feralibus uociferationibus. Hæc Papistis cum coruis belle conueniunt, Sed uere totum ministerium Papatus, ubi est optimum, nihil aliud facit, quam quod excarnificat & occidit conscientias. Ad ueram iusticiam non perducit, sed tantum hypocritas facit, sicut lex quoque. *Ministerium papatus.*

NONVM CAPVT

Locus Eze. 13. Apud Ezechielem cap. 13. extat inter reliqua Pseudoprophetarum peccata etiam hoc, quod propter pugillum hordei & fragmentum panis interficiant animas, quæ non moriuntur, & uiuificent animas quæ non uiuunt.

Doctores legis.

Id proprium est Coruorum, seu Doctorum legis, Nam eos iustificant, qui ad præscriptum legis uiuunt, Sed hi uere sunt animæ quæ non uiuunt, Contra eos damnant qui traditiones uiolant, Sicut Pharisei damnabant discipulos uellentes spicas, non lauantes, non ieiunantes. Hæc feralis uox & funesta est, cuius nos Corui admonere debent, infidentes cadaueribus.

**εσ κορανασ.
Das dich die
Raben fressen**

Græci imprecaturi malum, prouerbio dicebant, εσ κορανασ. Idem Germani imitantur cum subet coruorum escam fieri, **das dich die Raben fressen.** Hanc imprecationem si ad allegoriam transferimus, profecto longe grauissima est, Quid enim potest esse pestiferum magis, quam tales Doctores habere, qui cum optime docent, tantum occidunt, & inuoluunt conscientias in inexplicabiles difficultates.

Hæc de coruo Allegoria ad ministerium translata, etsi quis non dicat esse propriam, tamen uera est, & conuenit cum fundamento, ac ad docendum non solum aptissima, sed etiam utilissima est.

Columba typus Euangelij

SED QUÆ DE columba Moses commemorat, ea uero sua uisissimum simulachrum Euangelij referunt, præsertim si proprietates columbæ diligenter sequaris, quas decem numerant, 1. caret felle, 2. Ore non lædit, 3. Ungue non nocet, 4. Grana pura legit, 5. Alienos nutrit foetus, 6. Gemit pro cantu, 7. Ad aquas residet, 8. Gregatim uolat, 9. In tuto nidificat, 10. Velox uolatu, Hæ decem proprietates his sex uersibus comprehensæ sunt.

Felle Columba caret, rostro non lædit, & unguis
Possidet innocuos, granaque pura legit,
Estque frequens ad aquas, pennaque per aera fertur
Præpete, pro cantu lugubre uoce gemit.
Educat alterius pullos, uolitatque gregatim,
Et studet in tutis nidificare locis.

Ac nouum Testamentum ostendit specie columbæ Spiritum sanctum apparuisse, Itaque recte transferimus Allegoriam ad ministerium gratiæ.

Ostendit autem Moses Columbam non oberrasse circa Arcam, licet coruum, sed emissam, postquam non inuenit ubi sederet, rediisse ad arcam, & apprehensam esse a Noah.

Prima Columba Prophetæ.

Hæc columba est sanctorum Prophetarum imago, qui quidem missi sunt, ut docerent populum, Sed Diluuium, hoc est, legis tempus nondum abierat. Sic Dauid, Elias, Esaias, etsi tempus gratiæ seu noui Testamenti non attigerunt, tamen missi sunt, ut essent nunci Diluuij finiendi, etsi nondum finitum esset. Itaque functi legatione sua redierunt ad Arcam, hoc est, iustificati & saluati sunt sine lege per fidem in Semen benedictum, in quod credebant & expectabant.

Secunda Columba typus ministerij.

Post hanc Columbam emittitur alia, quæ inuenit terram desiccata, & non solum montes sed arbores quoque nudatas aqua. Sed hæc uni oleæ infidet, & decerptum ramum ad Noah affert.

Oleum.

Hanc Allegoriam Scriptura etiam ostendit, quæ non uno in loco comparat oleum gratiæ, seu misericordiæ, seu remissioni peccatorum. Hanc columba in ore affert, ut significetur externum ministerium seu uerbum uocale. Non enim Spiritus sanctus (sicut Enthusiastæ & Anabaptistæ, uere fanatici Doctores, somniant) docet per nouas reuelationes extra ministerium uerbi.

**Enthusiastæ.
Anabaptistæ.**

uerbi. Ideo uoluit Deus ramum uirentis oleæ in ore deferri ad Noah, ut intelligeremus Deum in nouo Testamento, cessante Diluuij seu iræ tempore, per uocale Verbum misericordiam suam Mundo uelle ostendere.

Huius uerbi nunciij sunt Columbae, hoc est, homines synceri, & sine fele, pleni Spiritu sancto. Ideo Esaias quoque comparat ministros Euangelij seu gratiæ Columbis, uolantibus ad notas fenestras. Et Christus etiam iubet eos Matth. 10. imitari simplicitatē Columbas, hoc est, esse sinceros & sine uirulentia, Tamen hortatur ut sint prudentes sicut serpentes, hoc est, sint intenti in falsos & insidiosos, & cauti, ut serpens dicitur singulari arte caput tegere in dimicatione.

Quod autem Olea uiret, conuenit id quoque cum uerbo Euangelij, quod in æternum manet, & nunquam est sine fructu. Ideo Psalmus quoque comparat Homines uerbi studiosos arbori, cuius folia non defluunt, Nihil simile audiuius supra de Coruo ad Arcam oberrante. Igitur hæc Columba quæ secunda emittitur, est typus noui Testamenti, ubi aperte, per sacrificium Christi, promittitur remissio peccatorum & gratia. Ideo Spiritus sanctus in nouo Testamento, in specie Columbæ etiam apparere uoluit.

Tertia Columba, non redijt. Impleta enim promissione Euangelij, quod per os Columbæ orbi terrarum annunciatur, nihil restat, non expectatur alia noua doctrina, Sed simpliciter expectatur reuelatio eorum quæ credidimus. Igitur pertinet hoc eo quoque, ut habeamus certum testimonium, doctrinam hanc duraturam usque ad finem Mundi.

Textus quoque diserte addit de tempore, quod post Columbam primo emissam, septem dies expectarit Noah, Igitur isti septem dies, sunt tempus legis, quod oportuit præcedere tempus noui Testamenti.

Similiter meminit de altera Columba, quod sub uesperam redierit ad Arcam, portans ramum oliuæ. Nam Euangelio illa quasi postrema Mundi ætas destinata est, Nec debet expectari aliud doctrine genus, sicut Christus Euangelium ideo Cœnæ comparat. Matth. 22. Luca 14.

Fuit quidem doctrina Euangelij in Mundo, iam inde usque a lapsu primorum Parentum, ac uarijs signis promissionem hanc confirmauit Deus Patribus. Priora tempora nescierunt Iridem, nescierunt Circumcisionem, nescierunt alia diuinitus postea instituta. Sed norunt omnia secula benedictum Semen. Id cum exhibitum sit, nihil restat quam ut quæ credimus, reuelentur, & ut cum tertia Columba auolemus in aliam uitam, nunquam ad hanc miseram & calamitosam uitam reuersuri.

Hæc mea cogitatio est de hac Allegoria, quam breuiter uolui indicare. Non enim, sicut in Historijs, & fidei articulis, longius eis immorandum est.

Origenes, Hieronymus, Augustinus, Bernardus, in Allegorijs multi sunt. Sed hoc incommodi habent, dum diutius eis insistent, auocant animos ab Historia & fide, & quasi fugere faciunt. Cum tamen Allegoriæ sic tractandæ, & in id instituendæ sint, ut excitetur, augeatur, illustretur, & confirmetur fides, quam Historiæ ubique ostendunt. Hanc autem qui in historijs non querunt, nihil mirum est, quod Allegoriarum umbras tanquam amœna diuertacula querunt, in quæ expacientur.

Sicut igitur in Papatu uidemus musicos modos Ecclesiasticorum carminum esse suauissimos, cum uerba non solum plerumque inepta, sed etiam impia & Scripturæ contraria sint. Ita bonum Historiæ sensum & ad fidem utilem, sapius ineptis Allegorijs Doctores deprauarunt.

Ac sæpe dixi, qualis Theologia esset cum ego primum hoc genus studij ingrederer. Literam dicebant occidere, Igitur oderam ego præ omnibus

NONVM CAPVT

Interpretibus Lyram, quod tam diligenter literalem sententiam persequeretur. Sed nunc hanc ipsam ob commendationem omnibus fere Scripturæ Interpretibus eum antepono.

Et moneo uos quanto possum studio, ut in Historijs æstimandis uelitis diligentes esse. Sicubi autem Allegorijs uultis uti, hoc facite, ut sequamini analogiam fidei, hoc est, ut accommodetis eos ad Christum, Ecclesiam, fidem, ministerium uerbi. Sic enim fiet, ut etsi Allegoriæ minus sint proprie, tamen non aberrant a fide. Hoc fundamentum igitur stet firmum, stipulæ autem pereant, Sed redeamus ad Historiam.

CEPITQVE NOAH VIR AGRICOLA EXERCERE terram & plantauit uineam, Bibensque uinum inebriatus est, & nudatus est in tabernaculo suo. Videns igitur Ham pater Canaan patrem suum nudum, indicauit id duobus Fratribus, qui foris erant.

Qualis Noah ante Diluuiū.

QUALIS fuerit Noah in Diluuiō satis ostendit ipsa Diluuij historia. Qualis autem fuerit ante Diluuiū, paucis uerbis ostendit Moses, cum dixit iustum & perfectum fuisse. Aliud de tanto uiro nihil memoratur. Nisi quod mirabilis & pene incredibilis continentia eius obscure indicatur & commendatur, cum dicitur, Quingentesimo primū anno generasse. Ac arguit hoc ipsum naturam Hominis tum multo fortiozem & meliorem, Spiritum sanctum autem efficaciozem & copiosiozem fuisse in sanctis Viris originalis Mundi, quam in nobis hodie est, qui sumus quasi fex & finis mundi.

Ac sane magna commendatio Noah est, quod iustus & integer coram Deo fuisse commemoratur, hoc est, plenus fide, & Spiritu sancto, ornatus castitate, & omnibus bonis operibus, purus in cultu & religione, multas perpeffus tentationes a Diabolo, mundo & seipso, quas omnes tamen uicit & triumphauit. Talis fuit ante diluuium Noah.

Qualis post Diluuium.

Post Diluuiū autem, etsi pauca commemorat Moses, tamen quis non uidet, quoniam trecentos & quinquaginta circiter annos post Diluuij tempus uixit, tantum Virum non potuisse otiosum esse, sed occupatum gubernatione Ecclesiæ, quam solus instituit & gubernauit.

Officium sacerdotis ueri.

Ergo primum Episcopi munere functus est, & quia uarijs tentationibus uexatus fuit, præcipua eius in eo cura fuit, ut Diabolo se opponeret, & tentatos consolaretur, errantes in uiam reduceret, dubitantes confirmaret, desperantes erigeret, impœnitentes excluderet ex sua Ecclesia, pœnitentes paterno gaudio reciperet. Hæc enim fere sunt quæ per ministerium uerbi ab Episcopo geri debent.

Deinde etiam habuit suas politicas occupationes, constituendis rebus publicis, figendis legibus, sine quibus libido hominum non potest restringi. Ad hæc accessit propriæ domus gubernatio seu œconomica cura.

Tot & tam uarijs occupationibus cum ratio ostendat Noah post Diluuium esse districtum, tamen nihil horum a Mose commemoratur. Hoc uero Mose necessarium uisum est, quod indicaret, Quomodo ceperit plantare uineam, & inebriatus iacuerit in tabernaculo nudus.

Atqui stulta & plane inutilis hæc Historiola est, si ad cœteras res ab eo præclare tanto annorum numero gestas, conferas, Aedificare enim alia poterant, & seruire ad uitam recte instituendam, si commemorarentur. Hæc autem Historia etiam scandalo occasionem dare uidetur, & patrocinari ebriosis, ac postea per ebrietatem peccantibus.

Sed

SED quod Spiritus sancti consilium sit, notum est ex doctrina nostra. *Cur Spiritus sanctus uoluerit celebrari ebrietate Noah.* Voluit enim pios, qui agnoscunt infirmitatem suam, & ideo deijciuntur animis, consolari commemoratione & scandalo lapsuum, in sanctissimis & perfectissimis Patriarchis, ut in illis nostrae infirmitatis certa argumenta deprehenderemus, Et ideo humili confessione nos abijceremus, non solum ad peccandam, sed etiam ad sperandam ueniam. Haec uera & theologica causa est, cur Spiritus sanctus alijs maximis rebus omisis, commemoret de insigni lapsu tanti Viri.

LYra excusat Noah, quod ignorarit uim uini, & deceptus sit bibedo plusculum. Sed ego primum existimo siue uinum antea fuerit, siue ingenio Noah ex diuino instinctu primum plantatum sit, non ignorasse Noah huius succi naturam, & ante hac una cum suis saepe usum uino, tum pro suo corpore, tum in sacrificijs etiam seu libationibus, Sed dum uoluit aliquando recreationis causa uino uti, plus adbibisse credo.

Hoc autem neutiquam excuso, Nam qui hoc uellet, grauioribus posset uti rationibus quam Lyra, quod homo aetate grauis, & multitudiue quotidianorum negotiorum & curarum exhaustus, uino, cui assuetus iam erat, uictus sit. Nam facilius eos uincit uinum, qui aut laboribus exhausti, aut senio graues sunt. Contra Homines firmi aetate & soluto animo, plurimum uini capere possunt, sine insigni laesione rationis.

Sed qui ad hunc modum excusant Patriarcham, uolentes, hanc consolationem, quam Spiritus sanctus Ecclesijs necessariam iudicauit, abijciunt, quod scilicet etiam summi Sancti aliquando labuntur.

ET si enim hic lapsus perexiguus uidetur, tamen magnum excitat scandalum, Offenditur non solum Ham, sed etiam Fratres reliqui, forte etiam uxores. Non autem est ut putemus, Ham fuisse puerum septennem, natus enim est quingentesimo Noah anno. Igitur ut minimum centum annorum fuit, & iam ipse quoque uiam aut alteram prolem habuit.

Non igitur ex quadam puerili leuitate Ham risit patrem Noah, quem admodum pueri cum in plateis ebrium rusticum circumstunt, & ludos ex eo faciunt. Nam uere offensus est illo lapsu Patris, uisus sibi iustus, sanctus, religiosus praeter Patre. Non igitur sola scandali species hic est, sed ipsa res & uerum scandalum, siquidem filius Ham ita offenditur illa Patris ebrietate, ut & iudicet Patrem, & in isto eius peccato delectetur.

NAM si de peccato Ham recte uolumus disputare, ad peccatum originale respiciendum, hoc est, cordis prauitas intuentia est. Nunquam enim uino uictum Patrem filius risisset, nisi prius eiecisset animo illam reuerentiam & opinionem, quae in Liberis de Parentibus ex mandato Dei existere debet.

Sicut igitur Noah ante Diluuium a maxima Mundi parte pro stulto habitus, pro heretico damnatus, & tanquam furiosus homo contemptus est, Ita hic Filius eum tanquam stultum ridet, & tanquam peccatorem damnat.

Ac quia & Ecclesiam & rempublicam & oeconomiam solus Noah sua diligenti cura & labore gubernabat ac sustinebat, quis dubitat multa ab eo facta, quae superbum & arrogantem filij animum offenderent? Sed dissimulauit hanc animi malignitatem filius hactenus, quae nunc in manifesto Patris peccato erumpit.

Ad hunc quasi fontem huius peccati respiciendum est, tum primum atrocitas rei recte patefcet. Nemo fit adulter, nemo caedem facit, nisi prius timorem Dei eiecerit ex animo. Sic discipulus non insurgit contra Magistrum suum, nisi prius omnem reuerentiam, Praeceptorum debitam, deposuerit.

Sic Psalmus decimus quartus primo dicit Dominum despexisse de caelo, ut

Ce iij lo, ut

Cur Spiritus sanctus uoluerit celebrari ebrietate Noah.

Quomodo excusetur ebrietas Noah.

Offendit filium ebrietas Noah.

Ham.

Quale peccatum Ham sit.

Peccatum Ham referendum ad peccatum originis.

NONVM CAPVT

lo, ut uideret, si esset qui aut intelligeret, aut requireret Deum. Postquam autem neminem esse uidet, addit, Non fecisse quod bonum esset. Inuitiles fuisse, peccasse lingua, peccasse manu, timuisse ubi non erat timor &c.

Ad hunc modum Ham sibi uisus est sapiens & sanctus, & suo iudicio multa censuit a Patre male aut stulte facta. Hæc non solum arguunt animum contemptorem Parentis, sed etiam mandati diuini. Itaque nihil restat maligno Filio, quam ut occasionem caperet, qua uti tanquam testimonio possit ad traducendam Patris stulticiam. Non igitur sicut puer ebrium Patrem ridet, non tanquam ad ridiculum aliquod spectaculum Fratres conuocat. Euidens hoc uult esse testimonium, quod Deus deseruerit Patrem, & se receperit. Itaque hoc peccatum Patris cum uoluptate spargit in plures, Non enim sicut antea dixi, Septennis puer, sed ut minimum centum annorum Ham est.

Peccatum originale. Rom. 12.

Hæc prauitas propria est peccati originalis, quod facit arrogantes, superbos, & sapientes ultra mensuram. Cum, sicut Paulus Rom. 12. monet, sapiendum sit cum moderatione, seu sobrie, secundum mensuram fidei, quam singulis distribuit Deus. Sed in hoc gradu, peccatum originale non patitur consistere ipsum Ham, Itaque arrogat sibi ultra suam mensuram iudicium in Patrem.

Absalom etiam contemptor Patris.

Idem uidemus in Absalone, priusquam sedicionem mouet contra Patrem Dauid, inique iudicat de eius gubernatione. Hanc displicentiam, ut sic uocem, quam ex Patris gubernatione haurit, sequitur postea manifestus contemptus & aperta uis ad opprimendum Patrem. Hoc ueneno cum cor Ham plenum esset, quod, tanquam araneus, ex Patre, ceu optima rosa collegit, sequitur talis fructus.

Ham typus hypocritarum.

Monent autem hæc exempla & docent nos, de pugna, quæ ab initio mundi fuit inter Ecclesiam, & Satanam ac Satanæ membra, hypocritas seu falsos fratres. Itaque hoc factum Ham, non est transferendum ad aliquem puerilem lusum, sed ad acerbissimum odium Satanæ, quo inflammat sua membra, contra ueram Ecclesiam, & præcipue contra eos, qui sunt in ministerio, ut intenti in omnes occasiones, obseruent si quid in calūniam potest rapi.

Papistæ porci sunt.

Sic uidemus Papistas hodie nihil aliud agere, quam ut obseruent totam nostram conuersationem, hoc calumniandi studio. Si quid igitur aliquando humani patimur, sicut profecto infirmi sumus, & patimur etiam nostra incommoda, Ibi demum tanquam famelici porci immergunt se in stercora nostra, & ex ijs delicias faciunt, dum infirmitatem nostram, exemplo maledicti Ham, aperiunt & traducunt, Vere enim esuriunt & sitiunt scandala nostra. Et si igitur Dei beneficio non adulteria, non cædes, non errores nobis impingere possint nisi fictos (sicut impudens hominum genus a nullo mendacio abhorret) tamen alia colligunt, quæ postea ad uulgus amplificant.

Dauidis exemplum.

Dauidis autem exemplum notum est, Hic undique cinctus erat Aduersarijs, qui in omnes occasiones erant intenti, Inuidebant enim ei regnum, ad quod diuinitus uocatus erat, Cum igitur accideret horribilis ille lapsus, triumphabant.

Pertinent autem hæc ad nos erudiendos, Quia enim Deus etiam iustos & sanctos aliquando permittit labi & ruere, siue in uera scandala, siue in speciem scandali, cauendum est ne exemplo Ham statim iudicemus, qui iam dudum cõtempserat Patrem, sed nunc primum id aperte facit, ac statuit Patrem senio delyrum, a Spiritu sancto plane desertum esse, siquidem non temperauerat sibi ab ebrietate, cui tamen Ecclesiæ, Politicæ & Oeconomice gubernatio incumberebat. Sed o miser Ham, quam beatus es, qui nunc demum inuenisti quod querebas, uenenum scilicet in saluberrima rosa.

Laudandus igitur & benedictus in secula Deus, qui uere mirificat Sanctos suos.

Etos suos, dum enim hos patitur esse infirmos & labi, dum finit esse plenos displicentij & offensionibus, eosque mundus iudicat ac damnat, Ignoscit eis has infirmitates & miseretur eorum, Contra illos qui sibi Angeli uidentur, relinquit Satanæ, & penitus abiicit.

HIC primus huius Historiæ fructus est, ut pij habeant consolationem necessariam in suis infirmitatibus, dum uident etiam sanctissimos Homines ex simili infirmitate nonnunquam fœde lapsos esse.

Secundo est etiam exemplum terroris & iudicij diuini, ut moti periculo Ham, non iudicemus statim, etsi uel magistratum Politicum uel Ecclesiasticum, uel Oeconomicum, sicut Parentes sunt, uidemus errare aut labi. Quis enim scit, cur Deus id faciat? Etsi enim tales lapsus excusari non debent, tamen uidemus utiles esse ad consolandos pios, Siquidem docent, quod Deus suorum errata & lapsus possit ferre, ut nos quoque occupati peccatis, speremus in misericordiam Dei, & non despondeamus animum.

Lapsus Sanctorum utiles.

Sed hæc piorum medicina impijs uenenum est, Hi enim non querunt doctrinam & consolationem Dei, ideo indigni sunt uidere gloriam Dei in Sanctis, Nihil enim uident, quam quo offenduntur, & irretiuntur, ut cadant & tandem in se ipsis pereant.

MAneamus ergo in reuerentia Maiorum. Hi, si ruunt, noli offendi, Memento esse Homines, ac statue Deum esse mirabilem in Sanctis suis, qui uult impios offendi & exacerbari. Sicut Moses minatur Iudæis Deu. 32. Prouocabo te in gente stulta. Quia enim toto tempore regni nolebant audire Prophetas, Ideo tale scandalum Deus excitat, ut populum sapientem, religiosum, habentem promissiones, natum ex Patribus, abiiciat, & eligat stercore & fecem Mundi, gentem stultam, & quæ non erat gens, hoc est, sine pietate, sine religione, sine cultu, sine sapientia illa diuina seu uerbo, Hoc scandalum ad insaniam Iudæos redexit.

Maiores non iudicandi. Deut. 32.

Idem accidet Papistis nostris, ferientur scandalo quodam immedicabili, sicut Ham, qui amissa pietate in Deum & Patrem, dum Ecclesiam se rectius gubernare posse credit, & Patrem tacitus, aut ridet, aut dānat, hic in tale spectaculum incidit, ut istam de Patre malam & irreuerentem opinionem confirmet etiam coram alijs.

HVIUS impietate alij duo Fratres Sem & Iapheth non sequuntur, sed manent in reuerentia Dei & Patris. Vident quidem scandalum, quod Pater sit ebrius, quod iaceat nudus, sine omni pudore sicut puer, Intelligunt quam hoc non deceat gubernatorem Ecclesiæ & Politicæ.

Reuerentia Sem & Iapheth erga Patrem.

Sed non patiuntur ideo sibi excuti reuerentiam Parenti debitam. Deorant scandalum hoc, tegunt & quasi ornant hanc infirmitatem, dum auersi oculis accedunt Patrem, & ueste eum operiunt. Hanc externam & profecto iucundam reuerentiam Patri non habuissent, nisi intus in corde ueram de Deo opinionem habuissent, & Patrem iudicassent diuina potestate constitutum Pontificem & Regem.

Horribile igitur exemplum in Ham proponitur, qui cum paucis in Diluuiō seruatus, omnis pietatis obliuiscitur. Utile autem est diligenter considerare, quomodo hic casus ei accidat. Nam externa peccata, quæ corpore admittimus, prius in animo fiant necesse est, hoc est, priusquam peccatur opere, cor discedit a uerbo & timore Dei, non intelligit nec requirit Deum, Sicut Psal. dicit. Tale postquam cor esse cepit, ut negligat uerbum, & contemnat ministros & Prophetas Dei, sequitur ambitio & superbia, obruuntur orationes & detractionibus, quos obsistere cupiditatibus nostris uidemus, donec etiam post contumelias etiam cades sequuntur.

Fons peccatorum externorum.

Ergo qui gubernaturi sunt uel Ecclesias uel Politias, omni studio hoc

Cc. iij. agant,

NONVM CAPVT

agant, & quotidianis precibus a Deo flagitent, ut maneant in humilitate. Ad hanc enim curam huiusmodi Historiæ nos excitare debent. Quæ occasio tam horribilis lapsus in Ham sit uideamus.

i. Cor. 10.

Igitur cum uideamus Sanctos labi non offendamur, multo minus superbiamus in aliorum infirmitate aut gaudeamus, quasi nos fortiores, sapientiores, sanctiores simus. Sed potius feramus, tegamus, etiam ornemus & excusamus quantum possumus talia errata, cogitantes, quod quæ ille hodie passus est, fortasse nos cras patiemur, Summus enim una malsa, & omnes de una carne nati, Quare regulam Pauli potius discamus, ut qui stat, uideat ne cadat.

Non iudicandum.

AD hunc modum reliqui duo Fratres ebrium Parentem aspexerunt, cogitarunt, Ecce Pater noster lapsus est, sed mirabilis Deus in Sanctis suis, quos sinit aliquando labi, nobis ad consolationem, ne circumuenti simili infirmitate desperemus.

Horum sapientiam nos quoque imitemur, Non enim aliorum peccata nobis faciunt potestatem iudicandi eos, Stant & cadunt suo Domino. Deinde si nobis displicet aliorum ruina (Sicut profecto excusari multa nec debent nec possunt) caueamus tanto studiosius, ne quid tale nobis accidat, non autem superbe & arroganter iudicemus. Hoc enim peccati originalis uitium est, uelle sapere ultra mensuram, & iusticiæ laudem ex aliorum erratis uenari.

Sumus nos profecto infirmi peccatores, & libenter confitemur, sicut Homines, non semper carere conuersationem nostram scandalis, Sed cum hoc nobis cum Aduersarijs commune sit, facimus tamen officium nostrum diligenter plantando uerbum Dei, docendo Ecclesias, emendando uitiosa, monendo recta, consolandis infirmis, obiurgandis præfractis, & si quid aliud, ministerium nobis diuinitus mandatum, exigit.

Aduersarij uerbi.

E contra Aduersarij nostri, sicut nihil uenantur quam hypocrisim & speciem sanctitatis, Ita ad communem infirmitatem addunt grauissima peccata, quod non insistant uocationi, occupantur cura dignitatis & opum, Ecclesias negligunt, & misere patiuntur collabi, Sanam doctrinam damnant, & docent Idolatriam. In summa, foris sapiunt, domi extreme desipiunt, Hoc malum in Ecclesia perniciosissimum est.

Hæc est prima pars Historiæ, quam solam Moses uoluit scribere, cum acertum sit iustum Noah multis & heroicis uirtutibus ornatum fuisse, ac maximas res, tum in Ecclesia, tum Republica gessisse. Non enim sine summa industria politiæ cõstitui, & Ecclesiæ institui possunt. Et habent hæc duo genera uitæ, (de œconomia nihil dico) plurimorum periculorum occasiones, Nam Satan, qui mendax & homicida est, acerbissime odit tum Ecclesiam, tum Politias.

Sed hæc uera Catorthomata omnia, Moses præterit, ac ne uerbo quidem attingit. Hoc unum commemorat, quomodo Noah inebriatus, & a iuniore Filio ludibrio habitus sit, tanquam insigne exemplum, Ex quo pij discant confidere misericordiæ Dei, Contra superbi, religiosuli, sanctuli, sapientulos & peccatores. Sicut exemplum Ham ostendit, qui non hoc primum tempore perijt, sed diu aluit hoc in Patrem odium, postea etiam Mundum Idolatriæ repleuit.

AT VERO SEM ET IAPHETH PALLIUM
imposuerunt humeris suis, & auersi ingredientes operuerunt

ruerunt nudata uerenda Patris sui auersa facie, ne uiderent pudenda Patris sui. Et euigilauit Noah a uino, & cognouit quæ fecerat ei Filius suus minor. Et ait, Maledictus Canaan, seruis seruorum erit Fratribus suis.

PROFECTO insigne & memorabile exemplum reuerentiæ in Patrem Moses hoc loco commemorat, Potuissent Filij sine peccato accedere, & tegere Patrem non auersi. Quale enim peccatum esset, si quis casu incidere in Hominem nudum & uideret, quæ inuitus uideret? Sed hoc duo Filij non faciunt, Cum audiunt ex superbo & ridente Fratre, quid Patri acciderit, imponunt pallium ambo in humeros, & auersi (mira res) ingrediuntur tabernaculum, ac pallium auersi demittunt, atque ita Patrem tegunt.

*Reuerentia
Sem & Ia-
pheth erga
patrem.*

Hic quis non uidet animum respicientem ad uoluntatem & uerbum Dei, & reuerentem patriam Maiestatem, quam Deus uult honore affici, non uult contemni aut rideri a Liberis?.

Itaque significat Deus se hanc habere pro gratissimo sacrificio, pro cultu & obsequio summo, ubi contra extremo odio odit Ham, qui uidere poterat quæ uidit, siquidem casu incidit in id spectaculum, si modo texisset, si modo tacuisset, & non peccato Patris delectari se ostendisset. Sed contemptor Dei, uerbi, & ordinis diuinitus instituti non solum Patrem sua ueste non tegit, sed etiam ludos ex eo facit, & ita nudum relinquit.

SIGNIFICAT igitur Moses in descriptione facti duorum Fratrum, insignem maliciam Ham, quod Satanicum & acerbissimum odium in eo fuerit contra Patrem. Nam quis nostrum Hominem ignotum & alienum, uino oppresum & nudum, saltem ipsius ueste in uia non tegeret, ad cauendam turpitudinem? Quanto autem magis hoc Patri faciendum erat? Sed Ham non solum hoc non præstat Patri, & tum summo Principi orbis terrarum, quod humana ratio, alienis ut faciamus, docet, Sed etiam cum gaudio prodit, ebrío Patri insultat, & Fratribus tanquam lætum nuncium peccatum Patris ostendit.

*Ham impro-
bitas.*

Moses igitur Ham proponit tanquam horribile exemplum in Ecclesia diligenter inculcandum, ut discat iuuentus reuereri Maiores, Magistratus, Parentes. Non enim propter Noah, non propter Ham, sed propter posteros & nos omnes hæc Historia scripta est, & Ham contemptor Dei & Parentis fœdissimis coloribus depictus.

*Exemplum
Ham in Ecclē-
sia diligenter
inculcandum.*

Ac præcipue diligenter præmium ostensum est tantæ impietatis, Nam Noah in oculis Filij stultus, delyrus, & ridiculus senex, nunc prodit in maiestate Prophetica, ac prædicat Filij reuelationem diuinam de futuris euentibus. Verum igitur est quod Paulus dicit, Virtus in infirmitate perficitur. Nam illa certitudo qua hic concionatur Noah, argumentum est, quod plenus sit Spiritu sancto, cum tamen Filius eum riserit ac cõtempserit tanquam omnino a Spiritu sancto derelictum; 2. Cor. 12.

OMitto hic disputationem, quam supra attigi de ordine Filiorum Noah, quis primogenitus, quis minimus natus fuerit. Hoc magis utile est, & obseruatu dignius, quod Spiritus sanctus tam ingenti ira commouetur contra inobedientem & contemptorem Filium, ut ne nominare quidem proprio nomine uelit, sed Canaan appellat a filio. Quidam dicunt, Quia Deus uoluit Ham in Arca, cum alijs quasi benedictum seruare, ideo Noah nõ uoluit eum maledicere, sed filium eius Canaan, Tamen maledictio filij redundat in Patrem, qui meruit. Perit igitur hic nomen Ham, siquidem id Spiritus sanctus odit, quod profecto graue odium est, Sicut in Psalmo quoque dicitur, Perfecto odio oderam eos, Quando enim Spiritus sanctus odisse & irasci incipit, sequitur æterna mors.

*Cur Noah
Canaan nõ
minet.*

psal. 139.

Et si autem multa filius Ham in Patrem peccauit, hoc tamen maxime insigne

NONVM CAPVTI

insigne fuit, in quo fructus primi peccati & malicia Satanica ostensa est per occasionem istam, quod Pater ebrius nudus iacuit. Hoc peccato cum reliqua quasi absoluta & completa sunt, damnat eum Spiritus sanctus, & in terrorem aliorum minatur & æternam seruitutem.

DIXITQUE, BENEDICTVS DOMINVS DEus Sem, & sit Canaan illi in seruum.

Cur Canaan ter maledicatur.

SVNT hæ duæ magnæ & insignes Prophetiæ, & bene considerandæ. Nam etiam ad nostra secula pertinent, Quamquam a Iudeis insigniter deprauatæ sint. Vident Ham ter maledici, id rapiunt in suæ Gentis gloriam, & promittunt sibi corporalem dominationem, seu imperium.

*Leui 19.
Matth. 10.
Contemptus maiorum est omen futuri mali.*

Sed alia repetitæ toties maledictionis causa est, quod scilicet Deus non potest obliuisci tantæ irreuerentiæ in Parentes, nec sinit eam impune esse. Vult enim coli Parentes & Magistratus, uult honorem deferri maioribus natu, Sicut iubet ut asurgatur cano capiti Leuit. 19. Et de ministris Ecclesiæ dicit, Qui uos sperint, me spernit.

Manifestum igitur signum imminentis maledictionis & calamitatis est, inobediencia erga Parentes. Sicut etiam contemptus ministerij & magistratus, Cum enim inciperent Patriarchas in primo Mundo ridere, & auctoritatem eorum contemnere, sequebatur Diluuium. Cum in populo Iuda inciperet Puer tumultuari contra Senem, sicut Esa. 3. est, ruit Hierusalem & concidit Iuda. Hæc morum corruptela omen certissimum est futuri mali, Itaque Germaniæ quoque merito timemus, in tanta disciplinæ dissolutione.

NOtanda autem hic Regula est, quam & experientia & sacræ literæ ostendunt, Quia enim Deus differt pœnas quas minatur, ideo ridetur, Ideo mentiri iudicatur.

Impij securi sunt, quod uident pœnas differri.

Hanc Regulam & hoc tanquam sigillum omnibus prophetijs debemus addere, Audit Ham se maledici, Sed quia non statim maledictionem sentit, secure contemnit eam & ridet.

Sic primus Mundus risit Noah uaticinantem de Diluuiio, Si enim credidisset tantas pœnas imminere, num putas ita secure perrexisset, ac non potius emendasset uitam, & egisset pœnitentiam?

Ad hunc modum Ham si iudicasset uera quæ ex Patre audiuit, confugisset ad misericordiam & deprecatus esset crimen admissum. Sed neutrum facit, discedit potius superbe a Patre in Babylonem, ibi occupatur cum sua posteritate ædificanda urbe & turri, ac totius maioris Asiæ Dominum se constituit.

Prophetiæ sunt credibiles non intelligibiles.

Huius securitatis quæ causa est: Hæc nimirum, quod Prophetiæ diuinæ, tantum sunt credibiles, non sunt sensibiles nec experimentales. Idque in utraque partem siue sint promissiones, siue comminationes. Ideo semper contrarium uidetur carni uerum esse.

Maledicatur Ham a Patre, sed tenet maximam partem orbis terrarum, & constituit amplissima regna. Contra Sem & Iapheth benedicuntur, sed si hos cum Ham conferas, uere mendici sunt cum posteritate sua.

VBi igitur manet ueritas huius uaticinij: Respondeo, uaticinium hoc & alia omnia, siue promissiones sint, siue cõminationes, sensu sunt incomprehensibilia, ac fide tantum intelligibilia. Differt enim Deus tum pœnas tum præmia, Itaque perseverantia opus est, Qui enim perseverauerit usque in finem saluus erit, sicut Christus Matth. 24. dicit.

Et est

Et est p̄iorum uita omnis tantum in fide & spe, Nam si sensum, si res, si exempla Mundi sequaris, omnia sunt in contrarium. Maledicitur Ham, & tamen solus dominatur, Benedicuntur Sem & Iapheth, sed hi soli ferunt maledictiones & uarie affliguntur. Igitur quia Deus in longum tum promittit, tum minatur, fide expectandum est. Et si enim, ut Habacuc dicit, moram fece- rit, tamen ueniens ueniet, & non tardabit. *Hab. 2.*

Magna igitur ira Spiritus sancti hoc in loco proponitur, cum de Ham dicit, Sit seruatorum seruus, hoc est, infimus & uilissimus seruus. Sed si Historiam inspicias, uidebis eum dominari in Canaan, Abraham autem, Isaac, Iacob, & alios posteros qui benedictionem habent, tanquam seruos inter Cananæos habitare, Ac, quia Aegyptij Ham posterii sunt, quam miserabili seruitute Israel ibi opprimitur? *Ham seruus seruatorū &c.*

Quomodo igitur uerum est, quod Ham maledictus, & Sem benedictus sit? Sic, scilicet, quod expectanda fuit ueritas promissionis & comminationis diuinæ. Fit autem dilatio hæc ideo, ut & impij impleant mensuram suam, & Deus non possit argui, quasi nō dederit spatium pœnitentiæ. Pij autem dum opprimuntur ab impijs & uere seruis seruiunt, tentantur & exercentur in augmentum fidei & caritatis erga Deum, ut per multas uexationes & tribulationes erudiantur, & sic eruditi consequantur tandem promissionem. Nam cum tempus impletum esset, non potuit tanta esse posteritatis Ham potentia, quin cogerentur posteris Sem cedere. Tum igitur maledictio ab ipso Ham & tota eius posteritate tam longo tempore magnifice contempta & non credita, impleta est. *Cur Deus differat tum pœnas tum premia.*

NON dissimilis ratio hodie nobiscum est, Habemus ueram doctrinam, & ueros cultus. Itaque gloriari possumus, quod simus uera Ecclesia, habentes promissiones benedictionum spiritualium in Christo. Quia autem doctrinam nostram Papæ ecclesia damnat, scimus eam non Christi, sed Saranæ esse ecclesiam, & uere, sicut Ham, seruum seruatorum. Et tamen res ostendit Papam dominari, Nos autem seruos & peripsamata esse, ut Paulus uocat. *Ecclesia hodie qualis sit in Mundo. 1. Cor. 4.*

Quid igitur faciemus miseri & oppressi nos? Nimirum consolamur interim animos nostros dominio spirituali, hoc est, quod scimus nos habere remissionem peccatorū, & placatum Deum per Christum, donec etiam ueniat corporalis liberatio in extremo die. Quanquam corporalis liberationis partem etiam in hac uita aliquam sentimus, Dum enim tyranni pertinaciter se opponunt Euangelio, exciduntur radicitus de terra. *Dominium spirituale piorū.*

Sic post omnia Mundi regna etiam Romanum imperium periit, Verbum autem Domini & Ecclesia manet in æternum. Sic Papæ potentiam paulatim infringit Christus, ut autem penitus tollatur & fiat seruus seruatorum cum impio Ham, ad hanc rem fide & expectatione opus est. Interim exclusus est ex regno Dei, & possidet ad tempus regnum mundi. Sicut Papa ab ecclesia Dei exclusus est, & tenet ad tempus regnum corporale, sic tamen ut tandem non maneat.

Hic est processus diuini iuris, ut pij habeant regnum, sed in fide, contenti spirituali benedictione, quod habent propitium Deum, & certam spem Regni cœlorum. Interim relinquunt impijs possessionem regnorum Mundi, donec Deus etiam corporaliter eos dispergat, nos autem omnium hæredes constituat per Christum. *Pij habent regnum, sed in fide.*

Porro hæc Prophetia ostendit ipsum Noah insigniter a Spiritu sancto illuminatum esse, quod uidit primum, posteritatem suam mansuram in æternum. Deinde Ham generationem, etiamsi ad tempus esset dominatura, tamen perituram tandem, ac præcipue carituram benedictione spirituali.

Id autem

NONVM CAPVT

Id autem sic intelligendum est, sicut supra de Cain posteris dixi, Non enim existimo in uniuersum omnes damnatos, sed qui conuersi ad fidem & saluati sunt, nō ex certa promissione ipsis facta, sed uaga gratia (ut sic dicam) saluati sunt. Sicut Gibeonitæ & alij seruati sunt, cum terram Canaan populus Israel occuparet. Sic Hiob, sic Naaman, Syrus, sic Niniuitæ, sic Sareptana uidua, sic alij ex gentibus, nō ex promissione, sed ex uaga gratia, sunt saluati.

ios. 9.

Benedictus
Dominus Deus
Sem.

Lucæ i.

SED quæ causa est, quod non dicit, Benedictus Sem, sed benedictus Dominus Deus Sem? Respondeo, Fit hoc propter excellentem benedictionem, Non enim loquitur hic de corporali benedictione, sed de benedictione futura per Semen promissum. Eam tantam uidet esse, ut explicari uerbis nō possit. Ideo se uertit ad gratiarum actionem. Ac imitatus hunc ipsum locum uidetur Zacharias, Lucæ i. cum in eodem argumento dicit, Benedictus Dominus Deus Israel.

Ideo uertit benedictionem in modum gratiarum actionis in ipsum Deum. Deus, inquit, est benedictus, qui est Deus Sem, quasi dicat, Non est necesse ut extendam benedictionem meam super Sem, quia iam ante benedictus est benedictione spirituali. Iam ante est Dei filius, & propagabitur ex eo Ecclesia; sicut ante Diluuium ex Seth propagata est. Nam mire significans est, quod Deum cum filio suo Sem ita coniungit, & quasi desponsat.

Magna igitur lux in corde Noah fuerit necesse est, qui sic discernit inter filios, Ham cum posteritate sua reprobatur, Sem autem ponit ad lineam Sanctorum & Ecclesiæ, quod super eum benedictio spiritualis in Paradiso de Semine facta, quietura sit, Ideo enim sanctus uir Deum benedicit & agit ei gratias.

Quia uox Iapheth sonat secundum ethiologiam suam sionem seu blandiloquentiam. Sem.

BLANDE LOQVETVR DEVS CVM IAPHETH, & habitabit in tabernaculis Sem, Canaan autem erit seruus horum.

Iapheth.

Rom. 11.
Ioh. 4.

MIRABILIS hæc Prophetia est, ob singularem uerborum proprietatem. Sem non benedicit, sed Deum Sem, ut agat Deo gratias, quod Sem complexus sit, & ornauerit spirituali promissione seu benedictione de Semine mulieris. Cum autem ad Iapheth uentum est, non utitur eaphrasi qua de Sem. Ad ostendendum nimirum mysterium, de quo Paulus agit Rom. 11. & Christus Iohannis 4. quod salus ex Iudæis sit, Et tamen huius salutis Gentes etiam fiunt participes. Quamquam enim solus Sem uera radix & stirps sit, tamen in hanc stirpem inseruntur Gentes, ceu alienus surculus, ac fiunt socij pinguedinis & succi, qui est in electa arbore.

Hanc lucem Noah per Spiritum sanctum uidet, & quamquam obscure, tamen admodum proprie prædicit, regnum Christi ex stirpe Sem, & non Iapheth, propagandum in Mundum.

Iudæorum delirium.

Iudæi nugantur Iapheth esse uicinas gentes circa Ierusalem, quæ fuerunt admixtæ ad templum & cultus. Sed Noah non templum Hierosolymitanum, non tabernaculum Mosi admodum curauit, Maiores res complectitur. Agit enim de tribus Patriarchis, qui repleturi erant orbem terrarum, ac de Iapheth dicit, non quidem esse eum ex radice populi Dei, qui habeat promissionem de Christo, & tamen uocandum per Euangelium in societatem istius populi, qui habet Deum & promissiones.

Ecclesia gentium & Iudæorum hic depicta.

HIC igitur Ecclesia gentium & Iudæorum depicta est, Ham enim reprobatus est, nec admittitur ad benedictionem spiritualem de Semine, nisi in quantum id fit per uagam gratiam, Iapheth autem, etsi promissionem de Semine non

mine non habet sicut Sem, tamen spes ei fit, futurum ut inferatur in societatem Ecclesiae. Ad hunc modum nos Gentes, qui sumus filij Iapheth, non quidem habemus promissionem nobis factam, & tamen includimur in promissionem Iudaeis factam, praedestinati enim sumus ad consortium Sanctorum populi Dei. Haec non propter Sem & Iapheth, sed magis propter posteros eorum scripta sunt.

Videmus autem hic quae sit causa, cur Iudaei sic superbiant & gloriantur, *Superbia Iudaeorum uana.* Vident enim suum Patrem Sem, solum habere promissionem benedictionis aeternae, quae est per Christum. Sed postea in eo falluntur, quod putant promissionem contingere ex successione carnali, & non potius ex fide, sicut Paulus hunc locum egregie tractat in Romanis, quod filij Abraham non sint, qui secundum carnem ex Abraham nati sunt, sed qui credunt, sicut Abraham credit. *Rom. 9. Gal. 3.*

Idem occulte hic indicat Moses, cum diserte dicit, Benedictus Dominus Deus Sem, significat enim benedictionem non esse, nisi ubi est Deus Sem. Igitur neque Iudaeus huius promissionis erit particeps, nisi habeat Deum Sem, hoc est, nisi credat. Neque Iapheth erit particeps promissionis, nisi habitet in tabernaculis Sem, hoc est, nisi eiusdem fidei sit sortitus.

EST igitur insignis promissio haec, quae pertinet usque ad finem Mundi, Sicut autem eam diximus tantum contingere habentibus Deum Sem, seu credentibus, Ita maledictio quoque tantum ad eos pertinet, qui manent in impietate Ham. Quia enim non Noah seu homo, ex sua autoritate & sensu, sed ex spiritu Dei, haec loquitur, non tantum de maledictione temporali, sed spiritali & aeterna loquitur, Ac intelligenda est maledictio non solum coram mundo, sed magis coram Deo.

Sicut etiam supra diximus de maledictione Cain, Nam si rem spectes, *Loquitur Noah ab de benedictione & maledictione spiritali.* habuit Cain benedictionem corporalem maiorem quam Seth. Ita enim Deus Ecclesiam uult in hoc mundo esse, ut uideatur translata in eam maledictio impiorum, Contra ut impij uideantur esse benedicti. Itaque primus Cain aedificat ciuitatem Hanoth, cum Seth habitaret in tabernaculis.

Sic Ham aedificauit ciuitatem & turrim Babel, ac late dominatus est, Cum e contra Sem & Iapheth egerent, uiuentes misere in tabernaculis. Ita euentus arguit promissiones & maledictiones diuinas esse intelligendas, non carnaliter de praesenti uita, sed spiritaliter. Pij enim etsi in mundo oppressi sunt, tamen sunt certissimi heredes & filij Dei. Contra Impij etsi ad tempus florent, tamen succiduntur tandem, & arescunt, Sicut Psalmi sepe monent.

EST autem pene simile tum factum, tum fortuna Ham cum Cain, Cain occidit fratrem. Hoc factum satis arguit, nullam erga Parentem reuerentiam fuisse in corde eius. Excommunicatur autem a Patre, discedit ab Ecclesia, quae habebat uerum Deum & ueros cultus, & aedificat ciuitatem Hanoth ac occupatur totus ciuilibus curis. Ad hunc modum Ham peccat irreuerentia in Patrem. Cum autem postea audit sententiam maledictionis, qua excluditur a promissione Seminis & Ecclesia, quia in persona sua non maledicitur, sed tantum in filio, securus discedit a Deo & Ecclesia, & uadit in Babylo-nem, ac ibi aedificat Ciuitatem regiam. *Collatio Ham & Cain.*

Valde autem illustria sunt haec exempla & Ecclesiae necessaria, Turca & Papa hodie sinunt nos gloriari de benedictione caelesti & perpetua, quod habemus Euangelij doctrinam & sumus Ecclesia. Sciunt praeterea nostrum de se iudicium, quod pro uero Antichristo tum Papam, tum Turcam habemus ac damnamus. Sed quam secure hoc iudicium contemnunt: freti opibus & potetia quam habent. Deinde etiam nostra tum imbecillitate, tum paucitate. Idem plane in Cain & Ham maledictus & excōmunicatus uidemus. *Consolatio Ecclesiae & pijs proposita in hac historia contra afflictiones.*

NONVM CAPVT

Erudiunt autem hæc nos, ut discamus, non querendam esse Ciuitatem seu certum locum in hac corporali uita, sed in ista uarietate casuum & fortunæ, quam hæc uita habet, respiciendum esse ad spem eternæ uitæ, promissam per Christum. Hic demum portus est, ad quem tanquam solliciti & diligentes nauatæ debemus in tanta tempestatum uiribus uelisque contendere.

Quid enim est, si Turca totum orbem terrarum subiiciat suo imperio, quod tamen nunquam futurum est, Nam Micael opem feret populo sancto seu Ecclesiæ, secundum Danielem. Quid est, si Papa totius Mundi opes ad se transferat, id quod multis seculis iam summo studio egit? Num ideo effugient mortem? aut stabilem in hac uita sibi parabunt gradum? Quid igitur ista corporali benedictione eorum, imo quid nostra calamitate & periculis offendimur, siquidem eiectioni sunt a consortio Sanctorum, nos autem æternis bonis per filium Dei fruemur?

*Consolatio
contra con-
tempium.*

Siquidem Cain & Ham tanquam Maiores, & Papa cum Turca, tanquam eorum posteri propter breuem & exiguam in hac uita fortunulam iudicium uere Ecclesiæ possunt contemnere, Cur non nos uicissim ipsorum potentiam & iudicia contemnimus, qui certam æternorum bonorum possessionem habemus? Nam Ham non mouet illa Patris maledictio, indignatur ei & contemnit eum tanquam delirium senem, Ipse autem abijt & se armat potentia mundi, Hanc pluris facit quam si a Patre cum Sem benedictus esset.

Pertinet igitur Historia hæc ad nos confirmandos, cum experimur hodie eadem, Pontifices & Episcopi egregie nos contemnunt, Quid, inquit, mendici hæretici facerent? Inflantur enim opibus & potentia. Sed nos feramus insolentiam hanc impiorum æquo animo, sicut eam tum Noah tulit in filio, & consolemur nos spe ac fide benedictionis æternæ, qua scimus eos carere.

*Alia causa
cur non no-
minetur Ham
a Patre.*

Supra dixi Spiritum sanctum sic commotum peccato Ham, ut ne nominare quidem eum sustineret in maledictione, Ac uerum est, sicut etiam poena ostendit, grauiter peccasse Ham. Sed etiam hæc causa non inepta est, ut supra quoque dixi, quod Noah postquam uidit diuina uoce uocatum & receptum Ham in Arcam, ac cum reliquis etiam cõseruatum, uoluit ei parcere, cui pepererat Deus in Diluuiio. Ideo maledictionem, quam Ham peccato suo meruerat, in filium eius Canaan transfert, quem Ham sine dubio uoluit secum manere.

Iudæi aliam causam tradunt, Canaan filium primum uidisse, quod Noah auus iaceret nudus, ac nunciasse id patri, qui ipse quoque idem uidit, fuisse itaque Canaan huius peccati autorem patri, Sed quantum hoc ualeat iudicet Lector.

*Cur interpre-
tes uertant,
dilatet.*

SED hic etiam grammatica questio agitata est, certant enim Grammatici, Cur Interpretes omnes uertant, Dilatet Deus Iapheth, cum tamen Ebraea dictio non patiat hanc translationem. Etsi magno consensu non solum Ebraei, sed Chaldæi quoque interpretes uocabulum Iapheth pro dilatate accipiunt. Habent autem nonnunquam magnam utilitatem huiusmodi grammaticæ disputationes, & ostendunt proprietatem sententiæ.

Quidam igitur deducunt Iapheth, a uerbo Iapha, quod significat pulchrum esse, sicut Psal. 45. Iaphi apitha mibne Adam, decorus fuisti præ filiis hominum. Sed hi facile conuinci possunt de errore, Nam uera origo eius est Pathah, quod significat persuadere, benignis uerbis decipere. Ut apud Moysen Exo. 22. Ve ki iephatheh isch bethulah, id est, Si quis blandis uerbis deciperit puellam, det ei dotem. Et apud Ierem. ca. 20. Pithisani Ichoua uapath, Seduxisti me Domine, & seductus sum. Prouerb. 1. Im iepatucha, Si lactauerint te peccatores, Sed non opus exemplis est pluribus, nam passim hoc uocabulum est obuium, nec mihi dubium est, quin ab eo grecum $\pi\epsilon\iota\sigma\omega$, sit factum, Idem enim prorsus significat, Sed

Sed ad questionem. Cur uerterunt omnes. Dilatet Dominus Iapheth, cum stamen sit nō Pathach, quod dilatare significat seu aperire, sed Patha: Mihi non dubium est, quin absurditate Interpretes moti sint, Quia enim hæc promissio est, durum uisum est statuere, quod dicat Noah, Decipiat Dominus Iapheth, hæc maledictionis non benedictionis uox esse uidetur. Itaq; mitior rem sententiam, quanquam contra grammaticam secuti sunt, & quoniam parua differentia est inter Pathach & Patha, unum pro altero acceperunt sic, ut ipsis uidebatur, urgente circumstantia, quod hæc promissio est.

Sed non opus est, ut ad hunc modum deprauemus textum, & uim faciamus grammaticæ, præsertim cum aptissimam sententiam uerbū Pafah ostendat. Est enim *μεσορ*, sicut apud nos suadere, ac potest in bonam & malam partem accipi. Non igitur contumeliosum Deo est, si hoc uerbum ei applices, Si cut illustre exemplum est Osee 2. ubi Dominus sic dicit. Ideo ecce ego mepa *Osee 2.* theha, persuadebo seu blandicijs alliciam eam, & traham in desertum, & loquar ad cor eius, Lactabo eam, suauius cum ea loquar, & ita quasi decipiam eam, ut mihi assentiatur, se mecum coniungat Ecclesia &c.

Ad hunc modum hoc quoque in loco recte accipitur, pro lactare, persuade, amicis uerbis & blandis inducere. Lactet, persuadeat, ac decipiat per suasionibus Deus Iapheth, ut ipse Iapheth quoque secundum nomen suum, persuasus, amanter inuitatus & deceptus quoque sit.

Sed inquires, Quæ hæc sententia erit: aut cur decipiendus, cur persuadendus Iapheth est, ac a Deo quidem? Respondeo. Noah in hac prophetia arripit occasionem ex nominibus, Agit Deo gratias, quod Sem sic collocauit, ut stet ceu firma radix, ex qua nascatur Christus, Nam uerbum Som, significat ponere, collocare, constituere.

De Iapheth autem orat, ut sit uerus Iapheth, Quia enim erat maximus natu, ad quem ordinarie pertinebat ius primogenituræ, rogat ut Dominus eum amanter persuadeat, Primum ne inuideat fratri honorem, & impatienti us ferat hanc prærogatiuam sibi ademptam & translata in fratrem. Deinde quia hoc tantum ad ipsam personam Iapheth pertinet, inuoluit totam eius posteritatem, ut quanquam promissio soli Sem facta est, Deus tamen ab ea posteritatem Iapheth non excludat, sed ei amanter loquatur per Euangelium, ut ipsa quoque fiat Iapheth, & persuadeatur uoce Euangelij. Hæc diuina & ex Spiritu sancto persuasio est, non carnis, non mundi, non Satanæ, sed sancta & uiuificans.

Hæc phrasi Paulus utitur cum dicit Gal. 1. Iam enim Deum suadeo, an hominem, & 3. Quis fascinauit uos *ἢ ἀλλὰ θεῶν μὴ πειθεῖσθε*, quod non acquiescitis ueritati, quod quæ uera sunt, non patimini uobis persuaderi.

Ad hunc modum Iapheth significat, quem nos Prouerbio simplicem uocamus, qui facile credit, facile sibi persuaderi aliquid sinit, non est contumacius, non pertinax, sed captiuat sensum suum Domino, & acquiescit uerbo eius, manet Discipulus, non uult esse Magister in uerbis & factis Dei.

Suauiusimū igitur uotum hic proponitur, ut Deus persuadeat Iapheth hoc est, ut blande cū eo loquatur, ut quanquam non loquitur ad eum ex promissione, sicut cum Sem, tamen ex gratia & diuina bonitate cū eo loquatur.

Pertinet autem hoc uotum Noah ad inuulgationem Euangelij per totum orbem terrarum. Sem est ceu stirps, Nam ex eius posteritate seu linea natus est Christus. Ecclesia enim Iudæorum est, qui habuerunt Patriarchas, Prophetas, Reges. Et tamen Deus ostendit hic ipsi Noah, quod etiam miseræ Gentes habitaturæ sint in tabernaculis Sem, hoc est, uenturi ad societatem bonorum, quæ filius Dei attulit in hunc mundum, remissionem scilicet peccatorum, Spiritum sanctum & uitam æternam. Vaticinatur enim clare, quod

NONVM CAPVT

re, quod etiam Iapheth secundum nomen suum, audiat blandum sermonem Euangelij, ut quanquam non habeat nomen, quod Sem qui positus est, ut sit stirps, ex qua nasciturus sit Christus, tamen habeat suadelam, hoc est, Euangelium.

Paulus posteritatis.

Iapheth doctor.

Verbum Dilatandi etiam accipitur pro consolari.

Rom. 11.

Ham nomen.

Gen. 4.

Abraham uidit Noah.

Paulus igitur fuit, per quem Prophetia hæc impleta est, Nam fere solus generationem Iapheth doctrina Euangelij instituit. Sicut dicit Ro. 15. A Ierusalem per circuitum usque ad Illyricum repleui Euangelium Christi. Nam tota Asia, fere exceptis orientalibus populis, cum Europa pertinet ad posteritatem Iapheth, Gentes igitur non acceperunt, sicut Iudæi, regnum & sacerdotium a Deo, non legem, non promissionem, tantum acceperunt ex Dei misericordia illam blandam Euangelij uocem, seu suadelam, quam ipsum nomen Iapheth ostendit.

Hanc proprietatem Interpretes non uiderunt, quos Deus ad hunc modum errare passus est, & tamen non longe discesserunt a sententia uera. Nam uerbum Hirhib, quod dilatare significat, Ebraica phrasi significat consolari. Sicut in antithesi etiam in latina lingua, angustia significant dolores, pericula, calamitatem. Sic Psal. 4. est Bezar hir habtha, In angustia fecisti mihi dilatationem, Vera autem & unica seu dilatatio, seu consolatio est uerbum Euangelij.

Ita conueniunt sententia, si commode Interpreteris. Sed prima sententia de persuasionem uera & propria est, ac insignem lucem affert, quod nos Gentes, etsi promissio ad nos non est facta, tamen diuina prouidentia sumus uocati ad Euangelium. Promissio enim tantum ad Sem pertinet, Sed Iapheth habet suadelam, & sicut Paulus dicit, tanquam oleaster inseritur in oleam, & fit socius naturæ pinguedinis seu succi oleæ. Nam in Scriptura sancta concordant priora cum nouissimis, & quod temporibus Noah promissit Deus, hoc nunc ipsa re facit.

Ham significat calentem & feruentem, Id nomen puto ei inditum a Patre propter insignem spem, quam de minimo natu conceperat, quasi reliqui duo frigeant, ad hunc collati. Sicut Heua magnos triumphos agit cū Cain nascitur, Eum enim putat reparaturum quidquid incommodi accidisset. Sed primus est, qui generi humano nouo modo nocet, siquidem fratrem occidit.

Ad hunc modum Deus suo incomprehensibili consilio mutat etiam sanctorum Hominum consilia. Ham enim, quem natum Pater diuinabat insigni zelo præ reliquis fratribus, ad iuuandam Ecclesiam inflammatum iri, postquam adoleuit, est quidem feruens & calidus, sed in diuersum, Incenditur enim contra Parentem & Deum, sicut factum eius ostendit. Fatale igitur nomen generit, quanquam Pater cum id ei poneret, non eo modo intellexit.

Hæc est Prophetia Noah de suis filijs, qui orbem terrarum repleuerunt. Quod igitur ex Dei misericordia Germaniæ illuxit uerbum Euangelij, id beneficio huius prophetie de Iapheth fit, Itaque hodie impletur quod Noah tum prædixit, Etsi enim non sumus de semine Abraham, tamen habitamus in tabernaculis Sem, & fruimur promissionibus de Christo impletis.

VIXIT AVTEM NOAH POST DILUUIVM
trecentis quinquaginta annis, Et impleti sunt omnes dies eius nongentorum quinquaginta annorum, & mortuus est.

Historia ostendit, Noah mortuum quinquagesimo octauo anno post natum Abraham. Itaque tam bono & præclaro Magistro usus Abraham usque in quinquagesimum annum, potuit aliquid in religione proficere. Ac non dubium est, quin Noah Spiritu sancto plenus hunc Nepotem singulari studio & amore complexus sit, tanquam unicum hæredem promissionum Sem.

Floruit

Floruit autem eo tempore posteritas Ham, quæ propagauit idolatriam in orientales regiones. Hanc uidit Abraham sed non sine scandalo. Seruatus tamen est per Noah, quem ipse pene solus admiratus est, tanquam reliquias primi Mundi. Reliqui obliti iræ quæ in Diluuiio grassata erat, pium Senem etiam riserunt, præsertim autem posteritas Ham inflata opibus & potentia, Hæc etiam insultauit Patri Noah, & successu de mentata, tanquam deliry Senis somnium derisset maledictionem de seruitute.

CAPVT DECIMVM GENESIS.

HÆ SVNT GENERATIONES FILIORVM Noah, Sem, Ham & Iapheth, Natiq̄e sunt illis Filij post Diluuium.

TSI HOC DECIMVM CAPVT in speciem sterile & nullius usus esse uidetur, ac nos post tot Regnorum & Populorum mutationes nati, non habemus quod de singulis qui hic munerantur dicamus, Tamen non decet, ut silentio id pretereamus.

Primum igitur est, quod Moses in hoc capite orbem terrarum post Diluuium diuidit in tres partes, iuxta tres filios Noah. Quanquam autem nostræ quoque literæ in tres partes orbem diuidunt, Asiam, Eu-

*Diuisio mundi
secundum
Mosen.*

ropam & Africam, tamen Moses ab hæc diuisione uariat. Nam ad Europam etiam eam partem adijcit, quam dicimus Asiam cum aquilone, quæ usque ad mare mediterraneum, qua Palestinam attingit, progreditur. Eam partem aquilonarem una cum tota Europa tribuit filijs Iapheth, qui sicut numero plures sunt, ita etiam amplio rem locum occuparunt.

Alteram partem orbis terrarum facit hæc, quam uocamus Africam, quæ complectitur Aethiopas quoque, & pertingit usque ad Herculis columnas.

Tertiam partem tribuit Sem, Iudæam scilicet, sed non eam solam, Nam addit Persida & alios tum orientales, tum meridionales populos.

GENERATIO IAPHETH.

FILII IAPHETH, GOMER ET MAGOG, ET Madai, & Iahan, & Tubual, & Mesech, & Thiras.

IAPHETH relinquit ex se septem Filios, ac reliquorum nomina retinuit Scriptura sancta, solius Thiræ nomen intercidit nec usquam in Scriptura inuenitur.

Gomer est primus filius, hunc Hieronymus putat esse Galatarum patrem. Sed mihi ea pars minor uidetur, quam ut huic Patriarchæ competat, Et constat Galatas esse Germanos, sicut dicunt, quod adhuc hodie germanica lingua, hoc est, Saxonum idiomate utantur.

Gomer.

Ex Ezechiele certum est quod sint aquilonares populi, Itaque iudico esse eas gentes quæ habitant ad bosphorum Cimmericum, Nam uocabulorum uicinitas non leue argumentum est, Quanquam autem populi qui ho-

Ezech. 38.

Dd ij die ea

DECIMUM CAPVT

die ea loca habitant, inquilini & non *αὐτόχθονες*, hoc est, non indigenæ sint, tamen de loco ideo non potest dubitari, Et usitatus est literarum g. & s. uel c. symbolismus, sicut Italorum & Belgarum pronuntiatio probat. Puto igitur Gomer habitasse cum posteris Cimmericum bosphorum, Mæotin & uicina loca ad septentrionem.

Magog &
Gog.

MAgog qui sit puto certum esse. Ezechiel capite 38. nominat Gog & Magog. Significat autem Gog tectum. Itaque Gog habentur pro Scythis, qui non uiuunt in ædibus, sicut nos, sed tantum sub tabernaculis, seu tentorijs.

Turci.

Tartar.

Sicut etiam hoc nomine Turci gloriantur, quod non magnifice ædificent, sicut nos, qui ornamus Ciuitates magnificis ædificijs, & extruimus Arces tanquam perpetuo uicturi. Hanc nostram siue curam, siue ambitionem rident Turci, & sanctimonix partem putant habitare non splendide. Itaque & uineas uastant & ædificia splendida demoliuntur. Similem uitæ rationem sequuntur Aquilonares populi, quos Tartaros uocamus, hi enim etiam tabernacularij seu, ut Ebraei uocant, Magog sunt una cum Scythis & alijs gentibus.

Madai.

MAdai noti sunt, Non enim dubium est quin sicut nomen etiam arguit, sint Medi, quanquam certior ratio sumitur ex Historijs sacris, quæ Darium Madai uocant, hunc autem Medum fuisse etiam gentium historiae testantur.

Ianua.

Ianua haud dubie est Ianus, unde locus Ianiculum. Etsi autem quibusdam uidetur Iones ab hoc dictos, tamen certum est Italiam quoque quondam fuisse usam græca lingua. Vnde maritima loca appellata sunt magna Græcia, & Pythagoram ibi docuisse historiae probant. Nihil igitur prohibet, quin Ianua statuamus cum posteritate sua minorem Asiam, & omnem a Cylicum sinu oram maris mediterranei usque ad extrema Hispaniæ tenuisse. Ideo diserere post de eius filijs dicit, Diuisas ab his insulas maris, Nam mare mediterraneum multas Insulas habet. Ante Troiana tempora quæ Italiæ ratio fuerit ignoratur, itaque crebris mutationibus iactata ea loca puto.

Thubal.

THubal Hieronymus putat esse Hispanos, Sed mihi uidetur ad Tartaros pertinere, sit eius mencio apud Ezechielem quoque 38.

Mesech.

Kedar.

Mesech putat Hieronymus Cappadocas esse, Sed ex Psalmo apparet esse Armeniam maiorem, ubi Gorgiani & Caspij sunt. Dicit enim Psalmus se habitare cum habitantibus Kedar & Mesech. De Kedar autem certum est esse eam Arabiam petream, quæ postea Moabitas, Edomeos, & Ammonitas habuit. Horum aquilonare latus Mesech est. Ego libenter dicere, ratione nominis motus, esse Moscomos, ac fieri potest, ut ex Armenia in ea loca quæ nunc tenent, migrauerint, Sicut sæpe populi migrarunt in alia loca, quæ pulsis colonis, occuparunt.

Thyras.

Thyras qui sint ignoratur, Nam hoc nomen Scriptura nusquam repetit: Hieronymus Thraces esse putat, ac uocabulum aliquomodo alludit.

Iapetus.

Hæc est posteritas Patris nostri Iapheth, quem etiam Poetæ norunt & Iapetum appellant. Ex hoc sunt propagati omnes populi aquilonares, Medi, Scythæ, Tartari, Cimmerici, Poloni, Vandali, Dani, Germani, Græci, Itali, Galli, Hispani, Toties autem mutatae linguæ, argumento sunt sæpe mutatos habitatores esse.

PORRO FILII GOMER, ASCENAS ET
Riphath, & Thogarma.

ASCENAS

ASCENAS magno consensu Iudæi dicunt esse Germanos, *Ascenas.*
 Quamquam autem hoc ex sacris literis probari non possit, tamen quia
 nihil habemus aliud, libenter admittimus. Meminit huius etiam Jeremias ca- *Iere. 51.*
 pite 51. quamquam nostra translatio non habet proprium nomen, sed appella-
 tiue reddidit. Eusebius Gothos esse dicit, Sed hos Germanos fuisse certum
 est.

Descendimus igitur nos Germani per totam lineam a Primogenitis Ia-
 pheth. Quamuis autem hæc non sit gloria coram Deo, tamen significatur
 aliquod fore Regnum huius Ascenas, siquidem primogenitus est. Deinde
 obscure etiam hoc indicatur, futurum ut ueniat ad cognitionem Euangelij,
 utrunque enim Primogenituræ priuilegium est. Hæc non obscura signifi-
 catio est, quod Deus hanc nationem misericorditer respexerit, & singulari-
 ter uoluerit honorare. Sicut etiam Historiæ testantur, Germanicam natio-
 nem semper laudatissimam esse habitam.

DE Riphath, sicut de Thiras nihil extat amplius in sacris literis, Nec gen *Riphath.*
 tilium literæ aliquid habent, nisi quod Ripheorum meminerunt, &
 montium eodem nomine, in quibus fabulantur Gryphes aurum colligere, *Riphei mone-*
 Sed de montibus fabulosa esse nemo dubitat. *tes.*

Quare hoc unum statuimus, fuisse hos quoque aquilonares populos,
 sed deletos aut oppressos per Tartaros, sic enim solet Deus peccata Regno-
 rum punire. Sicut in Amos dicit, Ecce oculi domini Dei super regnum *Amos 9.*
 peccans, & delebo illud a facie terræ. Et in Daniele 2. cap. Qui transfert rez-
 gna & constituit. Manent igitur utcumq; regnorum nomina, sed habitatores
 delentur, & pereunt propter peccata. Sic Turca deuorauit Græciam, Gotthi
 Hispanos, & tamen manent nomina uetera. Hic cursus rerum in Mundo est,
 sunt autem hæc scripta pro honore scripturæ sanctæ.

THogarma quis sit, nemo nouit, Meminit eius Ezech. cap. 27. & recenset *Thogarma.*
 inter populos aquilonares, Mihi uidetur ad Tartaros pertinere, Quidã
 diuinant Phryges esse, & querunt affinitatem nominis in Tygrane, sed quan-
 tum hæc ualeant penes Lectorem sit;

FILII AVTEM IAVAN, ELISA ET THAR-
sis, Kitthim & Dodanim. Ab his diuisæ sunt Insulæ gen-
 tium, in regionibus suis, unusquisque secundum lingu-
 am suam, & familias in nationibus suis.

ELISA Hieronymus Aeoles esse censet, sed opinor fuisse am- *Elisa.*
 pliorem ditionem, meminit Ezech. 27.

Tharsis Cyliciam dicunt, in qua ciuitas Tharsus Pauli Patria, neque ego *Tharsis.*
 repugno.

Kitthim in Scriptura sancta sunt celebres, ac fere redditur pro Italia, Sed *Kitthim.*
 meo iudicio proprie Græcia est, cum uicinis littoribus, Italiæ & Galliæ, *Num. 24.*
 Meminit huius Bileam. Num. 24. Venient naues ex Kitthim. Item Zachari-
 as cum prædicit uastationem Tyri & Asdod, per Alexandrum futuram.

Ac Macedonia nomen habet a Kitthim, Nam litera M. apud Ebraeos *Macedonia.*
 præpositura si cum Kittim componatur facit Makittim, quam nos Macedoni-
 am appellamus. Sed inquires, Cur Græcia a Macedonia haberet nomen,
 quæ ignobilis Græciæ reliquæ pars est? Respondeo hæc ignobilis pars Mo-
 narcham totius orbis terrarum protulit. Recte igitur celebratur, tanquam ca-
 put Græciæ, siquidem totius orbis caput est.

DECIMUM CAPVT

Dodanim.

Dodanim interijſe puto, Nam ſi ab hoc dicti ſunt Dodonei, Iouis templo celebres, nimirum hic ceu unus paruus ramulus de toto Imperio relictus eſt, ſicut Roma hodie quantula particula eſt ampliffimæ monarchiæ, quæ fuit?

Hi igitur filij Iauan fuerunt maximi Reges, & ſine dubio ab Auo Iapheth, recte inſtituti in religione ac ſanctiſſimi Viri, præſertim uſque ad illud tempus quo populus Iudæorum certa lege a reliquis gentibus diſcretus eſt.

*Diuiſa in ſulâ
maris.*

Quod autem dicit, diuiſas ab his inſulas maris, ſignificat eos fuiſſe peritos nauigationis, quam ſine dubio didicerunt, ſumpto exemplo ab Arca. Quia autem ſtabiliuit Deus regnum eorum, exiſtimo retinuiſſe eos cultus ueros a Patribus acceptos & uſurpatos in Eccleſia, Nam impiorum & Idolatrarum regna non conſtituit Deus, ſed euertit. Quod Plinius dicit, quaſdam inſulas emerſiſſe ex mari, id an uerum ſit neſcio, Mihi uidetur ueriſſimius eſſe, quod ab hominibus nauigandi peritis ſunt inuentæ & habitatæ, Sicut hic Moſes indicat.

Hæc eſt poſteritas Iapheth, in qua ſine dubio ſanctiſſimi Patres fuerunt, qui ſuam poſteritatem & ſpiritualiter, & corporaliter recte gubernarunt, erectis Altaribus in ijs locis in quibus habitarunt. Quia enim lex de cultu in certo loco nondum erat poſita, liberum erat ubique ſacrificare, ſicut hodie ubique orare liberum eſt.

*Adoratio ſolis
unde nata.*

Sed paulatim degenerauit poſteritas in Idolatriam, & ceperunt adorare ſolem, ſtellas &c. Hæc ipſa idolatria a uera inuocatione ſine dubio ſumpſit originem, Sicut ſemper ex uera pietate naſcitur ſuperſtitio. Nam pij Parentes docuerunt Filios orare oriente ſole, & gratias agere, pro tam pulchro lumine, quo non ſolum illuſtrantur, ſed aluntur quoque omnia, ſed poſteritas in idolatriam hæc uertit. Sicut Chaldæi poſtea adorarunt ignem, ſicut Turcæ uſurparunt Circumciſionem, Et nos ab Apoſtolorum doctrina deſlectentes, incidimus in deteſtandam Idolomaniam, quam impia Pontificum turba propter queſtum uberem in Eccleſiam inuexit. Semper enim fide impiorum ſtulta imitatio impiorum ſecuta eſt, quæ omnis calamitatis in Eccleſia ſons & origo fuit.

Sed Maiores fuerunt magni & præſtantes uiri, inter quos Aſcenas noſter ſingularis Heros fuit, pietate inſignis & manu quoque promptus. Ac Germania hodie, præter alias dotes, quas habet inſignes, etiam luce uerbi clara fruïtur, quod ſummum donum eſt, ac beati ſunt qui eo ſancte utuntur.

*Obedientia
filiorum Noah*

Singulariter autem notat Moſes, linguas & familias horum diſtributas fuiſſe in certa loca, oſtendens hoc modo conſtituta imperia. Hoc ſine dubio ab ipſo Patre Noah factum eſt, qui hunc in Aſiam, illum in Græciam, alium in Italiam nauigare iuſſit, & ibi reſpublicas & Eccleſias inſtituere, Ac obedientes Filij & Nepotes ſenſerunt benedictionem Domini. Itaque hæc exempla nobis proponuntur inſignis obedientiæ erga parentem Noah, & diligentiæ ſingularis in conſtituendis Eccleſijs & regnis. Deinde etiam concordia ueræ, qua & Eccleſiæ & reſpublicæ floruerunt, donec ſcleratus Ham orbem terrarum perturbauit, ſicut in ſequenti capite audiemus.

*De etymologijs
horum
nominum.*

Vtile autem eſſet, quoniam Hiſtoriæ hæc interciderunt, ſcire etymologias iſtorum nominum, Non enim incertam rationem ſanctos Patres ſecutos eſſe iudico, Spiritu ſancto plenos & præuidentes futuros tum in Eccleſia, tum rebus publicis euentus. Ac ſuprà aliquoties indicauimus ſimilia exempla, Vbi aut temporum, aut negotiorum rationem nomina oſtendunt. Sed quoniam interciderunt Hiſtoriæ, eſſi etymologias poſſemus ſerutari, tamen diuinandum eſſet de ratione etymologiarum.

Gomer

Gomer significat finientem, seu finem, seu consummationē, Itaque singu- Gomer.
laris quædam isto tempore calamitas incidisse uideretur, ut putarēt iam actum
esse de Ecclesia. Sed frustra cogitamus de ignotis, itaque hanc curam ociosis
committimus.

GENERATIO HAM.

FILII AVTEM HAM, CHVS, ET MISRAIM,
& Phut, & Canaan.

PROfecto mirum est, quod prius posteritas impij Ham recense- Ham positum
medius inter
Sem & Iapheth.
tur quam benedicti Sem, Sed fit hoc fortasse secundum dictum Christi
in Euangelio, quod in regno Dei nouissimi fiunt primi. Ad hunc modū sicut
hic Ham ponitur inter Iapheth & Sem medius, Ita uidemus impios in medio
Ecclesiæ quasi seminatos, optimum & præstantissimum locum obtinere.

Ad hoc accedit, quod non contenta Ham posteritas sorte sua est, sed inua- Chus.
dit etiam generationem Sem & Iapheth, Nam occupauit non solum orienta-
les & aquilonares aliquas partes, sed etiam meridionales. Nam Chus sunt
Aethiopes, quos hodie uocamus, tenent non solum mediterranea Austri, sed
etiam maritima. Mizraim Aegyptum esse non dubium est.

De Phut nihil certi extat, Itaque hunc quoque propter peccatum cito Mizraim.
Phut.
perisse puto. Commentarij scribunt esse Lybios seu Aphros, hoc est, Aphri-
cam, qua attingit mediterraneum, Numidiam, Mauritaniam & Cyrenaicam,
Ac in Numidia dicunt esse flumen nomine Phut.

CANaan est omnium celeberrimus, quod occupauit illud Regnum, quod Canaan.
postea filijs Israel est traditum. Vide autem quæ ueræ Ecclesiæ in hoc
mundo fortuna sit. Ham a patre Noah maledicitur, contra Sem & Iapheth Ecclesiæ &
aduersario-
rum eius for-
tuna.
benedicuntur. Sed an non euentus contrarij sunt: Nam Canaan filius Ham,
optimam & præstantissimam portionem terræ possidet. Nam in terra Cana-
an paradysum fuisse credo, & solus ille locus est, in quo postea Deus uoluit
Ecclesiam & populum suum esse. Has orbis delicias dum Ham cum sua po-
steritate possidet, Ecclesia interim affligitur & eget, Et tamen non perpetua
est impiorum fortuna, ad extremum enim Canaan misere uastatur, populus
autem Dei triumphat.

NOMen Canaan fatale est, significat enim mercatorē, Ac semper in mun- Canaan.
Tyrus.
Sidon.
do emporia fuere celeberrima, Itaq; Tyrus & Sidon huic toti Regno
nomen dedere, in quibus mercatores habitauerunt. Nec sunt alia emporia, quæ
in sacris literis magis celebrantur. Et gentiliū quoq; historiæ ostendunt per
totum orbem has urbes fuisse celeberrimas, Nam Carthago colonia earum Carthago.
fuit, & Ezechiel appellat Tyrum fortitudinem maris, seu Dominam.

Ham igitur excepta Arabia, sinu Persico & Indico, totum latus meridio-
nale tenuit, præstantissimam partem orbis terrarum. Vbi igitur maledictio
mansit: Hæc dilata non ablata est, ut implerent mensuram suam impij, & ma-
gis redderentur securi. Contra Ecclesia subijcitur afflictionibus, ut tanto fir-
mius retinere æterna bona, & ueram benedictionem possit.

FILII AVTEM CHVS, SEBA, HEVILA, ET
Sabtha, & Rama, & Sabtecha.

HI quinque Aethiopsis filij occupauerunt Arabiam felicem, sinum Seba.
Persicum, & sinum Indicum, ubi Heuila est, Gen. 2. Seba dicunt adhuc
esse celebrem Aethiopum urbem.

FILII RAMA, SCHEBA, ET DEDAN.

RAMA seu Raema est pater Arabiæ felicis, eius filius Scheba Rama.
Scheba.
in Histo.
tenuit ditissimam meridiei regionem, quæ præ cæteris terræ partibus

DECIMUM CAPVT

in Historijs maxime celebratur, Quid multa? Sem & Iapheth, steriles arenas fortiuntur, palustria & inhospita loca, Ham autem tenet reliquias Paradisi, ubi nihil quam aromata, aurum, gemmæ nascuntur.

*Impij felices,
prij arumnosi.*

Accidit autem hoc certo Dei consilio, qui impijs omnium rerum largitur copiam, sicut etiam auare eam querunt, & apponunt cor ad tale studium: Igitur non sinit Deus ipsorum conatus frustra esse. Interim filij Dei esuriunt, sitiunt, algent, suspenduntur, comburuntur. Cur hoc? Nimirum ut intelligamus nobis alias opes in uerbo promitti, & per filium Dei partas esse, Has cum impij negligant, occupantur corporalibus, quæ affluunt eis, siquidem tanto studio eas querunt.

Sic Romanum Imperium incredibili potentia Deus cumulauit, Turcæ hodie mirabili successu fines suos amplificant. Hoc Dei consilio offenduntur infirmi Filij, itaque ægreferunt, cum impios florere uident, qui Deum & homines rident, se autem in luctu esse, & calamitatibus tantum non opprimi. Sed Deus sic solet, ab initio mundi, sicut Patriarcharum primorum exempla testantur. Cain homicida primus ædificat ciuitatem, Ham optimam terræ partem sortitur.

Psal. 77.

Psal. 73.

Quid igitur mirum, si hodie quoque Turcæ & Pontifices sint felices? Omnibus enim seculis ita in mundo compertum est, quod impij florent sicut fœnum terræ. Contra prius flagellantur quotidie, Sicut egregie Psalmus 73. concionatur, Sed dum sic florent, uere ponuntur in lubrico, ut præcipitentur ad interitum.

Luca 16.

Graue fuit Lazaro intueri in tantis doloribus diuitem, affluentem omnium rerum copia, Sed spectaculum, quod post mortem in inferno Diues ille exhibet, an non miserrimum est? Non igitur offendamur ista impiorum felicitate, Aperiamus oculos spiritus, & cogitemus frui eos transituris & fallacibus bonis in hoc mundo. Nos autem qui affligimur, & in timore Dei uiuimus, habemus spem æterni Regni, ubi e cõtra impij æternis subiicient pœnis.

NIMROD.

PORRO CHVS GENVIT NIMROD, IPSE COEPIT esse potens in terra, & erat robustus Venator coram Domino, Ab hoc exiuit prouerbium, Quasi Nimrod robustus uenator coram Domino.

Nimrod.

NIMROD non numeratur inter reliquos filios Chus, quod forte Nex scorto natus est. Huius historiam Moses diligenter explicat, & celebrat eum præ omnibus Noah posteris. Sicut enim de filio Cain, Hanoch, ante Diluuium commemorauit, eum primum fuisse qui affectaret Imperium, & ædificaret Ciuitatem, quam suo nomine uoluit appellari, ego quæ eo loco sitam puto, qua post diluuium Babel (Nam, sicut etiam ethnicorum Historiæ testantur, pulcherrima eius loci planities fuit) Ita post Diluuium primus Nimrod quesitum orbis terrarum Imperium, nec contentus meridionali parte, extendit manus ad Orientem, qui ad Sem spectabat. Igitur Moses diligentius eius historiam explicat, ut quasi eminentiore in loco magis conspicuus esset, ad terrorem impiorum, & consolationem piorum.

Nimrod quid significet.

Nomen fatale est, Nimrod enim dicitur a Marad, quod significat apostatare & rebellare. Siue quod inuaserit bello fratres, & maxime piorum familias, ut amplificaret fines suos, Siue quod Natio hæc tum ceperit desciscere a Filijs Sem, & religione eorum, ac quesierit sibi singulare Imperium supra omnes filios Noah.

Ideo Moses addit, Ipse cepit potes esse in terra, Nõ iussu diuino, nec uoluntate patrum Sem & Arphachsad, sed per tyrannidem, Non aut sine cæde & sans

& sanguine putabimus hæc gesta esse. Hic igitur primus siue Turca, siue Papa fuit in terra post Diluuium. Fuit enim eius manus contra omnes tum Ecclesias, tum Politias, donec per tyrannidem sibi parauit Imperium, quod tamen non ad ipsum, sed ad Sem pertinebat, sicut etiam sacerdotium. Sed filium Diaboli oportuit patris similem esse, Satan enim homicida est.

Porro potentem in terra esse, non est per se malum, licuit enim ei suo loco regnare, ac tenuit sine dubio optimam partem terræ, Sed non contentus suis finibus, inuadit uicinos.

Et quod pessimum est, non uult tantum esse fortis Venator in terris, sed etiam coram Domino, hoc est, non tantum in Politia uoluit esse potens, sed etiam Regnum tenere uoluit in religione, eam inuadit, & in ea tyrannidem exercet, sicut Papa hodie. Hanc tyrannidem qui habet, non sicut uenatores sectatur lepores, ceruos, apros, sed insidiatur iustis, sanctis, Prophetis & sacerdotibus Dei, hos uenatur, capit & occidit, qui cari Deo sunt, qui fidem habent, in quibus Deus ipse per Spiritum suum habitat.

*Nimrod robu-
sus uenator
coram Do-
mino.*

Nam quis de illo dubitabit, quin sancti Patres habuerint semper coetus suos, & conuenticula sua ubi docerent Iuuentutem, ubi concionarentur, orarent, prophetarent, laudarent Deum? Non enim Ecclesia sine uerbi assiduo usu existeret potest, & semper habuit Ecclesia Sacramenta sua seu symbola gratiæ, & ceremonias. Sic Habel & Cain ad sacrificia a Patre assuefacti, qui tum cultus Dei erat, sacrificabant. Ad hunc modum Sem conuenticula, conciones, cultus, sacrificia, & alias ceremonias habuit, quæ usque ad Abraham durarunt.

*Patres sem-
per habue-
runt suos coe-
tus &c.*

Hæc quæ Sem administrabat a Deo iussus, inuadit Venator hic, & non contentus tyrannide in Republica, etiam in Ecclesia uult dominari, Erigit novos cultus, eos qui coram Deo sunt, opprimit. Nam Moses diserte distinguit duos conspectus, alterum coram Deo, alterum coram hominibus. Quod igitur coram Deo bonum & iustum est, id mundus semper iudicat malum & iniustum.

Sic Nimrod in suis oculis & coram toto Mundo habitus est, quod coram Deo sit fortis Venator, hoc est, est habitus pro Sacerdote summo, pro capite Ecclesiæ, & omnino talis qualem se hodie Papa uult haberi. Nam oculi carnis Papatum non possunt iudicare, quod malus sit. Qui autem Spiritum sanctum habent, & uerbum retinent, hi iudicare possunt. Sicut autem Papæ hoc nostrum iudicium intolerabile est, uult esse caput Ecclesiæ, Ita Nimrod quoque hunc titulum ferro & ui sibi uendicauit, quod uoluit coram Deo esse fortis uenator, hoc est, Dominus in Ecclesia.

*Nimrod fuit
sicut Papa
hodie.*

Ad hunc modum pingit Scriptura tyrannum, qui non tantum aliena Regna, sed religionem quoque inuadit, idque pulcherrima specie, ut nemini subolescat, hoc agi, ut coram Deo uenator sit, seu, ut in Ecclesia dominium querat, Sicut Papa fecit, qui se seruorum seruum appellauit.

*Tyrannus,
Papa seruus
seruorum.*

Hac specie Nimrod quoque textit consilia sua, ut haberetur pius, clemens, reipublicæ utilis, & Ecclesiæ necessarius, alioqui non erat habiturus tantum applausum uulgi, Sed uere Nimrod est apostata & tyrannus, uexator & direptor generis humani, ac postea persecutor & occisor sanctorum hominum & uerorum Sacerdotum, qui conati sunt ei titulum tam magnificum eripere, & hominum salutem consulere. Nam Pij qui uerbum retinent, nec possunt, nec debent impiorum consilia & conatus dissimulare. Hoc cum faciunt, intentatur eis gladius & arma, & exercetur iniusta tyrannis in Ecclesiam.

Quod igitur Nimrod appellatur uenator, hoc ne utiquam intelliges de illa usitata Principum uenatione, cui tamen quidam insano studio sic indulgent, ut etiam serijs negocijs eam anteponant, & malint strenui Venatores quam sapientes Gubernatores æstimari. Sed ostendit Moses Nimrod homines,

*Nimrod
uenator.*

DECIMUM CAPVT

homines, non feras uenatum & persecutum, ac præcipue eos, qui Ecclesiam gubernabant doctrinâ.

Titulus Principum &c.

Hic igitur Titulus addendus erat impiorum Principum titulis & pingendus in ipsorum insignibus, Sicut Moses facit, qui ab hoc dicit natum Prouerbi-um, Quasi dicat, hic postea generalis titulus fuit omnium Tyrannorum & Principum, Huius enim exemplum secuti, non solum inuaserunt Respublicas & Regna, ut auferrent dignitatem & potentiam suam, sed etiam usurparunt ius in Ecclesiam. Sicut nostro tempore Moguntinus Episcopus, præterquam quod expilauit Episcopatum suum, etiam Ecclesias perturbat, dum sanctam doctrinam excludit & cogit homines ad impios & idolatricos cultus.

Robustus Venator.

VOcat autem Moses, Robustum Venatorem, cui nemo resistere potuit, Habent enim cum apostasia & perfidia coniunctam potentiam Tyranni, qua muniti facile perficiunt quod uolunt. Mihi non dubium est, quin Moses uoluerit hac quasi pictura complecti Legendam omnium tyrannorum, qui etiam posterioribus temporibus in Rempublicam & Ecclesiam erant grafsaturi, quod uocat Nimrod potentem persecutorem sanctorum Dei, & hostem uerbi ac Ecclesiæ. Quæ sequuntur pertinent ad descriptionem Regni, quod Nimrod sibi parauit.

FVIT AVTEM PRINCIPIVM REGNI EIVS
Babel, & Erech, & Acad, & Calne in terra Sinear.

VIDE, pessimus nebulo primo inuadit populum Dei, & eam lineam ex qua erat nasciturus Christus, Huic enim, sicut supra diximus, obueit post Diluuium Iudæa cum orientalibus regionibus. Notum autem est, quod terra Sinear uocatur planities, in qua postea ædificata est Babel, quæ fuit principium regni Nimrod.

Sinear.

De Babylone tetrapoli.

Exponitur autem fere hic locus ad hunc modum, quod una & eadem ciuitas Babylon fuerit diuisa in quatuor partes, & earum nomina fuisse Babel, Erech, Acad, & Calne. Nam Plinius tanta dicit fuisse magnitudine, ut habuerit quadraginta sex Curias & plebes. Et Aristoteles autor est, Babylonem non Ciuitatem, sed Prouinciã fuisse, cinctam muro. Itaque nihil mirum, si tanta Ciuitas in quatuor principales seu partes, seu ordines distributa fuit. Sicut Roma, distributa fuit in Patritios, seu senatum, Equites, Plebem, & Colonos, Et Hebron ideo kiriat Arba uocatur, quod fuerit Tetrapolis.

Sileucia.

Ad hunc modum presentem locum quidam exponunt, Sed mouet me, cum hanc sententiam non sequar, quod uideo in Prophetis Calnen celebrari, quæ postea Seleucia uocata est, in quam Seleucus transtulit emporium, ad debilitandam & exhauriendam Babylonem. Absurdum autem fuerit, somniasse, quod Seleucia fuerit pars Babylonis, a qua longe fuit disita. Itaque et si de Erech & Acad, quid sint, nihil possim ostendere, tamen sententiam de Babel tetrapoli non sequor.

Et nobis satis est scire, quod Babylon ædificata sit a Nimrod, forte eo in loco, quo prius Cain ædificauerat ciuitatem, Hanoch. Item, quod Babylonium regnum ceperit per Nimrod, id paulatim ea incrementa sumpsit, ut a Daniele numeretur prima Monarchia. Sicut autem regna sua quasi fata habent, quibus moriuntur, Ita Historiæ sacre ostendunt regiam dignitatem translata postea ad Niniuem & Assyrios, quanquam inde quoque rursus ad Babylonios deuoluta est.

Queritur autem hic, an Babel ædificata sit ante istam celebrem Turrim, quam excitauerunt filij Ham in terra Sinear? Ego et si certi quod dicam

dicam nihil habeam, tamen sentio Nimrod fuisse autorem eius ædificij, ut sibi pararet æternum nomen in Mundo, & apud posteros. Postquam autem diuinitus confusam & impeditam hanc ædificationem uidit, confusis linguis, tum demum cepit ædificare ciuitatem Babel. Atque hanc sententiam ut sequar, facit appellatio Babel. Hoc enim nomen ex euentu inditum Ciuitati esse res arguit.

Habemus ergo iam primum Regem & Imperatorem mundi, qui, etsi est hostis Ecclesiæ & Dei, tamen totius Orientis imperium occupat. *Primus mundi Imperator.*

DE TERRA ILLA EGRESSVS EST ASSVR,
& ædificauit Niniuen, & Rehoboth, Ir & Calah, Res-
sen quoque inter Niniuen & Calabh, hæc est Ciuitas
magna.

POSTQVAM Babylonium regnum confirmatum est, succe- *Niniue ædifi-
cata ab Assur.*
dentibus temporibus Assur inde egressus ædificauit ipse quoque ciui-
tatem Niniuen, cuius etiam Gentium historiæ meminerunt, ac translatum in
eam est Imperium totius Orientis. Sed qua occasione & quibus temporibus
Babylon uastata sit, nusquam extat.

Faciunt autem Niniuen quoque Tetrapolin, ac Ionæ historia ostendit am-
plissimam fuisse Ciuitatem, cuius hodie Europa similem non habet. Quod si
fuit tetrapolis, Niniue fuit ceu meditullium & optima pars Ciuitatis in qua
aula fuit. Rehoboth fuit negociatorum, Ir senatus, Calah autem colonorum.
Ab his partibus, Resen fuit aliquantulum semota, in qua habitauerunt hor-
tulani. Nihil enim habemus certi, coniecturas sequimur in tanta uetustate.

DE Assur quoque disputatur. An is sit, qui numeratur in genealogia Sem, *De egressu
Assur qui Niu-
niuen ædifica-
uit.*
an uero alius: Ego quanquam certi nihil possum polliceri, tamen si lice-
ret diuinare, ita existimarẽ, Assur filium Sem de terra Babylonis egressum,
sicut postea Abram exiuit de terra Chaldaeorum, uocabatur Abraham diuis-
nitus, nec deserbat patriam sponte.

Assur autem improbitas & furor impiæ generationis Ham exire coe-
git, quod nõ potuit ferre impios cultus & idolatriam posterorum Ham. Ces-
sit igitur furori eorum & coniunxit se cum nostris Maioribus, cum posterita-
te Iapheth, ut his aliquanto esset uicinior, & ædificauit Niniuen. Ideo Domi-
nus Niniuen dilexit, sicut apparet ex Ezechiele & Iona, ac ornauit eam ut *Niniue.
Ezech. 31.*
esset Monarchia, Ideo comparat eam Ezechiel formosissimæ arbori, & late
patenti.

Tandem ad has reliquias Sem etiam Ionas missus est, ac conuersa Nini-
ue egit pœnitentiã & agnouit Dominum ac seruata est. Nec temere est, quod
Jonas eam appellat ciuitatem Dei magnam. Nam quod ideo Dei ciuitatem *Niniue ciuitas
Dei magna.*
appellet, ut Iudæi somniant, quod magna fuerit, hoc ualde ridiculum est.
Quicquid enim Deus facit magnum est, & si id tantum ad unum hominem
pertineat. Ideo potius Dei ciuitas appellatur, quia habuit ueram religionem,
& diuinitus conseruata est, propter bonum uirum Assur, qui impatiens Ido-
latriæ, deseruit priscam Babylonem, & migrauit in aquilonares partes ad Ia-
phitas, atque sibi collegit Ecclesiolam.

Hæc coniectura mihi præ alijs placet, de hoc Assur, qui exiuit e Babylo-
ne, uisans scandalũ idolatriæ, & cogitans de Ecclesia sanctæ posteritati relin-
quenda, Nam cum historiæ nihil de hac re doceant, præter coniecturas nihil
habemus.

Quia autem, sicut supra de Babylone, ita hic quoque de Niniue dicit,
ædificatas cum ea alias tres ciuitates, Rehoboth, Ir & Calah. Nunc in
Ee eam coe

DECIMUM CAPVT

eam cogitationem deflecto, quod Tetrapoles non fuerint unus aliquis locus muro uno cinctus, sed quatuor Ciuitates in diuersis locis, quæ tamen ab uno Principe gubernatæ sunt.

*Hexapoles.
Silesia.*

Sicut Silesia habet hexapoles, quæ licet nominibus & loco differant, tamen singule habent nomen hexapolis, & agnoscunt eundem Dominum. Sic Calne quæ Seleucia est, potest esse tetrapolis Babylonis. Apud nos Eluecij habent multas & potentes Ciuitates, sed unum omnium consilium est. Sicut Amphictionicum apud Græcos, fortasse ad hunc modum tetrapoles fuerunt in regno Babylonio & Assyrio.

Assyrium regnum.

Ac Assyrium magnifice commendatur in Scripturis, non solum propter politicam administrationem, sed magis propter religionem, & quod unus Ionæ ad eos missi concionibus credidit. Habuit autem non tantum Regem & Monarcham, sed etiam alios ordines Principum, Sacerdotum &c. Hi si non admississent Ionam, sed etiam occidissent. Ac pia posteritas Sem, etsi degenerauerat, tamen uerbum amplexa, in uiam redijt, & Dominus eam recepit in gratiam.

Postea iterum degenerauit, sic enim solet, ex Angelis fiunt Diaboli, ex Ecclesia hæretici. Itaque uastata est, sicut minatur Esaias capite 36. forte sub Asserhaddon filio Sanherib, dissidentibus inter se filiis post interfectum patrem, & monarchia Babylonem translata est, non ad illam ueterem a Nimrod ædificatam, quæ uastata est, sed ad nouam Babylonem, cuius primus Monarcha Nebucad Nezar uastauit regnum Iuda.

AT VERO MIZRAIM GENVIT LVDIM,
Anamim, Leabim, Naphtuhim, Pathrusim, & Casluhim, de quibus egressi sunt Philistim & Caphthorim.

*Ludim.
Leabim.
Pathrusim.*

HÆC quoque maxima ex parte nuda nomina sunt, & quasi caudauera seu Regionum, seu populorum. Ludim putant Lydos esse. Leabim, Libas, Pathrusim iudicantur esse qui Esaiæ ii. uocantur Pathros, hodie fortasse sunt qui Africae partem colunt, aut sicut alij opinantur, Numidæ & Mauritanii, nam apud Esaiam cum Aegyptijs coniunguntur.

QUod Iudæi nugantur, Pathrusim & Casluhim, commutasse uxores, & ex eo adulterio egressos, hoc est, natos Philistim & Caphthorim, ineptum est figmentum. Non enim de generatione, sed de migratione intelligendum est uerbum egrediendi, quod Philistim & Caphthorim noluerint cohabitare Pathrusinis & Casluhimis. Fingunt autem hæc Iudæi ad celebrandam suam gloriam, quanquam contra grammaticam, Egredi enim non significat ex adulterio nasci.

Habemus iam tres Plagas orbis terrarum, Aquilonem, Occidentem & Meridiem, restat Oriens.

CANAAN AVTEM GENVIT ZIDON PRIMOGENITUM SUUM, & Heth, Item Iebusi, Emori, Gergosi, Hiui, Arki, Sini, Aruadi, Zemari & Hamathi. Hinc sunt propagatæ familiae Cananæorum, Fuit autem terminus Canaan, si uenias a Sidone per Gerar usque ad Gazan, & si eas per Zodomam, Gomorram, Adama, & Zeboim usque ad Lasan, Hi sunt filij Ham cum cognationibus, linguis, terris & gentibus suis.

Zidon

ZIDON notus est, Hethitas, Iebuseos, Emoreos, Girgoseos & fortasse alios quoque Moses uidit, Sed postea excisi sunt a populo Dei partim, partim a gentibus alijs, ea loca occupantibus. Zemari nota est, Sicut Hemath quoque quæ est Antiochia.

HIC mihi ad superiora uerte oculos atque animum, Canaan maledictus est ab auo Noah, Sed hic non solum superat liberorum multitudine, sed etiam præstantissimum in toto orbe terrarum locum occupat. Nam populi qui hic recitantur a Mose, reliquerunt eam portionem quam pater Ham occupauerat, Ei enim obuenerat meridionalis plaga, Hæc autem portio obuenerat cum oriente pio Sem. Sed impiorum fortuna in hac uita semper melior est quam piorum, Itaque posteritas impij Ham, quæ tamen maledicta erat, benedictam Sem posteritatem finibus suis pepulit, & occupauit Palestinam, Syriam, & uicina loca usque ad Babylonem.

Impij in hoc mundo felices.

Hæc argumento sunt, Non esse Hominem conditum ad hanc uitam, Nam cum impijs tam sit bene in hac uita, restat alia uita in qua affligentur. Sicut e contra pij in alia uita sentient afflictionum, quas hic sustinent, æternam compensationem.

Mihi non dubium est, terram Canaan fuisse delicias totius orbis terrarum. Itaque facile illis accedo, qui eo in loco fuisse ante Diluuium paradysum putant, Nec peccat qui credit eo ipso in loco, quo Christus mundo uitam sua morte restituit, fuisse arborem, quæ Homini, decepto per Serpentem, exitium attulit.

Terra Canaan.

Non tamen perpetua fuit Cananeorum felicitas, dederunt enim impietatis poenas eieci & excisi per populum Dei. Hunc enim triumphare tantum oportet, Quanquam manserunt quedam impiorum reliquiæ, Sicut in carne nostra, etiam cum iustificati sumus, reliquiæ peccati manent, ne scilicet simus otiosi, sed habeamus exercitia pietatis.

Cananei excisi per Israelitas.

Terminus a Zidone usque ad Gazam, complectitur littus maris mediterranei, ornatum opulentissimis & pulcherrimis ciuitatibus. Zidon ad aquilonem, Gaza ad meridiem posita est. Non longe a Zidone Tyrus fuit nobilissimum totius Asiæ emporium. Inde ad occidentem sunt Ptolemais, Cesarea, Apollonia, Ioppe, Azotus, &c. Sodoma fuit terminus ad Orientem. Laſam putant esse quam Romani appellarunt Cesarem Philippi in tribu Dan.

Laſa.

GENERATIO SEM.

IPSI SEM QVOQUE NATI SVNT FILII,
Patri omnium filiorum Eber, fratri Iapheth maioris. Filij Sem, Elam & Assur, Arphachsad, Lud & Aram.

HIC questionem mouent, Cur Sem nominetur pater omnium filiorum Eber, cum tamen non sit filius Sem, sed pronepos ipsius Arphachsad, qui est tertius filius Sem? Ac Iudæi fere in eam sententiam disputant, quod hoc ideo fiat, quia ab hoc Eber, populo Dei nomen sit inditum, ut uocentur Ebræi, Quanquam mallent hanc appellationem ab Abraham deduci, sed mihi hæc uidetur uerior sententia. Hic Eber fuit pater ipsius Peleg, cuius tempore, ut Moses postea commemorat, linguæ ceptæ sunt diuidi, ædificante Nimrod & posteris Ham, turrim Babylonicam.

Cur Sem uocetur Pater filiorum Eber.

Dictum autem supra est, Assur egressum ex terra Sinear, eam ob causam, quod consentire in idolatricos cultus a Nimrod institutos noluerit. Ita que cum egressus.

Assur ex terra Sinear

Ee ij

DECIMUM CAPVT

que cum non posset inter Idolatras securus uiuere, declinauit ad Aquilonem, ubi posteritas pij Iapheth erat.

Vt igitur inter filios Sem esset differentia, Moses Sem Patrem omnium filiorum Eber uocat, ut sciretur ex posteritate Eber nasciturum Christum. Hæc tanta dignitas est, ut reliquos, quanquam ipsi quoque dignitate præstent, nolit censerī filios Sem præ hoc Eber, Christi parente.

Elam.

ELAM Persæ sunt, nobiles non tantum, quod Monarcham habuerunt, summum principem Cyrum, sed quod habuerunt cognitionem Dei & ueræ religionis, a Daniele ostensam.

Arphachsad.

Arphachsadi nomen, fortasse imitati sunt Græci in nomine Arbaces, quo is dictus fuit, qui Sardanapalum uicit.

Assur.

Astur sunt Assyrj.

Lud.

Lud putant Lydios, Sed supra Ludim in posteritate Canaan Lydij dicti sunt.

Aram.

Aram Syria est, Notum autem ex historijs est eam esse duplicem, alteram Mesopotamiæ, alteram Phœnicia, Hinc & Armeniam dictam putant.

FILII ARAM, VZ, HVL, GETHER ET Mas.

HI sunt ignoti nobis, Nisi VZ, ex cuius terra Iob fuit.

PORRO ARPHACHSAD GENVIT Selah, & Selah genuit Eber, Eber quoque nati sunt duo filij, Nomen unius Peleg, Nam in diebus eius diuisa est terra, & nomen fratris eius Iaketan.

EBER EST quartus a Sem, Hic post Sem maxime celebratur, quod ipse quoque sit inter maiores Christi. Huius tempore accidit, ut Nimrod ex meridionali plaga irrueret in Orientem, & piam posteritatem inde eijceret, Itaque boni Patriarchæ mutarunt sedes, sicut de Astur supra diximus.

IAKETAN AVTEM GENVIT ALMODAD, Saleph, Hazarmaueth, Iarah, Hadoram, Vsal, Dikela, Obal, Abimael, Seba, Ophir, Heuila, & Iobab, Omnes isti filij Iaketan, Fuit autem habitatio eorum a Mesa si pergas ad Sephar montem orientis.

Hi sunt filij Sem, secundum familias suas & linguas suas, & terras & gentes suas. Hæ itaque sunt familiae filiorum Noah secundum generationes suas in populis suis, Et ab illis diuisæ sunt Gentes in terra post Diluuium.

India nobis ignota.

HI OMNES sunt Indici populi, nobis ignoti, quod India plene ex omnibus totius terræ partibus nobis minime sit cognita, Alioquin fortasse similitudo nominum quædam patefaceret, quanquam illa quoque hac ætate mutantur a nauigatoribus.

Mons

Mons Sephar forte est Ararat, seu Imaus. Hæc nomina cum lego cogito de miseria humani generis. Etsi enim habemus præstantissimum donum Rationis, tamen sic calamitatibus obruimur, ut non solum originem nostram & seriem Maiorum nostrorum, sed etiam ipsum conditorem Deum ignoremus. Inspice enim Historias omnes gentium, si solus Moses non esset, quam tu scires hominum originem?

*Deploratio
cæcitatibus ho-
minum si uer-
bo sint desti-
tuti.*

Aristoteles homo acutissimus, quem etsi cum Cicerone libente confesso, tamen ingenij laude superiorem fuisse existimo (Nam Ciceronis studia reipublicæ negocijs non parum sunt impedita) Hic cum de hominis origine cogitat, uolentia quadam ab ipsa ratione eo impellitur, ut statuat, nec primum nec ultimum esse Hominem. Platonem non iudico de hac re serio disputasse, sed suorum temporum Philosophos uoluisse ridere, igitur eius testimonio hic non utor.

*Aristoteles
nescit origi-
nem hominis.*

Sed si Aristotelis sententiam, qui serio de his rebus cogitauit sequaris, quæ sibi sequentur absurda, Primum enim ineuitabili consequentia sequetur, quod Anima sit mortalis. Philosophia enim non solum nescit aliquod infinitum in potentia, sed simpliciter plura infinita dicit esse impossibilia, sicut uacuum & dimensionum penetrationem. In actu infinitum agnoscit, sicut uidemus transeuntes & uenientes homines, tam longa annorum serie, quam Aristoteles putat esse potentia infinitam. Hæc scilicet nostræ rationis est sapientia, ut nostram nesciamus originem, si absit uerbum.

Sicut autem ingenio Aristotelem Ciceroni antepono, Ita Ciceronem uideo de his ipsis rebus disputasse multo prudentius, Cauet enim sibi ab hoc loco, de infinito, tanquam a periculoso scopulo, & arripit locum religionis, hoc est, transfert disputationem ad Creaturæ considerationem, quæ alio quo modo iudicari a ratione potest. Videt tam concordēs superiorum motuum rationes, uidet certas temporum uices, certas formas terrarum nascentium, uidet Hominem ad id conditum, ut & intelligat hæc, & ijs fruatur.

Cicero.

Itaque eo deflectit sententiam, ut statuat, & Deum esse æternam mentem, cuius prouidentia omnia ista sic gubernantur, & Animam hominis esse immortalem. Et tamen etsi hæc statuat, tamen ceu fluctibus quibusdam cogitationum obruitur, ut nonnunquam hæc ipsa sententia tam firmiter apprehensa, manibus quasi elabi uideatur. Nam illa de infinito disquisitio uolentissima est, & locus religionis a ratione nobis iterum excutitur, cum uidemus tam uarijs calamitatibus naturam hanc oppressam esse.

Huius nostræ miseriæ, hoc est, horribilis cæcitatibus, nos præsens locus admonet, qui nos docet de rebus toti mundo ignotis, Quid enim præter uocabula de potissima secundi Mundi parte habemus? De primo enim qui ante Diluuium fuit, taceo. Græci uoluerunt conseruatam suorum negociorum Historiam, sicut Romani quoque, Sed quantum hoc est ad superiorum temporum rationem, de quibus hoc in loco Moses catalogum nominum texit, non rerum?

Existimes igitur hoc caput Genesis esse tanquam speculum, in quo cernitur quid nos Homines simus, creatura scilicet per peccatum sic deformata, ut nostram originem, imo Deum ipsum Conditorum nostrum nesciremus, nisi uerbum Dei has quasi scintillas luminis diuini nobis ex longinquo ostenderet. Quid igitur est uanius, quam gloriari de sapientia, de opibus, de potentia, & alijs sic in totum euanescentibus rebus?

*Caput Ge-
nesis 10.*

Merito igitur sacra Biblia magni facimus, & ducimus summi thesauri loco, Hoc enim ipsum caput, etsi mortuis uocabulis iudicatur plenum, Tamen continet ceu filum a primo mundo usque ad medium & finem, omnium rerum ductum. Ab Adam in Seth transfertur promissio de Christo, A

*Commendatio
Bibliorum.*

Ee iij Seth in *sacrae literæ*

DECIMUM CAPVT

ostendunt lineam
Christi a
primo homine
usque.

Seth in Noah, A Noah in Sem, & a Sem in hunc Eber, a quo Ebraea gens nomen accepit, tanquam haeres, cui promissio de Christo destinata est, praesentibus omnibus totius mundi populis. Hanc cognitionem nobis sacrae literae ostendunt, His qui carent, uiuunt in errore, confusione & im- pietate infinita, Nam & seipso ignorant, qui sint & unde sint.

CAPVT VNDECIMUM GENESIS.

PERTINET ET HOC CAPVT

ad exemplum eximium sanctissimi Patriarchae Noah, & familiae eius praesertim pia, ut uideamus quantum fidei & pietatis in sanctis uiris fuerit, praualente & regnante mirabili malicia, inuidia, & tyrannide in filiis hominum.

Beata erat terra uniuersa aliquandiu post Diluuium, Erat enim unus sermo omnium, quod non exiguum uinculum fuit concordiae, & ad religionis doctrinam conseruandam imprimis erat utile. Nam recens memoria immensa irae Dei in Diluuium retinebat animos in timore Dei, & reuerentia Maiorum.

Hanc beatitudinem primus Ham, Noah filius turbat, Is tanquam oblitus tantae irae, primū autoritatem Patris contemnit, & ex eo ludos facit, quem reuereri debebat, sicut supra audiuimus. Deinde a Patre & fratribus pijs discedit, ac sibi nouum in terra regnum parat. Tandem ex filio maiore natus scitur ei nepos Nimrod, qui confirmata potentia per tyrannidem, piam posteritatem Noah uarie affligit, & sibi regnum parat solusque rerum potitur.

Hoc caput
ostendit origi-
nem falsae ec-
clesiae.

Sicut igitur cum Adae duo filij nati essent, duplex ex ijs populus oritur. Cain enim a patre discedit & instituit peculiarem Ecclesiam sine mandato Dei, contempta uera Ecclesia. Ita quoque hic fit in filiis Noah, Nam ex Ham originem ducit falsa & mendax ecclesia, tanquam ex fonte impietatis & maliciae. Hanc Historiam & quasi initia huius pestis grassantis in Ecclesiam, hoc in capite Moses explicat.

Fabulae de tur-
ri Babel.

Porro hoc caput non clare ostendit, quale fuerit peccatum aedificantium turrim Babel, Itaque tum de ipsa aedificatione, seu turri, tum de peccato, aedificantium uariae sunt opiniones, ac quanto quisque plus audaciae habet, tanto liberius de utroque pronunciat. Ac uulgus quoque non abstinuit a fingendis fabulis, Ita enim narrant, altitudinem fuisse nouem miliarium, Cum autem linguae confunderentur tertiam partem auulsam uentorum ui & tempestatibus, terram subsedis, & nunc tantum extare tertiam partem. Altitudinem autem fuisse tantam, ut inde Angelorum in caelo canentium uoces ex audirentur.

Sed stulta haec omittimus, Illud inquisitione dignius est, ut de peccato aedificantium cogitemus, quod ex textu non plane potest intelligi.

De peccato
aedificantium
turrim Babel.

Lira in ea opinione est, ut statuatur hanc aedificationem eo consilio a posteris Ham ceptam, ut tutum haberent locum in quem se reciperent, si de nouo Diluuium perdere mundum Dominus uellet. Sed hoc ut non credam, primum mouet me manifesta promissio, quam Ham quoque audiuit, non futurum, ut amplius Diluuium pereat tota terra. Deinde norat Ham quindecim cubitis superasse diluuium altissimos montes totius orbis terrarum. Non itaque tam

que tam stultos fuisse existimo, ut cogitarent se tantæ altitudinis molém excitare posse, quæ a diluuió seruaret.

Igitur in eo puto epítasin esse, quod dicunt, Age ædificemus NOBIS Peccatum est ciuitatem & turrim. Hæc enim uox significat animos securos & fidentes præsentibus rebus, non fidentes Deo, & contemnentes Ecclesiam, quæ potentia & splendore omni caret. Peccatum est significanti, securitas & superbia.

Quod igitur de tuto loco contra Diluuij grafsantis uim Lyra recitat, puto allegoricam fabulam esse, qua uoluerunt Patres pingere homines egregie contemnentes Deum, & putantes aliquid præsidij esse in sua potentia contra iram Dei. Nam de animo securo; & non timente Deum, licet quiduis fabulari, & tamen non satis poterit pingi impietas.

Nec mihi dubium est, quin hæc ipsa Historia, occasionem dederit fabulæ de Gigantibus, capientibus consiliu de Ioue deturbando de cælo, & Gigantes. Deucalionis fabula. montes montibus imponentibus, Sicut Deucalionis quoque fabula ex historia diluuij nata est, Nam sermonibus hæc Patrum etiam inter gentes innotuerunt. Itaque hoc peccatum nihil aliud fuisse existimo, quam insignem securitatem & superbiam coniunctam cum contemptu Dei. Ita enim solent impij, successu inflati, se in sinu Dei sedere putant, & magna confidentia quiduis audent.

Sicut autem peccatum Ham non tantum fuit ecclesiasticum peccatum, sed Peccatum Nimrod politicum etiam politicum. Nam & Patrem sanctissimum risit, & religionem ac doctrinam eius contempsit. Discedens enim a Patre, sicut supra audiuimus, & ex ecclesiastica politiam nouam, & religionem nouam instituit, Ita Nimrod nepos eius tum cum. politicæ, tum ecclesiasticæ peccauit. Nam religionem ueram non curauit, & exercuit etiam iniustam tyrannidem in Patruales, quos ex patrijs finibus eiecit. Nam dubium non est, quin hi, quos Moses dicit ad Orientem migrasse, fuerint Nimrod & alij Ham posterij. Ita enim initio huius capite Moses clare ostendit. Hæc igitur peccata etiam poenam suam habuerunt, de qua paulo post commemorabit Moses.

Itaque hæc uerba atrociter interpretanda sunt, quæ ita simpliciter Moses posuit, quod se mutuo cohortantur ad ædificandam turrim & ciuitatem. Quasi dicat Moses, An non hæc ingens superbia, & magnus Dei contemptus fuit, quod non consulto Deo, proprio consilio tantam rem ausi sunt: Piam posteritatem Sem pellunt suis sedibus, & de toto orbe subiugando cogitant, præcipue autem de opprimenda Ecclesia. Hoc igitur peccatum est horribilis lapsus ab Ecclesia, a uerbo & ab ipsis Angelis Dei ad diabolum, & in uoluit non tantum peccata contra primam tabulam, sed etiam contra secundam.

Emphasis igitur in eo est, quod dicunt, ædificemus NOBIS ciuitatem & turrim, non Deo, non Ecclesiæ Dei, sed ad opprimendam Ecclesiam. Item faciamus NOBIS nomen, Hi profecto non sunt de eo solliciti ut Dei nomen sanctificetur, qui sui nominis amplificandi tanto studio tenentur, & sine dubio humiles casulas sanctorum Patrum, & fratrum egregie contempserunt, siquidem tam sumptuose ædificant.

Nec otiosum est, quod dicunt, caput turris usque ad cælum debere pertingere. Non enim referendum hoc tantum est ad altitudinem, sed Turris cælo uicina. significant quoque locum cultus, ut intelligas Deum proxime hanc turrim habitare. Ita enim solet Satan, ornat se titulo diuinitatis, & superstitionem uult haberi pro religione.

Ecclesia nostro seculo capitaliores hostes non habet, quam Turcam & Pontificem. At uterq; nomine Dei se uenditat, & nihil non se hoc titulo obtinere posse putat. Interim nos audimus, hæretici, semen Satanæ, Apostatæ, se diciosi,

Ec iij Hæc

VNDECIMVM CAPVT

Hæc omnibus temporibus hoc modo gesta sunt, etiam illis primis temporibus ante Diluuium & post diluuium. Nam posteritas Ham hoc in loco talis pingitur, quod contempserit Ecclesiæ humilitatem & pietatem, nec tantum ædificari politico consilio Babylonem, sed speciem religionis addiderit, ut crederetur iste locus Cælo proximus & Deo gratissima sedes.

Nimrod Apostata.

VERVM igitur uerbum est, quod omnis Apostata est persecutor sui ordinis. Nam quia Ham cum sua posteritate ab Ecclesia discessit, hoc egit postea, ut Ecclesiam premeret & se ac suos eueheret. Sic Satan postquam discessit a Deo, & angelis seu cœlesti Ecclesia, Deum & Ecclesiam immani odio prosequitur. Et ut hoc cum successu aliquo possit facere, se transformat in Angelum lucis, & sibi diuinitatem sumit. Ita hic in medio Babylonis se quasi Deum facit, & sibi Ecclesiam parat, ad ueram Ecclesiam opprimendam.

Decet autem pios facere paria, ut postquam Satanæ Ecclesiam deseruerunt, & ab ea apostatarunt, eam odisse quoque incipiant. Sic nos Dei gratia sumus sancti Apostatæ, defecimus enim ab Antichristo & Satanæ ecclesia, & coniunximus nos cum filio Dei & uera Ecclesia, cum hac nos stare & falsam ecclesiam oppugnare decet.

APOSTASIÆ igitur peccatum hoc in loco Moses ostendit, quod posteritas Ham, Nimrod & alij defecerunt a Deo & uerbo, a Patribus & Ecclesia, non tantum quod ad politicam societatem attinet, sed magis quod attinet ad religionem & cultus, Ambulauerunt autem in adiuuentionibus & desiderijs suis.

Nam per se peccatum non fuit excitare turrim, ædificare ciuitatem, Fecerunt enim eadem Sancti quoque, & Asur, quem omnino Sanctum fuisse puto, ædificauit Niniuen, quod cum impijs hominibus non posset diutius habitare. Hoc autem peccatum est, quod ad istam ædificationem addunt suum nomen, quod contempto Noah & uera Ecclesia, de regno cogitant, quod statuunt se Deo proximos, quos exaudiat Deus, quibus successum ad dat, Ipsum autem Noah a Deo desertum & abiectum iudicant.

Pictura hypocritarum.

Est igitur in hac Historia depicta impietas, consilium, studium, & cogitatio omnium impiorum, præcipue autem hypocritarum, qui soli sibi Sancti & Deo proximi uidentur, ac regnare uolunt in terra. Hoc peccatum si alio nomine appellare uoles, uere est blasphemia nominis Dei, & uiolatio Sabbathi, est fœda idolatria qua gloria Dei uiui mutatur in uitulum, hoc est, in idolum cordis. Hæc peccata pariunt alia, odium scilicet ueræ Ecclesiæ, persecutionem, tyrannidem, cædes, rapinas, stupra quoque & adulteria. Nam falsa ecclesia semper est persecutrix ueræ Ecclesiæ, non tantum spiritualiter per falsam doctrinam & impios cultus, sed etiam corporaliter, per gladium & tyrannidem.

Pœna ædificationis diuisionis linguarum.

HOC peccatum dicit Moses secutam pœnam, diuisionem linguarum, quæ leuis pœna fuisse apparet, Sed profecto horribilis est, si respicias ad grauissima incommoda, quæ hanc linguarum diuisionem sunt secuta; Nam primum linguæ similitudo firmissimum uinculum est societatis humanæ & concordie. Nam hic quoque uerum est, quod prouerbio dicitur, Similes similibus facile congregari, Germanus libenter cum suæ gentis homine colloquitur, & conuersatur. Vbi autem linguæ diuersæ sunt, ibi non solum nulla commercia intercedunt, sed etiam in animis odium nascitur eius gentis, cuius tu linguam non intelligis. Sic Gallus odit & contemnit Germanos, Itali oderunt & contemnunt præ se omnes Nationes.

Diuisio linguarum seminarij malorum.

Apparet igitur ex ista linguarum diuisione, dissociatos animos, mutatos mores.

tos mores, mutata ingenia, & studia, ut uere eam appellare possis seminari-
um omnium malorum, Nam & Politia & Oeconomia turbationem exci-
tauit.

Hæc etsi grauissima incommoda sunt, nihil tamen ad hoc sunt, quod eti *Diuisio lingua*
am Ecclesias turbauit hæc linguarum diuisio, & occasionem dedit *in in rum Ecclesie*
finitum patentis idolatriæ & superstitionis. Quis enim non uidet ministerij *nocuit.*
rationem ista linguarum mutatione pene totam sublatam? Nam Eber, qui si-
ne dubio primam & ueram linguam retinuit, alios posthac non potuit doce-
re, quorum linguam non norat, & a quibus non poterat intelligi.

Magnum igitur noui Testamenti beneficium & singulare miraculum
est, quod Spiritus sanctus in die pentecostes per uarietatem linguarum, o-
mnium nationum homines, in unum corpus unius Christi capitis rededit. *Christus per*
Christus enim coagmentat & coniungit omnes in unam fidem per Euangeli *spiritum san-*
um, manentibus tamen diuersis linguis, destruens maceriam, non tantum re *ctum medetur*
conciliando nos per suam mortem Deo, & loquendo ad nos noua lingua, *hinc malo,*
Sed etiam foris faciendo concordiam, ut quasi diuersi greges, socientur sub *quod lingua*
uno Pastore & colligantur ad unum ouile. Hoc Christi beneficium est, quod *sunt diuisa.*
cum sit commune omnibus, nihil offendit dissimilitudo, quæ est in externa
uita.

Huic igitur hoc donum feramus acceptum, quod grauissimam hanc pœ-
nam, quæ fuit origo & seminariū omnium malorum & discordiarum, per
Spiritum sanctum tulit e medio, & attulit ad nos sanctam concordiam, etiam
si linguæ diuersæ maneant. Nam ubi mediator Christus non agnoscitur, ibi
sicut linguarum, ita etiam animorum discordia, & horribilis cœcitas est. Igi-
tur cum perlustramus omnes omnium gentium & temporum Historias, ui-
demus uarios bellorum motus, magnam morum, religionis & opinionum ua-
rietatem, ex ista linguarum diuersitate natam, Huic malo mederi Christus no-
uo miraculo uoluit.

Ego Italum non intelligo, nec Italus me, itaque naturalis quasi occasio
ire & inimicitia inter nos est. Sed si Christum utrique intelligimus, tanquam
nostra membra nos inuicem complectimur & exosculamur. Vbi autem Chri-
stus non est, ibi regnat adhuc hodie pœna Babylonica, diuisio linguarum, *Babylonica*
quæ certam animorum diuisionem parit, & turbat non tantum œconomiam *pœna.*
& politiam, sed etiam religionem & Ecclesiam.

Monet autem tam horribilis pœna, ut caueamus nobis, ne apostatemus *Collatio pœ-*
ma uerbo, aut nos alijs antepo-
namus, tanquam meliores & sanctiores. *narum diluuij*
Hoc enim quia posteritas Ham fecit, tã horribilis pœna secuta est, quæ haud *et diuisionis,*
scio an non plus mali dederit generi humano, quam ipsum Diluuium. Hoc e- *linguarum.*
nim tantum unius temporis hominibus nocuit, Illud autem durat usque ad
mundi finem. Quanquam Christus aliquam opem tulit nobis per Spiritum
suum, Sed quantula ea pars est, quæ uerbum amplectitur & credit. Reliqua
multitudo, sicut lingua, ita animis dissentit, & Satanæ auctori bellorum & di-
scordia, gratissimas præstat operas.

Tertio postquam de peccato ædificantium & pœna diximus, non inutile
est, si supputes tempora, quot scilicet anni sint inter Diluuium, & natum *Patrum tenta-*
Peleg, sub quo turris Babylonica ædificata, & linguarum diuisio facta est. *tationes et pe-*
Sunt autem circiter centum post diluuium, ac fuit iam Noah septingento- *ricula infinito*
rum annorum, Hunc uiuentem, gubernantem, docentem de tanta ira Dei, *grauiora no-*
contempserunt cum tota sua Ecclesia, & posteritate sanctissimorum Patrum *stris.*
homines impij, Ham & Nepotes eius obliti tam subito iræ Dei tam horribi-
lis. Hæc an nõ putabimus macerasse piūm Noah & suos, quod Nepotes eius
talia,

VNDECIMVM CAPVT

talía, uidente, & frustra monente Patre moluntur? Nunc igitur iterum pro delyro sene ridetur sanctus uir.

*Primi Patriar
che summi
Martyres.*

Nihil igitur tentationes, cruces, molestiæ nostræ sunt cum his Patrum, tentationibus, crucibus & molestiis collatæ. Etsi enim nos quoque uidemus ingentiã in mundo mala, tamen non diu ea uidemus, atque ideo feliciores sumus, quod citius ex tam maligno seculo emigramus. Noah degeneres Nepotes uidit annis tercentum & quinquaginta, Hoc tempore quid putamus eum calamitatum non uidisse? Hac parte calamitatis pius filius Sem patrem superat, hic enim quingentis annis post Diluuium uixit. O martyres dignos in quos omnia secula intueantur, ut discamus eorum exemplo patientes esse.

Sic Petrus concionatur de iusto Lot, flagellatam eius animam cum intueretur impia Sodomitarum facta, Et Simeon de Maria dicit, Gladium penetraturum animam eius. Nam Sancti sine ingenti dolore animi mundi malignitatem intueri non possunt. Sed hæ posteriorum cruces nihil sunt ad illos sanctos Patres, qui tantam mundi peruersitatem ad quingentos annos & amplius uidere coacti sunt. Patiamur igitur nos quoque ista tristia spectra, & tela Satanae, quæ infigit animis nostris, Non enim melior nostra conditio esse debet quam sanctorum Patrum, quanquam ut dixi in eo melior est, quod breuiore uitæ curriculo utimur.

Hæc paucis præfari in hoc caput libuit, nunc etiam textum inspiciemus.

ERAT VNIVERSA TERRA VNVS LABIj, & eiusdem sermonis, Cum igitur proficiscerentur ad Orientem, inuenerunt planiciem in terra Sinear, ac ibi habitauerunt.

DE uocabulo Mikedem supra diximus in secundo capite, Mea enim sententia est, Orientem dici eam regionem, quæ uersus orientem proxima est, respectu terræ Canaan, Sicut in libris regum filij orientis etiam uocantur Arabes.

Sinear notum nomen loci est ex capite decimo, Ita enim olim uocata est regio, quæ post Babel seu Babylonia dici cepit.

AC DIXERVNT VNVSQVISQVE AD proximum suum, Age paremus lateres & eos igni coquamus, Ac usi sunt latere pro lapidibus, & bitumine pro cemento.

HOC clarum testimonium est, Ciuitatem Babel ac turrim extructas ex lateribus, seu coctili lapide, Sicut Roma quoque latericia fuit. Ac iudico hanc nouam ædificandi rationem tum fuisse, prioribus seculis incognitam, quo neque laterum coquendorum rationem norunt, nec bitumine ad conglutinandos lateres sunt usi.

ET DIXERVNT, AGE ÆDIFICEMVS NObis ciuitatem et turrim, cuius culmen pertingat usque ad coelum, & celebremus nomen nostrum antequam dissipemur in uniuersam terram.

QVID

QUID hoc sibi uult? quis hoc uerbum eis immisit in os, ut diuinarent futuram dispersionem per totum orbem terrarum? Num sicut Caiphaz uaticinantur, & loquuntur quæ nesciunt? Nam hoc usitatum est, ut impij, sicut etiam Salomo alicubi testatur, sibi ipsis prophetent malum, & quæ metuunt eis accidant. Sicut Ezechiel quoque dicit capite II. Gladium Eze. h. II. metuistis, & gladium inducam super uos, dicit Dominus Deus, & eieciam uos de medio terræ. Et contra piorum spes quoque non uana est, sed quæ sperant & credunt, certo eueniunt nec fallunt eos. Sed alia huius diuinationis causa est, non est Caiphica Prophetia.

EGO hunc Canonem in talibus locis plerumque sequi soleo, Vt quemadmodum Canon notabilis de iudicandis dictis modum piorum uerba & res gestæ, non nisi ex Spiritu & affectu ipsorum intelligi possunt, Ita quoque statuum, impiorum uerba & facta non posse intelligi, nisi teneamus sensum & affectum eius spiritus, qui eos impellit, & factis impiorum. Satanæ scilicet. Is autem sensus & affectus semper talis est, ut aduerfetur tum ipsi Deo, tum Ecclesiæ. Sicut e contra piorum tum dicta, tum facta ad gloriam Dei & Ecclesiæ salutem spectant. Hunc scopum qui sequitur falli non potest ulla specie & hypocrisi, quam Satan semper in suis tum dictis, tum factis captat. Recte enim definit, qui audit quæ cum uerbo Dei non conueniunt, si dicat ea a Satana profecta esse. Deinde hoc quoque recte definit, si statuat animo mentiendi & occidendi esse dicta.

Hunc Canonem in Papæ dogmatibus iudicandis secutus sum, Quia enim uidebam ea cum uerbo Dei non conuenire, statuebam eius dogmata ex Diabolo esse, comparata ad fallendum & occidendum, Nec passus sum ab hac sententiâ me ulla specie abduci, qua totum mundum decepit sceleratus Impostor. Cum igitur hic Canon, in iudicandis & interpretandis uerbis & factis Dei & Satanæ, piorum & impiorum, non fallat, eum hic quoque recte sequemur.

INuaserat posteritas Ham, Nimrod & alij Regionem quæ ipsi Sem, hæredi promissionis de Christo, obuenerat. Et quia erant tyrannica ingenia, aderat cupiditas, non solum eiecendi posteros Sem, sed etiam constituendæ nouæ tum Politicæ, tum Ecclesiæ. Quæ igitur ceperunt contra ueram Ecclesiam, contra ipsum gubernatorem Ecclesiæ Noah, & piam eius posteritatem, etsi literis tradita non sunt, tamen similitudine intelligi possunt, si hodie nostrorum aduersariorum facta consideremus diligentius. Nam idem semper Satan est, qui impios contra ueram Ecclesiam instigat.

Noah igitur & alij pij cum sic uiderent se premi, & institui novos cultus, dialectica inductione facti sunt Prophete, etsi Spiritu sancto quoque monente de genere pœnæ certum scirent. Sic enim collegerunt, Adæ non impune fuit peccasse in Paradiso, & hæret adhuc in nobis omnibus eius peccati pœna, Cain etiam punitus est ob occisum Fratrem, & impiam de Deo opinionem, donec tandem totum orbem terrarum Deus per Diluuium perdidit. Profecto his quoque non impune erit tentasse tyrannidem, & religionem tum perturbasse, tum corrupisse. Sed Diluuium Deus promisit posthac se non usurum, statuerunt igitur, Spiritu sancto sic eos docente, secuturam pœnam, ut sicut coniungebant operas in uera Ecclesia opprimenda, Ita uera Ecclesia seruarietur, & ipsi dispergerentur in totum orbem terrarum.

HAec Prophetia, quia pertinebat ad piorum Ecclesiam confirmandam, Impij simul et metuunt, et contemnunt pœnas. & consolandam, non in angulis, sed publice ab ipso Noah & non uno in loco, magno Spiritu, uulgata est. Itaque non potuit latere impiorum generationem, quæ etsi secuta has Spiritus sancti uoces contemneret, tamen non potuit eas prorsus contemnere. Sic enim impijs accidit, etsi sciunt se peccare & impens

VNDECIMUM CAPVT

& impendere peccati pœnas, tamen securi perrumpunt, superante malicia timorem.

Ita hoc in loco ostendunt uerba perturbatam conscientiam, & tamen secure pergentem & contemnentem pœnas, qualis Medæ apud Ouidium fingitur, cum dicit, Video meliora, proboque, deteriora sequor. Et nos hic aliquando audiuius Carolo stadium, cum Doctores promoueret, dicentem, se scire, quod Doctores Theologiæ creare esset peccatum, & tamen facere. Hoc non leue peccatum est, indurari contra conscientiam, & in peccato quasi gloriari uolentes & scientes.

Sententia Nimrodistarum.

Habemus iam, quantum ad hunc præsentem locum attinet, impiorum & Satanæ affectum, ex eo facile de uerbis iudicabimus. Non satis est impiæ posteritati ipsius Ham peccasse, dum pios e sedibus suis pellunt, Sed etiam rident pœnam, & ludos faciunt ex comminationibus, quas a parente Noah audiunt. Sicut Papistæ nostri etiam suauiter rident cum minamur eis aduentum Christi, Sic enim cogitant, Si eo usque differatur res, bene secum actum iri.

Ad hunc prorsus modum impij hic faciunt, Audiunt ex patre Noah pœnam dispersionis. Quid inquit, Sumus ne dispergendi? Dispergamur igitur, sed prius ædificabimus Ciuitatem & turrim, ut extet memoria rerum a nobis gestarum. Neque credunt prorsus dispersionem futuram, nec prorsus securi sunt, tanquam non sit futura, & in contemptum piæ Ecclesiæ, accinguntur ad nouam ædificationem. Itaque sunt hæc superbissima uerba Satanæ & filiorum eius contra Deum.

Prorsus similem rem uidemus a Papistis agi, Impossibile est, ut Pontifici cum tyrannis longius possit durare, Roma enim sic omnis generis sceleribus inquinata est, ut non possit esse peior, nisi fiat ipse infernus. Ad hæc accedit horribilis Idolomania, & inflammant Reges & Principes ad confirmandam impietatem, & ueritatem opprimendam. In tantis peccatis, cum metu pœnarum, quarum nos quoque Prophetæ sumus, carere non possint, sumunt tamen quasi cornua, & ut Propheta loquitur, ponunt æneam frontem, & simulant se nihil metuere, Ideo quoque nihil de impietate sua minuunt, sed eam fortiter urgent & augent.

Metus & spes mixta in impijs & pijs.

Ita semper impietas sui est similis, utrinque irridet Deum, dum sperat & dum metuit. Hos enim duos affectus uidemus in impijs mixtos, sicut etiam in pijs, & qui ueram fidem habent mixti sunt. Etsi autem pij plus timēt quam sperant, tamen superat tandem spes & fides. Contra in impijs etsi quoque metunt, superat tamen perfidia & malicia, quæ metum excutit, & securos reddit, ut neglecto periculo suo perrumpant. Sed euenit tandem quod metunt, & spes eos fallit, Sicut uidemus impiam posteritatem Ham miserabiliter dispersam esse, Noah autem cum suis seruatum.

Iob. 11. Osee 7.

Itaque tota hæc Historia ad Ecclesiæ consolationem referenda est, quæ etsi ab impijs uarie uexatur, tamen triumphat tandem, impij autem pereunt, & sunt Prophetæ suarum calamitatum. Sicut Caiphas, ne forte ueniant Romani & tollant gentem nostram. Et in Hosea quoque est, Castigabo eos sicut audiuerunt in Ecclesia sua, Osee 7.

DESCENDIT AUTEM DOMINVS, VT uideret Ciuitatem & turrim, quam ædificabant filij hominum.

QUOD METVEBANT impij, & tamen superante malicia, (ut diximus) secure contemnebant, id nunc euenit. Est igitur
Theologicus

Theologicus hic locus, qui etiam ostendit tum piorum, tum impiorum affectus. Sic enim uidemus ista geri, dum peccator in actu est & feruet, non uidet, non loquitur, non sentit Deum, Sic enim iudicat peccator Deum non uidere nec sentire, quæ faciat.

Adam cum pomum ori admouet, non animaduertit ad uerbum, Itaque si eius conscientiam introspiceres, non magis de Deo & uerbo eius uideres sollicitum esse, quam si Deus esset res mortua & nihili. Sicut impiorum cogitationes egregie pingit Psalmus 10. cum dicit, Dicit impius in corde suo, oblitus est Deus, abscondit faciem suam, ne unquam uideat. Sic enim Cain cogitat, dum fratrem inuadit & iugulat, Deum dormire, nec inspicere quæ agat. Fit autem hoc ideo, quia Deus est longanimis, nec statim punit, quæ poenam merebantur.

AD hunc modum pij quoque iudicant Deum dormire, & claudere oculos, dum clamant & gemunt, pro liberatione, Deus autem liberationem differt, Inde illæ uoces crebræ in Psalmis sunt, Usque quo obliuisceris Domine? Quare obdormis? Surge, euigila, leua manum tuam &c. Ac pertinent ad Ecclesiæ consolationem sententiæ illæ, in quibus Deus affirmat, se uidere opera hominum, nihil a suis oculis absconditum, se esse Deum qui nolit iniquitatem &c.

Loquitur igitur Scriptura hic secundum affectum Dei, quo dissimulat peccata impiorum & piorum preces. Hunc affectum postea nos arripimus, & uere putamus Deum dormire, dum aut non statim punit peccata, aut preces non statim exaudit.

Sic descendere hic Deus dicitur, quasi prius non fuerit præsens, Nam dum ferueret iste impiorum contemptus, & Noah uaticinium rideretur, Deus abesse iudicabatur, & ignorare quæ a filiis Ham tentarentur. Postquam autem completum peccatum est, descendit Deus, id est, tum demum sentitur adesse & irasci. Sic Genesis 22. est, Nunc cognoui quod timeas Dominum, quasi uero antea non nosset Abraham Deus.

SIC Papistæ putant Deum mortuum, non uidere, non audire, non esse præsentem, Secure igitur grafsantur in Ecclesiam, & eam uarie premunt, Dicunt enim (sicut in Psal. 73. est) Qui fiat, ut istos cognoscat Deus, quomodo curaret istos altissimus?

Hæc enim peccati natura est, ut cubet ad tempus & quiescat, sicut supra in tertio capite diximus, dum feruet dies, hoc est, dum concupiscentia & peccatum regnat, & homo a Satana oppressus & absorptus est, uerbum Dei non curat sed negligit, Perinde ac si Deus dormiat, aut prorsus nihil sit.

Sed sub uesperam post æstum diei incipit Dominus in Paradiso ambulare, & auditur uox eius, non amplius iucunda & suauis, sicut ante peccatum, sed horrenda, quam Adam sustinere non potest, Igitur se abdit inter arbores, & cupit Deum neque auditum nec uisum, non tamen potest latere.

Finxerunt Poetæ latratu cerberi terreri animas, Sed uerus terror nascitur, cum Dei irati uox auditur, hoc est, cum sentitur conscientia. Tum enim Deus, qui antea nusquam erat, est ubique, & qui prius dormire uidebatur, omnia audit & uidet, & ira eius sicut ignis ardet, furit, & occidit.

HÆ sunt Scripturæ sanctæ phrasæ, quibus oportet assuescere, Descendit Deus, non re seu substantia, est enim ubique, Sed desinit dissimulare, desinit esse longanimis, & incipit reuelare peccatum, punire & arguere. Homines igitur securi, qui antea longe eum iudicabant abesse, nunc præsentem esse uident, ac pauent.

Ad nos igitur terrendos hæc pertinent, ut discamus peccatum cauere,

Ff non enim

VNDECIMVM CAPVT

non enim perpetuo id dissimulabit Deus, sed sicut aduentu suo tandem ter-
ruit & occidit Adam, Cain, & totum orbem terrarum Diluui, Ita nos quo-
que opprimet aliquando, nisi per pœnitentiam eum anteuerterimus.

Pijs autem descensus Domini lætissimus & gratissimus est, ideo eum
summis & assiduis uotis exposcunt. Sed facit eos quoque sæpe dubitare ca-
ro, Nam Pontifex, Turca, & alij hostes Ecclesiæ sic uidentur stabiliuisse po-
tentiam suam, ut deijci nulla uis posse uideantur. Sed descendet Deus aliquan-
do, & utrunque disperget. Nam Scriptura testatur contra nostram infirmita-
tem, & impiorum securitatem, Deum tandem descendere, uisitare, aperire o-
culos, aures, os. Hoc credunt pijs, sed infirma fide, Impij autem secure contem-
nunt.

*Tarda poena
uenit grauior.*

Discamus igitur etiam hoc præsentis exemplo moniti, quanto Deus idola-
triam & alia peccata diutius tolerat, & dissimulat longius, tanto postea
intolerabilior eius ira reuelatur. Itaq; magni beneficij loco nobis esse debet,
cum non ita diu sinit nostra peccata impune abire. Ideo hortatur Psalmus tri-
gesimus, Ecclesiam ad gratiarum actionem, quod momentanea sit ira Domi-
ni, & quod uitam amet. Per uesperam, inquit, durat fletus, sed mane redit læ-
ticia, & Psalmus 89. Si dereliquerint filij eius legem meum, & in iudicijs me-
is non ambulauerint, uisitabo uirga peccatum eorum, & uerberibus delicti-
tium eorum. Hæc est gratiæ ira, cum pœna festinat & nos a peccato reuoc-
cat.

Psalm. 30.

Psalm. 89

*Gratiæ ira est
cum pœna festinat.*

Sed cum Deus dissimulat peccatum & quasi conuiuet, tum sequitur in-
tolerabilis ira, quæ sine caret. Talis fuit Diluuij, & hæc de qua Moses hoc lo-
co commemorat. Sinit enim Deus posteros Ham, etiam dum peccant felices
esse, & tamdiu in peccatis sinit pergere, dum Ciuitatem & turrim ædificant,
Sed postea sequitur tanto maior calamitas.

*Turca & Pa-
pe poene.*

Itaque sentiamus Turcam & Papam, qui tam diu felices sunt, horribis-
simum manere iudicium, quale a principio Mundi nemo sensit. Nullius eni-
nim impietatem & summas blasphemias tamdiu dissimulauit Deus, Vincet
igitur pœna eorum pœnam Diluuij, dispersionis & Sodomorum, erit enim
æterna ira.

Dicit autem Moses non tantum descendere Deum, sed descendere, ut ui-
deret, Hoc quomodo intelligendum sit, diximus. Ita enim se hactenus
geffit Deus, ac si non uideret, & impij quoque certi erant Deum non animad-
uertere ista.

*Filios homi-
num cur Mo-
ses uocet.*

Insignem autem contemptum ostendit, quod uocat filios Adam, seu ho-
minum filios, illos Tyrannos, & superbos ædificatores. Facit autem hoc ea
ratione qua supra, ut differentiam faciat inter ueram & falsam Ecclesiam, in-
ter filios Dei & hominum. Nam hominum filios uocat, qui carent uerbo, qui
sunt perditæ & deplorati Hypocritæ. Hi, inquit, quid tentant? Aedificant Ci-
uitatem & turrim contra me & Ecclesiam meam, Profecto ridicula res, cum
sint hominum filij.

Psalm. 2.

Pertinet igitur hoc quoque ad consolationem ueræ Ecclesiæ, quod De-
us non solum uidet molimina, machinationes, & consilia impiorum, qui ad-
uersantur Ecclesiæ, sed etiam eos ridet, sicut Psalmus secundus loquitur. Ha-
bitator cœli ridet, & Dominus subsannat eos. Sed est Sardonicus risus, sequi-
tur enim hunc risum, furor, ira, & dispersio, Loquetur aliquando, inquit Da-
uid, in ira sua, & in furore suo conturbabit eos.

Non igitur terreat nos, quod uidemus Papam exemplo Nimrod extru-
ere Arcem ad opprimendam Ecclesiam, dum Turcam & mundum contra
nos incitat, Sine dubio ridet Dominus uana consilia, & ipsum quoque con-
turbabit.

Consolatur

Consolatur igitur Spiritus sanctus ueram Ecclesiam, quæ uexatur ab ecclesia Diaboli, ne putet se a Deo negligi, Videt, inquit Dominus, quæ faciant impij, & nunc parat se ad descensum, ut ipsi quoque uideant non latere Deum ipsorum consilia, qui securi omnes minas rident, & sentiunt potentiam suam non posse infringi, sed fallentur.

Vtitur autem Deus non arietibus, quibus muros concutiat, non alijs machinis bellicis, tantum confundit labia. Hæc profecto mirabilis ratio ex pugnandarum urbium, & demoliendorum murorum est, Sed est omnium certissima & facillima. Sicut Christus in Euangelio quoque testatur. Omne regnum in se diuisum desolabitur. Si enim linguæ non essent confusæ, etiam animorum confociatio mansisset, Nunc ruit Babylon, ruit Niniue, ruit Hierosolyma, ruit Roma, In summa, regna omnia ruunt ex confusione linguarum, quæ parit animorum dissociationem.

Confusio linguarum Deus omnia regna euerit.

ET DIXIT DOMINVS, ECCE POPVLVS est unus, & labium unum est omnibus eis, Ceperunt que hoc facere, nec desistent a cogitationibus suis, donec nec eas opere compleuerint.

VERBUM Somam notum est, significat enim ex certo proposito aliquid præsumere & cogitare siue bonum sit, siue malum. Ita hoc in loco est, constituerunt hoc facere, obfirmarunt animum, nec se ab instituto sinent abduci. Hæc quasi querimonia Dei est, admirantis & dolentis de tanta hominum præsumptione, quod securi autoritatem Noah & pij Sem contemnebant, cum tanto suo malo.

Scribuntur autem hæc ad consolationem nostram, Fides enim infirma est, & quantumuis patienti, crux est dura. Ideo sic fere cogitamus, cum uidemus impiorum consilia, & tot grauisantia scandala, quod ruitura sit Ecclesia & impietas occupatura omnia.

Consolatio piorum.

Contra has cogitationes desperationis præsens locus ualet. Quasi dicat Spiritus sanctus, Ne hoc solum uideas, quid homines cogitent, Praefracti, obstinati, superbi, securi sunt, Sed tu paulisper desere terram, & ascende cogitationibus tuis in cælum, & uide quid Deus faciat, & quomodo affectus sit. Profecto non est ociosus, non dormit, sed cum dolore inspicit hanc hominum securitatem, & tam ei ista dolent quam uobis. Ne igitur dubitetis, ueniet aliquando & hos Samsumim confundet. Sic enim uocant Ebraei homines obstinatos, qui obfirmarunt animum ad aliquid faciendum. Igitur hæc uerba Dei, singultus & gemitus piorum significant, qui terrentur & debilitantur ista impiorum obstinata sententia, quod certi sunt se, quæ instituerunt, uelle etiam inuitis Dijs perficere.

Samsumim.

Videmus igitur sanctos Patres etiam laborasse illa tentatione imbecillitatis in fide, postquam uiderunt tot scandala impijssimorum hominum blasphemantium Deum & uerbum eius. Alioqui non sic trepidassent, non sic ingenuissent, Ut ad eorum consolationem Deus quoque coactus sit ostendere eis suum dolorem, natum ex ista impiorum præsumptione. Iam poena sequitur.

AGE DESCENDAMVS ET CONFUNDAMVS ibi labium eorum, ne quisquam sermonem proximi sui intelligat. Dispersit itaque eos **DOMINVS**

Ff ij ab illo

VNDECIMVM CAPVT

ab illo loco in uniuersam terram, & destiterunt extruere Ciuitatem, Et uocatum est ideo nomen loci Babel, quia ibi confudit DOMINVS labium uniuersæ terræ, & inde dispersit eos DOMINVS super faciem uniuersæ terræ,

HÆC est descriptio horribilis pœnæ, ex qua bella, cardes, & omnis generis mala per totum orbem terrarum nata sunt. Non enim existimandum est, quod hæc pœna deserit. Adhuc durat & præsertim Ecclesia sentit tam graue incommodum. Quoties enim accidit ut ob unam non magis momenti ceremoniam dissiderent Ecclesiæ Papa Victor excommunicauit omnes orientis Ecclesias, quod ab occidentalibus differrent in celebratione diei Paschæ. Nam orientales Ecclesiæ retinebant diem, quem Iudæi adhuc hodie obseruant, Occidentales malebant uti libertate Christiana.

Papa Victor.

Similia in Politia accidunt, uere enim nulla Regnis & rebus publicis nocentior pestis accidit, quam diuisio, Nos Germani si coniunxissemus animos & studia, quid in nos potuisset, aut adhuc posset Turcæ. Nunc cum propter leuiculos titulos inter nos dissidemus, paulatim carpit Germaniæ uires, & unam Regionem occupat post aliam.

Turca.

Sic nos quoque plectimur confusione linguarum, & a tempore ædificationis Babel, omnia Regna hanc pestem senserunt. Verum enim est, quod Salustius dicit, Concordia paruas res crescere, discordia autem maximas dilabit. Et Græci non inèlegantèr fabulam Eridis commenti sunt, quæ haud scio an non ex hac ipsa historia nata sit. Nam sermonibus sacræ historiæ etiam Genaribus innotuerunt. Merebatur igitur prouerbij locum, Babylonicum malum, cum uolumus significare discordiam nocentissimam rerum humanarum pestem, quæ religionem, leges, bonos mores & quicquid hæc uita boni habet, funditus euerit, Sicut exempla ante oculos sunt, in Ecclesia, in Politia & Oeconomia.

Babylonicum malum.

Locus de Trinitate.

Quod Moses hic plurali numero utitur, cum unus Deus loquitur, supra in primo capite diximus, quod sit certum testimonium, de sacrosancta Trinitate, quod credimus unum Deum esse Patrem generantem, Filium genitum, & Spiritum sanctum procedentem ex Patre & Filio. Nec moramur cauillationes Iudaicas, qui nugantur Deum locutum cum Angelis. Non enim sumus ad Angelorum similitudinem conditi. Sed ipsi nobiscum sunt similitudo Dei. Quin sicut uerba ostendunt, statuimus talem pluralitatem in Deo, quæ sit indiuisæ substantiæ, & indiuiduæ unitatis. Non enim Angeli possunt confundere linguas, est hoc Creatoris opus, is solus sicut unitatem linguæ dedit, eam mutare & tollere potest, creatura hoc non potest. Assumere linguam hominum possunt Angeli, sicut exempla Scripturæ plurima testantur, Sed in homine eam nec creare, nec mutare possunt.

Confusio linguarum.

Retineamus igitur ueram sententiam, quod Deus pater, Deus filius, & Deus spiritus sanctus, hoc est, ipsa una diuinitas hic loquitur ad se, & dicit, Descendamus, Igitur descensus ille est solius Dei opus, cuius Angeli non sunt participes, quo post peccatum admissum impios terret & conterit.

Ad hunc modum Moses pluralitatem personarum in Deo ostendit, sed non explicauit quanta & qualis esset, Reseruabatur enim id gloriæ noui Testamenti, quod personas expresse notat. Quod sit in Deo Persona generans, Persona generata, & Persona spirata, ut sic dicam, quæ a Patre & Filio procedit. Fuit igitur in ueteri Testamento articulus hic de Trinitate inclusus in generalis fidei, in qua sancti Patres mortui & saluati sunt, Non igitur pariamur talia

mur talia testimonia ab impijs & excecatis Iudæis nobis eripi. Non enim tam aperta uerba tanque proprie posita, deprauanda, & ad absurdam sententiam detorquenda sunt.

LINEA MAIORVM CHRISTI A DILUVIO VSQVE AD ABRAM.

HÆ SVNT GENERATIONES SEM. SEM fuit centum annorum, & genuit Arphachfad, biennio post Diluuium.

ÆC VNDECIMI CAPITIS VL Principalis loci cus quod Ec- clesia conser- uata sit diui- nitus.
tima pars uidetur esse parui momenti, quod nihil continet quam generationes Patrum, Sed reuera necessaria narratio hæc est, præsertim pro exemplo nostri temporis. Audimus enim post diuisionem linguarum, non solum Politias & Oeconomias, sed etiam Ecclesiam uarie esse turbatam. Ne itaque putaremus, tantum licuisse Satanæ, ut lumen uerbi tanquam solem e mundo penitus tolleret, & Ecclesiam opprimeret,

generatio sanctorum Patrum ideo proposita est, ut cerneremus Dei misericordiam seruatas reliquias, & Ecclesiam non esse funditus extinctam.

Sic post Seth fuerunt reliquiae Ecclesiae, Methusalah & Noah cum sua familia. Post Diluuium, cum subito impia Ham posteritas creuisset, & omnia impleret scandalis, Noah cum filio Sem & Nepotibus gubernauit Ecclesiam. Ut appareat articulum fidei nostræ uerum esse, quod credimus, unam, sanctam, & catholicam Ecclesiam omnibus seculis a principio mundi usque in finem mundi. Semper enim reseruauit Deus sibi populum, qui retineret uerbum, & in mundo tanquam custos esset religionis & sanæ doctrinæ, ne omnia degenerarent in impietatem, & noticia Dei nulla esset inter homines.

Credo Ecclesiam sanctam &c.

IGITUR hic Patrum catalogus, docet nos de principali loco, quod Deus nunquam Ecclesiam penitus deseruerit, Etsi alijs temporibus copiosior, alijs tenuior fuerit. Sicut etiam doctrina alijs temporibus purior, alijs obscurior est. Hac spe nos quoque sustentemus in tanta mundi & aduersariorum uerbi malignitate. Sicut Christus quoque nos consolatur, futurum ut propter pios abbrevientur dies nouissimi temporis, ut scilicet Ecclesia conseruetur, & Antichristus non inuoluat omnia erroribus & mendacijs.

Matth. 24.

Hic igitur Nepotes Sem, fuerunt heredes promissionis de Christo, quos Deus conseruatos & defensos uoluit, ut existerent personæ, apud quas inueniretur Ecclesia seu uerbum. Nam hæc separari non possunt, ubi est Verbum, ibi est Ecclesia, ibi est Spiritus, ibi Christus, & omnia. Quantumuis impie reclamet Papa, & neget Ecclesiam esse ubi ipse non sit caput.

Ac Patres habuerunt carnalem successionem, sicut etiam postea in lege carnalis successio erat in sacerdotio. Sed in nouo Testamento nulla talis carnalis successio est. Non enim Christus genuit filios carnales, Igitur Ecclesia ex ueteris Testamenti loco & personis uaga, tantum ibi est, ubi est uerbum, Vbi uerbum non est, etsi ibi sint tituli & officium, non tamen ibi est Ecclesia, quia neque Deus ibi est.

Differentia Ecclesie noui & ueteris Testamenti.

VNDECIMVM CAPVT

*Exempla ec-
clesie conser-
uata.*

Porro sunt similia exempla etiam posteriorum temporum, quæ testantur Deum singulari consilio, & pro ineffabili sua misericordia, non sic abijcere genus humanum tempore furoris & iræ suæ, quin conseruet, sicut Esaias cap. 1. & 10. loquitur, reliquias Ecclesiæ, Sic tempore Babylonice captiuitatis seruati sunt Ieremias, Daniel & alij. Hos aluit & fouit promissionibus uerbi, ut ipsi quoque Ecclesiam ad posteros transmitterent.

Sic Romanis temporibus cum iniquitates impiæ Synagogæ completæ essent, reliquias ceu seminarium, seruatae sunt, per quas etiam gentes ad Christi cognitionem uenerunt. Ita Ecclesia semper conseruata est diuinitus in Mundo, per eum qui Serpentis caput contriuit.

*Annorum sup-
putatio osten-
dit qui Patres
cum quibus ui-
xerunt ex Ec-
clesiam guber-
narunt &c.*

Post hanc consolationem, quam præfens catalogus nobis proponit ex annorum supputatione, iucundum est faciem Ecclesiæ colligere & uidere, qui eius gubernatores fuerint, & cum quibus uixerint.

Noah uixit post Diluuium annos tercentum & quinquaginta, Quis autem enumerauerit quantum laborarit in arguendis impijs Nimrodicis, & quantum orarit in retinendis pijs apud se, ne se cum impijs coniungerent? Non abiit unus dies, quo non contra scandala, & nascentes hæreses pugna- ret bonus Senex. Itaq; supra dixi, hos Patres inter Martyres habere primum locū, quod tanta certamina, & tam longo tēpore contra impios sustinuerunt.

Vidit autem Noah nepotes suos in generationem usque decimam, Nam mortuus est, cum Abraham esset annorum quinquaginta octo. Sem autem uixit ultra Abraham annos triginta quinque. Itaque cum Isaac uixit annos centum & decem, & cum Iacob & Esau, annos quinquaginta. Quam pulchra hæc fuit Ecclesiæ: a tot Patribus tam longo tempore una uiuentibus gubernata: Sic Deus in tanta scandalorum multitudine hæc lumina Ecclesiæ uoluit lucere, ne omnia degenerarent in idolatriam.

*Scandala pri-
ma Ecclesiæ.*

Sed inter omnes excellit pius Noah, qui priorem Mundum tam longo tempore uiderat, & sperabat posteritatem ex se natam, admonitam horribili exemplo Diluuij, mansuram in uerbo & timore Dei. Sed bonus Pater fallitur, Nam uix centum annis post Diluuium transactis, Nimrod inuadit piam generationem, pellit eam se dibus, Instituit nouam Ecclesiam & cultus nouos, imitatus patris sui Ham exemplum qui ex Patre non tam uino quam uis ebris, ludos facit.

Sic eadem Ecclesiæ facies & fortuna est, ab initio mundi usque ad nos? Studemus quidem nos quoque occurrere & mederi scandalis. Sed hæc exempla nos admonent, quod sicut Christus dicit, Necessè sit uenire scandala, & Paulus, Oportet inter uos hæreses esse.

*Scandala tole-
randa.*

Igitur paremus nos ad patientiam, & discamus ferre furias & ictus Satanæ conantis Ecclesiam Christi lacerare, & suam ecclesiam stabilire. Non sumus meliores Patribus, Hi quoq; multo sudore & labore uix hoc effecerunt, ut conseruaretur uerbum, & aliqui ex faucibus Satanæ eriperentur. Nam & Abraham quoque Nimrodica ecclesia pene absorpserat, Sed est reuocatus uoce Domini, admonentis ut impiam gentem desereret, & quereret alias sedes. Hoc puto factum per ipsum Sem, Is enim quia erat gubernator Ecclesiæ, & habebat promissionem de Christo, a nepotibus in magno honore est habitus, uere enim eius ministerium, Dei ministerium fuit, & quod ipse iussit tanquam Dei uocem acceperunt nepotes.

Sem.

*Rebecca con-
suluit Domini*

Itaque cum scribitur Rebecca consuluisse Dominum, existimo quod ipsam Sem, quem Deus Ecclesiæ præfesse uoluit, consuluerit. Mortuus enim Sem est, cum Iacob & Esau essent quinquaginta annorum, Tum enim Deus loquitur, cum Sancti Spiritu sancto pleni loquuntur. Sub hoc tempus cepit Aegypti regnum, Nam Abraham, sicut historia ostendit in Aegyptum descendit.

*Regnum
egypti.*

Principalis

PRincipalis igitur huius capituli locus est, ut uideamus, quo loco Ecclesia illo tempore fuerit, & a quibus Patribus sit gubernata, qui denique Patres una uixerint.

Deinde admonet hoc caput, quod postquam esus carniū homini concessus est, homines facti sint imbecilliores, & ceperunt citius tum generare, tum etiam mori. Qui igitur ex pomo prius comesto, mortē uorauimus, mortem acceleramus uarietate ciborum & luxu. Nam si uteremur simplicibus cibis, sine condimentis exoticis quæ gulam irritant, sine dubio longiore uteremur uita.

Cur posterorum breuior uita.

Me puero plerique etiam qui ex dicio ribus erant, potabunt aquam, uterentur simplicissimis cibis & parabilibus, Quidam uix trigesimo anno ceperunt gustare uinum. Nunc pueri fere assuescunt ad uina, eaque aut exotica, aut sublimata, quibus ieiuni utuntur, Quid igitur mirum est, si non dimidiānt dies suos, & paucissimi quinquagesimum annum attingunt? Sicut igitur pomum uoratum mortem attulit, Ita nos quod de uita reliquum habemus, luxu & uarietate ciborum amittimus.

VIXITQUE SEM POSTQUAM GENUIT ARPHACHSAD triginta quinque annis, & genuit filios & filias.

Mirabitur fortasse Lector in hoc Catalogo, cur non addiderit Moses, sicut in superiore, clausulam, (Et mortuus est) Sed facilis ratio est, Hac clausula Moses supra ideo uoluit uti, ut tanto illustrius & conspectius esset exemplum Resurrectionis & futuræ Vitæ, quod Deus primo Mundo in persona Henoch proposuit. Illud uoluit Moses celebrare, ut etiam non attentus Lector, cum de reliquis omnibus legit, Et mortuus est, in uno Henoch resistat, de quo non dicitur, Mortuus est, sed tulit eum Dominus, ac cogitet, quo eum tulerit, ubi sit, quid agat? Hæc cogitatio enim etiam aliud cogitantem Lectorem deducit ad certam spem immortalitatis, & eius uitæ, quæ non coram mundo, sed coram Deo est.

Cur moyses hic non addat de patribus quod mortui sint.

HIC nascitur alia questio, quomodo Arphachsad nascatur biennio post diluuiū, cum sit tercius filius Sem, sicut in superiore capite Moses testatur. Nam primus filius Sem fuit Elam, a quo Persæ sunt. Ad hunc regnum Babylonis pertinebat, Sed est pulsus a Nimrod, Assur secundus numeratur, qui ad uitandam maledictam idolatriam Nimrod abiit ipse quoque in Assyriam & ædificauit Niniuem. Hos sequitur Arphachsad, Hunc dicit Moses natum biennio post diluuium, & tamen diserte dicit, anno Sem centesimo natum. Fuit autem Sem Diluuij tempore centum annorum &c.

Questio quomodo Arphachsad sit natus biennio post diluuium.

Alij hic alia afferunt, sed primum non magnum periculum in eo est, etsi ignorentur ista. Deinde, ut tamen aliquid respondeamus, nihil incommodi habet, si quod Moses hic dicit biennio post diluuium, id referas, ad Diluuium cum incepit. Ut sit sententia, biennio post Diluuium inceptum, Arphachsad est natus. Durauit autem Diluuium anno uno & decem diebus.

Sed obijcitur, Quomodo, si hoc uerum est, Elam & Assur sunt nati ante Arphachsad, Ita enim in unum annum inciderent tres partus? Respondeo, ne id quidem impedit, si ponamus Gemellos primo partu, Sed sicut supra dixi, non periclitatur fides nostra, si illa ignoremus, Hoc enim certum est Scripturam non mentiri. Itaque quæ ad saluandam Scripturæ autoritatem afferuntur, etsi non prorsus sint certa, tamen utilia sunt.

ARPHACHSAD VERO VIXIT TRIGINTA quinque annis, & genuit Salah, Et uixit Arphachsad postquam genuit Salah tribus annis & quadringentis, genuitque filios & filias.

Ff iij Vides

VNDECIMVM CAPVT

VIDES patres istos festinaſſe ad generationem poſt tantam calamitatem generis humani, Alioqui diutius abſtinuiſſent mœrore, ſicut Adam & Heua poſt occiſum filium Habel a fratre,

Salah. **P**ORRO SALAH VIXIT TRIGINTA annis, & genuit Eber: Vixitque Salah, poſtquam genuit Eber, tribus & quadringentis annis, & genuit filios & filias.

Eber. **V**IXIT AVTEM EBER TRIGINTA QVA- tuor annis, & genuit Peleg, Vixitque Eber, poſtquam genuit Peleg, triginta & quadringentis annis, & genuit filios & filias.

Peleg. **V**IXITQVE PELEG TRIGINTA ANNIS, & genuit Regu, Et uixit Peleg, poſtquam genuit Regu, nouem & ducentis annis, genuitque filios & filias.

Regu. **V**IXIT AVTEM REGV, TRIGINTA DVO- bus annis, & genuit Serug, Vixit quoque Regu, poſt- quam genuit Serug ſeptem & ducentis annis, & genuit filios & filias.

Serug. **V**IXIT VERO SERVG TRIGINTA AN- nis, & genuit Nahor, Vixitque Serug, poſtquam genuit Nahor ducentis annis, & genuit filios & filias.

Nahor. **V**IXIT AVTEM NAHOR VIGINTI NO- uem annis, & genuit Tharah, Vixitque Nahor poſt- quam genuit Tharah, decem & nouem atque centum an- nis, genuitque filios & filias.

Tharah. **V**IXIT THARAH SEPTVAGINTA AN- nis, & genuit Abram, Nahor & Haran.

HIC tandem peruenimus ad Eber, de quo ſupra dixit Moſes, & appellauit Sem patrem omnium filiorum Eber, diximus autem ſu- pra cauſam, fieri hoc primum propter reuerentiam Chriſti. Deinde quia ſub huius ætatem incidit horribilis illa confuſio linguarum, Sem igitur eius fami- liam peculiariter complexus, eum preſecit Eccleſiæ, & quaſi Pontificem con- ſtituit, ut ſciretur propagatio Eccleſiæ & Chriſti. Itaque apparet hunc Eber fuiſſe ſummum Virum, qui purus & fortis in fide & promiſſione Patrum priorum permansit, turbante Nimrod Eccleſiam Dei.

Ebrai ab Eber. Hæc eius uirtus meruit, ut auctoritate ſancti Patriarchæ Sem, Eccleſia ab eo appellationem ſumeret, & Ebrai dicerentur, qui doctrinam & fidem Eber ſancti Patris retinerent, Ac manſit hæc appellatio Eccleſiæ uſque ad Chriſti tempus.

Itaque reiſciamus commentum Rabi Salomonis, qui Ebreos contendit dictos a tranſitu Euphratis, & ſequitur eum contradicendi ſtudio Burgen- ſis. Lyra rectius ſentit, quanquam cauſam nominis non ita liquide oſtendit, quod

quod filij Eber retinuerunt sanam doctrinam & ueram religionem, cuius so^l Eber. licitus custos fuit Eber, ne a Nimrod & alijs apostatis deprauaretur. Ex hac Ecclesia Abraham quoque fuit, qui per omnem uitam cum hoc Eber uixit, *Abraham* Itaque ipse quoque dictus est Ebraeus, quod in promissione & fide Eber ui^u *Ebraeus.* xerit, Nam Eber anno 64. post Abraham mortuum decessit.

Habetis iam Historiam primi Mundi, a Mose fideliter ostensam, ut cons^u stare de perpetua promissione de Christo propagatione, si igitur hanc primæ Ecclesiæ historiam appelles, non erraueris. Nam de impijs Spiritus sanctus non est sollicitus. Hi ex memoria hominum auferuntur & sepeliuntur in infernum. Sed ueram Ecclesiam uidemus Deo curæ esse, cuius propagationem ab initio mundi Spiritus sanctus tam diligenter ostendit.

Merito igitur Ecclesia hunc librum semper fecit plurimi, Hoc enim *Commendatio* misso, quæ Ecclesiæ ratio fuisset per duo milia annorum, ignoraretur. Nunc *primi libri* autē nos qui tanto interuallo Patriarchas sequimur, merito admiramur istos *Mosi.* sanctos Gubernatores primæ Ecclesiæ, Adam, Seth, Noah & Sem, & æstⁱ mamus eorum certamina ex nostris tentationibus, quas uitæ breuitas facit tolerabiles. Illi enim multis seculis in acie constituti Satanae & mundi furorem & impetus, fide in promissionem Seminis de muliere, uicerunt, ac tandem euocati ex hac statione, reliquerunt posteritatem bene institutam, & insistentem uestigijs Maiorum, Itaque etsi nunquam quieta fuit Ecclesia, tamen in sæuissimis tentationum procellis durauit.

Huius tanti beneficij memoriam Moses his undecim capitibus conser^u uauit, ac nos quoque excitat in certam spem, qui sanam doctrinam & religionem puram retinemus, futurum, ut nostro quoque seculo impij cadant, Ecclesia autem uiuat & triumphet.

PIO LECTORI D. MARTI,
LV THER.

Spero autem pijs hanc meam operam & profuturam alicubi, & gratam fore, Quanquam quis non uenia nos dignos uidet, qui in hanc mundi senescitiam, ac fere delirium incidimus, si non ubique asecuti sumus Spiritum tantorum Virorum, qui primum Mundum gubernarunt & religionis doctrinam, cum uero cultu, ad Abraham usque transmiserunt, qui tertij milenarij Gubernator extitit: Eius historiam Deo iuuante conatus nostros, etiam explicabimus, Deo Patri Domini nostri Ihesu Christi, una cum Sancto spiritu sit gloria & laus pro hoc & alijs eius uniuersis beneficijs,
in secula seculorum Amen.

FINIS.

IMPRESSVM VVITTEMBERGAE per Petrum
Seitz Anno 1, 5, 44.

A 2306220

2

317 - ligature

